Yaşar Kemal

TANYERİ HOROZLARI

Bir Ada Hikayesi 3

YKY'de 5. baskı

YKY

TANYERİ HOROZLARI

Bir Ada Hikayesi 3

Yaşar Kemal 1923'te Osmaniye'nin Hemite (bugün Gökçedam) köyünde doğdu. Komşu Burhanlı köyünde başladığı ilköğrenimini Kadirli'de tamamladı. Adana'da ortaokula devam ederken bir yandan da çırçır fabrikalarında çalıştı. Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra ırgat kâtipliği, ırgatbaşılık, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptı. 1940'lı yılların başlarında Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçı ve yazarlarla ilişki kurdu, 17 yaşındayken siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini yaşadı. 1943'te bir folklor derlemesi olan ilk kitabı *Ağıtlar*'ı yayımladı. Askerliğini yaptıktan sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait Havagazı Şirketi'nde gaz kontrol memuru olarak çalıştı. 1948'de Kadirli'ye döndü, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük, daha sonra arzuhalcilik yaptı. 1950'de komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı, Kozan cezaevinde yattı. 1951'de salıverildikten sonra İstanbul'a gitti, 1951 – 63 arasında *Cumhuriyet* gazetesinde fıkra ve röportaj yazarı olarak çalıştı. Bu arada 1952'de ilk öykü kitabı *Sarı Sıcak*'ı, 1955'te kendisine büyük bir ün kazandıran ilk romanı *İnce Memed*'i yayımladı. 1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmaya uğradı, 1967'de haftalık siyasi dergi *Ant*'ın kurucuları arasında yer aldı. 1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katıldı ve 1974 – 75 arasında ilk genel başkanlığını üstlendi. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin ilk başkanı oldu. 1995'te *Der Spiegel*'de yayımlanan bir yazısı nedeniyle İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılandı, aklandı. Aynı yıl *Index on Censorship*'te yayımlanan "Türkiye'nin Üstündeki Karabulut" başlıklı yazısı dolayısıyla 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edildi, cezası ertelendi.

Şaşırtıcı imgelemi, insan ruhunun derinliklerine nüfuz eden kavrayışı, anlatımının şiirselliğiyle yalnızca Türk romanının değil dünya edebiyatının da önde gelen isimlerinden biri olan Yaşar Kemal 1973'ten bu yana Nobel Edebiyat Ödülü adayıdır. Yapıtları kırka yakın dile çevrilen Yaşar Kemal, Türkiye'de aldığı çok sayıda ödülün yanı sıra yurtdışında aralarında Uluslararası Cino del Duca Ödülü (1982), Légion d'Honneur nişanı Commandeur payesi (1984), Fransız Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres Nişanı (1993), Premi Internacional Catalunya (1996), Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü'nün (1997) de bulunduğu 19 ödüle değer görüldü.

YAŞAR KEMAL

TANYERİ HOROZLARI

Bir Ada Hikayesi 3

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1960
Edebiyat - 557

Tanyeri Horozları - Bir Ada Hikayesi 3 / Yaşar Kemal

Kitap editörü: Tamer Erdoğan
Düzelti: Fahri Güllüoğlu

Kapak tasarımı: Yeşim Balaban

Baskı: Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3 Kağıthane-İstanbul
Telefon: (0 212) 294 10 00 e-posta: info@masmat.com.tr
Sertifika No: 0905-34-000415

1. baskı: Adam Yayınları, 2002
2002-2003, Adam Yayınları
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Ocak 2004
5. baskı: İstanbul, Şubat 2008
ISBN 978-975-08-0720-0
Takım ISBN 978-975-08-0708-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2007
Sertifika No: 1206-34-003513
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr
http://www.yapikredi.com.tr

Sevdiğim Thilda Kemale özlemle

1

Çok yorgundu. Günlerdir kürek çeke çeke yandaki yöredeki adaları dolaşmış, kollarını kaldıramaz bir duruma gelmişti. O adamı bulacağı adayı biliyor, kayığı onu alıp başka adalara götürüyordu. Bildiği Karınca Adasının yerini, aradığı kişinin de orada olduğunu biliyor, adaya yaklaşıyor, sisler içinde gözüken uzaktaki adaya gözlerini dikiyor, deniz beyazlaşıncaya, ada incecik sisinden sıyrılıncaya kadar orada duruyor, sonra da kayığı herhangi bir tarafa dönüyor başını alıp gidiyordu. Çok az bir yiyeceği kalmıştı. Başka adalara çıkamıyordu, adamı öldürürse onu kolaylıkla tanıyacaklardı. Şimdiye kadar da, bu denizde kimseyle karşılaşmamıştı, ne bir balıkçı teknesi ne bir kayık ne de bir gemiyle. Deniz bomboştu. Ne de onu bir kıyıya atacak bir fırtına çıkmıştı. Deniz sütlimanlıktı. Öğleye doğru kendisini bir kıyıda buldu. Kıyı alabildiğine uzayıp giden bir kumluktu. Biraz ötede ılgın ağaçlıklı yarlar gözüküyordu. Kayığı kumların üstüne çekti, az ötesinde kayaların üstünden aşağı bir su iniyor, denize karışıyordu. Yiyeceğini aldı suyun yanına gitti, diz çöküp bir su içti, oturdu sırtını yara dayadı, yarın üstündeki ılgın ağacının gölgesinin altında kurumuş ekmeğiyle peynirini, yumruğuyla kırdığı soğanı yedi, testilerini taze suyla doldurdu kayığa götürdü. Diz çöküp bir su daha içti. Ilgınların gölgesi kumların üstüne düşmüştü. Uzun minderini yarın dibine serdi. O başını heybesinin üstüne koyarken yardaki büyücek delikten som mavi bir yağmurcuk kuşu kumları, yarları, ılgınları mavileyerek denizin üstüne uçtu gitti.

Güneş batıya yıkılmış gitmiş, Süleymanın üstüne gelmiş onu ter içinde koymuştu. Uyandı, yanına yöresine bakındı, heybesini omuzuna aldı. Tabancası, mermileri heybesinin içindeydi. Tabancayı heybenin gözünden alarak şöyle bir baktı, yeni tabanca menevişledi. Ne de güzel menevişledi dedi kendi kendine, söylendi. Süleyman, yakında gencecik bir adamı öldürecek, üstelik de hiç kimseyi öldürmemiş bir adamı. O gecenin karanlığında yağmaya katılmayan, atının üstünde uzakta duran, bir tek kurşun bile sıkmayan, kan akıtmayan, sonra da atını Emirin otağına sürüp canını kurtaran, bir günahsız adamı öldürecekti. Hem de gencecik sürgün bir Çerkesi. Hem de arkadaş, bizim, biz sürgün Çerkeslerin adam öldürmek işimiz oldu. Biz öldürülerek sürgün olmuştuk, şimdi de bir Çerkes çocuğu senin kurşunlarınla ölecek. Sen şu kocaman güneşin alnında şırlayan ışıkların içinde menevişle dur. Denizler senden daha güzel menevişliyor, hem de tanyerleri atarken. Tabancayı heybeye kaldırdı attı. Ağacı kesen baltanın sapı ağaç değil mi?

Emir Selahaddin, otağına sığınan bu adamı niçin bu kadar korumuştu. Köyünü yerinden alıp niye Arabistana getirmişti. Nereye iskan etmişti, onu kimse bilmiyordu. Belki de onları Kafkasyaya, Dağıstana geri göndermişti. Emir Selahaddinin hatunu Çerkes değil miydi, dünya güzelleri Çerkeslerden çıkar. Emirin adamları neden varıp da Şeyhe gece onları basıp öldürenlerin başının bir Çerkes olduğunu söylemişlerdi. Hem de söyleyenler de Çerkeslerdi. Onun bu adada olduğunu da Çeçen Hanın oğulları söylemişlerdi. Bakacağız, bütün bunlar doğru mu?

Şeyh niçin onu buraya gönderiyordu, Abbasın, kendisinin Çerkes olduğunu bile bile. Bağlılığını mı sınıyordu acaba?

Gecenin alacakaranlığında Fırat suyunun kıyısında uzakta bir atın üstünde kurşunlar cayır cayır ederken karartısını gördüğü bir insanı Emirin otağına kadar kovalasa da onu gündüz gözüyle de, bir göz açıp kapayıncaya kadar görse de bunca yıl sonra onu nasıl tanıyabilirdi. Öyleyse, bütün bunları bildiği halde Şeyh onu niçin gönderiyor, gönderdikleri delikanlılar hiçbir iş göremedikleri, ortalığı karıştırdıkları için mi? Sen deneylerden geçmiş, Çanakkalede çarpışmış, nice süngü harbine girmiş çıkmış adamsın, diye mi? Oraları, oraların insanlarını

avucunun içini bilir gibi bilirsin, diye mi? Bir Çerkes başka bir Çerkesi öldürmeye can atar diye mi? Görsün o, bir Çerkes bir Çerkesi öldürmeye can mı atarmış, yoksa yakında padişah olacak Emir Selahaddinin yanına mı alıp götürürmüş.

Köye girdi, evler, onun bildiği köy evlerine benzemiyordu. Evler iki katlıydı. Evlerin bahçesindeki ağaçlar türlü meyve ağaçlarıydı. Zeytin ağaçları da nefti bir sis içindeydi. Evlere, bahçelere baka baka köyün ortasında yükselen çınara yürüdü. Çınarın altındaki kahveye köylüler kadın erkek oturmuşlardı, ona yer gösterdiler, "buyur otur, hoş geldin" dediler. Süleyman:

"Hoş bulduk," dedi.

Çay söylediler.

"Nereden geldin, nereye gidiyorsun," diye sordular.

"Dağlardan indim, denize düştüm, Çanakkalede çarpıştım," diye karşılık verdi.

"Geçmiş olsun kardeş, sakat bir yerin var mı?" diye sordular.

"Var," dedi, "iki uyluğumun içinde kurşun kaldı. Daha orada duruyor. Doktorlar, varsın orada dursun dediler. Ben de dursun, dedim, Çanakkaleden bana armağandır."

Çayını içti, kalktı karşıdaki dükkana gitti. Dükkanda göçmen kadınların evlerindeki küçük fırınlarda yaptıkları somunlar vardı. Somunlar fırınlardan daha yeni çıkmıştı. Heybenin bir gözünü dolduracak kadar ekmek, zeytin, peynir, helva aldı, "Sağlıcakla kalın arkadaşlar, ben denize gidiyorum," dedi yürüdü.

"Güle güle git," dediler arkasından.

Kumların üstünden yürüye yürüye kayığına geldi, heybeyi baş üstüne koydu, denize sürdü, atladı, küreklere asıldı.

Köy bir Rum köyüydü. Onlar gittikten sonra köyü Anadolu göçmenlerine vermişlerdi.

Bunlar sürgün değillerdi. Bunlara ev bark vermişlerdi. Asıl sürgün Çerkeslerdi. Onlara ne ev, ne tarla vermişlerdi. Onları Anadolunun dağlarına, Arabistanın çöllerine çırılçıplak sürmüşler, başınızın çaresine bakın demişlerdi. Onlar da Emir saraylarının muhafızları, Arap Şeyhlerinin silahşorları olmuşlardı. Böyle işleri bulamayanlar da açlıktan, yokluktan ölmüşlerdi.

Süleyman ne hızlı, ne yavaş biteviye kürek çekiyordu. Güneş de ağır ağır günbatıda aşağıya iniyordu. Kıpkırmızı güneş aşağılara, denize indikçe daha kırmızılaşıyor, daha da büyüyordu.

Süleyman, küreklerin inip kalkmasını düşünme hızına ayarlamış öyle gidiyordu. Nereye gittiğine de aldırmıyordu. İşin sonucu, bir Çerkes çocuğunu öldürmeye gidiyordu. Bu her zaman bir iş miydi, Süleyman kendinden utanıyordu. En büyük vahşet insan öldürmekti. Onların vazifeleri de insan öldürmekti. Araplar da hep biribirlerini öldürüyorlardı.

Düşünmekten, bununla birlikte de kürek çekmekten yorulmuş Süleyman kürekleri suyun içine bırakıverdi.

Durgun denizin ortasında kalakalmış Süleymanın içi boşalmıştı. Sağına soluna, batan güneşe, batan güneşin yöresindeki turuncu, yeşil, eflatun, sarı, mavi biribirine dolaşmış renklere, renk cümbüşlerine, yer yer ışıklanarak kararan denize bakıyordu.

Yıldızların ışığı kararan denize vuruyordu. Durumunu bozarak, yerinden kalktı, sırtını kayığın başüstü tahtalarına verdi oturdu. Başını kaldırdı yıldızlara baktı. Yıldızlar üst üsteydiler, yerlerinden de hiç kıpırdamıyor, kaymıyorlardı. Oysa Fırat göklerinin yıldızları durmadan arka arkaya kayarlar, kaynaşırlar, karman çorman olurlar, her biri gökte iri ışık çiçekleri olur açarlardı.

Süleyman gözlerini gökyüzünden, yıldızlardan ayırmıyordu. Şimdiye kadar böyle kaymadan yan yana, üst üste duran yıldızlar görmemişti. Fıratın göklerinde bile. Çölde yıldızlar daha iri, daha ışıklı, daha devingendi.

Her şeyi unutmuş, üstünde yıldızları kıpırdamayan gökyüzüne gözlerini dikmiş bakıyordu. Baktıkça da şaşırıyordu. Oysa nerede olursa olsun gökte yıldızlar durmadan uzun uzun kayarlar, biribirine girerlerdi. Bu denizin üstündeki yere yıldızları bağlamışlar gibiydi. Bir yıldız kayıncaya kadar burada duracak, göğe bakacaktı.

Gözünü gökyüzünden ayırmadan sabırla bakıyor, kayacak yıldızı bekliyordu. Gece yarıyı geçinceye kadar böyle bekledi. Yıldızlar bana mısın demiyordu. Ne oldu ne olmadı, dalmış

gitmişti, küçük bir yıldız kısa bir kayış yaptı, Süleyman sevindi. Ardından da büyük bir yıldız doğudan, denizden çıktı, uzun bir yay çizerek batıda denize düştü. Vay anasını, dedi Süleyman, hiç bu kadar uzun kayan, yay gibi olaraktan günbatıda denize düşen bir yıldız görülmüş değildir. Şaşkınladı, hemencecik de küreklere asıldı. Kürekler denize değdikçe yakamozlar savruluyordu. Çok deniz yaşamıştı Süleyman ya böyle savrulan yakamozları hiçbir yerde görmemişti. Yorgunluğu gittikçe geçiyordu.

İrili ufaklı yıldızlar arka arkaya gökyüzünün her yerinden akmaya başladı. Süleyman, ne oluyor, diye korktu, küreklerin üstüne yumuldu. Gözlerini yıldızlardan alamıyor, üst üste yıldızlar aktıkça da tokuşacaklar diye ödü kopuyordu.

İnceden serin yeller esmeye başladı, deniz sütbeyaz kesildi, Süleyman kürekleri suda bırakıp yana yöne bakmaya başladı, ötede, ak sislerin arkasında bir ada, bir yitip bir ortaya çıkıyordu. O ada olmasın, diye düşündü Süleyman. Ada batıp batıp çıkıyordu. Süleyman geri döneyim diye düşündü. Biliyorum Abbas o adada, karşılaşırsak ya o beni, ya ben onu öldüreceğim. Onu gafil avlamayacağım. Ben Çanakkalede kan ırmağının içinden çıkmış, binbir beladan geriye kalmışsam, o da Allahuekber kıyametinden geriye kalmıştır. Gecenin karanlığında bir karartıyı gören bir insan o karartıyı gündüzün görünce tanıyabilir mi? Ben buradan geri dönsem, doğru Emir Selahaddine gitsem, ona desem ki, senden başka bizim kimimiz var. O adamın yerini Şeyh bulmuş, beni, öldürmek için onun adasına gönderdi. Ben onun karartısını gördüm ya onu gündüz gözüyle hiç görmedim. Sonra o sana sığınmış, sana sığınmış bir insanı ben nasıl öldürürüm. Ben de öldürmesem, onun adasında kalsam sen benim çoluk çocuğumu onun elinden kurtarıp beni de yanına alır mısın? Ben sana sığınmış bir adamı nasıl öldürürüm. Emir Selahaddin Osmanlı padişahlarının yerine bir padişah olacakmış. Onun hatunu Nazlı Sultan, o da Çerkes, ben de Çerkesim, Abbas da Çerkes. Çerkes Çerkesi öldüre öldüre biz bu duruma düşmedik mi? Ben doğruca Emir Selahaddine giderim, sen bütün Arabistanın en büyük, en soylu emirisin derim, ocağına düştüm, sana sığındım, kurtar çoluğumun çocuğumun

canlarını, benim de canımı kurtar. Ben Çanakkaleden geriye kalmış bir Çerkesim, bir padişahın kapısına yakışırım desem, bana ne der ki?

Süleyman kayığını geriye çevirdi, yıldızların üstüne sürdü. Kürekler o kadar hızlı inip kalkıyordu ki Süleyman soluk soluğa kaldı. Kendi kendine ahmak insanoğlu, dedi, hırpo, sen kim, Emir Selahaddin kim. Geçenlerde koskoca başı, ak sakalıyla Şeyh ona gitmişti de Selahaddinin kapısında üç gün üç gece beklemiş, yakarmış, zarılık etmiş, Emir onu yanına almamıştı. Sen kimsin be ahmak, dön geri, öldür onu, başka bir çaren var mı? Sen onu öldürmeden dönersen Şeyh seni yaşatır mı, sen Emirin koruduğu adamı öldürmedin diye, kendi eliyle benim kellemi kesmez mi, kılıcını çekip eliyle de senin başını kesip senin çorunu çocuğunu da gerisin geri Rus içine sürmez mi? Dön geri!

Geriye döndü, kayığı iskelenin yanına, kumların üstüne sürdü. Burası Karınca Adası diye sevindi. Üç tane iri, gün görmüş çınar ağacı var dediler, doğru. Çeşmenin de şarıl şarıl suyu akıyor, o da doğru. Denizden gözlerini alamıyordu. Bir süre öyle baktı. Sonra da birden ayağa fırladı, deniz dedi, deniz de dedikleri gibi çıktı, menevişledi. Ortalık yavaş yavaş ağarıyordu. İki yel değirmenini, bir de ulu armut ağacını görürsem, tamam, o ada bu adadır. Kanepelerin üstüne bir daha oturdu, sonra kalktı, evlerin arkasına yürüdü, ulu armut ağacı karşısındaydı. Ortalık biraz ışıyınca da yel değirmenlerini gördü. Değirmenlerden birinin kanatları dönüyordu. Geriye döndü çeşmenin yanına oturdu. Kalktı, bir su içti, yüzünü yudu, geldi yerine oturdu, öylesine yorgundu ki adım atacak hali kalmamıştı. Ortalıkta da kimsecikler gözükmüyordu. Eli yanına koyduğu heybenin üstündeydi. Gittikçe çözülüyor, gözleri kapanıyor, sonra birden gözleri açılıyor, sonra da hemen kapanıyor, uyuyordu. Vasili çeşmeye geldiğinde başı önüne düşmüş Süleyman derin uykulardaydı. Kayığı da ilerde kumların üstündeydi. Vasili kayığa gitti, kayıkta iyi bir araştırma yaptı. Kayıkta bir kilim seccade, bir halı heybe, halı heybenin içinde lacivert yeni bir giyit, çamaşırlar, bir ipek kefiye, birkaç mintan, bir agel, aynı renkte üç poşu, birkaç torba, torbaların birinde kınları gümüş savatlı

üç Çerkes hançeri. Öteki torbayı da merakından açtı, içinde ipekli üç tane çerkezka vardı, üçü de çok iyi katlanmış, üst üste konmuştu. Vasili de çerkezkaları eskisi gibi güzelce katladı, torbaya koyar ağzını bağlarken, gözleri hep Süleymandaydı, Süleyman elinin altındaki heybeyi kendine çekti, Vasili çabucak torbanın ağzını bağladı kayıktan uzaklaştı, çeşmenin yanına geldi. Süleyman daha derin uykulardaydı. Orada durmadı doğru Poyraza gitti. Lena çoktan uyanmış ocağa çaydanlığı koymuştu.

"Daha uyanmadı mı," diye usulca sordu Vasili.

"Şimdi uyanır," dedi Lena.

Vasili koltuğa oturdu.

"Ne oldu, ne var Vasili?"

Rumca konuşuyorlardı.

"Çeşmenin başında bir adam uyuyor."

"Kim o?"

"Bana kalırsa onlardan."

"Kimlerden dedin?"

"Poyrazı öldürmeye gelenlerden."

"Sen ona bir şey yapmadın mı?" dedi Lena.

"Uyuyor, uyuyan adama yılan bile dokunmaz. Ben de dokunmadım. Kayığını çekmiş kumların üstüne, derin uykulara dalmış uyuyor."

Bu sırada Poyraz uyandı:

"Ne o Ana, kiminle konuşuyorsun," diye sordu. "Vasili mi?"

"Vasili var burada," dedi Lena.

Poyraz daha giyinmeden odadan çıktı.

"Ne var Vasili, bir şey mi oldu?"

"Bir şey yok," dedi Vasili, "bir şey yok ya bir adam gelmiş, çınarların altına, kanepelere oturmuş uyuyor. Kayığını da kumların üstüne çekmiş. Bana kalırsa bu da onlardan."

"Uyuyan adamın onlardan olduğunu nasıl anladın?"

"Kayığının içine baktım."

"Kayığının içinde öyle mi yazıyordu?"

"Kayığının içinde, tam da ortasında yazıyordu. Kayığın içinde bir kilim seccade, üç tane de torba, torbaların ikisini açtım, açtığım torbada gümüş savatlı, kınları gümüş savatlı üç ta-

ne Çerkes hançeri, ötekinde de bir agel, üç tane de ayrı nakış, ayrı renklerde poşu çıktı. Anladın mı şimdi bu adamın, bu gecenin karanlığında nereden geldiğini?"

"Anladım," dedi Poyraz, "bu adamın nereden geldiğini. Bir iyice anladım," dedi gülerek. "Belinde de tabancası var mıydı?"

"Üçüncü torbaya da sen bakarsın. Ben iki torbaya merakımdan baktım. Adamın ellerine de baktım. Şahadet parmağı tetikte gibi öyle duruyordu, uykuda bile. Her zaman eli tetikte olan kişilerin o parmakları uykuda bile öyle durur."

"İşte bunu bilmiyordum. Bunca yıl parmağı tetikten ayrılmamış bir kişiyim, parmağımın beni ele vereceğini bilmiyordum."

"Az sonra, çeşmenin başına gider gitmez, uyuyan adamın parmaklarına bakarsan anlarsın. Bir de ellerine bakarsan o ellerin tetik çekmekten başka bir iş yapmadığını anlarsın."

"Haydi kahvaltı yapalım. Ana kahvaltı hazır mı?"

"Hazır oğlusu."

Kahvaltıyı çabucak yaptılar, aşağı indiler çınarların altına vardılar, adam başını kaldırmış arkaya yıkmış uyuyordu, orada durmadan kayığa gittiler.

"Hangisiydi bakmadığın torba?"

"İşte bu,"dedi Vasili, torbayı Poyraza verdi, Poyraz iskeleye doğru gitti, kamışların duldasında torbayı açtı, torbanın içinden bir Kuran, üç muska, bir de yazılı kağıt çıktı. Poyraz kağıdı okudu, bu bir takdirname. Bunun adı da Süleyman. Süleyman bir küçük zabit, benim gibi. Bu takdirnameye göre Çanakkale savaşlarında kahramanlık göstermiş, böyle bir takdirnameyle de taltif edilmiş. Torbada da bunlardan başka ufak tefek şeyler var, bir ustura, bir de kılavlama kayışı, bir de sabun fırçası, bir de kokulu sabun. Ellerindekilerini torbaya attılar, koşarcasına kayığa gittiler, torbayı yerine koydular, çınarların altına gittiler. Bu sırada onları pencereden gören Musa Kazım Ağaefendi onları görmüş aşağı inmiş bekliyordu. Vasili, Ağaefendiye yürüdü, yavaşcacık:

"Uyuyor," dedi.

Ağaefendi de ondan da yavaş bir sesle:

"Kim uyuyor," diye sordu.

"Süleyman," dedi Vasili, "küçük zabit, Çanakkalede savaşmış bir kahraman, takdirnamesi var. Uyuyor."

Poyraz ayağa kalktı onları karşıladı. Ağaefendi geldi adamın önünde durdu. Bir süre ağzı açık kalmış, başını arkaya atmış uyuyan adama baktı, orada fazla durmadan kamışlığa doğru yürüdü, ötekiler de arkasından. Kamışlığı geçip ılgınlığa gelince durdu arkasına döndü:

"Bu adamı nerden tanıyorsunuz?"

"Hiçbir yerden," dedi Vasili.

"Hiç tanımıyoruz," dedi Poyraz.

"Öyleyse adını kim söyledi size," derken Ağaefendi durdu, ötekiler de önüne gelip durdular. Vasili:

"Erken kalktım çeşmeye indim, baktım kanepenin üstünde bir adam uyuyor, başını göğsüne indirmiş, derin uykulara düşmüş. Kumların üstünde kayığı gördüm."

Olan biteni en küçük ayrıntısına kadar anlattı:

"Ben bu adamdan kuşkulandım."

"Demek Süleyman, kendisi de küçük zabit, doğumu neresi?"

"Takdirnamede Musul yazıyordu."

"Ne işi olabilir bu adamın burada, kanepede uyuduğuna göre gizli de gelmemiş buraya."

"Bunlar hiç belli olmazlar," dedi Vasili.

Döndüler, konuşarak armut ağacının altına gittiler, orada karşı karşıya çimenlerin üstüne oturdular. Sorunu enine boyuna konuştular.

"Bir de adamla konuşalım. Hayvan koklaşa koklaşa, insan konuşa konuşa," dedi Poyraz.

Kalktılar çınarların altına yürüdüler. Vardılar ki daha uyuyor Süleyman, durumunu hiç bozmadan. Bakıştılar, bu sefer de zeytinli koyağa yürüdüler, böyle giderse Süleymanın uyanacağı yoktu. Öylesine uyuyordu ki kulağının dibinde top patlasa uyanacağı yoktu. Pınara çıktılar, oturmadan geriye döndüler, çınarların altına geldiler, Süleyman durumunu hiç bozmamış öylece uyuyordu.

"Ne yapalım?" dedi Ağaefendi.

"Bizim eve gidelim efendim, Lena Ana bize çay yapar."

"Olmaz," dedi Ağaefendi, "bu adam uyanınca hemen kayığına biner de giderse ya?"

"Gitmez efendim. Bizi görmeden hiçbir yere gidemez."

"Niçin gitmesin, bu adam Musulluysa bile, harpten sonra belki de doktorlar gibi buralarını sevmiştir de burada kalmıştır."

"Onun torbasının birinde kınları gümüş, savat işlemeli üç Çerkes hançeri var. Bu hançerler ancak Çerkeslerde olur. Bu kadar değerli hançerleri ancak Çerkesler taşırlar."

"Yani bu adam bir Çerkes, öyle mi?"

"Evet efendim bir Çerkes."

"Bu değerli hançerleri yalnız Çerkes ustaları yaparlar, bu kadar değerli hançerleri de yalnız Çerkesler kuşanırlar," dedi Poyraz.

"Bunun Arabistandan geldiği nereden belli?"

"Efendim, öteki torbasında da üç tane poşu, bir tane agel var. Ageli de, poşuyu da Arabistanlılar kullanırlar."

"Haydi gidelim öyleyse, gidelim de Lenanın o güzel çayını içelim."

Arkalarını döner dönmez bir patırtı geldi, arkaya baktılar, Süleymanın kanepeden düştüğünü gördüler, Süleyman duyulur duyulmaz Arapça bir şeyler mırıldandı, ardından da, "Ben hastayım," dedi Türkçe, "ölüyorum."

Poyraz Vasiliye:

"Kaldır onu," dedi, "sedire yatır, ben doktorlara gidiyorum."

Az sonra iki doktorla birlikte geldi, doktorlar hemen Süleymanı uzun uzun muayene ettiler, sonra Poyraza döndüler, "Bunun bir şeyi yok, hasta masta değil. Bu adam çok aç kalmış, daha çok da susuz. Buna birkaç gün iyi bakılırsa, üç gün yataktan çıkmadan dinlenirse kendine gelir."

Salman Sami, Süleymanın elini tuttu, kaldırdı:

"Bak şu adamın avuçlarının içine, şişmiş, su toplamış. Nasıl geldi bu adam buraya?"

Poyraz, kumların üstündeki kayığı gösterdi:

"İşte bununla gece gelmiş. Vasili de gün ışırken buraya gelince bu adamı burada uyurken bulmuş."

Poyraz adamın adını söyledi. "Kendisi Musullu bir Çerkes," dedi. "Çanakkalede çarpışmış, takdirnameyle de taltif edilmiş."

"Öyleyse onu al evine götür. Bu küçük zabit Süleyman günlerce kürek çekmiş, susuz kalmış, aç da kalmış. Başka hiçbir şeyi yok. Ona iyi bakar, her gün de balık yedirirsen iyileşir."

Poyraz:

"Vasili," dedi, "al bunu eve götür, onu önce tepeden tırnağa bir yıka, yatağa yatır, o yatağa girer girmez uyur. Lena ona güzel yemekler yapsın, uyanınca canavarlar gibi yemeğe saldırır. Heybesini, torbalarını yanına koy, uyanır öteberilerini arar."

"Olur," dedi Vasili, bir deri bir kemik kalmış adamı sırtına aldı eve götürdü, kanepeye uzattı. Rumca, "Lena Ana," dedi, "bir kazan su ısıt, bu adamı tepeden tırnağa yıkayacağım, bedenine kokular süreceğim, sonra da yatıracağım, o da uyanınca ballı börekli yemek isteyecek, ona çok balık, çok bulgur pilavı vereceğiz. O da kendine gelince Poyrazı vuracak, hem de yedi kurşunla, öldürüp kaçacak."

"Ne biliyorsun?"

"Gece yarısı ne işi var bu adada. Günlerce kürek çekmiş. Avuçları su toplamış. Kürek çeke çeke elleri parça parça olmuş."

Lena Vasiliye yaklaştı, başını yanına çekti, ağzını kulağına dayadı, oysa Rumca konuşuyordu, usulca, "o sizi öldürmeden, sen şimdi onu boğup öldürüver. Zaten hasta, sen bilirsin, sen akıllısın, herkes adadan kaçtı gitti de bir sen kaçmadın. Sen akıllısın, sen baktın, gördün, Poyraz iyi adam, onu öldürmedin. Baktın, o denizde, yazık dedin. Poyraz iyi adam, atıldın suya onu kurtardın. Şimdi onu bir iyice yıka, arındır, zavallı cehenneme kir pas içinde gitmesin."

"Poyraz diyor ki, uyuyan insana yılan bile dokunmaz."

"Öyleyse, şimdi ben dışarıya çıkıyorum, sen onun boynunu sıkıver. Zaten, ne kadar canı kalmış ki... Baksana yüzüne, o bir ölü."

"Ana sen de, öldür öldür... O bir Çerkes, belki de Poyrazın amcasının oğlu. Sen suyu hemen ısıt."

"İnşallah o sizi öldürür," dedi Lena. Öfkeli, gitti ocağı yaktı, kazanı koydu. Vasili de bir koltuğa çöktü oturdu. Su ısınıncaya kadar gözlerini kapadı, düşüncelere daldı. Boyuna yineliyordu, bu adam bir katil, bir katildir. Kesinlikle bu sefer Poyrazı, ne yapıp ne edip öldürecektir. Bunu buradan sağ gönderme-

meliyiz. Şu anda, şu anda bunu öldürmeliyim. Arapça bir şeyler sayıklıyor, ne sayıklıyor, bizim hepimizi öldüreceğini sayıklıyor."

Parmağını ısınmakta olan suyun içine soktu, su ısınmıştı. Kazanı hamamlığa götürdü, Süleymanı uykulu soyundurdu, bir iskemleye oturttu, onu sabunlayarak bir iyice yudu. Havlularla sildi, kuruladı. Poyrazın çamaşırlarını giydirdi, götürdü Lenanın hazırladığı yan odadaki sakız kokan yatağa yatırdı, Süleyman başını yatağa koyar koymaz uyudu.

Poyraz geldi:

"Ne oldu," diye sordu.

"Uyuyor," dedi Vasili.

"Yemek yemedi mi, su içmedi mi?"

"Uyanmadı ki, yemek yesin su içsin."

Süleyman ikinci gün kuşluklayın uyandı, o uyanırken de Poyraz odaya girdi, Süleyman gözlerini ovuşturdu, yanına yönüne baktı, yüzü gülümser gibi etti, ayağa kalkarken, "Abbas, sen misin," diye diye sordu gitti ona sarıldı, "İnkar etme Abbas, seni tanıdım, tanıdım, sen osun, sen osun, Abbassın."

Birden Abbas sözünü ağzından kaçırdığının farkına vardı, kurşun değmişcesine sarsıldı, çözüldü, gitti yatağına, başını iki eli arasına aldı yumuldu. Poyraz da dışarıya çıktı. Vasili karşıladı.

"Duydun mu," diye sordu Poyraz.

"Duydum," dedi Vasili.

"Ne yapacağız? Abbası ağzından kaçırdı."

"Ağzından kaçırdı Abbası," dedi Vasili, "uyku sersemi. Şimdi ne yapacağız? Keşki doktorları çağırmasaydık. Şimdi yandık işte, adamı nasıl öldüreceğiz?"

"Hele biraz bekleyelim. Süleymanı öldürmenin nasıl olsa bir yolunu buluruz. Hele bir dinleyelim, anlayalım. Ona bir şey yapamazsak burda, onu Nişancı Veliye teslim ederiz, ondan kurtulmanın bir yolunu bulur Nişancı Veli."

"Bulur," dedi Vasili.

"Bu bir Çerkes, belki de bana bir şey söylemeye geldi. Yoksa aklı olan bir adam öldürmeye geldiği bir kişiye sen Abbassın, seni tanıdım diye bağırır mı? Bunun yanında bir silahı var mı Çerkes hançerlerinden başka?"

"Bilmiyorum," dedi Vasili, "heybesini açmadık ki."

"Haydi gidip bakalım."

"Dur biraz," dedi Vasili, "odasına bir bakayım." Gitti, baktı geldi, "Derin uykularda," dedi, "haydi gidelim."

Süleyman çınarın altında uyuyakalmışken, elinden bırakmadığı heybeyi aldılar, kamışlığın içine gittiler, heybeyi açtılar. Heybenin bir gözünde çantası, yeni bir ayakkabısı, birkaç yeni gömleği, kırk bir düğmeli mavi Halep işi yeleği, bir mor püsküllü fesi, daha da birçok ıvır zıvır vardı. Heybenin öteki gözü kilitliydi. Kilit ustası Vasili, kilidi göz açıp kapayıncaya kadar açtı. Ellerinde anahtar olsa bu kadar çabuk açamazlardı. Heybeden üç somun, biraz zeytin, biraz da helva çıktı. Ta dipte buruşmuş büyücek yeşil bir portakal geçti ellerine. En sonra da kadife ağır bir torba çıkardı Vasili, torbanın büzgüsünü çekti, torbadan bir tabanca çıkardı, tabanca yepyeni, el dokunulmamış gibiydi, güneşe gelince menevişledi, bir de bezden daha büyük bir torba aldı Vasili heybeden, torba ağzına kadar mermiyle doluydu.

"Vay anasını," dedi Poyraz, "bizim hemşeri, Çanakkale kahramanı, bir mühimmat deposu sanki. Sanki bir adamı öldürmeye değil, Anafartalara İngilizlerle savaşmaya gidiyor. Şu torbaları alalım da evin alttaki odasına koyalım, kayığı da koya, ılgınların altına çekelim."

Aradan on gün geçti, Süleyman biraz semirdi, kendine geldi, doktorlarla, Poyrazla, Nişancıyla, Ağaefendiyle sıkı dostluklar kurdu. Geldiği günden beri bu adada bir tek düşmanı kalmıştı, o da Lenaydı. Bir gün evde Lena Anayı tek başına yakaladı:

"Gel Lena, şurada otur, sana bu işi baştan anlatayım da beni ondan sonra öldüreceksen öldür," dedi.

"Olur," dedi Lena, "ben çok gün görmüş bir insanım, bana doğruyu söyle."

"Olur," dedi Süleyman, "sana doğruyu dosdoğru söyleyeceğim."

Süleyman, konuşmaya başladı, Lena sonuna kadar ağzını açmadan onu dinledi.

"Ne diyorsun Lena Hatun?"

"Düşünüyorum Süleyman Efendi. Sen öldürülmekten çok mu korkuyorsun?"

"Bilmiyorum Lena Hatun. Ben öldürülürsem, bu senin oğlana yazık olur. O çok iyi bir insan. Sarıkamıştan geriye kalmış da çürümemiş, öyle, insan gibi insan kalmış."

"O insan oğlu insandır," dedi Lena, "sen bana söylediklerini ona da söyleyecek misin?"

"Olduğu gibi söyleyeceğim Lena Hatun."

"Çabuk ol! Gün geçirme!"

"Bugün yarın."

Poyraza da, Vasiliye de o gün bugündür Süleyman kayığını, heybesini, torbalarını, ne oldu, nereye koydunuz, diye kimseye sormamıştı. Hiçbir şey olmamış gibi ortalıkta gülerek, herkesle şakalaşarak dolaşıyordu. Sanki oğlunun evine konuk gelmişti. Doktorlar savaş arkadaşlarıydı. Onlar eşi emsali bulunmaz insanlardı. Bu adanın insanlarının hemen hepsi de bu cennet adaya göreydiler.

Süleyman gülerek elini Poyrazın omuzuna koydu:

"Şimdi bana bak Abbas, bu sana son kez Abbas deyişimdir. Bundan sonra benim ağzımdan ölünceye kadar böyle bir söz çıkmayacaktır. Poyraz arkadaşım, arkadaşım, senden bir dileğim var, yarın sabah erkenden biz seninle pınarın oraya gidecek orada uzun uzun konuşacağız. Tamam mı?"

"Tamam. Konuşacağız ya sen bize bir kez olsun, benim kayık, benim heybem, benim torbalarım nerede, ne oldu, diye sormadın."

"Ne olacak, sormadım."

"Yani dedim ki, belki... yarın sabah erkenden."

"Erkenden," dedi Süleyman.

Erkenden pınara doğru yola düştüler, hiç konuşmadan pınara kadar geldiler, pınarın bir başına birisi, öbür başına ötekisi karşılıklı oturdular, kaygan böceklerine baktılar. Önce Poyraz konuştu:

"Gözünü açar açmaz bana Abbas dedin, ne bildin benim Abbas olduğumu?"

"Çünkü seni kovalayanlar arasındaydım. Sen Emirin otağının kapısında inip içeriye girmeden önce senin yüzünü ilk gören ben oldum. Senin resmin gözlerimin arkasına olduğu gibi

çıktı. Burada da gözümü açar açmaz, herhalde uyku sersemiyken adını söyledim. İşte durum budur. Sonra Emirin adamlarından bir Çerkesden senin Çerkes olduğunu, bizimle birlikte sizin de sürgün edildiğinizi öğrendim. Bir de Emirin Hatununun senin akraban olduğunu sonradan duydum."

"Emirin Hatununun benim akrabam olduğunu bilmiyordum."

"Akraban değil de Emirin Hatunu senin köyünün nerede olduğunu ne biliyordu?"

"Nerden biliyormuş?"

"Emir, şurdan biliyormuş ki senin köyünün yerini, köyü bir gecede kaldırmış, kimsenin bilmediği, Arabistanın bir yerine iskan etmiş. Eğer Emir böyle yapmasaymış seni bulamayan Şeyh senin köyünde kim varsa hepsini öldürecek, köyünü de yakacakmış."

"Hatun bana, kimsenin kimseye vermeyeceği armağanlar verdi, ne bileyim ben onun benim akrabam olduğunu."

"Bilemezsin, Osmanlı bizi korkusundan, bir araya gelmeyelim, diye öylesine paramparça edip dağıttı ki, kardeş kardeşi bulamaz, göremez oldu. Belki de prenses bizim böyle bir akrabamızdır. Seni öldürmeye geldim ama, sana kanım kaynadı. Belki de seninle ben akrabayız. Bizi Osmanlı dağıttı işte. Kafkasya nere Arabistan nere."

"Beni öldürmeye geldin de niçin adaya çıkıp avucumun içine düştün?"

"Senin bu adada olduğunu hiç kimse bilmiyor. Buraya çok Kerim geldi, hiçbir Kerim senin Abbas olduğunu bulamadı, şimdi senin nerede olduğunu kimse bilmiyor. Seni benden başka gören yok. Seninle Emirin otağının kapısında karşı karşıya geldik."

"Beni kapıda niçin öldürmedin?"

"Emirin otağının kapısında kimse kimseyi öldüremez. Öyle bir işi yapanın soyunu sopunu kuruturlar. Şu senin yerini bir tek ben biliyorum, senin yerini gider de onlara bir söylersem, sen yılanın deliğine, kuşun kanadının altına girsen, sığınsan da seni öldürürler. Senin yerinde olsam şu anda tabancamı çeker, beni öldürürüm. Ben buradan böyle elimi kolumu sallayarak

gittikten sonra sen mezardasın. Söyle beni öldürecek misin? Seni tanıyıp, senin adını söylemeseydim, siz gene bana kediyi gösterip, işte aradığınız Abbas budur diyecektiniz. Söyle, şimdi sen beni öldürecek misin, hançerlerim, tabancam, her şeyim sende. Beni öldürmezsen sen öldün demektir. Ne diyorsun, beni öldürecek misin?"

Poyraz başını önüne eğdi, bir süre böyle düşündü.

"Söyle beni öldürecek misin? Kimse bilmiyor benim burada olduğumu. Bizler hiç kimseye nerede olduğumuzu söylemeyiz. Söyle öldürecek misin?"

Poyraz başını kaldırdı:

"Bilmiyorum," dedi, "bilmiyorum."

"Düşünceni söyle."

"Bilmiyorum."

"Öldürürüm, sözü çıksın ağzından, belki sana yalvarırım, belki sana yapılamaz, senin aklına gelmez tekliflerde bulunurum, sen de benim seni öldürmeyeceğime inanırsın."

"Bilmiyorum."

"Ben sana inanıyorum. Sen de bana inan. Biz böyle olduk, nerdeyse öldürecektim. Emirin hatunu da bizim akrabamızmış. Bizim sürgün Çerkeslere bakacak olursan bütün sürgün Çerkesler biribirinin akrabası. Küçücük Dağıstanda, sayıları bir buçuk milyonu geçmez, kırk ayrı dil konuşuluyor." Güldü, "Yani senin anlayacağın her Çerkesin ayrı bir dili var. O sebepten, hatunundan dolayı Emir Selahaddin bizim öz bir akrabamız. Böylece sen de benim öz akrabamsın, şimdi bir iyice anladın mı?"

Poyraz da güldü:

"İyice bir anladım. Şimdi sana bir şey soracağım."

"Sor bakalım."

"Beni öldürmekten ne zaman vazgeçtin?"

"Buraya gelmeden, birkaç gece önce. Kürek çeke çeke yorgun düşmüş tükenmiş bitmiştim. Avuçlarım şişmiş, kollarım kalkmaz olmuştu, ölüyor gibiydim. Bir kan içici Şeyh istedi diye gencecik bir canı nasıl alabilirdim. Şeyh için çok can aldım. Emir Selahaddinin bile canını almaya üç kere gönderildim. Üçünde de beceremedik. Emire pusuyu kuran yedi kişiydik,

ortalık alacakaranlıktı. Atının üstünde, yanında hatunu çölde ilerliyordu. Hatun bizi sezmiş olacak ki, Emiri kolundan tutup aşağı attı ardından da kendisi atladı, muhafızları o anda üstümüze kurşun yağdırdı. Altımızı öldürdüler, bir ben kurtuldum.

"Sonra, ikinci, üçüncü sefer."

"İkinci suikastta hepimiz kurtulduk. Lalişin yukarılarında Emir avdaydı. İlk kurşunlar daha patlamadan Emir kendini attan yere attı, önce kendi, sonra muhafızlar bizi kurşun yağmuruna tuttular, kayalıklara sığınıp kurtulduk, on beş kişiydik. Gene hepimiz Çerkesdik. Üçüncüde ben tek başımaydım. Onu kurşun yağmuruna tuttum. Emir önümde, burnumun dibindeydi, kurşun yağmuruna tuttum, elim makinalı gibi işliyordu, gene bir tek kurşun değmedi Emire."

"Sen muhafızsın, çocukluğundan bu yana?"

"Çocukluğumdan bu yana... Doğru. Uçan turnayı gözünden vurmazsan seni Şeyhin muhafızı yapmazlar."

"Onu vurmayınca Emir sana ne yaptı?"

"Hiçbir şey yapmadı. Benim yerimde on yaşında bir çocuk olsaydı Emiri gene vururdu."

"Nasıl?"

"Emir, iki yanı da keskin, zır kayalık bir geçitten geçiyordu. Muhafızları önünde, arkasında, yanlarındaydı. Emir tam önümden geçerken, gez göz arpacık bastım, beş kurşunun beşini de Emirin üstüne boşalttım, bir baktım elini kaldırmış, muhafızlarına ateş etmeyin, diye buyuruyor. Ben bir daha, bir daha bastım kurşunu, Emirin eli havada. Önümden çekildiler gittiler."

"Nasıl oldu?"

"Emire kurşun geçmezmiş."

Poyraz kahkahayla güldü.

"Belki de kurşun geçermiş ya, doğar doğmaz anası onu Arabistanın en büyük büyücüsüne afsunlatmış."

"Anladım," dedi Poyraz, "Emiri sen öldüremedikten sonra onu kimse öldüremeyecek."

"Bundan sonra Şeyh Emiri öldürtmekten vazgeçti."

"Neden vazgeçti?"

"Korktu. Ona kurşun geçmeyeceğini anladı."

"Sen mi söyledin ona Emire kurşun geçmeyeceğini?"

"Ben de söyledim. Ona değen kurşunların bedeninden sapır sapır döküldüğünü herkes biliyordu ya ben de gördüm. Böylece de Şeyhe söyledim. Şeyh inanır gözüktü ya seni de, Emiri de öldürtecek, senin yerini öğrendiler, Abbasın sen olduğunu nasıl olsa bir gün öğrenecek. Emiri öldürtmenin yolunu da nasıl olsa bir gün bulacak."

"Nasıl bulacak?"

"Onların sülalesi var olduklarından bu yana hasımlarını öldürme ustaları olmuşlardır. O, Emiri öldürmenin bir yolunu ölmeden önce nasıl olsa bulacaktır. Seni öldürmekse o çok kolay, altı aya kalmaz Abbas olduğunu bulur, seni öldürtür. Senin öz adının Poyraz olmadığını, takma ad olduğunu şimdiden biliyor."

"Öyleyse ben ne yapacağım, buradan nereye gidebilirim. Bu ıssız adaya canımızı attık, geldiniz beni, elinizle koymuş gibi, adresimi almış gibi burada da buldunuz. Söyle ben ne yapmalıyım? Şu kızı alayım da nereye gideyim, söyle bana Kafkasyaya, Dağıstana mı gideyim?"

"Söyle, sen beni bırakacak mısın, yoksa bir yolunu bulup beni boğduracak mısın, beni balıklar mı yiyecek? Aklı olan beni bir gece uyurken boğdurur, ölüme de bir kaya parçası bağlayıp beni götürür uzak bir denize atar."

"İyi bir ölüm şekli öğrettin bana. Ben adam öldürmesini bilmem. Sarıkamışta bile adam öldürmedim. Ama, burda seni öldürecek çok adam var. O Hüsmen var ya altı kızı olan, seni uyurken değil, uyumadan, gözlerinin içine baka baka boğar öldürür, sonra da götürür köpekbalıklarının önüne atar. İşte insanın böyle öldürülmesi daha iyi. Seni bırakacak mıyım sanıyorsun?"

Süleyman sapsarı kesildi. Bir ara konuşacak gibi oldu, ağzını açıp kapadı konuşamadı. Kalktı, bir iki adım attı, Poyraz da ayağa fırladı, çok sert:

"Dur!" diye komut verdi. "Olduğun yerde dur! Yoksa kurşunu yersin." Tabancasını çekmişti. "Geriye dön, gel yerine otur, nereye kaçıyordun?"

Süleyman geriye döndü, geldi yerine oturdu, yüzü allak bullaktı:

"Heybemi almaya gidiyordum."

"Heybeni yemedik ya, torbaların da, kayığın da olduğu gibi yerlerinde duruyor. Seninle birlikte onları da senin olduğun yere göndereceğim."

Ayağa kalktı, karşıdan Vasili geliyordu.

"Vasili git şu adamın yanına otur, bir yere kaçmasın. Ben şimdi torbalarını getirmeye gidiyorum. Bir de heybesi vardı değil mi?"

"Vardı."

Poyraz koşarcasına gitti, hemencecik, torbalar elinde, heybe omuzunda bir süre sonra geldi, öteberileri taşın üstüne koydu.

Vasili:

"Ben gidiyorum," dedi, "siz burada kalın. Bir saat sonra gelirim."

Poyraz uzun uzun Süleymanın sararmış, allak bullak olmuş yüzüne baktı, heybeye uzandı, önce kurumuş somunları, sonra da öteberiyi aldı, ardından da fişekliği çıkardı. Kadife torbadan tabancayı aldı, güneşe gelince menevişleyen tabancayı Süleymana uzattı, gözlerinin içine baktı, "Tabanca dolu," dedi.

Süleyman güvenli, soğukkanlı bir sesle:

"Biliyorum," dedi.

Süleyman, tabancayı aldı uzunca evirdi çevirdi, bir süre tabancaya baktı, düşündü, usulcana yanına koydu.

Başları önlerinde öyle kalakaldılar. En sonunda Süleyman başını kaldırdı:

"Böyle yapacağını biliyordum," dedi.

Poyraz:

"Ben de başka bir şey biliyordum," diye karşılık verdi.

"Neymiş senin bildiğin?"

"Sen daha Şeyhten ayrılır ayrılmaz beni öldüremeyeceğini biliyordun."

"Sen bunu nerden biliyorsun?"

"Şuradan biliyorum ki, Emiri de öldüremeyeceğini biliyordun."

Süleyman gülümsedi:

"Şimdi de Şeyhi öldürteceğimi biliyor musun?"

Poyraz sustu.

"Ben öldürtmezsem, onu yağdan kıl çekercesine öldürtebilirim, dünya gırtlağına kadar kana batmış bir katilden kurtulur, o ne yapıp edip seni öldürecek, bugün yarın. Emir Selahaddini de öldürtecek. Ben şimdi buradan Emir Selahaddine gidiyorum. Her şeyi ona anlatacağım. O da Şeyhin icabına hemen bakar. Al şu tabanca sana yadigarım olsun, şu hançerler de."

"Sen tabancasız yapamazsın, sende kalsın tabanca, hançerleri bana ver, hançerler benim için dede, baba yadigarıdır."

"Al senin olsun, ben şimdi kayığıma binip gideyim mi?"

"Geldiğin gibi yorgunluktan, açlıktan, şu kayığında öl de, ondan sonra da Şeyh adamlarını göndersin de beni öldürtsün öyle mi?"

"Emir Selahaddin beni gördü. O yüzünü gördüğü insanı bir an görse bile bir daha unutmazmış. Beni sonradan, isterse her zaman öldürtebilirdi, niçin öldürtmedi, geçitte de isteseydi beni öldürtebilirdi, muhafızlarına öldürmeyin diye niçin emir verdi, emir vermeseydi o anda adamları beni kalbura çevirirlerdi."

"Sen onu öldüremediğin için."

"Şimdi beni sen, seni öldüremediğim için mi bırakıyorsun?"

"Hayır, sen benim yakın akrabam olduğun için. Şimdi Baytarın teknesiyle seni kasabaya götüreceğim. Kasabada da Emir Selahaddine gidecek hale getireceğim."

Kaşlarını çatan Süleyman:

"İyi yaparsın," dedi.

"Sağ olasın kumandanım."

"Şimdi beni iyi dinle çocuk. Emir Selahaddin yakında Mekkeyi Medinede krallığını ilan edecekmiş, nerdeyse bugün yarın. Şeyh onu kral olmadan öldürtecek. Emirin, kral olunca değişeceğini, başını kestireceğini de biliyor Şeyh."

Motoru çalıştıran Baytar onları bekliyordu. Onları uğurlayanlar arasında Ağaefendi, Melek Hatun, doktorlar, Dengbej Uso, ötekiler de vardı.

Süleyman uğurlamaya gelenlerin teker teker ellerini sıktıktan sonra tekneye bindiler. Poyrazla Süleyman yan yana oturdular, konuşacakları o kadar şey vardı ki, kasabaya çabuk varacağız diye korkuyorlardı.

Kimi zaman da dümeni Poyraz alıyor, Süleymanın yanına Baytar oturuyordu.

Kasabaya çabuk vardılar, iner inmez, bir yere uğramadan da terziye gittiler. Süleymana İngiliz kumaşından lacivert bir giyit aldılar. Gömlekler, çizme, ayakkabı da aldılar. Giyit Süleymanın bedenine tıpatıp uydu. Süleyman, Poyraz kendisine bir giyit aldığından dolayı çok sevindi. Bir de gerçekten, çok da güzel bir bavul aldılar, aldıklarını bavula koydular, heybe, torbalar hep Süleymanın ellerindeydi. Eşyalarını kimseye taşıtmıyordu. Sonunda dövüş çekiş Baytar heybeyle bavulu onun elinden aldı. Lokantaya girdiler, yemeklerini yediler. Poyraz, İstanbula giden vapurun gününü, saatını biliyordu. Vapur geldi açıkta durdu, kayıklar yolcuları aldı getirdi.

Süleyman gözleri yaşarmış:

"Poyrazım," dedi, "keşki bütün insanlar senin gibi olsalar, insan canını, her şeyini sana güvenebilir."

Poyraz:

"Tuh," dedi, "senin kayığı unuttuk."

"Onu birilerine ver," dedi.

Kucaklaşarak ayrıldılar.

Bu sefer yıldızpoyrazla birlikte geldi bulutlar, adanın üstünü göz gözü görmez bir karanlık örttü. Dört bir yandan ılık yeller esti, yellerin arkasından seyrek, kocaman damlalar düştü. Yoğun bir toprak kokusu sardı dört bir yanı. Kokular içinde insanı sevinçten uçuran, başını döndüren, bin yıllık cenneti bir anlık da olsa insanın yüreğinin köküne oturtup onu tadılmamış mutluluklara, yaşanmamış, görülmemiş dünyalara, renklere alıp götüren, belki de tek kokudur, yağmur başlarken aldığımız koku.

İri seyrek damlalar toprağa pat pat düşerken, Poyraz Musa kendisini, merdivenleri nasıl indiğini bilmeyerek, dışarıya attı. Toprak kokusunun içine daldı, kamışlığa kadar yürüdü, döndü, biraz durup düşündükten sonra Zehraların evinin önüne geldi. Merdivene ayağını atacakken geriye döndü, denizin kıyısına indi. İçine gün doğmuştu, içi apaydınlıktı. Karanlıktayken ışıklar içinde yüzüyordu, ayakları yerden kesilmişti. Yağmur hışımlayıncaya kadar böylece aydınlıklar, sevinçler, mutluluklar, sarhoşluklar içinde yürüdü.

Gökte bulutlar kaynaşıyor, ortalık gittikçe kararıyordu. Birden, adayı sarsan bir gök gürültüsü koptu, şimşekler çaktı, yıldırımlar sağıldı. Dünya bir kararıyor, bir gözün bakamayacağı kadar ışıklar içinde kalıyor, ardından da kurşun geçirmez bir karanlığa gömülüyordu. Bir süre sonra gökyüzündeki gümbürtülerle birlikte yağmur kapkaranlık yağmaya başladı. Yağmur başlar başlamaz da Poyraz suya batmış çıkmış gibi oldu. Bir yandan gök gürültüleri, bir yandan durmadan çakan şimşekler, bir yandan patlayarak sağılan yıldırımlar, bir yandan da beşik gibi sallanan ada... Poyraz, kendi yöresinde birkaç kez döndü, sonra bacakları onu aldı Zehraların evinin merdivenine götürdü. Kapı açıktı, bir iki basamak da çıktı, yüreği hop etti, çözüldü geriye döndü, kıyıya indi, yukarıya yürüdü. Çıvgınlar sağdan soldan, önden arkadan bindiriyor, dalgalar kabarmış, bir insan boyu yükselmiş, Poyraz ne kadar kıyıya çekilse, kiminde de deniz dizlerine kadar geliyordu.

Zehra onu, iri yağmur damlaları düşer, toprak kokar başını döndürürken, Giritte de toprak böyle kokardı, Poyrazın kendisini dışarıya attığını, sarhoş gibi yalpalayarak merdivene geldiğini, hemencecik de, çarpılmışcasına geriye döndüğünü, yağmur hışımlayınca da gene merdivenlere, yumulmuş, iki büklüm olmuş yürüdüğünü, dört basamak çıktığını, orada durduğunu gördü. Hem seviniyor, hem de üzüntüden deli oluyordu. Yağmur gittikçe bindiriyor, Zehra kapıdan pencereye, pencereden kapıya koşuşup duruyordu.

"Ne oluyor Zehra, ne oluyor kızım?"

"Gökler çatladı baba, gökler delindi. Gökten öyle bir sel akıyor ki ırmaklar boşanmış dersin."

Ortalığa düpedüz bir karanlık çökmüştü. Üst üste çakan şimşekler, art arda düşen yıldırımlar, her çakışlarında göğü paramparça ediyor, her parça mavi bir ışık topu olaraktan gümbürtüyle denize gömülüyor, mavi ışık parçaları denizin üstünden kayarak uzaklara akıyordu. Ve deniz gürlüyor, ada sallanıyordu. Poyraz boynunu içine çekmiş, yumulmuş, denize dizlerine kadar girmiş, sarı damarlı kayaya kadar gidiyor, kayaya bir adım kala dönüyor, dönerken de başını kaldırıyor Zehraların kapısına bakıyordu. Bir de evin tam önüne gelince, bir anlık

duruyor, başını kaldırıyor, önce kapıya, ardından da pencereye bakıyor, sarı ışığın tam ortasında Zehranın karartısını görüyor, yürüyüşünü sürdürüyor, yağmurun sesi, denizin patlayışı, göklerin gümbürtüsü biribirine karışıyor, ada dümeni bozulmuş bir gemi gibi başını almış oradan oraya vurarak gidiyordu.

"Dur Zehra," dedi Ağaefendi, "korkma Zehra bu ada batmaz. Ada küçük bir ada ya korkma. Şimdiye kadar hiçbir adanın battığı görülmüş değildir. Korkma kızım, gel otur yanıma."

Zehra ister istemez gitti babasının yanına oturdu, boynunu içine çekip omuzlarını dikti. Yüzü kıpkırmızıydı, ter içinde kalmıştı. Gündüz olsaydı, Ağaefendi, kızının yüzünü böyle darmadağınık görseydi, onun başına kötü bir hal geldiğinden korkardı. Bereket versin lambanın sarı ışığında kızının yüzünü o kadar iyi seçemiyordu. Zehranın yüreği yüzünden de beterdi. Ölecek, diyordu, ölecek. Benim yüzümden ölecek. O ölürse ben de yaşar mıyım, ben de onun arkasından bir gün bile yaşayamam. Babasının yanından kalkıp pencereye de, kapıya da gidemiyordu. Şimdi şuradan kalkmalı, yağmurun, yıldırımların, parça parça denize düşen göklerin, şimşeklerin altına düşmeli, kim ne derse desin, onun yanına varmalı, onu kucaklamalı, koluna girmeli, alıp evine götürmeli, soyundurup yatağına yatırmalı, sabaha kadar da başucunda beklemeli. Ya babası bunu görürse, Girite gitme umudunun söndüğünü anlarsa, yüreğine inmez miydi?

"Babasının yanında gerile gerile nerdeyse kaskatı kesilecekti, yüreği de küt küt atıyordu. Birden hiç düşünemez oldu, ayakları onu aldı pencereye götürdü. Yağmur daha da hızlanmıştı, gökyüzünde, uzaklarda, yakınlarda her an patlıyor, gürlüyordu. Poyraz, iki büklüm olmuş, ayakları biribirine dolanarak, sendeleyerek yürüyordu. Zehra ayakta duramadı, oradaki sandalyaya çöküverdi. Bu sırada da yanına Nesibe geldi:

"Kalk, kalk da ağlamayı kes, babam kalkar da dışarıya bakarsa, onu görüp her şeyi anlarsa, şimdiden anlamış gibi ya, ikircikli, her şeyi öğrenir, öğrenir öğrenmez de hık deyip canı çıkarsa ya."

Bir mendille gözlerinin yaşını sildi.

"Kalk, babamı öldürmeyelim."

"Babam ölür, biliyorum. Baksana ona, o da ölecek. Birine haber versek de..."

"Sana da, ona da bir şey olmaz. Karasevdanın böylesinden ölen yok, uzun uzun yaşayan çok. Sen ne söylüyorsun. Haydi kalk!"

"Korkma kızım, yağmur şimdi diner. Bizim Giritte de yağmurlar böyleydi."

Tam bu sırada da bir şimşek olanca gürültüsüyle patladı, evin içine gözleri kamaştıran bir ışık doldu. Şimşeğin patlaması, ışığın evin içine dolmasıyla Ağaefendi bile koltuğunda sıçradı.

Sabah oldu, gün ağardı, yağmur daha dinmedi, göğün çivisi çıkmıştı, yağmur gökten ırmaklar gibi indiriyordu. Zehra dayanamadı kapıya fırladı, o kapıyı açar açmaz da yakınlarda bir şimşek çaktı, ortalığa gün ışığından daha keskin bir ışık çöktü. Yürüyen Poyrazın yüzünü bile o aydınlıkta gördü. O tuvana delikanlı bir çocuk kadar küçülmüştü. Geldi babasının yanına çöktü. Sanki son soluktaydı. Yüzü gerilmiş, dudakları seğiriyordu.

"Kızım korkma, bir şey yok, adaya bir şey olmaz. Hep böyle korkacaksan buradan bir şehire gideriz. En büyük şehirlerde, en güzel yerlerde yaşarız."

Zehra can havliyle:

"Hayır baba," dedi, "biz adalıyız. Bizim adamız dünya kadar da olsa gene ada değil miydi? Ben burada korkmuyorum." Sesi ağlamaklıydı. "Yağmur yağıyor baba, görülmemiş bir yağmur, gökyüzü suya kesmiş sel olmuş akıyor. Gökyüzü hepten sel olacak üstümüze akacak baba. Nuh tufanında böyle yağmur yağmadı mı baba?"

"Yağdı," dedi Ağaefendi, "ama böyle değil, ırmaklar, denizler sel oldu da dünyanın üstü boşaldı. Yakında durur bu yağmur. Yaz yağmurudur, bir hışımla gelir, bir hışımla gider."

"Gitmiyor baba, gideceğe de benzemiyor. Ben ne yapayım şimdi baba?" Ne yapayımı ağzından kaçırdığına üzüldü, koltuğa yumuldu, başını göğsüne indirdi.

Ağaefendi güldü. Uzandı saçlarını okşadı:

"Sen çocukken de böyleydin. Yağmurdan korkar, şimşekler çakar, yıldırımlar düşer, yağmurun sesi gürülderken ya-

nakların kıpkırmızı, saçın başın darmadağın gelir koynuma sokulurdun."

"Korkmuyorum baba."

"Haydiyin uyuyalım."

Zehra hemen ayağa fırladı. Öylesine sevindi ki nerdeyse yüreğine inecekti.

Ağaefendi telaşlandı, bu kızlara böyle ne oluyor, diye düşündü. Altı üstü bir yağmur.

"Hemen uyur, unuturum baba," dedi Zehra.

Ağaefendi biraz ayakta durdu, sonra da çabucak odasına yöneldi, kapıyı kapattı. Zehra da pencereye koştu, pencereyi açtı, yağmur daha bindiriyordu. Baktı baktı, karanlıkta kimseyi göremedi. Sert yağmurun çıvgını içeriye kadar vuruyordu. Zehranın göğsü su içinde kaldı. Boyuna pencereden içeriye çıvgınlar vuruyor, Zehra olduğu yerde kıpırdamadan duruyordu. Karanlıkta çınarların dibine kadar vuran dalgaları, çınarların karartısını bile göremiyordu. Uzak göklerde bir gök gürledi, ardından biraz sonra bir şimşek çaktı, göğü yardı geldi adanın tepesinde bitti. Bu sırada da Zehra Poyrazı görür gibi oldu. Art arda gökler gürledi, şimşekler çaktı, ortalık gündüz gibi oldu. Zehra Poyrazı gördü, dizlerine kadar denizin içinde durmuş, yumulmuş, bir topak kalmış, adım atmaya çalışıyordu. Zehra yanında duran Nesibeye, "Ölecek," dedi.

Nesibe:

"Ne yapalım?" diye sordu.

"Ben gidiyorum. Çıt çıkarmam. Lambayı söndür. Yorganın altına yastığımı koy. O ölürse ben de yaşayamam."

"Biliyorum," dedi Nesibe, "çabuk git."

O çıt çıkarmadan merdiveni inerken, bunları babam duyarsa, o da yaşayamaz. Kızını gurbet ellerde bırakıp da Girite dönebilir mi babam? Bu adam ölürse Zehra da ölür, diye düşünüyordu Nesibe.

Nesibe gitti yatağa oturdu, karanlıkta analarını düşünmeye başladı. Anama benziyor Zehra, dedi. Babama bir görüşte aşık olmuş, bir daha da hiç görmemiş. Giritin en güzel kızıymış. Babası da çiftlikler sahibi bir beymiş. Bir gün bohçasını almış, gizli yollardan üç gün yürüyerek bizim konağa

gelmiş, dış merdivenin üst basamağına oturmuş, babam onu görmüş yanına oturmuş, "Eee hoş geldin," demiş. "Hoş bulduk. Babama düğürcüler gönder de beni sana istesinler," demiş. Ayağa kalkmış, babam da kalkmış. Anam öyle yapmış ya Zehra ne yapacak!

Zehra karanlıkta el yordamıyla kıyıya indi. Kıyıda durdu. Kulak kabarttı, yüreği küt küt atıyordu, bir yerlerden ayak seslerinin gelmesini bekliyordu. Yağmurun, kabarmış dalgaların sesinden başka ses duyamadı. Aaah, bir şimşek çaksa, diye düşündü. Tam üstünde gök çatladı, çatırdadı, göz gözü görmez oldu. Arkasından da şimşekler çaktı, çınarlar ışık içinde kaldı. O yanda Poyrazı göremedi, arkasına döndü, üçüncü şimşekte yürümeye çalışan karartıyı gördü, oraya koştu karartıya sarıldı. Poyraz tir tir titriyor, dişleri de biribirine çarpıyordu. Çakıltaşlarının üstünden onu uçururcasına aldı, şimşekler üst üste çakıyor, gökler gürlüyor, deniz uğulduyordu. Poyrazı evine getirdi. Buraya kadar bu Poyrazı nasıl getirdi, merdivenleri nasıl çıktılar, Zehra onun orasını hiç bilemiyor, bir bildiği, onları merdivenin başında Lenanın elinde gemici feneriyle karşıladığıydı.

"Lena Ana," dedi Zehra, "ölüyor, ölüyor," dedi, yanındaki koltuğa çöktü.

Lena Poyrazı aldı, yatak odasına götürdü, soydu, havlularla onu sile sile bir iyice kuruladı, yatağa yatırdı üstünü örttü. Poyraz daha titriyor, dişleri de çarpıyordu. Lena çay yaptı, süt kaynattı. Poyraza üst üste çay verdi, bol bol süt içirdi. Poyrazın titremesi, dişlerinin takırdaması yavaşlar gibi oldu.

Zehra odaya girdi, Poyrazın ayakucunda durdu. Gözlerini de Poyrazın kapalı gözlerine dikti kaldı. Neden sonra eğildi, elini Poyrazın alnına koydu. Sonra eli yavaş yavaş saçlarına gitti, okşadı. Poyraz gözünü açtı. Bir an hiçbir şey anlayamadı, saçını okşayanı Zehraya benzetti, gözlerine inanamadı. Göz göze geldiler, Zehra dayanamadı, elini çekti, arkasını döndü, odadan çıktı, merdivene gitti, kapıyı nasıl buldu, merdivenden nasıl indi, bilemedi. Yağmur, daha göklerden ırmaklar bentlerini yıkmış gibi yağıyordu. Evlerine geldi, Nesibe onu kapıda, elinde gemici feneriyle bekliyordu. O kadarcık yolda suya girmiş çıkmış gibi olmuştu. Nesibe de ondan beterdi, onun da cıcığı çık-

mıştı. Evlerinden Poyrazın evine kadar mekik dokumuştu. Bereket versin ki babası başını yastığa kor komaz uyumuştu.

Zehra, Nesibenin kulağına ağzını yaklaştırdı, duyulur duyulmaz bir sesle, "Ölmedi," dedi. Nesibe, "Haydi odamıza gidelim," dedi. "Babam derin uykularda. Kulağının dibinde top patlasa uyanacak gibi değil."

Odalarına gidip soyundular, çifte havlularla kurundular, geceliklerini giyip yataklarına karşılıklı oturdular. Zehra, yağmurun altında yürüyen adamı gecenin karanlığında bir türlü göremediğini, ayak seslerini o kadar dinlediği halde duyamadığını, üst üste şimşekler çakınca onu ancak görebildiğini söyledikten sonra, olanı biteni en ince ayrıntısına kadar anlattı. Mutlulukla dolup taşıyordu. Bundan sonra da babalarını konuştular. O burada ne pahasına olursa kalmayacaktı. O güzel, büyük şehirler durduğu halde, ille de ada diyerek gelmiş, bu küçük bomboş adaya yerleşmişti. Bir de çiftlik almış, hem de soylu atlar yetiştirmek için. O kadar da para vererek. Çiftliğin tapusu geldiğinde de o kadar çok sevinmişti ki, sevinçten dışarıya çıkmış, gece sabaha kadar dışarda dolaşmıştı. Yakında da İsmaili çiftlik kahyası yapacaktı.

Sabah oldu, uyandılar. Musa Kazım Ağaefendi de uyanmış, pencerenin önüne oturmuş, yukardan bir perde gibi inen yağmurun arkasından kabarmış denizi hayal meyal görüyordu.

Kızlar kalktılar, yıkandılar, ocağı yaktılar, çaydanlığı, sütü ocağa koydular, babalarına vardılar, "Sabahı şeriflerin hayrolsun baba," dediler.

Ağaefendi:

"Dün geceden bu yana yağmur, yağmur! Ben ömrümde böyle yağmur görmedim," dedi kızlarına bakarak. "O kadar çok şimşek çaktı, o kadar çok yıldırım düştü ki, gök bir ateş topu oldu, bin parçaya bölündü. Hepsi birden yere düştü sandım. Ne yapayım, uyudum."

"Sen hep böyle yaparsın baba, sürgün haberi geldiğinde de üç gün üç gece yataktan çıkmamasıya uyumuştun."

"Duymuyor musunuz sellerin sesini? Gece bir ara uyandım, gök gürültüleri, çakan şimşekler, düşen yıldırımlar, yağmurun sesi, hepsi biribirine karışmış, adayı kökünden kopar-

mışlar, almışlar götürüyorlar sandım, sizin odanıza koştum, soluğunuzu dinledim, çocukluğunuzda olduğu gibi mışıl mışıl uyuyordunuz."

Kapı çalındı. Bu saatta gelen kim ola, diye merak ettiler. Zehra çabucak gitti kapıyı açtı. Gelen Lena Anaydı. Zehra onu görünce sallandı, yüzü sapsarı kesildi, başı döndü, kapıya tutunmasa düşecekti. Poyraza bir şey mi oldu, diye soracaktı ya soracak halde değildi. Her şeyi anlayan Lena gülerek:

"Baban uyandı mı kızım?" diye sordu. "Poyraz Musa onu kahvaltıya çağırıyor."

"Uyandı," dedi Zehra derin bir soluk alarak. "Buyur Ana, babam içerde dışarıyı seyrediyor, ömrümde böyle bir yağmur görmedim, diyor."

Lena onun kulağına, yavaşça:

"Çok korktum, ölüyor sandım. Sen olmasaydın ölürdü. Sen olmasaydın onu kimse eve getiremezdi. Onun yağmur altında denizin içinde yürüdüğünü, kim ne bilecek. Oğlusu yağmur altında, sizin evin önünde, denizin içinde yürümeyi seviyor. Sen alıp getirmesen o, denize düşerdi, deniz de alır götürürdü onu. Ölüsünü de göremezdik. Balıklar onu yerlerdi. Kemiği bile elimize geçmezdi."

Lena öylesine yavaş fısıldıyordu ki Zehra onun söylediklerinin yarısını ancak zar zor duyabiliyordu.

"Zehra, kim o gelen?" diye seslendi Ağaefendi.

"Ağaefendi efendina, benim, Lena." Ona doğru yürüdü. Yürürken de arkada kalan Zehraya döndü, "İyi," dedi, "çok iyi."

"Seni, Ağaefendi efendinam, Poyraz sabah kahvaltısına çağırıyor. Bana bu şerefi bağışlarsa çok mutlu olacağım, diyor. Kahvaltı yapmışsa da gelsin bir kahvemizi içsin," diyor.

Lena Rumca konuşurken daha hoş oluyordu.

"Hemen geliyorum, sağ ol Lena. Kahvaltı yapmadığımı söyle Poyraz oğluma." Kızlara döndü, "Poyraz Bey benimle bir şey konuşacak herhalde. Kusura bakmayın, gitmeliyim."

"Güle güle baba."

Babaları merdivenlerden inerken kızlar karşı karşıya durmuşlar, gül ha gül ediyorlardı.

Kahvaltı sofrasında her şey vardı, bir tek kuşsütü eksikti.

Kahvaltıdan sonra Ağaefendi:

"Bir buçuk iki yıldır bu kadar zengin bir kahvaltı sofrasına oturmadım," dedi.

Poyraz, bu sözlere karşı ne söyleyeceğini şaşırdı, ona birkaç kez sağ ol, sağ ol, dedi. Lena Rumca çok güzel sözler söyledi. Ağaefendiye soyluluğunu gösterdi, hem de fazlasıyla.

Kuşluğa kadar oturup konuştular.

Poyraz sonunda:

"Efendim," dedi, "sizi rahatsız etmedim inşallah."

Ağaefendi:

"Estağfurullah," dedi.

"Efendim, sizin Girite gitmeniz için bir şey düşündüm."

"Söyle oğlum."

"Türkiyeye bir buçuk iki yıl önce geldiniz, öyle mi?"

Yumuşak, tatlı bir sesle gülümseyerek:

"Gelmedim evladım, sürgün edildim."

"Evet efendim sürgün edildiniz. O gün bugündür beklediğiniz haber gelmedi değil mi?"

"Gelmedi. Yalnız, nereye gelsin, üç beş aydan daha çok bir yerde oturamadım ki beni bulabilsinler. Geldim geleli bir adresim olmadı ki."

"Adanın adresini göndermedik mi?"

"Gözden ırak olan gönülden de ırak olmaz mı?"

"Hem olur, hem olmaz, adamına bakar."

"Doğru. Ama benim başka bir düşüncem var. Belki bu düşüncem işe yarar diye düşündüm."

"Nedir o?"

"Efendim, Urfada, Milli Mücadelede bizim bir kumandanımız vardı, şimdi mebus. Mustafa Kemal Paşanın da yakını. Beni çok sever, itimat ederdi. Onun vasıtasıyla Yunan sefarethanesine gider, orada sefirle görüşürüz, belki de şimdilik tek yol bu."

Ağaefendi, çok sevindi, sevincinden kuş olmuş uçuyordu.

"Bu iş oldu, oldu, oldu," diye heyecanlandı, ayağa kalktı, "oldu, oldu," dedi, oturdu. Derin derin soluk almaya başladı. "Demek ki evime, memleketime, dostlarıma, dağlarıma, denizime, atlarıma tez günde kavuşacağım!"

O kadar heyecanlıydı ki, kendini tutamadı, "Siz de bizimle geleceksiniz," dedi, dediğine pişman oldu, "Gelirsiniz, güzel Giriti görür geriye dönersiniz. Bir insan, bu dünyada yaşadım diyecekse, Giriti görmeden ölmemeli. Haydi, sağlıcakla kalın. Ver elini Girit."

Merdiveni hızla indi, koşarak evine soluk soluğa geldi, daha yukarıya çıkmadan:

"Kızlar, kızlar," diye bağırdı, "kızlar çabuk gelin, belki Girite yakında döneceğiz."

Kızlar, merdiveni paldır küldür inerek kendilerini babalarının yanında buldular.

"Ankaraya, Yunan sefirine gidiyoruz. Allah Poyraz Bey oğlumdan razı olsun, Ali de mürüvvetini ondan esirgemesin, o düşündü bunu. Ben sefirle Yunanca konuşurum. Benim Yunancamı duyan sefirin isterse yüreği taştan olsun, ipek gibi yumu-şar. Belki de adımı duymuştur. Bizim maceramızı benim ağzımdan işitenin yüreği demir olsa acıdan erir de gider. Bizim başımıza geleni insanlık kabul edebilir mi? Yurdunu yuvanı, dedelerinin mezarını bırak da bu yaşta git tanımadığın bir ülkeye, cenderede yaşa. Buna Allah razı olur mu, insan olan insanın vicdanı bunlara, bizim çektiklerimize yüreği dayanabilir mi? Amenna ben Türküm, Müslümanım, bundan başka da bir suçum var mı? Ben ne yaptım Yunanistana, ben ne yaptım Türkiyeye? Beni bir kedi yavrusu gibi boynumdan tutup Giritten buraya niçin attılar? Ben, soylu atlar yetiştirmekten başka Yunanlılara ne yaptım, Türklere, Türk kalmaktan, Müslüman olmaktan başka bir kötülüğüm mü dokundu? Kim getirdi bu işi başımıza? Arada sırada Yunanlılarla hır çıksa da bir arada gül gibi geçiniyorduk. Bu işi başımıza Mustafa Kemal Paşayla Venizelos getirdi, diyorlar. Yok, yok, yalan, yalan, bu işi başımıza Avrupa medeniyeti getirdi. Lozan Konferansında bu işi başımıza bütün Avrupa getirdi. Avrupanın yüreği taştan demirden. Kararı bütün Avrupa verdi, bizi yurdumuzdan yuvamızdan etti. Yaşasın Lena, kaçtı da adasına geri geldi. Adasında rahat ölecek, gözü açık gitmeyecek. Ben de Girite döneceğim, ölürken gözüm açık gitmeyecek."

Ağaefendinin sesini böyle yükselttiğini şimdiye kadar kimse duymamıştı. Evlerde kimse kalmamış, herkes çınarların altına gelmiş, ayakta durmuşlar, yönlerini bağırarak konuşan, köpürmüş Ağaefendiye dönmüşler, çıt çıkarmıyor, nerdeyse soluk bile almıyorlardı. Lena kalabalığın önüne diz çökmüş, dizlerine vura vura ağlıyordu. Bunu gören Musa Kazım Ağaefendi, hemen sustu, dövünen Lenaya yürüdü, onu elinden tuttu kaldırdı, "Gel Lena," dedi, "bizim eve gidelim. Sen yurdundasın, ölünce gözün açık gitmeyecek. Kendi toprağına gömüleceksin."

Ağaefendi bu sözleri Yunanca söyledi.

Lena, haç işareti yaptıktan sonra o da Yunanca konuştu:

"Tanrı seni de tez günde yurduna, güzel Giritine kavuşturacak."

Ağaefendi arkasını dönünce Poyrazı gördü. Poyraz sapsarı kesilmiş, bütün kanı çekilmişti sanki. Poyrazın bu durumu Ağaefendinin gözlerinden kaçmadı. Gülerek:

"Haydi eve gidelim," dedi. "Çok sevindim, büyük umut ışığı. Çok ileri geri konuştum ama ne yapayım, biliyor musun oğlum, bu korkunç sürgün, tarihin en büyük sürgünüdür. İki milyon insana, sürgüne gitmek istiyor musun istemiyor musun diye sorulmuyor. Bu medeni Avrupanın insanlığının hususi sürgünüdür. Ne olduysa oldu. Çalıştık çabaladık elimizden hiç, hiçbir şey gelmedi. Avrupanın kanunları kavidir, zehirli gazı onlar icat etmediler mi? Sen sağ ol evladım. Yüreğime su serptin."

Koltuklara oturup konuştular. Ağaefendi gittikçe dinginledi. İyi, güzel, umutlu sözler ettiler. Çiftlikte yetiştirilecek soylu atlar da unutulmadı sohbetlerinde.

Bir de dışarıya baktılar ki yağmur durmuş.

"Haydi çıkalım," dedi Ağaefendi.

"Her yer çamur, yürüyemeyiz efendim."

"Biz de kıyıda, çakılların üstünde yürürüz," dedi Ağaefendi. Çınarların altına kadar yürüdüler.

"İsterseniz burada oturalım efendim."

"Olur," dedi Ağaefendi, "yalnız, kanepelerin üstü ıslak. Kızlara söyleyelim de silsinler."

"Ben giderim efendim." Koşarcasına gitti, dışardan:

"Zehra Hanım, Nesibe Hanım," diye bağırdı. "Ağaefendi sizi çağırıyor."

Zehra onun sesini duyunca balkona çıktı. Gülüyordu. Güldükçe de gamzeleri çukurlaşıyordu.

Zehra aşağı indi, Poyrazın önünde biraz durduktan sonra çınarlara koştu.

"Buyur baba."

"Bak kızım, buralar ıslak. Bu çamurda da yürüyemeyeceğiz. Bir bez bulsak da..."

"Hemen baba."

Eve koştu, Poyraz arkasından baktı, kendi kendine, hay koca Allahım, dedi. Zehranın gitmesiyle, elinde bir havluyla gelmesi bir oldu. Kanepeyi sildi, Poyraza:

"Buyurun efendim," dedi gitti.

Gene Giriti, Giritin insanlarını, dağlarını ovalarını, özellikle de atlarını... Kimsecikler onların yanlarına gelmedi. Poyraz da Torosları, Uzunyaylayı, Çukurovayı, Akdenizi anlattı.

"Demek sen de Akdenizlisin?"

"Binboğalardanım. Biz Toros dağlarına Binboğa dağları deriz efendim."

"Yani sen de Akdenizlisin?"

"Öyle de sayılırız. Bizim dağlar bir hilal gibi Çukurovayı, Akdenizi çevirir, yani yeni doğmuş bir ay gibi..."

"Bizim adayı da Akdeniz çevirir." Ağaefendi gözlerini Poyrazın gözlerinin içine dikti baktı. Poyraz arada gözlerini kaçırıyor, bir süre önüne, Ağaefendinin ellerine, çeşmeden akan suya, çınarın yapraklarına bakıyor, Ağaefendiye döndürüyor, Ağaefendinin gözleri olduğu yerde durmuş, onun gözlerine takılıyordu. Ne yapsa, nereye baksa gözlerinin içine dikilmiş bu çelik yeşili gözlerden kurtulamıyor, her göz göze geldiklerinde Poyraz büyülenmiş gibi öylece kalakalıyordu.

"Buyurun efendim," diyebildi kendinde olmayarak.

"Sen de Akdenizli sayılırsın. İşimiz olursa sen de bizimle gelir, bizim çiftlikte kalırsın. Bildiğime göre en iyi ata binenler, en soylu atlar yetiştirenler Kafkas Çerkesleriymiş. Dünyada en çok atları sevenler de Çerkeslermiş. Anadoludaki, Arabistandaki Çerkeslerin hepsi de Kafkas sürgünleriymiş."

"Evet efendim, sürgünüz efendim."

"Akdeniz kokusu her yerde aynı kokudur. Giritte de, Çukurovada da, Toroslarda da, Yunanistanda, Fransada, İspanyada, Pirenelerde de aynı kokudur. Demem o ki, bize Girite dönme izni çıkarsa sen de bizimle birlikte gelirsin, değil mi?"

Ağaefendi gözlerini yine Poyrazın üstüne dikti, göz göze kaldılar. Poyraz gözlerini kaçırdı. Ter içinde kalmıştı.

"Giritte seni Arap şeyhleri değil, Arap kralları, Arap emirleri, seni orada kimse bulamaz. Unutma, Girit Akdenizin ortasında bir adadır. İnan bana Poyraz oğlum, oğlum olmadı, seni görür görmez sana kanım kaynadı, oğlum yoktu, Allah seni bana bir oğul olarak bu adaya yollamış. Seni bir oğuldan çok seviyor ve oğlumun bir Arap kurşunuyla ölmesini istemiyorum."

"Sağ olun efendim, ben de sizi babam gibi seviyorum."

Hazırlıklarını yaptılar, birkaç gün sonra Ankaranın yolunu tuttular, Poyraz Ankaraya hiç gitmemişti, yalnız, onun Urfada Fransızlarla birlikte savaştıkları bir yüzbaşı arkadaşı vardı. Ankaraya gelir gelmez yüzbaşıyı aradılar. Yüzbaşı onlara Ankaranın en güzel otelini buldu. Otel Büyük Millet Meclisinin karşısındaydı. Onlar otele yerleştikten sonra yüzbaşı şehrin en iyi lokantasında onları ağırladı. İkinci gün de otele geldi, onlar daha uyanmamışlardı, bekledi. Kahvaltıyı birlikte yaptılar. Yüzbaşı komutandan randevu almıştı, sevindiler.

Yüzbaşı:

"Abbas, kumandan seni hatırlıyor. Benim yiğit oğlum iyi mi, dedi. Ona gerekeni söyledim. Bana da dedi ki kumandan, göğsünüzdeki İstiklal Madalyasını gördükçe iftihar ediyorum, dedi. Bizim kumandan Mustafa Kemal Paşanın birinci, has adamı."

Yüzbaşı yepyeni, ütülü giyitler içerisindeydi ve İstiklal Madalyası göğsünde parlıyordu.

Randevu saat on birde Meclisteydi. Ağaefendinin İngiliz kumaşından pantolonunun ütüsü daha bozulmamıştı. Beyaz gömleğine mavi, ak benekli bir kravat takmış, ayağına da yepyeni bir kundura geçirmişti. Püsküllü fesi mordu. Kırçıl sakalı taranmış, bıyıkları burulmuştu. İnce, uzun, dimdik bedeniyle görende saygı uyandırıyordu. Poyraz da çok yakışıklıydı.

Onun da giyimi Ağaefendiden geri kalmıyordu. Madalyası lacivert ceketinin göğsünde parlıyordu. Tam on birde komutanın Meclisteki odasının kapısındaydılar, Yüzbaşı kapıyı çaldı. Gir, diye kumandanın gür sesi duyuldu. Önde Musa Kazım Ağaefendi, arkada yüzbaşı, sonra da Poyraz girdi odaya. Poyrazı görür görmez komutan, iri gövdesi, göbeğiyle masadan ayağa kalktı, iki adım attı, Poyraz hemen gitti eline sarıldı öptü. Musa Kazım Ağaefendi de kumandana yürüdü elini sıktı, komutan masasına geçti, onlara yer gösterdi, oturdular.

"Eeee Abbas, söyle bakalım, savaştan sonra nerelere gittin?"

Poyraz savaştan sonra ne yaptığını, adaya nasıl düştüğünü anlattı.

Kumandan:

"Köy nereye gitmiş olabilir," diye sordu.

"Bilemiyorum kumandanım," dedi Poyraz.

"Niçin adını Poyraz yaptın?"

"Biliyorsunuz kumandanım. Fransızlarla savaşırken hepimizin lakabı vardı. Benimkini de Poyraz koydular."

"Biliyorum senin adını Poyraz, evladım. Senin adını sanırım ben Poyraz koymuştum. Dur, düşüneyim, belki bulurum." Biraz düşündükten sonra, "Hah," dedi, "buldum. Sen müfrezenle bir Fransız birliğini bozmuş, bir topla, bir Fransız birliğini esir almıştın, ben de senin adına Poyraz demiştim. Madalyayı da bu yüzden ve başka yiğitliklerinden dolayı hak etmiştin."

"Sağ olun kumandanım, ellerinizden öperim."

"Niçin ayrıldın askerlikten?"

"Malulen tekaüt oldum. Sağ omuzumdan yaralandım. Kaburgalarım da yok. Ben istemedim ama beni tekaüt ettiler."

"Ederler oğlum. Arap şeyhiyle aranızda neler geçti?"

"Bedevi kabilesi Fransızları tutuyordu. Bizden çok insan öldürdüler. Daha çok da milisleri."

"O hadiseyi biliyorum."

"Bir gece biz de o kabileyi bastık, kıyasıya savaş oldu. Bizden çok şehit düştü. Bedevilerden de daha çok insan öldü. Çarpışma sabaha kadar sürdü. Beni ve arkadaşlarımı Bedeviler tanıdılar."

"Biliyorum, siz de canınızı zor kurtardınız."

"Biliyorsunuz kumandanım."

"Sonra sen kayboldun."

"Şeyh beni daha takip ettiriyor."

"Sen de adaya sığındın, değil mi?"

"Çok güzel bir ada. Beyefendi Giritli, mübadil. İki de doktor geldi adaya. Çanakkalede, İstiklal Savaşında bulunmuşlar. Adada hastane kurup Çanakkale yaralılarına bakmışlar. Bir de baytar mülazımısani var. Hepsi malulen mütekait."

"Çok güzel, çok güzel. Evlendin mi?"

Poyraz utangaç:

"Daha evlenemedim."

Biraz daha şundan bundan konuştular. Kumandan biraz düşündükten sonra başını kaldırdı:

"Bir isteğiniz mi var," diye sordu.

"Bir ricamız var efendim. Musa Kazım Ağaefendinin bir maruzatı var kumandanım."

"Ben arz edeyim," dedi Ağaefendi, ellerini ovuşturarak. "Muhterem efendim, Yunanlılar bizi yurdumuzdan kovdular. Şunu size arz edeyim ki, kovarken de bize gitmek istiyor musunuz, ya da istemiyor musunuz diye sormadılar. Benim Giritte büyük bir çiftliğim vardı. Bu yüz yıllık, belki de üç yüz yıllık çiftliğimizde hep soylu atlar yetiştirmişizdir. Bizim soylu atlarımız Yunanistanda meşhur olduğu kadar bütün Avrupada da meşhurdu. Muhterem kumandanım, benim her şeyim orada kaldı. Dedelerimizin, babamın, bütün sülalemin mezarları da orada kaldı. Dedelerimiz, amcalarım Giritte savaştılar ve öldüler. Orası bizim yurdumuz. Çok kanımız aktı Girit için. Ve Yunanlılar, fol yok yumurta yokken, bütün savaşlar bitmişken, kulağımızdan tuttular bizi dışarıya attılar. Bu hakka reva mı?"

Kumandan sert ve öfkeli bir sesle:

"Burası öz vatanınız değil mi?"

"Tabii ki öz vatanım burası. Ben yüksek tahsilimi İstanbulda yaptım. Biz yüzlerce yıl hiçbir zaman öz vatanımızı unutmadık. Dilimizi, dinimizi, Türklüğümüzü de unutmadık. Yalnız,

muhterem kumandanım, biz bu sefer savaşsız yenildik. Bu bizim çok ağırımıza gidiyor. Köpek gibi kovulduk."

"Hayır, kovulmadınız." Kumandanın sesi bu sefer daha sert, daha öfkeli çıktı. "Buraya, öz vatanınıza biz sizi istedik ve sizi Yunanlılardan kan pahasına aldık."

"Kovulduk kumandanım."

"Hayır," diye bağırarak, yumruğunu masaya vurarak, müşekkel gövdesiyle ayağa kalktı, "biz sizleri Yunanlıların elinden zorla aldık. Oralarda sersebil olmayasınız, hakaret görmeyesiniz diye, Yunanlının ayaklarının türabı olmayasınız diye. Lozan Konferansında bütün Avrupayla, düveli muazzama ile mücadele ederek sizi öz yurdunuza intikal ettirdik. Devletimiz bu fakir halinde size yer verdi, yurt verdi, karnınızı doyurdu. Memnun değilsen arkadaş git, nereye gidersen git git, ister Girite, ister Fizana git. Bu toprağın sizin gibisilere hiç ihtiyacı yok . Bu vatan için can verenlerin aileleri ve çocukları aç ve çıplak, Yunanlıların yaktıkları köylerde, kasabalarda, şehirlerde aç ve çıplak, evsiz barksız ve hem de aç ve çırılçıplak ölürlerken biz sizi doyurduk, giydirdik, ev verdik, para verdik, bağ bahçe verdik, çiftlik verdik. Siz, siz, siz, siz daha vatanınızı beğenmiyor, Yunan uşaklığını istiyorsunuz."

Kumandan yerine öfkeyle oturdu, oturduğu koltuk sağa sola sallandı, gıcırdadı. Ağaefendinin yüzü kağıt gibi olmuş, ter içinde kalmıştı. Çelik mavisi gözleri kısılıp küçülmüştü.

"Demek bizi, öz toprağını, cennet vatanını bırakacak Yunanlı kardeşlerinin içine gideceksin, öyle mi?"

"Öyle kumandan. Ben orada doğdum kumandan. Sülalemin mezarı orada."

"Demek Yunanlılara soylu at yetiştireceksin?"

"Yetiştireceğim kumandan ama yaşlandım. Gelirken karım da vapurda öldü. Ölüsünü de balıklar yesin diye denize attılar."

"Yalnız senin mi karın öldü bu harpte, çok insanın karısı öldü. Karıları, kızları, çocukları camilere, evlere doldurup yaktılar. Hem de senin Yunanlı kardeşlerin."

"O Yunanlılar benim kardeşlerim değil."

"O halde kime, ne için gideceksin?"

Sesi biraz yumşamıştı. Biraz daha yumşamış, yüzünün gerginliği de geçer gibi olmuştu.

"Kendi toprağıma, komşularıma, dostlarıma."

Kumandanın birden yüzü değişti, gene yumruğunu masaya vurdu.

"Kendi toprağına mı?"

"Kendi toprağıma."

"Kendi Yunanlı dostlarına mı, evler yakan, hanümanlar söndüren dostlarına mı?"

Ağaefendi artık soğukkanlıydı. Gözleri, yüzü eski yumuşak, sevecen halini almıştı.

"Evet kumandan, onlar komşularım, dostlarım. Onların dedeleriyle benim dedem, babam dövüştüler, biribirlerini kıyasıya öldürdüler. Harpler bitti, dost olduk."

"Sus artık konuşma sen. Konuştukça beni çıldırtıyorsun." Sonra Poyraza döndü:

"Ayağa kalk küçük zabit!"

Poyraz hemen ayağa fırladı gitti kumandanın karşısında hazırolda durdu.

"Sen asker değil bir dökünüsün küçük zabit. Sen asker müsveddesisin. O yakandaki madalya gözüne dizine dursun. Nankör küçük zabit, o göğsündeki mukaddes madalya harbe girmiş çok paşada bile yok. Ben bu madalyayı fedakarane çalıştığınızdan dolayı size, emrimde çalışanlara verdirdim." Kumandan sesini sonuna kadar yükseltti:

"Bu madalyayı sana verdirdiğim gibi, aldırmasını da bilirim. Layık olmayanlar, bu madalyayı hak etmeyenler, bu madalyayı taşıyamazlar." Bağırtısı arttı, "Taşıyamazlar, taşımazlar!"

Bu sırada, kumandan Poyrazla uğraşırken Ağaefendi usullacık, ayaklarının ucuna basa basa aralık kalmış kapıyı açtı dışarıya çıktı, gitti uzun koridorun öbür ucunda durdu.

"Bir Yunan köpeğini, muhibbini bana getirdiğin, cennet ve de öz vatanını beğenmeyip Yunan uşaklığını tercih eden bu soysuzu bana getirdiğin için seni insanlıktan derakap tardediyorum. Bak, bak seninki kaçtı." Şahadet parmağını kapıya uzattı, ortalığı zangır zangır titreten sesiyle:

"Defooool, vatan haini, çıııık dışarıya."

Poyraz, ayakları ayaklarına dolaşarak dışarıya çıktı. Koridorun ucundaki Ağaefendiyi gördü. Yanına vardı, ayakları daha biribirine dolaşıyordu. Başını kaldırıp da Ağaefendinin yüzüne bakamadı. Otele konuşmadan yürüdüler. Otelin koltuklarına çöktüklerinde, sırtlarında günlerce taş taşımış gibiydiler.

Biraz sonra Poyraz başını güçlükle kaldırabildi, gene Ağaefendinin yüzüne bakamayarak:

"Affedersiniz efendim," dedi başını hemen önüne eğdi.

"Üzülme oğlum, bunlar böyledir. Senin kumandanın rütbesi neydi?"

"Binbaşıydı efendim."

"Üzülme, ben yarın Yunan sefaretine, kimseyi araya sokmadan, tek başıma gider konuşurum. Belki de..."

"İnşallah," dedi Poyraz.

"Seni çok üzdüm oğlum. Madalyanı elinden alabilirler mi?"

"Alamazlar. İsterlerse alsınlar. Ne olacak alırlarsa? Ben kanımı madalya için dökmedim ki."

Sustular. Poyraz, Ağaefendinin yüzüne bakamıyor, içi alıp alıp veriyordu. Ne etmişti de Ankaraya gelmeyi Ağaefendiye önermiş, adamı bu hallere düşürmüştü! Yer yarılsa da yerin dibine geçseydi. Böyle, bu utançla yaşamaktansa ölmek daha iyiydi. Zehranın yüzüne nasıl bakacaktı? Ağaefendi olgun insandı, o bağışlardı. Arada sırada gözucuyla Ağaefendiye bakıyor, bu solgun, bu iyice yaşlanmış, dünyaya küskün yüzü gördükçe yüreğinden kan gidiyordu. Bundan sonra ne yapacak, ne edecekti, insanlarla, Zehrayla nasıl konuşacaktı? Ama komutan onu Ağaefendiden daha çok aşağılamış, yerin dibine batırmıştı. Ağaefendi kendisinden daha çok benim için üzülüyor.

Poyraz kendisini yer bitirirken kapıdan asık, bitkin yüzüyle yüzbaşı göründü, ayağa kalktılar, el sıkıştılar, yüzbaşıya yer gösterdiler.

"Keşki sizi o adama götürmeseydim. Kumandan konuştukça, başımdan kaynar sular döküldü, baktım elimden bir kaza çıkacak, dayanamadım, baktım başınıza daha büyük işler açacağım, oradan kaçtım, buraya geldim, oturup sizi bekleyemedim. Yürümeye başladım, buradan istasyona, istasyondan otele gittim geldim. Sizden affedilmemi dilerim."

"Evladım yüzbaşı," diye başını ağır ağır kaldırdı Ağaefendi, "bizden hiç af dileme, benim başımdan neler geçti buraya geldim geleli, ne ben söyleyeyim, ne sen duy. Bu gözler neler gördü, bu kulaklar neler duydu adaya gelinceye kadar. Adaya canımı zor attım. Ada bir cennet, insanlar birer melek, şaştım kaldım. Ama insanın doğup büyüdüğü yer başka. İnsanın yüreğini koparıp almışlar gibi oluyor. Girit benim düşlerimden hiç çıkmıyor. Gurbete düştüm düşeli doğduğum toprak gündüz hayalimde gece düşümde. Her sabah uyanırken kendimi Giritteki evimde sanıyorum, bir de bakıyorum ki bilmediğim bir yerdeyim. Bu adada her sabah uyanınca, yalnızlık o kadar yüreğime, o kadar işlemiş ki korkuyorum. Adaya alışıyor, doğduğum toprakları unutmuş gibi oluyorum. Alışmaktan, kendimi unutmaktan korkuyorum. Kusura bakmayın yavrularım, sizi çok üzdüm ama Girite gitmek, orada ölmek istiyorum. Ben ikinizden de af dilerim."

Ağaefendi konuşurken Poyraz yavaş yavaş kendine geldi, konuşabilecek durumdaydı.

"Ben sizden af dilerim, hem de bin kere... Yüzbaşımdan da..."

Yüzbaşı:

"Bizim kumandan eskiden de sert bir adamdı ya böyle değildi, hiçbir askere, hiçbir insana kötü söz söylediğini, hiçbir askeri incittiğini görmedim. Mebus olunca bir insan böyle mi olurmuş, böyle insanlıktan mı çıkarmış?"

"İnsanoğludur evladım, bir kısım insanın bir günü öbür gününü tutmaz. Üzülmeyin, daha gençsiniz, çok şeyler göreceksiniz. Ben göreceğim kadar gördüm, onun için de kumandanın halü tavrı, Allah sizi inandırsın, bana o kadar dokunmadı. Yeter ki siz üzülmeyin."

Poyrazın yüzü çocuksu bir hal almış, gözleri yaşarmış, kıvırcık kirpikleri ıslanmıştı.

"Efendim, benim dedem öldüğünde doksan beşi geçmişti. Ben, kendimi bildim bileli, dedem Toroslara Kafkaslardan gelmişti, Toroslar da bir cennetti, dedem ölünceye kadar bize, masal anlatır gibi Kafkasyayı, Kafkasyanın atlarını, pınarlarını, insanlarını, çiçeklerini, kuşlarını, insanlarının yiğitliklerini, ille de pınarların yörelerinde açan yabangüllerini, dağlarda sarayı bulunan

kuşların padişahı Anka kuşunu bir masal, bir destan gibi anlatır, Dağıstan türküleri söylerdi. Ölürken de son sözleri, aaah Kafkas, aaah Dağıstan oldu."

Poyraz konuşurken Ağaefendinin gergin yüzü açılıyor, gözleri pırıl pırıl, onu candan yürekten dinliyordu. O sözünü bitirince yüzünde belli belirsiz bir gülüş belirdi. Bu sırada, bütün heybetiyle, az önce, öfkeden kudurup otelin dışına çıkmış yüzbaşı girdi içeriye. Ayağa kalktılar, yeniden el sıkıştılar. Yüzbaşının yüzü daha cehennem gibiydi.

Gösterdikleri koltuğa daha oturmadan:

"Sizden benim kusuruma bakmamanızı dilerim, sizi o adama götürdüğümden dolayı, Ağaefendi sizin de ellerinizden öperim, beni lütfen bağışlayın."

"Estağfurullah yüzbaşı evladım, sizin ne kabahatiniz var, biz sizi üzdük."

"Daha önce söyledim ya, bu böyle bir adam değildi, Abbas kardeşim de bilir. Çatışmalarda bizi canından çok korur, çarpışmalara her zaman önce girerdi. Mebus olunca işte böyle olmuş. Ne söyleyeyim, ne yapayım bilemiyorum. Onun insanlık dışı sözlerini duyunca, elimden bir kaza çıkmasın diye oradan kaçtım. Sizin başınıza bir bela daha gelmesin, diye kaçtım. Ne güzel de karşıladı bizi, şaştım kaldım. Beni bağışlayın."

"Şimdi biz Yunan sefaretini nasıl bulacağız, çıkalım da yerini bulalım."

"Çıkar, hemen buluruz," dedi yüzbaşı, çıktılar.

Yüzbaşı hemen hemen, büyücek bir kasaba olan Ankaranın her yerini biliyordu. Bir yokuş çıktılar, eski bir çarşı geçtiler, bir yokuş indiler, büyük bir ahşap konağın önünde durdular.

Yüzbaşı:

"Sen dur burada Abbas," dedi, "ben Yunan sefaretinin yerini hemen öğrenir gelirim. Sen burada beni bekle."

Konağa girdi, az sonra da indi:

"Yunan sefareti daha Ankaraya gelmemiş, İstanbuldaymış."

Süklüm püklüm Ağaefendiye geldiler. Ağaefendi daha olduğu yerde, kırışmış alnı, düşünceli yüzüyle duruyordu.

"Niçin oturmuyorsunuz, oturun çocuklar."

Oturdular, bakıştılar.

Poyraz:

"Ağaefendim," dedi, sesi titreyerek, "Yunan sefarethanesi İstanbuldan Ankaraya getirilmemiş. İsterseniz İstanbula..."

Poyraz daha sözünü bitirmeden Ağaefendi sevinçli bir, "iyi, iyi," çekti. "Çok güzel, çok güzel," dedi, "biz..."

"Trenle..."

"Ya, ya öyle. Haydarpaşa tren istasyonunu daha hatırlıyorum. Ne güzel günlerdi. Ben İstanbulda okurken arkadaşlarım vardı. Nasıl olsa birini... Bir Sait Rahmi vardı, en iyi arkadaşımdı. Evi Kuzguncuktaydı. Zeki, bilgili bir çocuktu. Bugün bile evlerini elimle koymuş gibi bulurum. Hemen, bugün tren varsa hemen gidelim. Biletleri nasıl alacağız?"

Yüzbaşı:

"Siz zahmet etmeyiniz efendim, biz Abbasla şimdi gider biletleri alır geliriz. Siz otelde bekleyin bizi. İstasyon buraya yakın, hemen şuracıkta."

Ağaefendinin yüzü birdenbire değişti. Onları kapıya kadar, gülümseyerek uğurladı.

"Var olun çocuklar. Allah razı olsun. İstanbulda arkadaşlarımı bulursam çok iyi olacak. Sait Rahmi bir büyük paşanın oğluydu. Ben sizi burada bekleyeceğim."

Yüzbaşıyla Poyraz istasyona varıncaya kadar kumandanı konuştular. Öfkeliydiler, üzgündüler, şaşkındılar. Bu kadar az bir zamanda bir insan böyle nasıl değişir, insanlıktan nasıl çıkar?

Yüzbaşı istasyon müdürünü tanıyordu. Müdür onları iyi karşıladı, eskimiş maroken koltuklara oturttu. Hoşbeş ettikten sonra, "Siz burada oturadurun, ben biletlere bakarım," dedi.

"Birinci mevki," dedi Poyraz, müdür birinci mevkinin parasını söyledi, Poyraz verdi. Müdür gitti, elinde biletlerle geldi. "Birinci mevki," dedi, "İki kişilik kalmıştı, onu da size aldım."

"Sağ olun müdür bey."

Trene bindiklerinde nerdeyse gün batıyordu. Ağaefendi altın saatını yelek cebinden çıkardı baktı, "Trenin kalkmasına daha on beş dakika var," dedi. Trene aceleyle bindiler, koltuklara karşı karşıya oturdular. Tren kalkar kalkmaz Ağaefendi gözlerini kapadı uykuya daldı. Poyrazınsa gözlerine uyku girmiyordu. Ağaefendiyi yakından tanımıştı. Hiç göründüğü gibi değil-

di. Sert, kaya gibi bir adamdı. Kumandan bağırdıkça yüzü gittikçe sertleşiyor, kumandana bir sineğe bakarcasına bakıyor, o bağırdıkça tavrı her an değişiyor, duruşuyla, bakışıyla onu küçümsüyor, bunu sezen kumandan da gözleri pörtlemiş kudurdukça kuduruyordu. Ve Ağaefendi, öteki yırtındıkça ona hiçbir şey olmuyor gibi soğukkanlılıkla, şaşkınlıkla onun yüzüne bakarak susuyor, bu tavırları da kumandanı deli ediyordu.

Bu adam çok uzun yaşayacak, hiçbir zaman da Girite gitmekten vazgeçmeyecekti. Kızlar da babalarına aşıktılar, o ölünceye kadar, belki öldükten sonra da çeyiz sandıklarını açmayacaklardı. Ağaefendiyi, bu kaya parçasını düşündükçe bir umutsuzluğun soluk aldırmaz karanlığının içinde kalıyor, onlarla birlikte Girite gitme olanağını aklına getirdikçe de bir aydınlığa girip çıkıyordu.

Gün ışığı kompartıman penceresinin içine düşerken Ağaefendi uyandı, tuvalete gitti geldi, yerine oturdu, gözlerini Poyrazın yüzüne dikti. Delikanlının yüzü pörsümüş, gözleri ışığını yitirmiş, bir gecede saçı ağardı derler ya öyle olmuş, yaşlanıvermişti.

Bir gecede bir insanı bu duruma getirecek ne olabilir? Bitmiş tükenmiş, gözlerinin feri kaçmıştı. Poyraza acımaya başladı. Poyraz onun bakışlarının altından kurtulmak için:

"Ben sabaha kadar hiç uyuyamadım," dedi. "Gideyim yüzümü yıkayayım da kendime geleyim. Ben, trenlerde öldürseler uyuyamam. Trene de hiç binmedim sayılır ya."

Gitti, yüzünü yıkadı geldi ya yüzü hiç değişmemişti. Şu çocuğun başına neler getirdik, diye içinden geçirdi Ağaefendi. Poyraza acıdı, onun bu durumuna üzüldü.

"Sait Rahmiyi bir bulursam her şey kolaylıkla çözülür. Onun babası büyük paşaydı. Duyduğuma göre Milli Mücadeleye de katılmış. Baştakilerden biri olacak ki paşanın adını Giritte bile duyduk. Dur bakalım, hele bir İstanbula varalım."

"İnşallah efendim, varalım efendim."

Sonra konuşmadılar. Poyraz Zehrayı düşünürken uyudu kaldı. Ağaefendi de pencereden dışarıyı seyretmeye başladı. Poyraz düşünde, yarı uykuda, yarı uyanık, Zehrayı görüyordu. Adanın önünden ışıklarını fora etmiş büyük bir vapur geçiyor-

du. Vapur geldi geldi iskeleye yanaştı. Büsbütün ışığa battı. Ada bir aydınlık içinde kaldı ki, adadaki her şey, kuş, kelebek, arı, arıların parlayan kanatları, örümcek ağları, her şey, her şey gözüküyordu. İskeleye yanaşan ışık topu bir anda yitti, yerinde yoğun bir karanlık kaldı. Karanlık az sürdü. Yiten vapurun arkasından bir vapur daha geldi, o da dünyayı ışığa boğdu, az bir sürede o da yitti. Onun arkasından bir vapur, bir vapur daha, bir vapur daha. Vapurlar art arda tirkenmişler, adanın yöresinde ışık dağları gibi dönüyorlardı. Poyraz, Zehranın elinden tutmuş, onlar da ışıklarla birlikte dönüyorlardı. Onlar vapurun içindeydiler, ada vapurların yöresinde dönüyordu. Zehrayla el ele tutuşmuşlar, ışıklardan da parlak adadan, vapurlardan kaçıyorlardı. Zehra çok yüksekten denize düştü, o da arkasından. Zehra denizin dibine indi, Poyraz da arkasından. Bir süre battılar battılar çıktılar, köpüklü bir dalganın üstüne bindiler, kendilerini kumların üstünde, ulu bir ağacın altında buldular. Ulu ağacın her dalı başka renk çiçekler açmıştı. Her çiçek bir koku salıyordu. Başları döndü. Yarların altında bir mağara ağzı gördüler, oraya sığındılar, biribirlerine sokuldular. Korkuyorlardı, korktukça biribirlerine sokuluyorlar, korktukça sokuluyor, sokuldukça titriyorlardı.

Poyraz titreyerek uyandı, etrafına bakındı, Zehra yoktu, Ağaefendi sakalını kaşıyarak ona bakıyor, gülümsüyordu.

"Poyraz oğlum, ne çabuk uyandın, seni rüyalar rahat bırakmadılar."

Poyraz gülümsedi:

"Askerlikten kalma efendim, böylesi kesik kesik uyku. Ben bütün gece uyudum sanıyorum. Çok kere de kulaklarımda top sesleri, at kişnemeleriyle uyanıyorum."

"Haydi şimdi yeniden uyu bakalım. Burada ne top sesleri, ne de at kişnemeleri var."

"Artık uyuyamam. Rayların takırtısı top seslerinden daha beter."

Trenden indiklerinde ikisi de çok yorgundu. Vapur çok gecikmedi, Karaköye geldiler. İlerde bir taksi gördüler, eskiliğinden taksi olduğunu anladılar. Arabanın yer yer boyaları dökülmüş, sacları paslanmıştı. Şoför yaşlı bir adamdı.

"Buyurun beyler," dedi, "binin."

Arabaya bindiler.

"Nereye beyler?"

Ağaefendiyle Poyraz bakıştılar.

Ağaefendi buyurgan bir tavırla:

"Pera Palas," dedi.

Az sonra otomobil Pera Palasın önünde durdu. Şoför, iskeleden Pera Palasa gelinceye kadar arabasını övdü durdu.

Ağaefendi, "Ne kadar," diye sordu. Şoför daha arabasını övüyordu. Birkaç kez Ağaefendi yineledikten sonra şoför ücreti söyledi. Ağaefendi şoförü çok sevmişti, ona yüklüce bir bahşiş verdi.

"Ne zaman emriniz olursa ben iskeledeyim. Otelde beni herkes tanır, gelirler. Emrinizdeyim efendim."

Otelin kapısında onları üniformalı iki görevli karşıladı, ellerinden çantalarını aldılar. İki ayrı oda sordular, oda vardı, yukarıya çıktılar. Odalar gerçekten güzeldi. Çantaları odalara kadar getiren adamlara Ağaefendi gene yüklüce paralar verdi. Odalarına yerleştiler, yıkandılar aşağı indiler, birer kahve içtiler. Ağaefendi, Hayri Efendinin dükkanının dışında böyle bir kahveyi hiçbir yerde içmemişti. Otelin içini yoğun bir kahve kokusu aldı.

Ağaefendi:

"Taksime kadar yürüyelim. Gençliğimde gittiğim bir kahve vardı. Arkadaşlarla birlikte oraya giderdik."

Büyük caddeyi yürüyüp Taksime kadar gittiler, geriye döndüler, kahveye geldiler oturdular.

"Beyoğlu hiç değişmemiş," dedi Ağaefendi. "Kaldırımlardaki bir taş bile yerinden oynatılmamış benim zamanımdan bu yana."

Orada burada oyalanarak, vitrinlere bakarak otele geldiler. Yorulmuşlardı. Biraz oturduktan sonra kalktılar, acıkmışlardı, yemeklerini otelde yediler.

"Erken yatalım da erken kalkalım. Sait Rahmilerin konağı Boğaziçinin Anadolu yakasındadır. Erken gidelim de daha o evden çıkmadan bastıralım."

Sabahleyin erkenden kalktılar, Ağaefendinin eskiden gittiği bir muhallebicide ballı börekli, sütlü güzel bir kahvaltı yaptılar, yürüyerek iskeleye gittiler, Kuzguncuk vapurunu sordular.

Ağaefendi, "Benim zamanımda da bu vapur giderdi Kuzguncuğa," dedi kıvançla. Ağaefendi gişeye gitti, biletleri aldı, vapura bindiler, epeyce bekledikten sonra vapur kalktı. "Benim zamanımda da böyle geç kalkardı bu vapur."

Kuzguncuk iskelesine kadar Sait Rahmi Beyi konuştu Ağaefendi. O da bir at meraklısıydı. İstanbul yakınlarında da bir çiftlikleri vardı Sait Rahmi Beylerin. Vapur iskeleye yanaşırken, heyecanla, "Hiç değişmemiş iskele, ne güzel," dedi. Poyraz, bu adam İstanbulu bu kadar seviyor da buraya niçin yerleşmiyor, diye kendi kendine sordu. Bir adaya yerleşmek istiyorsa, Girite dönünceye kadar, neden İstanbulun bir adasına yerleşmiyor?

İskeleden çıktılar, bir caddeye düştüler, yan yana yapılmış bir sinagogun, bir kilisenin, bir caminin önünden geçtiler. Kıyıda yalılar vardı. Bir yokuşun önünde durdular, "Bu sokak," dedi Ağaefendi. Yokuşu tırmandılar, işlenmiş bir avlu kapısının önünde durdular, kapı tokmağını Ağaefendi vurdu. Kapıyı üniformalı bir zenci uşak açtı.

"Sait Rahmi Bey evde mi? Giritli arkadaşın Musa Kazım geldi dersin."

"Baş üstüne beyefendi," dedi zenci, koşarak beyaza boyanmış büyük konağa girdi, uşağın gitmesiyle Sait Rahminin dışarı çıkması bir oldu, kucaklaştılar. Sait Rahmi Bey Poyrazın elini sıkmayı da unutmadı.

"Hoş geldin mirim efendim, safalar getirdin sultanım. Türkiyeye geleceğini biliyor, kardeşim niçin bana gelmedi diye düşünüyordum. Başına neler geldi, diye korkuyordum.

Ağaefendinin koluna girdi, eve yürüdüler. Mermer eşikten geçtiler, uzun bir salona girdiler. Birçok maroken koltuk, sandalyalar, büyük bir masa... Poyraz başını kaldırdı, yaldızlı tavana baktı. Altın yaldızlı tavan olduğu gibi duruyordu. Odaya girdiler, gene yeşil maroken koltuklar, yalın bir masa, üstünde kalemler, kristal toplar, küllükler, bir de tunçtan koşan bir ceylan heykeli. Koltuklara gömüldüler. Odada her şey eskisi gibiydi.

Ağaefendi:

"Odan hiç değişmemiş Sait," dedi.

"Masayı değiştirmek mecburiyeti hasıl oldu, bir arkadaş çok beğendi, ona verdim. Fakat o masa gibi bir masayı ne İs-

tanbulda, ne de Pariste bulabildim. Bu masayı da yıllarca arayarak bir antikacıda buldum. Sen anlat Musa, Türkiyeye geldin geleli neler geçti başından? Seni çok düşündüm. Ha bugün ha yarın gelecek, dedim, senden ses sada çıkmayınca başına bir hal gelmiştir, diye korktum. Beni sorarsan, babam İstiklal Savaşına katıldı. Yunanlılarla çarpıştı. Şimdi Ankarada, mebus. Bana gelince ben çiftlikle bir zaman meşgul oldum, belki önümüzdeki yıl mebus olacağım. Babam artık mebusluk istemiyor. Savaşlarda çok yoruldu. Yerine mebus olacağım. Paşa beni istemiş. Çanakkalede ihtiyat zabitlerinin küllisi şehit düştü. Yüksek tahsilli, parmakla sayılabilecek kadar az insan kaldı. Sen söyle, sen ne yaptın, şimdiye kadar, kaç senedir, nerelerde kaldın?"

Sonra durdu düşündü, Musa Kazımın yüzüne baktı:

"Yahu siz kahvaltı yaptınız mı?"

Ağaefendi:

"Bırak kahvaltıyı falan. Sen yaptın mı?"

"Yeni tıraş olmuş, giyinmiştim kapı çaldı. Sizi görünce kahvaltıyı falan unuttum. Haydi kahvaltıya. Kahvaltıyı biraz geç akıl ettim, kusura bakmayın."

Kalktılar:

"Kahvaltı odasını da biliyorsun, düş önümüze de göster."

Musa Kazım önlerine düştü, onları kahvaltı odasının kapısına götürdü.

"Buyurun efendim."

"Siz buyurum."

"Siz buyurun. Sen eskiden de her zaman böyle ederdin. Buyurun efendim içeriye. Seninle başa çıkılmaz, beni gene aç bırakma."

"Olur," dedi Ağaefendi, Poyrazın kolundan tuttu içeriye girdiler. Arkadan da Sait Rahmi geldi. İçerde, hazırlanmış sofranın iki yanında beyaz gömlekler giymiş iki genç kız dikilmiş duruyordu. Onlar oturur oturmaz, altın zarflı bardaklara çayı doldurdular. Sait Rahmi de kristal şekerlikten şeker tuttu.

"Estağfurullah," dedi Musa Kazım.

"Ulan, sakalın ağarmış gene eski huyundan vazgeçmemişsin."

Kahvaltıya başladılar, eski günlerini konuşarak bitirdiler, Sait Rahminin odasına geçtiler.

"Mübadele," dedi Sait Rahmi.

"Korkunç."

"Biliyorum, korkunç bir durum. Biliyorum. Mübadeleyi kabul etmek bizim en büyük hatamızdı. Yunanlılar bize, senin gibi birkaç kişi dışında, bize sadece okuryazar olmayan köylüleri gönderdiler. Bizim Rumlar Osmanlının en okumuş insanlarıydı. Bütün Anadolunun zanaatları onların elindeydi. Doktorların, mühendislerin, yüksek tahsil görmüşlerin birçoğu onlardı. Mimarların birçoğu onlardandı. Onlar gidince Anadoluda duvarcı, sıvacı, demirci, ayakkabıcı hemen hemen hiç kalmadı. İzmirde, Trabzonda binsekizyüzlerde konservatuvarlar bile açmıştı Rumlar. Bizde yetişen kıymetleri Yunanlılar aldı. Bundan sonra iddia ediyorum ki Anadoludan giden Rumlar Yunanistanı değiştirip çok ileriye götürecekler. Bu kazık bize gene İttihat ve Terakkinin attığı bir kazıktır, Enver Paşa kazığı gibi. Bırakalım bunu da sen bana sürgün maceranı anlat. Biz İttihat Terakkinin daha çok kazığını yiyeceğiz. İlk dünya savaşını çıkaran, bunca insanı öldüren Avrupa değil mi? Adına Dünya Harbi diyorlar, insanları kandırıyorlar. Bu dünya harbi değil, yalan, tarihin gördüğü ilk büyük katliamdır. Biliyorsun Lozanda mübadeleye Avrupa karar verdi."

Sözü Musa Kazım aldı, önce kendi yaşamını en ince ayrıntısına kadar anlattı. Sonra da nasıl köhne bir vapura üst üste bindirildiklerini, vapurda en çok susuzluk çektiklerini, tuvaletlere kokudan, pislikten girilmediğini, eski vapurun her bir yana durmadan yalpaladığını, en küçük bir dalgada bile sağa sola yattığını, yolcuların hemen hepsinin iki büklüm olarak kustuklarını, vapurun iki gün içinde dayanılmaz bir kokuyla koktuğunu, günler geçtikçe kokunun, susuzluğun arttığını, vapurdakilerin yarıdan çoğunun hastalandığını, birçok çocuğun öldüğünü, ölülerin kimseye gösterilmediğini, ölülerin yolculuk boyunca koktuklarını, ölülerin denize atıldığını, vapurun içinin durulmaz bir duruma geldiğini, kokulardan hastalananların gittikçe çoğaldığını, İzmir limanına gelince ilgililerin vapura kokudan giremediklerini, mecburen girenlerin de burunlarına

bezler bağladıklarını, hastaların, yaşlıların, çocukların, hamalların da vapurdan indirildiklerini, ölülerini saklayanların ölülerinin başında beklediklerini...

"Vapur boşaldıktan sonra birçok insan vapurdan çıkmadı. Polislere, candarmalara vapurdan çıkmak istemeyenler, o bitkin, bir deri bir kemik kalmış, insanlıktan çıkmışlar, kendilerinden beklenmeyecek bir direniş gösterdiler. Polislerle jandarmalar da, bu kuş kadar kalmış insanların bir kısmını zorla, sürükleyerek dışarıya çıkardılar. Geride kalanlar, feryadü figan, direnişlerini sürdürüyorlardı. En sonunda vapura çıkarak direnenleri ikna etmek vazifesini bana verdiler. Açık havadan vapurun içine girince öyle bir koku çarptı ki suratıma, ağır bir tokat yemiş gibi oldum, sarsıldım, düşerken iki polis beni yakaladı, direnişçilerin yanına götürdüler. Direnişçiler ayakta zor duruyorlardı. Ben onlara yaklaşırken içlerinden birisi bana doğru bir adım atacak oldu, adımı atamadı, sallandı sallandı, ağzı yukarı yere serildi. Baktık ki ölmüş. Öteki direnişçiler yerlerinden kıpırdayamadılar. Bir tanesi beni görünce önümüzdeki battaniyeleri zar zor kaldırdı, battaniyelerin altından sıra sıra dizilmiş çıplak ölüler çıktı."

"Battaniyeleri kaldıran adam, sanki bir iskeletti. Günlerdir buraya kadar saklayarak getirdiğimiz ölülerimizi burada denize attırmayacak, bir toprak parçası bulup onları gömeceğiz, bey, git de dışarıya bunu böylece söyle, dedi."

"Polislerin kolunda dışarıya çıktım. Dışarda bir yağmur yağıyordu, tufan gibi. Yağmur on gün sürdü. Limanda da yarı yarıya zayiat verdik. Sonra Anadoluya dağıtıldık. Bundan sonrasını anlatırsam ne senin yüreğin dayanır buna, ne de benim."

"Olacak gibi değil," dedi, Sait Rahmi Bey, "bu harp ve bu Avrupa ve bu Osmanlı... Şimdi şehre inelim, Pera Palasa gidelim."

"Biz de Pera Palasta kalıyoruz," dedi Musa Kazım. "Orasının yemekleri çok iyi, hem de rahat bir yer. Hem de Yunan sefaretiyle kolay temasa geçeriz."

Pera Palasa geldiler, birer sade kahve söylediler.

Otelin müdürü geldi:

"Hoş geldiniz beyefendiler," dedi, "bir emriniz var mı?" Sait Rahminin huzurunda eğildi.

"Bir ricam olacak. Bir zarfla bir kağıt gönderin."

"Baş üstüne efendim."

Genç bir adam geldi, kağıdı zarfı uzattı.

"Şöyle biraz oturur musunuz?"

Cebinden altın kalemini çıkardı, mektubu yazdı, zarfı eline verdi:

"Bunu Yunan sefaretine götürün, sefire çıkıp bu mektubu bizzat sefirin eline verin, selamımı söyleyin ve bekleyin."

Delikanlı çok geçmeden bir mektupla döndü. Sefir, Sait Rahmiyi hemen bekliyordu.

"İyi arkadaşımdır sefir, Fransızcayı anadili gibi konuşur. Senin için elinden geleni de gelmeyeni de yapacak. Belki akşam onunla bir içki alemi de yaparız. Haydiyin kalkalım."

Sefarethaneye geldiler. Kapıdakiler Sait Rahmiyi tanıyorlardı, "Bir dakika efendim, sefir beye haber verelim." Haber verdiler, sefir dışarıya çıktı, Sait Rahminin koluna girdi, makam odasına geldiler. Makam odası çok güzel döşenmişti. Sait Rahmi Musa Kazımı, ardından da Poyraz Musayı takdim etti. Kahveler geldi, uzunca bir süre hoşbeş ettiler. Musa Kazım laf arası macerasını anlatmaya başladı. Rumca konuşuyor, Sait Rahmi de, birçok İstanbul yerlisi gibi Rumca biliyordu. Musa Kazım macerasını, at çiftliğini, sürgün vapurunun macerasını, ardından da Anadoluda çektiklerini, bundan önce anlattıklarından daha kapsamlı, en küçük ayrıntısına kadar her şeyi anlattı. Konuşması bir saattan uzun sürdü. Sefir de, Sait Rahmi de çok duygulandılar. İkisinin de gözleri yaşarmış, Musa Kazım sözlerini bitirinceye kadar biribirlerinin yüzüne bakamamışlardı. Poyrazsa, ister anlasın, ister anlamasın Musa Kazımın sesinin hüznüne, öfkesine, umarsızlığına kaptırmıştı kendini.

Genç sefirle Sait Rahmi bir süre göz göze kaldılar. Sefir:

"Bu savaş insanlığı insanlıktan çıkardı," dedi, inler gibi bir sesle. "Böyle sürgün dünya tarihinde olmuş mudur?" Öfkelendi. "Böyle bir sürgün nasıl düşünülür ve hem de nasıl uygulanır?"

Sait Rahmi sefirin bu Fransızca konuşmasını Musa Kazıma çevirdi.

Musa Kazım:

"Bize değiş tokuşu söylediklerinde buna ne bir Türk, ne de bir Yunanlı inandı. Hepimiz güldük geçtik. Birkaç gün geçtikten sonra bu korkunç bela gerçekleşti. Gene de bu işte yanlışlık var, dedik, aklı başında kişiler, Rum olsun, Türk olsun, bunda bir yanlışlık var, dediler. Bizim gibiler, son güne kadar bir tek iğnemizi bile satmadık," dedi. "Ben atlarımı, çiftliğimi, bahçelerimi komşularıma emanet bıraktım da geldim. Herkes, Türkiyeye gider, geri dönersin, dedi. Kızlarım, bugün yarın geri döneceğiz diye daha sandıklarını açmadılar. Daha bekliyoruz. Çok şükür bu adayı bulduk. Çok şükür ki adada Poyraz Bey gibi insanla karşılaştık. Poyraz bütün çektiğimiz acılara merhem oldu."

"Ben sizi Dışişleri Bakanlığına yazacağım. Bakanlıkta kardeşimden ileri dostlarım, arkadaşlarım var, hükümette de yüksek mevkilerde akrabalarım, arkadaşlarım var. Yalnız şu sıralarda Atina çok karışık, onların ne yapacakları, ne düşündükleri hiç belli değil. Ortada büyük engeller var. Türkiyeyle dostluk kuruluyor. Musa Kazım Bey gibi Yunanistanda çok tanınmış bir kişiyi geri alırsak aramız bile bozulabilir. Aramız bozulmasa diye görevliler, bundan dolayı korkarlar. Korkuya da kimsenin gücü yetmez. Sait Bey, şimdi Mustafa Kemal Paşadan başka bir kimse Türkiyede çok tanınmış bir Rumu geri alabilir mi?"

"Zor."

"Ama ben, her şeye rağmen Musa Kazım Beyin işiyle sonuna kadar uğraşacağım. Musa Kazım Bey için özel bir yasa çıkarttırmak bile aklımdan geçiyor."

"Musa Kazım da, ben de sana teşekkür ediyoruz."

Musa Kazım da sefire Rumca teşekkür etti.

Sefir uzandı, Sait Rahminin elinden tuttu, gülerek:

"Yakında sen de sefir tayin edileceksin. Atinaya gidersen, bu iş olur."

"Musa Kazım için Atinayı bile isterim. İki sefir bir olunca, Lozan Konferansının aptalca, vahşice bir kararını, bir kişi için de kırabiliriz."

Sefir:

"Bu öğle benim konuğumsunuz. Sizi güzel bir lokantaya götüreceğim. Daha da konuşuruz. Bu başlayan dostluğun sürmeyeceğinden korkuyorum."

"Bu dostluk pekişir ve sürerse Balkanlar da kurtulur. Ama ben de korkuyorum."

"Kim istiyor bu savaşları?"

"Kim istiyor?"

2

Yat gibi büyük sütbeyaz bir tekne geldi, içinden baştan ayağa simsiyah giyinmiş beş adam çıktı. Hepsinin de kara burma bıyıkları vardı. Kemerli burunları büyüktü. Avurtları çökük, benizleri koyu esmerdi. Kara gözleri de kocaman kocamandı. Boyları da uzundu. Biri öbüründen ne bir parmak uzun, ne biri ötekinden bir parmak kısaydı. Bellerindeki tabancaları da kara kılıfları içindeydi, kasıklarının üstüne asılmıştı. Saatlarının altın kordonları da sağ yelek ceplerinden sol ceplerine uzanıyordu. Ayaklarına siyah körüklü çizmeler çekmişler, başlarına mor püsküllü, koyu mor fesler koymuşlardı. Bir kalıptan çıkmış gibiydiler. Beş adam iskeleden Çorbacıların evlerine yürüdüler, yan yanaydılar. Çorbacıların evlerine gelince dağıldılar, orada bir süre dolaştılar. Arkasından, denizin kıyısında bir araya geldiler, denize karşı yan yana durdular, denize baktılar, gene yan yana yürüdüler, adanın arkasına geçtiler, mağaraya geldiler, içine bakmadılar, yollarını değiştirdiler, mağaranın üstüne çıktılar, mağarayı geçince deniz kıyısına indiler, incirli koyağa düştüler, narlığa vardılar. Tepede yan yana dizilip güneşe baktılar. Akşam oldu olacak, nerden çıktılarsa çınarların altında gözüktüler. Adalılar birer ikişer evlerinden çıkıp yanlarına gittiler.

"Hoş geldiniz, buyurun, buyurun oturun," dedi Hüsmen.

Hep birden:

"Hoş bulduk," dediler oturdular.

Beşinin sesi de tek bir insanın sesiydi. Adalılar buna çok şaşırdı. Bu ne tuhaf iş, dediler kendi kendilerine. Beş adamın, hoş bulduk diyen ağzı birden kapandı, sesler sanki beş adamın değil de bir tek adamın sesiydi.

Allah diyor, durmadan boyun kıvırıyordu Hüsmen. Allah Allah diyor, yöresine bakınıyor, susuyor, ötekilerin şaşkınlığı da yüzlerinden okunuyordu. Sağına dönüyor ona bakıyor, buna bakıyor, konuşacak bir şey bulamıyordu. Hüsmen kendini iyice yüreklendirdikten sonra teker teker onların gözlerinin içine bakmaya başladı. Tam bu sırada da doktorlar geldi, oturanların hepsi ayağa kalktı. Konuklar yerlerinden kıpırdamadılar. Doktorlar kara konukların karşılarındaki kanepeye oturdular. Bir süre onların yüzlerine baktılar, adamlardan hiçbir şey anlamadılar. Adamlar konuşmuyor, keskin gözlerini denize dikmişler, ötelere bakıyor, boyunlarını uzatmışlar, sanki denizden gelecek birini bekliyorlardı.

Uzun bir süre onlar sustu, doktorlar sustu, adalılar sustu, Hüsmen de sustu. Sonunda doktor Salman Sami dayanamadı:

"Nerden gelip nereye gidiyorsunuz efendiler, birini mi arıyorsunuz? Yoksa bu cennet adamıza yerleşmek niyetinde misiniz," diye sordu.

Baştaki adam:

"Maşrıktan geliyor, mağrıba gidiyoruz, Abbas adında birini arıyoruz. Cennet adanıza yerleşmeye hiç niyetimiz yok," dedi.

Sözü doktor almadan Baytar konuşmaya başladı:

"Burada Abbas adında birisi var," dedi.

Baştaki adam, yılan ıslığı gibi bir sesle:

"Nasıl birisi, onunla görüşebilir miyiz?" diye sordu.

Önce doktor Salman Sami, arkasından da oradaki herkes gülümsedi.

Kara adam oradakilerin gülmesinden tedirgin oldu:

"Onu hemen buraya getirin," diye sert bir sesle buyurdu. Beşinin de eli tabancasına gitti.

Vasili hemen evine koştu, bir kucağında İpek, bir kucağında da Abbas koşarak geldi, eli tabancasındaki baştaki adamın önünde durdu, "İşte bu Abbas, bu da onun yeni gelini İpek," dedi.

Baştaki kara adam ilk olaraktan güldü, ötekiler de aynı anda güldüler. Beş kişi değil de sanki bir tek adam gülüyordu. Birinci adam gülmesini kesince ötekilerin gülüşleri de o anda dudaklarında dondu kaldı.

Önde Abbas kedi, arkada İpek, baştaki adamdan sondaki adama kadar hepsinin bacaklarını kokladılar, ardından da kıçlarının üstüne çökerek gözlerini adamlara diktiler. Baştaki adam kedilerin karşılarına oturup gözlerini kendilerine diktiklerini görünce tedirgin oldu, tepeden tırnağa ürperdi. Onunla birlikte de ötekiler ürperdiler.

"Bu kedinin adını Abbas diye kim koydu?" Sesi yılan ıslığı gibi çıkıyordu. Yılan ıslığını duyan kediler yerlerinden kalktılar, iskeleye yürüdüler, hayıt ağacının yanına gelince durdular, yalanmaya başladılar.

"Ben koydum."

"Dedenin adı mı bu ad?"

"Değil."

"Amcanın, babanın, senin?"

Ses, delici gözlerini Baytarın gözlerinin içine dikti.

"Canımdan çok sevdiğim asker arkadaşımın, Erzurumlunun adıdır," dedi Baytar.

Kara bir kaya parçası gibi kıpırtısız duran adam canlandı, ellerini bile dizlerinin üstünden aldı, salladı. Öteki kara adamlar da öyle yaptılar.

"Nerde o arkadaşın?"

"İkimiz birlikte Ruslara esir düşmüştük."

Bu sırada doktor Salman Sami ayağa kalktı:

"Anlaşıldı, bu adamlar Vasilinin kedisinin künyesini, şeceresini tetkike gelmişler," dedi arkasını döndü, kamışlığa doğru yürüdü. Onun arkasından da doktor Halil Rifat ayağa kalktı, "Anlaşıldı," dedi yürüdü.

Baştaki adam, ne yapacağını bilemez bir biçimde sustu. İmdadına Baytar yetişti:

"Çanakkalede savaş olurken şu karşıdaki yıkık kilise asker hastanesi yapılmış. Gidenlerden ilk kalkan doktor binbaşı, ikincisi de doktor yüzbaşı. Tekaüt olunca buraya geldiler yerleştiler. Ben de baytarım, malulen tekaütüm. Bütün Türkiyeyi

dolaştım, bu adadan güzel yer bulamadım, geldim buraya yerleştim."

"Abbasa ne oldu, ölüsünü gözünle gördün mü?"

"Görmedim."

"Nerde o şimdi?" Sesi gene yılan ıslığı gibi çıkıyordu. "Nerde olabilir o şimdi?"

"Karların altında kalmıştık."

"Nasıl kurtarıldınız?"

"Allahuekber dağlarının eteklerindeydik, hepimiz karların altında kaldık. Karın üstünde kalanların hepsi kazık gibi dondu, dağın yamaçları donmuş insan ormanına döndü."

"Siz nasıl kurtuldunuz, onu söyle."

"Biz mi, bilmiyorum. Hiçbir şeyden haberim yok. Bizi Rus askerleri donmuş olaraktan karların altından çıkarmışlar. Ben hastanede gözümü açtım. Benim bir bacağım donmuş, sağ omuzum parçalanmış. Doktorlardan biri Tatar, şöyle böyle anlaşıyoruz. Bana iyi baktılar, omuzumu düzelttiler. Bir kolum kısa kaldı. Bacağımı düzelttiler. Bahara kadar hastanede kaldım. Tatar binbaşı beni Abbasın yanına götürdü, biribirimize sarıldık, ağlaştık. Abbastan ayrıldıktan sonra, Tatar binbaşı, sen istersen buradan kaç, dedi, yoksa Rusyaya gidersen seni kaç yılda geri gönderirler, bilinmez, dedi. Ben Abbası nasıl bırakır da giderim, dedim. Sen canını kurtar, Abbasın ne olacağı belli olmaz, dedi. Onun kurşun yemedik, donmadık yeri kalmamış. Ben gittim Abbasın yanına bağırdım, sonunda gözlerini açtı, bana baktı gülümsedi. Birden de yüzü acıya kesti, yüzüne bakamadım. İncecik, ölü bir sesle, ordunun hepsi donmuş, kazık kesilmiş, diyorlar. O dağın yamaçları donmuş askerlerden kazık ormanına dönmüş, diyorlar, dedim. Vah, dedi gözlerini yumdu. Ben de Abbasın yanından ayrıldım. Tatar binbaşının elini öptüm. Bana güle güle kardeşim, dedi. Bu adaya geldim, bu kediyi buldum. Adada, kuşlardan, yılanlardan, karıncalardan, kelebeklerden başka yaratık görmedim. Bu kedi bana can yoldaşı oldu."

"O Abbas iyileşir de memlekete gelirse seni bu adada bulabilir mi?"

"Bulabilir."

"Nasıl bulur?"

"Van camisinin içinde bir Sofi var. Abbas kurtulursa beni bulmaya doğru Vana gider. Vanda kime sorarsa beni bilir ya Vanda iki kişi var, biri Sofi. Büyük caminin içinde bulursun onu. Ölmemişse o beni bulur. Vanda öteki kişi de balıkçı Kirkor, bir adada yaşar. Onun dünyadan haberi yoktur."

"Bu Abbas ölmedi, yaşıyor."

"Nerde?" diye sordu Baytar.

"Bu adalardan birindeymiş."

"Nerdeyse ben onu bulurum. Bulur da size alır getiririm. Ne yapacaksınız onu?"

"Bulursan seni de, onu da kucak kucak altına gark ederim."

"Bulurum, eğer buralardaysa."

Ayağa kalktı, ötekiler de o anda ayaktaydılar.

"Pekiyi, nerden biliyorsunuz Abbasın bu adalarda olduğunu?"

Baştaki kara adam, Baytarın koluna girdi, kamışlığa doğru yürüdüler.

"İstanbuldan biliyoruz. Burada bir Çeçen Şahı varmış, ondan biliyoruz."

"Üzeyir Han. O nerden biliyormuş?"

"Bu Çeçen Şahının İstanbulda iki oğlu var. Oğullarının arkadaşlarıyla karşılaştık. O adam, eskiden şahmış da, şimdi nüfus memuru olmuş. O demiş ki, methetmiş ki oğullarına, Abbas adında bir ulu kişi, bir kahraman gelmiş adalara. Biz Abbası bulduk ya o Abbas sizin adada kedi Abbas olarak çıktı karşımıza. Bana göre bizim aradığımız Abbas buralardan geçmiştir."

"Çeçen Hanına sordunuz mu?"

"Sorduk. Üç gün üç gece kayıtlara baktı, bu isimde böyle bir kimse yok, dedi, çıktı işin içinden..."

"Buralara uğramışsa, deniz üstünde yürümüşse bile ben onun izini bulur, onu alır size getiririm. Bir ay içinde bulamamışsam onu, ya ölmüştür ya da buralara uğramamıştır. Onu başka yerde arayın, bulduğunuzu da bana haber verin. O hem kardeşim, o hem de bir kahramandır. Köyüne hiç uğradınız mı? Erzurumun Hınıs kazasının Orsor köyünden. Abbası oralarda hiç aradınız mı?"

"Gitmez olur muyuz, beş kere gittik, beşinde de köyü bomboş bulduk. Bir kedi bile bırakmamışlardı köyde. Kafkasyaya, asıl vatanlarına dönmüşler."

"Abbas sağ kalmışsa köyüne gitmiştir. Köyünde de kimseyi bulamayınca..."

"Kafkasyaya mı gitmiştir?"

"O Kafkasyaya gitmez."

"Gidip köyünü mü bekleyelim diyorsun?"

"Öyle diyorum. O dağlarını, çiçekli pınarlarını çok severdi. Bir de İstanbulu, İstanbula çok aşıktı. Bir insan, dünya güzeli bir kıza nasıl aşıksa o da İstanbula öylesine karasevda bağlamıştı."

Hüsmen onlar daha sözünü bitirmeden araya girdi:

"Yahu arkadaşlar, bu Abbas dediğiniz bizim kedi değil de bir insansa siz onu böyle yana yana niçin arıyorsunuz?"

Baştaki adam afalladı. Öteki kara adamlar da. Adam sağına baktı, öteki kara adamlar da onun gibi sağlarına sollarına baktılar. Kara adam bir süre söyleyecek bir şey bulamadı.

Hüsmen, kara adamın susmasını fırsat bildi:

"Siz her şeyi biliyorsunuz. Kapkara giyinmiş, kara kalpaklar koymuşsunuz başınıza, çifter çifter körüklü kara çizmeler çekmişsiniz ayaklarınıza. Buraya gelmiş dağ gibi gürlüyorsunuz. Sizi görenlerin ödü kopuyor. Abbas sizin neyiniz olur, ne yapacaksınız, bu Abbas necidir, ne iş yapar, akrabanız mı, düşmanınız mı?"

Kara adam Hüsmene karşılık veremeyince:

"Sen kimsin be, burada ne işin var, nerden geldin?" diye bağırdı, sesi yılan ıslığıydı.

Öteki adamlar da hep bir ağızdan, gözlerini pörtleterek, boyun damarları parmak parmak şişerek:

"Sen kimsin be, burada ne işin var, nerden geldin?" diye bağırarak yinelediler.

Bunlar böyle şaşkınlık içinde bağırınca Hüsmen daha da yüreklendi:

"Her şeyi biliyor, alabildiğine bağırıyorsunuz da neden Abbasın köyünü bulamıyorsunuz. İnsan yitiği zor bulunur da köy yitiği kolay bulunur, siz koskocaman bir köy yitiğini bulamamışsınız."

"Sen nerden geldin, ne iş yaparsın?"

Kara adam sesini biraz indirmişti. Öteki karalar onu yinelemediler, sustular, boyunlarını uzatıp beklediler.

"Ben Yunanistandan buraya geldim. Beni Yunanistandan sürdüler. Dahası var mı, sürdüler, Mustafa Kemal Paşa da beni adaya gönderdi. Burada bir evim, bir karım, altı tane de, Allah bağışlasın altı tane de gül gibi çocuğum var. Koca bir köyü bulamamışsınız, bir de insan yitiği arıyorsunuz, geliyor burada bizim adanın kedisini buluyorsunuz. Fili göremeyen gözleriniz pireyi arıyor. Söyleyin bakalım, siz kimsiniz, nerden geliyor, nereye gidiyorsunuz? Köyün nereye gittiğini bulursam yerini size haber veririm."

Kara adam:

"Biz köyün nerde olduğunu biliyoruz."

"Eeee, biliyorsunuz da neden gitmiyor da Abbası kendi köyünde aramıyorsunuz?"

"Daha biz köye ulaşmadan Emir Selahaddinin adamları gelmişler, köyü kaldırmış götürmüşler. Köyü nereye götürmüş Emir, bulamadık. Bulsak bile o köye giremeyiz, girsek bile oradan bir adam değil, bir uyuz köpek bile alamayız, onlar Emir Selahaddinin himayesinde."

"Bütün Arabistanın sultanı olan Emir Selahaddin mi senin dediğin Emir Selahaddin?" diye sordu Baytar.

"O Emir Selahaddin," dedi kara adam, "onun yanına yaklaşılmaz. O bir şahı cihandır. Abbas onun sarayına sığınmasaydı, şimdiye kadar kemikleri bile kalmamıştı."

Hep birden ayağa kalktılar, iskeleye yürüdüler, baştaki adam iskelenin üstünde durdu, geriye döndü:

"Sürgün adam, sürgün adam sana söylüyorum, bir daha böyle ukalalık yapma, her gördüğün insanı bizim gibi ermiş oğlu ermiş sanma. Seni buradan da sürgün ederler öteki dünyaya."

Hüsmen, iskeleye vardı, adamın karşısında durdu:

"Bak kardeşim, ben sana kötülük değil, iyilik etmek istedim. Niçin kızdınsa bana kızdın işte, çok da öfkelendin. Bir yanlışlık yapmışsak kusurumuza kalma. O dediğin Abbası buralarda görürsem sana nasıl haber verebilirim?"

Kara adam yumuşamış, yürüdü geldi, elini Hüsmenin omuzuna koydu, ağzını kulağına dayadı:

"O adamı bulursan Kavlakzade Remzi Beye gizlice haber ver, seni Karun kadar zengin ederim," dedi, tekneye atladı. Arkasından da ötekiler.

Tekne birkaç mil gittikten sonra durdu, demir atıp bekledi. Karanlık basınca bütün ışıklarını yaktı, bir ışık topuna döndü. Gökyüzü yıldızla doldu. Yıldızlar arka arkaya kayıyor, denizin ötelerine düşüyorlardı.

Uzaktan, Kaba Adanın oralardan, karanlığın içinden, bütün ışıklarını fora etmiş bir vapur çıktı.

Tekne demir aldı, adaya yaklaştı, adanın yöresinde dönmeye başladı. Tekne adayı dönerken baştan başa ışığa kesmişti. Vapur da onun ardına düşmüş, adayı ışığa boğarak dönüyordu.

Tekneyle vapur sabaha kadar adanın yöresinde, hiç durmadan, döndüler durdular. Tanyerleri ışır ışımaz da alacakaranlığa karıştılar, yittiler gittiler. Gün atarken de som mavi bir kelebek bulutu dört yandan eserek geldi, adanın üstünde kümelendi. Kelebeklerin mavi gölgesi adanın üstünü kapladı, evler, kumlar, ağaçlar, insanlar, deniz, her şey maviye kesti. Gün batıncaya kadar bütün ada som bir mavi içinde sallandı durdu. Kelebekler ancak ikinci gün öğleüstü savrularak o yana bu yana dağıldılar gittiler.

Tekneyle vapur adayı durmadan dönerler, ada ışığı batarken, adalılar evlerine girmediler, tekneyle vapur adanın öbür yanına gidip ışıklar çekilince, karanlık gece üstlerine çökünce onlar yerlerinden kıpırdamadılar, sessizce top ışıkları beklediler. Tekneyle vapur alacakaranlığa karışıp, sisler içinde yitip gidince de bunu doğal saydılar, üstünde de konuşmadılar. Kelebekler mavilerini dünyaya yayarak bulutlar halinde akmaya başlayıp adanın üstünü örtünce önce sevindiler, adanın üstü iyice kapanıp üstlerinde kelebekler kaynaşınca şaşırdılar, ne yapacaklarını ne edeceklerini bilemediler. Bütün dünya, yüzleri, elleri dişleri som maviye kesince başlarını kaldırdılar, kaynaşan kelebek bulutundan bir daha gözlerini alamadılar. Kelebekler çekilip gidince de gökyüzü boşaldı, gökyüzü de çekilip kele-

beklerle birlikte gitmiş gibi geldi onlara. Kelebeklerden sonra da biribirleriyle hiç konuşmadılar, evlerinden de çıkmadılar. Ağaefendiyle Poyraz gelinceye kadar.

Ağaefendiyle Poyraz gün burnuna Kadri Kaptanın teknesinden iskeleye çıktılar. Onların geldiğini görenler, duyanlar bir anda çınarların altına birikiştiler. Kadri Kaptan ağzına kadar dolu çuvalları, torbaları tekneden alıp getirdi masaların üstüne koydu. Zehrayla Nesibe de koşarak geldiler babalarına sarıldılar, ardından da Poyrazın elini sıktılar. Zehranın yüzü gene pespembe olmuş, elleri de titriyordu. Kızlar babalarının rahat yüzünü, gülen gözlerini görünce önce şaşırdılar, sonra da gülerek:

"Hoş geldiniz," dediler.

"Hoş bulduk."

Ağaefendinin sesinden sevinç taşıyordu.

"Çocukların hepsi burada mı?"

"Burada," dediler.

Çocuklar bir anda onun yöresini sardılar.

"Gelin bakalım."

Ağaefendi masaya yöneldi, çocuklar da... Önündeki küçük telis torbayı aldı, ağzının ipini açarken çabaladı, yanındaki Kadri Kaptan torbanın ağzındaki ipi çözdü.

Ağaefendi:

"Torbanın içindekileri masanın üstüne dök bakalım."

Torbanın içinden bir sürü renk renk küçük kutu çıktı. "Çocuklara dağıt Kaptan!"

Kaptan kutuları bir anda dağıttı. Çocuklar, uzatılmış ellerinde kutular öyle kalakaldılar.

Ağaefendi, artan kutulardan birini aldı, Kaptana verdi:

"Aç şunu!"

Kaptan kutuyu açtı, çocuklar gözlerini ellerine dikmişler bakıyorlardı.

"İçinden bir tanesini al ağzına at."

Kaptan kutuyu açtı, pembe lokumlar sıram sıram dizilmişti. Şaşkınlık içindeki çocuklar Kaptanla birlikte ellerindeki küçük kutuları açmışlar, Ağaefendiye gözlerini dikmişler, bakıyorlardı. Ağaefendi Kaptanın elindeki kutudan parmaklarının

ucuyla bir lokum aldı, pembe lokumdaki şeker tozları parmaklarına bulaştı, lokumu ağzına götürdü, parmaklarını yaladı. Çocuklar da onun tıpkısını yaptılar, Kadri Kaptan da. Ağızlarına gül kokulu bir tat değen çocuklar coştular, "hollooooş, hollooooş!" diye, kamışlığın altından deniz kıyısına aldılar yatırdılar, daha zeytinliğin altına varmadan yarın üstüne çıktılar, bacaklarını yardan aşağı sarkıttılar, biribirlerine bakarak, lokumlarını yavaş yavaş, tadını çıkararak yemeye başladılar.

Ağaefendi:.

"Öteki torbaları da açın," diye buyurdu. Torbalar açılmaya başladı. Yüzülmüş tam bir de koyun almıştı. "Hatunlar, bu koyunu nasıl pişirirseniz pişirin. Gönlünüze kalmış."

Kızlar babalarına şaşkınlıkla bakıyorlardı. Babalarının duruşu, yürüyüşü, el kol sallayışı, bakışları, her bir şeyi değişmişti. Sanki o insanlık tarihinin en büyük sürgününün en çok zulüm görmüş kişisi değildi, sanki o elleri koynunda kalmış, konuşmayı unutmuş, kendinden geçmiş, uyurgezer gibi dolaşan kişi o değildi. Melek Hatun da ondaki değişikliği sezmişti ya korkuyordu. Acaba yarın sabah erkenden Girite mi gidiyordu?

Zehra babasından gözlerini bir türlü ayıramıyordu. Babası gençleşmiş, yüzündeki kırışıklıklar açılmış, konuşması eski buyurgan biçimini almış, güvenli, sevindiğinde sevinci yöresindekilere geçen eski insan olmuştu.

Zehra sonunda dayanamadı, vardı babasının koluna girdi kamışlığa kadar yürüdüler. Kolundan tuttu, babasını durdurdu yüz yüze geldiler, "Söyle baba," dedi, "gittiğiniz yerlerde neler oldu?"

"Çok şey oldu kızım, çok şeyler. Şimdi sana hepsini anlatamam. Size sonra hepsini bir bir söyleyeceğim."

Bu sırada yanlarına Nesibe de geldi, ardından da Melek Hatun. Ağaefendi gelenlere gülümsedi. "Ben de Zehraya başımıza gelenlerin sonucunu anlatacaktım." Nesibeyle Melek Hatun ona biraz daha sokuldular. "Ankarada bir adamdan," kahkahayla güldü, "kendini adam sayan birinden hakaret gördük. Ankarada Yunan sefaretinin İstanbulda olduğunu öğrenince oraya gittik. Arkadaşım Sait Rahmiyi bulduk. Bizi günlerce başında taşıdı. Yunan sefiri arkadaşıymış, sefir demek memleketi-

nin devletidir. Bize söz verdi, acilen sizi Giritinize, atlarınıza, sevdiklerinize kavuşturacağım, dedi. O böyle söyleyince tamam dedik. İyi ki sandıklarınızı açmadınız kızlar." Çınarların altına yürüdü. Nesibe de arkasından, Zehrayla Melek Hatun orada dondular kaldılar, ne konuşabildiler, ne de biribirlerinin yüzlerine bakabildiler.

Neden sonra Melek Hatun kendine gelebildi:

"Belli olmaz kızım, sen hiç üzülme kızım, sürgünleri hiç almıyorlarmış. Kaptan söyledi. Benim Kadri Kaptan çok akıllıdır, beylerle paşalarla da görüşür. Oradan buraya sürülenler hiçbir zaman geriye gidemiyorlarmış," sesini yükseltti, "hiçbir zaman," dedi.

"Korkuyorum. Hatun, sen babamı bilmiyorsun. O ne yapar, ne eder de o yıkılası Girite döner. O tuttuğunu hep koparmıştır."

Melek Hatun sustu, gözlerini Zehranın derin gözlerine dikti:

"Ne kadar da güzelsin kızım," dedi. "Allahın övünerek yarattıklarındansın. Yazık değil mi sana."

"Sen de çok güzelsin Melek Hatun," dedi, Zehra "sana da yazık değil mi?"

"Üzülme kızım üzülme, gün doğmadan çok gün doğar, sizde de söylerler mi bu sözleri?"

"Söylerler."

"Bak kızım, oralarda babana ne söz vermişlerse versinler, Mustafa Kemal Paşa sözünü yemez, baban bir daha Girite giremez. Ya Lena diyeceksiniz, o Yunanistana gitti de kaçtı adasına, buraya geri döndü. Şimdi hükümet duysa Lenanın burada olduğunu, doğru Yunanlılara gönderir. Üstelik Lenanın harpte Mustafa Kemal Paşanın yanında dört oğlu varmış. İki oğlu Mustafa Kemal Paşanın yanında şehit düşmüş. Şimdi de iki oğlu daha yanındaymış. Poyraz diyor ki, duysa hükümet Lenanın burda olduğunu, hemen derakap onu gene sürer Yunan içine. Hiç sizi Girite alırlar mı? Baban kendini avutuyor. Ben bunu, babanı da deşerek doğru dürüst sorar öğrenirim."

"Sor Melek Hatun sor da ben ölmeyeyim."

"Ben de ölmeyeyim kızım, ben de."

Hüsmenin elinden kasaplık da geliyordu. Koyunu parçaladı, pirzola, sac kebaplığı, külbastı, akciğer, karaciğer hepsini masanın üstüne yığdı.

Şerife Hatun:

"Bana, bana bir sac bulun."

"O sac neyimiş, neye yararmış," diye sordu Baytar.

"Üstünde yufka ekmek pişirirler."

"Bizim memlekette ekmeği tandıra vururlar, yufkasını da, somununu da... Aaah," dedi, "kaç yıl oluyor boğazımdan tandır ekmeği geçmeyeli." İçini bir daha derinden çekti, "Kokusuna hasret kaldığım tandır ekmeği, aaaah! Kokusu, tandırdan çıkar çıkmaz toprak kokusuna benzer, ah!"

"Ben sana yakında tandır ekmeği yaparım. Sizin memlekette de sac ekmeği, sac kavurması yaparlar. Hani sacın ateşe gelen altını islerden temizler, içine kuşbaşı eti doldurur, ateşe koyarsın, verirsin ateşi."

"Bildim," diye heyecanla bağırdı Baytar.

"Sac bulamasak bile Baytar Efendi, ben bir tandır kazdırırım bizimkine, burada sana ekmeği de yaparım. Hem de yağmur yağmaya başlar, hem de iri damlalar seyrek düşer, toprak kokusu insanı delirtirken, arkasından taze tandır ekmeği kokusu. Ekmek kokusuyla toprak kokusunu birlikte yer, sevincinden tüy gibi olur, şu göklere uçar gidersin."

"Sağ ol Şerife Hatun."

Zeytin odunlarının közlerinin üstünde etleri pişirdiler. Vasili çoktan şarap şişelerini getirmiş açmış, masanın üstüne koymuştu. İki şişe mastika, iki şişe de rakı, şarapların arkasına dizilmiş, açılmayı bekliyordu.

Tabaklara közde kızartılmış pirzolalar konunca şaraplara başladılar. Ağaefendi, bir yudum şarap aldı, dilinin üstünde dolaştırdı, "Böyle bir şarap Giritte de yok, Fransada da. Bu şarap nerden geliyor," diye sordu.

Vasili yukardaki yeşil bağlarla set set yükselen tepeyi gösterdi:

"Ağaefendim, bu şarap şu tepelerdeki bağlardan geliyor. Karıncaezmez Tanasi işte bu şarapları o bağların üzümünden yapmıştır."

"Karıncaezmez Tanasinin şerefine."

Ağaefendiyle birlikte herkes kadeh kaldırdı:

"Karıncaezmez Tanasinin şerefine."

"Sağlığına, şerefine."

Karıncaezmez Tanasinin, karıncaezmez adını Tanasiye kim koymuştu belli değil, şerefine arka arkaya kadeh kaldırdıktan sonra orada kim varsa hepsinin şerefine kadeh kaldırdılar. Şişelerin bitmesine az kala, o kadar tepeden tırnağa sevince kesmişlerdi ki, artık dünyada ne varsa, kurdun kuşun, börtü böceğin, yılanın çıyanın, denizdeki balıkların şerefine kadeh kaldırdılar.

Zehrayla Nesibe şaşkınlık içindeydi. Babalarını hiç böyle çılgınca bir sevince kendisini kaptırmış görmemişlerdi. O her zaman ağırbaşlıydı. Öfkesi de, sevinci de, bütün davranışları da böyleydi.

"Bu bağları diken, büyüten, üzümlerinden böyle güzel şarap yapan, sakız kokan rakıları satın alıp da bize bırakan Karıncaezmez Tanasinin şerefine."

Kızlar babalarının, ne kadar içerse içsin, bu halini, dilinin dolaştığını da ne duymuş ne de görmüşlerdi.

Ağaefendi mastika şişesinin dibinde kalan son içkiyi de kafasına dikince coştu:

"Girite varır varmaz, ilk işim, evet ilk işim ermiş, yani Karıncaezmez Tanasiyi bulmak olacak. Onu alacak çiftliğime getireceğim. Ona en bereketli toprağımı vereceğim, üzüm diksin, şarap çıkarsın. Ona Arap atlar vereceğim. Ben de köy köy Yunanistanı dolaşacak, bu pis, insanlıktan çıkmış devirde de Tanasi gibi ermişin de var olduğunu herkese anlatacağım. Gazetelere söyleyeceğim. Bütün Yunanistanın gözleri kamaşacak." Ayağa kalktı, sallanarak, şimdiye kadar yüzü gülmemiş Poyraza yöneldi, onun kendisine doğru geldiğini gören Poyraz ayağa fırladı, ceketini iliklediği. Uzun boylu Ağaefendi ellerini onun omuzlarına koydu:

"Biliyor musunuz, işte, işte bu kahraman çocuk açtı bana Giritimin yolunu. O göndertiyor beni yurduma. O benim için Ankarada çok belalara, zulümlere uğradı, bana mısın demedi. Bu Şark Cephesi kahramanı, İstiklal Harbi kahramanı delikanlı, sırf benim için, yalnız benim için kendi başkumandanıyla, sırf

benim için bozuşarak istikbalini söndürdü, mahvetti. Ben de onu alacak, Girite götüreceğim. Giritte oturmak istemezse, ona Atinada ev alacağım. O, saraylara, soylu atlara, otomobillere layıktır, onu başındaki belalardan kurtaracağım. Nasıl kurtaracağımı göreceksiniz. Herkes kendi çöplüğünde horozdur."

O konuştukça Zehra da, Nesibe de yerin dibine geçiyordu. Poyraz da onu koluna girmiş eve götürüyor, Ağaefendinin bacakları biribirine dolaşıyor, sağa sola yalpalıyordu. Zehra hemen öbür koluna girdi. Merdiveni zor çıktılar. Merdivenin başında Ağaefendi nerdeyse yere, taşların üstüne düşecekti. Poyraz onu zor tuttu, yatak odasına kadar götürdü. Hemen çıktı, Zehra da onu merdivene kadar uğurladı:

"Yarın Şerife Hatuna uğrayacak, akşama kadar orada kalacağım. Yeni bir kilim bitirdi de."

Poyraz da onun kulağına eğildi:

"Yarın Şerife Hatuna Vasili gelecek, sana değirmende seni beklediğimi söyleyecek. Zeytinliğin içinden yukarıya çıkarsın, seni kimse görmez."

İkisinin de yüreği küt küt atıyordu. Poyraz kızın elini tuttu, ikisinin de eli tir tir titriyordu. Poyraz merdiveni inerken tırabzana yapıştı. Bacaklarının bağı çözülmüştü. Kendini çınarların altına zor attı. Sağına soluna bakındı, ortalıkta kimsecikleri göremedi. Böyle bakınırken kamışlığın oralardan bir ayak sesi geldi. Sesi dinledi, ses Vasilinin ayak seslerine benziyordu.

"Vasili."

"Benim."

Geldi yanına oturdu.

"Benden bir şey mi istiyorsun?"

"Ne bildin?"

"Bırak onu da ne söyleyeceksen söyle."

"Sen bir kilit ustasısın değil mi?"

"Ne istiyorsan onu söyle."

"Yarın tanyerleri ışımadan bir kilit bulacak, değirmene gidecek, kilidi içerden takacaksın. Sonra anahtarı bana vereceksin. Ben sana işini bitirmeden yetişirim. Ondan sonra Şerife Hatuna gideceksin. O yeni bir kilim bitirmiş, onu göreceksin. Zehra da orada olacak, seni görmesi yeter."

Vasili ayağa kalktı:

"Haydi kalk kardeş, bugün çok yoruldun, yarın sabah erken kalkacaksın."

"Erken kalkacağımı ne biliyorsun?"

"Ben bilmeyim de kim bilsin. Yahu kilit meselesini sen bana söylemedin mi, kilidi getirip sana vermedim mi?"

"Öyleyse iyi, yarın konuşuruz."

Poyrazın evine geldiler, merdiveni kol kola çıktılar, Lena Ana onları karşıladı. Yatak odasına girdiler, Vasili Lenayla birlikte onu soydu, geceliğini giydirdiler. Poyraz başını yastığa koyar koymaz uyudu.

Sabah erkenden uyandı. Deliksiz uyumuştu. Yataktan çıktı, hamamlığa gitti yıkandı, sinekkaydı tıraş oldu. Lena kahvaltıyı hazırlamıştı. Evin içini çay kokusu almıştı. Poyraz alelacele sofraya oturdu. Lena da aynı çabuklukla tüten çaydanlığı aldı, bardaklara çay doldurdu, çaya ikişer şeker attı. Poyraz kahvaltısını o kadar hızlı yapıyordu ki, nerdeyse elleri gözükmüyordu. Kahvaltıyı bitirir bitirmez, ağzındaki son lokmayı çiğnerken merdivene saldırdı. Merdivenden inip inmediğinin farkında olmadı. Kendisini değirmenin kapısında buldu! Anahtar elindeydi, kilide soktu, kapı açıldı. Merdiveni nasıl çıktığını bilemedi, kendisini pencerenin içinde buldu, oraya oturdu, sırtını kalın duvara dayayıp dizlerini dikti. Ortalık nerdeyse ağaracaktı. Denizin üstünü kaplamış duman yavaş yavaş, alacakaranlığın içinden çıkarak, yükseliyordu.

Poyraz birden karşıya baktı, ötelerden ışıklarını fora etmiş bir gemi geliyordu. Upuzun bir telli kavağın yaprakları titreşiyordu, aşağıdaki çalılıklardan kanatlarını çarparak uçan bir kuşun sesinden başka adada bir ses, bir yel sesi bile yoktu. Gözü Zehraların evine takıldı. Bir süre öyle kaldı, sonra gene birden ayaklandı, merdivenleri indi, ortalık gittikçe ağarıyordu, değirmen taşının üstündeki üç buğday tanesini gördü. Yukardan sesler geldi, hemen yukarıya çıktı. Tavanın üst köşesinde bir kırlangıç yuvası gördü. Arkadaki köşeden bir ses duyar gibi oldu, oraya bir kırlangıç yuvasını muhkem oturtmuştu. Üçüncü köşede de bir kırlangıç yuvası vardı. Poyraz, etti üç, dedi kendi kendine, pencereden bir kırlangıç içeriye ok gibi girdi, üç yuva-

dan hep birden civcivlerin yaygaraları koptu. Kırlangıç geldi karşı yuvaya kondu. Onun arkasından ikinci kırlangıç geldi yandaki yuvaya kondu. Az sonra da üçüncüsü...

Poyraz merdivenleri sallayarak indi, dışarıya çıktı, denizin kıyısında buldu kendini. Denizin sesinden başka ortalıkta çıt yoktu. Denizin üstü pul pul olmuştu. Yürümenin sırası mı, tanyerleri ağardı ağaracak, diye düşündü. Zehraların kapısı bir türlü açılmıyordu. Menevişlemiş denizin üstünde de incecik dalgalar. Döndü değirmene gitti, kilit elindeydi, anahtar deliğine soktu, kilit açıktı, kapattı açtı. Bir daha kapattı açtı. Bir süre böyle kapattı açtı. Anahtar elinde kamışlığa koştu, içine girdi. Yöredeki top nergisler geçmişti. Yaz geldi, nerdeyse bütün çiçekler geçti. Menekşeler geçeli çok oldu. O, baharda açtığını kimseye göstermeden açan ilk çiçektir. Kamışlığın içinden kimseye gözükmeden Zehraların kapısını bir iyice görüyordu. Kapının açılıp açılacağı yoktu. Kapı açılmadı ya Zehra, kamışların ötesinde uzun boynu, iri mavi gözleri, omuzlarının üstüne kadar düşen ışıklı saçları, çifte gamzeleriyle karşısında duruyordu. Gözlerini kapadı, açtığında Zehra silinmiş gitmişti. Belki Zehra değirmene gitmiş, kendisini bulamamış diye oraya koştu, içeriye daldı, merdiveni ikişer ikişer atlayarak yukarıya çıktı, yarı beline kadar dışarıyı uzanarak evlerden yana baktı. Alacakaranlıkta en küçük bir karartı bile göremiyordu. Sabrı taşıyordu, pencereden çekildi, aşağıya indi. Pencereden üç küçük karartı içeriye hızla girdi. Yukardan kırlangıç yavrularının hep birden çıkardıkları yaygara onu irkiltti, sesleri duymasıyla birlikte üç kuş arka arkaya fırt diye dışarıya çıktı. Poyraz yukarıya gözlerini dikti, diker dikmez de merdivene saldırdı, kapıyı hızla açtı, zeytinliğe koştu. Yaşlı zeytin ağacının altında durdu. Deniz kapkaranlık gözüküyordu. Çalılıkların içinden şapırtılarla üç kuş fırladı. Kuşların fırladığı çalılıklara vardı. Kulağı ayak seslerindeydi, denizin hışıltısını duydu. Ağır ağır değirmene döndü, değirmen taşına oturdu. Dışarda kanatlar gıcırdayarak dönüyordu. Taşın üstünde boynu bükülmüş öyle kalakaldı. Değirmenin içine ışık doldu, yukardan kırlangıçların sesi geldi, ardından yavruların yaygaraları ortalığı aldı, o, yerinden kıpırdayamadı. Neden sonra ayağa kalktı, kapıyı açtı, karşısındaki

zeytinliğe baktı, zeytinlerin yaprakları parlıyordu. Üç kocaman kelebek biribirlerine yaklaşıp birleşerek hemen de ayrılarak, zikzaklar çizerek, denize aşağı uçarak gözden yittiler, az sonra da geriye döndüler, birleşerek gene yittiler gittiler. Sağdaki çalının uzamış gitmiş tek dalına, halkaları turuncu, ak, kara mor bir kelebek konmuş, kanatlarını kapamış uyuyordu. Poyraz bir süre gözlerini kelebekten ayıramadı. Üç kelebek deniz yönünden döndü. Zikzaklar çizerek, birleşip ayrılarak tepeye doğru uçtular. Poyraz üç kelebeği, önünden geçerken şöyle böyle gördü, görmemiş gibi aldırmadı, onun gözü, yelin usulca salladığı uzun ince dalın üstündeki, kanatlarını bitiştirmiş turuncu kelebekteydi. Parmaklarının ucuna basa basa çalının yanına kadar gitti, az ilerde durdu. Esen ince yelde uzun dal bir o yana, bir bu yana sallanıyor, kelebek dondurulmuş gibi yapıştığı dalda kıpırdamıyordu bile.

Poyraz kelebeği uyandırmamak için çalının yöresinde bir kez yavaş yavaş döndü, sonra biraz hızlandı, döndükçe hızını artırıyor, ayaklarını yere vuruyor, patırtılar çıkarıyor, bağırıyor, gözünü, bir kuş kadar büyük kelebekten bir türlü ayıramıyor, kelebek de bana mısın demiyordu.

Poyraz uzun bir süre çalının yöresinde döndü, yoruldu yere oturdu, bir zaman sonra ayağa fırladı, değirmene girdi, değirmentaşının üstüne oturdu. Taşın üstündeki buğday tanelerine gözleri takıldı, sevindi, oldukları yerde duruyorlar, diye düşündü. Yukardan bir kalın arı vızıltısı geldi, ayağa kalktı, yöresine bakındı, köşede kırlangıç yuvasının önünde bir eşekarısı, ödü koptu, bu kocaman arı kırlangıç yavrularını sokarsa hemen öldürür. Değil kırlangıç yavrularını, insanı soksa, güçlü bir insanı bile anında öldürür. Dışarıya koştu, uzun daldaki kelebek daha öyle duruyordu. Çalının yöresini hızla döndü. Dönerken kelebekten gözünü ayırmadı. Üst baştaki çalıya gitti, uzun, geniş, çok yapraklı bir dal kırdı. Arı yukarda gürültüyle vızıldıyordu. Bir anda merdivenleri çıktı, o çıkar çıkmaz üç yuvada birden, kocaman ağızları sonuna kadar açılmış, çıplak başları, çıplak gövdeleri kadar büyük yavrular incecik boyunlarını uzatarak bastılar yaygarayı. Poyrazın gözü arıdaydı, elindeki çalıyı arıya nişanladı, ayaklarının ucuna dikildi. Çalıyı arının üstüne

çarptı, arı kaçtı kurtuldu, öbür köşede daha sert vızıltılarla dönmeye başladı. Poyraz gene çalıyı salladı. Arı gene kaçtı. Bundan sonra Poyraz saldırdı arı kaçtı, arı kaçtı Poyraz saldırdı. Birkaç kere de Poyrazın alnını, boynunu hedef alarak arı saldırdı. Bereket versin Poyraz tetikteydi, elindeki gür dalla saldırıyı önledi. Yoksa bu kocaman, yaşlılıktan morarmış kırmızı eşekarısı onu sokarsa öldürür, öldürmese bile iflah etmezdi. Kocaman pencere sonuna kadar açıktı. Poyraz arıyı oraya buraya sürüyor, arı pencereye yaklaşıyor, dışarıya çıkacakken geriye dönüyor, aşağıya iniyor, değirmentaşının üstünde dönerken Poyraz yetişiyor, elindeki dalı arının üstüne var gücüyle indiriyor, taşın üstüne yapraklar dökülürken arı aradan kayıyor, soluğu kırlangıç yuvalarının önünde alıyordu.

Poyraz arıyı kovalaya kovalaya kan ter içinde kaldı, ayaklarına kara sular indi, vardı taşın üstüne oturdu, aklına Zehra geldi, gülümsedi. Arı değirmenin her bir yerini öfkeyle vızıldıyarak dolaşıyor, Poyrazı deli divaneye döndürüyor, o çalıyı eline alıp kalkarken dışardan ayak seslerine benzer bir ses geliyor, Poyraz kulak kesiliyor, ses geliyor kapının önünde duruyor, Poyraz fırlayıp kapıyı açıyor, Zehrayı elinden tutuyor, "Gel," diyor, içeriye çekiyor, değirmentaşının üstünü gösteriyor, Zehra taşın üstüne oturuyor "Çok terlemişsin," diyor ona.

"Çok terlemişsin de ne demek, tanyerleri ışırken başladık, şu yukarda öten lanetle cebelleşmeye, ne demek, harbetmeye. Çalıyı tepesine indire indire, baksana çalıda yaprak, bende hal kalmadı. Sarıkamış Harbi gibi kıran kırana bir harp yaptık, ben onu pencereden dışarıya atamadım, o da birkaç kere canını dişine takarak savlet etti, ben de hücumlarına şiddetle karşı koyup canımı kurtardım. Yoksa, bu kocayıp morarmış, baksana sesine, nasıl ötüyor, beni soksa derakap öldürürdü."

Poyraz, Zehrayla bir gün olur da buluşursam, onunla buluşur buluşmaz, elini tutar tutmaz, kirp der de canım çıkar, diyordu. Şimdiyse soğukkanlıydı, içine sevinç dolmuştu, iliklerine kadar sevgiye kesmişti. Gülerek Zehranın elini tuttu, "Bak," dedi, "bak şu kocamış belaya bak! Nasıl da öfkeden kudurarak, ölerek, öfkeden dellenerek, vızıldayarak geberiyor. İnat etmiş dışarıya çıkmıyor. Pekiyi çıkmasın, bana ne ama yukarda üç ta-

ne kırlangıç yuvası var, hepsi de kocaman sarı ağızlı yavrular, ağızlarını öyle bir açıyorlar, öyle yaygara koparıyorlar ki ada yerinden oynuyor sanırsın."

"Arı ne yaptı sana?"

Poyraz kaşlarını çattı:

"Ne mi yaptı, ne mi yaptı bana, o arı var ya o kırlangıçların düşmanı."

"Eeeeee, ne yaptı sana?"

"Eşekarıları kırlangıçların düşmanıdır. Onların yavrularını sokar sokar öldürürler. Bir de yılanlar düşmandır kırlangıçlara. Kırlangıçlar en çok yılandan korkar. Bir yılan gelir, şu düz duvara tırmanır. Kırlangıç yavrularını yutar. Kırlangıçlar da bunun için yuvalarını evlerin içine yaparlar." Kalktı, Zehranın da elinden tuttu kaldırdı. "Haydi yukarı çıkalım." Yukarı çıkarlarken merdivende kucaklaştılar. Kucak kucağa bir süre öyle kaldılar, o kadar kendilerinden geçtiler ki, basamağa sağılıverdiler. Kırlangıç yavrularının yaygaraları ortalığı alıncaya kadar kendilerine gelemediler.

Poyraz doğruldu:

"Anaları onlara yiyecek getirdi," dedi, "haydi yukarı çıkalım."

Yukarıya biribirlerine sarılmış çıktılar. Üç kırlangıç yuvasındaki yavrular kefli ağızlarını ardına kadar açmışlar, tüysüz boyunları kopacak kadar başlarını analarına uzatmış, onların ağızlarına yiyecek koyacak gagalarını bekliyorlardı. Gagalar, açılmış kefli sarı ağızlara girip girip çıkıyordu. İşleri biten üç kırlangıç da, ok gibi pencereden dışarıya çıktılar, yavrular da yaygarayı kestiler.

Arı daha da azmış, öfkeli vızıltısıyla yukarda var gücüyle dönüyordu. Poyraz dalı yerden aldı, elinde şöyle bir tarttı, yukarda dönen arının üstüne hızla indirdi. Arının ölüsü duvarın dibine düştü.

Poyraz gülerek:

"Kırlangıç yavrularını ölümden kurtardım," dedi.

Biribirlerine sarılmış, merdiveni indiler, taşın üstüne oturdular.

"Bu değirmeni işleteceğim," dedi Poyraz.

Kızın eli onun saçlarındaydı, inceden, sevecen okşuyordu.

Kanatlar boşuna dönüyordu. Değirmeni çalıştıran ustaların hepsi Yunanistana gönderilmişti. Ada dolunca belki usta da bulunurdu.

"Bu eşekarıları çıplak yavruları sokmayı sever. Bir arı günde yüz tane tüysüz yavru sokar. İnsanları da sokar. Çocukları sokarsa öldürür, büyükleri şişirir ya öldürmez. Kolay kolay da öldürülmezler. Onların yuvalarına çomak sokulmaya görsün, büyük eşekarıları, öfkeli, evlerin aralarına düşerler, evlere saldırır, önlerine geleni sokar davul gibi şişirirler. Onlardan başka soktukları kimi büyükleri bile öldürürler. Ben burada çok eşekarısı yuvası gördüm. Kaya deliklerinin hemen hepsinde eşekarılarının yuvası var. Ben o delikleri görür görmez oralardan kaçar, soluğu kıyıda alırım. Bunlar köylere kasabalara da baskın yaparlar, yani kızgın arılar köyleri, kasabaları doldurunca, insanlar kapılarını, pencerelerini kapatır, evlerine sığınırlar, karanlık kavuşuncaya kadar dışarı çıkamazlar. Bir de bu arılar kavun karpuz kabuklarının içini severler. Ben çocukluğumda bizim karpuz tarlasını, gece gündüz, tek başıma beklerdim. Karpuz tarlası akarsuyun kıyısındaydı. Çardak dört uzun direğin üstündeydi. Çardağın üstü yeşil çam dallarıyla örtülmüştü, çamların altındaki tahtaların üstünde yatağım seriliydi. Gece uyumaya çardağa uzun merdiveni dayayarak çıkar, merdiveni de yanıma çeker, yatağımın yanına uzatırdım. Bir de ay ışıklı gecelerde, çığıltılarla akan çayda yukarı sıçrayan balıkları gün ışıyıncaya kadar seyrederdim, sabah olunca merdiveni indirir suyun kıyısında kahvaltımı yapar, aydınlık suyun dibindeki arka arkaya dizilmiş uçan balıkları seyrederdim. Balıkların uçan gölgeleri çakıltaşlarının üstünden kayar giderdi. Bir de bana yoldan çok konuk gelirdi, konuklara çaykaralarda soğutulmuş kavun karpuz verirdim. Onlar buz gibi soğutulmuş kavun karpuzları yerler, kabuklarını çardağın dört bir yanına atarlardı. Eşekarıları gelir kabukların içine çokuşurlar, gün akşam oluncaya kadar kabukların içi dolar taşardı. Ben de kocaman karpuzları kimi günler dilimler, olduğu gibi güneşin altına koyar, arılar da karpuzlara üst üste konarlar, pul pul ışıklı kanatları gün altında çakar sönerdi. Arıların koyu kırmızı gövdeleri,

uzun, sarı halkalı kuyrukları, kuyruklarında çelik mavisi iğneleri. Balarıları sokarsa iğneleri insanın derisinde kalır. İğnesiz arılar yaşamazlar. Yüzlerce balarısının soktuğu insanlar ölmeyebilirler, bir eşekarısı soksa bile bir insanı yarı canlı eder. Hele birçok arının birden sokması bir insanı öldürür. Eşekarıları çok öfkelidir. Balarılarının, sarıca arının, daha birçok arının petekleri vardır, bunların petekleri çalı dallarında, ağaç gövdelerinde olur. Eşekarılarının yuvaları kaya, duvar deliklerinde olur. Eşekarılarını öfkeden delirten, yuvalarına çomak sokmaktır. Yuvalarından öfkeyle dışarıya uğrayan öfkeli arılar önlerine kim çıkarsa saldırırlar. Yalnız arılara dokunmazsan insana hiçbir şey yapmazlar, gelir çokuşurlar karpuz kabuklarının, kırmızı karpuz dilimlerinin üstüne, karanlık çökünceye kadar orada kalırlar. Karanlık çökünce karpuzların üstünde bir tek arı bile kalmaz. Eşekarıları hiçbir şeyden korkmazlar, karanlıktan korktukları kadar."

Zehranın eli Poyrazın saçlarındaydı, yavaş yavaş onun saçlarını okşuyordu. Poyrazsa durmadan konuşuyordu.

"Arılar gün doğar doğmaz karpuz dilimlerinin, kabuklarının üstüne çokuşurlar, uçmazlar, orada öyle karanlık çökünceye kadar kalırlardı. Karanlık basınca da, karşıki çalıların dibinde ateşböceklerinin ışıkları kıvılcım gibi yöreye saçılırdı. Ben ateşböceklerinin ışıkları sönünceye kadar uyumaz, kıvılcımlar kesilinceye kadar bakardım. Ondan sonra da uyur, sabaha karşı da yukardaki kayalıklardan gelen puhuların sesleriyle uyanırdım. Hemencecik de anam bana sabah kahvaltısını getirir, karşı karşıya oturur yemeği birlikte yerdik. Anamla Çerkesce konuşurduk. İçindeki Kafkas hasreti bitmez tükenmezdi. Kafkas dağlarının pınarları, suları, atları, yiğitleri, Ruslarla savaşları, balarıları, ak petekli balları, gözü kanlı Kafkas beyleri, çiçekleri, çiçeklerinin kokusu daha burnumda. Dedemin hali daha beterdi. Hep, Allah bana Kafkas topraklarına gömülmeyi nasip etsin, derdi. Türkülerimiz Çerkesceydi, hepsi de Kafkas üstüneydi. Her gün, her gün, bir gün gelip Kafkas dağlarına dönmek... Dedem yaşlandıkça Kafkasyayı sabahtan akşama kadar konuşmaya başladı. Köyün yaşlıları her gün sabah erkenden giderler, Aşık Hamzadan memleket türkülerini dinlerler, ağlarlardı.

Aşık Hamza da yaşlıydı. O da Kafkasya hasretinin ateşiyle yanıyor, türkü söylemeden de duramıyordu. Anamın da sesi güzeldi, o da Kafkas türküleri söyler, herkesi ağlatırdı. En çok da uğurböceklerine meraklıydı. Her geldiğinde bütün bostanı arar, bir dalın altında, bir yaprağın üstünde, küçük pürenlerin, dikenlerin dibinde bir uğurböceği bulunca deliye dönerdi. Bu sefer de mavi çiçekli pürenleri, bostanı, yöreyi uğurböcekleriyle dolmuş gördü, kırmızı, kara beneklileri eline alıp uç uç yaptı. Uçmadan önce de dudakları kıpır kıpır böceğin kulağına bir şeyler fısıldıyordu. Böcekler tam bir hafta sanki gökten yağdılar, yerden bittiler, her yer kırmızıya kesti. Bir hafta sonra da ortalıkta bir tek uğurböceği kalmadı, ondan sonra da anam bostana uğramadı, azığımı da küçük kız kardeşim getirmeye başladı. Pürene konan uğurböcekleri püren kokarlar."

Sonra savaşı anlatmaya başladı, en küçük ayrıntısına kadar çarpışmaları, korkularını, ölümü her gün yaşadığını, çarpışmaya girmeden korkudan deli olduğunu, çarpışmaya girdikten sonra, iliklerine işlemiş korkunun usul usul geçtiğini söyledi. Çölün yıldızlarını, çölde dünyanın çok geniş olduğunu, Yezidi kırımını, kızların memelerinin kesilip kumların üstüne atılıp seğirdiği yere gelince birden sustu. Aralarında uzunca bir sessizlik oldu, kız elini onun başından çekti. Elini çeker çekmez de onu kucakladı. Biribirlerine sarılmış ayağa kalktılar. Bir süre biribirlerine sarılı kaldılar. Biribirlerinden nasıl koptular, nasıl dışarıya çıktılar, bilemediler. Kız zeytinliğe indi, Poyraz eve geldi, kendini yatağa attı, yüzü kıpkırmızı kesilmiş, ter içinde kalmıştı. Feleğin çemberinden geçmiş Lena hiç şaşırmadı. Yatağın üstüne sırtüstü, gözleri kapalı, serilmiş delikanlıya, orada durup bir süre baktı, sonra mutfağa girdi bir ateş yaktı, çaydanlığı ateşe koydu, ıhlamur kaynattı. Daha gözlerini açmamış Poyraza geldi, "Kalk oğlum," dedi, "sana ıhlamur yaptım, iyi gelir, terini alır." Elinden tuttu kaldırdı. Poyraz gözlerini açtı, Lenayı görünce gülümsedi.

"Kalk yavrusu."

Poyraz kalktı, sallanarak gitti koltuğa oturdu. Lena ağzı yaldızlı büyük bardakta ıhlamuru getirdi. Ihlamur kokusu odayı aldı. Poyraz tüten bardağı alırken Lenaya gülümseyerek bar-

dağı kokladı, sonra ışığa tuttu, ardından da usulca içmeye başladı.

"Sen ıhlamurunu iç, çaydanlık ocağın üstünde. Ben şimdi gidiyorum. Gider hemen de gelirim. Ben gelinceye kadar sen doldur iç. Sana iyi gelir."

Çıktı gitti, Zehraların evine vardı. Zehra bir koltuğa yumulup oturmuş, gözlerini önündeki halıya dikmişti. Lenayı görür görmez ayağa fırladı, gözlerini onun gözlerinin içine dikti. Lena gözlerini kaçırdı, dört bir yanına baktı, karşı odadan kendine doğru gelen Nesibeyi gördü. Nesibe gülüyordu.

"Hoş geldin Lena Ana, buyur otur."

"Hoş bulduk kızım," dedi Lena. Sesi sevinçli.

Zehra Lenayı kucakladı.

"Hoş geldin Ana, otur Ana."

Lenayı karşısındaki koltuğa oturttu, Nesibe de oturdu.

"Ağaefendiyi göremiyorum."

"Sen gelmeden biraz önce çıktı. Çınarların altında belki."

"Ana bir çay içer misin?"

"Lena Ana bir kahve içer misin?"

Lenanın içi alıp alıp veriyordu. Hemen kalkıp eve gitmeli, Poyrazı görmeliydi. Bir ancık bile duramazdı. Kızlar bir sevgi yumağıyla sarmışlardı onu. Acelesi vardı, acelesi vardı, şu dünya iyisi kızlara bunu nasıl anlatmalıydı. Birden ayağa fırladı:

"Gitmeliyim kızlarım, gitmeliyim, ocakta çaydanlığı bıraktım, şimdiye taşmış, ocağı söndürmüştür. Poyraza, oğluma ıhlamur kaynatıyordum. Siz de hemen ıhlamur kaynatıp için, iyi gelir, iyi gelir," diyerek çarçabuk çıktı gitti. Merdivende bile, "İyi gelir, iyi gelir," diyordu.

Poyraz Lenayı pürtelaş görünce elindeki bardağı masanın üstüne bıraktı, ayağa kalktı:

"Ana ne oldu sana?" diye sordu.

"Beni kucakladı," dedi Lena, "beni kucakladı. Zehra beni kucakladı. Musa Kazım Ağaefendi çınarların altına oturmuş, tek başına. Düşünüyor. Beni kucakladı. Şimdi o da ıhlamur içiyor."

"Gel Ana, şuraya otur," karşısındaki koltuğu gösterdi, "sen de ıhlamur iç."

Poyraza değirmende ne oldu, diye düşündü, değirmenin dönen kanatları gıcırdıyordu.

Başının üstünden yalım yalım top gülleleri geçiyordu. Yalım güllelerinin altından karıncalar gibi çırılçıplak askerler dağlara tırmanıyor, orada dimdik donup kalıyorlardı. Birden kırlangıçları anımsadı, pencereden her girişlerinde yavrularının gövdelerinden büyük başları, sonuna kadar açılmış koskocaman ağızlarıyla basıyorlardı yaygarayı. Onların yaygaralarından dolayı hiçbir şeyi, kanatların gıcırtılarını bile duymuyordu. İki kırlangıç evlerinin tavanına bir yuva yapmış, her gün belki yirmi sefer, açık bırakılan pencereden girip çıkıyor, onların her girişlerinde de sarı ağızları ardına kadar açılmış, tüysüz, bir parmak büyüklüğündeki et parçası yavrular kıyameti koparıyorlardı.

"Ne düşünüyorsun oğlusu?"

"Kırlangıç yuvalarını," dedi Poyraz.

"Nerde gördün o yuvaları," diye sordu Lena.

"Bizim evde."

"Hangi sizin evde?"

"Çocukken."

"Ağaefendi seni bekliyor herhalde, oturmuş çeşmenin yanına."

"Yorgunluktan öleceğim Ana, bütün etlerim çekiliyor."

Lena telaşla:

"Yat oğlusu yat, hemen gir yatağına da yat, ben seni soyarım," dedi.

"Yok Ana ben soyunurum, sağ ol, ellerinden öperim. Kim gelirse gelsin, Vasili, Musa Kazım Ağaefendi, kim gelirse gelsin beni uyandırma. Kemiklerim sızlıyor. Hiç halim yok. Ölüm gibi bir şey."

Lena kaşlarını çattı, sesini yükseltti:

"Beni kucakladı," dedi, "senin hiçbir şeyden haberin yok, beni kucakladı. Hadi sen yat!" Odadan çıktı, mutfağa gitti, bir süre orada iş gördükten sonra Poyrazın yanına döndü. Poyraz soyunmuş, giyitlerini askıya asmış, uykulara dalmış, etini kessen uyanacak değil.

Lena Poyrazı salt yemek saatlarında uyandırıyor, özene bezene, Zehranın da yardımıyla yaptığı güzel yemeklerini kalaylı bir tepsiyle yatağa götürüyordu.

Ağaefendi de her gün kuşluk vakti eve geliyor, daha uyuyor mu diye Poyrazı soruyor, Lenadan uyuyor sözünü duyunca, Allah Allah, ne oldu bu çocuğa, diyerek geri dönüyor, sabrı da gittikçe taşıyor, yerinde duramıyordu. Günler geçiyor, ne Atinadan ne de İstanbuldan bir haber geliyordu. Her gün de Poyrazın evine gidiyor, Poyrazı soruyor, Lena uyuyor diyordu Rumca, onu bir kahve içmeye evine çağırıyor, o da onu kırmıyordu. Ağaefendi koltuğa çöküyor, oturur oturmaz da Lenaya Rumca övgüler düzüyordu:

"Sana çok saygı duyuyorum Lena. Senden yiğit ne bir erkek var, ne de bir kadın. Neden ki dersen, sen candarmalardan, polislerden kaçarak, uzun yollar yürüyerek, aç kalarak, ayakların şişerek, denizlerin, vapurların içine gizlenerek yurduna döndün ya, atalarının, dedelerinin mezarını gördün ya, sen bu dünyada da öbür dünyada da cennetliksin. Yurdunun, denizinin, adasının kokusu başka, öyle değil mi?"

"Öyle Ağaefendim, öyle. Ben ölüyordum, can çekişiyordum, adaya yaklaşırken uzaktan adanın kokusu burnuma geldi, daha bu kadarcık kokuyla cana geldim. Adaya iyice yaklaşınca ayağa kalkıp adamı gördüm, bakmayı unutmuş gözüm açıldı, adamı gördüm, gözlerime inanamadım. Birden kokusu geldi burnuma, hayal mi, düş mü derken, bir çimdik attım bacağıma, baktım ne hayaldeyim, ne düşte, adanın içindeyim, koştum gittim armut ağacına. Ağaç çiçekten gözükmüyor, arılar da uğulduyor. Arıların kokusu geldi burnuma. Oturdum oraya, belimi dayadım ağaca. Ortalıkta kim yok kimse yok. Korktum. Bu insansız ada benim adam değil. Akşama kadar belim ağaca dayalı orada kaldım. İnsansız ada benim adam değilmiş meğer, geldiğime pişman oldum, derken, ağlayacak halim kalmamışken, ötede bir insan karartısı gözüktü, in mi cin mi diye düşünürken ayağa fırladığımı, gelen karartıya koştuğumu, karartıya sarıldığımı biliyorum. Karartıdan bir ses geldi kulağıma, Ana senin adın ne, ben sordum ona Aleks, Panayot, Petros, Kostas oğlum sen misin? Ben değilim Ana, dedi. Sonra

da hoş geldin adama, dedi. Bu ada şimdi senin mi, dedim, şimdilik, dedi. Ben onu kucaklarken çözülmüş, yere yığılıvermişim. Gözümü açtım ki başucumda yakışıklı, güleç yüzlü bir çocuk, Ana senin adın ne? Bana Lena derler yavrusu. Ben bu adadan olurum oğlusu. Beni Yunanistana sürdüler. Dört oğlumun ikisi Ankarada, Mustafa Kemal Paşanın yanında. Aldı beni evine götürdü, bana iyi baktı. Ben her gün gün ışır ışımaz armut ağacının altına gittim, belimi ağaca dayadım oturdum. Uğuldayan arıların, bir de çiçeklerin, bir de denizimin kokusu, bir de her öğle bu Poyraz oğlum bana güzel yemekler, o yukardaki pınardan su getirdi, ben iyi oldum. Bu işte o Poyraz, insanların en iyisi, sen de ona iyi bak."

"Uyuyor o."

"Ne var?"

"Çok yorgun o, yavaş yavaş kendine geliyor. Ancak çok yorgun insanlar böyle uyurlar, kolay kolay kendilerine gelemezler."

"Demek çok yoruluyor!"

Bu sözleri söylerken Ağaefendinin sesinde bir tuhaflık vardı. Bu da Lenanın zoruna gitti.

"Sırtında taş taşıyan da, denizlerde kürek çekenler, tarla sürenler de, harp edenler de, balık tutanlar da, yüreğinde yalım taşıyanlar da yorulurlar Ağaefendim. Yüreğinde bir köz harmanı taşıyanlar da. En çok yorulanlar da Ağaefendim, bunlardır," dedi Lena, taşı gediğine oturttu. Bu sözleri de Rumca söyledi.

"Demek Poyraz oğlumuz yorgunluktan uyuyor ha?"

"Yorgunluktan uyuyor."

Ağaefendiyle Poyraz konusu bitince başka konulara da geçtiler. Ağaefendi, bu cin kadınla konuşmaktan çok tat alıyordu. Lena da onu çok seviyordu. Ne de güzel Rumca konuşuyordu, tıpkı Yunan kralı gibi.

Ağaefendi akşama doğru kalktı. Lena onu evinin kapısına kadar uğurladı.

"Yarın gene uğrarım."

"Sağ ol Ağaefendim, yarın oğlusu uyanır uyanmaz, ben sana haber getiririm."

Poyraz sabah erkenden uyandı, Lena o uyanmadan iki teneke su ısıtmış, hamamlığa koymuştu. Poyraz sıcak suya çok sevindi, hemen yıkanmaya başladı, tıraş oldu, tırnaklarını kesti, aynaya baktı, yüzü solgundu ya içi yeynimişti, tatlı bir düş içindeydi, Lena ona sakız kokan çamaşırlarını getirdi, hamamlığın önündeki sandalyanın üstüne koydu. Büyük havlularla kurunarak hamamlıktan dışarıya çıktı. Lena ona güzel giyitlerini, beyaz gömleğini de getirdi, giyindi kuşandı, yeniden aynaya gitti, saçını, bıyıklarını taradı aynada. Aşağıya indi, bahçeye çıktı, deniz aşağıda ağarmıştı. Burnuna yoğun bir deniz kokusu geldi. Alacakaranlıkta her şey büyülüycesine güzel gözüküyordu. Kulağına çok uzaklardan bir kuş sesi geldi, o kuşun sesinin tıpkısıydı. Sesi duyulup da kendi hiç gözükmeyen kuşun sesinin... Dondu kaldı, şaşkınlığı çabuk geçti. Kulağını sesin geldiği yana dikti, bir süre bekledi. Ortalıkta ses sada yoktu. Bunda, bu kuşun sesinde bir hayır var, dedi kendi kendine. Her şey bu alacakaranlıkta gözlerine güzel gözüküyordu. Pınara kadar çıkayım, diye düşündü. Gün doğmadan, deniz beyazken pınarı hiç görmemişti. Pınara doğru bir iki adım atmışken Ağaefendileri kahvaltıya çağırdığı düştü aklına, hemen eve koştu, basamakları ikişer ikişer atlayarak yukarıya çıktı, "Lena Ana, Lena Ana, daha gitmedin mi Zehralara," diye heyecanla, telaşla sordu.

Lena durgun:

"Dur hele dur, görmüyor musun masayı hazırladım, çayla süt ocakta. Masaya baksana, ne güzel körpe hıyarlar, ne güzel domatesler, yeşil biberler var."

"Bunları nerden buldun Ana?"

"Nerden bulacağım oğlusu, bahçeden aldım. Biberi, hıyarı da pınarın ayağının yanı başında buldum. Pınarın ayağı bahçelerin içinden geçerken kıyılarını suluyor. İşte biber de, hıyar da oralarda bitmiş. Eskiden beri hep böyledir."

"Ya kıpkırmızı domatesler nerden?"

"O da bizim bahçeden."

"Yahu Ana bizim bahçe hep kurumadı mıydı, ben ancak bahçeyi iki kere suladım."

"Yalnız bizim bahçede değil, kimi bahçelerde de, kurumuş dallarda çok kırmızı domatesler var."

"Ben niye hiç görmedim Ana?"

"Siz yanınıza yönünüze hiç bakmıyorsunuz ki. Her bahçenin içinde yaprakları, dalları kurumuş domateslerin üstünde birer ikişer yumurta kadar domates var. O kadar da güzel kokuyorlar ki, al şunu ye bakalım."

"Ana seni lafa tuttum, hemen git onları uyandır, bak, her şeyi hazırlamışsın, ne duruyorsun."

"Bak, sabırsız olma o kadar, daha ortalık ışımadı. Onlar kalkacaklar, yıkanacaklar, giyinecekler, kızlar saçlarını tarayacak... Ben ne zaman oraya gidilir bilirim. Sen keyfine bak."

"Bilirsin, tamam," dedi Poyraz, merdivenleri indi çeşmeye kadar hızla gitti, hızla eve döndü. Bir süre böyle gitti gitti geldi. Her seferinde de gözünü Zehraların evinden ayırmıyordu. Evde hiç hareket yoktu. "Bunlar ne biçim, ne biçim insanlar, nerdeyse gün doğacak, uyanmıyorlar. İlk akşamdan haber gönderdik, kahvaltıya buyurun diye. Gene uyanmıyorlar."

Gittikçe öfkeleniyor, öfkelendikçe hızlanıyordu. Lena da hiç dışarıya çıkmıyordu. Sonunda dayanamadı, merdiveni iki kez çıktı indi, Lena arkasından baktı, ateş bacayı sararsa böyle olur işte, dedi, gülümsedi.

Ortalık birazıcık aydınlanınca Poyraz çeşmenin arkasındaki bahçede kırmızıya çalan bir renk gördü hızla yürürken, ayakları aldı onu oraya götürdü, eğildi, kırmızıya çalan yere baktı, büyük bir domates geldi eline, kopardı. Ortalık ışıdıkça bahçelerde kızartılar çoğalıyordu. Her domates sertti, kırmızıydı. Kurak yerlerin domatesleri som kırmızı olur. Gün doğunca her evin bahçesinin içine baktı, her bahçede yer yer, üstlerine çiy yağmış kırmızılar ışılıyordu. Birden günün doğduğunun farkına vardı. Aman, rezil, rezil rüsvay olduk, dedi, koştu. Ta nerelere gelmişiz bahçe bahçe, kırmızı domates domates dolaşarak, diye diye. Eve girdi ki, konuklar gelmişler, kahvaltı masasına oturmuşlar, onu bekliyorlar. Sandalyasına hemen oturdu:

"Affedersiniz efendim, çok çok affedersiniz. Kurumuş bahçelerde kırmızı domatesler. Her bahçede kırmızı domates var. Hiç su görmemiş. Domatesin dalları, yaprakları, her yeri kurumuş, kırmızı domatesler üstünde. Hem de sert, hem de bir kokuyor, bir kokuyor ki..."

Cebinden bir büyük domates çıkardı Ağaefendinin önüne koydu, Lena kalktı, domatesi Ağaefendinin önünden aldı, yıkadı getirdi, tabağına koydu. "Efendina, yiyin bakalım, nasıl da kokuyor, mis gibi," dedi, ben buldum dercesine.

Ağaefendi gülümseyerek domatesi eline aldı, kesti, beyaz yörük peyniriyle yedi.

"Bu hıyarlar nerden?" diye sordu.

"Biberleri, hıyarları da pınarın ayağının geçtiği bahçelerden topladım. Cins cins de nane topladım denize inen pınarın ayağından. Uzun, belime kadar gelen nanelerin mavi çiçeklerine arılar çokuşmuştu. Arıdan, nane dalları yerlere kadar sarkmıştı. Bu yıl da ballarımız nane kokacak. Biz de o balları yiyecek, nane kokacağız."

Kahvaltı domatesle başladı, naneyle bitti. Ağaefendi Giritin nanelerini öyle bir anlattı ki, herkesin parmağı ağzında kaldı. Tüm Akdeniz deniziyle, taşıyla toprağıyla nane kokar. Keçiler, koyunlar, geyikler, hem de alageyikler, hem de keklikler, hem de sarıasmalar, hem de sülünler nane kokarlar.

Poyraz artık dayanamamış, Uzunyaylanın, Binboğa dağlarının özlemi gelmiş yüreğinin üstüne taş gibi oturmuştu.

"Bizim ballarımız da püren kokar. Püren mavi çiçekli bodur bir çalıdır. Püren o kadar çiçek açar ki bütün çalı tepeden tırnağa maviye keser. Bizim arılar da pürenlere çokuşurlar. O kadar çok konar ki pürenlere arılar, pürenlerin çiçekleri arıdan gözükmez olur. Bizim kovanların kapağını açarsanız yüzünüze öyle yoğun bir püren kokusu çarpar ki insan sersemler."

Bizim dağlarda alageyik, pınarlar, ulu sedirler, diyecekti ki Poyraz, Ağaefendiyi üzmemek için sustu. Oysa o da köyüne, o da binlerce pınarlı Toroslarına hiçbir zaman gidemeyecekti. Belki Ağaefendi kendi Giritine giderdi de o dağlarına, köyüne gidemezdi. Onun köyü yoktu artık.

Söz domatesle başlamış, domatesle bitmeliydi ya, Poyraz kendini tutamadı:

"Bizim pınarların naneleri, çiçekleri," dedi sustu. Kahvaltısını bitiren Ağaefendi konuşmaya başlamıştı ki Kadri Kaptan girdi içeriye. Elindeki mektubu Poyraza uzattı, "Kavlakzade Remzi çok selam söyledi, Musa Kazım Ağaefendiyi ne yapsın,

ne etsin de kasabaya getirsin. Onu kasabada çok bekleyen insan var. Kazdağlarının adamları da Ağaefendiyi bekliyorlarmış. Buyursunlar, dedi."

Gel otur, dedi Poyraz. Kaptan, beni anam bekler, dedi gitti.

Poyraz mektubu Ağaefendiye uzattı. O da okudu:

"İda dağının insanları beni ne bilecekler," diyerek mektubu Poyraza uzattı. "Kasabada beni bekleyenler varmış, bunlar kimlermiş acaba? Ne diyorsun Poyraz Bey oğlum? Doktor beyleri de çağırmışlar. Onlarla çınarların altında buluşalım. Bakalım onlar ne diyecekler? Hepimizi çağırdığına göre fırka açılıyor demektir."

Poyraz:

"Adı Cumhuriyet Halk Fırkası," dedi.

"Demek bu adamı parti reisi yapıyorlar."

"Bu adamı," dedi Poyraz, "hemen gider doktor beyleri çınarların altına alır getiririm."

Ağaefendi:

"Ben de oraya gidiyorum," dedi, ayağa kalktı, "Allah ziyade etsin."

Poyraz önce doktorların evlerine uğradı, yoklardı. Deniz kıyısındaki dükkanlarına giden doktorlar uzun masaya karşı karşıya oturmuşlar, yüksek sesle tartışıyorlardı.

"Buyur Poyraz Bey," dedi Salman Sami, "gel otur. Bu adamın elinden bıktım be yahu. Çanakkale zaferi, zafer diyor da başka bir şey demiyor. Çanakkale zaferi zafer olsaydı düşman gemilerinin İstanbulda ne işleri vardı? Çanakkalede yüz binlerce asker öldü, bunun karşılığı düşman gemilerinin Boğaza gelip Dolmabahçeye demir atmaları mı olacaktı?"

Doktor Halil Rifat:

"Zafer," dedi, "hem de muhteşem bir zafer."

"Fesuphanallah, bu adam beni deli edecek, deli!" yüzü sararmış, elleri titriyordu Salman Saminin. "Zafer. Kendisi de başkahraman!"

Halil Rifat ona daha karşılık vermeden Poyraz, Salman Saminin eline mektubu tutuşturdu.

"Ne imiş bu?"

"Kavlak Remziden davetiye."

"Hımmm!" dedi Salman Sami Bey. Mektubu okumaya başladı, bitirdi, Halil Rifat Beye uzattı, o da okudu, "hımmm!" dedi.

"Cumhuriyet Halk Fırkasının reisi olmuş."

Salman Sami Halil Rifatın gözlerinin içine bakarak:

"Zafer. Öyle değil mi Poyraz Bey, Çanakkale zaferi!"

"Zafer."

"Asker kaçağı olan o değil mi?"

"Öyle söylüyorlar."

"Zafer."

"Hem asker kaçağı olmuş..." Doktor, sözü bitirmeden Kadri Kaptanla Hançerli Efe girdiler içeriye. Hançerli tok sesiyle bir selam verdi, camlar zangırdadı. Efeyi görünce Poyraz çok sevindi, ayağa kalktı. İster istemez ötekiler de ayağa kalktılar.

"Buyur otur Efe. Hoş geldin. Ben de seni bekliyordum."

"Geldim işte."

Efe daha efe kılığındaydı. Mavi kısa kollu sırma işleme cepkeni, çizgili ipek mintanı, dizleme çorabı, dizine kadar inen yanları işlemeli şalvarı, renk renk çiçeklerle donatılmış mor fesiyle, kırmızı kuşağının altına sokulmuş çift ağızlı hançeriyle, sanki dağdan dün inmiş bir efeydi. Yalnız küçük bir değişiklik vardı efede, giyitleri yepyeni, çizmeleri de parlıyordu.

"Hem asker kaçağı dediniz, hem de..."

"Hem de... Daha marifetleri var."

"Kim o?" dedi Hançerli Efe.

"Kavlakzade Remzi," dedi Poyraz.

"O ne ahlaksız, ne alçak, ne hain bir köpek," dedi başını sallayarak Hançerli Efe. "Asker kaçağı olsa gene neysem ne, o çete kurdu da Yunana geçti. Çetesiyle geceleri dağdan indi köylüleri soydu, evleri yaktı. Çok adam öldürdü. Kemal Paşa kazanınca da düze indi, çekti kırmızı bayrağı, biz Yunanı İzmirde denize döktük Mustafa Kemal Paşayla beraber, oradan geliyorum, dedi. Kasabalılar omuzlarına aldılar, üç gün güç gece şenlikler yaparak sırtlarında dolaştırdılar. Ben bağırdım çağırdım. Bereket versin beni kimse duymadı. Yoksa hemen orada derimi yüzerlerdi. Ben hemen kalkıyorum. Bizimkiler beni teknede bekliyorlar. Bir yerleşeyim, sana çok anlatacaklarım var, çook."

Ayağa kalktı:

"Sağlıcakla kalın," dedi, dışarıya çıkarken döndü, "Topal binbaşı olmasa ben bu adaya gelmek değil yaklaşamazdım bile. Bana bir de ev aldı verdi, yardım da yaptı," dedi gitti.

Poyraz, Kadri Kaptana, "Vasiliyi bul, evi göstersin. Hüsmeni, Usoyu, Şehmus Ağayı da bul, sana yardım etsinler. Sonra da bizim eve git, Lena sana yağ, pirinç, bulgur, ekmek versin. Bahçelerden de sen domates, biber topla. Evinde ne eksikse bizden al götür."

Efe telaşla:

"Var, var, çok yiyecek var, sepet sepet, çuval çuval."

Çıktılar.

"Efendim, bizi çınarların altında Musa Kazım Bey bekliyor."

Çınarların altına vardılar baktılar ki çoktandır Ağaefendi onları bekliyor, özür dilediler. Oturur oturmaz da tartışmaya başladılar. Hele Efenin Remzi için söyledikleri olamaz alçaklıktı. Bu adam ikiyüzlü değil bin yüzlüydü. Tartışma uzun sürdü. Halil Rifata göre kasabalılar gece gündüz, düşlerinde bile yalan söylerlerdi, onların işleri güçleri yalan söylemek.

Salman Sami öfkeyle ayağa fırladı, "Hançerli Efe de mi yalan söylüyor, efeler soylu kişilerdir, onlar fakir fıkaraların dostudur, zenginden alır fakire verirler."

Bir yandan Poyraz, bir yandan Halil Rifat, karşı çıkışlarını yumşatarak, Salman Saminin gönlünü aldılar. En sonunda doktoru biraz yumşattılar.

Musa Kazım Ağaefendi:

"Mademki Gazi Mustafa Kemal Paşa onu reisliğe münasip görmüştür, partiyi de Mustafa Kemal Paşa kurmuştur. Bu adam da bize mektup yazarak davet etmiştir, bizler de Gazi Mustafa Kemalin mübarek, hem de gül hatırı için partinin küşadına gitmek mecburiyetindeyiz."

Gidelim diye karar verdiler, büyük adamın gül hatırı için. Ve rahatladılar. Hele Ağaefendinin ağzı kulaklarına varıyordu. Poyraz, ne yapsın fıkara Ağaefendi, diye düşündü, ne yapsın gariban, uçan kuştan imdat umuyor. İstanbuldan, Atinadan haber gelmedikçe Poyrazın gözlerinin içine öyle bir kederle bakıyordu ki, insanın yüreği ağzına gelir. Remzi Beyfendiye iyi

davranmalıydı, üç adanın evlerini, birçok kiliseyi, çiftlikleri yıkmış, kıyı köylerinin en verimli topraklarını sahiplenmiş, ormanları kesmiş. O olmasa yanan İzmir, yeniden yapılanırken, keresteyi nerden bulacaktı İzmirliler. O Mustafa Kemal Paşanın yakın arkadaşı olduğundan dolayı, Paşa da Cumhuriyet Halk Partisinin başı olduğuna göre, Kavlakzadenin elinden çok işler gelebilir. Kim ne derse desin, bir bakmışsın insan, kendini Giritte buluvermiş.

Poyraz biraz sıkıntılı havayı dağıtmak için, biraz da merakından sordu:

"Muhterem doktorlar, size gönderdiğim kadınlardan memnun musunuz? Yaptıkları yemeklerden, yıkadıkları çamaşırlardan, evin temizliğinden?"

"Ne diyorsun," dedi Salman Sami, "ne diyorsun sen, böyle temiz, böyle becerikli bir kadını İstanbulda bile bulamazsın. Başıma devlet kuşu kondu."

Poyraz Halil Rifata baktı:

"Benim de başıma devlet kuşu kondu. Yalnız o kadar hüzünlü, o kadar korkmuş, o kadar güvensiz ki, ömründe hiç gülmemiş, ömrü boyunca onu korkutmuşlar, ömrü boyunca ona işkence etmişler gibi halleri var."

"Bana gelen de tıpkısı. Hık demiş ötekinin burnundan düşmüş," dedi Salman Sami.

"Hele biraz zaman geçsin, anlarız," dedi Poyraz. "Melek Hatun onların ağzından girer burnundan çıkar, ya çocuklar?"

"Benimkisi hiç konuşmuyor," dedi Salman Sami, "Sabahtan çıkıyor, gidiyor denizin kıyısına, oturuyor yarın üstüne, bacaklarını sarkıtıyor, gözlerini denize dikiyor, birkaç kere gürültü patırtıyla birlikte yanından geçtim duymadı, kıpırdamadı bile. Gün kavuşurken eve geliyor, anası ona yemek veriyor, bir odaya çekiliyor, gizlice yemeğini yiyor, bulaşığını da yıkıyor."

Şaşkınlıkla:

"Benimki de öyle," dedi Halil Rifat. "Sonra yan yana gelip eve dönüyorlar. Tuhaf çocuklar. Niçin yarın üstünde yan yana oturmuyorlar? Böyle tek başlarına..."

"Melek Hatun yakında her şeyi anlar."

"Merasim ne günü," diye sordu doktor Salman Sami.

Poyraz mektubu açtı okudu:

"Merasim cuma günü. En geç cuma günü öğleyin orada olmalıyız."

"Oluruz," dedi Salman Sami, "Mustafa Kemal Paşanın gül hatırı için değil mi?"

Hep birden, öyle, dediler.

"Efendim size söylemiştim, kaçak Hasanla konuşur musunuz?"

"Tuh be, unuttuk," dedi Salman Sami. "Nerde acaba?"

"Teknesinde kalıyor, eğer denize çıkmamışsa onu size hemen bulurum." Ayağa kalktı, iskeleye yürüdü. Kaçak Hasanın teknesi yerinde duruyordu. Güzel, duman rengine boyanmış bir tekneydi. Duman rengi tekneler denizde kolay gözükmezler.

"Hasan!" diye bağırdı. Tekneden Hasanın sesi geldi, "Buyur Poyraz Reis."

"Hemen buraya gel!"

Hasan teknesine bağlı sandala atladı, kürek çekerek kıyıya geldi. Sandalı kumlara çekti, Poyraza koştu:

"Buyur."

"Şimdi seni doktorlara götüreceğim. Onlarla konuşacaksın."

Hasan durdu, başını önüne eğdi, bir süre düşündükten sonra Poyrazın gözlerinin içine baktı:

"O doktorların biri binbaşı, biri de yüzbaşı değil mi?"

"Onlar doktor."

"Onlar beni askeriyeye teslim edip astırmazlar mı? Eskiden kurşuna diziyorlardı, o iyiydi, asılmak çok kötü. Asılmak istemiyorum reis. Beni onlara götürme. Onlar da zabit değil mi, beni astırmazlar mı, onların gözleri bir kaçak görmesin, yakalarlar askeriyeye teslim ederler. Askeriye hemen insanı asar. Kıyma bana kardeş. Ben bir küçük kuşum, sen bir ulu çalısın, sana sığındım. Doktorlar beni görür görmez... Bana izin ver de ben tekneme binip gideyim."

"Yahu Hasan, ben de zabitim, sana bir kötülüğüm dokundu mu?" Sesini yükseltti: "Eğer benimle doktorlara gelmezsen hemen kolunu bağlatır, Hüsmenle seni yarın askeriyeye gönderirim."

"Bırak reis, kıyma tatlı canıma, buraya geldiğim gibi gideyim. Çıkar tabancanı, sık alnımın ortasına, namusumla öleyim. Yeter ki hükümete teslim edip beni astırma."

"Şimdi beni iyi dinle, ya asılacaksın, ya da birlikte doktorlara gideceğiz."

"Bu doktorlar yiğit adamlar mı?"

"Yiğit adamlar."

"Bir adamı asılırken hiç görmüşler mi?"

"Çook görmüşler, onlar doktor. Onlar can çekişirken, ölürken, kurşuna dizilirken çok çok insan görürler."

"Sahi mi, onlar beni ele vermezler mi?"

"Konuştum onlarla, konuştum senin için. Onların hükümette elleri kolları çok uzun. Onlar birer kahraman. Çanakkalede, bu adada binlerce askeri ölümden kurtardılar."

"Hiç asılan adam görmüşler mi?"

"Çok görmüşler," diye bağırdı Poyraz.

"Git yanlarına sor da gel."

Poyraz öfkeyle:

"Ulan pis kaçak, bana inanmıyor musun, korkak, karıncadan, kelebekten ürken lanet, siktirol git de seni assınlar. Hem de bir iyice. Ayaklarını sallandırsınlar. Sen korkaklığından askerlikten kaçmışsın. Bütün anlattıkların yalan, palavra."

"Haşa," diye dikleşti Hasan, "haşa, ben korkak olamam. Ben korkak olsaydım şimdi burada olamazdım. Reis, şimdi sen beni iyi dinle, bana korkak diyemezsin. Buna hiçbir hakkın yok. Sen de beni bu adadan hiçbir yere gönderemezsin. Ne hakkın var? İşte ben de doktorların yanına gidiyorum, onlar da beni astıracaklar. Ben asılınca da sen de götüne kına yak. Bıktım."

Döndü, hızla doktorlara yürüdü, çakı gibi hazırola geçti, selama durdu.

"Benim, ben kaçak Hasan, Poyraz Reis bana diyor ki..."

Bu sırada Poyraz da geldi, doktorların yanına sedire oturdu.

"Ne öyle dikilmiş duruyorsun, otursana Hasan," dedi Salman Sami.

"Oturamam, oturup da yakayı ele veremem, oturup da gidip kasabanın çarşısında kendimi astıramam. Siz asılırken bir adamı hiç gördünüz mü?"

Salman Sami yumuşak, babacan bir sesle:

"Bunu niçin soruyorsun Hasan?"

"Siz bana söyleyin, gördünüz mü, görmediniz mi?"

"Görmedik," dedi Salman Sami.

"Ya ben demedim mi sana," diye Poyraza öfkeyle baktı. "Keşki görseydiniz, işte o zaman beni astırmazdınız."

"Sen otur hele," dedi Salman Sami, sesi o kadar sevecen, sıcak, yumuşaktı ki, Hasan birden bir umuda kapıldı.

"Sen asılan hiçbir adam gördün mü Hasan?"

"Çok gördüm çok. Rus cephesinde kaçak askerleri yakalıyorlar, hemen dara çekiyorlardı, hem de buzdan apak olmuş orman ağaçlarının dallarına. İşte şu gözlerle gördüm. Sen de bir tabur, ben deyim bir alay. Hepsinin dilleri bir karış dışarda, ayaklarının uçları da yere değiyor. Gerisini söylemeyim. Beni askeriyeye teslim ederseniz, onlara yalvarın da beni asmasınlar, kurşuna dizdirsinler. Ölüm nasıl olursa olsun, ölüm ölümdür ya kurşuna dizilmek temiz iş. Beni vermeseniz, ben de öldürülmesem daha iyi olmaz mı?"

"Daha iyi olur," dedi Salman Sami.

Hasan şaşkınlıkla, biraz da inanmayarak, ikircikli:

"Daha mı iyi olur?" diye sordu.

"Otur sen, daha iyi olur."

Salman Saminin sesi o kadar güvenli bir sesti ki, Hasan oturdu. Eliyle Poyrazı gösterdi:

"İşte bu Poyraz Reis bana korkak dedi. İşte oturdum, korkak olsam gelir de üç zabitin ortasına oturur muydum? Bir adamı asılırken, bir tek adamı asılırken görseydiniz, beni astırmaya yüreğiniz elvermezdi."

"Asılan adam görmedim ama ben seni gene ele vermeyecek, sana ben tezkere alacağım. Nüfus kağıdına da yazdıracağım. Kasabadaki askerlik şubesi reisi topal İshak Bey Çanakkale savaşında benim arkadaşımdı. İki ayağı da çok ağır yaralanmış, kemikleri un ufak olmuştu. Ona günlerce, haftalarca bakarak ayaklarını iyileştirdim. Bir ayağında hiçbir şey kalmadı, öbür ayağı biraz aksıyor. Benimle Halil Rifat Bey olmasaydık o şimdi yürüyemeyecek, malulen tekaüt olacaktı bizim gibi. Şimdi benim götürdüğüm adamı o astırır, kurşuna dizdirir mi?"

Hasan faltaşı gibi açılmış gözlerini doktorun yüzüne dikmiş, donmuş kalmış, bir tek sözcük konuşamıyordu. Konuşmak istiyor konuşamıyordu. Ağzında dili şişmiş kalmıştı. Konuşmak için çok çabaladı, sonunda da konuştu:

"Eğer yüreğinde azıcık insanlık kalmışsa astırmaz da, kurşuna dizdirmez de... Ya içinde insanlık kalmamışsa..." Sesi titriyordu. "Bu adamlar beni astırır da, mermileri, ipleri kalmamışsa beni iki askere yağlı kementle boğdurur da."

Koca bir kolordu dağın yamacına vurdu. Ortalık nasıl soğuk, nasıl soğuk, tilkiler bakır sıçacak. Dağın yamaçları buz tutmuş. Öyle yerlere geliyorlar ki askerler, buza bir basıyorlar, oradan dağın dibine kadar kayıyorlardı. Askerlerin bir kısmı da diz çökmüş donmuş kalmışlar. Kimisi de ayakta. Kendinde tırmanma gücünü bulanlar bir kez dönüp bakıyorlar arkalarına, bir daha dönemiyor, kazık kesiliyorlardı. Öyle yerlere geliyorlardı ki, buzdan sarp kayalar. Buzdan uçurumlara yaklaşanlar ucu bucağı gözükmeyen koyaklara bölük bölük, üst üste, aşağılara savruluyorlardı. Bunları gören biz ne yapıyoruz, uçurumlara elimizden geldiğince yaklaşmıyoruz. Öyle yerler geliyor ki önümüze dimdik, duvar gibi, çıkmanın mümkünü yok. Biz ne yapıyoruz, istihkam bölükleriyle birlikte buzları kazıp basamak yapıyoruz. Böylelikle merdivenler yapa yapa dağa tırmanıyoruz. Aşağı bakmaya yürekleri dayananlar, bir bakıyorlar, hemen başlarını geri çeviriyorlar, geride yürüyen, koca kolordudan, tek tük bir avuç asker kalmış. Kimi ayakta donup kalmış, kimi uçurumlardan aşağı uçmuş, kimi de yere serilmiş. Bir yere çıktık, bir buz kayalığı, döndük yöreye baktık ki askerler oralarda dimdik donmuş kalmış. Askerler bir iki askere dokundular, dokunur dokunmaz da o askerlerle birlikte buz kalıpları gibi pat diye yere düştüler. Bir yere geldik, asker ölülerinden yer görülmüyor. Biz ne yapıyoruz, üç gün üç gece yemek yemeden, su içmeden tırmanıyoruz. Buzların üstüne biraz soluklanmaya oturanlar uyuyup kalıyor, uyanmıyorlar, taş kesiliyorlar. Tüfeklerinin namlularını tutanların vay haline. Elleri demire yapışıp kalıyor. Biz ne yapıyoruz, dağa tırmanmadan önce, on, on beş gün yarı aç yarı tok yazlık giyitlerle hem gön çarıklarla yürüyüp yorulmuş, bitkin askerler, buzlara basamak

kazarak dağın tepesine çıkıyoruz. Tırmanırken, bir de açız, arkamızdan erzak ulaşmıyor. Biz ne yapıyoruz, açlıktan, yorgunluktan kırılıyor, yamacın, buzların üstüne seriliyoruz. Kalanlarımız dağın doruğuna yürüyoruz. Ölen ölür kalan sağlar bizimdir. Ya zabitler ne yapıyor, onlar da donuyorlar ya aralarında donup ölenleri çok az. Dağın doruğuna bakarak oldukları yerde durup kalanlar var. Zabitler ne yapıyorlar, o durup kaskatı kesilmişlere basıyorlar kurşunu. Yere düşenler bir canlının çıkardığı sesi değil, yere düşmüş bir kütüğün çıkardığı sesi çıkarıyorlar. Döküle döküle, öğleüstü dağa çıktık ki doruk ucu bucağı gözükmeyen bir düzlük. Burası Kürtlerin yaylasıymış, buraya gelir çadır kurarlarmış. Yayla çok bir düzlükmüş.

Kumandanlar emir verdi. Burada sıcak çorba içecek, sıcak yemek yiyecek, az çok istirahat ettikten sonra aşağıya Sarıkamışa yürüyüp Rus ordusunu oradan atacak, orada öyle bir karnımızı doyuracak, öyle bir doyuracak, öyle giyitler giyecek, ayaklarımıza keçe çizmeler çekecek, kaputlar som yünden... Öyle bir uyuyacak, öyle bir uyuyacak, üç gün üç gece. Bir kolorduda dağın tepesine çıkanlar askerin dörtte biri.

Erzurumdan yola çıkarken ne yaptım, babam bana ne dedi, ben asker olup Erzuruma gelirken... Ben oralarda kışın savaş yaptım. Bizim ordudan geriye dönen olmadı. Belki bir iki kör topal, belki beş on esir dönmüştür. Babam bana dedi ki, sana mübarek öğüdüm yavrum, iki gözüm, sana şu parayı veriyorum, al bu parayı, al anana götür, sana balmumu muşambasından bir kese diksin, parayı içine koy, hiçbir şeye harcama, beş okka şeker al. Aman bunu unutma. Savaş sizi alıp buzlu dağlara çekerse, hepiniz donarsınız. Düzlükte, ovalıkta da kalsanız gene donar kazık kesilirsiniz. Sırtınızda samur kürk olsa gene soğuk sizi kılıç gibi ortanızdan biçer, helak olursunuz. Zinhar dediğimi unutma. Ben dedim, hiç unutur muyum. Dağlara yürürken bir kasaba geçtik. Ben girdim bir dükkana bir kemer aldım, içine doldurdum şekeri sardım belime. Yırtık pırtık bir yazlık kaput verdiler bana, kaputun ceplerini büyüttüm, şekerle doldurdum, bütün ceplerimi de, her yerimi de şekerle doldurdum. Olur olmaz yerlerde, ovalarda, düzlüklerde şekerimi harcamadım. Vakta ki bu yaman Allahuekber dağına çıkarken

sıkışınca ağzıma birer şeker atıyor canlanıyordum. Dağa çıkarken çok asker karların üstünde döküldü. Karların üstünde kalmış askerlerden ölmediklerini sandıklarının, çavuşlar, küçük zabitler, yüzbaşılar, başlarına boşaltıyorlardı kurşunu. Başlardan buzların üstüne kanlar fışkırıyor, hemen de donuyordu. Dağa tırmanırken askerlerin bir kısmı da olduğu yerde kazık kesiliyor, komutanlar da bu kazık kesilenleri silahlarının uçlarıyla dürtüveriyorlar, kazık kesilmiş askerler de buzların üstüne seriliyorlardı. Aşağıdan ya da yukardan doruğu gözükmeyen yamaca bakınca, buza kesmiş yamaçlar kapkara gözüküyordu. Biz Erzurumdan buraya hiç durmadan, soluk almadan bir yürüyüşle gelmiştik, dinlenmemiş, karnımıza sıcak bir lokma çorba bile girmemişti. Dağın tepesine çıkıp oradan aşağıya Sarıkamışa inecek, Rusların elinden kasabayı alacaktık. Dağa çıkarken sağdan Rus ordusundan kurşun yağmurları da yağıyordu üstümüze.

Ben ne deyim size, siz neler dinleyeceksiniz, uzun sözün kısası dağın doruğuna çıktık. Orası Kürtlerin yaylası. Oraya çıkar çıkmaz ayaklarındaki çarıkları parçalanmış yalınayak kalmışlar, ayakları parçalanmış davul gibi şişmişler, günlerdir ağızlarına bir lokma koymamışlar, yazlık, parçalanmış giyitler içinde günlerce yürümüşler, toptan buzların üstüne serildik. Kıpırdar halimiz kalmamış, parmağımızı bile kıpırdatamıyorduk. Güneş kızıllamış, batıyordu. Kocaman bir ordu beşte dördünü yitirmiş, geriye kalanlar da Allahuekber dağının tepesinde açlıktan öldü ölecek. Başkomutanın emriyle biz buradan çarpışa çarpışa Sarıkamışa varacak, kasabadan Rus birliklerini atıp orada karnımızı doyuracak, dinlenecektik. Başkumandanımız da böbür böbür böbürlenecek, bütün göğsü altın madalyalarla donatılacaktı.

"Gel yanıma otur," dedi sertçe Salman Sami. Hasan geldi binbaşının yanına oturdu. "Dinle beni, biz de başından sonuna kadar Çanakkale harbini yaşadık. Sen konuş, sen nasıl kurtuldun Hasan?"

Biz yere serilmişken daha soluk almadan, sağ yandan üstümüze kurşunlar, gülleler yağmaya başladı. Yattığımız yerden birkaç kurşun da biz attık, sonra tek tük oradan buradan kur-

şunların patlaması sürdü. Sonra da sustuk. Susmayıp da ne yapacaktık? Biz susunca onlar da donmuşlar ki ateşi kestiler. Gün batıyordu. Bu sırada bir bora, bir tipi, bir fırtına başladı ki, Allah göstermeye, şiddetinden dünya başımıza yıkıldı. Koca ordudan bir avuç kalmış yaralı, aç asker hemen ayağa fırladık, burada böyle yatıp durursak karın, tipinin altında kalacağız. Öyle hızlı esiyordu ki boran, ayağa kalkanı yere seriyordu. Sürünmeye başladık. Fırtına, tipi, boran bizi aldı, aşağılara, yöreye dağıttı. Kendimizi koyaklarda, uçurumların dibinde, derelerde bulduk. Ben sürüne sürüne, el yordamıyla bir kaya kovuğu buldum, elimi uzattım, elimin altında toprak. Aylardan beri ilk olaraktan toprağa değiyordum. Toprağı unutmuş gitmişim. Yarına sağ çıkarsam, güneş de doğarsa, ben de toprağı göreceğim. Sürüne sürüne toprağın dibine kadar gittim. Dışarda gökten buz yağarken burası dışarıya bakarak sıcak, bu gece bir uyursam gene de buyar ölürüm. Bir avuç şeker çıkardım koynumdan azar azar ağzıma attım. Sabaha kadar ağzıma şeker atıyorum, uykum geldikçe de başımı yumrukluyor, toprağı, kovuğun yan kayalıklarını tekmeliyorum, ayaklarım, başım, ellerim o kadar acıyor ki uyumak aklıma bile gelmiyordu. Böyle böyle sabahı ettim. Kapıdan bir çizgi ışık geliyordu, toprağı görünce yeniden anadan doğmuş gibi oldum. Yüreğim, içim, uçtu. Kovuğun kapısına vardım ki ne göreyim, beş zabit üst üste yığılmışlar yatıyorlar. Hepsi de donmuş kazık kesilmişler. Onları teker teker dışarıya çıkardım, görsünler de ölüleri alsınlar, aşağıya götürsünler diye. Bu dağda kurda kuşa, çakala yem olmasınlar. Ölülerin arasından aşağıya inerken, ölülerin üstüne basmaktan başka hiçbir yolu yoktu. Askerler hep biribirlerine sarılmışlar öyle ölmüşlerdi. Dağın her yeri, derelerin, koyakların içi, düzlüklerin, yamaçların üstü asker ölüleriyle dolmuştu. Koskocaman ordudan bizden başka kimse kalmamıştı.

Salman Sami:

"O dağlarda soğuktan, açlıktan, tifüsten doksan bin kişi öldü. O koskoca ordunun ne kadarı sakat kaldı kimse bilmiyor. Savaşın ne korkunç, insanlığa yakışmaz, bütün insanlığı özünden çürüten lanet bir şey olduğunu ancak savaşlara katılanlar bilir. Sözüm ona Enver başkumandandı. O aç çıplak,

yalınayak başı kabak orduyu, baharı beklemeden Allahuekber dağlarına, otuz kırk derece soğukta harbe değil ölüme süren Enver Paşaydı. Yürekli bir insan olarak tanınanlar en korkaklardır. Ben savaşların en, en acımasızında bulundum. Afur tafuru bol insanları gördüm. Bunların en korkak insanlar olduklarına şahit oldum. Harplere karar verenleri askerlerin arasına sokup, buyurun arkadaşlar diyeceksin, öldürüp, öldürüleceksin. İşte o zaman görelim hiç savaş olur mu? Savaşlarda kumandanları da neferlerle birlikte süngü harbine sokacaksın, görün bakalım, işte o zaman görün bakalım savaş sözünü kimse ağzına alabilir mi? Benim bir akrabam vardı. Doğu Cephesinde çarpışmış bir paşaydı. Paşa kolordu kumandanıydı. Paşayla Sarıkamış savaşını günlerce konuştuk. Başkumandan Enver Paşa kabiliyetsiz bir kişiydi. Orduları değil bir bölüğü idare edemezdi. Hırsı kendi ağırlığının, aklının yüz katıydı, hem de onu çıldırtacak kadar, diyordu paşa. Sarıkamış doğu sınırımızda o zaman da bir Rus kasabasıydı. Orada ne kadar Rus askeri olduğunu kimse bilmiyordu. Kimi iki tümen, kimi üç, kimi de beş tümen diyordu. Rus ordusunun ağırlığı Alman cephesindeydi. Ordu kumandanları kışın ortasında, buz tutmuş dağları aşarak Sarıkamışa savaşsız bile ulaşamazlardı. Askerin ne üstünde üst ne başında baş vardı, askerin ne de yiyeceği... Erzurumdaki ambarların çoğu bomboştu. Iraktan yazlık elbiselerle, ayakları yalın bir kolordu getirilmişti. Ordunun silahı da yetersizdi. Ne olursa olsun kışın ortasında Sarıkamışa hücum edilemezdi. Asker ağırlığı Alman cephesinde olan Rus ordusu kışta kıyamette hücum edemezdi. Baharı bekleseydik bu büyük kırım ve yenilme, mümkün değil olmazdı. Enver Paşanın akılsızlığı. Kışın ortasında Sarıkamışta, ne yapacakmış, Allah bilir. Aç susuz, ayak yalın, üstsüz başsız askerleri Ararat dağından Karadenize kadar uzayan sarp dağ silsilesinin buz cehennemine sürdüler, Aralık ayının kışında. Çanakkalede ne kadar asker ölmüşse dağlarda da onlardan çok asker donmuştur. Tifüsten ölenler de cabası. Bahar gelince Rus ordusu harekata geçti, karşısında asker denecek asker kalmamıştı, dağlara vurdu, Sarıkamıştan Yukarı Mezopotamyaya, Trabzona kadar indi.

Hasan söylüyor ya ordu bir tek dağın tepesine daha çıkmadan, çatışmaya girmeden doksan bin kişi soğuktan ölüyor. Daha girmeden bütün ordu, Allah rahmet eylesin. Yalan, büyük yalan, bir koskocaman ordu, ordular gitti, daha savaşa girmeden. Ölenler damadı şeyriyarinin, padişahın çocukları değildi ki. Ne doksan bin kişi, ne yüz, ne iki yüz bin kişi daha savaşa başlamadan açlıktan, tifüsten, soğuktan kırıldılar, geriye kalanları da, küçük çarpışmalarda Ruslar, bir de asker kaçağı diyerek Enver öldürdü. Enver, Osmanlının çürümesinin bir sonucuydu. Sarıkamışı alsak ne olacaktı, almasak ne olacaktı. Ve Sarıkamıştaki askerlerin durumunu da kimse bilmiyordu. Dağların arkasında Rusların karakolları var mı yok mu, onu bile kimse bilmiyordu. Ruslar bütün güçlerini Alman cephesine yığmış, orada kıyasıya dövüşüyordu.

Iraktan yarı çıplak, sözüm ona yazlık elbiselerle, hem de çarıklı, yarı çıplak, açlıktan kaditleri çıkmış, yorgun bitkin bir kolordu getirilmiş, onları da dağların üstüne Aralık ayının gökte kartalları donduran borasının, tipisinin, fırtınasının üstüne sürmüşlerdi.

Yalan, bin kere yalan, dağlarda doksan bin kişi donup öldü, diyorlar, yalan, bin kere yalan, koskoca bir ordu öldü o dağlarda, düşmana bir tek kurşun atmadan.

Ne doksan bin, ne yüz elli bin kişi, daha savaşa başlamadan açlıktan, tifüsten, bir de donarak koskocaman ordunun hemen hemen hepsi gitti. Önünde asker kalmayınca da Rus ordusu Sarıkamıştan çıktı Mezopotamyaya, Orta Anadoluya, Karadenizin yarısına kadar indi. Uzun sözün kısası budur Hasan Reis."

Hasan sabırsızlıktan çatlıyordu, doktor binbaşıya derdini anlatmalıydı, belki astırmazdı.

"İndim dağdan aşağıya, vardım bir düzlüğe, düzlükte bile göbeğime kadar kara gömüldüm. Baktım ilerde apak bir ulu ağaç, altında bir insan oturur. Vardım adamın yanına, belini ağaca dayamış, gözleri kapalı, başı sağ omuzuna düşmüş. Dedim ona, arkadaş, sen ölü müsün, diri misin, diriysen gözlerini aç. Çok bağırdım, dokunmaya korkuyorum, ya ölüyse. Dedim kendi kendime, ölüyse ölü, şu dağlar, düzler, dereler, şu yamaç-

lar ağzına kadar ölü dolu. Ölmeyen kimse mi kaldı. Varsın bu da ölü olsun. Saçlarına asıldım başını kaldırdım, gözlerini açtı. Dedim ona, sen nasıl ölmedin de sağ kaldın? Konuşamıyordu. Silkeleyerek ayağa kaldırdım. Onu ayağa kaldırınca, dur, dedi, dur, beni öldürme, hiçbir şey bilmiyorum, açlıktan ölüyorum. Dur seni ben diriltirim. Bir şey söyleyecekti, dudakları kıpırdadı, yere sağıldı, gözleri kapandı, dedim gücü bu kadarmış. Bağırdım ona, gözünü aç ulan, bak sana ne vereceğim, dirileceksin. Dirileceksin sözünü duyunca hemen gözleri açıldı, yüzüme baktı. Üç tane şekeri ağzına soktum. Gözlerini kapadı, şeker ağzında eriyinceye kadar çenesini kıpırdatmadı. Şekerler ağzında eriyince üç kez yutkundu, gözlerini açtı, dedi bana, üç parça daha şeker verirsen iyice cana gelirim. Beni zabit mektebinin son sınıfından askere aldılar, ben çavuşum. Sana çok iyiliğim dokunur. Ona üç parça şeker daha verdim. İyice kendine geldi, yürüdü, ağacı dolandı geldi yerine. Burada nasıl kaldın, alayın, taburun nerde? Bilmiyorum. Nasıl bilmezsin yahu? Onların hepsi öldü. Ben miralayın, binbaşının, yüzbaşının ekmeklerini kaputlarının ceplerinden aldım. Ölüler ekmek yiyemez. Oradan kaçtım mı, bilmiyorum. Bu ağaç bizim arkamızda kalmış bir yer mi, başka bir yer mi, bilmiyorum. Gelmişim bu ağacın altına oturmuşum, ekmeklerin hepsini de yemişim, sonra da ölmüşüm. Sonra da sen gelmişsin."

Salman Sami gittikçe sabırsızlanıyordu:

"Yeter artık, sen nasıl kaçak oldun, onu anlat:"

"Olur binbaşım."

"Sonra ne oldu, anlat."

"Dedim ona, şimdi ne olacak, sen bir kaçaksın. Çok düşündü, sonra, ben bir kaçak mıyım, sen söyle. Ben bilmiyorum. Uykudan uyandırdın beni. Karanlıktaydım, ölmüştüm, dedi. Biz böyle konuşurken öteden atlılar geliyordu. Asker saydı atlıları, bize doğru geliyorlar, dedi. Dedim ona, niçin saydın atlıları? Dedi başta gelen başkumandan, onlar yedi kişidirler. Başkumandanın arkasındakiler de onun paşalarıdır. Üç tanesi de Alman paşasıdır. Başkumandan asker kaçakları görünce, aç ağzını, der, ağzına boşaltır kurşunları. Dedim ona, şu aşağıdaki ormana kaçalım. Dedi bana, ben onu çok gördüm, boynunda dür-

bünü var, çoktan görmüştür. Biz ormana ulaşmadan bize yetişir. Hiçbir şey sormadan aç ağzını der, kurşunları ağzının içine boşaltır. Biz burada duralım da onu bekleyelim. O gelince de ayağa kalkıp selama duralım, künyemizi söyleyelim. Belki kurtuluruz. Sonra sustuk bekledik. Ben, dedim, öldük, o dedi, öldük. Bildiğimiz kadar dualar okuyarak bekledik. Biraz sonra atlılar geldiler, önümüzde durdular. Biz çoktan selama durmuştuk. İkimiz iki yerden künyemizi okuduk. Dedi başkumandan Enver Paşa, sizi asker kaçakları sizi! Bütün ordu ölürken siz kaçarsınız öyle mi? Tabancasını çekti. Açın ağzınızı, dedi, ağzımızı o anda sonuna kadar açtık. Paşa eli tabancanın tetiğinde biraz düşündükten sonra arkasındaki paşalara döndü. Kaçak kurşuna dizilir, adet budur değil mi, diye sordu, paşalar, hep bir ağızdan, budur, dediler. Alman paşalar bile budur, dediler. Enver Paşa, orduda zaten mermi kalmadı, benim iki heybe gözü mermim de bitti. Sizlerde de az mermi kaldı. Biz bunları ormanın ağaçlarına astıralım. Artık bundan sonra mermilerimizi boş yere harcamayalım, yoksa Sarıkamışı Ruslardan nasıl alırız? Ben düşündüm, dedim kendi kendime, ordu mordu gibi bir şey kalmadı ki, sen Rus ordusunu ölmüş askerlerle mi yenip Sarıkamışı onların elinden alacaksın? Ben düşündüm ordunun bir avuç kalmış dökünütüsünü de sizler astırıyorsunuz, sen tek başına mı gidip Sarıkamışı alacaksın? Bunları düşündüm de Enver Paşaya söyleyemedim. Korktum. Ulan zaten ölmüşsün, ulan söyle gitsin. Korktum. Bir tutam daha çok yaşamak. Ulan az sonra öleceksin. Belki can çıkmayınca umut çıkmıyor. Çok korktum."

"İnsan her zaman korkar," dedi Salman Sami.

"Paşa en arkadaki genç yüzbaşıyı çağırdı, bunları arkamızdan getir, dedi. Paşalar, sürdüler gittiler. Yüzbaşı, haydi yürüyün, dedi. Benim ayaklarım davul gibi şişmiş, donmuştu, hiç acımıyordu. Ben bayağı iyiydim. Benim arkadaş, o kadar halsizdi ki, sarsak sarsak birkaç adım atınca yere kapaklandı. Yüzbaşı, kaldır şunu, dedi, kaldırdım. Yüzbaşı atın üstünden gerildi gerildi bir kırbaç salladı ki bizim arkadaşın sırtına, bizim arkadaş yere düştü. Yüzbaşı kaldır şunu, dedi, kaldırdım. Ayakta sallandı, gene karların üstüne kapaklandı. Bizim ağaç dibi ar-

kadaş on yedi on sekiz yaşlarında gözüken, bir deri bir kemik kalmış, avurdu avurduna geçmiş, kocaman iri mavi gözleri çukura kaçmış, açlıktan, yorgunluktan bir çocuk kadar kalmış bir Osmanlı, Enver Paşa askeriydi. Al şunu, sırtına, diye bağırdı yüzbaşı, ne kadar ağırlığı kalmış ki bu askerin? Sırtıma alırım bu askeri, sen atı çabuk sürersen, ben de senin arkandan çabuk yürürsem, buzların üstünde çabuk yürürken ayağım kayıp düşürürsem şu sırtımdaki ölür. O zaman Enver Paşaya ne dersin, seni de, beni de astırır. Öyle, dedi yüzbaşı, astırır, dedi. Böyle böyle yürüdük. Ben yolda dört kez buzların üstüne kapaklandım. Son soluğa gelmiştim ki yüzbaşı ötedeki çadırı gösterdi, çadır bir ormanın yakınındaydı. Büyük çadırın önünde bir sürü at gözüküyordu. Sırtımdakiyle birlikte çadıra girdim. Çadırda Enver Paşa, boş bir Ermeni köyünde bulunmuş koltuğa oturmuş, ayak ayaküstüne atmış kaykılmıştı. Bir deri, bir kemik kalmış paşalar, Alman paşaları da ayakta duruyorlardı. Enver Paşa konuşuyordu. Ben daha kapının ağzındayken atından inen yüzbaşı beni yana iterek gitti, Enver Paşanın önünde hazırola geçti, 'Kaçakları getirdim paşa hazretleri,' dedi , kapıdan girerken, bizi gösterdi. Ben sırtımdakini aşağı indirdim, hemen hazırola geçip selama durdum. Künyemi okudum. Dedi bana, sen Allahuekber dağının tepesindeki yaylaya çıktın mı, dedim ona, çıktım. Dedi bana, anlattım ona. Birden öfkeyle ayağa fırladı, o küçücük adam dev gibi oldu. Ne dedin, ne dedin! diye bağırmaya başladı. Bir koca kolordudan bir sen mi kaldın? O kaya kovuğunun deliğinin önünde üst üste yığılıp donmuş zabitleri mi gördün? Seni hain köpek. Bunu, şu yatan ölüyü hemen asacaksınız, ibret için. Ben dedim, o boran, fırtına tipi çıkmasaydı dağın başında, göz gözü görmez hale gelmeseydi, bir de sağ cenahtan Rusların kurşunları, top gülleleri üstümüze yağmasaydı şimdi Sarıkamışta olacaktım. Enver Paşa beni dinledi, sonra da yerine oturdu. Ben dedim kendi kendime, iyi konuştun arkadaş. İyi konuştun da tatlı canı kurtardın arkadaş, helal olsun sana. Ben düşünürken küçücük adam gene fırladı, dev gibi şişti, gene bağırıyordu, bir iki gün içinde gene gireceğim Sarıkamışa. Ayaktaki paşalara, şunları kurşuna dizmeyeceksiniz, mermi kalmadı. Bunlar asker değil korkak hainlerdir,

bunları asacaksınız. Şerefli askerler kurşuna dizilir. Sarıkamışı aldıktan sonra istediğiniz kadar mermi harcayabilir, bir kolordu kadar kaçağı kurşuna dizebilirsiniz, şimdi elinize geçerse asacaksınız. Benim dizimin bağı çözüldü, paşa dışarıya çıktı, ben de arkasından... Enver Paşa hazretim, beni öldürtme, ben kaçak değilim, gaziyim, diyecektim, paşa bindi, öteki paşalar daha binmeden, karşıdan bir yaylım ateşi geldi, Enver Paşam atın üstüne yattı, üst üste kırbaçlayarak atı doldurdu. Karargah muhafız bölüğü yaylım ateşine cevap verdi. Ruslar çekildiler. Paşaların çoğu çadırda kalmıştı. Posbıyıklı paşa gibi bir paşa, yüzünden iyilik akan bir paşa dedi bana, şu içine girdiğin şu kaya kovuğunu bir daha anlatsana bana. Anlattım ona, dedi bana, bu dediğin doğru mu? Dedim ona, şahitli ispatlı bir iştir bu. Bak üstüme başıma, mağaraların, kaya kovuklarının çoğunun içinde buğday taneleri gibi kırmızı toprak olur. Önüne yaklaştım, bak şu üstüme başıma kırmızı toprak bulaşmış mı bulaşmamış mı, bakın ceplerime şeker var mı yok mu, elimi cebime attım bir avuç şeker çıkardım, şekeri görünce posbıyıklı paşanın gözleri faltaşı gibi açıldı, elini uzattı, ver o şekerleri bana, öteki paşalara döndü, bakın şekere, şimdi bir çay içeceğiz, hem de şekerli. Bana döndü, biraz daha var mı bu şekerden? Bir avuç şeker daha çıkardım, yüzleri gülümseyen paşalar neşelendiler. Posbıyıklı hemen bir zabit çağırdı, çay var, değil mi evladım, diye sordu. Biraz kaldı, torbanın dibinde, üç beş pişirimlik. Derhal yaptır, öyleyse kendine de bir bardak ayır. Baaak, şeker var, şeker! Neşelenmiş paşa, şunu yerden kaldır, onu bir yerlerden gözüm ısırıyor, durun, şimdi hatırlarım. Armut çöpü boyunlu, korkusundan yüzü sapsarı kesilmiş askeri ayağa kaldırdım. Paşa, bu asker ayakta duramıyor, dedi. Kaldıysa bir şeker daha ver ona da cana gelsin. Koluna gir de düşmesin. Ben de hemen bir parça şeker çıkardım cebimden, askerin ağzına koydum. Asker şekeri eme eme bitirdi. Şimdi bir de çay içerse iyice kendine gelir. Paşanın gözleri şekeri çıkardığım cebimde, şekeri, çöp boyunlu, derisi kemiğine yapışmış, değnek bacaklı, dudakları incecik kalmış askerin ağzına uzattığım elimdeydi. Yalvarırcasına, ceplerinde bunlardan daha var mı dercesine soran gözleriyle gözlerimin içine bakıyordu ya benden bir

avuç daha şeker daha istemiyordu. Posbıyıklı, iri yapılı paşa döndü öteki paşalara, dedi onlara, bu askeri asacağımıza, demek ki, yüz yirmi bin kişilik kolordudan kala kala tek bir kişi bu asker kalmış. Biz bunu asacağımıza, kendini bite, soğuğa teslim etmemiş, sağ kalma hünerini göstermiş bu askere kahramanlık madalyası vermeliyiz. Bu sözleri söyledikten sonra paşanın yüzü asıldı, gözleri yaşardı, alnı kırıştı, yüzüne bir acı geldi oturdu. Dedi bana, sırtında getirdiğin çocukla nerde buluştun? Dedim ona, Enver Paşa hazretleriyle buluştuğumuz ağacın altında. Vardım ki ağacın altına bu asker herkes gibi ölmüş. Yanına oturdum baktım ona, az biraz soluk alıyor. Aldım onu kucağıma, ısıtayım dedim, baktım, ben de buz gibiyim. Sarıldım ona, kucakladım. Bilmem ne kadar zaman geçti. Ben de kendime geldim. Dedim amman bizi şeker kurtarır. Onun bedeni de ısınmıştı. Yedik şekeri, yedik şekeri. Posbıyıklı paşa, döndü öteki paşalara dedi, bu neferdeki aklın yüzde biri Enverde olsaydı koca ordu aç, hem de çıplak, hem de yorgun, hem de bitkinken bu kışta kıyamette, bu dağlarda, bu tayfunda fırtınada tipide boranda taarruza kalkmaz, baharı beklerdi. Paşalar hep birden: "Söylemedik mi Envere hepimiz. Bu karda kıyamette, dağlar, yer gök buza kesmişken ordumuz donar, hepimiz ölürüz, demedik mi? Taarruz etmek istemeyen, baharı bekleyelim, diyen ordu kumandanı Hasan İzzet Paşanın elinden kumandayı alıp, orduyu geçilmez dağların üstüne yürüten Enver değil mi? Şimdi de hıncını şu çocuklardan alıyor. Şu can çekişen çocuklardan. Sanki bütün ordu kaçmış da, o yüzden hiç asker kalmamış da.

Posbıyıklı miralay, kaçak, künyeni bir daha oku, dedi. Çocuk, on yedi, on sekiz yaşlarındaydı, künyesini okudu. Miralay bu gözünün ısırdığı çocuğu tanımıştı. Bu çocuk Harbiyenin son sınıfında okurken askere alınmış, savaşta takım kumandanı olmuş, çarpışmalarda kendini göstermişti.

Miralay, anlat oğlum, ben seni tanıdım. Bundan sonra ne oldu, dedi. O konuşurken titriyordu, şimdi Çerkesköyde hücuma geçtik. Bizim tabur çok öldü. Benim takımda üç kişi kaldık. Biraz sonra fırtınada arkadaşlarım kayboldu, tek başıma kaldım. Fırka kumandanın belki ölmemiştir diye, onu ararken yo-

ruldum, ağacın dibine oturayım, dedim, oturdum. Beni birden bir uyku sardı. Beş dakika sonra kalkarım, dedim, o kadar tatlıydı ki uyku, uğraştım, uğraştım, uğraştım, kalkamadım. Sonra öldüğümü anladım. Ölürken kendimi uykunun cennetinde buldum. Sonunda bu asker geldi, beni uyandırdı, ölümün elinden aldı, bana şeker de verdi, sonra da Enver Paşa geldi.

Paşalar çok konuştular, çocukları asmayalım. Kurşuna da dizmeyelim. Şu aşağıdaki orman asılmış, kurşuna dizilmiş askerlerle doldu. Enver Paşa ne zaman öncü hatlarına gitse, önünde beş, on, elli, yüz bozulmuş ordunun sözüm ona kaçaklarıyla dönüyor, nedense ağzından vurmadıklarını, kolordu karargahlarına getirdiklerini kurşuna dizdiriyordu. Ordu perişan olunca da astırmaya başladı.

Çaylar geldi, içtiler, paşalar epey bir süredir şekerli çay içmemişlerdi."

Salman Sami, "Böyle soğuklarda insanlar dayanamazlar, uyku onları kapar götürür. Çoğu öleceğini bile bile, beş dakikalığına uyur ama bir daha kendisine gelemez. Bu bir uyku sarhoşluğudur. Az zamanda da donarlar. İşte Sarıkamışta yalnız yüz yirmi bin kişilik kolordu böyle öldü. Ya ordunun öteki kolorduları, ya bitlerin yiyerek bitirdiği, tifüsten ölen on binlerce asker... Harp tarihinin, bütün dünyadaki en büyük faciası," dedi.

"Demek sevdin bu anlattıklarımı doktor binbaşım?"

Salman Sami o kadar kızdı ki bu soruya, çılgınca bir öfkeyle ayağa fırladı:

"Haydi kalk, siktirol git buradan it suratlı herif. Şu anlattıklarının sevecek neresi var, köpek suratlı adam, giiit, yoksa seni hemen gebertirim," dedi, bağırarak Hasanın üstüne yürüdü. Hasan öyle bir kaçtı ki, kaçmasıyla teknesine binmesi bir oldu. Salman Sami Beyin elleri titriyordu yerine otururken. Boyun damarları şişmişti.

Halil Rifat:

"Öfkelenmeyin efendim, keşki bitirseydi."

"Ben de merak ediyordum, ne biçim bir canavar bu, yaşadığı tarihin en büyük trajedisini gülerek, oynayarak anlatıyordu. Ben de merak ediyordum ya dayanamadım efendim, dayanamadım, patlamasam ölecektim."

"O da kaçtı. Kaçtı ya nereye gidecek, az sonra gelir. O da anlatmaya, macerasını bitirmeye, eğer bitirebilirse, çok bir can atıyordu. Böyle büyük maceralar yaşamış, sonra da yalnız kalmış kişiler, kendilerini candan dinleyenleri bulurlarsa, kırk gün kırk gece bıkmadan, usanmadan anlatırlar. O korktu da kaçtı. Yoksa öldürsen sözünü kesmezdi ağabey."

"Haydi çabuk git de çağır şunu. Beni Enver Paşa sandı, canını kurtarmak için kendini gitti de denize attı. Yetiş ona, doktorun kızgınlığı geçti, diye söyle."

Halil Rifat kalktı iskeleye koştu, kaçak Hasan teknesine binmiş, telaşlı, elleri titreyerek motora kolan vuruyordu.

"Hasan, Hasan, doktor sana kızmadı, paşalara kızdı. Bana çağır gelsin, işin sonunu çok merak ediyorum, dedi. Onu astırmak değil, ona bir fiske bile vurdurmayacağım, dedi."

Hasan, ayağa kalktı, yönünü Halil Rifata döndü, uzun uzun tepeden tırnağa ona baktı, sonra birden çömeldi, kolçağı bir daha çevirdi, motor aldı, tekneyi doğuya döndürdü. O beni astıracak. Gözleri Enver Paşanın gözlerine benziyor. Sen de ona güvenme, seni de astırır. Kaba Adaya doğru yol alırken dalmış derin derin düşünüyordu. Acaba doktor binbaşı onu ele verir astırır mıydı, canını, kulağını bana vermiş nasıl da beni dinliyordu. Gözleri de hiç Enver Paşanın gözlerine benzemiyordu. Yalnız kimi zaman gözlerine kin, öfke doluyor, gözleri tıpkı Enver Paşanın gözü oluyordu. Bir de dinliyordu. Bir de çocuğun ölüsünü bulduğumda gözleri nasıl yaş ilen doluyor, çocuk dirilince ne biçim seviniyor, Enver, al götür şunları assınlar dediği zaman da köpürüyor, ardından da kendi asılmaya gidercesine çöküyor, omuzları düşüyor, dizlerinin bağı çözülüyor, yüzü safran sarısı oluyordu. Böyle bir adam beni astırır mıydı, astırırdı. Çünküleyim gözlerine bütün öfkesi, kini dolmuş, yerdeki karıncadan, gökteki kuştan yenilginin öcünü alıyordu. Enverin tabancayı çıkarıp ağzını aç diyerek askerin ağzına kurşun doldurarak, önüne çıkanı öldürmesi hangi savaşta, dünyanın neresinde görülmüştür? Neresinde, neresinde? Yenilgiden sonra nerde bir asker görse, aç ağzını diyor da başka bir şey demiyormuş. Binbaşının gözleri onun gözlerine benziyor muydu, benziyordu ya, öfkelenip üstüme bağırarak yürüdüğünde doktor

tıpkı Enver Paşa değil miydi, değildi. Enver, inatçı, deli gözlüydü. Doktor birden patlayıp hemencecik de sönen cinstendir. Bunların içinde kötülük barınmaz.

Tekne geldi Kaba Adanın önünde durdu, Hasan demir attı, arkadaki kayığa bindi karaya çıktı, geldi pınarın başına oturdu, teknesine baktı, çok açığa demirlemişti, buralardan gelip geçenler tekneyi görsünler de Poyraza, doktora söylesinler, diye mi? Kendine güldü, kim benim tekneyi bilir, dedi, diz çöktü pınardan bir avuç su içti, pınarın yanı başına uzandı. Sabaha kadar ne yaptıysa uyuyamadı, içi alıp alıp veriyordu. Pazartesiden perşembeye kadar adadan başka yere ayrılamadı. Perşembe sabahı pınardan su içti, yüzünü yudu, küçük kayığa bindi tekneye vardı, motoru çalıştırdı. Karınca Adasına gitti, bir süre narların arkasındaki denizde bekledi. Sonra birden kolçağı çevirdi, motor iki üç çevirişte aldı. Tekne bir süre ağır gitti. Hasan dönüp dönüp adaya bakıyordu. Sonra birden gaz verdi, sonuna kadar da açtı. Tekne uçuyordu. Tekneyi ta Kaba Adaya kadar sürdü, kayalıkların arkasındaki küçük koya girdi, demir attı, küçük kayıkla dışarıya çıktı. Pınara geldi, ağzına bir lokma ekmek attı, su içti, kayıktan oltasını aldı, bir iki çekirge topladı, oltaya taktı, az bir sürede üç tane irice balık tuttu, kayanın üstünden indi, kayıktan bıçağı aldı, balıkları temizledi, tuzladı, kayanın üstüne güneşe serdi. Öğleyin kuru zeytin odunlarından bir ateş yaktı, balıkları yedi, sırtını pınarın üstündeki kayaya verdi uyudu. İkindiüstü uyandı ki, ter içinde kalmış. Yüzünü yıkadı, yöresine baktı ki ne görsün, yöresini Hızırın mavi keçileri oğlaklarıyla birlikte almışlar. Önlerinde kocaman bir teke, kokusu ağır. Demek Hızırın, salkım saçak kıllı tekesi bile öteki tekeler gibi kokuyor. Oğlaklar ne kadar da güzeldi, birazıcık dokunsa oğlaklara, okşasa onları, mavi kılları da ne güzel. Hızırın oğlaklarına dokunulur mu, dokunulursa ne olur, Hızır bir tek oğlak için bir insanı alır da şu kayalığın tepesine götürür, oradan da aşağıya yuvarlamaz mı, sonra oradan inerek oğlağına dokunmuş adamın parça parça olmuş ölüsüne keyifle bakmaz mı? Adaya, buraları bilmeyen bir Karadenizli balıkçı düşse, Karadenizliler keçi etini çok severler, fırtına bir hafta sürse, o da burada bir hafta kalsa, oğlağın birini kesip yese, Hı-

zır gelir de o adamı kayalıklardan aşağı atar mı, atarsa haksızlık etmez mi! Bozatlı Hızıra bu hiç yakışır mı? Bütün batmakta olan gemilerin imdadına ulaşıp kurtaran o değil mi? Bilumum deryalar üstünde yel gibi koşaraktan gelen Bozatın üstünde... Bozat deryalar üstünde yel gibi eser, onu Allah öyle yaratmış. Kanadı da yokmuş ya uçuyor, diyelim. Denizde balıkçı boğuldu, buna Karadeniz derler, ne tekne, ne vapur dinler, bir dalga salar, alır dibine gömer. Dünya dünya olduğundan bu yana, kim bilir kaç bin, bin kişi yalvarmıştır Hızıra, gel de bizi kurtar, diye. Hiçbir kimseyi de kurtarmamıştır. Hızırın canı isterse gelir, isterse gelmez. Canının istediği de hiç görülmüş değildir. Hızır Allahın nesi olur, teyzesinin oğlu mu, bilen yok. Bizim Karadenizin Rumları, İsa, Allahın oğludur, derlerdi, Hızır Allahın nesi olur, o da Allahın cankurtaranı mı? Yalnız denizlerin ermişi değil, bir de dağların, ovaların, çöllerin, tüm yeryüzünün ermişidir. Soracağım bütün Karadenizin, Akdenizin, Ege Denizinin, Marmaranın denizcilerine ne diyecekler, Hızırın kurtardığı bir tek insan var mıdır, yok. Çanakkalede batan gemilerin içindekiler, yetiş ya Hızır, diye bağırmadılar mı, hepsi de denizin altını boylamadılar mı? Onlar Müslüman değil mi, Hızır yalnız Müslümanları mı korur? Bir tuhaflık var şu Hızır Aleyhisselamda, yoksa getirir de keçilerini şu ıssız adaya koyar mı, koyar da şu fıkaraya tuzak kurar mı? Diyelim ki bu adaya bir fakir fıkara düştü, deniz bozdu da adam on on beş gün burada kaldı. Acından mı ölsün, diyelim ki keçilerin de Hızırın keçileri olduğunu bilmiyor, keçileri kesip de yerse, Hızırın o garibanı denizin dibine gömmesi Hakka reva mı? Ne bilsin Hızır Aleyhisselamın keçileri olduğunu. Şu ıssız adadaki keçilerine insan hiç çoban tutmaz mı? Bu ıssız adada kalacak çobanı nerden bulacak Hızır? Bulamıyor da bir tek keçisini kesip yiyeni denizin dibine nasıl yolluyor, onun bu yaptığı insanlık mı? Hızırın da gözleri belki de Enverin gözlerine benziyordu. Binbaşının gözleri de... Binbaşı aklına gelince, kurtulduk, diye sevindi. Bu zabit beni sallandırırdı. Bugün, yarın değil, öbürsü gün bunlar beni yağlı ipte sallandırırlardı. O doktormuş! Püf! Beni kandırıyorlar. Beni astıracaklar, hepsi de meydana toplanıp zevklenecekler. Zaten Remzi Kavlakoğlunun düğünü bay-

ramı var. Kasaba meydanında üç gün güç gece sallanan cesedim de bu düğün bayramın tuzu biberi olur, diye düşündü. Düşünürken tüyleri diken diken oldu, ürperdi, sol bacağının içi sızladı.

Ya burada beni biri görür de bulurlarsa, beni yakalarlarsa, kasabaya bir eğlence çıkar ki, bütün kasaba durmadan beni altı ay konuşurlar. Kimisi ne yazık, ne yazık, der, kimisi de oh oldu, oh oldu asker kaçağına, der. Buradan nasıl kurtulmalı, kurtulmak kolay ya benzin azaldı. Kasabadan başka yerde de benzin yok ki...

Keçiler daha yöresindeydi. Elini bir oğlağın başına uzattı, uzatır uzatmaz da geri çekti, titriyordu. Ya bir de Hızırın oğlağına dokunsaydı. Kızdı, bunlar ermiş keçisidirler de burada, bir insanın yanında ne işleri var, insandır bu, canı çekmez mi, şöyle taze, mavi bir keçi yavrusunu bulur da kesip yemez mi, hem de kurumuş kalın zeytin odunlarının közleri üstünde kızartmaz mı? Kızaran oğlak etlerinin kokusu insanı sarhoş etmez mi? Bas bas bağırmaya başladı, haydiii, haydiii defolun gidin başımdan. Sizi kim çağırdı buraya. Öldük be öldük. Bir ömür balık yiye yiye karnımız şişti. Sonra da Hızırın oğlakları çıksın karşına, hem de ne oğlaklar, mavi donlu, yağlı, kesip de yiyemezsin, kılına dokunamazsın. Sütünü bile içemezsin. İçsen bile, sonunda seni alır kayalıkların tepesinden atar, kayalıklardan aşağı inerken parça parça olur ölürsün. Ulan zaten asacaklar, motorun gazı da kalmadı ki kaçam. Kasabaya gaz almaya gitsem hemen yakalarlar. Keçilerine dokunsam Hızır gider kumandanın yüreğinin içine girer, o da bir bölük candarmayla sardırır adaya, yakalarlar beni. Kasaba meydanındaki çınarın dalına asarlar. Kasabada bir şenlik, bir şenlik olur, on gün on gece. Yıllarca dillerden düşmez. Haydiii, Hızırın mendebur keçileri, haydiii. Hızırın keçilerine mendebur dediğine üzüldü. Gide gide de korktu. Ya Hızır duyduysa. Duyup da Benliboza binip de deryalar yüzünde yel gibi esip de, buraya gelip de beni kayalardan aşağılara yuvarlarsa, yuvarlarsa, yuvarlarsa... Durdu düşündü, asılmaktan daha iyidir, dedi, yakalamak için bir oğlağa yaklaştı, elini uzatır uzatmaz da korktu, geri çekti. Öfkeyle bağırarak keçilerin üstüne yürüdü, keçiler aldırmadı-

lar. Canı da bir oğlak eti çekti ki, oğlağı yese de Hızır da, kayalığın tepesinden atsa... Hiç olmazsa öteki dünyaya karnında mis kokulu oğlakla giderdi. Öfkelendikçe öfkeleniyor, yöresine halkalanmış keçiler başlarını kaldırmışlar ona aval aval bakıyorlardı. Ne bakıyorsunuz ulan öyle, Hızırın keçisiyiz, diye. Ne kabarıyorsunuz böyle, burada olmasaydınız da başka bir yerde olsaydınız, peygamberin keçileri olsaydınız bile sizi çoktan yerlerdi. Şükredin Kaba Adaya, buraya gelen yok giden yok. Bu Kaba Adaya var ya ancak asker kaçakları, hırsızlar geliyorlar. Poyraz buraya babasının hayrına mı geliyor, onun da bir korkusu olmalı, belki de can korkusu. Bu adada kim arar, kim sorar sizi. Ben burada bir ay kalsam, yalnız balıkla bir insan ermiş de olsa yaşayamaz, ben de ilkin şu güzel oğlaklarınızı teker teker keser, yerim. Sütlerinizi sağar içerim. Elini gene cin bakışlı oğlağa uzattı, gene hızla çekti, titredi. İyi ki elini değdirmedi, Hızır yanlış anlar, belki de onu felç eder, eli ayağı çont olur, yerinden kalkamaz, balık tutamaz, eğilip şu pınardan su bile içemez, of, ooof ! Belki de bunların hepsi yalan, diye düşündü. Allahuekber dağına çıkarken, her asker içinden, yetiş ya Hızır, kırılıyoruz ya Hızır, diye yalvarmadı mı, niçin kurtarmaya gelmedi? Acaba Hızır ölmüş müydü, atının ayağı kayıp denizin dibini boylamış mıydı, o kadar bağırdık da imdadımıza yetişmedi. O kadar insanın hepsi günahkar mıydı, içimizde bir tane olsun günahsız bir insan evladı yok muydu? On beş yaşında askerin ne günahı olur, keçilere, haydi çekilin başımdan, insanı dinden imandan çıkarmayın, bir gün dayanırım, iki dayanırım, sonracığıma içinizden en yağlı oğlağı seçer, közde kızartır afiyetle yerim. Hızırın beni kayalıklardan atarak öldürmesi asılmaktan daha iyi değil mi? Öfkeden ne yapacağını bilemedi. Kapana kısılmıştı bir kere. Onlar kasabadan dönünce beni arayacaklar, kim bilir yanlarında kaç candarma, kanıma susamışlar, Poyraz da benim burasını bildiğimi biliyor, gelip elleriyle koymuşlar gibi beni burada bulmazlar mı? Zeytinliğe kaçtı, eline bir kuru odun geçirdi, hızla döndü bağırarak keçilere yürüdü, sopayı keçilerin üstünde bir o yana bir bu yana salladı, keçiler bana mısın demedi. Ağzına ne kadar küfür geldiyse ardı ardına, keçilerin üstüne savurdu. Sonra pişman oldu, tövbe, tövbe,

bin kere, bin kere tövbe diye, bir süre yineledi. Ne halt ettik de Hızır Aleyhisselam hazretlerine sövdük, tövbe! Kayığa yürüdü, denize sürdü, tekneye gitti, bindi, kayığı arkaya bağladı. Motorun kolçağını kaptı, hırsla çevirdi. Arkasından durmadan çevirdi, motor bir türlü almıyordu, ayağa kalktı, ter içinde kalmıştı, keçilere baktı, toplanmışlar kaynaktan su içiyorlardı, birkaç keçi de, önlerinde uzun kılları yere değdi değecek teke de kendisine bakıyordu. Bakın bakın, şu motor çalışmasın da o zaman görürsünüz gününüzü. Bu söylediklerimi, atının ayağı kayıp da denizin dibini boylamamışsa Hızır da duysun. Acımdan öleceğime her gün bir oğlağınızı, iki üç günde bir de birinizi kesip güzel güzel kesip yiyeceğim. Hızır denizin dibini boylamamışsa gelsin de, gelsin bir yolunu bulsun da, beni buradan kurtarsın da, ben de sizi yemekten kurtulayım da, günahtan da, çont olmaktan da kurtulayım da, siz bilirsiniz, Hızır da bilsin ki, benden bu kadar. Keçiler arka arkaya tirkenmişler, önlerinde teke yukarı çıkıyorlardı. Siz çıkın çıkın, kayalığın tepesine değil, ben adada böyle kalırsam, gökyüzüne çıksanız bile sizi tutar hepinizi yerim. Sütü olanlarınıza dokunmam, sütünüzü içerim. Sütü bitenlerin de gene etlerini yerim. Hızır Aleyhisselam da kulağını açıp da bu söylediklerimi duysun. Şimdi kolu çeviriyorum. Motor gene çalışmazsa ben ne yapayım. Siz bilirsiniz. Hızır size sahip çıkmazsa ben ne yapayım. Kimse kusuruma kalmasın. Ben şekeri o gün bugündür yanımdan eksik etmem.

Kolçağa hırsla asıldı, üç kez çevirdi, motor aldı. Birden içini sevinç kapladı, yavaş yavaş adanın yöresini dolaşmaya başladı. Kalacak, teknesini saklayacak uygun bir yer arıyordu. Bir mağara gördü, uzun bir mağaraydı. Yalnız teknesi sığmazdı buraya. Teknenin uzun bir direği vardı da yelkeni yoktu. Bu uzun direk de hiçbir işe yaramıyordu. Aaah, akıl etse de bir sütbeyaz ya da mavi bir yelkenli tekne alabilseydi. İnsan ne hallere düşeceğini ne bilir ki. Ama denizleri bunca yıl kaçak olaraktan dolaşan bir insan yelkenin gerekirliğini bilmeliydi. Canını cellatların elinden bir daha kurtarabilir de kefeni iyice yırtabilirse ant olsun bir yelken alacaktı. Poyraz da bir kaçaktı, ona da bir yelken aldıracaktı. Adanın doğuya bakan yanında, duvar gibi düz yükselmiş kayalıkların dibinde büyük, geniş,

uzun bir düzlük vardı. Kıyılardaki ılgınlardan dolayı düzlük belli olmuyordu. Hasan ılgınların dibine kadar yanaşmasaydı o da düzlüğün genişliğini göremeyecekti. Düzlüğün ortasında da daha duvarı hepten yıkılmamış üç ören yeri vardı. Demek, diye düşündü, insanlar, hem de yıllarca burada yaşamış. Adanın gündoğusunda da uzun, genişliği dört beş kulaç bir tekne sığacak kadar uzun bir koy gördü. Yerine döndüğü zaman rahatlamıştı. Ekmeği azdı ama olsun. Balık, keçi, süt. Keçi eti diyecekti ya sustu. Hızır Aleyhisselam değil miydi çalışmayan motoru çalıştıran, gözükmeyen koyu, ılgınların kapattığı düzlüğü gösteren. Gene de gözleri Enver Paşanın gözlerine benzeyen binbaşının gözlerinden korkuyordu. Yüzbaşınınki yumuşak, sevgiyle bakan, iyilik dolu. Binbaşının gözleri acı, sert, öfkeli, birazıcık da deli, dünyaya küsmüş, feri de kaçmış, yılgın.

Akşam oldu gün kavuştu. Hasan yemeğini yedi, suyunu içti, tekneye geçti uyumaya çalıştı, sabaha karşı da çözüldü, uykuya daldı.

Hasan çok erkenden uyandı. Yüreğinin başına bir korku çökmüştü. Kayığa bindi kıyıya çıktı, ak çakıllı pınarda yüzünü yudu. Çıkınını açtı, evlerin bahçelerindeki kurumuş dalların üstünden kopardığı kıpkırmızı domatesi, içi petek gibi yörük peynirini bayatlamış ekmeğine katık ederek kahvaltısını yaptı. Yüksek kayaların sivrilerine çıkmış keçiler sıralanmış, boyunlarını uzatmış ona bakıyorlardı. Balıkları yiye yiye balık olmuş, balıktan tiksinmişti. Bu keçiler burada, kim bilir kaç yıl yaşadığına göre, bu adaya, şu yandaki düzlüğe, buradaki toprağa bir ev değil, beş, çok sıkışırsan on ev bile bal gibi yerleşir. Hızır buraya keçilerini koyar da, biz niçin keçilerimizi, ineklerimizi koymayalım, buğday, arpa, çavdar, yulaf ekmeyelim, zeytinleri niye aşılamayalım, neden sebze dikmeyelim. Bu adada küçük bir köy kurulur, bir köy kurulur ki öyle her gün vırt zırt candarma da gelemez. Güzel kokan köknarlar, çamlar, ulu çınarlar, bir de arka düzlüğe, örenin önüne bir armut ağacı dikeriz, o da ulu çınarlar kadar ulu bir armut ağacı olur, dallarına üst üste binmiş arılar çokuşur, arıların ağırlığından çiçeğe durmuş ince dallar yere doğru eğilir. Sonra bir keçi keseriz, kuru zeytin odunlarının közünde kı-

zarttığımız keçinin yağının kokusu bütün adayı alır. Her gün mis kokulu keçi eti yeriz, keçi sütü içeriz, sütten kaymaklı yoğurt yaparız. Balık da tutarız. Balıkları gider büyük şehirlerde satarız. Şu denizin içi balık kaynıyor. Hızırın keçilerini de karanlıkta yakalayıp, bizim keçimiz sayarak keseriz. Burada, şu sivriliklerde bu kadar keçisi varsa Hızırın, kim bilir şu öteki uçtaki kayalıklarda ne kadar keçisi vardır. Hızır da isterse, bizi de severse, biz onun keçilerini kestikçe o da yeni oğlaklar doğurtturursa, niçin doğurtturmasın, biz onun keçilerine bekçilik, çobanlık ediyoruz. Kim bilir, onun keçilerini ne kadar çok kesip yemişlerdir. Yoksa bu kocaman adada bu kadarcık keçi olur muydu, kimse dokunmasa keçilere bu ada ağzına kadar mavi keçilerle dolmaz mıydı.

Şimdi doktorlar, bana bir oyun oynarlarsa, zabit değiller mi, onlar da. İnsan kanına susamışlardır. Susamasalar bile onların tepelerinde vazifeleri vardır. O genç doktor, yüzbaşı mı ne, onun yüreğinde merhamet var gibi duruyor. Belki de beni astırmazlar. Belki de Musa Kazım Ağaefendi, ne de güzel kızları var, yüce Tanrı övmüş de yaratmış, belki o bir iyilik yapar. Sözü dinlenir bir adama benziyor. Ya Poyraz, onda iyi bir damar var gibime geliyor. Ama Sarıkamış dökümtülerinden korkulur. Babalarının, analarının, çocuklarının, candan sevdiklerinin gözyaşlarına bakmazlar onlar. Allah onların yüreğinin içini kazıyarak içlerinde ne kadar sevgi, merhamet varsa hepsini almış, havaya savurmuştur. Çok da kızdı bana o binbaşı, bana.

Telaşlandı, eli ayağına dolaştı, motor durdu, tekne gitti düzlüğe vurdu, yanaştı, Hasan bunun farkında olmadı. Kaça kaça dünyanın öteki ucuna geldim. Buradan sonra nereye gideceğim. Belki Hüsmen hükümete, beni asmasınlar diye paralar verir. Dediğine göre onun pahalı gavur altınları varmış. Birden, herkesten umudunu kesiyor, sonra hiçbir sebep bulamadan bir umuda kapılıyordu. Birdenbire bir korkuya kapılıyor, akaryakıtının kıyıya kadar kendini götürmeyeceğini anlıyor, sonsuz bir karanlığa gömülüyor, ardından da sevinç içinde, asılmaya giderken kendisine, Allah rahmet eylesin, mekanını cennet eylesin, diyen paşayı anımsıyor, içi sevinçle, aydınlıkla doluyordu. Dünya iyi, güzel insanlarla dolu.

Binbaşıyla yüzbaşı tören üniformalarını giymişler, çizmelerini parlatmışlar, kalpakları başlarında erkenden iskeleye gelmişler, konuşarak öbürlerini bekliyorlardı. Beklediklerinden Poyrazla Vasili geldi. Vasili de lacivert bir giyit giymiş, başına mor püsküllü kırmızı fesini takmıştı. Poyraz da üniformalıydı ve İstiklal Madalyası da göğsündeydi. Baytar da lacivertlerini çekmişti. Hüsmenin sırtındaki giyiti solmuş, buruşmuştu. En sonunda Musa Kazım Ağaefendi geldi, çok şıktı. Onun başında da bir kalpak vardı. Mavi, ak benekli kravatını beyaz gömleğinin üstüne, günün modasına uygun bağlamıştı. Giyiti siyah, ayakkabısı parlaktı. Bıyığını burmuş, çenesindeki kırçıl sakalını taramıştı. Mavi güzel gözleri yumuşaktı. Bir şeyler ararcasına yöreye bakıyordu. Gözleri geldi Poyrazın üstünde durdu, bu yakışıklı, rahat yüzlü, iyi huylu delikanlı üniformasını giyince daha gençleşmişti. O korkunç savaştan nasıl kurtulup da buraya kadar gelmişti, şaşıyordu. Kaptan Kadri teknesini getirmiş iskeleye yanaştırmıştı. Önce Ağaefendiyi, kollarına girip tekneye götürdüler. Ağaefendinin bütün ağalık, beylik vekarı üstündeydi. Sanki çiftliğinde atlarının, seyislerinin, komşularının, dostlarının arasında soylu atlarını seyrediyordu.

Kaptan motoru çalıştırdı, bir süre sonra da gazı sonuna kadar verdi. Her zamankinden daha çabuk vardılar kasabanın iskelesine. Kavlakoğlu Remzi Bey, lacivertlerini çekmiş, kalpağını başına takmış, adamlarıyla Karınca Adalıları bekliyordu. Onları karşılamaya kaymakam, askerlik şubesi başkanı, nüfus memuru Üzeyir Han, Abdülvahap, Hayri Efendi, Cafer, İsmail, kasabanın ileri gelenleri gelmişti.

Onlar karaya ayak basar basmaz davullar, zurnalar birden çalmaya başladı. Davul zurnalar önde, konuklar, karşıcılar arkada kasabaya yürüyorlar, kalabalık gittikçe çoğalıyordu. El yapması bayraklar, uzun sırıklara takılmış dalgalanıyordu. Alayı vala ile kasabaya girdiler, Remzi Beyin büyük konağına vardılar, bir kat merdiven çıkarak geniş salona girdiler, salonun her yanına sıra sıra konmuş koltuklara gömüldüler.

Doktor Salman Sami yanında oturan Hayri Efendiye döndü, kulağına:

"Ben ömrümde böyle koltuk görmedim," dedi, "ne de böyle bir koltuğa oturdum."

"Bu konak çorbacı Lefteris Farasoğlunundu," dedi Hayri Efendi. "Lefteris bu yörelerin en zengin adamıydı, çiftlikleri, dünyaya işleyen vapurları vardı. Bu konak gibi bir konak İzmirde bile yoktu. Kavlak Remzi elindeki uzun bir sırıkta dalgalanan ayı aya, yıldızı yıldıza benzemeyen, ucu yere değen kocaman bir bayrakla kasabaya girdi. Bir zabit üniforması giymişti. Başındaki elli kişi de zeybek kılığındaydı. Uzun hançerleri ipekli kuşaklarının altına sokulmuş, kundakları işlemeli mavzerleri omuzlarına atılmıştı. Gümüş savatlı fişeklikleri omuzlarından çaprazlama bellerine indirilmişti. Her birinin başında da çiçekli fesler göz alıyordu. Dizlerine kadar inen kısa sırmalı şalvarları, sırma işleme, kolları dirseklerinde cepkenleriyle Kavlakzadenin efe ordusu bir heybetti."

"Duurrr," diye Hayri Efendiyi susturdu Salman Sami, "burada otur otur ne olacak, dışarıya çıkalım da biraz dolaşalım," dedi. "Poyraz Bey siz de gelin."

Kalktılar, üçü yan yana salonun orta yerine çıkan merdivenden indiler, deniz kıyısına yollandılar, kıyıda kumların üstünde yürüdüler.

"Kasabanın meydanına geldiler, meydana bir kürsü kurulmuştu, kim bilir ne zaman, kimse bunun farkında değil. Eli koca bayraklı, yanında bir efe sürüsü, önlerinde davul zurnayla zeybek oynayarak gelen Kavlak Remziyi gören halk bir anda meydanı doldurmuştu. Şu koskocaman meydanda iğne atsan düşecek yer kalmamıştı. Koşarak kürsünün arkasına geçen Kavlak halka bir askeri selam verdi. Düşmanı biz denize döktük de oradan geliyoruz, diye başladı. Efelerimle ben bir Yunan fırkasını bozguna uğrattık, bozulan düşmanın yarısını öldürdük, geriye kalanını da İzmirde denize dökdük. Bir Türk bin Yunana, bir efe de yüz bin Yunana bedeldir, diye bağırdı. Sonra Sarıkamışta nasıl kanını döktüğünü, şahit olarak da orada birlikte çalıştığı Rumları gösterdi. Üç gün güç gece düğünler kurdu, şölenler donattı. Fakir fıkara avluya serilmiş hasırlar üstünde yemeklerini yediler, kasabanın ileri gelenleri konakta ağırlandılar. Konak üç gün üç gece doldu doldu boşaldı. Ben de bi-

liyorum, kasabanın tümü de biliyor, bu adam bir asker kaçağıdır. Onunla birlikte gelen efeler de gerçekten Yunan savaşına katılmış efelerdir. Efeler, İstiklal Harbi başlayınca düze inmişler, harbe katılmışlardır. Şimdi de birkaç günlüğüne onun paralı askerleri olmuşlardır. Bu alçak adam asker kaçağı bir vatan hainidir."

Salman Sami, asker kaçağı sözünü duyunca durdu, Poyraza döndü, nerde kaldı kaçak Hasan, diye sordu, hani buraya bizimle gelecek, biz de askerlik şubesi reisi kardeşimiz İshak binbaşıdan tezkeresini alacaktık?

Poyraz:

"Hasanı o gün bugündür, aradık taradık bulamadık, kaçmış efendim," dedi.

Salman yüzünü elleri arasına aldı, bir süre düşündü:

"Korktu," dedi sonra da. "Konuşurken söz gelip asılmasına dayanınca, ben de ona sert konuşunca korktu da kaçtı ele veririz diye. Çok üzüldüm."

"Kimmiş bu adam," diye sordu Hayri Efendi.

Bir yandan Poyraz, bir yandan Salman Sami, kaçak Hasanın maceralarını anlattılar. Hayri Efendinin gözleri yaşardı, bir yumruk geldi boğazını tıkadı, karıncalamış bir sesle:

"Keşki benim oğullarım da kaçsaydı," dedi. "Çanakkale neye yaradı ki, düşman zırhlıları gene Boğaza girdi, geldi Dolmabahçenin önüne demir attı."

"Keşki Sarıkamış ordusu toptan asker kaçağı olsaydı. Oradakilerin kıyımı, toptan donmaları neye yaradı, zabiti, askeri hepsi birden kaçsalardı," dedi Salman Sami. Poyrazı kolundan tuttu, "Bu adama, kaçak Hasana kötülüğü ben yaptım. Poyraz kardeşim, evladım, nereye kaçmış olabilir kaçak Hasan? Bu kötülüğü ben yaptım o adama. O da beni kızdırdı. Yapmasaydı, o da öyle konuşmasaydı," diye bağırdı. "Onu bir yerlerde bulamaz mıyız? Bulsak ona İshak Beyden bir tezkere alırdık."

"Çok iyi, merhametli bir insan İshak Bey. Ben de size yardımcı olabilirdim. Onunla çok iyi dostuz, onunla," dedi Hayri Efendi.

"Adada değil, adanın aramadık yerini bırakmadık, bulunmadı. Teknesine binmiş ilk akşamdan kaçmıştır. Ama çok uza-

ğa gidemez. Gitse gitse Kaba Adaya kadar gidebilir, yakıtı yok."

"Kadri Kaptan burada mı?" diye sordu Salman Sami.

"Buraya gelmesini söylemiştim Kaptana. Haydi iskeleye gidelim, belki orada kahvededir."

Bir süre sustular, sonra yavaş yavaş iskeleye doğru, Hayri Efendiyi dinleyerek yürüdüler.

Çorbacılar mübadeleyi, karar daha Lozandan çıkar çıkmaz öğrenmişlerdi. Bütün mallarını mülklerini ucuz ucuz satıp satıp gidiyorlardı. Lefterisle Remzi iyi arkadaştılar, Lefteris giderken beş bin dönümden daha çok olan çiftliğini, bağlarını, şimdi içinde oturduğu konağını Remziye sattı. Geriye dönerse, arkadaşı Remziden alacaktı. Lefteris Remziye her yönden güveniyordu. Arkadaşı Remzi kasabanın köklü bir ailesindendi. Zengindi. Askerden Yunanlılarla çarpışmamak, Yunanlıları öldürmemek için kaçmıştı. Dönmezse bu mal mülk helal olsundu Remzi kardeşine.

İskeleye yaklaşırlarken onları yolda Kadri Kaptan karşıladı, kahveye geldiler. Kahve ağzına kadar dolmuştu, hep birden ayağa kalktılar, çaylar, kahveler geldi. Kahvede oturanların hepsi hoş geldiniz dediler.

"Hasanı daha bulamadınız değil mi Kadri?"

"Bulamadık," dedi Kaptan Kadri. "O akşam bana geldiğinde, beni asacaklar. Ben burada duramam. Beni binbaşı astıracak. Yarın öbür gün candarmalar gelecekler, beni götürecekler. Ben bu gece gitmeliyim ama teknenin yakıt deposu bomboş. Bana bir teneke benzin verirsen ben de sana çok para veririm, dedi. Kusura kalma Hasan, dedim, bende ancak beni kasabaya götürecek kadar benzin var. Poyraz Reis de beni kasabaya istedi. Bunun üstüne, koynundan kocaman bir kadife kese çıkardı, al şu paraları bana üç teneke benzin al getir, sana taşıma ücretini bol bol veririm, dedi."

Poyraz:

"Sen al tekneni hemen adaya git, Şehmusu, Usoyu yanına al, doğru Kaba Adaya, Hasanı al köye getir. Doktor bey, arkadaşı askerlik şubesi reisi olan binbaşıdan tezkereni alıyor, diye söyle. Gelmek istemezse ağzından girip burnundan çıkın, onu

kandırın. Hasanla başa çıkamazsan, Şehmusa olanı biteni söyle, Şehmus da senin söylediklerini Usoya çevirsin. Uso ona desin ki ben, senin canına kefilim. Uso onu yola getirir. Onu adaya getirince de hiçbir tekne deposunda, hiçbir yerde yakıt bırakmayın, yakıtları çalar kaçar sonra. Yazıktır fıkaraya, şimdi ölüp ölüp diriliyordur o. Haydi doğru adaya."

Salman Sami:

"Oğlum Kaptan, benden de selam söyle Hasana, hiç korkmasın, benim canım sağ iken onun kılına bile hile gelmeyecek. Ona hiç kimse dokunamayacak, bizim bir kardeşimiz gibi cennet adamızda rahat rahat yaşayacak."

Kadri Kaptanı uğurladıktan sonra kasabaya döndüler. Yolda onları Remzi Beyin adamları karşıladı: "Aman efendilerimiz, Ankaradan mebuslar geldi, konakta sizi bekliyorlar."

Ankaradan gelen mebuslar bir sürü de bayrak getirmişlerdi. Kavlak Remzi Bey bayrakların büyüklerinden ikisini, görkemli avlu kapısının her iki yanındaki uzun telli kavakların doruğuna astırmıştı. Geriye kalanlar da yüksek avlu duvarının üstüne aralıklarla sıralanmıştı. Bayraklar dalgalanıyordu. Avluda davullar zurnalar çalınıyor, zeybekler dizlerini yere vura vura sıçrayarak zeybek oynuyorlardı. Sırmalı zeybek giyitleri parlayıp sönüyordu. Zeybekler, yalnız bir yerde değil, avlunun köşelerinde de oynuyorlardı. Onlar salona girince bütün salon ayağa kalktı. Mebusların hepsi aynı usta terzinin elinden çıkmışcasına lacivert elbiseler giymişlerdi. Mebusların ortasında dimdik duran upuzun kişinin boynu da uzundu. Yaka cebine beyaz bir mendil sokmuş, bir de kırmızı kravat takmıştı. İstiklal Madalyası da göğsünde parlıyordu. Poyraz salona girince uzun mebus doğru Poyraza geldi kendini takdim etti. Önce Gelibolu-da, sonra İstiklal Harbinde savaştığını söyledi.

Poyraz sıkışmış, eli ayağına karışmış, iki sözcük bulup da bir araya getiremiyordu.

"Ya siz?"

"Ben mi efendim, ben mi, önce Allahuekber dağı, Sarıkamış, sonra Urfa cephesi, Fransızlara karşı..."

"Müşerref olduk evladım. Demek Sarıkamıştan geriye kalan birkaç askerden biri de sensin. Hiç çarpışmaya girdiniz mi?"

"Girdik ama buna çarpışma denmez. Daha savaşa giremeden hepimiz öldük. Hepimizi öldürdüler."

"Biz Gelibolu'da hem savaşa girdik, hem de öldük. Hem de çok çok öldük. Sizi bit yedi, soğuk dondurdu, bizler kurşunla, süngüyle öldük. Öldük, koca imparatorluk da bizimle öldü. Buna da, bugünümüze de çok şükür. Yanan Anka kuşunun yumurtasından cumhuriyet ve asil ve necip ve celil Türk milleti çıktı."

"Çok şükür çıktık efendim."

"Osmanlı yedi yüzyıl yaşadı, cumhuriyet ilelebet yaşayacak."

"Yaşayacak efendim. Hem de daha çok."

Bu madalyalı eski askerler başlarını biribirlerine vermiş konuşurlarken yanlarına bir mebus geldi, "Miralayım," dedi, "hepimiz kasabanın meydanına gidiyoruz. Orada bu vatanı nasıl kurduğumuzu anlatacak, herkesi dilhun edecek, dünyayı gözyaşına boğacaksınız."

Miralay Poyrazın koluna girdi:

"Haydi gidelim bakalım meydana. Meydanlarda konuşabilmek her kişiye nasip olmaz. Bir nutuk meydanını kazanmak, bir meydan muharebesi kazanmaktan daha güçtür."

Merdivenleri kol kola çok yavaş indiler, kalabalığın arkasından yürüdüler. Önde zeybekler, arkada kulakları sağır edercesine yeri göğü inleten davullar, zurnalar, onların arkasında mebuslar, kasabanın, yakın kasabaların, vilayetin, köylerin ileri gelenleri, onların arkasında da yaşlı genç, kadın erkek, çoluk çocuk kasabalılar, günler önce de kasabaya falan gün geleceksiniz diye buyruk gönderilen köylüler... Kavlakzade Remzi, miralayla Poyrazı böyle kol kola, iç içe görünce yüreğindeki korku büyüdükçe büyüdü. Bildim, diye düşündü, o Poyraz dedikleri adamın kim olduğunu bildim. Onun gözlerine bakınca gizli, büyük bir işin içinde olduğunu bildim. O yeşil bilye gibi dönüp duran gözlü Nişancı Velinin de kim olduğunu derakap anladım. Sonra gelen doktorlar? Sonra Baytar adlı adam? Hiç Baytar adında adam olur mu, o adam Teşkilatı Mahsusadandır, Baytar da onun lakabıdır. Şuna bakın, muhterem kahraman miralayla dünkü çocuk, tıfıl Poyraz nasıl böyle kol kola gezer,

ağız ağıza, herkesin içinde gizli konuşur, bakın bakın, bunlar konuşuyorlar, baba oğul, büyük kardeş, küçük kardeş, bin yıllık arkadaş gibi. Bunlar adamı iki sözle astırıverirler. Şu miralayın gözlerinin içine bir saniye bakamazsın bile, bakışları insanın yüreğinin içine işliyor. Bunların içinde gene en yiğit duranı Poyraz. Onun da adasının kilisesini yıktık. Şu kiliseyi onarıp, bir de uzun, bembeyaz minare dikmeli mi? O güzelim çorbacı evlerini yıkmanın bir gereği var mıydı, var mıydı? O adam da, şeytan gözlü de muhterem Poyraz Bey olmasa, Urfa kahramanı, kahraman madalyalı, o domuz Veli mi ne beni vuracaktı. O kadar çok katile benziyor ki, yüzüne bakanın, ona bakar bakmaz nasıl canı çıkmıyor, insan şaşırıp kalıyor. Bu Poyraza, bu iyi huylu adama iyi davranmalı. İnsanı birçok beladan, önce kurtardığı gibi, bundan sonra da kurtarır.

Geriye döndü, miralayla Poyraza yaklaştı, eğreti hazırolduydaydı, kollarını yanlarına iyice yaklaştırmış, boynunu içine çekmiş, omuzlarını kaldırıp iyice dikmişti.

"Efendim, siz konuşacaksınız değil mi?"

Miralay doğruldu, Poyrazın kolundan çıktı:

"Elbette ben konuşacağım."

"Var olasınız, sağ olasınız efendim, muhterem ellerinizden öperim."

Miralay bir daha Remzinin yüzüne bakmadı, yeniden Poyrazın koluna girdi, gene ağır ağır konuşarak yürüdüler, onlar gelince kalabalık ikiye ayrıldı, miralay sağı solu selamlayarak kürsünün yanına kadar geldiler. Onlar kürsünün yanına varır varmaz, önce milletvekillerinden, kasaba, yakın kasabalar, vilayet ileri gelenlerinden, sonra da köylülerden, bir alkış patladı, davullar, zurnalar sustu, herkes tembih edilmiş, köylüler de sıkı bir asker taliminden geçmişlerdi. Alkışlar uzun sürdü. Miralay alkışlar sürdükçe önüne baktı, sonra birden başını dikti, kürsüye yürüdü. Üç basamak çıktı, gözlerini halkın üstünde sağdan sola gezdirerek baktı. Alkışlar gittikçe şiddetlendi. Miralay ellerini kaldırdı, avuçları halka dönüktü. Alkışlar kirp diye kesildi ve miralay konuşmaya başladı:

"Eeey benim halkım, düşmanı Sakaryadan, İnönünden, Afyondan söküp atan, Dumlupınar meydan muharebesinde ovala-

rı düşman askerlerinin kanıyla sulayan, eeey kahraman halkım, Dumlupınarı düşman askerlerinin cesetleriyle dolduran, eeey yüce halkım, sensin düşmanın kalıntılarını yüce İzmirde denize döken, eeey, yüce, kahraman oğlu kahraman milletim, sen değil misin Asyadan ulu bir fırtına gibi kopup devletler kura kura Anadoluya kadar gelen, Romaya, yani Bizansa diz çöktüren sen değil misin? Sen değil misin dokuz yüzyıl bu koca dünyaya hükmeden? Atillayı, Cengiz Hanı, Timuru yaratıp yeryüzünün üstüne sürüp, yayların, okların, mızraklarınla dünyayı titreten, dağları, denizleri çölleri zangır zangır titreten sen değil misin? Bu millet bir Anka kuşudur. Anka kuşu kuşların hanı, şahı, padişahıdır ki bin yıl yaşar, ondan sonra Anka kuşunun yüreğinden bir ateş çıkar. Anka kuşu bu ateşle kül olur, o külden bir tek yumurta, o sıcak yumurtadan bir yavru çıkar, o yavru yedi günde büyür, kuşların hanı olur. Böylelikle Anka kuşu kıyamete kadar aynı haşmetle sürer gider. Bizim soyumuz, ırkımız da insanlık içinde Anka kuşudur. Biz de her bin yılda ateşlerden çıkan yumurta misali, kıyamete kadar Anka kuşu gibi küllerimizden halk edileceğiz. Soyumuz, cumhuriyetimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa sayesinde ilelebet yaşayacak. Eeeey, kahraman halkım, bugün buraya Cumhuriyet Halk Fırkasını açmak üzere buraya gelmiş bulunuyoruz. Bizi, milletimizin bağrından, yüreğinin ortasından doğmuş bu fırka yükseltecek, Alp dağlarını aşarak Avrupa medeniyetinin taaa tepesine, en yücesine çıkartacaktır. Unutmayın eeey milletim, biz bin yıllık küllerden doğduk, küllerden, küllerden doğduk. Bin yıl sonra yine kendi küllerimizden doğacağız." Miralay coştu, gırtlağını temizledi, gür sesini sonuna kadar yükseltti: "Evet, on bin, yüz bin yıl, sonuna kadar, ilelebet, cumhuriyetimizle Başbuğumuz olan Mustafa Kemal Paşayla birlikte, Cumhuriyet Halk Fırkamızla birlikte bin yılda biz kendi küllerimizden doğacak, dünyaya hükümran olacağız. Yaşasın cumhuriyet, yaşasın fırkamız, yaşasın Zümrüdüanka, yaşasın dünya hükümranlığı, yaşasın, yaşasın."

Kavlak Remzi elindeki bayrağı ne kadar yükseltirse alkış o kadar artacak, alkış sesleri çıkacaktı.

Cumhuriyetten önce Anadolunun her bir yerinde el çırparak alkışlamak gibi bir gelenek yoktu. Alkış ülkeye Ankaradan

yayılıyordu. Kavlak Remzi de Ankarayla ilişkiye geçtikten sonra alkışla birlikte daha birçok yeniliği kasabaya getirmişti. El çırparak alkışlamayı da Ankarada öğrenmişti. Cumhuriyet Halk Fırkasının İlçe Başkanı olunca da, partinin açılış günü alkışı önce kasabalılara, sonra da köy köy dolaşarak alkışlamayı bizzat kendisi, töresiyle öğretmişti köylülere. Alkış öğretmek değil, vatan için o canını verirdi.

Gök gürler gibi bir alkış başladı. Alkış bir türlü durmuyordu. Miralay elini sallıyor, kollarını kapatıp açıyor, teşekkür ediyor, alkışlar bir türlü durmuyordu. Alkışçılar da coşmuşlar, ellerini patlatırcasına alkışlıyorlardı. Miralay ne edip ne yaptıysa alkışlar bir türlü durmadı. Miralay sonunda kürsüden indi, duracağı yerde durmadı, hızla yürüdü gitti. O aralar Kavlakzade de bayrak indiriyor, bayrak kaldırıyor, millet başını almış gitmiş, durmak bilmiyor, alkış sürdükçe sürüyordu. Remzi halka alkışlamayı öğretmişti ya gaflete gelmiş, durmayı öğretmemişti. Bu coşmuş halkı durdurmanın bir yolunu bulamıyordu. Can havliyle kürsüye çıktı:

"Durun arkadaşlar, durun," diye var gücüyle bağırdı. O dur dedikçe alkış artıyordu. O da kürsüde çırpınıyordu. Baktı ki kimseyi durduramıyor, kürsüden indi, yürürken ayakları biribirine dolaştı, yere yuvarlandı, alkışlar daha da arttı. Bu sırada alkışlara çıldıran Salman Sami kürsüye fırladı, tabancasını çekti, havaya üç el ateş etti, kalabalık afalladı, ikirciklendi bir kısmı alkışı kesti, bir kısmı da sürdürdü.

"Yeter artık, el çırpmayı kesin! Bu bir emirdir."

Alkış birden kesildi. Ortalıkta öyle bir sessizlik oldu ki kelebek uçsa kanatlarının sesi duyulur.

Kendine gelen Kavlak Remzi topallayarak kürsüye çıktı:

"Bundan sonra alkış yok," diye bağırdı. Lacivert elbisesi toza toprağa bulanmıştı, o farkında değildi. "Şimdi hep birden fırkaya gideceğiz, miralay kırmızı beyaz kurdeleyi kesecek. Alkış tamam. Bundan sonra alkış yok."

Miralay önde, onlar ve kalabalık arkada partiyi açacakları Rum konağına yürüdüler. Kalabalık konağın dört bir yanını aldı, kimseden çıt çıkmıyordu. Davullar zurnalar bile susmuştu. Konak baştan başa bayraklarla donatılmıştı. İnce uzun boylu,

kavruk yüzlü miralay kapıya yürüdü, kapı açıktı, miralay önünde durdu. Bindallı bir fistan giymiş, boynuna beşibiryerdeler takmış bir genç kız elinde bir altın tepsi, içinde bir makas miralayın yanına geldi, tepsiyi miralaya uzattı. Miralay makası almadan önce kızın güzel yüzüne baktı. Kızın elleri belli belirsiz titriyordu. Yüzü de ter içindeydi. Makası aldı, kaldırdı şöyle bir baktı. Kırmızı beyaz kurdele konağın bir köşesinden öbür köşesine gerilmişti. Miralay bir tapınmada gibiydi. Sol elini usulca kurdeleye uzattı, makaslı sağ eli geldi usulca kurdeleyi kesti, kalabalığa döndü, gür sesiyle, "Hayırlı, uğurlu olsun," diye bağırdı. "Fırkamız vatanımızı payidar..." baktı ki kalabalıkta dalgalanma var, hemen sustu. Kalabalık alkışa bir başlasa, bu sefer onları kimse durduramazdı. Konağın içine kaçarcana girdi, merdivenleri çıktı, arkasından da konuklar çıktılar. Partinin içi çok güzel döşenmişti. Koltuklar, kanepeler, sandalyalar, masalar İstanbulda, Ankarada bile yoktu. Oturdular, sohbete başladılar. Oturacak yer bulamayanlar da ayakta, konuşulanları can kulağıyla dinliyorlardı. Askerlik şubesi başkanı topçu binbaşısı İshak Bey de geç kalmış, ayakta duranlar arasındaydı. Doktor Salman Samiyle ötekiler, salon kapısının yanındaki kanepede oturuyorlardı. Karşıda topal binbaşıyı gören doktor kanepeden dışarıya kayıverdi, dışardan arkadaşlarına işaret verdi, onlar da yavaş yavaş dışarıya kaydılar. Kapının yanındakiler, onlar kalkar kalkmaz yerlerini doldurdular. Sohbettekiler, kendilerinden geçmişler, ülkeyi Avrupanın tam hizasına, hizasını geçtik tepesine çıkaracaklarını konuşuyorlardı. Çürümüş, kokuşmuş Osmanlıdan nasıl yemyeşil bir dal fışkırttıklarını övünerek, dal, dal, dal fışkırttık, diyerek coşuyorlardı.

"Haydiyin şubeye gidelim."

"Gidelim," dedi doktor Salman Sami.

Askerlik şubesi yakındı, kalabalığı yara yara görkemli ahşap yapının önüne vardılar. Önünde bir durakladılar, "İshak binbaşı, seninki bir konak değil, bir saray."

"Bir çorbacının konağı. Geldim ki, bizim şube kümes gibi, bu yapıyı gözüm tuttu. İçinde bir zibidi kuştüyü yatağa ayakkabıları, elbisesiyle uzanmış yatıyor. Beni görür görmez yataktan fırladı, hazırola geçti. Bu ev kimin, diye sordum. Benim de-

di. Babandan mı kaldı? Bir çorbacının. Ben de çorbacının çiftliğinde bekçiydim. O memleketine giderken bana verdi. Neden? Verdi işte, hükümet almasın, diye. Sen de aldın, öyle mi? Ben de... Anahtarlar da sende mi? Bende. Ver bakalım anahtarları. Hemen anahtarları çıkardı verdi. Boynunu büktü, ben de bu evin sahibi oldum, diye seviniyordum. Gene sevineceksin, on gün sonra bana gel, sana bir ev bulacağım. Öyleyse bana bıraktığı bağı da onlara söyle de elimden almasınlar. Cebinden kağıtlar çıkarıp gösterdi, bu konağı da, bağı da delikanlıya satmıştı. Sen on gün sonra bana gel, sana bundan da güzel, beğendiğin evi bulamazsam evimi sana vereceğim. Sen bana bağı iyicene ver, hükümet elimden almasın, ben ne yapayım bu kadar kocaman evi. Sen bağı alma yeter. Sana ev de bulacağım deme. Sağ ol, dedi, çıktı gitti."

Konağa girdiler, konağın içi pırıl pırıldı, koltuklar, kanepeler, sandalyalar, hepsi İtalyadan gelme. Konuklar koltuklara oturdular, kahveler geldi.

Doktor Salman binbaşıya delikanlıyı sordu:

"Delikanlı on gün sonra geldi. Ben ona küçük bir ev bulmuştum, bağın da tapusunu almıştım, tapuları verdim ona. Heeeeyt, yaşadım, yaşadım, yaşadım, diye bağırdı, kuş gibi merdivenden uçtu gitti. Uzaklardan sesi, evleneceğim, evleneceğim, diye geldi."

"Şimdi seninle bizim de bir işimiz var. Kaçak Hasanı önce Poyraz Bey anlatsın. Ondan sonra da ben anlatayım."

Poyraz önce, doktor Salman sonra kaçağın kendilerine bir bir söylediklerini bir bir anlattılar, binbaşı İshak bir hoş olmuş, gözleri dolmuş titrer gibiydi:

"Ayniyle vakidir. Sarıkamış tarihimizin en büyük bozgunudur. Enver Paşa dedikleri o kendini beğenmiş meczubun eseridir. Savaşa girmeden öldürülmüş büyük bir ordunun donarak, bit yiyerek ölümüdür. Ölen doksan bin kişidir, diyorlar, ne doksan bin, ne yüz bin, ne yüz elli bin kişi. Sarıkamışta ölenlerin sayısını hiçbir zaman, bir kimseden öğrenemeyeceğiz. Utanıyorlar, harbe girmeden bir ordu, şu kadar bin kişi donarak, bit yiyerek, tifüsten, bir zırdeli yüreksizin emriyle öldü mü diyecekler, korkuyorlar."

Topal binbaşı, kendi konuştuğunun ardına takılmış, bütün Sarıkamışı, bütün acılarıyla anlatıyordu.

Doktor Salman Sami ikide birde:

"Olamaz, olamaz, olamaz," diyordu, "hiçbirimiz hiçbir şey bilmiyoruz Sarıkamış üstüne. Ne yazık. Daha dünkü Sarıkamış. Niçin saklıyorlar?"

"Saklarlar doktor kardeşim. Savaşa girmeden öldürdükleri bir orduyu, ordunun yanındaki üç kolorduyu da saklarlar. Bir de Çerkeslerin, Karadenizin milislerini, bir de Kürtlerin süvari kolordusunu utanmadan nasıl açıklayabilirler doktor bey kardeşim, utanmadan nasıl, nasıl?"

Binbaşı kan ter içinde kalmış, boyun damarları şişmiş, iri mavi gözleri pörtlemişti. Sol ayağını onların önüne uzattı, pantolonunu yukarı sıvadı: "Şu bacağıma bakın, ne bacağımda, ne de başka bir yerimde kurşun yarası yok. Dağa çıkıyorduk, bir bora fırtına başladı ki, dörtte üçü daha önce donmuş taburumuz geriye döndü, düzlüğe indik, göbeğimize kadar kara gömüldük, yerimizden kıpırdayamadık. Gerisini hatırlamıyorum. Gözlerimi bir köy evinde açtım ki yanımda iki kişi daha var. İkisi de mülazım, ne oldu bize, öteki arkadaşlar nerde, diye sordum. İkisi iki yerden doğruldular, şu köylüler bizi bulduklarında, karın üstünde yatan arkadaşlarınıza teker teker baktık, hepsi de donmuştu, dediler. Benim iki bacağım yok, dedim. Öbür mülazım, benim de bacaklarım yok, dedi. Ben bacaklarımı kıpırdatayım, dedim, kıpırdatamadım. Köyün cerrahı kurtardı bir bacağımı. Bu bacakla Kurtuluş Harbine gönüllü katıldım. İstiklal Madalyası bana daha gelmedi. Beni herhal unuttular."

"Olamaz, olamaz, olamaz."

"Oldu sevgili doktorum, oldu. Sen kaçak Hasanı al da bana gel. Enver Paşanın katlinden nasıl kurtulmuş, meraktan ölüyorum, çabuk bulun, çabuk getirin de onu çabuk asayım! Ordudan kaçan olmadı, donmayan, bitlerin yemediği, bölüğünü taburunu arayan askerlere de Enver Paşa rastlamışsa onların da ağızlarının içine kurşunu doldurmuştur. Enver Paşa bizi bulsa, sığındığımız köyde bizi bulsaydı, bize açın ağzınızı, diye bağırarak ağzımızın içini kurşunlarla doldurur, gülerek çeker giderdi. Bana çabuk ge-

tirin kaçak Hasanı, ona tezkeresiyle birlikte, Sarıkamış kahramanlık madalyası vereyim. Hiç korkmayın, kaçak Hasanın nüfus kağıdı falan yoktur. Bizim burada bir Han var, sahici bir Han, öyle uydurma Han değil, sahici bir Çeçen Hanı."

"Biz bu akşam Üzeyir Hana davetliyiz. Zatıalilerinin de davetli olduğunu Han bize müjdeledi. Ama biz akşama kadar sabredemedik, size geldik."

"Hoş geldiniz, safalar getirdiniz. Hasan işinin de bana düştüğü iyi oldu. Ona yardım edeceğimden dolayı çok sevinçliyim. Ona tezkereyle beraber, düşmanla kanının son damlasına kadar çarpışarak taburundan kalan tek kişi olduğu için ona bir de takdirname vereceğim."

Kalktılar, hep birlikte Kavlak Remzinin konağına öğle yemeğine gittiler. Remzi Bey doktor Salman Samiyi miralayın soluna, Poyrazı doktorun yanına, Karınca Adasından gelen öteki konukları da Poyrazın yanından aşağı doğru sıraladı. Bu davranış Karınca Adalılara verdiği önemin bir nişanesiydi. Miralayın sağına da milletvekillerini, il başkanını oturtmuş, il başkanının yanına da İshak binbaşıyı koymuştu. Çünkü binbaşıyla Poyrazın ilişkilerini yakından izlemişti. Çok önemli bir kişi olmasa Poyraz ona bu kadar saygıda bulunur muydu? Altı üstü o bir topal binbaşı, Poyrazsa İstiklal Madalyalı bir kahramandı. Belki binbaşının da bir madalyası olacaktı ya, yaptığı gizli iş belli olmasın diye saklıyordu.

Şölen masasında envai çeşit içki vardı, herkes içiyordu. Şakalaşıyor, nutuklar atıyor, Altaylardan atılıp da Alp dağlarının göbeğine saplanan okları kimse dilinden düşürmüyordu. Yüce ırkımız Altaylardan inerek, Cengiz Han gibi Anadoluya akarak, burada da birleşip bütün dünyayı fethedecektik. Biz güneşin çocukları olaraktan yeryüzünü şanımızla donattık, bundan sonra da şerefimizle donatacağız. Kılıçlarımızdan şorul şorul insan kanı akacaktır, insanlık bizden yılacaktır, önümüzde iki büklüm eğilecektir.

Yemek ıniralayın nutkuyla, övünmeleriyle başlamıştı, öyle de bitti.

Ankaradan gelen konukları tren bekliyordu, akşam yemeğine kalmadan lokomotifi çiçeklerle, mersin dallarıyla donatıl-

mış trene bindiler. Remzi, alkış kursundan geçirdiği köylülere, konuklar giderken de onları gök gibi gürleyen alkışlarla uğurlayacaklarını sıkı sıkıya tembih etmeyi unutmamıştı. Bir süre, alkış alkış, diye yırtındı ama, istasyonun dört yanını doldurmuş kalabalıktan çıt çıkmadı. Tren kalkmadan çok önce davul zurna da kesildi. Lokomotif dumanlar fışkırtarak kalktı, tam bu sırada da davul zurna ortalığı inletti. Tren gözden yitinceye kadar sessiz kalabalık yerinden kımıldamadı. Tren gözükmez olduktan sonra da zeybek oyunları, halaylar... Oyun oynaya oynaya konağa döndüler, zeybek oyunlarını, halayları sabaha kadar sürdürdüler. Bir bölük zeybekle halaycı alandan çekilince Remzinin adamları başka bir bölük zeybeği ve halaycıyı oyuna sokuyordu.

Bütün bu hayhuyda yorgun düşmüş Karınca Adalıları Üzeyir Han candan karşıladı. Musa Kazım Ağaefendinin koluna girdi, merdiveni çıktılar. Ağaefendi neşeliydi, yüzünde güller açıyordu. Hemen masaya oturdular. Onlardan sonra da Hatun geldi oturdu. Herkese, hoş geldiniz, safalar getirdiniz, dedi. Masa donanmıştı. İki güzel genç kız hizmet ediyordu. Gece yarısına kadar, ağır ağır miralayı, Cumhuriyet Halk Partisini, partiden ağır konuklar geldiğini, valilerin, Kavlak Remzilerin parti başkanları olduğunu, Kurtuluş Savaşını konuştular. Hiçbirinde en küçük bir sarhoşluk işareti yoktu.

Üzeyir Hanla binbaşı onları iskeleye kadar uğurladılar. Onlar tekneye binerlerken, İshak binbaşı el sallayarak bağırdı:

"Hasanı unutmayın Hasanı. İnşallah bulacak bana getireceksiniz, benim cephe arkadaşımı. Enver Paşanın hışmından nasılsa kurtulmuş, benim asker arkadaşımı merak ediyorum."

"İnşallah buluruz," diye karşılık verdi Poyraz. "Sağ olun binbaşım. Akıllı, iyi, hoş, tatlı bir insanı kurtaracaksınız."

Doktor Salman Sami Hasana kötü davranıp onu kaçırdığına üzülüyor, durmadan, Hasanı bulabilecek miyiz, diye soruyordu. Poyraz da, kesin bir şey söylemese de, o çok uzağa gidemez, yakıtı kalmamıştı, Kadri Kaptandan istemiş, o da benim teknemdeki yakıt bizi ancak kasabaya götürür demişti. Nişancı adaya uğramamışsa nerde bulacak yakıtı, diyordu. Doktor Salman Sami de buna çok sevinmişti. Ödü patlıyordu

zavallının, korku yıllar yılı iliklerine kadar işlemiş, her gün yakalanmak, her gün öldürülmek korkusu... Korkusunu soğukkanlılıkla, başkasının korkusuymuş gibi bir anlatıyordu ki... Ancak korkudan başka hiçbir şey düşünmeyenler, korkuyla etle tırnak gibi yaşayanlar korkuyu böyle anlatırlar. Bazı hep birden susup düşünerek, bazı bazı Hasanı konuşarak, kuşluklayın adaya geldiler.

Adaya kuşkulu, ikircikli indiler. İskelede Kadri Kaptanı beklediler, bu sırada da yukardan aşağı gelen Melek Hatunu gördüler, Melek Hatun çeşmenin başına yürüdü, orada durdu, onları bekledi.

"Hoş geldiniz," dedi.

"Hoş bulduk," dediler, oturdular.

"Kadri Kaptan, dün o kaçak adamı buldu getirdi. Kaptanıma dedim ki, oğlum, bu bir kaçaktır. Eve al getir de bizde yemek yesin. Bir de hiçbir yerde yakıt bırakma, yakıtları gece çalar da kaçar, dedim. Kaptanım dedi ki, anam, dedi, bu adada hiçbir teknede yakıt, hiçbir kayıkta da kürek bırakmadım, kendi küçük kayığındaki kürekleri de aldım, bir tekneye koydum, ötelere gönderdim, dedi kaptanım. Sonra kaçakla birlikte eve geldiler. Kaçağın yüzü ölü yüzü gibi apaktı, gözlerinin feri sönmüş, dudakları da mosmordu. Bir lokma aldı ağzına, çiğnedi çiğnedi yutamadı. Neyin var Hasan oğlum, dedim. Hiç sorma güzel anam, dedi. Her yanı titriyordu. Hiç sorma benim halimi, güzel, soylu Melek Hatun anam, ben kaçtım. Kaba adasına saklandım. Hızırın keçileri dört bir yanımı sardı. Dedim onlara ben sizi pişirip yemeye gelmedim. Elhamdülillah gücüm kuvvetim yerinde. Ekmeğim olmasa da balık tutar karnımı doyururum. Orada bir ay da, iki ay da olsa, üç ay da olsa ölmez geçinirim. Üç ay içinde de buradan bir tekne geçer nasıl olsa, ondan beni bir kıyıya atacak kadar yakıt alır, kasabaya varır, depomu doldurur, dört tenekeyi de başaltına atar canımı kurtarırım. Uzaktan bunların teknesini görünce çok sevindim, adaya yaklaşıncaya kadar el salladım, beni gördüler, adaya dümen kırdılar. Onlar daha yaklaşınca teknenin Kadri Kaptanın teknesi olduğunu anlayınca, her şey bitti, dedim. Şu kayanın tepesine çıkayım da ordan kendimi aşağıya

atayım, dedim, asılarak ölmektense kayalara çarpa çarpa parçalanarak öleyim, dedim. Kayalara çarpa çarpa parçalanıp denize düşünce, can tatlıdır, deniz tuzludur, tuz parçalanmış bedeni daha çok acıtır, tuzlu su yaralanmış parmağı bile yakar, ağrıtır. Ya parçalanmış bedeni! Tüylerim diken diken oldu. Ben böyle canımla, kanım tükenmiş, cebelleşirken onlar geldiler, ben donmuş kalmışım, ölmüşüm de haberim yok. Beni almışlar, tekneye koymuşlar, adaya getirmişler. Sonra uyumuşum. Ben kendimi ölmüş sandım. Az biraz zaman geçince bir baktım dirilmişim. Bunlar bir ağızdan diller döküyorlar. Baktım, içlerinden biri Kadri Kaptan, aman Allah Allah, dedim kendi kendime, bu dünyada insanoğlu insan soyu tükenmemiş. Dedim kendi kendime, bu kaptan Melek Hatunun oğludur. Babası da Çanakkale harbinde toza dönüşüp, tozdan bir bulut olaraktan göğe çıkmış, hem de melekler katına erişmiş, melekler onu tozdan yeniden insan haline getirip cennete götürüp hurilere teslim etmişler. Öldüğü gün cennete giden insan var mı bu dünyada? Ermişler bile öldükleri gün cennete gidemezler. Hızır Aleyhisselam bile gidemez. Melek Hatunun oğlu da beni darağacına teslim edemez. Melek Hatun da gider hükümete, bir şehidin hatunu olaraktan, beni astırmaz. Onu da dinlemezlerse, onları kandırıp beni kurşuna dizdirir, dedim. Ben, dilimin döndüğünce anlattım, sana hiçbir şey yapmayacaklar. Anlattım, anlattım, inandı sandım. Ben sevindim, o da sevindi, güldü bile ağzı kulaklarında. Yemek getirdim, kırk günlük açlar gibi saldırdı yemeğe. Elini yüzünü yudu. Bir de baktım kaptanın usturasıyla sakalını almış. Bir baktım, sakalı gidince gençleşmiş. Onu böyle kaptanım gibi tuvana delikanlı görünce yüreğim paramparça oldu, ağlamasam boğulacaktım, tuttum kendimi, tutmasam kendimi ölüsüne ağlıyorum sanacak, sabaha kadar uyuyamayacak. Ona güzel bir yatak serdim sakız kokulu, varsın hiç olmazsa bir gün sakız kokulu bir yatakta uyusun. Ben de giderim Topal Ali Çavuşa, o da bu can derdine düşmüş çocuğu astırmaz da kurşuna dizdirir. Bu kaçak çocuk da şehit olur, melekler katına çıkar toz olmadan, bunun toz olmadığı için cennete gitmesi daha kolay olur. Asılırsa doğrucana cehenneme.

Gece iki üç kez kalktım yatağına baktım, Hasan, melekler gibi uyuyordu. Sabahleyin kalktım ocağa çorba, sütlü çorba, çay koyacaktım, yatağına baktım ki yatağı bomboş. Kadri Kaptanım uyan, diye bağırdım. Kaptanım, Kaptanım, Kaptanım, dedim, kaçak kaçmış. Kaptanım yataktan fırladı giyindi, yüzünü yumadan, ağzına bir lokma bir şey atmadan onu aramaya çıktı, daha ortalıkta yoklar."

"Kaptan onu bulmadan gelmez," dedi Ağaefendi.

"Gelmez," dedi Poyraz.

"Gelmez," dedi Melek Hatun.

Bu sırada Zehra geldi, karşılarına dikildi, yanakları çukurlaşarak gülümsedi, belli etmeden Poyraza bir göz attı.

"Kahvaltı hazırlandı, bizim eve buyurun," dedi, geriye döndü, çeşmeden kovalarını doldurdu, çabuk çabuk eve yollandı. Ötekiler de kalktılar.

Kahvaltı uzun sürdü. Doktor Salman Sami yerinde duramıyordu:

"Haydiyin kalkalım da çınarların altına gidelim. Kadri Kaptanı bekleyelim."

Poyraz:

"Üzülmeyin binbaşım," dedi, "Kadri Kaptan bulur getirir onu. Siz üzülmeyin."

Melek Hatun da alı al moru mor koşarcana çınarın altına geldi, "Gördüm," dedi, "geliyorlar, onları incirliğin oralarda gördüm. Birini kaptanıma benzettim ya iyice seçemedim. Öteki de o kaçak adam olacak. Şu Baytar genç, gözleri sağlam olmalı."

Baytar hemen kalktı:

"Gözlerim sağlam," dedi, "Nişancının gözlerinden de sağlam, yağmurlu gecenin karanlığında kara taşın üstündeki kara karıncayı görürüm. Şimdi onları size derakap alır getiririm."

Kalkmasıyla evlerin arkasında yitmesi bir oldu. Ötekiler, yüzleri Baytarın gittiği yere dönük, boyunlarını uzatmış bakakaldılar. Hiç konuşmuyorlardı. Doktor Salman Sami ayağa kalktı, Baytarın arkasından gitti, o da evlerin arkasında kayboldu.

Epeyce bekledikten sonra önde Salman Sami, arkada ötekiler evlerin yanından çıktılar. Doktorun yüzü azgındı, nerdeyse patladı patlayacaktı. Geldi Musa Kazım Ağaefendinin yanına

oturdu. Bu sırada da Zehra bir gümüş tepsinin üstünde kırmızı çizgili, ağızları geniş fincanlarda köpüklü kahveleri getirdi, ortalığı mis gibi bir kahve kokusu aldı.

Baytar, Zehranın kendisine uzattığı fincanı almadı: "Ben hemen kalkıyorum, balığa çıkacağım, öğleyi biraz geçe gelirim. Siz domates salatasını yapın, bir de odunları hazırlayın. Haydi allahaısmarladık."

"Çok domates, çok yeşil soğan, çok biber var. Bütün bahçeler dolu. Bize bir yıl bile yeter. Odunlar da hazır. Hem de kuru zeytin odunu," dedi Melek Hatun. "Çok güzel balıklar tut!"

"Tutarım," dedi Baytar, "hem de lüfer, lüfer olmazsa çipura, o da olmazsa levrek, o da olmazsa..."

"Anladık," dedi Poyraz, "çabuk gel de bizi acımızdan öldürme. Ne bulursan ora razıyız."

"Hem de çingene palamudu."

"Ne bulursan onu tut," dedi Poyraz gülerek. "İstersen balina yavrusu."

"Salatalara nar ekşisi, hem de limon tuzu..."

"Nar ekşisi var," dedi Zehra, "sizin kahvenizi de getireyim," dedi Kaptanla Hasana.

Elindeki boş tepsiyle Zehra salınarak yürüdü gitti. Biraz sonra üstü köpüklü üç fincan kahveyle geldi. Kahveleri dağıttı. Poyraz başını kaldırıp da onun yüzüne gene bakamadı. Zehra boş fincanları eve götürdü. Kahve Hasanın elinde öylece kalakaldı.

"İç kahveni derhal," diye sıkı bir komut çekti Salman Sami. "Sana iyi haberlerimiz var. Yahu Hasan sen asker kaçağı değilmişsin meğer. Bundan ne senin haberin var, ne de bizim. Bunu bize askerlik şube reisi söyledi. Meğer Allahuekber dağında kırılanlardan geriye kalan beş on kişiden biri de binbaşı İshakmış." Sustu. Hasan da elindeki sıcak kahveyi bir dikişte içti.

Binbaşıdan sonra Musa Kazım Ağaefendi aldı sözü, binbaşı İshak Beyin sözlerini anlattı, ona hemen tezkere vereceğini söyledi. Konuşurken ağırbaşlı, sözleri ağzından tane tane, inandırıcı çıkıyordu, güven vericiydi. "Seni muhterem Salman Sami Beyefendi şube reisi İshak Beyefendiye takdim etti. Seni öyle bir takdim etti ki doktor, herkes beğendi, dinleyenlerin hepsi, dilhun oldu. Nerdeyse hepimizin gözlerinden kanlı yaşlar dö-

külecekti. O da senin gibi Sarıkamışta Ruslarla çarpışmış, yaralanmış. Bir ayağında da zayiat var. İşte Hasan Efendi oğlum, seni böylelikle muhterem Salman Sami Beyefendi kaçaklıktan kurtardı. Şimdi sen ölünceye kadar hür ve serbest yaşayacaksın. Muhterem doktor beyefendi beni de o güzel dili ve de büyük itibarıyla yurduma yuvama kavuşturur. Ah şimdi burada Nişancı Veli Efendi olsaydı, senin ağzından girer burnundan çıkar, seni İshak Beyefendiye götürür, alır tezkereni eline verirdi," dedi, konuşmasını böylece bitirdi.

Ondan sonra Poyraz söze girdi:

"Bugünden sonra tezkereni elinde bil. Sen bizim dünya bir, ahret bir kardeşimizsin. Biz seni böylece kabul ettik. Sarıkamıştan geriye kalanlar asker kaçağı sayılmazlar. Ben de Sarıkamıştan geriye kalanlardanım. İyi ki beni karın altından çıkardıklarında Enver Paşayla karşılaşmadım, yoksa, seni hain alçak, seni karların altına saklanmış korkak domuz, aç ağzını der, her askere yaptığı gibi, ağzımı kurşunla doldururdu. Binbaşı İshak Bey de Sarıkamıştan nasılsa geriye kalmış askerlerden biri. Onun için seni anladı. Doktor binbaşım da senin başından geçenleri bir anlattı ki, insan olanın yüreği dayanamaz. Ne zaman istersen seninle birlikte kasabaya gider tezkereni alır geliriz," dedi sevecen bir sesle. "Binbaşı İshak Bey seni görünce çok sevinecek."

Kadri Kaptanla yan yana karşılarına oturmuş Hasan, oturduğundan bu yana bir topak olmuş, ellerini karnıyla bacakları arasına saklamış, onlar konuştukça o yumuldukça yumuluyordu. Poyraz sözünü bitirince doktor Salman Sami bir daha söz aldı, İshakla konuştuğu gibi sıcak, taa yüreğinin kökünden kopan kanatlı sözlerle konuştu. Neler söylemedi. Onlar ne konuşursa konuşsun Hasanda bir değişiklik olmuyor, orada bir taş parçası gibi duruyordu. Doktor, edemedi sustu. Onun arkasından Ağaefendi söz aldı. O da belki hayatının en güzel konuşmasını yaptı, Hasan gene kıpırdamadı. Ağaefendi buna çok üzüldü, aaah memleket, diye derinden içini çekti, aah vatan, ah Girit, orada olsaydım, insana değil taşa böyle konuşsaydım, taş bile dile gelirdi.

Poyraz, Musa Kazım Ağaefendiye acıdı. Giritte bir sözü iki edilmeyen, konuşunca insanları taaa yüreğinden yakalayan, atlara, kuşlara, geyiklere, çiçeklere, ağaçlara, beylere, paşalara sö-

zünü dinleten, şu Hasana gelince, Hasan bana mısın demiyor, yumuldukça yumuluyor. Ya doktor Salman Saminin başına gelenler, adam nerdeyse patlayacak. Gözlerini Hasana dikmiş, bir türlü ondan ayıramıyordu. Poyraz, bir daha konuşayım, dedi içinden, kendini hazırladı, konuşmaya başladı:

"Ne diyorsun Hasan kardeşim, artık kaçak Hasan değilsin. Sana bu kadar insan söz veriyor. Hem doktor binbaşı, hem doktor yüzbaşı, hem de koskocaman Giritin ağası beyi Musa Kazım Ağaefendi." Sonunda Poyrazın güzel konuşması ninni söyleyen bir ananın sesine dönüştü. Uzun konuştu, Hasan gene öyle olduğu gibi duruyor, yumuldukça yumuluyordu.

Ağaefendi, bir daha konuştu, en umutlu sesiyle, durum bozulmadı. Ağaefendi bir iyice yalvardı Hasana. Koskocaman adam insanlık uğruna kendisini helak ediyordu. Bu sümüklü, beş para etmez adam da başa bela olmuştu.

Doktor da bir daha denedi. Toprakta, taşta ses var Hasanda yoktu.

Doktor Kaptana:

"Şu yanındakine dokunsana, ölmüş olmasın," dedi öfkeyle.

Kaptan, Hasanı sertçe itti.

"Yok," dedi, "yok binbaşım, dipdiri. Baksana binbaşım, soluk bile alıyor. Baksana göğsü inip inip kalkıyor."

Doktordan bir öfke yükseldi:

"Bu gece kaçacak mısın, söyle! Söylemezsen seni kendi elimle şu çınarın dalına asarım. Leşini de götürür şu kıyı köylerin itlerine atarım. Seni kartallar, köpekler yer. Eğer kaçmak istiyorsan, hemen seni şimdi bırakırım git."

Gözleri onda uzun bekledi. Hasanda gene en küçük kıpırdanma yok.

Doktor, sıçrarcasına öfkeyle ayağa kalktı, kalkar kalkmaz da küt diye yerine oturdu.

"Aaah, Enver Paşa," dedi, "nerdesin, nerdesin, gel de şunun ağzını kurşunla doldur. Kurşunlarını Sarıkamışın zaptına saklıyorsan, emir ver de şunu götürelim de şu armut ağacının dalına asalım."

Hasan, armut ağacının dalına asalım, sözlerini duyunca başını hızla ağaçtan yana çevirdi, bedeni de öyle bir titreyerek sarsıldı ki, kimsenin gözünden kaçmadı.

Poyraz, Hasana çok acıdı.

Melek Hatun da onlar konuştukça yumuldukça yumuluyordu, sonunda:

"Ne de yazık olmuş şu çocuğa, tepeden tırnağa korkuya, ölüme kesmiş."

Bu sırada da Baytarın teknesi iskeleye yanaştı. Şehmus, Dengbej Uso, Hüsam onu karşılamaya, balıkları almaya gittiler. Baytar geldi ki çınarların altına, kimsenin ağzını bıçaklar açmıyor. Sessiz sadasız yanlarına oturdu. Ortada bir tuhaflık vardı. Herkesin yüzüne teker teker bakıyor, bir şey anlayamıyordu, böyle şaşkın herkese bakarken doktorun yüzü kıpkırmızı, boyun damarları şişmiş, ter içinde ayağa fırladığını gördü, parmağını Hasana uzattı:

"Şu adama bir teneke, iki teneke benzininiz varsa verin. Benzini, yakıtı yokmuş, ne kadar yakıtınız varsa verin, parasını da benden alın, şu adamı da önümden kaldırın. Bunu burada bir daha gözüm görmeyecek. Nereye gitmek isterse oraya alın götürün."

Melek Hatun Kadri Kaptana, şunu kaldırıp götürün, diye işaret çaktı, Kaptan kalktı koluna girdi Hasanın, bir koluna da Baytar girdi.

"Benim eve götürelim bunu," dedi Baytar, "bunun hali iyi değil. Daha savaşın korkusunu, belasını, ölümleri, kendi ölümünü de üstünden atamamış. Yazık, bizim evde onunla birlikte beni bekleyin, ben size balık getireyim. İstersen sen git, ben burada Hasanla kalayım."

"Ben gideyim," dedi Kadri Kaptan.

"Olur," dedi Baytar, "siz yedikten sonra da... Haydi Kaptan sen çabuk git çabuk gel, bizi acımızdan öldürme."

Hasan, Baytarın Caferden aldığı bir koltuğa çöktü, gene yumuldu.

Baytar, bu adamla konuşmak bir şeye yaramaz, diye düşündü, konuşmadı. Mutfağa gitti tabakları, çatalları aldı yemek masasına koydu. Sürahiye kovadan su doldurdu, bir tas su da Hasana getirdi:

"İç şunu!"

Hasan başını kaldırdı, yüzünden belli belirsiz bir sevinç geldi geçti, suyu aldı, başına dikti, birden içti.

"Bir su daha getireyim mi?"

Bir su daha getirdi, Hasan onu da başına dikti.

"Bir daha?"

Hasan onu da başına dikti yavaş yavaş içti, gene yumuldu ya yüzünde bir yumuşama belirdi. Kendine gelir gibiydi. Baytar sevindi.

Baytar bir daha onun üstüne varmadı, boş kovayı aldı dışarıya çıktı. Kapıdan çıkar çıkmaz burnuna közde pişen balıkların kokusu geldi, amma da acıkmışız yahu, dedi. Kim bilir yukardaki fıkara ne kadar zamandır ağzına bir lokma atmamıştır.

Balıklar pişmek üzereydi. Baytar, kovayı doldurduktan sonra çeşmenin yanına oturdu.

"Nasıl?" diye sordu Poyraz.

"Üç tas su içti. Şimdi ona su almaya geldim. Belki balık da yer."

Baytar önündeki kovayı aldı ayağa kalktı.

Kaptan:

"Sen git," dedi, "ben balıklar pişer pişmez alır sana getiririm."

"Demek Kaptan sen onu incirlikte bir ulu ağacın üstünde gördün?" diye sordu Ağaefendi.

"Adada aramadık yer bırakmadım. İncirlikten de belki on kez geçtim, insanın yukarıya, ağaçlara bakmak aklına gelmiyor ki. Onu bulmaktan umudu kesmiş incirliğin içinden yürürken kulağıma yukardan bir çıtırtı geldi, ben ağaca bir kuş konmuştur sandım. Bir iki adım atmıştım ki, bir dal kırılır gibi oldu. Arkamı döndüm ağaca baktım. Baktım ki ağacın kocaman yaprakları arasında bir ayakkabı. Baktım, ayakkabı iki oldu. Ağacın altına vardım, in oradan, diye bağırdım. Hemen inmezsen seni derhal vurur, oradan düşürürüm. Ben böyle konuşur konuşmaz tap diye Hasan önüme, otların üstüne düşüverdi. Önümde yumuldu kaldı. Başucunda bekledim. Başını zorla kaldırdı, duyulur duyulmaz ölü bir sesle, sen beni niye astırmaya götürüyorsun Kadri Kaptan, bana yazık değil mi, ben bu canı nasıl kurtardım bir bilsen, beni hemen bırakırsın, bana bir teneke de benzin verirsin,

ben de sana ne kadar param varsa veririm. Çok param var. Sen de zengin olursun, bir de can kurtarırsın. Seni kimse asmayacak, senin tezkereni kasabadaki binbaşı verecek. Kalk şimdi sen. Kaldırdım koluna girdim. Yolda dilimin döndüğünce ona olanı biteni, doktor beyin binbaşıdan söz aldığını söyledim. Yedi pınardan su getirdim. Kemikleri ayıklanmış, yumşamış bir et parçasıydı. Gözleri kaymıştı. Bedeni sıcak değildi. Ne söylesem duymuyordu. Ben buraya bir ölü getirdim."

"Korkuyorum," dedi Salman Sami, "bu, sonunda kendini asmasın."

Kaptan közlerin üstünde kızaran, tüten balıkları aldı, büyük bir sahana koydu, Baytara götürdü. Hasan balık kokusunu alır almaz gözlerini açtı, Kaptanın masanın ortasına koyduğu balıklara gözlerini dikti, yutkunmaya başladı. Baytar mutfaktan gelinceye kadar gözlerini balıklardan ayırmadı. Baytar, elinde ekmekle masaya geldi, ekmek sepetini ortaya koydu. Gitti, gözleri daha balığa takılmış kalmış Hasanı koltuktan kaldırdı sandalyaya oturttu, balık koyduğu tabağı, ekmek sepetini önüne sürdü. Taze suyu, getirdiği kovadan alıp türlü çiçeklerle bezenmiş sürahiyi doldurdu.

Hasan birden balıklara saldırdı. Baytar daha elindeki balığı yarılamadan o önündeki bütün balıkları bitirdi, Baytara yalvarırcasına bakmaya başladı. Baytar, kendi tabağındakilerle, sahandaki balıkların hepsini Hasanın tabağına koydu. Kaçak Hasan gene balıklara, ekmeğe, suya var gücüyle saldırdı. Kaptan, hemen masadaki sahanı kaptı, "Çok balık var, çok balık var, şimdi alır getiririm," dedi koştu, az sonra da bir tepsi dolusu kızarmış balıkla döndü. Hasan gene saldırdı, o kadar doymuştu ki, hızı kesildi, sahanda epeyce balık kalmıştı. Onu da Baytar yedi.

Hasan yerinden kalkamıyor, boş gözlerle oraya buraya bakınıp duruyordu.

"Kaptan, şu odaya yatak yapalım da, Hasan asıl uykusuzluktan ölecek, şunu yatıralım, uykusunu alınca kendine gelir," dedi.

Çabucak yatağı yaptılar, Hasanı kaldırıp odaya götürdüler, soydular yatırdılar. Hasan başını yastığa koyar koymaz uyudu

ve ancak ertesi gün kuşluklayın uyandı, yöresine şaşkın, korku dolu gözlerle bakındı, üstündeki yorganı tuttu kaldırdı, yorganı inceler gibi etti. Pencereden tepsi büyüklüğünde bir gün ışığı düştü menekşe işlemeli yorganın üstüne. Odaya giren Baytarın ayak seslerini duyuncaya kadar gözleri gün ışığına takılı kaldı.

"Haydi kalk, kahvaltı hazır."

"Nerdeyim, sen kimsin?"

"Ben Baytarım, benim evimdesin. Haydi kalk, iki kova, bir ibrik dolusu su var, yıkan. Kahvaltıdan sonra seni ben bir güzelce tıraş ederim."

Hasan yataktan zar zor kalkmaya uğraştı, kalkamadı. Baytar onu kucakladı hamamlığa götürdü, kovanın birinin suyu sıcaktı, Baytar onu bir küçük iskemleye oturttu, kokulu sabunla köpürterek saçlarını, boynunu, bedenini bir iyicene yudu, giydirdi, koluna girdi masaya oturttu. Hasan masadaki yiyecekleri görünce gözleri kocaman kocaman açıldı, Hasan birden, dün akşamki gibi sofraya saldırdı. Sofra tamtakır olunca Baytara baktı:

"Beni asmadılar, değil mi?" dedi, doğru yatağa gitti yalpalayarak, yorganı açtı içine girdi.

Baytar doğru iskeleye koştu, teknesine bindi balığa çıktı. Akşama kadar balık tuttu. İki büyük livarı da balıkla dolunca adaya döndü. Daha balıkları livardan almadan evine gitti, Hasanın üstündeki yorganı açtı, Hasan dudaklarını sündüre sündüre uyuyordu, buna sevindi. Banyodan iki kova aldı, livardaki balıkları seçerek kovalara koydu, önce Poyraza gitti. Lena onu karşıladı.

"Deniz balık kaynıyordu. Çok balık tuttum, kovalardan istediğin kadar beğen al."

Lena hemen bir kova getirdi:

"Ne güzel, ne güzel, daha balıklar oynuyor."

"Şimdi livardan aldım. Gelirken de sık sık livarın suyunu değiştirdim. Tekne iskeleye çarpınca sallandı, oynar oynar canlı balıklar tahtaların üstüne saçıldı. Ben varıp onları toplayıncaya kadar sıçraştılar durdular."

Lena balıkları seçerek kovasına koyarken canlı balıklar ellerinden kurtulup yere düşüyorlar, Lena da onları çabucak topluyordu.

Baytar, Melek Hatuna, Melek Hatundan Ağaefendiye, oradan doktorların evlerine, oradan da Dengbej Usoya, livarlardaki balıklar bitinceye kadar ev ev dolaşarak balıkları dağıttı. Son balıkları da evine götürmeden, denizin kıyısına indi çömeldi, temizledi. Eve vardı ki Hasan daha uyuyor. Yorganı açtı baktı, Hasanın yüzü rahattı ve düşünde ormandaki ağaca asılmadığı kesindi. Sevinerek dükkanlara gitti, herkes içerde oturuyordu. Yoğun bir deniz kokusuyla kapıdan girdi.

"Nerdeydin Baytar Bey?" diye alaylı sordu doktor Salman Sami.

"Balığa çıktım efendim."

"Belli," diye güldü doktor, "denizlerin ne kadar kokusu varsa torlamış toplamış birlikte getirmişsin. Balık da tuttun mu bari?"

"Tuttum efendim."

"Demek bugün de balık şöleni var."

"Var efendim var. Çok balık, iki livarı da balıkla doldurdum. Dakika başına livarların suyunu değiştirdim, balıklar ölmesin diye. Balıkları dağıtırken balıklar kovalardan atlıyordu."

"Bize de götürdün mü?"

"Götürdüm efendim."

"Bizdeki kadın balık pişirmesini bilir mi?"

"Sizdeki kadınlar Karadenizlidir, onlar balık yemeklerinden başka yemek yemesini bilmezler ki. Bir tek hamsinin bin çeşit yemeğini yaparlar."

"Anlaşıldı, balıkçı Baytar Bey."

"Sizin kadınlara dedim ki bir de, bahçelere çıkın, kurumuş domateslerden kıpkırmızı domatesleri, yeşil acı biberleri, maydanoz da toplayın. Pınarın ayağında gözeden denize kadar, suyun her iki yanında yarpuz dedikleri nane var, onlardan da toplayın. Evde nar ekşisi yoksa Lenadan isteyin, yeşil soğan da var bahçelerde, yoksa kuru soğan da olur, dedim."

"Bizim evde çok nar ekşisi var ya, çok nar ekşisi aldım kavanoz kavanoz, bizde olmasa bile ermiş Tanasinin evinde var," dedi Ağaefendi.

"Sağ olasın Baytar oğlum. Hasandan ne haber?"

"Uyuyor. Kahvaltı verdim, bir saldırdı, sofrada ne var ne yok sildi süpürdü, öğleyin de böyle. Sofrada ne varsa bir anda saldırıyor, iki eli mekik dokuyarak işini bitiriyor, hızla gidip kendini yatağa atıyor, başı yastığa değer değmez de uyuyor."

"Hep böyle uyuyacak mı?"

"Yok, bir iki gün içinde uyanır. Uyanınca doğru bana gelir."

"Kaçmaz mı?"

"Buradan hiçbir yere gitmez. Götürsek karşı kıyılara atsak bile döner buraya gelir. Her gün çıkarıp atsak, o da her gün buraya gelir, korkusu burada azmışsa, insanlar, korkuları azıp dayanılmaz bir hal alınca korkularının üstüne yürürler, diyordun ya doktorum."

Bundan sonra Baytar bir süre ortalığa çıkmadı, balığa gitti çabuk döndü. Her gün kalkıyor, Hasanla birlikte kahvaltı yapıyor, Hasan kahvaltıyı bitirir bitirmez doğru yatağa. Hemencecik de uyuyordu. Baytar balıktan her döndüğünde Hasanı derin uykularda buluyordu. Öğle ve akşam yemeklerinde Melek Hatunla Lena Hasana yoğurt, onun için yaptıkları güzel yemekler getiriyorlardı.

Üçüncü gün, daha tanyerleri ışımadan Hasan uyandı, Baytarı uyandırmamak için parmaklarının ucuna basa basa hamamlığa gitti, kapıyı usulcana açtı, merdiveni bir kedi gibi indi, çeşmeye vardı kovalarını doldurdu, merdiveni gene çıt çıkarmadan çıktı, hamamlığa gene usulcana girdi, kapıyı sessizce kapadı, soyundu, suyu ısıtmaya gerek duymadı, su ılıktı, Baytarın kokulu sabunuyla bir iyice yıkandı, Baytarın büyük turuncu havlusuyla kurundu, sadece pantolonunu giydi, teknesine gidip temiz çamaşırlarını, yeni giyitlerini aldı. Körüklü parlak çizmelerini de çekmeliydi, yepyeni hiç giymediği yakalı gömleğini de almalıydı. Usturası teknedeydi, hemen tıraş oluverse, gecikir, uyanan Baytar da onu kaçmış sanırdı. Usturayı, giyitleri aldı, geriye döndü, basamakları gene tıkırdatmadan yukarıya çıktı, baktı ki Baytar bir güzelce uyuyor, sevindi, hemen gitti tıraş oldu, geldi yumuşak bir koltuğa oturdu, düşünmeye başladı, sonunda da kendine kızdı, öfkelendi, ulan eşşek kafa, dedi, ulan yüzbaşısı, binbaşısı sana diyorlar ki harp bitti, harp biterse askeri gene asarlar mı? Çok düşündü, birden aya-

ğa fırladı, "Asarlarsa assınlar," dedi, bağırarak. "Ulan kaç kez öldüm dirildim. Kaç kez, kaç kez öldüm, dirildim. Yeter. Bir kez ölürüm biter gider."

"Hasan, uyandın mı?"

"Uyandım ya, daha tanyerleri ışımadan bile, yundum arındım, tıraş da oldum, tekneye gittim, giyitlerimi aldım getirdim, sonra da ölüyken dirildim."

Baytar, ne oldu bu adama diye düşündü, sesi sevinçten çın çın ötüyor. Ne oldu adama, bu sevincin ardında bir oyun var. Baytar sevinmişken endişelendi. Hemen gitti tabancasına baktı, tabanca yerinde duruyordu. Gözümüzü korkuttu bu adam, diye konuştu kendi kendine.

Baytar kahvaltıyı hazırlarken Hasan da yardım etti. Masa donandıktan sonra Hasan:

"Ben şimdi gider çeşmeden su alır getiririm," dedi sıcak, yumuşak bir sesle.

"Çabuk gel."

Hasan kovaları aldı fırladı, az sonra da dolu kovalarla geri döndü, sürahiyi doldurdu. Ocaktaki çaya gitti, odunları ölçerdi, yalımlar üç ayaküstündeki çaydanlığı sardı, su kaynadı. Baytar masaya oturmuş, Hasanın çay yapmasına bakıyordu. Tuhaf bir şaşkınlık içindeydi.

Hasan ince belli bardaklar içinde tavşan kanı çayı getirdi. Kahvaltıyı bitirinceye kadar konuşmadılar.

Hasan kahvaltıyı topladı, bulaşıkları yıkadı. Koltuklara karşılıklı oturdular.

Tanyerleri ışıdı, nerdeyse güneş doğacaktı, seher yeliyle inceden bir deniz kokusu geliyordu.

Hasan:

"Yukarda bir pınar varmış, dibi ak çakıltaşlı."

"Var," dedi Baytar.

"İstersen oraya kadar gidelim, gün doğunca geri döneriz."

"Olur," dedi Baytar.

Zeytinliğin içinden yukarıya çıktılar, her yer nane kokuyordu. Naneler diz boyu olmuş, küçük mavi çiçekler açmıştı. Pınarın ayağı boyunca aşağıdan yukarıya iki mavi yol uzanmış, orta yerden ışıklı ince bir su akıyordu. Gittiler, biri bir, biri öbür

yana oturdu. Başlarını kaldırmadan pınarın altına, çakıltaşlarına baktılar. Konuşmadılar. Işıklar pınarın suyuna vurup, ipiltiler kırmızı damarlı düz kayanın üstünde oynaşınca kalktılar, zeytinliğe düşüp pınarın ayağı boyunca ayakları mavi çiçekli nanelere gömülerek aşağılara indiler, geldiler çınarların altına oturdular. Uzaklardan, incirliğin oralardan bir kuş sesi geldi.

"Bu ses hangi kuşun sesi," diye sordu Baytar, "bizim memlekette de bu ses duyulurdu da kimse bu kuşun ne kuşu olduğunu bilmezdi."

"Ben ne bileyim," dedi Hasan, "ben yıllardır denizdeyim, martı sesinden başka kuş sesi duymadım ki. Balıkların sesi var mıdır, ben hiç duymadım da."

"Her canlının sesi vardır," dedi Baytar, "ama hepsinin sesini duymayız."

"Doğru," dedi Hasan, "ben geçenlerde ulu armudun oradan geçiyordum, Vasili ağacın dibinde kedisiyle konuşuyordu. Vasili söylüyor, kedi miyavlıyordu. Ben de arkasına çökmüş onları dinliyordum. Vasili önce Türkçe konuştu, sonra da birdenbire sustu. O ne kadar zaman sustuysa kedi de durmadan miyavladı, sonra başını kaldırdı, ağacın dallarına, karşıki dağın arkasındaki göğe, akan ak bulutlara, önündeki denize, en sonunda çenesi düşmüş kediye baktı: "Sus arkadaş sus," dedi, ardından da Rumca konuşmaya başladı. Ben Rumca da anlıyordum, bizim köyün yarıdan çoğu Rumdu. Topal Osman çetesi gelmiş bir gecede hepsini öldürmüş. Dağlardaki kaçaklar yakalanıyorlardı, düze indim, düze daha önce dağlardan inmiş, sonra düzde barınamamış, geri dağlara kaçmış, üç seferinde de yakalanmıştım. Babam köyde dedi ki, Topal Osman Allahın gazabı, belası. Nerde Rum görürse öldürüyor, dağda da nerde kırk yaşın altında erkek görse öldürüyor, o, Enver Paşadan bin beter."

"Erkekleri niçin öldürüyormuş?"

"Niye öldürsün, asker kaçağı oldukları için."

"Ne biliyor, her dağda yaşayanın asker kaçağı olduğunu?"

"Ne bilsin, nerden bilsin asker kaçağı olduğunu, babam dedi ki, amanın oğlum bir daha dağa çıkma. Asker kaçaklığından kurtulmak için sakalı dizlerindeki dağlılar bile ovaya, denize iniyorlar. Babama bir şey söylemedim. Babam bana para

verdi, git askeriyeye teslim ol, dedi. Gittim, bizim köyden üç köy ötedeki bir köyden Topal Osmanın öldürdüğü Rumlardan kalma motorlu bir kayık aldım. Baktım köylülerin hemen hepsi topal, biribirlerinin bacaklarına basmışlar kurşunu, herkes topal olmuş. Askerlik yok. Topallıktan başka çare de yok. O günden sonra ben de başladım topallamaya, buraya gelinceye kadar topalladım, o kadar alıştım ki topallığa, sonunda topal olmadığımı unuttum. Buraya gelince..."

"Nasıl geldin buraya, bu adayı nasıl buldun?"

"O köyden motorlu kayığı alınca, ben askere gitmeden de balıkçıydım, balık tuta tuta aşağılara doğru ilerliyor, para kazanıyordum. Büyük şehire geldim, baktım şehrin iskelesi teknelerle dolu. Baktım, nur yüzlü bir sakallı bunları satıyor, teknelerin hepsinin sahibini de Topal Osman öldürmüş. Niçin öldürmüş diye sordum tekne satan adama, ben gördüm, dedi adam, hepsini şu kasabanın uzun caddesinin başından sonuna kadar astırdı. Ne için astırdı, asker kaçakları mıydı? Yoook, dedi sakallı, onlar Rumlardı, asker kaçaklarını kurşuna dizerler. Ben tekneyi almaktan vazgeçmişken, demek dedim, denizde asker kaçağı aramıyorlar. İki üç gün teker teker bütün teknelere baktım, bir tekne buldum ki daha boyaları kokuyor. Motoru daha yeni açılmış. Sakallıyla çok pazarlık ettim, o kadar sürdü ki pazarlık, ihtiyar canından usandı, tekneyi yok pahasına sattı bana. Ben de kendi teknemi sakallıya bıraktım, al bu da senin olsun, sat, dedim. Köylerde hemen hemen hiç kalmadım, balığımı sattıktan sonra bir koy buldum. Teknemi oraya çektim, deniz iyiyse kendime bir ada aradım. Balık tuta tuta, balık sata sata bütün Karadenizi geçtim, bu adaya sığındım, burada topal topal dolaşırken Haticeyi gördüm. Haticeyi görünce Allah böyle bir güzelliği nasıl yaratmış, diye hemen ayağını düzelttim, topallıktan o anda vazgeçtim. Bu sırada beni Poyraz gördü, bundan sonra artık topallığa dönemezdim. Haticeyi görünce, burada kalacağım, dedim, Poyraz efendiye güvendim, ahmak gibi kaçaklığımı ona söyledim, sonunu sen biliyorsun, bana ne yapacaklar? Aaah ahmak kafa. Poyraz kanıma girdi."

"Buralarda adamı asmaktan başka işi olmayan adamlardan hiç yok, sana her şeyi anlattım."

Hasan çenesini göğsüne dayadı, düşünmeye başladı, bu sırada da yanlarına Musa Kazım Ağaefendi geldi, gülerek:

"Amman, iyi ki seni gördüm Hasan, sen doktor Salman Samiye gitmedin mi, o seni arıyordu."

Hasanın yüzü kağıt gibi bembeyaz oldu.

"Korkma be Hasan, iyiliğin için arıyor seni Salman Sami Bey. Haydi seni ona götüreyim."

Hasan susuyordu.

"Gidelim de Ağaefendim, Poyraz Musayla birlikte gidelim. Evine gider, şimdi onu alır gelirim."

Poyrazla Baytar evden çıkınca ayağa kalkıp beklediler, sonra hep birlikte dükkanlara yürüdüler. Doktor Salman Samiyle doktor Halil Rifat koltuklara oturmuşlar el kol sallayarak konuşuyorlardı.

"Buyurun efendim, hoş gelmiş, safalar getirmişsiniz, buyurun." Gelenler koltuklara çöktüler, Hasan ayakta kaldı. Önünde boş koltuk vardı, boynunu bükmüş, yüzü kıpırtısız, öyle duruyordu. Kimse Hasana otur demedi. Aralarında Kavlak Remzinin törenini konuşuyorlardı. Bir yandan gülüşüyor, bir yandan da hep bir ağızdan Kavlak Remziye sövüyorlardı. Doktor Salman Sami Kavlağın taklidini yapıyor, onun sesiyle tıpkı onun gibi nutuk çekiyor, bu vatanın harimi ismetine tecavüz edenleri, bu vatanda onları kendi kanlarında boğduk. Leşleri daha üst üste yığılmış, kokuları arşı alaya çıkıyor, diyor, Kavlakla dalga geçiyor, arada bir de ayakta dikilmiş kalmış Hasana bir göz atıyordu. Konuşmasını birden kesti, Hasana, çok sert:

"Ne öyle boynunu bükmüş de öyle öksüz çocuklar gibi ne duruyorsun, otur!"

Hasan yavaşça bir adım attı koltuğa oturup yumuldu.

"Hemen şimdi mi gideceksiniz kasabaya, yoksa yarın mı?"

"Bugün gidelim, doktor, yarın sabah binbaşı İshak Beyi, Vahap Beyi, Üzeyir Hanı, tapucuyu görürüz, akşama da geri döneriz. Bir emriniz var mı binbaşım?"

"Var. Ben de sizinle geliyorum."

Poyraz telaşlandı:

"Buyurunuz doktor bey buyurunuz, buyurunuz, başımız üstünde yeriniz var, sizin gelmeniz işimizi daha da kolaylaştırır."

"Ama o Kavlak mı, cavlak mı, nedir o, onun evinde kalmayacak, ona selam vermeyeceğiz, bütün adaları soyan, evleri yakan, bütün ağaçları kesen o asker, o asker kaçağına. Üzeyir Hanı da göreceğim geldi, o soylu, asil adamı."

"Üzeyir Hanın evinde kalırız."

"Dört kişi fazla olur, yarımız Hayri Efendinin evinde kalırız. Belki de Üzeyir Hanı da oraya çağırırız."

"Üzeyir Han kabul etmez efendim."

"O zaman, ikimiz Üzeyir Hana gideriz. İkimiz de Hayri Efendinin evine gideriz. Hepimiz Hayri Efendiye gitsek onu daha çok sevindiririz."

Baytarın teknesine bindiler, ikindiyin kasabaya vardılar, Hayri Efendinin dükkanına gittiler.

"Cafer bu sabah dibek kahvesi getirdi," dedi Hayri Efendi, "bir güzel kahve içeriz." Kıvançlıydı.

"Oğlum, kahveler köpüklü olsun."

Mangalın közleri kül bağlamıştı. Delikanlı gümüş bir tepside dumanı üstünde köpüklü kahveleri getirdi, dükkanın içini mis gibi bir kahve kokusu aldı.

Doktor Salman Sami:

"Bu insanlar bu kahveyi niçin bu kadar seviyorlar biliyor musunuz, kokusu için. Ama bu kadar köpüklüsünü, böylesi mis kokulusunu ancak şu delikanlı gibi ustalar yaparlar, böyle kahveyi..."

"Onun ustalığı kolay olmadı, gözümün nuru aziz doktor, iyi, köpüklü, kokusu kokuların en güzeli kahveyi yapmak kolay değildir. Önce kahveyi tam kıvamında kavurmak gerek, sonra dibekte döğmek gerek. Çok çok hüner gerek."

Sorunu Hayri Efendiye kısaca anımsattılar. Hayri Efendi, "sizinle ben de geliyorum," dedi, ayağa kalktılar, askerlik şubesine yollandılar. Binbaşı İshak onları sevinçle karşıladı. Yer gösterdi oturdular, yalnız Hasan ayakta kaldı. Hazırolda duruyordu. Gözlerini Binbaşı İshak Beyin gözlerinin içine dikmiş, gözlerini ondan ayırmıyordu.

"Sen de otur evladım." Hasan durumunu bozmadı.

"Otur evladım, sen de otur." Hasan daha da dikleşti. Ellerini bacaklarına sıkı sıkıya yapıştırdı.

"Evladım, sana otur dedik."

"Uğraşma onunla binbaşı, o bir neferdir. Elbette senin huzurunda hazırolda duracaktır. O, hazırolda durmak mecburiyetindedir."

"Dursun öyleyse," dedi Binbaşı İshak. Hep birden gülüştüler.

"Asker, Sarıkamıştaydın öyle mi?"

Hasan sert:

"Sarıkamıştaydım, kumandanım."

"Öyleyse künyeni oku yavaş yavaş. Yazıyorum."

Hasan bir çırpıda künyesini okudu. Binbaşı yazıyordu.

"Bir daha oku."

"Baş üstüne kumandanım."

Hasan bu sefer künyesini tane tane okudu.

"Yazdım evladım."

Hasanın yüzünden bir kıvanç dalgası geldi geçti.

"Sen Allahuekbere çıktın değil mi?"

"Çıktım kumandanım. İki günde çıktık dağın yaylasına. Yolda çoğumuz donduk." Durdu, biraz düşündü: "Sonra biz dağın tepesindeyken bir tipi boran, bir fırtına koptu karanlık kavuşurken, bizim hepimizi aldı savurdu aşağılara, derelere, koyaklara. Aşağıda da geriye kalanımız kazık kesildi. Bizim ordudan kimse kalmadı."

"Sen nasıl kurtuldun?"

Şekerlere gelince Hasan orasını uzun anlattı. Ayakta duracak hali kalmamış, sallanıyordu.

"Asker hazırol," diye bağırdı komutan, Hasan kendine geldi, toparlandı.

"Buyur kumandanım."

"Bu bir emirdir."

"Baş üstüne kumandanım."

"Derakap şu koltuğa otur."

Hasan selamını çaktı, gitti oturdu.

"Şimdi sen gittin manga arkadaşlarını buldun, öyle mi?"

"Bulamadım kumandanım, hepsi donmuştu."

"Bölüğüne gittin, öyle mi?"

"Bulamadım kumandanın hepsi donmuştu"

"Taburuna?"

"Bulamadım, hepsi donmuştu."

"Alayına?"

"Onların da hepsi donmuştu. Ordunun da..."

"Sonra Ruslar seni nasıl esir aldılar?"

Hasan bir şey söyleyemedi, başını önüne eğdi, uzun uzun düşünmeye başladı.

İshak dayanamadı:

"Ne oldu, ne düşünüyorsun?"

"Hiç sorma kumandanım, Rus gavuruna esir düşmek çok ağırıma gidiyor. Bir Türk askeri hiç Rus gavuruna esir düşer mi? Utandığımdan şimdiye kadar kimseye anlatamadım. Aklıma geldikçe esirliğim yerin dibine geçiyorum."

"Seni esir aldılar."

"Ben bir düzlüğe indim. Yer gök buz tutmuştu. Uzakta gölge gibi ak bir duman arkasında bir ağaç gördüm, ağaca yürüdüm, yaklaştıkça ağacın altında bir karartı gittikçe belirginleşiyordu. Yanına vardım ki can çekişen bir asker yatıyor. Dur seni diriltirim dedim. Cebimden üç parça şeker çıkardım, ağzına dayadım, asker şekerleri bitirince gözlerini açtı, cana geldi."

"Sonra?"

"Bizi görünce silahlarına davrandılar, namluları bize doğrulttular, ben hemen ayağa kalktım, ellerini havaya kaldırdım. Bir baktım, bizim can çekişen arkadaş da ayağa kalkmış, kollarını havaya kaldırmış, Ruslar geldiler, kaldırdılar düştük, kaldırdılar düştük, düştük, bizi Sarıkamışa götürdüler hastaneye yatırdılar. Hastaneden çıktıktan sonra da bizi Sibiryaya götürdüler. Sibirya o kadar soğuktu ki, tilkiler bakır sıçıyordu. Allahuekber dağından daha kötü bakır sıçıyorlardı. Bütün tilkiler çok kötü bakır sıçıyorlardı."

"Sonra?"

"Sonra, oraya gittik ki bizim askerlerin donmayanlarının hepsi orada. Bizi çalıştırdılar. İçimizde paşalar da var. Onları, onları çalıştırmıyorlardı. Ötekiler de yan gelip yatıyorlardı. Soğukta bize şekerli çay da veriyorlardı. Orada kaç yıl kaldım bilemiyorum. Oranın gecesi gündüzü belli değil ki kaç yıl olduğunu bilelim."

"Sonra?"

"Beş arkadaş oradan kaçtık. İçimizden biri de delikanlı bir zabitti, yol yordam biliyordu. Memlekete gelir gelmez ben benim alayı aradım, benim alayın adı da, kendi de yoktu. Ben de balık tuta tuta Karadenizin öteki ucundan buraya kadar indim, bizim adaya sığındım."

Binbaşı İshak Bey:

"Hoş geldin," dedi, gitti masasına oturdu, önüne bir kağıt çekti, diviti hokkaya batıra çıkara bir kağıdı donattı, bir de çekmeceden bir mühür çıkardı kağıdın dibine bastı:

"Al, bu senin tezkerendir, şimdi bir de kütüğe geçmeliyim ki çelikten sağlam olsun. Nüfus cüzdanını aldıktan sonra getir bana, oraya da tezkereni işleyelim."

Hasan ayağa kalktı, selamını çaktı, hazırola geçti, İshak Binbaşı ona tezkeresini uzattı. Hasan eli titreyerek tezkereyi aldı, eli yandı.

Baytar:

"Siz burada oturun, ben Hasanla gideyim, nüfus cüzdanını alıp geleyim."

"Hasanla ben gitmeliyim, onu ben eve davet etmeliyim," dedi Hayri Efendi.

"Olmaz," dedi Baytar, "size zahmet olur. Ben Hasanla gider alır getiririm cüzdanı."

"Sen dur Baytar Bey, o bir Handır, hem gider Hasanın işini görürüz, hem de onu eve davet ederim. Çünkü o bir Handır, onu ben çağırmalıyım bizim fakirhaneye. Başkası giderse olmaz. Oradan Vahap Beye, tapucuya da gitmeliyiz. Kaymakama da uğramalıyız. İsterseniz burada kalmaz, bize gidersiniz. Ben giderken tembih ederim eve, sizin masanız yarım saat içinde hazırdır."

Üzeyir Han onları kapıda karşıladı.

"Biliyorum, biliyorum, biliyorum bizimkiler gelmişler. Buyurun, buyurun oturun."

"Han hazretleri siz de buyuracaksınız bize, onu söylemeye geldim."

"Zahmet ettiniz efendim, zahmet ettiniz."

"Estağfurullah Han hazretleri."

"İnşallah Kavlak..."

"Haşa, haşa, sizlerin bulunduğunuz mecliste onun hiçbir işi olamaz..."

Hayri Efendi, elindeki tezkereyi Üzeyir Hana uzattı, Üzeyir Han aldı okudu.

"Şu İshak Binbaşı da ne iyi bir adam."

Hasan ayakta kalmış, sıkı bir bir hazırola geçmişti.

"Otursana evladım."

"Oturamam Han hazretleri."

"Neden?"

"Sen bir padişahsın."

Üzeyir Han bıyıklarıyla içten, mutlu güldü.

"O eskilerde kaldı Hasan evladım," dedi, katibe bağırdı, katip hemen geldi.

"Al şunu Hasanla birlikte git odana, Hasanın nüfus cüzdanını yaz, bana getir. Kütüğe de işle."

Onlar da hemen görkemli töreni, değnek yutmuş albayı, Kavlakzadeyi çekiştirmeye başladılar. Konu o kadar zengin bir konuydu ki, konuşmanın bir türlü ardı arkası gelmiyordu.

Katiple Hasan geldi, Üzeyir Han mührü bastı, "Hayırlı olsun," dedi, nüfus kağıdını ayakta hazırola geçmiş Hasana uzattı. Kalktılar. Vahap Beye gideceklerdi. Üzeyir Han, "siz gidin, Vahap Beye selam söyleyin, Hasana iyi bir ev versin."

Vahap Bey onları çok iyi karşıladı.

"Biliyorum, Hasan oğlumuz çok çekmiş bir gazidir. Şimdi ona bir ev vereceğim ki, işaretli. Hangi ev olduğunu yazmayacağım. Evin en güzelini Baytar Beyle arkadaşları seçsinler." Güldü, "Hasan da beğensin. Şimdi tapuya..."

Hasan hazırolunu bozdu, cebinden ağzına kadar dolu kesesini çıkardı. Vahap Beyin masasının üstüne üç altın koydu. Vahap Bey hiç ses çıkarmadan altınları aldı, çekmecesine koydu. Tapucuya gittiler.

Arkadaşlar Hayri Efendinin evine gitmemişlerdi, onları askerlik şubesinde daha Kavlakzadeyi konuşur buldular. Kavlakzedenin ıncığını cıncığını çıkarmışlar, daha daha da onu çekiştiriyorlardı. Hemen kalktılar Hayri Efendinin konağının yolunu tuttular. Konağın büyük salonunda örtüsü menekşe işlemeli büyük bir masa kurulmuştu, kuşsütü eksik. Herkes sevinç içindeydi.

Hayri Efendi herkesi yerli yerince oturttu, Hasan gene hazırolda kaldı, Hayri Efendi yerinden kalktı, Hasanın koluna girdi, masaya getirdi oturttu. Hasan gene yumulup bir topak kaldı.

Sabahleyin gün ışırken uyandılar, kahvaltılarını yapar yapmaz alışverişe çıktılar. Neleri eksikse dükkanları dolaşarak alışverişlerini ettiler. Doktor Salman Saminin öteberilerini Hasan tekneye kadar sırtında taşıdı, yerleştirdi, "Ben de şimdi kasabaya dönüp kendi alışverişimi yapacağım," dedi Hasan.

"Olur," dediler.

Baytar:

"Ben de seninle beraber geleceğim, belki sana yardımım dokunur," dedi.

Kadri Kaptan:

"Ben de geliyorum."

Hasan sevindi:

"Sen de gel, iyi olur," dedi sevinerek.

Yola çıktılar, Baytar onları Cafere götürdü. Cafer onları alışılmadık bir coşkuyla karşıladı.

Baytar:

"Ne istiyorsun Hasan?"

Hasan koltukların, kanepelerin oraya yöneldi, "Gelin de buraya benim eve koltuk kanepe seçelim."

"Seçelim Hasan."

Bir yandan Kadri, bir yandan Baytar koltukları, kanepeleri seçmeye başladılar, sonunda Hasanın seçtiklerinde karar kıldılar.

Cafer:

"Bunlar Fransız mobilyasıdır ya ben bunları size ucuz vereceğim, yok pahasına. Rumlar gittikten sonra bunları kimse satın almıyor. O gün bugündür Hayri Efendi, iki kişi daha satın aldılar. Ondan sonra hiç kimse... Kimse bu koltukların yüzüne bakmadı."

Koltuklardan sonra yatak, karyola, kap kacak, gene Fransız işi sandalyalar, bir büyük Isparta halısı, üç küçük Yağcıbedir aldılar. Daha ne gerekiyorsa bir eve, hepsini aldılar.

"Yaşasın Hasan Bey," dedi Cafer, ben bunca yıl, çocukluğumdan beri bu işin içindeyim, Hasan Bey gibisini az gördüm, her şeyin en güzelini seçti."

Baytar:

"Bak," dedi, "Hasan, bir ev bir günde kurulmaz, bundan sonrakileri de gerektiğinde alırsın. Cafer Efendi kaçmıyor ya hep burada."

Hasan bir aynanın önünde durmuş, gözlerini dikmiş, arada sırada da yöresinde dönüyor, önüne, arkasına, çevresine bakınıyordu.

"Bu ayna bu dükkandaki en değerli, en pahalı ayna. Rum çorbacılar bu aynayı almadan önce oturuyorlardı şu koltuğa," masasının önündeki koltuğu gösterdi, "ellerini şakaklarına koyup düşünüyorlardı."

Hasan:

"Bunu da alalım," diye yalvarırcasına Baytarın gözlerinin içine baktı.

"Alalım be Hasan."

"Korkma Hasan, bu aynayı sana yok pahasına vereceğim. Neden mi dersen, bizimkiler böyle aynaları hiç sevmiyor."

Daha çok öteberi seçtiler. Baytar, şu kaçak Hasanda da ne kadar para varmış, diye düşündü.

Hasan Baytarın yüzüne dostça, sevgiyle gülümseyerek baktı: "Ben, Karadenizin bir ucundan bir ucuna kadar, yıllarca balık tutarak buraya kadar geldim. Sizin deniziniz balık kaynıyor. Hızırın mavi keçilerini de gördüm. Rumlar buradan gittikten sonra, bizim Karadeniz gibi burada hiç balıkçı kalmamış. Ben asker olmadan önce bir Rum balıkçıyla ortak çalışıyordum. Rum balıkçı çok usta balıkçı reisiydi. Ben de onun gibi kazandığım bütün paraları altın yaptırdım. Bak, kuşağımın içi, koltuklarımın altındaki keseler altınla dolu. En büyük korkum ben asılınca paramın Enver Paşaya kalacağıydı." Hem Baytarla dükkanı bir uçtan öteki uca kadar gidip geliyor, hem de alacakları öteberilere bakıyor, hem de şimdiye kadar az konuşmuş Hasan konuşarak içini boşaltıyordu.

Baytarın kulağına eğildi: "Bundan sonra İshak binbaşı buradan giderse yerine de başkası gelirse beni gene asmazlar değil mi?"

"Asmazlar. Elinde kapı gibi tezkeren var, bir de senin terhisini, daha sağlam olsun diye nüfus cüzdanına da işledi. Senin tezkerene top mermisi bile işlemez."

Cafer:

"Tamam mı aldıklarınız," diye yanlarına gelerek sordu.

Hasan:

"Cafer Efendi," dedi övüngeç bir tavırla, "benim gibi bir balıkçı reisinin evi bir günde kurulamaz. Ben bir de gaziyim."

"Doğrudur," dedi Cafer, "ben on yıllık evliyim, evi daha yeni kurabildim. Bizimki de Rum kızı."

"Siz tekneye gidin, ben aldıklarınızı torlar toplar sandıklara, çuvallara koyarım, bezlere sararım, size yollarım. Hayri Efendide şöhreti dillere destan olmuş Edirnenin işlemeli selvi, Maraşın kabartmalı ceviz sandıkları var, bakınca yüzünüze gülenlerden. Hayri Efendi yok pahasına veriyor. Benim evde o sandıklardan üç tane var, en güzelinden. Git ona kaç tane alırsan al. Ben şimdi hesabınızı yapıyorum, parayı isterseniz şimdi verin, isterseniz, malları ne zaman alırsanız o zaman verin."

Hasan Baytara baktı, Baytar, "hemen şimdi veriyoruz, ne demek o, sen bizim en sevgili arkadaşımızsın," dedi.

Cafer masasına oturdu. Öteberilerin başındaki iki yardımcı parçaları kaldırıp Cafere gösteriyorlar, Cafer de fiyatını yazıyordu.

Cafer, ter içinde kalarak hesabı bitirdi, onlara söyledi. Bu hesaba Baytar sevindi. Baytarın sevincini görünce Hasan da çok sevindi, kuşağının altına elini soktu, oradaki kuburdan büyük bir kese çıkardı, altınları saydı, Caferin avucuna koydu, sonra Hayri Efendiye koştular. Baytar, Hayri Efendiye birçok kez gelmiş bu sandıkları görmemişti. Nerdeyse küçük dilini yutacaktı.

"Sandıkları götürelim," dedi.

Adaya geldiklerinde iskelede herkes onları bekliyordu. Sandıkları görünce hayran kaldılar.

"Haydi Vasili," dedi, "bizimle gel de Hasana güzel bir ev bulalım."

Baytar:

"Ben de geliyorum," dedi.

"Sen de gel."

Hasan, Poyraza:

"Senin eve yakın olsun," dedi.

"Buluruz," dedi Poyraz.

Melek Hatun:

"Ben de geliyorum," dedi, iskeleye çıkarılmış sandıkları okşayarak, Kadri Kaptana döndü: "Kaptanım," dedi, "yarın gün ışımadan Hayriye gidecek, bu sandıklardan üç tane alacaksın. Bize çok gerek olacak."

Evlerin arasına daldılar, çok ev gördüler, Hasanın da, hepsinin de beğendiği bir evi seçtiler, üstelik de ev Poyrazın evinin yakınındaydı. Rengi de bakır rengiydi.

"Ben balığa çıkıyorum," dedi Hasan, sevincinden ne yapacağını bilemiyordu. Baytara, "İstersen sen de benimle gel kardeş, iyi olur. Hepimize yetecek kadar balık tutalım. Bugün benim anamdan ikinci kez doğduğum, ölüyken mezarımdan diri çıktığım gündür."

Allah Kadri Kaptandan razı olsun, Hasanın motorunun deposu ağzına kadar doluydu.

Hızla Kaba Adaya sürdüler.

"Baytar Efendi," dedi Hasan, "şimdi yanımızda Nişancı Veli olsaydı, şu denizlerin yüzüne bakıp altında balık olup olmadığını bilirdi değil mi?"

"Bilirdi."

"Demek bu dünyada böyle insanlar da var, öyle mi?"

"Var ya."

"Ben hiç böyle bir insan görmedim."

"Görmediysen göreceksin yakında. O şimdi Ahmetle birlikte balıktadır."

"Şaştım kaldım, sizin hepiniz birden Nişancı için böyle böyle demeseydiniz inanmazdım. Ne biçim adam bu, ne acayip adam."

"Biliyor musun Hasan, şeytanın bir kızı varmış, o da Nişancının babasıyla evlenmiş, şeytanın kızından da bu dünyaya bir oğlan gelmiş, adını da Veli koymuşlar, o da askere gitmiş Yemene. Yemende güneşin altında kahve, yumurta pişermiş sıcaktan. Buradan Yemene, Arabistana beş yüz yılda ne kadar asker gitmişse hemen hemen hiçbiri dönmemiş ve oradan yalnız Nişancı Veli dönmüştür."

"Breh, breh, breh," dedi Hasan, "ne biçim bir adammış bu Nişancı Veli!"

"O bir asker kaçağıdır. Taaa Yemenden, cehennemin dibinden Karadenize kadar, köyünün dağına yaya olaraktan çıkmıştır, taaa Yemenden."

"Onu görürsem, şu Hızır keçilerini getirmiş de Kaba Adaya niçin doldurmuş, keçilerini kaçıranların da gemilerini derakap denizin dibine yolluyormuş, o et yer miymiş, Kaba Adaya Hızır keçileri niçin doldurmuş, ne yapacakmış mavi keçileri, o bir insan mı?"

"O bir insan ya, ölümsüz."

"O insansa bir keçi için bir insanı, birçok insanı alır da denizin dibine çeker mi, bu mavi keçiler insanlara tuzak değil mi, ya insanların canı oğlak eti çekmişse? Nişancı bunların hepsini bilir mi?"

"Bilmez olur mu, sana ne dedik, Nişancıyı şeytanın kızı doğurmuştur, demedik mi, çoook marifetleri var demedik mi, kuru kiraz değneğini yere sokar, yeşertir, sonra da üstündeki kırmızı kirazları toplar da afiyetle yer demedik mi? Daha onun ne hünerleri, ne hünerleri var! Duyarsan ağzın açık kalır. Bu şeytanın öz torunu olan adamdan korkulur ya, ondan daha iyi, ondan daha insan bir insan göremezsin."

Artık konuşmayı kestiler, Hasan:

"Oltaları suya salalım," dedi, "buralardan burnuma lüfer kokusu geliyor."

Ve lüfer oltalarını suya saldılar, salar salmaz da birer lüfer çektiler.

"Nişancının gözleri, senin de burnun... Sen de şeytanın öbür kızının oğlu musun?"

Daha gün kavuşmadan Hasanla Baytar livarları lüferle doldurup adaya döndüler. Vasili kuru zeytin odunlarını yakmış, büyük köz yığını ortada duruyordu. Vasiliyle Hüsmen, Sabihayla kızlar, çavaleler dolusu lüferleri aldılar deniz kıyısına götürüp el çabukluğuyla temizlediler. İçkiler geldi, herkes az çok içti, Ağaefendi ayakta duramayacak gibiydi, Poyraz koluna girdi, merdivenleri zorla çıkardı, soymadan yatağına yatırdı. Kızlar arkalarından gelmişti. Poyraz utancından o gün bugündür Zehranın yüzüne bakamıyor, ondan kaçıyordu. Merdivenden inerken:

"Kızlar, babanızı soyun da yatağına güzelce yatırın. O bugün biraz kederli. Çok içmedi, korkmayın. Onu yakında doktorlarla birlikte çiftliğe götüreceğim, çiftliği görünce üzüntülerinin yerini sevinç alıyor. İyi geceler."

Hasan şimdiye kadar ağzına hiç içki almamıştı. Bu gece de, bütün zorlamalara karşın ağzına içki koymadı, sevincinden yerinde duramıyor, ne yapacağını bilemiyordu. Belli etmeden, iki balık ya yemiş ya yememişti, masadan karanlığın içine kayıverdi, teknesine gitti, yatağına girdi, sabaha kadar da uyuyamadı. Üç kez askerden kaçmıştı. İnsanın öldürülmesine hiç dayanamıyordu. Birincide bir süngü savaşına girmişti, askerlerin biribirlerini süngülediklerini görünce kusarak yere arkaüstü düşmüş, kendine geldiğinde yöresine bakmış, kana batmış ölülerden başka kimseyi görememiş, gözlerini gökyüzüne çevirmiş, karanlık kavuşuncaya, biribirine girmiş, üst üste yıldızları görünceye kadar öyle, arkaüstü kalmıştı. Sendeleye sendeleye yürürken ayakları ölülere takılmış, savaş alanından çıkıncaya kadar kim bilir ayakları kaç ölüye takılıp yere kapaklanmıştı.

Süngü savaşından sonra bir daha bölüğüne dönememiş, dağa çıkmış, sonunda da yakalanmıştı, yakalanmış, iki kez daha süngü savaşından çıkmış, gene dağa kaçmış, ikisinde de yakalanmıştı. Asker kaçakları, bu dünyada başka saklanacak yer kalmamış gibi, dağa çıkıyorlar, er ya da geç yakalanıyorlar, yakalananların çoğunu kurşuna diziyorlardı. Hasan her yakalandığında kelleyi kurtarmıştı. Süngü savaşlarından nasıl çıkmışsa asker kaçaklığından da talih onu öyle sağ çıkarmıştı. Kurşuna dizilmekten iki kez ucu ucuna kurtulmuştu.

Dedi Hasan kendine, hükümet adamları dağda kimi görseler asker kaçağı sayıyorlar, yakalıyorlar, kulağından tutup götürüyor, kasabanın meydanında kurşuna diziyorlar. Dedi Hasan, dağda hayır yok. Dedi Hasan, bir gün bir dağın sarp tepesine çıktım, orada üç gün üç gece düşündüm. Dedi Hasan, bizim oralar hep deniz, ben de denize kaçarım. Hükümet alışmış dağa, dağda babasını görse, erkek kediyi görse asker kaçağı sanıyor, götürüp derakap kurşuna diziyor. Dedi Hasan, ben de denize kaçıyorum. Dedi Hasan, eve gittim, hal böyle böyle baba dedim. Babam, sen çıkma, gir ambara, orada

saklan, dedi bana. Ayak yoluna gidersen gece çık dışarı, seni yakalayıp kurşuna dizerlerse, beni de senin ilen birlikte dizerler. Ambarda babamı üç gün bekledim. Babam yepyeni, büyük bir kayıkla geldi. Kayığın içine dört tane kürek koymuşlardı, küreğin biri kırılınca yedek kürek hazır olsun diye. Dedi Hasan, çıktım denizlere balık tuta tuta, kıyılara balık sata sata Karadenizden bu denize kadar geldim. Kimse asker kaçağı mısın, nerden gelip nereye gidiyorsun demedi. Fırsat bulduğumda ben asker kaçağıyım, dedim, kimse inanmadı. Denizde hiç asker kaçağı olur muymuş, dediler. Vallahi billahi asker kaçağıyım, dedim, inanmadılar, üstüme güldüler. Ben de bu adaya geldim. Poyraz efendiye asker kaçağıyım, dedim o bana inandı. Dedim ona...

Yataktan çıktı denizin kıyısına indi, durdu denizin dibine baktı. Denizin dibi apaydınlıktı. Taa ötelere kadar denizin dibine gün vurmuştu. Derinlikler ışıktan çınlıyordu, renk renk, arka arkaya tirkenmiş, ışıltılar saçarak süzülüp kıyılardan ötelere giden balıklar bir karanlığın ardında yitiyor, az sonra da geriye dönüyor, kıyılara geliyorlardı, yosunları koklar gibi ederek, kuyrukları titrerken birden, ortalarına ağır taşlar düşmüşçesine darmadağın dağılıyorlardı. Hasan hep balık tutmuş, kıyılarda dolaşarak ya da teknesinden denizin dibine bakarak art arda sıralanıp gölgeleri çakıltaşlarının üstüne düşen, alabildiğine hızla giden denize bakamamıştı. İskeleden çorbacıların konaklarına kadar denizin dibinden gözünü alamamıştı. Uçan balıklar pul puldu, dibine ışık çökmüş deniz pul puldu. Yıllarca üstünde çalıştığı, dalgalarıyla, fırtınalarıyla dövüştüğü huysuz Karadeniz böyle değildi. Denizi görmemişti. Bu nasıl bir işti!

Bundan sonra Hasan tam üç gün tanyerleri ışımadan denizin kıyısına iniyor, kıyı kıyı, gözlerini denizden ayırmadan, balıkların ardına takılıp gidiyor, adayı ne kadar döndüğünün farkında olmadan gün kavuştuktan sonra evine dönüyor, ağzına bir iki lokma atar atmaz kıvrılıp yatıyordu.

Üç günün sonunda Caferden satın aldığı eşyaları geldi, eşyaların eve yerleşmesinde ona yine Melek Hatun, Şerife Hatun, Zehra, Nesibe, erkekler yardım ettiler, Şerife Hatun nereye bir şey koysa oraya yakışıyor, uyuyordu.

Her şey eve yerleştirildikten sonra Hasan evden ayrılamadı, her aldığı eşyanın önünde saatlarca duruyor, bakıyordu, suyun dibinde bir ışıltı olaraktan akan balık sürülerine baktığı gibi. Hele evin salonunun duvarındaki resme tapınmıştı sanki, önünden ayrılamıyordu. Altta çiçek bahçesi, arılar, uğurböcekleri, üstteki mavi gökte uçuşan uzun, güzel gagalı som mavi yağmurcuk kuşları, sığırcıklar, sarıasmalar, daha bir sürü renk renk küçük kuş. Arılar ışıltı içindeydiler. Yemek yemeyi, su içmeyi unutmuştu Hasan. Komşu evlerden yemekler geldikçe ağzına bir iki lokma atıp doyuyordu. Evlerden yemek gelmese yemek yemek aklına bile gelmeyecekti. Dedi Hasan, eeey Rabbim bu ne iştir, bu ne haldir, deniz derya dolaş da, tepeden tırnağa deniz kokusuna bat çık da deniz iliklerine kadar işlesin de, denizi görme.

Poyraz eve gelinceye kadar Hasanın macerası böyle sürdü.

"Bu ev senin evin mi, mezarın mı Hasan, bu eve bir girdin, bir daha da hiç çıkmadın."

Boynunu bükerek dedi Hasan:

"Benim hiç evim olmadı ki..."

"İşte oldu," dedi Poyraz.

"Senden bir dileğim daha var kardeş."

"Söyle Hasan."

"Seninle bir daha kasabaya gidelim."

"Ne zaman istersen Hasan, sana gıpta ediyorum Hasan, içimizden en yürekli, en insan insan sen çıktın. O kadar insan içinde harbe gitmeme yürekliliğini az insan gösterdi, bir tek, senin gibi insanların en yüreklileri gösterdi bu yiğitliği. Hepimiz, koyun gibi olduğumuzdan, milyonlarcamız, sürü gibi çobanlarımızın önüne düştük, ölüme gittik, donarak öldük."

"Beni de asıyorlardı, şu denizler olmasaydı, bir de siz olmasaydınız, benim bacaklarım havada sallanıyor olurdu şimdi."

"Sen ölüme, öldürenlere karşı koydun."

"Sen hiç apak, tepeden tırnağa buza kesmiş bir ormanı gördün mü?"

"Görmedim."

"Ben gördüm işte. Binbaşı İshak Bey de görmüş, görmüş de beni onun için asmadı. Benim ahvalimden soracak olursan ben yürekliliğimden, yiğitliğimden kaçmadım. Ölümden, asıl-

maktan ödüm kopuyordu. Bunca yıl dağlarda, Sarıkamışta kimi görmüşsem, kiminle konuşmuşsam herkesin ödü kopuyordu."

"Doğru, herkesin ödü kopuyordu ya sizler kaçtınız."

"Ne bileyim ben, bizler en çok korkanlardan olduğumuzdan dolayı kaçtık. Sen yarın benimle kasabaya geliyor musun?"

Poyraz ağzı kulaklarına vararak:

"Geliyorum, korkak arkadaşım."

"Allahın bildiğini kulundan ne saklayayım kardeşim."

Gün doğmadan yola çıktılar, yanlarına Kadri Kaptanı da almışlardı.

Hasanın motoru iyi yol yapıyordu. Kadri Kaptan şaşırdı. Demek kendi motorundan da daha yollu bir tekne olurmuş diye de aklından geçirdi.

"Kasabaya varınca besili koyun bulacağız, sonra bir çuval pirinç alacağız, sonracığıma, bal çıkmış, bir dükkanda gördüm, bal alacağız. Ben balın hasından anlarım. Babamın kovanları çoktu. Bol bol içki alacağız. Yunanın sakız rakısını, bizim boz rakıyı, İzmirin şarabını, çok içki alacağız, en güzel içkiyi bulana kadar. Bir fırına gidecek, fırında taze ekmek yoksa, bir gece kasabada kalacak, sabah erkenden fırına gidecek, fırından taze ekmek alacağız, kokusu insanı sarhoş eden."

Poyraz:

"Bir, yağmurun ilk, iri, seyrek damlaları tane tane toprağa düştüğünde çıkan toprak kokusunu, iki, fırından yeni çıkmış ekmek kokusunu severim. Korkma Hasan, biz istediklerimizi alalım, sonra bir fırına gider, fırına ekmek attırır, taze, mis kokulu ekmekleri alır, bir çuvala koyar, sarar sarmalar, şölen akşamı ortaya çıkarırız. Bir tane de biz alır, sıcak sıcak yeriz. Amma katıksız yeriz. Katıksız yenen taze ekmeğin tadı, kokusu hiçbir lezzette yoktur."

"Yoktur," dedi Hasan sevinerek.

"Yoktur," dedi Kadri Kaptan, "anamın fırınından çıkardığı ekmek kokusundan insanın başı dönerdi. Tandırdan çıkmış ekmeğin kokusuna, tadına doyum olmaz. Taze ekmeği ille de katıksız yiyeceksin. Katık, bal olsa da ekmeğin, tadı, kokusu bozulur."

"Buradan dönünce," dedi Hasan, "Melek Hatuna bir fırın yapayım da felek de maşallah desin."

Kasabaya her zamankinden daha erken geldiler, Kadri Kaptan buna üzüldü ya hiç mi hiç renk vermedi. Hasana eskiden nasıl davranıyorsa gene öyle davrandı. Hasanın motoru değil de, başkasının motoru olsaydı kendi teknesinden hızlı giden tekne, yüreğine otururdu.

Kaptan, en iyi koyunu hemen seçti, beğendiler. Bal dükkanına girdiler, kokusu onları mest etti. Sonra bütün çarşıyı dolaştılar, akıllarına gelen gelmeyen çok çok güzel yiyecek aldılar. Hasan her bulduğu yeni yiyecekten dolayı sevincinden uçuyordu. Kesesini çıkarıp bir avuç parayı avucuna döküyor, dükkancıya, "şuradan ne kadar istersen al," diyordu.

Sonra da fırına geldiler, Poyraz gitti fırıncıyla konuştu.

Fırıncı:

"Baş üstüne beyim," dedi, "hazırda hamur var, fırın da sıcak. Şimdi birkaç odun daha atarım. Fırının içi kora döner. Fırın kıvamında ya, mademki siz böyle istiyorsunuz."

Fırının kapağını açtı baktı:

"Odun atmaya bile gerek yok. Şimdi hemen atar çıkarırız, çok sürmez."

İki kişi iki yerden ekmekleri yapıp fırın küreklerinin üstüne koydular, içeriye sürdüler, biraz sonra da kızarmış ekmekleri çıkardılar. Üçü birden taze ekmek kokusunu içlerine çektiler.

Fırıncı:

"Size Yağcıbedir peyniri getireyim mi, taze ekmekle iyi gider."

Poyraz:

"Sağ ol," dedi, "taze ekmek katık istemez, bunun tadı böyle gelir."

Onlar sıcak ekmeklerini daha bitirmemişlerdi ki, üçüncü kez fırına attıkları ekmekler de çıktı.

Fırıncı:

"Şölen yarın akşama mı?" diye sordu.

"Akşama," dedi Poyraz.

"Ben size öyle bir sarayım ki ekmekleri, üç gün üç gece taptaze kalsın."

Hasan ekmek çuvalını sırtına aldı iskeleye geldiler, baş üstüne bağladıkları koyun, önüne koydukları yeşil otları daha bitirmemişti.

Adaya geldiler ki, bütün çoluk çocuk, kız kadın, genç yaşlı erkek iskeleye doluşmuş, onları bekliyorlardı. Önce koyunu indirdiler tekneden, sonra yiyecekleri, içecekleri. Çınarın altına geldiler, kanepelere oturdular. Onları bekleyen adalılar kuru zeytin odunlarını yakmışlar, ateşi gürletmişlerdi. Köz yığınları daha küllenmemişti.

Poyraz:

"Şölen bu gece mi, yarın gece mi binbaşım?" diye sordu.

"Elbette bu gece," dedi doktor Salman Sami. "Biz erken geleceğinizi biliyor, ateşi yakmış bekliyorduk, elbet bu gece. Bu koyun üç gün yeter hepimize."

"Bu gece olduğu iyi, fırından taze ekmekleri aldık yola düştük. Ekmekler daha mis gibi kokuyor."

"Koyunu kim kesecek?" diye sordu binbaşı.

"Ben," dedi Hüsmen, "memlekette, yani Yunanistanda bizim sürülerimiz vardı, onun için ben kasaplık bilirim."

"Öyleyse al şu koyunu, uzağa, bir zeytin ağacının altına götür, orada kes, parçala, leğenlere doldurup buraya getirin. Haydi Şehmus, haydi Hasan, siz de gidin Hüsmene yardım edin." Kadınlara döndü, "Haydi hatunlar, hanımlar evlerde ne kadar tabak, sahan, çatal bıçak, bardak, sürahi varsa alın getirin. Ve hem de masaları çiçeklerle donatın."

Melek Hatun:

"Hiç küşümlenme binbaşım," dedi, "çocukların hepsini gönderdik adanın içine, o kadar çiçek getirdiler ki, sizin masanızı değil, bütün masaları da donatırız."

"Sağ olasın, var olasın Melek Hatun."

"Çocukları yalnız göndermedim, Zehra kızımız da çocukların başında çiçeğe gitti."

Zehra deyince Poyrazın yüreğinin başı cızetti. Poyraz, iskeleye yaklaştıklarında kalabalığın içinde Zehrayı görmüş, ona bir kez olsun başını kaldırıp bakamamıştı.

Önce içkiler geldi masaya, doktor Salman Sami üç şişe mastikayı görünce, bağırırcasına, sevinçle:

"Yıllarca mastika bulup içememiştim," dedi, kederli yüzü birden değişti, Poyraza döndü, "Bak, arkada masada duruyor, şaraplar, rakılar. Etler nerde kaldı?"

"Geliyor efendim. Et gelince ekmekler açılacak, taze taze, mis kokulu taze ekmekler, bir de çiçekler, şaraplar, rakılar."

"Yaşadık," dedi doktor Halil Rifat Bey.

"Kaçak Hasan yaman çıktı."

"Yiğit bir adam olduğu her halinden belliydi."

"Bütün korkaklar, korkularının üstüne yürüdüklerinde insanlığın en yürekli insanları olurlar."

"Öyledir," dedi Ağaefendi. Korkaklık ve yüreklilik üstüne örnekler vererek ağır ağır konuştu, "Sen çok haklısın doktor," dedi, "en korkaklar insanlığın en yiğit insanı da olabilirler."

Leğenlerde etler geldi, pirzolalar közlerin üstünde cızırdadı ve pişen taze etin dumanlarıyla yayılan kokular ortalığı aldı. Zehra pişen etlerin büyücek bir kısmını içki içenlerin masalarına götürdü. Onlardan sonra da kadınların, çocukların önüne taşıdı közde pişen etleri.

Ağaefendi gene çok içti, gene çok sarhoş oldu... Öyle bir açıldı ki, herkesin şaşkınlıktan ağzı açık kaldı. Ağaefendi durmadan Giriti anlatıyordu. Girit onun dilinde özlem destanı, Ağaefendi de bir eski zaman destancısıydı. Konuştukça sesi bir ağıta dönüşüyordu. Sesler ağzından sel gibi akıyordu. Sağ yanına yıkılırken, tetikte duran Poyraz onu yakaladı, kaldırdı koluna girdi evine götürürken kızlar da kalktılar, onların arkasından yürüdüler. Merdiveni zorlukla çıktılar. Poyraz Ağaefendiyi yatağına yatırırken Zehranın eli eline değdi, bir an göz göze geldiler, Poyraz gözlerini kaçırdı.

Şölen iki gece daha sürdü. Yalnız Ağaefendi içki masasında sabahlara kadar oturdu, ağır ağır etini yedi, vakur, arada bir konuştu, ağzına damla içki koymadı.

Hasan mutluydu, her gün balığa çıkıyor, sırasıyla evlere kişi başına göre balık dağıtıyor, geriye kalan balıklarını da kasabaya götürüyor satıyordu. Binbaşı İshak Beyi unutmuyor, en lezzetli balıkları da ona götürüyordu. Levrek, çipura, lüfer, kırlangıç. Kırlangıcın çorbası iyi olur. Çorbayı içerken bütün bedenine deniz kokusu yayılır.

Hasan kasabada herkesle dost olmuştu. Kimin ne işi varsa ona koşuyor, kimin ne derdi varsa onu dinliyor, derdine bir çare arıyor, sonunda da bir çaresini buluyordu. Doktorları, en çok da Salman Samiyi seviyor, doktorlar sordukça da Sarıkamışı, kaçaklık maceralarını anlatıyordu. Doktor Salman Sami de her seferinde, dağlardan inip de denizde kaçak yaşamayı nasıl akıl ettin, diye soruyordu. Onunsa cevabı hep şöyle oluyordu: Denizde kaçak yakalanmamış, dağa çıkanların çoğu yakalanmıştı. Denizde kaçak bir kişinin yaşayabileceği kimsenin aklına gelmiyor, diyordu Hasan. Denizde karşılaştığın hiç kimse, nerelerden gelip nereye gidiyorsun diye sormuyordu. Hasan karaya çıktığında bedeninden yöreye deniz kokusu yayılıyordu.

Bütün başından geçenleri doktorlara anlatmaktan korkuyordu. Şu deli doktor anlattığı bir şeye kızar da belalı başına bir püsküllü bela daha açar mıydı? Gene de kendini yenemiyor, başından geçenleri bir bir doktorlara anlatmaktan kendini alamıyordu.

Enver Paşa, arkasında kurmayları, kurmaylarından ikisi Alman, biri general biri binbaşı, kolordu karargahına geldi, paşalar çadırlardan dışarıya koşuştular, hazırola geçtiler, selama durdular.

Enver Paşa atının üstünde dimdik durarak, sesini gürleştirerek:

"Paşalar," diye gürledi. Boyu kısa, sesi cılız olduğu için gürleyemiyor, gürleme taklidi yapıyordu.

"Muhterem paşalar, evvelsi gün ve dünkü getirdiğim vatan hainlerini astırdınız mı?"

"Daha astıramadık paşam."

"Nasıl olur, niçin dinlemiyorsunuz emirlerimi, emir dinlememenin ne demek olduğunu bilirsiniz. Onları hemen şimdi ormana götürüp asacaksınız. Niçin emrimi dinlemediniz?"

"Paşam, divanıharbe verecektik onları."

Enver Paşa öfkelendi ki, belki karartısının iki katı oldu. Bu halini aynada görse mutluluktan uçardı. Sesi de o iri gövdeye uygun olmuştu:

"Ne demek efendiler, muhterem paşalar, ne demek, divanıharp ne demek," sesini daha da yükseltti, "ben size emir ver-

medim mi, divanıharp ne demek? Ben size bu hainleri kurşuna dizmeyecek, asacaksınız demedim mi, asker kaçakları, asker kaçakları asker değil, insan değil demedim mi, bunları kurşuna dizip kurşun harcamak yok, yakında Sarıkamışa hücum ederek, oraya bayrağımızı birkaç gün içinde dikeceğiz, demedim mi? Benim için bir tek kurşun on askere değer. Onları hemen şimdi götürüp asın. Bu bir emirdir. O vatan haini kaçakları, alçakları gözüm görmesin, zinhar görmesin."

Paşalardan en uzun boylusu Enver Paşanın atına doğru, hazır ol durumunda, birkaç adım attı:

"Paşa hazretleri," dedi, şişman tümen komutanı, vakur, soğukkanlı, yumuşak bir sesle, "ormanın her ağacında asılı on asker var. Çok çok kaçak astırdık."

"Muhterem paşalar, sizler gelmiş burada rahat, sıcak çay içerek yatıyor, ocaklara kütük atarak ısınıyorsunuz. Ordunuz, kolordunuz, alaylarınız nerde, ne oldu onlara, hepsi kaçtı da, onları yakalayıp ormanın ağaçlarına mı astınız?"

Enver Paşa atının üstünde biraz daha kurularak bekledi, sorusuna karşılık gelmedi. Paşaların hiçbirinden ses çıkmayınca var gücüyle bağırarak atını bir iki adım ileriye sürdü.

"Paşalar söyleyin, askerleriniz nerde?"

Enver Paşa atının üstünde çılgıncasına bağırıyor, çırpınıyordu:

"Paşalar, paşalar, askerleriniz nerde, askerleriniz, ordunuz, kolordularınız, alaylarınız nerde, onları ne yaptınız, siz, şu anda niçin onların yanında değilsiniz, bu millete ne söyleyeceksiniz paşalar? Birkaç gün içinde Sarıkamışa hücum edeceğiz. Askerin başına geçin, onları derleyip toparlayın. Bu bir emirdir. Yarın yine geleceğim. O adamları derakap asacaksınız. Bu bir emirdir."

Atını ormana sürdü, orman apaktı, hiçbir ağacın üstünde en küçük bir leke gözükmüyordu. Paşa ormana yaklaşınca atının başını çekti, bir uçtan bir uca askerler asılmıştı, ölülerin de üstüne kar yağmış, onlar da ağaç gövdeleri gibi bembeyaz olmuşlardı. Onun için ağaçlardan ayırt edilemiyorlardı. Enver Paşa atının başını çekti, biraz durdu, dişlerini sıktı, yılan ıslığı gibi bir sesle:

"İşte böyle," dedi, atını Allahuekber dağı yönüne sürdü.

Uzun boylu paşa:

"Sarıkamışa mı hücum edeceğiz," diye öteki paşalara sordu.

Paşalar hep birden:

"Sarıkamışa," dediler.

İçlerinden kolordu komutanı tuğgeneral yerinden kalktı, palaskasını çekiştirerek dışarıya çıkarken:

"Sarıkamışa mı?" diye sordu.

Paşalar hep birden:

"Sarıkamışa," dediler.

Tuğgeneral dışarda bir durdu, bekledi, bir karşıdaki ormana, bir Allahuekberden yöne, bir de apak kesilmiş göğe baktı, kar serpiştiriyordu, çadırların arkasındaki tek ağaca doğru yürüdü, ağacın altında durdu.

Dışardan bir kurşun sesi geldi, paşalar çadırdan çıktılar, ağacın altına gittiler, arkadaşları buzların üstünde upuzun yatıyordu. Gözleri açık kalmıştı. Yüzü, başının durduğu buzların üstü kan içindeydi.

Konuşmadan, biribirlerine bakamadan bir süre sessiz, gözleri yerdeki paşaya dikilmiş öylece kaldılar. İçlerinden biri, "Şimdi paşa yok olmuş askerlerinin başında Sarıkamışa gidiyor," deyinceye kadar.

"Ölüler rüya görmezler paşam," dedi şişman, babacan paşa.

"Ama Enver Paşa rüya görüyor," dedi paşaların en uzunu.

Çadıra döndüler, hiçbirinin ağzını bıçaklar açmıyordu.

Babacan paşa:

"Şu yüzbaşıyı çağıralım da çay içelim."

Yüzbaşı geldi.

"Çayın var mı yüzbaşı?"

"Çay var ama şeker yok."

"Enver Paşanın yakalayıp getirdiği kaç asker kaçağı var?"

"On dokuz paşam."

"Son getirdiği iki çocuk, hani biri sarı, bir deri bir kemik, öbürü de cin gözlü, onlar?"

"Çadırlarındadır paşam."

"Kaçakların hepsini, bir manga da asker al yüzbaşı. Mülazım Ömere de söyle, gene o astıracak kaçakları. O iki askeri de buraya al getir."

"Baş üstüne paşam."

Biraz sonra yüzbaşı Hasanla arkadaşını aldı getirdi.

"Çocuklar, sizi kurtarmaya çalıştık, ama olmadı. Enver emretti. Maalesef, yazık ki ne yazık, biliyoruz, hiçbir suçunuz yok."

Hasanla arkadaşı susuyorlardı. Hasan, öldükse öldük, diye düşündü öldürecekler. Hani mahkemeye vereceklerdi? Biraz toparlandı, sesi zor çıkıyordu:

"Hani bizi asmayacak, mahkemeye verecektiniz?"

"Bizim hepimiz, bütün paşalar karar verdik, sizi divanıharbe verecek, hepinizi kurtaracaktık, Enver Paşa geldi, asacaksınız, diye emretti. Emir demiri keser evladım, emir demiri keser."

Ocağın başında, ateşe ellerini uzatmış, boynu uzun, avurdu avurduna geçmiş paşa ayağa kalktı, sallanıyordu.

"Çok üzüldük evlatlarım, çok üzüldük ya elimizden bir şey gelmedi."

Babacan şişman paşa ayağa kalktı.

"Evladım Hasan, evladım Nafiz, güle güle evlatlarım, Allah size rahmet etsin, Allah sizin mekanınızı cennet eylesin. Ne yapalım evlatlarım, kıymetli bir paşamız da az önce kendi canına kıydı. Onun da mekanı cennet olsun."

Babacan paşanın aklında şeker vardı ya Hasana bir türlü söyleyemiyordu. Hasan asıldıktan sonra da onun üstünde şekeri bulan teğmen şekerleri kimseye göstermezdi. Bir tümen kumandanı olduğunu düşündü. Düşünürken de kendini tutamadı:

"Hasan evladım, uzun zamandır kursağımıza bir kaşık şekerli çay girmemişti. Senin sayende bir kadeh çay içtik." Utandı, yerin dibine geçti, birden de kim olduğu aklına geldi:

"Hazırol asker," diye can havliyle bağırdı, Hasan hazırola geçti: Bundan sonra şeker senin ne işine yarar ki. Çok üzüldük evladım, evladım, çok üzüldük ama elimizden bir şey gelmedi. Enver Paşa emir verdi, biz ne yapabilirdik, hepimiz çok üzüldük. Haydi oğlum Hasan, seni biraz sonra... Haydi, elini cebine sok... Bundan sonra sen şekeri ne yapacaksın. Allah size rahmet eylesin çocuklar, bin rahmet. Ne kadar şekerin varsa, koy oraya. Allah mekanını cennet etsin evladım Hasan."

Hasan ayakları biribirine dolaşarak ortadaki masaya kadar gitti, elleri titreyerek sol cebinde kalan şekeri masanın üstüne boşalttı. Hasanın içinden, belime sarılı, koynumdaki şekerleri de versem mi, geçti, bir an düşündü, sonra da, ne olur ne olmaz, dedi kendi kendine, koynundaki şekerleri masanın üstüne bıraksa mıydı? Beline sardıklarını da boşaltacak mıydı, çok korkuyor, titriyordu. Bayıldı bayılacaktı. Aklından bir daha, belli belirsiz, ne olur ne olmaz düşüncesi geçti, eli bir daha, bir türlü koynundaki şekerlere gitmedi. Hasan masanın başında ikircik içinde dururken, dışardan mülazım geldi:

"Bir emriniz var mı paşam?"

"Bunları alın götürün." Sesi bir inleme gibiydi. "Ormana götürün. Asacak ipiniz var mı?"

"Şöyle böyle var efendim."

Babacan paşa boğazının damarları şişerek bağırdı:

"Şöyle böyle ne demek mülazım?"

"Enver Paşa hazretleri çok ip göndermişti, hem de asker asmak için yağlı ip. Biz de o kadar çok kaçak astık ki, elimizde dört beş kişilik ip kaldı."

"Sonra?"

"Sonrası, geriye kalanını, birazını sakladığımız iple yatırıp boğacağız paşam."

"Nerden aldınız bu emri?" diye daha çok bağırdı babacan şişman paşa.

Onun bu bağırmasına, ocağın önünde ısınan paşalar ayağa fırladılar:

"Oturunuz yerinize paşam, niçin öfkeleniyorsunuz, asmakla iple boğmanın ne farkı var, bütün Osmanlı padişahları, şehzadeleri iple boğdurulmadılar mı, Enver Paşa hazretleri de padişah damadı değil mi?"

"Doğrusun paşam, hayatta kalan birkaç askeri de bizzat bize boğdurtup tatmin olacak bu adam, bu kan içici cellat. Ne kadar asker bulursak boğalım, boğalım ya, gözümüzün gördüğü her askeri assak, boğsak bile onu tatmin edemeyiz."

Askerler kaçakları önlerine kattılar, ormana sürdüler. Orman apaktı, ne bir ağacın gövdesi, ne de bir yaprak gözüküyordu. Bir de göz alabildiğine ağaçlara asılmış, ayaklarının ucu ye-

re değen, kiminin boynu ip gibi uzamış, dilleri dışarda, yüzleri morarmış. Kimisi çıplak. Kimisi de yırtık pırtık içinde.

Dayanılmaz bir poyraz esiyor, askerler soğuktan tüfeklerinin tetiklerine dokunamıyorlar, parmaklarını bile açıp kapatamıyorlardı.

Kaçakları sıraya dizdiler, bir asker sağlam bir ipi zorla şerle bir ağacın en kalın dalına bağladı. Baştaki iriyarı kaçağı aldılar ağacın altına götürdüler, kaçakta hiçbir direnme olmadı, ipin ilmiğini boynuna taktılar, ayağının altındaki buz kalıplarını çektiler, parmaklarının ucu yere değiyor, ipteki kaçak kendi yöresinde bir fırıldak gibi dönüyordu. Dili de upuzun dışarıya çıkmıştı. Adamın yüzü gittikçe yeşilleniyordu. Sıradaki ikinciyi, üçüncüyü aldılar, aynı minval üzere astılar. Dördüncünün koluna girdiler, koluna girenleri bir silkelemede yere serdi kaçak. Yerdekiler kalkmadan askerler geniş omuzlu, sağlam kişinin üstüne yüklendi, kaçak, birkaç silkinişte onları da buzların üstüne serdi. Askerlerin hemen hepsi kaçağın üstüne yüklendiler, arkadan kollarını bağladılar, ağzı yukarı buzun üstüne yatırdılar, dün gece yağladıkları urganı boynuna geçirdiler, urganın bir ucundan iki, öbür ucundan iki asker tuttu, yağlı urganı ne olur ne olmaz diye dün gece bir daha yağlamışlardı.

Mülazım:

"Bütün gücünüzle çekin," diye bağırarak, bir emir verdi. "Bu bir emirdir," dedi.

Önce kaçağın gözleri pörtledi, gözleri nerdeyse yerinden çıkacaktı. Bütün bedeni kalktı kalktı indi, gerildi, kaskatı kesildi, ardından da kalkıp inerek, sonra hızla titremeye başladı, sonra titremesi yavaşladı, gerilmesi bitti, ince titreme bir süre daha sürdü, ardından da ölü upuzun uzandı, kaskatı kesildi.

Mülazım:

"Bu daha kolay," dedi, "hepsini böyle... Bundan sonrakiler de artık bize zorluk çıkarmazlar, sanırım. Gözlerinin önünde oldu her şey. Direnmezler. Haydi, birini getirip şuraya yatırın. Nerden buldunuz bu urganı?"

"Kumandanım, Osman çavuş sabaha kadar yağlayarak yaptı bu urganı. Osman çavuş diyor ki, bu urgana padişah boğan urgan derler."

Sırasıyla kaçakları buzun üstüne yatırıyorlar, yağlı ipi boyunlarına geçiriyorlar, fazla uğraşmadan adam tırlayıp buzların üstünde kalıyordu.

Az bir sürede kaçaklar yarıya indi. Gün kavuşana kadar hepsini boğmuş olacaklardı.

Sıra Pehlivan Rüsteme geldi. Her şeye karşın gene öyle güçlü duruyordu. Yatırırlarken Rüstem direndi, kollarına yapışmış kişileri buzların üstüne savurdu. Üstüne gelenleri sağa sola savuruyordu. Tam bu anda sıranın en ucundaki Hasan, arkadaşının da elini tutarak ormanın içine yürüdü. Ormanın içine boylarınca kar yığılmıştı. Pehlivan Rüstemi yere yatırıp, boğazına ilmiği geçirenlerden birkaçı kaçak Hasanla kaçak arkadaşını kaçarlarken gördüler, mülazım emir verdi, askerler silahlarının namlularını onlara çevirdiler, mülazımın ağzından çıkacak, "ateeş," emrini bekliyorlardı. Hasan arkaya döndü baktı, askerler elleri tetikte öylece duruyorlardı. Arkadaşı da döndü baktı... İlerdeki kalın gövdeli ağacın ardına kendilerini attılar, boğazlarına kadar kara gömüldüler. Gırtlaklarına kadar kar içinde biraz öyle durdular, başlarını çevirince namluların kendilerine dönmüş öyle durduğunu, parmaklarının da tetikte olduğunu yine gördüler. O kadarcık mesafeden, ateş etseler, en acemi asker bile onları başlarından vurabilirdi. Hiçbiri kıpırdamıyor, parmakları tetikte mülazımın gözlerinin içine bakıyorlardı. Karı yara yara yüz adım daha yürüdüler, ağacın gövdesinin duldasından çıkmışlardı. Gene başlarını çevirdiler, mülazımla göz göze kaldılar. Teğmenin gözleri ateş saçıyordu, hemen karın içine yattılar, emekleyerek, bir iri gövdeli ağaç buluncaya kadar ayağa kalkmadılar. Son bir kez baktıklarında, teğmenin ayaklarının dibinde Pehlivan Rüstemin heybetli gövdesi, dizlerini karnına çekmiş yatıyordu.

Bir daha arkalarına bakmadan, kaçak Hasanın, ne olur ne olmaz diye koynunda sakladığı şekerden birer parça, birer parça ağızlarına atarak ormanı dışarı çıktılar. Çıktıkları yer ovalık bir yerdi. Yürüdüler. Hasanın o bir deri bir kemik arkadaşı dirilmiş, nerdeyse Hasan gibi yürüyordu. İlerde bir duman gördüler, oraya yöneldiler. Yöneldikleri yere yaklaştılar baktılar ki duman filan çıkmıyor. Neydi bu duman derken, az ilerilerin-

den, yerin altından bir duman daha çıktı. Duman, uzun ince, göğe ağıyordu. Sollarında sağlarında yerin altından çıkan dumanları gördüler. Dumanlar gittikçe çoğalıyor, göğe yukarı dimdik süzülüyordu.

"Burada bir köy var," dedi Hasan, "var olmaya var ya nerde?"

"Buralarda, şu dumanların çıktığı yerlerde bir yerde olacak," dedi arkadaşı.

"Buldum," dedi Hasan, ayağının ucundaki toprağa oyulmuş üç basamak merdiveni gösterdi. Önünde bir düzgün yontulmuş kapı duruyordu, kapıyı vurdular, beklediler. İçerden kadın, erkek, çocuk, birtakım sesler geldi. Beklediler, sesler kesildi, bir daha kapıyı vurdular, gene sesler...

"Tanrı misafiriyiz, açın kapıyı. Size bizden zarar gelmez," dediler.

Kapıyı yaşlı bir adam açtı.

"Biz dün sabah ölümden kaçtık. Korkmayın, biz asker kaçağıyız."

"Buyurun içeriye."

İçeriye girerlerken, sol yana da bir kapı açılıyor, oradan içeriye yoğun bir mayıs kokusu geliyordu.

"İlk olaraktan mı giriyorsunuz bizim bu yeraltındaki evlerimize?"

"İlk kez."

"Burada, bu kışa, bu kara, bu buza, bu fırtınaya yerüstünde dayanılmaz."

"Yere işlemeli, işlemeleri insanı büyüleyen keçeler serilmiş, badanalı duvarların önüne, keçelerin nakışlarının ucuna halı yastıklar konulmuş, yastıkların önüne de atlas döşekler serilmişti. Yaşlı adam onları döşeklerin üstüne buyur etti. Ayakkabılarını eşiklikte çıkarıp döşeklere bağdaş kurup oturdular, bellerini de yastıklara dayadılar.

"Kusura bakmayın Tanrı misafirleri, misafir umduğunu değil de bulduğunu yer. Bir, ekmeğimiz yok, hepsini askerler aldı, iki, bulgurumuz, üç, kahvemiz de yok. Harpten önce bu eve misafir geldiğinde bu evde çifte dibeklerde kahveler dövülürdü. Bu evin içi gece gündüz kahve kokardı. Şimdi çay var

ama şeker yok. Ekmek de yok. Ne unumuz, buğdayımız, bulgurumuz, ne de... Neyimiz varsa askerler aldı. Koyunlarımız, ineklerimiz kaldı, onları da kesip kesip yiyoruz. Bütün köy de bizim gibi. Bizim gibi yeraltında on binlerce köy var. Bu köylerde erkek kalmadı, gidenler gelmedi. Bu evden de beş delikanlı gitti, beş oğlumun beşinin de künyesi geldi. Onlar askerden kaçamadılar herhalde."

Yaşlı adamın evinde üç gün kaldılar. İkinci gün yaşlı adam bir koyun kestirdi, ekmeksiz, yoğurtlu sac kebabı yediler.

"Ekmeksiz kalmışlar, yerin altındakiler koyunlarını kesip yiyorlar. Koyunlar bitince inekleri keseceğiz. Kötü haberler geliyor cephelerden, askerler açlıktan kırılıyorlarmış, diyorlar. Yakında gelecekler koyunlarımızı, ineklerimizi de elimizden alacaklar."

Evden ayrılırlarken yaşlı adam onlara tulumpeyniri verdi.

"Çok soğuklarda bunu yer, belki de donmaktan kurtulursunuz."

Böylece köy köy giderek Erzuruma yaklaştılar. Hasanın arkadaşı, "Arkadaş," dedi, "ben Erzuruma kıtamı bulmaya gidiyorum, iyi ki boğamadılar beni, yoksa asker kaçağı olacaktım."

Kucaklaştılar, helallaştılar, arkadaş Erzuruma yollandı. Hasansa yollara düştü, kendisine bir at, bir heybe aldı. Karadeniz dağlarına kadar geldi, dağlar asker kaçaklarıyla dolmuş, çoğu da eşkıya olmuştu. Köylerde daha çok yaşlı erkekler, on beş yaşından küçük çocuklar kalmıştı. Hasan yeşil bir koyakta ahşap evleri renk renk boyalı, damları kiremitli, iri ceviz ağaçlıklı, dört bir yanı orman bir köye geldi. Ulu bir kestane ağacının altına oturmuş yün eğiren, kazak ören kadınlar gördü, selam verdi, ayağa kalkan kadınlar selamını alıp, "hoş geldin," dediler. Hasan taa öbür yanda sakalı uzun, beli bükülmüş yaşlı bir erkek gördü, gitti onun oturduğu tahtaları bozarmış, yarılmış, çürümüş kanepenin bir ucuna çöktü oturdu. Yaşlı adam konuğun gelip yanına oturduğundan dolayı mutlu oldu. Hemen konuşmaya başladılar.

Hasan:

"Allahuekber dağından geliyorum."

"Orada herkes donmadı mı?"

"Dondu."

"Sen nasıl kurtuldun?"

"Ben şeker yiyerek dağın başına kadar çıktım, şeker yiyerek aşağıya indim."

"Şeker yiyince insan donmaz mıymış?"

"Donmazmış. Babam oralarda askercilik yapmış, ben askere giderken, aman oğlum dedi, sen sen ol, halis yünden kaput alma, üstünü başını şekerle doldur."

"Akıllı bir baban varmış, şeker insanı üşütmez. Sen şimdi asker kaçağı mısın, dağlar asker kaçağıyla dolu."

"Ben asker kaçağı değilim. Dağdan indiğimden bu yana alayımı arıyorum, daha da bulamadım. Buralarda da bulamazsam, Allah bilir, sonra ne yaparım."

"Sen bu gece bizim evde kal. Çok canım sıkılıyor. Bizim köyde hiç erkek kalmadı. Çok çok canım sıkılıyor bu avratların arasında. Kimi oğlunu, kimi kocasını, kimi nişanlısını, kimi de askerden gelecek evleneceği bir yiğidi bekliyor. Başka konuştukları hiçbir şey yok. Sıkıntıdan çatlıyorum, keşki ölsem, her gün ölüp ölüp diriliyorum."

O gece Hüseyinin evinde kaldı, görmüş geçirmiş bir adamdı. Hasanı sevdi. Ne kadar isterse o kadar kalabileceğini söyledi. Hasan onun evinde on gün kadar kaldı. Fazla kalamazdı, ev kalabalıktı, beş gelin kalmıştı. Gelinler, künyeleri gelmiş kocalarını bekliyorlardı. Çocukları daha küçüktü. Yiyecekleri mısır ekmeğiyle cevizdi. Mısır da gittikçe azalmış, yalnız cevize kalmışlardı. Hasan, Hüseyin Ağanın evinden tek başına kalmış yaşlı Dönenin evine geçti. Dönede tek başına olduğu için mısır ekmeği daha çoktu. Dönenin ağaçları da çoktu. Hasan karar verdi, bu köyde kalacaktı. Dönenin büyük iki katlı evine yerleşti. Dönenin kardeşleri, kocası, akrabaları, oğulları savaşa gitmişler, bir daha dönmemişlerdi. Evde onları bekleyen kimsecikler kalmamış, gelinler soluğu babalarının evinde almışlardı. Döneyle ana oğul gibi oldular. Hasan yakışıklıydı, saçları sarı, uzun boylu, gözleri maviydi. Konuşurken hep gülüyordu. Alt baştaki dereden de her gün balık tutuyordu. Köyün çocuklarına da balık tutmayı öğretmişti. Derede o kadar çok balık vardı ki, dere kaynaşıyordu. Köyün tek erkeği Hasanı herkes seviyor-

du. Hasan şaşkındı, bu Gürcüler kadar güzel insanları bir arada hiçbir yerde görmemişti. Hüseyin Ağa da çok yakışıklı bir adamdı. Kim bilir, askere gidip de dönmeyenler ne kadar yakışıklıydılar. Hasan her gün kendi evine alabalık getirdiği gibi, Hüseyin Ağanın da evine götürüyordu. Dönenin cevizlerini çırptığı, topladığı, yeşil kabuğundan soyduğu gibi, öteki kadınlara da yardım etti. Birkaç ay içinde Hasan köyün her şeyi oldu. Artık bu köye yerleşmeliydi. Bir koca köyün tek erkeğini de askere alıp götürecek değildiler ya. Gelirken uğradığı köylerde bir iki çok yaşlı erkekten başka erkek kalmamıştı ki... Komşuları Fadime köyün en güzel kızıydı. Bu Gürcülerde öyle kaçgöç geleneği de yoktu. Fadime bir gün Döneye geldi, "Döne Ana," dedi, "beni oğlun Hasana alsana. Oğlun benden daha iyisini mi bulacak." Döne, "Sen dünyalar güzelisin, Hasana bir söyleyim de, burada mı kalacak, yoksa memleketine mi gidecek."

"Sor," dedi Fadime, "O nereye giderse ben de onunla giderim."

Birkaç gün içinde nişan yapıldı, nişan yüzüklerini Hüseyin Ağa taktı. Bunun üstüne köyde bir dedikodudur başladı ki dillere destan: İnsan öyle bir adamla nişanlanır mı, nerden geldiği, nereye gittiği, ne olduğu, ne olacağı belirsiz. Sünnetli mi, sünnetli değil mi, kim görmüş, Fadime görmüş mü? Dillere pelesenk ettikleri sözlerde, sünnetli mi, sünnetsiz mi, Fadime hiç görmüş mü?

Hasan köyün içinden, çeşmenin yakınlarından geçemiyordu. Üstünde yüzlerce gözün ağırlığını taşıyordu. Sonunda edemedi, Hüseyin Ağayı yanına aldı, çeşmenin yanına gitti. İlk gün kadınlar çok şaşırdılar, başlarını kaldırıp onlardan yana bakmadılar. Bir hafta sonra alıştılar, bir iki yaşlı kadın Hasana bakıp gülümsedi bile.

Cevizler olgunlaştı. Hasan kendi evinin cevizlerini çırptı, yüksek dallardaki cevizleri topladı, yeşil kabuklarını soydu, çuvallara doldurdu. Sonra, Hüseyin Ağanın çok ceviz ağacı vardı, onlara yardım etti, en uç dallardaki cevizleri topladı, yetişemediği dalların cevizlerini elindeki uzun değneklerle çırptı. Kadınlar yeşil kabukları daha kolay soyuyorlardı. Genç, büyücek çocuklar dallara çıkıp ceviz topluyorlardı. Üç genç kız, beş ço-

cuk ceviz ağaçlarından düştüler. Hasanın babası sınıkçıydı. Hüseyin Ağa da kırıklardan anlıyordu, birlikte kırıkları yerlerine koyup sardılar. Kadınlar cevizleri küfelere doldurup satmaya, deniz kıyısındaki kasabaya indiler. Bir haftada satmak için ayırdıkları cevizlerin hepsini sattılar. Fadime de Hasanın topladığı, yeşil kabuklarını onlarla birlikte soyduğu cevizlerin bir kısmını sırtında kasabaya götürdü. Hasan buna üzüldü. Kasabaya inebilseydi, hiç Fadimeye yük taşıtır mıydı, ama kasabaya inemezdi. Hasanın kasabaya niçin inemediğini kadınlar anladılar. Bunu biribirlerine bile söylemediler, değil dedikodusunu etmek.

Bir gün Hasan pencereden bakınca candarmaları gördü, pencereden atlayacakken, arkasından biri onu kucakladı. Başını dönerken solundaki candarmayı gördü. Onu kucaklayan candarmayla solundaki onun ellerini arkadan bağladılar, dışarıya çıkardılar. Fadime karşıdaki ceviz ağacının altında durmuş, sapsarı kesilmiş, donmuş kalmıştı. Fadimenin önünden geçerken:

"Beni bekle Fadime, er geç sana geleceğim." Bu sözleri öylesine inançla söyledi ki, Fadime ürperdi, Hasana bir şeyler söyleyecekti ya ağzını açamadı. Hasan candarmalarla gözden ırayıp yitince Fadime, "Ölene kadar," diyebildi.

Hasan, dağdan aşağıya inerlerken bir deri bir kemik kalmış candarmaların ayaklarının biribirine dolaştığını gördü. Biraz yürüyorlar, ardından da bitkin, bir kayanın dibine çöküp kalıyorlardı. Konuşmalarından da tüfeklerinde kurşun olmadığını anladı. Candarmalar, bir oturup bir kalkarak ağır aksak yürürlerken Hasan gerilerde kalıyordu. Candarmalar, niçin yürüyemediğini Hasana soruyorlardı, Hasansa, "Benim kollarım bağlı, ya siz niçin yürüyemiyorsunuz," diye soruyordu.

Bu dağlar asker kaçağı doluydu. Kimisi eşkıya olmuş yol kesiyor, kimisi mağaralarda yaşıyor, kimisi erkekleri askerden dönmemiş, çoğunun da künyesi gelmiş, yaşlı bir erkeğe, erkeksiz kadınlara, genç kızlara, çocuklara kalmış köylere sığınıyorlardı. Köylerden çok ihbarlar geliyor, candarmalar da her gün yolsuz kayalık dağ köylüklerine asker kaçağı avına çıkıyorlar, kimi zaman da asker kaçağı eşkıyalarla çarpışmaya giriyorlar, ölüyor öldürüyorlardı. Bu ağırlığa dayanamayan candarmalar

da tüfeklerini alıp eşkıya kaçaklara karışıyor, kimileri de memleketlerine gidiyor, memleketlerine gider gitmez de onları yakalıyorlar, geri getiriliyorlar, divanıharbe veriliyorlardı.

"Divanıharbe gönderilenleri ormanda asıyorlar mıydı?"

"Asıyorlardı ya," dedi onbaşı öfkeyle, "asmayıp da beslesinler miydi? eskiden kurşuna diziyorduk. Kurşun kalmadı ki kurşuna dizelim, hepsini asıyorlar."

Hasan iyice kötüledi, yürüyemez oldu.

"Kalk Hasan, kurşunumuz olsa seni şimdi kurşuna dizerdim. Bu dağlarda senin gibi çok kaçağı kurşuna dizdim. Urganım olsa şu ulu cevize seni asar, ölünü de şu aşağıdaki dereye atardım. Senin gibi vatan düşmanlarının çoğunun ölüsünü şu uçurumlara atıp onları kurda kuşa yem ettim, kalk yürü!"

"Elim kolum bağlı yürüyemiyorum. Ben kaçak değilim onbaşım, ben alayımı arıyorum. Alayımı araya araya buraya kadar geldim, bulamadım."

"Alayına ne oldu?"

"Arıyorum onbaşım, alay yitti gitti. Ben nasıl vatan haini olurum. Sen benim yerimde olsan alayını aramaz mısın, alayımı bulunca tezkeremi alacağım."

Hasan canını dişine taktı, onbaşının ağzından girdi burnundan çıktı ama gene onbaşının taş yüreğini yumşatamadı. Sertleşti:

"Bana bak onbaşı," dedi, "sen baltayı en sert taşa vurdun. Benim kim olduğumu biliyor musun, beni Enver Paşa.... Sen Enver Paşanın kim olduğunu biliyor musun?"

"Biliyorum, onu kim bilmez ki..."

"İşte, bir gün Enver Paşa çağırdı, oğlum dedi, al şu kağıdı cebine koy, git, alayını, nerdeyse ara bul, işte kağıt bende, kollarımı çöz de sana göstereyim. Paşa beni, alayımı ararken astığını duyarsa seni de bütün bölüğünü de astırır. Onun her yerde gözü var, kulağı var." Hasan durdu, dikeldi, "Hazırol," diye sert bir komut verdi, "bu bir emirdir, kollarımı derakap çöz. Ondan sonra beni al, Enver Paşadan korkmuyorsan, nereye istersen oraya götür."

Onbaşı, alı al moru mor geldi Hasanı çözdü.

Hasan:

"Ben köye dönüyorum, köyde benim nişanlım var, gördün ya biz gelirken cevizin altına durmuş ağlıyordu. Al şu Enver Paşanın kağıdını yüzbaşına götür. Bu bir emirdir, derakap götüreceksin. Üç gün sonra ben kasabaya gelir, yüzbaşıdan kağıdımı alırım."

Geriye döndü yürüdü. Epeyce yürüdükten sonra arkasına baktı, candarmalar durmuşlar ona bakıyorlardı. Çığırda bir kayalığın arkasına geçti, aşağıya dereye değil de yamaca tırmandı, ağaçların arasından, bir pınar ayağını izleyerek kaynağa geldi, kana kana bir su içti. Yakınlarda ceviz ağaçları vardı, kendisine cevizlerden iri, ağır cevizler topladı. Oradaki çalılardan bir sepet yaptı, cevizle doldurdu. Yöresinde mor çiçekli yarpuz açılmış pınarın başına oturdu, taze, süt gibi ak ceviz içlerini yedi, başını bir taşın üstüne koydu uyudu.

3

İskeleye bir kayık yanaştı. Önce çocuklar, arkasından büyükler konuğu karşıladılar. Önce Baytar, arkasından ötekiler konuğa, "hoş geldin," dediler. Konuk, "Benim adım, Arsen Usta," dedi gülümseyerek, "ben bu adada epeyce kaldım. Yaralıydım," kiliseye doğru döndü, eliyle yıkılmış kiliseyi gösterdi, "işte şu kiliseyi harpte hastane yapmışlardı. Allah razı olsun, beni burada doktorlar iyileştirdiler. Ben askerde tüfekçibaşıydım, yani bozulan tüfekleri onarırdım. Toros dağlarından olurum. Ben iyileşince bizim kasabaya gittim, kasabada bizimkilerden hiç kimse kalmamıştı. Kapı komşumuz beni bir hafta evinde sakladı. Asker giyitim daha sırtımdaydı. Komşumuz bir gece beni aldı tren istasyonuna götürdü, trene bindim, İstanbulda akrabalarımız vardı, onları buldum, bizim kasabada biz sülalecek demirciydik, akrabalar bana bir demirci dükkanı açtılar, ben de dükkanımda çok olta, çok zıpkın yaptım. O sıralar çok balık satılıyordu İstanbul'da, epeyce para kazandım demircilikten, türlü türlü, her balığa göre oltalar yaparak. Epeyce para kazandım. Aklım bu adada kalmıştı. Sordum soruşturdum, ada bomboştu. Sonra adanın dolduğunu öğrendim, işte ben de buraya geldim."

"Hoş geldin," dedi gene Baytar. Ötekiler de, "hoş geldin, hoş geldin," dediler. Nişancı elini Arsen Ustaya uzattı, Ustanın elinden tuttu iskeleye çekti.

Nişancı, Usta iskeleye çıkınca hemen sordu: "Evin var mı, ev aldın mı?"

"Aldım," dedi Arsen Usta sevinerek. Elini cebine attı, oradan kağıtlar çıkardı, "Al bak."

"Benim okuryazarlığım yok," dedi Nişancı. Arsen Ustanın elinden aldığı kağıtları Baytara verdi. Baytar kağıtlara baktı, sonra da aranmaya başladı. Vasiliyi göremeyince, "Vasili nerde," diye bağırdı. Ulu armut ağacının oralardan bir ses geldi, "Ne var Baytar, buradayım."

"Çabuk gel, sana iş çıktı."

Vasili koşarak iskeleye geldi, Baytarın elindeki kağıtları aldı, okudu. "Tamam," dedi, "gel benimle, gel de evini göstereyim. Evin yakında, çabuk döner, kayığı hemen boşaltır, öteberini evine taşırız. Hoş geldin."

"Hoş bulduk arkadaş," dedi Arsen Usta.

Vasili evi hemen buldu, eliyle koymuş gibi.

"Tapuda yazıyor, adın Arsen Sediryan, öyle mi?"

"Öyle. Babam hem demirci, hem de marangozdu. Pos ormanlarını babam kadar bilen bir usta daha yoktu. Eskiden beri bu dünyada pos ormanları kadar büyük bir sedir ormanı daha yokmuş. Kadim zamanlardan bu yana bütün Akdenizin büyük tekneleri, teknelerin direkleri pos ormanlarının sedirlerinden yapılırmış. Onun için bize dedemden, dedemin dedesinden dolayı Sediryanlar diyorlar."

"Haydi öyleyse, şimdi senin kayığı boşaltalım. Sana bir de dükkan bulalım. Sen burada demircilik yapacak mısın?"

"Aklımda kaldığına göre bu adada dükkanlar vardı."

"Var," dedi Vasili, "hepsi duruyor. Kavlak Remzi yıkmasın diye dükkanları Poyraz aldı. Poyraz benim kardeşliğim."

Vasili iskeleye kadar Remzi Kavlakzadeyi, onun kiliseyi, çorbacı köşklerini nasıl yıktırdığını, onun da Nişancıdan nasıl korktuğunu bir çırpıda anlattı.

İskelede onu Nişancıyla birlikte bütün ada halkı karşıladı. Herkes elbirliğiyle kayıktan Arsen Ustanın öteberilerini iskeleye taşıdılar, iskelenin üstüne yığdılar. Kayıktan çok eşya çıktı. İşlemeli Maraş ceviz sandıkları, Edirne servi sandıklar, dolu dolu telis çuvallar, yataklar, halılar, kilimler, kap kacak, bir eve ne gerekse hemen hemen hepsi çıktı. Gene elbirliğiyle eve taşıdılar.

Arsen Usta sevinçliydi, iyi ki bu adayı seçmişti. Arsen Usta böyle sevinirken, nerdeyse Poyraz da eve geliverdi.

Vasili:

"İşte kardeşliğim Poyraz Musa bu," dedi. "Bu adaya ilk çıkıp yerleşen de bu."

"Hoş geldin ustam."

"Adamıza hoş geldin kardeş."

"Sağ olasın, sağ olasın ya başınıza bela geldik."

"Sefan da, belan da başımız üstüne. Belanı da, sefanı da söyle."

"Belamı sorarsanız demircilik aletlerim, körüğüm, kömürüm, daha birçok öteberim, masalarım, sandalya, koltuklarım, zıpkınlarım kasabada kaldı. Yiyeceklerim de. Gideyim de onları alıp getireyim."

Öteberileri eve yerli yerince koyduktan sonra iskeleye geldiler. Bu sırada Musa Kazım Ağaefendi de kızlarıyla birlikte oraya gelmişti, Poyraz, Zehrayı görür görmez sapsarı kesildi, sallandı ya çabucak da toparlandı.

"Ben gitmeliyim," dedi Arsen Usta. "Gidip aletlerimi getirmeli, dükkanı açmalıyım."

"O kadar acele etme," dedi Poyraz, şimdilik, ada doluncaya kadar hiçbir iş tutamazsın. Ama çok çok canın iş istiyorsa sana bir iş var."

Arsen Ustanın gözleri parladı.

"Canım çok istiyor Poyraz Bey kardeşim."

Poyraz elini yukardaki değirmene uzattı: "İşte şu değirmeni gördün mü?"

"Gördüm."

"Kanatları dönüyor, onu da gördün mü?"

"Onu da gördüm."

"Kanatları dönüyor ya taşı dönmüyor, o taşı döndürür, buğdayı öğütebilir misin?"

"Taşı döndürür, buğdayı da öğütür, sana bir un yaparım ki felek de maşallah desin. Sana bir de fırın yaparım ki ekmeğinin kokusu bütün adayı sarar, kokuyu alanı da acından öldürür."

"Sen bu kayıkla ancak iki günde gider gelirsin."

Kadri Kaptan arkasındaydı ona döndü: "Yanına bir iki kişi al, Arsen Ustayla kasabaya gidin."

"Haydiyin çocuklar, buyur Arsen Usta, benim motor hızlıdır, gidelim."

Arsen Usta Kadri Kaptanın bindiği motora atladı, arkasından da çocuklar. Tekne yoğun deniz kokuyordu.

Kadri Kaptan motoru hemen çalıştırdı, biraz sonra gaz verdi, tekne hızlandı. Gittikçe de gaz veriyordu Kaptan.

Arsen Usta:

"Çok yeni bir motor senin motorun. Teknen de çok güzel," dedi hayranlıkla.

"Ustam gitmeden altı ay önce almıştı."

Kasabaya kadar sevgi dolu bir coşkuyla anlattı ustasını.

"Ustam geri dönecek mi Arsen Usta, onu çok özledim."

"Dönemezler," dedi Arsen Usta içini çekerek. "İnşallah dönerler ya dönmezler."

"Ama o Çanakkale savaşında topçu çavuşuydu."

"Ne olursa olsun dönemez."

"Musa Kazım Ağaefendi dönebilir mi?"

"Kim o?"

"O çenesinde sakalı olan adam. Giritli. Çiftlik sahibiymiş. Küheylan atlar yetiştirirmiş beylere, paşalara. Çok zenginmiş. Onu da bizim adaya sürmüşler. O da Girite gitmek istiyor. Mustafa Kemal Paşa onu Girite geri gönderecekmiş, gönderir mi?"

"Göndermez."

"Seni kim gönderdi buraya?"

"Ben geldim."

"Neden geldin?"

"Ben ölüyordum, beni buraya hastaneye getirmişler. Gözlerimi açtım ki o yıkık kilisenin içindeyim. O zaman yıkık değildi."

"Onu Kavlak Remzi yıktırdı. Kilisenin altında bir küp altın varmış onu çıkardı götürdü Kavlakzade. Altınların azıcığını Ankaradakilere vermiş. Ankaradakiler de onu reis yapmışlar kendilerine. Şimdi o bu yörelerin en büyüğü. Çeçen Hanı Zübeyir handan da daha büyük."

Her zamankinden daha çabuk vardılar kasabaya, Arsen Ustanın öteberilerini küçük otelden iskeleye taşıdılar ve ikindi olmadan adaya yollandılar. Adaya geldiklerinde gün daha yeni batmıştı, denizin üstünde, günün battığı yerde daha morlu kızıltılar dolaşıyordu.

Tekneyi iskeleye yanaştıran Kadri Kaptan:

"Arsen Usta," dedi, "şimdi çok geç, bu gece bizde kal, bizde yatak var. Anam da eve misafir gelmesini uğurdan sayar. Tekneyi yarın boşaltır, senin evi de dayar döşeriz. Anam da bize yardım eder."

Arsen Usta ayakta duran yol arkadaşlarının omuzlarına koydu elini. "Sağ olun çocuklar, çok yardım ettiniz. Yarın erkenden gene gelir misiniz?"

"Geliriz," dedi feslisi.

"Olur," dedi başı kabak.

"Ben de size çok güzel armağanlar veririm," dedi Arsen Usta.

Çocuklar utançlarından boyunlarını içlerine çektiler, çabucak oradan ayrıldılar. Anaları onları bekliyordu, daha yemeklerini yemeden kasabaya yolculuklarını, olanı biteni analarına bir bir anlattılar, anaları sevindi.

Sabah erkenden Arsen Ustayı Poyrazla Vasili Melek Hatunun evinden aldılar, dükkanlara götürdüler. Doktorlar daha muayenehanelerini açmamışlardı.

Arsen Usta doktorları duyunca, önce, "Niçin buraya gelmişler," diye sordu, ardından da, "burada çok doktor, çok yaralı vardı," dedi. "Bu ada hastayla doldu da taştı. Burada çok yaralı, çok da doktor öldü. Bu doktorlar ne demişler de buraya gelmişler? Hepsi de yaralı, hasta doktorlardı buraya gelenlerin."

Arsen Usta uçtaki dükkanı beğendi, "Çekiç sesleri buradan kimseyi rahatsız etmez," dedi.

"Çekiç sesleri hiçbir zaman kimseyi rahatsız etmez, çekiç sesleri..."

"Sağ ol var ol Poyraz Bey kardeşim."

Vasili dükkanı açtı, anahtarı Arsen Ustaya uzattı.

"Her dükkanın anahtarı var mı?" diye sordu Arsen Usta.

"Var," dedi Vasili, "herkes anahtarı dükkanın üstünde bırakmıştı."

"Evlerin anahtarlarını da mı?"

"Evlerinkini de."

"İyi insanlardı, bize çok yardım ettiler. Toprağı, denizi sevenler insanları da severler."

"Doğru," dedi Poyraz.

"Ben de buraya toprağı, denizi, her şeyi sevmeye geldim. Herhalde doktorlar da bunun için gelmişler."

"Doktorlar az sonra kalkar gelir, muayenehanelerini açar, dükkanlarını siler süpürür, koltuklarına karşı karşıya, yanlarına kimse gelmezse, hiç konuşmadan oturur, gün kavuşurken de evlerine giderler."

"Yanlarına bir kimse gelince konuşurlar mı?"

"Konuşurlar, hem de çok. Yanlarına bir kimse gelirse çok sevinirler. Kimse gelmeyince de biri o koltukta, öbürü öteki koltukta gözleri kapalı uyuklarlar. Tanıdıkları, tanımadıkları kimseler gelince doktorların yüzleri güler, başlarlar söylemeye dinlemeye."

Öğleye dükkana her şey taşındı, sandıklar yerleştirildi, sandıklar açıldı. Sandıkların içleri ağzına kadar oltalarla, ağlarla, ip kelepleri, yumaklarıyla dopdoluydu. Bunları görünce Nişancı Velinin gözleri faltaşı gibi atıldı, gitti, elleri titreyerek Arsen Ustanın elinden tuttu, "Bu oltaların hepsini sen mi yaptın," diye sordu.

"Çoğunu ben yaptım," dedi Arsen Usta. "Oltaların, zıpkınların bir kısmını da Avrupadan getirttim. Bu denizde çok balık var, çok da çeşit balık. Şu sandıklarda her çeşit balığa olta var."

Oltalar, zıpkınlar sandıklarda parlıyordu. Nişancı Veli kendinden geçmiş, gözlerini mutlu bir yüzle sandıklara dikmişti.

"Burada her balığın oltası var mı?"

"Var."

"Dülgerbalığının bile?"

"Var."

"Fenerbalığının?"

"Var."

"Zargananın?"

"Onun için oltaya gerek yok."

Nişancı çok çok balık adı biliyordu. Hepsini saydı. Arsen Ustanın sandıklarında balıkların çoğunun oltası, zıpkınlık balıkların da hemen hepsinin zıpkını vardı.

Nişancı elini kaldırdı Arsen Ustanın omuzuna koydu, "Seni bize Allah gönderdi," dedi. "Ada dolduğunda senin işin başından aşkın olacak. Motor da onarabilir misin?"

"Bilirim. İstanbulda yanında çalıştığım Hüseyin Usta bütün motorları onarmayı bilirdi. Öyle bir usta İstanbulda yoktu. Paşaların motorlarını onarsın diye onu Ankaraya bile her ay üç dört kez çağırırlardı."

"Değirmeni ne zaman çalıştıracaksın," diye sordu Poyraz.

"İki üç gün içinde eve, dükkana yerleşir, sonra da değirmene başlarım. Kanatları döndüğüne göre değirmen son güne kadar çalışıyormuş. Değirmenin işi kolay. Sen yeter ki bir çuval buğday bul."

"Bulurum," dedi. Değirmenin çalışacağı, un öğüteceği Poyrazı mutlu kıldı. Birdenbire de Zehra aklına geldi, yüreği çarpmaya başladı. Burnuna değirmenden un kokusu geldi.

"Değirmen, un kokusu gibi bir koku," dedi Poyraz, "dünyada daha güzel bir koku var mı?"

"Öyle bir koku hiçbir çiçekte yoktur," dedi Arsen Usta. "O kokuyu bilen bilir."

Değirmene geldiler, içeriye girdiler, Arsen Usta değirmenin her bir yerini uzun uzun inceledikten sonra dönen kanatları durdurdu.

"Kanatlar dursun, kanatlardan biri eskimiş, onu yenileriz. Değirmentaşı daha yepyeni duruyor. Ben bu değirmeni hem çalıştırır, hem de usta bir genç değirmenci yetiştirir ona teslim ederim, un kokusu da taa buradan evlere kadar gider."

Poyraz , elini Arsen Ustanın omuzuna koydu, değirmenden çıktılar, Poyraz geriye döndü:

"Arsen Usta," dedi, "kanatları çalıştır. Kanatların dönmesi adaya canlılık veriyor."

Usta hemen döndü, kanatları çalıştırdı, Poyrazın yanına geldi, Poyraz:

"Ha şöyle," dedi, "kanatlar dönünce ada şenlendi, canlandı."

Arsen Usta gülümsedi. Konuşarak çeşmenin başına geldiler, kanepelere oturdular.

"Sol omuzum paramparça ya gene de çalışıyor. Körük çekerken ağrıyor ya gene de idare ediyoruz. Ne olduğunu bilmiyorum ya sanırım bir şarapnel parçası yarasını buradaki doktorlar şu kilisede iyileştirdiler."

"Biliyor musun," diye heyecanlandı Poyraz, "o doktorlardan ikisi burada."

"Biliyorum ya kim olduklarını çıkaramadım."

"Birisinin adı Salman Sami, öteki Halil Rifat. Haydi onların yanlarına gidelim. Şimdi onlar muayenehanelerindedirler."

Kalktılar dükkanların yolunu tuttular. Onları gören doktorlar ayağa kalktılar, kapıda karşıladılar, "hoş geldiniz," dediler, "hele gelin de oturun."

Yer gösterdiler.

"Burada tedavi olmuşsun sen öyle mi Arsen Usta?"

"Öyle doktor bey."

"Nerde yaralandın?"

"Anafartalarda. Gözümü burada, şu yukardaki kilisede açtım. Beni burada iyileştirdiniz."

"Askerde ne idin?"

"Neferdim ya bir de taburun tüfekçibaşısıydım. Sol kürekkemiğim un ufak olmuş, buradaki doktorlar iyileştirdiler. Allah razı olsun."

O gün doktorlar Arsen Ustayı Poyrazla birlikte yemeğe çağırdılar, öğle yemeğini, akşam yemeğini de doktor Salman Saminin evinde yediler. İki kadın onlara çok güzel çorba hazırlamıştı. Sabahtan akşama kadar Gelibolu ve Sarıkamış savaşlarını konuştular. Korkunç savaşları anlatmaları bile onların başlarını döndürüyordu. Üçü de bu güzel adaya, doğanın içine arınmaya, korkunç yakın geçmişlerini unutmaya gelmişlerdi.

Arsen Usta Toroslarda bir kasabadan olurdu. Balkan Harbinde savaşa girmiş, daha terhis olmadan Birinci Dünya Savaşı başlamıştı. Yaralandıktan sonra kasabasına gitmiş, kasabayı bomboş bulmuştu. Kasabada ne Ermenisi, ne Türkmeni, ne de Kürdü kalınıştı. Ormanın içinde gizlenerek, bereket versin asker giyitliydi, dağlardan ovaya inmiş, bildiği bir tren istasyonunu

kolaylıkla bulmuş, İstanbula vasıl olmuştu. İstanbulda oltalar, zıpkınlar, tekne araçları yapan, motorları onaran bir ustanın yanına girmişti. Zaten sekiz yaşından beri demircilikle uğraşıyordu. Askerde de tüfekçibaşı olmuş, bozulan tüfekleri, topları onarmıştı vurulana kadar. Bu kilisede doktorlar, adalı Rumların, yakın kıyı köylerinin kadınları onlara iyi bakmışlardı. Yememiş yedirmişler, içmemiş içirmişlerdi. İşte o günlerde, sağ kalırsam, diye düşünmüştü Arsen Usta, ben bu adaya yerleşeceğim.

Kasabadan, geriye kalan öteberiler getirildi. Elbirliğiyle taşındı, Melek Hatun evi kendi bildiğince donattı. Arsen Usta eve hayran kaldı. Kim bilir bu evi yaptıran kişi şöyle bir uzağa çekilip sevinçten ne biçim seyretmiştir, diye de düşündü.

Arkadan dükkana sıra geldi. Oraya ağır sandıklar, büyük körük taşındı. Bu dükkanın düzenlenmesine Nişancı Veli yardım ediyordu. Yanına Hüsamı, Vasiliyi, çocukları almıştı. Başlarında Arsen Usta, üç gün içinde her şey yerli yerince yerleştirilmişti. Ocağı yaptılar, körüğü kurdular, köreye kömürü doldurup ateşlediler. Körüğün işlemesini, ateşin yanışını seyre, adada kim varsa gelmiş, dükkanın içini doldurmuşlardı. Arsen Usta körenin içindeki kömürü ateşledi. Körüğü Nişancı Veli çekiyordu. Bir süre sonra kömür köze kesti, ocaktan yöreye kıvılcımlar fışkırmaya başladı. Arsen Usta kıvılcımlar fışkırdıkça ocağa kömür koyuyor, Nişancı Veli ustalıkla körüğü çekiyordu. Sonunda, "Yoruldum," dedi körüğü bıraktı, sandıklara yürüdü. Açtıkları sandıktan türlü araçlar çıkıyordu. Açtıkları bir sandık da ağzına kadar oltayla doluydu. Onun yanındaki sandıkta da büyüklü küçüklü türlü zıpkın vardı. Nişancı Velinin gözleri faltaşı gibi açılmıştı. En çok da oltalara şaşırmıştı.

"Her balığın oltası var mı şu sandıkta Arsen?"

"Her balığın oltası var. Şu denizde ne kadar oltaya gelir balık varsa o kadar olta var bu sandıkta. Bu denizde oltaya gelir bir balık varsa, bende de onun oltası yoksa ben o balığın kapacağı oltayı ne eder eder de sana yaparım. Bende yok yok."

Nişancı:

"Bu adaya da senin gibi bir adam gerekti."

"Doktorlar benim canımı bu adada kurtardılar. Ben de ahdettim, ölünceye kadar bu adada kalacağım."

"İyi hoş edersin, ben şimdi köye gidiyorum, bizim avradı alıp getireceğim. O şimdi köyde tek başına oturmuş Sarıkamıştan dönmeyen oğullarımızı bekliyor. Poyraz diyor ki, Sarıkamıştan geriye kalanlar bir avuç asker. Çoğu da asker kaçağı. Çabuk geriye döner, sana yardım ederim. Demircilikten anlamam ama balıkçılıktan anlarım." Durdu, düşündü, Arsenin yüzüne gözlerini dikti, bir süre baktı. Arsen Ustanın geniş alnı kırışıklar içindeydi. Bitişik kara kaşlı, iri kahverengi gözlüydü. Baktığı yere gözlerini dikiyor öyle bakıyordu, çok derinlerde bir şeye bakar gibi, insanın düşündüğünü anlıyor gibi bir bakması vardı. Sağ yüzünde yanaktan çene altına kadar bir yara izi uzanıyor, yüzüne acı bir hava veriyordu.

"Arsen Usta kardeşim, her şey iyi hoş da sen bu eve kim bilir ne kadar para verdin. Körüktü, örstü, her bir şeylere kim bilir ne kadar paran gitmiştir. Yataklara, kap kacağa, işlemeli sandıklara, halılara, kilimlere, dünyanın en güzel kilimlerini kim yapar, kim yapar," diye sordu, gözlerini Ustanın yüzüne dikti, "Kim yapar, kim mi yapar Arsen Ustam, Şerife Hatun yapar," dedi Nişancı. "Onun kilimlerini görünce önünde çakılır kalır, gözlerini o kilimlerden ayıramaz, büyü tutar seni, bir kişi gelip de seni ayıktırana kadar. Her neyse, yakında kilimleri görürsün. Şimdi sana demem o ki çok çok masraf etmişsin, cebinde paran kalmamıştır. Ben çok balık tuttum, para kazandım," elini cebine soktu, "ne kadar gerekse sana vereyim, paran olduğunda da geri verirsin." Arsen Usta telaşla, "Var," dedi, "var, cebimde param var. Hele sen git de dön, o zaman konuşuruz."

"Tamam," dedi Nişancı, "şimdi gidiyorum."

O gece hiç uyuyamadı Nişancı. Sabah erkenden Poyrazın kapısını çaldı. Poyraz, ne oldu, diye tedirgin, kapıyı açtı:

"Ne var Nişancı, bir şey mi oldu?"

"Çok şey oldu, Arsen Usta gavurunu, bizi çok sevdiğinden dolayı yüce Allah gönderdi. On parmağında yüz hüner. Şimdi sen giyinip kuşanacak benimle kasabaya geleceksin. Çünküleyim ki," yakasını tuttu çekiştirdi, "bu partallarla köye gidip oğullarının Sarıkamıştan dönmesini bekleyen Sultanı alıp gelemem. Bana kasabadan Rum padişahının bile giyemediği giyitler alacağız. Çabuk giyin."

"Sen odaya git otur. Lenaya söyle hemen kahvaltıyı hazırlasın."

"Hemen," dedi Nişancı, "Lena çabuk ol, kahvaltı hazırla Lena. Sana yardım edeyim."

"Sen," dedi Lena, kurularak, "avratların işine karışma. Git koltuğa otur, ben hemen hazırlarım. Bak, çay kaynıyor. Evde yeni sağılmış keçi sütü de var, daha ne istiyorsun?"

"Bir şey istemiyorum."

Gitti bir koltuğa çöktü.

Lena masayı hazırlayana kadar Poyraz yıkandı, tıraş oldu, kolonya süründü, geldi sofraya oturdu. Kahvaltıyı çabucak yaptılar, iskeleye koştular. Kadri Kaptan akşamdan tembihliydi, onları bekliyordu, tekneye bindiler, konuşmaya başladılar, kasabaya ne kadar zamanda vardılar, bilemediler. Soluğu Caferin dükkanında aldılar. Cafer onları aldı kasabanın en ünlü Rum terzisinin kalfası Samiye götürdü. Rum terzinin ağalar beyler, çorbacılar için diktiği giyitler, kumaşlar ona kalmıştı. Poyraz, Nişancı, Cafer üçü üç yerden mağazanın içine daldılar, Nişancıya göre giyitler beğenmeye başladılar. Epey aradıktan sonra Nişancının da beğendiği bir giyit buldular. Nişancı giyindi, boy aynasının önüne geçti, giyit sanki onun ölçülerine göre dikilmişti, bedenine tıpatıp uydu. Nişancı bir süre dükkanın içinde döndü dolaştı, boy aynasının önünde durdu kendine baktı. Gene dolaşmaya başladı, bir daha aynanın önünde durmak istiyordu ya utanıyordu. Yanındaki şu adamlar olmasa, bıyık altından da kendisine gülmeseler, şu boy aynasının karşısında durur kendisine bir daha, bir daha bakardı.

Aynanın önünden geçiyor, sözüm ona kimseye belli etmeden kendine bir göz atıyordu.

"Çok güzel," diyerek Nişancı gene gitti aynanın önünde durdu, yakasını düzeltti, düğmeleriyle oynadı, pantolonun ütü çizgisini iki parmağıyla paçaya kadar sıvazladı, gözünü aynadan ayırmadan. Ellerini ceplerine soktu çıkardı, gözlerini aynadan ayırmadan.

"Çok güzel, çok güzel," dedi gözlerini aynadan ayırmadan. "Şimdi bana gömlek de gerek, yakalı. Yani yakasız mintan değil."

"O da var," dedi kalfa, "bizim usta gömlek de satardı, hem de İtalyan gömlekleri. Hem de armatörlerin giydiği."

Raftan büyük bir kutu aldı, masanın üstüne koydu, kutunun kapağını açtı, "Yalnız bunlar çok pahalı," dedi, "bu gömlekleri beyler, paşalar, zenginler bile alamıyorlar. Rumlar gittikten sonra bunlardan ancak bir tane satabildim, onu da Kavlakzade Remzi aldı benden yarı fiyatına."

Nişancı, uzandı bir mavi gömlek aldı kutudan.

"Bana bunu dörtte bir fiyatına vereceksin. Yoksa senin kasabanı, senin ocağını yakar kül eder, dediklerimi de yaparım. Bana da bu dünyada Nişancı derler."

Kalfa güldü:

"Eğer sen Nişancı Veliysen ben de şu sırtındaki de içinde sana, burdan ne alırsan al dörtte bir fiyatına vereceğim." Fiyatları söyledi.

Bir gömlek bir mintan fiyatına bile değildi.

"Üç tane alıyorum bu gömlekten."

Kalfa:

"Üç tane al anasını satayım," dedi.

Nişancı keseyi çıkardı kalfanın önüne bir altın koydu.

Kalfa:

"Nişancı, Nişancı Veli," dedi, "şu sırtındaki giyit var ya, yalnız o bir altından çok eder. Çok eder ya olsun."

Önüne konmuş bir altını aldı çekmecesine koydu.

"Hayırlı olsun," dedi gömlekleri sararken. "Dur," dedi Nişancı, uzandı kalfanın elindeki mavi gömleği aldı masanın üstüne koydu, sırtındaki kırmızı çizgili mintanı çıkardı, gömleği giydi, aynanın önüne gitti, kendine bir süre baktı, arkasından da ceketi sırtına geçirdi, gözlerini Poyraza dikti. Bir aynaya bakıyor, gözlerini bir Poyraza dikiyordu. Bir aynaya, bir Poyraza...

Poyraz, onun gözlerinin aynayla kendi arasında gidip geldiğini seyrediyordu.

"Amma da yakışıklıymışsın Nişancı Veli," dedi, "seni böyle görenler balıkçı değil İngiliz kralı sanırlar."

"İngiliz kralı," dedi Cafer.

"Maşallah maşallah, Allah kem gözlerden saklasın," dedi Sami Kalfa.

Nişancı sevinçten kabına sığmıyordu, "Sağ olun, arkadaşlar, kardeşler, var olun. Şimdi bana bir de körüklü çizme bulacaksınız."

"Buluruz," dedi Cafer, "sarı mı olsun siyah mı?"

"Siyah olsun," dedi Nişancı.

"Bende o da var," dedi kalfa, "Nişancı için can kurban. Onun namı şu köyleri, şehirleri almıştır. Buradan ne alırsa dörtte bir fiyatına."

Gitti, arkadan bir torba aldı getirdi, içinden pırıl pırıl bir körüklü çizme çıkardı, "Tam senin ayağına göre," dedi.

Nişancı sandalyaya çöktü, çabuk çabuk postallarını çıkardı, kalfanın uzattığı çizmeleri kolaylıkla ayaklarına geçirdi, ayağa kalktı, "Tam ayaklarıma göre," dedi. "Öyle bir oturdu ki ayaklarıma." Aynanın önünde aldı soluğu.

"Hay maşallah, maşallah," dedi kalfa hayranlıkla.

"Hay maşallah," dedi Poyraz da.

Cafer de:

"Allah nazardan saklasın Nişancıyı, tez günde de sevdiğine kavuştursun."

Şen şakrak, kasabaya döndüler. Nişancı bu kılığıyla adada üç gün dolaştı. Doktorlardan çıktı Şerife Hatunun kilimlerini görmeye gitti, "Hay maşallah, maşallah," dedi. "Her kilim bir cennet bahçesi. Hay maşallah, maşallah!" Bu hay maşallah sözü çok hoşuna gitmişti. Nereye gitse bir hay maşallah çekiyordu. Musa Kazım Ağaefendiye gitti, "Hay maşallah, maşallah, bu kızları Allah övmüş de yaratmış, hay maşallah." Ağaefendiden çıktı Poyraza... her eve birkaç kez uğradı, hay maşallah maşallah!

Sonra yeni giyitlerini çıkardı, Melek Hatundan aldığı bir bohçaya sardı. Çizmelerini torbasına koydu. Eski giyitlerini çekti, postalını ayaklarına taktı, köyün yolunu tuttu.

Kasabada İstanbula giden bir tekneye bindi, İstanbulda bir hafta Sirkecide ucuz bir otelde bekledi, kendi kasabasına da uğrayan bir vapura bindi. Bir hafta güvertede fıkara gurbetçilerle yolculuk etti. Yarı yolda gurbetçilerin azıkları tükendi, yola hazırlıklı çıkmıştı, ağzına kadar ekmek, peynir, zeytinle doldurduğu bir çuval dolusu azığını güvertedekilerle paylaştı. Vapu-

run durduğu ilk limanda, baktı ki ekmek, zeytin, peynir yetmeyecek, yanına birkaç kişi aldı kıyıya çıktılar, sırtlarında yiyeceklerle, ellerinde su dolu büyük testilerle vapur kalkmadan az önce güverteye yetiştiler.

Kasabaya indiğinde daha çarşıya varmadan birkaç arkadaşıyla karşılaştı, hep birlikte çarşıya yürüdüler, onu gören kucaklıyor, kalabalığa katılıyordu. Çarşıda cümbür cemaat bir kahveye girdiler, yan yana, karşı karşıya oturdular. Kasabadaki erkeklerin hemen hepsi gurbetçiydi. Karadeniz toprakları çoğunlukla verimsiz olduğundan erkeklerinin hemen hemen hepsi gurbetçiydi. Savaş sonrası gurbetçilikte de iş bulamıyorlardı. Karadeniz gurbetçilerinin çoğu gittikleri yerlerde fırıncılık, balıkçılık, başka ne iş bulurlarsa yapıyorlardı. Kasabanın yarıdan çoğu boşalmıştı ya gene de epeyi insan kalmıştı. Rumlar gittikten sonra balıkçılık yapan kimse de kalmamıştı. Durumlarından öyle anlaşılıyordu ki hepsi de yarı aç yarı toktu. Kasabadan birçok ev gitmiş verimli Rum köylerine yerleşmişti ya hükümet birçok yere de Yunanistandan gelen Türkleri yerleştirmişti.

Nişancı o gece yakın arkadaşı Ali Duranın evine konuk oldu. Konuk oldu ya olduğuna bin pişman oldu. Ali Duranın evi nerdeyse çırılçıplaktı. Evde ne ekmek ne de bir lokma bir yiyecek vardı. Akşamüstü evden çıktı, bir fırında kapkara, kim bilir neyle karıştırılmış iki üç ekmek buldu. O kadar pahalıydı ki ekmekler, bu ekmekleri bu kasabada alacak kişi zor bulunurdu. Nişancı ekmekleri aldı. Sonra da dükkan dükkan dolaşarak mısır unu, yarım okka kuru fasulye, nohut, mercimek, biraz da içyağı buldu, Ali Duranın evine götürdü. Yiyecekleri gören evdekilerde bir sevinç, bir sevinç... Nişancı çok sevinen insan görmüştü ya böyle sevinen insanları düğünde dernekte, bayramda, hiçbir yerde görmemişti. Çocuklar bir deri bir kemikti. Alinin karısının üstündeki fistan hilim hilimdi. Ali Duranın gözleri derine kaçmış, boynu incelmiş, avurdu avurduna geçmişti. Yürürken sağa sola düşecekmiş gibi yalpa vuruyordu. Aşağı yukarı kasabanın bütün erkekleri de böyleydi.

Nişancı, Ali Duranın evinde ancak bir hasırın üstünde yatabildi. Öteki dostları, arkadaşları, tanıdıkları, Ali Durana ko-

nuk olan Nişancı Velinin, onun evine yiyecekler taşıdığını duyunca herkes onu konuklamak için çabalar harcadılar. Nişancı kimi arkadaşlarını kıramadı, onların evine ister istemez gitti. Hiçbirinin de evinde yiyecek bir kırıntı ekmek bile yoktu. Nişancı her yeni eve gittiğinde dükkan dükkan dolaşarak yiyecek aradı ve buldu. Her evde de görülmemiş bir sevinçle karşılandı.

Kasabadan köye de bir türlü gidemiyordu. Ya Sultan oğullarını aramaya, başını almış taaa Sarıkamışa gitmiş, orada da donmuş kalmışsa... Ya köye gitmiş, çocuklarını beklemiş, bir lokma ekmek, yiyecek almak için, çocuklarım gelir de bizi bulamaz da nereye gideceklerini bilemezlerse, nereye giderler de ne yaparlar, diye düşünmüşse, düşünmüş de köyden çıkmamış orada ölmüşse. Böylece düşündü, en sonunda toparlandı, köye gitmekten başka çaresi yoktu. Yola düştü. Köye giderken bir duruyor, sonra kasabaya dönüyor, uzun uzun oraya bakıyor, hiçbir evin bacasından duman çıkmadığı gözünden kaçmıyordu. Fıkara kasabalılar, açlıklarından ölüyorlar, yiyecek bir şey alamıyorlar ki, ne bulsunlar da ne pişirsinler, elbette ocakları tütmeyecek. Bu durumda birkaç gün sonra yönünü bir köye döndü. O köyün insanlarını tanıyordu, o köy şu yamacın arkasındaydı. O köye gider dostlarının evinde kalırdı. Biliyordu, onlar da yoksuldu, onlar da bir lokma ekmeğe muhtaçlardı ya, gene de köydü, insan ağzına atacak bir şeyler bulurdu. Gene de kasabadan bir şeyler aldı, köyün yolunu tuttu. O köyde de hemen hemen kimsecikler kalmamıştı. Köyü ev ev dolaştı, bütün evlerin kapısı açıktı ve hiçbir evde bir ölü, bir can çekişen kimse görmedi. İçi sevinçle doldu. İlerde şu yandaki vadide bir pınarın başında üç ev vardı, üç evde de çok keçili zengin sayılan insanlar otururdu. Onlar Nişancıyı çok iyi karşıladılar. O akşam tereyağlı bulgur aşı yaptılar, oğlak kestiler, çifte döşek serdiler, sabahleyin hamamlığı yakıp, eline gül kokulu sabun tutuşturdular.

Nişancı her şeyi göze aldı, köyünü sordu. Karısının, çocuklarını karşılamak için onları uyutup nasıl köye kaçtığını anlattı. Şu boşalan köylere dönen, çocuklarının yolunu gözleyen bir kimse olup olmadığını sordu.

"Çok kadın geriye köylerine dönmüşler, künyeleri gelen şehit çocuklarını bekliyorlarmış. Sizin köyde böyle kadınlar var mı yok mu, ben onlar hakkında bir şey duymadım. Senin hatunun geldiğini de duymadım. Sen köye gittin mi?" diye sordu çok keçili, üç pınarlı Salih Ağa.

"Köye gidemedim. Buralara geldim geleli köyün yörelerinde dolanıp duruyor, bir türlü köye giremiyorum."

"Hele sen birkaç gün burada, bizde kal, seni köye götürmenin bir yolunu buluruz."

"İnşallah," dedi Nişancı Veli umutsuzcasına.

Birkaç gün değil birkaç saat burada hiçbir yerde duramıyor, her gün köyünün üst başına kadar gidiyor, orada bir taşın üstüne oturuyor, gözlerinin önüne Sultanın, kapının eşiğine uzanmış, kulaklarını sıçanlar yemiş, gözlerini karıncalar oymuş, şişmiş ölüsü geliyordu. Kimi zaman da köyü bomboş buluyor, ıpıssız köyde ne yapacağını bilemiyor, oturduğu yerden kalkıyor, dağdan aşağı yuvarlanırcasına soluk soluğa iniyordu. İniyor, başını alıyor, bilmediği bir köye gidiyor, köyü bomboş görünce ödü kopuyor, gözlerini kapatıyor, yarı kapalı, yarı açık gözlerle köyü dışarı çıkıyor, soluğu taşıncaya kadar da koşuyordu. Ter içinde yere oturuyor, soluğunu toparlayınca kasabaya geri dönüyor, bomboş kalmış dükkanlarda alışveriş ediyor, herhangi bir eve konuk oluyordu. Herkes de onu iyi karşılıyordu. Kasabalılar da o ortadan yitince onun köyüne gittiğini sanıyorlar, çoğunlukla ona karısını, çocuklarını, köyünü soruyorlardı. Oysa her önüne gelene karısını soruyordu. Hiç kimse onu görmemişti. Karısıyla kasabaya çok inmişlerdi, kasabada Sultanı çok kişi tanırdı. Öyleyse?

Nişancı kendini yüreklendirip köye bir girebilse, köydeki karısıyla birlikte yaşamlarını düzene sokmuş öteki kadınları da görse sevincinden deliye dönerdi. Yazık ki korkusundan köye giremiyor, köyün yöresinde dönüp duruyordu.

Sabah oldu, kadınlar hep birden uyanıp keçilerin damına gittiler, keçileri sağdılar, hep birden geldiler, sütleri küçük kazana boşalttılar, sütlü çorbalarını pişirmek için tencereyi ocağa koydular. Bol bol mısır ekmeği yapmışlardı, kahvaltılarını, konuşmadan hep birlikte yaptılar, ardından da dışarıya, cevizle-

rin altına çıktılar, çulların üstüne serdikleri minderlere oturdular. Zarife gece gördüğü düşü anlatacaktı.

Düş gördüm hayır ola, hayırlan uğur gele.

Uğur gele, dediler kadınlar hep birden.

Denizin dibine gün vurdu. Karlı dağların gölgesi düştü suyun altına, karlı dağların gölgesi... Pınarlar kaynadılar, köpürdüler, kayalıkların üstüne aktılar, mor kayalar ak köpüklerin altında kaldı. Dağlar köpürdü, kayalar, gökyüzü köpürdü, güneş köpürdü. Dağın yamacı gün ışığının altında kaldı, karlar ışıladı, karların üstü yavaş yavaş kabardı. Işıltılı kabarıklar doldurdu yamaçları. Kardelen çiçekleri nasıl ağır ağır, belli belirsiz delerse karları, asker başları öyle çıktı karların üstüne. Önce başları, başlarıyla birlikte tüfeklerin ucu gözüktü, sonra omuzları, sonra belden yukarıları, sonra dizlerinden yukarıları, bacakları, ayakları... Çırılçıplaktılar. Gün vurmuştu üstlerine. Sonra kanlar boşandı karların üstüne. Yeryüzü gökyüzü kırmızıya kesti. Ardından da kıpkırmızı bir ışığa. Kırmızı ışığın içi kaynaştı, yeller esti, boralar, fırtınalar gürledi, kanlı ışık silindi gitti. Çıplak adamların hepsi asker donluydular. Karlar, fırtınalar, boralar gene patladı, ortalık karanlığa kesti. Karanlık açıldı. Karların üstü orman gibiydi, donmuş asker ormanı. Düşümde gördüm düşümde, hayıra yordum hayıra, donmuş asker ormanından üç kişi, ben de, aşağı bir pınarın başındaydım, yanımda da ipekler içinde güzel kızlar vardı, her biri akça peri kızları gibi. Üç asker, silahları omuzlarında, karların içinden çıktılar geldiler. Üçü de insanoğluydu. Üçü, üç peri kızının kolundan tuttu, denizin dibine çökmüş ışıkların içinden bir ak gemi yükseldi, denizin üstünde. Ak geminin gölgesi suyun dibine düştü, Sultanın üç oğluyla üç peri kızı gemiye bindiler. Gemi sürdü, şu aşağıya geldi, deniz bitti, gemi kıyıyı yardı, ta şu aşağıya kayalıklara kadar geldi. Kayalıkları yara yara buraya kadar geliyordu gemi. Gemi geldi geldi kayalıkların üstüne çıktı. Orada kayalığın üstünde durdu. Sultanın üç oğlu, yanlarında üç peri kızı, Sultan onları görünce gözlerine inanamadı, cevizin altında cevize sırtını dayadı, orada kalakaldı. Gemi orada kayalığın üstünde asılı duruyordu. Sultan da gemideydi. Yerlerinden kıpırdayamıyorlardı.

Işıkların üstündeki gemi birden kıpırdamaya, köye doğru gelmeye başladı. Az sonra ışıklar köpürdü. Işık köpükleri gittikçe kabardı, genişledi, cevizlerin üstünden geçti, ak gemi iki kanat çıkardı, gemi köpükleri yarıp aşağı, cevizlerin üstüne inerken cevizlerin üstündeki Nişancı Veliyle Sultan denizin dibinden yukarıya çıktılar, uçan kanatlı vapurun üstüne indiler, çocuklarıyla kucaklaştılar. Ortalığı göz gözü görmez bir karanlık aldı, sonra ben hemen uyandım. Ben uyanırken gemi ışıktan denizin üstüne düştü, gitti denizin dibine oturdu. Bu demektir ki, üç gün mü desem, üç hafta mı, üç ay mı desem, üç yıl mı desem, denizin dibinin, denizin sularının, ak vapurun, kardelen gibi karları yarıp karlardan donmuş askerlerin dışarı çıkması, çıkar çıkmaz da donarak yere çakılmaları, insan ormanı gibi dağın yamacında öyle kalmaları, o donmuşlar ormanından üç ak libaslı delikanlının el ele tutuşarak insan ormanından uzaklaşmaları, ötekilerin kazık kesilip öyle yerlerinde kalakalmaları, bu, bütün bir gece süren düş Sultanın üç oğlunun da şehit olmadığına, Rusların eline düşmediğine, üç gün mü, üç ay mı desem, onların analarına geri döneceğine işarettir.

Bu düş Sultanın kafasını epeyce karıştırmıştı ama onun dediği olmuştu. Çocukları ölmemiş, Ruslara tutsak olmamış, donup kazık kesilmemişlerdi. Zarife çok karışık anlatıyordu ya denizin yüzü gün ışığına kesiyordu. Gemiye kanat takıp uçuruyor, kayalıkları yararak vapur köye kadar geliyordu, olsun, oğulları bir gün gelecekti. Oğullarının turp gibi, güzel giyitler içinde geldiklerini, gelip teker teker kendisine sarıldıklarını düşünde o da görmüştü. Oğlanların yanında güzel peri kızlarını görmemişti. Belki de çocuklar kızları göstermekten utanmışlardı.

Zarife o gün bugündür her gece düş görüyor, düşlerini gelip kadınlara anlatıyordu. Sultan, Fatma, Emine her sabah gün doğmadan uyanıyorlar, çorbalarını ocağa koyup koyunları sağıyorlar, dört gözle geç uyanan Zarifeyi bekliyorlardı. Sultan köye geldiğinden bu yana ancak bir kezcik oğullarını düşünde görmüştü, o da karların üstüne uzanmış, kan içindeki oğullarının safran sarısı ölü yüzlerini. Sonra onlar yerlerinden kalkmış-

lar, arkalarında karların üstünde izlerini bırakarak, emekleyerek düze inmişler, sonra bir dar koyağın dibinde ağzı yukarı upuzun yere serilmişler, bu sırada kocaman üç tane çoban köpeği peydah olmuş, çocukların bedenlerinde donmuş kanlarını yalamaya başlamışlardı.

Fatmanın, Eminenin düşleri o kadar umutlu, iç açıcı değildi. Fatmanın yaralanmış oğlu kanını karların üstüne akıta akıta çadırına gitmiş. Bundan sonrasını Fatma bilmiyor. Çadırın içine girememiş. Çadırda oğluna ne olmuş görememiş, Fatma çadırın kapısında beklemiş, sonra da ağlayarak uyanmıştı.

Eminenin düşlerine gelince, göğsüne kocaman altın bir madalya takmış, üzengileri altından bir al ata binmiş, zabit giyitleri içinde, çizmeleri ışıl ışıl, göğsünü kabartmış, atını doldurmuş, yıldırım gibi köyün üstünden, atının ayakları yere değmeden karşı ak kayalığın üstündeki düzlüğe gitmiş konmuş, sabaha kadar da al at uğunarak gitmiş gitmiş gelmiş. Emine şaşırmış, o da bir ata binmiş, oğlunun atının kuyruğuna yapışmış, at kıç atmış. Emine pazardan yana uçmuş, bereket versin pınarın içine düşmüş de tatlı canını kurtarmış. Bir kayanın üstüne düşse paramparça olacakmış. Emine atın kuyruğunu bırakmamış. Emine doruklara uçarken uyanmış.

Düşümde gördüm düşümde, hayıra yordum hayıra. Zarife bugün çok güç uyandı, yeni, som mavi, turuncu çiçekli fistanını giydi, ayağına parlak kundurasını geçirdi. Boynuna som mavi gerdanlığı taktı, başına da turuncu Halep ipeklisi başörtüsünü aldı. İbriğe su koydu, kimseye bir söz etmeden çakmaktaşı kayasının dibine çatlamaya gitti. Sultan, Emine, Fatma, Zarifenin bu durumuna çok sevinmişlerdi. Önemli bir düş gördüğünde hep böyle olurdu Zarife. İbriği alır, damın arkasına koşarcana gider, çabucak döner, aynayı cevizin gövdesine asar, aynadan gözünü ayırmadan saçlarını tarar, Sultandan istediği yeşil, kokulu sabunu alır, Emine koşarak gelir, onun eline su dökerdi. O da elini yüzünü ova ova, yüzü pespembe oluncaya kadar ellerini yüzünü yurdu.

Düşümde gördüm düşümde, hayıra yordum hayıra.

O gün Zarife erkenden uyandı, ötekileri uyandırdı. Ötekiler telaşla yataklardan çıktılar, ne oldu Zarife ne oldu, diye hepsi birden konuştular. Ne oldu zarife?

"Hele bir yıkanın, kendinize gelin, öyle bir düş gördüm ki, düş derim size. Şimdiye kadar ne böyle bir düş gördüm, ne de siz böyle bir düş duydunuz. Çabuk olun."

Kadınlar çabuk oldular, geldiler cevizlerin altına oturdular, sırtlarını gövdelere dayadılar.

Karanlık duvar gibiydi, dört bir yanı kuşatmıştı. Dört yanı da buz kalıpları sarmıştı. Ağaçlar, sular, karanlık, dünyada her şey donmuştu. Hiçbir şey kıpırdamıyordu. Hiçbir yerden ses bile gelmiyordu, sesler donmuştu. Karanlığın ortasında bir gün mü, üç gün mü beklediler, beş gün mü, on gün mü? Birden şak diye karanlık ortasından yarıldı, ortaya öyle çok, öyle yoğun ışık çıktı ki gözleri yakan. Işıktan göz gözü görmez oldu. Uzun bir süre kimse ışıktan bir yeri göremez oldu. Sonra ortalık yavaş yavaş aydınlandı. Yerden göğe, oradan da göğün ötesine kadar giden mor bir direk ortaya çıktı, ince ışıklar saçarak direk yerinde bir süre durduktan sonra yürüdü. Yürüyerek kendi kalınlığında, yüce dağın yöresini dönerek kendi kalınlığında bir halka çizdi. Halkanın yamaçlarından dağın doruklarına doğru insanlar çıkmaya başladı, doruklardan göğün ötelerine kadar uzamış gitmiş mor direğin ötesine doğru. Mor direğe doğru yamaçları sarmış üst üste çıkan askerler karıncalar gibiydi. Kovan deliğinin önüne yığılmış arılar gibiydi. Yamaçlar insandan kapkara kesilmişti. Dağın doruğundan göğün üstüne, göğün yedinci katını da geçen mor direk sallanmaya başladı, dağ da onunla birlikte sallandı. Ardından da bir ışık, bir kar, bir tipi, bir boran çıktı, dünya beşik gibi sallandı, sanırsın ki dağ kökünden koptu. Birden ortalık karardı, kararır kararmaz da açıldı, güneş vurdu dağın yamaçlarına, karlar ışıladı. Yamaçlar silme apak oldu. Kar ışıltıları savruldu. Ortalıkta en küçük, iğne ucu kadar bir karartı kalmadı. Sultan sen, Fatma, Emine sen, bir de ben orada el ele tutuşmuş yan yana durmuşuz, mor direğin altında. Dağın yamaçlarına bakıyormuşuz, yel ilen esen, savrulan, gözümüzü kamaştıran yamaçların karlarına bakıyormuşuz. Mor direk dağın tepesinden inmiş bizim yöremizde dönüyormuş. Bizim yöremizde dönmüş dönmüş, arkasından da som kırmızıya keserek durmuş, biz de yürümüş gitmiş mor direğin altında şaşkın durmuş kalmışız. Kızıl dire-

ğin yanından atlılar çıkmış, omuzları altın yaldızlı, öfkeli adamlar. Öfkeli adamların önünde kısa boylu, bir avuç, ölü koyun gözlü adamlar. Gelmişler önümüzde durmuşlar, kısa adam, Sultana sormuş, sen asker kaçağı, hemi de Yemen kaçağı Nişancı Velinin kadını değil misin? Sultan, ne olacak, ben onun kadınıyım. Sen Sarıkamış, Allahuekber dağından kaçan üç oğlanın anası değil misin? Ne olacak, anasıyım. Öyleyse aç ağzını, demiş, öfkeyle bağırmış, tabancasını Sultanın ağzına dayamış, tam tetiğe basacakken karların altından üç ses üç yerden gelmiş, Enveri Paşa, Enveri Paşa o kadın bizim anamız, yere at elindeki o tabancayı, atmazsan seni üç kurşunda öldürürüz. Elindekini hemen at ulan. Enveri Paşa tabancasını yere atmış, atının başını çevirmiş, ötekiler de atlarının başlarını geriye çevirmiş kaçmışlar. Onlar kaçınca bizim çocuklar, beşi beş yerden karların altından çıkmış bize gelmişler, kucaklamışlar her birimizi. Bir uyandım ki sevincimden deli divane olmuşum. Yastığı kucaklamış sıkıyorum. Beni iyi dinleyin şimdi, böylesi düşler hayra da, şerre de yorulmaz. Çünküleyim ki böylesi düşler gerçektir. Bizim çocuklarımız ne karların üstünde donup kazık kesilmişler, ne de karların altında kalmış, orada buyup ölmüşlerdir. Düşüm gösteriyor ki, onlar karların altında kalmış, sonra da çıkmışlardır. Karların altı sıcaktır. Eğer karların üstünde kalsalardı donar kazık kesilirlerdi. İyi ki bekliyoruz onları. Onları beklemeseydik, onlar da köye gelip de bizi bulamasalardı, ne olurdu, ne olurdu, bizi bulamayıp, köyü de boş görünce ne olurdu, bize küserler, başlarını alır başka bir yere giderlerdi. Ben size şimdiye kadar böyle bir gerçek düş anlattım mı? Bu dağın başında Enveri Paşanın adını nerden duyacağım. Enveri Paşanın üstüne kadınlar ağıtlar yakmışlar, o ağıtlar buralara kadar geldi duymadın mı diyeceksiniz, ağıdı ben de duydum, Yusufelinden gelen aşık öyle dedi ya ben, Enveri Paşanın bizim askerimizi öldürdüğünü nerden bileyim. Gerçek düşler de vardır. Yorum istemez.

Zarife, yorum istemez, der demez kadınlar hep bir ağızdan gülmeye başladılar, ardından da ayağa kalktılar, el ele tutuşup türkü söyleyerek, göbek atarak oynadılar, düğünlerde yaptıkları gibi.

"Oğullarımız geliyor," dedi Sultan, "biz şimdiye kadar ne böyle bir düş gördük, ne de kimseden böyle bir düş duyduk."

"Göğün yedi katının ötesine ulaşan mor direk gibi alamet görmedim, duymadım. Bu neye işarettir, üstü fırtınalı, boralı dağda dört beş tane de olsa askerlerin donup kazık kesilmediğine işarettir," dedi Zarife.

"Çocuklarımız geliyor," dedi Fatma.

"Geliyorlar," dedi Emine.

"Çok şükür," dedi Zarife, "oğullarımız geldiği gün çifte kurbanlar keseceğiz, toy düğünler kuracağız."

O gece sevinç içinde yattılar, sabah erkenden de sevinç içinde uyandılar, pınardan taze su getirdiler, çaylar kaynatıp kahvaltı yaptılar. Zarife sevinç içinde geceki düşünü anlattı.

Nişancı Veli daha yöresinde dönüyordu. Kasabaya iniyor eski arkadaşlarına konuk oluyor, ağzını bıçaklar açmıyordu. Nişancı Veli artık eski Nişancı Veli değildi.

Bir gün gene evin eşiğinde Sultanın ölüsünü düşünüp kasabaya dönerken köye hiçbir zaman giremeyeceğini düşündü. Ya Sultan ölmediyse, diye de arada sırada aklından geçiriyordu. Kasabaya girerken durmadan kendi kendine ya ölmediyse, diyerek düşünüyordu. Artık köyün oralara, her zaman gittiği yerlere çıkmıyor, kasabada gelecek vapuru bekliyordu. Sultana da çok kızıyordu. Ne vardı kaçacak, kaçıp da gelip evin eşiğinde ölüp kurda kuşa yem olacak! Bir senin oğullarının mı künyesi geldi, dünya alemin çocuklarının künyesi gelmedi mi? Herkes köyleri boşaltıp ova köylerini yurt edinmediler mi? Gökten arka arkaya hışıltılarla kocaman gözlü kartallar iniyor, evin eşiğine geliyor, Sultanın ölüsüne saldırıyorlar, fistanını parçalayıp Sultanın çıplak bedenine saldırıyor, her saldırışta ondan bir parça koparıyorlardı. Kiminde de Sultanın parçalanmış, kemik kalmış ölüsü kartalların arasında kalıyor, Nişancı çalışıyor çabalıyor bir türlü Sultanın kemiklerini göremiyordu. Kartalların pençelerinin altından aşağı doğru bir kan seli akıyordu. Nişancı buradan kurtulup adaya dönmek için vapur bekliyordu, kıyıya oturmuş, bacaklarını yardan aşağı sarkıtmış, gözlerini denize dikmişti. Bir türlü de gözlerini denizden alamıyordu.

"Bir adam gördüm," dedi Zarife, "yukarda, kayalıkların arasında. Bir karartı. Kayanın üstünde yönünü köye dönmüş kıpırdamıyordu."

"Düşünde mi gördün?"

"Yok canım, ayıkken."

"Niye bize söylemedin?"

"Ne bileyim ben, belki de düş sandım."

"Ben de gördüm karartıyı," dedi Sultan.

"Ben de gördüm," dedi Emine.

"Ben o karartıyı kayadan kayaya uçarken gördüm," dedi Fatma.

"Yukarıya bakın, uzakta, kayanın dibinden bu yana bir karartı geliyor," dedi Zarife.

"Geliyor," dedi Sultan, "cin midir, peri midir, hayal midir? Ne zamandır buraya kimsecikler uğramıyor."

Hep birden ayağa kalktılar, gelen karartıya döndüler, karartı ağır ağır da olsa yaklaşıyordu. Karartı tam önlerine gelinceye kadar yerlerinden kıpırdamadan beklediler. Karartı önlerine gelip durunca azıcık kıpırdadılar ya ses çıkaramadılar. Gelen yolcu asker giyitliydi, uzun, tozlu, belki de çok kirli sakallıydı. Sakallarının kapkara olduğu üstüne hiçbir belirti yoktu. Bir gözü çıkmış, kıpkırmızı bir yara yanaklarına doğru akmıştı. Sol kolu kökünden kopmuş, sağ ayağı da yay gibi eğriydi. Üstündeki giyitler paramparçaydı, kıllı göğsü bütünüyle ortadaydı, yırtık pantolonu bacaklarından aşağı parça parça sarkmıştı, bir deri bir kemik kalmış asker, üfürsen yıkılacaktı. İncelmiş boynu kopacak gibiydi.

"Osman sen misin, Osman bu adam sen misin," diye bağırdı Sultan, "Osman sen misin?"

Osman, Sultana hiçbir karşılık vermeden, "ana, ana, ana," diyerek aşağı doğru koşarcasına yürüdü, birkaç adım attıktan sonra değneği kaydı ağzı aşağı yere düştü, zorlukla kalktı. Sonra düşe kalka, düşe kalka evlerine gitti, kapı açıktı, içeriye girdi, çıktı. Ev bomboştu, "Ana, ana nerdesin ana," dedi duyulur duyulmaz bir sesle. Eşikliğe çöktü oturdu. Kadınlar ona koştular, yerden kaldırdılar, koluna girip Sultanın evine getirdiler, altına bir minder atıp oturttular, sırtını da cevizin göv-

desine dayadılar. Osman biraz soluğunu topladı. Kendine gelir gibi oldu:

"Acımdan öldüm," dedi, "azıcık bulgurunuz varsa bana yağlı bir bulgur aşı yapın," dedi, "kursağıma doğru dürüst bir ekmek parçası, bir kaşık bulgur aşı girmeyeli çok oldu."

"Hemen," dedi Sultan, "sana öyle bir bulgur pilavı yaparım ki beyler de, paşalar da yememiş olacak."

Kalktı, dışardaki ocağı yaktı, su koyduğu tencereyi üçayağın üstüne koydu. Kuru odun çabuk yandı. Tencerenin içine üç avuç bulgur koydu. Bulgur çabuk pişer, tencereyi ateşten indirdi, tavaya bolca tereyağı koydu, ateşte eriyen tereyağının, insanı acıktıran güzel kokusu cevizlerin altını aldı. Sultan erimiş tereyağını bulgurun üstüne yavaş yavaş döktü. Bulgur pilavına dökülen yağın cızırtısı Osmanın içine işledi.

"Çabuk getirin bulguru, şimdi delireceğim."

Sahana tepeleme doldurdukları bulgur pilavını Osmanın önüne sürdüler. Osman yepyeni tahta bir kaşıkla pilava saldırdı. Ardından da şöyle bir gerindi, gerinir gerinmez de sırtını cevize verip o anda da uyudu.

Sultan:

"Şu fıkaraya içerde, Velinin odasında bir yatak yapalım da uyusun fıkara," dedi.

Hemen kalktılar, elbirliğiyle çabucak bir yatak yaptılar, uyuyan Osmanı koltukladılar, götürdüler, sakız kokan yatağa yatırdılar. Osmanın kokusu burunlarının direğini kırıyordu ya aldırmadılar.

Sofraya oturdular, Osmandan kalan bulgur pilavına çaldılar kaşığı.

"O uyusun da, dinlensin de çocukları yarın sorarız."

"Osmanın da künyesi gelmemiş miydi?" diye sordu Sultan, "anası ağlaya ağlaya hepimizin yüreğini dağlamamış mıydı? Osman geldiğine göre, göğün ötesine kadar uzayan mor direğin söylediğine göre bizim çocuklarımız da yolda."

Fatma içini çekti:

"Bizim çocuklarımız bunun gibi geleceklerse hiç gelmesinler, daha iyi," dedi.

"Bu, ağzından çıkan nasıl söz," diye bağırdı Zarife.

"Benim çocuklarım gelsinler de, nasıl gelirlerse gelsinler. Yeter ki bir soluk alsınlar. Yeter ki onların kokularını alayım," dedi Sultan.

Emine çılgıncasına, öldürürcesine bir göz attı Fatmaya.

"Bizim çocuklarımız gelsinler de iki kolları, iki ayakları, bir gözleri olmasın. Yeter ki soluk alsınlar. İsterse dilleri dönmesin. Yeter ki gelsinler. Kokularını alayım."

"Gelsinler," dedi Fatma, söylediğine pişman. "Gelsinler de nasıl gelirlerse gelsinler."

Ertesi gün kuşluklayın ancak uyanabildi Osman. Uyanınca sağına soluna bakındı, duvardaki aynayı gördü, duvara koştu, aynada kendini görür görmez aynayı aldı, bir daha baktı, var gücüyle karşı duvara fırlattı. Aynanın parçaları şangır şungur yere düştü. Kadınlar içeriye koştular. Osman duvara dayanmış duruyor, şaşkın gözlerle yöreye bakınıyordu.

Sultan, Osmanın değneğini yerden aldı, ona verdi:

"Bir şey yok Osmanım," dedi, "ayna duvardan düşmüş de kırılmış. Zaten eski bir aynaydı. Haydi dışarı çıkalım da, su ılıdı, seni bir iyice yuyalım."

Osmanı hamamlığa götürdüler, soymaya başladılar, Osman kendisinden umulmayacak bir biçimde silkindi:

"İstemez," dedi, "yumayın beni, istemem. Acıktım. Ayna da kırıldı. Çok acıktım. Acımdan öldüm."

"Gel de cevizin dibine otur. Sana tarhana çorbası yapıyorum, hem de naneli. Bak, ocakta. Kokusunu almıyor musun?"

Osman, havayı derin derin içine çekti.

"Osman tarhanayı özlemiştir, dedim, geçen kıştan kalma tarhana vardı, iyi ki tarhana kalmıştı. Kokla kokla, bak nasıl da kokuyor, tarhana kokusu başkadır."

O, kokla kokla dedikçe Osman ocakta pişen tarhana kokusunu içine çekiyordu.

"Kokla, kokla. Kokla Osman kokla. Asker adam tarhanayı çok özler. Kokla Osman kokla."

Sultan, bir süre sonra, kokla koklayı kesti, gitti tarhana tenceresini ocaktan indirdi. Bu sırada da Fatma sofrayı Osmanın önüne sermiş, sabah erkenden yaptıkları mısır ekmeğini Osmanın önüne koymuştu. Sultan da uzun büyük tasta tüten tarha-

nayı getirmişti. Osman elindeki tahta kaşıkla tarhana çorbasına saldırdı. Az bir sürede tastaki çorba bitti, Sultan bir daha doldurdu, bir daha.

Osman, mısır ekmeği ve tarhanayla karnını bir iyice doyurdu, belini cevize dayadı gözlerini kapadı. O gözlerini kapadığı sürece kadınlar konuşmadı. Neden sonradır ki Osman gözlerini açtı. O gözlerini açar açmaz Zarife:

"Bizim çocuklar da geliyor, değil mi Osman," diye sordu.

Osman:

"Sizin çocuklar gelemez."

"Niye gelemez?"

"Ölüler hiçbir yere gidemez. Hiçbir yerden de gelemez."

"Ne biliyorsun onların öldüğünü?"

"Koca bir ordudan hiç kimse kalmadı, hepsi donup kazık kesildi, kazık kesilmeyenleri bitler yedi de ondan biliyorum. Koca bir ordudan kimsecikler kalmadı da ondan biliyorum."

"Hepsi öldü de sen nasıl kaldın?"

"Haaa o başka, ben de ölmüştüm. Gözümü bir açtım ki dirilmişim. Bilmediğim, görmediğim bir yerdeyim. Öyle bir yerdeyim ki, öteki dünya sandım. Herkes hiç anlamadığım bir dil konuşuyor, orada kaç gün, kaç gece kaldım bilemiyorum. Kaç ay, kaç yıl kaldım bilemiyorum. Uzun bir zaman geçtikten sonra, uzun mu, kısa mı onu da bilemiyorum, yanıma bir adam verdiler, her bir yeri sargılar içinde. Bir zaman sonra adam konuşmaya başladı. Ruslara esir olmuş bir zabitmiş. Onu karların altından çıkarmışlar. Her bir yeri parça parçaymış. Böyle yaşayacağına ölse daha iyi olurmuş. Aradan bir zaman geçtikten sonra, zabit kaldığımızın bir Rus hastanesi olduğunu söyledi. Beni de karların altından çıkarmışlar, bir bacağım dışarda kalmış da donmuş, onu kesmişler. Gözümü bir kurşun almış götürmüş, doktorlar çıkan gözün yerine hiç dokunmamışlar."

"Bizimkileri kim çıkarmış karların altından?"

"Kimse çıkarmamış."

"Öyleyse nereye gitmişler?"

"Hiçbir yere gitmemişler. Dağın yamacında öylece, yere bile düşemeden donmuş kalmış, kazık kesilmişler. Binlerce asker

dağların yamaçlarında ayakta dimdik kalmışlar, kazık ormanları olmuşlar. O ormanları ben de gördüm."

"Gözünle gördün mü," diye sordu Sultan, "bizim çocukların donarak kazık kesilip öldüklerini?"

"Görmedim."

"Görmedinse nerenden uyduruyorsun bizim çocukların donaraktan öldüklerini?"

"Duymuyor musunuz, sabahtan beri bütün bir ordunun donduğunu size söylediğimi, donarak, kazık kesilerek öldüklerini, kazık kesilmeyenleri de bitlerin yiyerek öldürdüklerini size söylemedim mi, duymadınız mı? Herkes öldü, herkes öldü, herkes öldü. Beni diri mi sanıyorsunuz, ben de ölüyüm, ben de ölüyüm, ölüyüm."

O öfkeyle, ne öfkesi kalmışsa, yanındaki koltuk değneğine sarıldı, ağacın gövdesine tutunarak ayağa kalktı, biraz ilerledi, durup döndü, cevizlerin köklerinden başladı doruklarına kadar baktı, arkasını döndü yokuş aşağı, ana, ana, anaaa, diyerek yürüdü, evlerinin kapısına vardı, kapıyı açtı, içeriye girdi, sesi daha içerden, ana, ana, ana nerdesin, nerelere gittin, elalemin kadınları ölmüş oğullarını bekliyorlar da, ana, ana, ana sen nerdesin? Evden çıktı. Koltuk değneğinin taşlarda çıkardığı sesle Osmanın ana, anaaaa, diyerek bağırması karşı kayalıklarda çın çın ötüyordu. Bu sesleri köyün yakınına kadar gelmiş Nişancı da duyuyordu. Bu seslerde bir iyi şeyler olmalı, diye düşündü Nişancı. Köy boş değil. Sultan da köylülerle birlikte, belki de sapasağlam yaşıyordur. İçinde bir umut depreşti, ayakları onu aldı köye doğru yokuş yukarı götürdü. Her bir yanını öyle bir sevinç, öyle bir umut sardı ki, koşarcasına yolun taşlarının üstünden yürüyor, durmadan yere kapaklanıyor, hemen kalkıyor, az sonra gene yere kapaklanıyordu. Eve, elleri, dizleri kan içinde geldi.

Onu ilkönce Sultan gördü, dizlerinin bağı çözüldü, olduğu yere çöktü. Öteki kadınlar, "Ne oldu Sultan sana," diye koşuşturdular. Sultan çabaladı çabaladı, sesi çıkmadı.

"Sultan ne oldu sana?"

Zarife çam bardaktan çabucak bir tas su aldı ona getirdi. Eli titreyen Sultan tası tutamadı, Zarife tası onun ağzına dayadı, Sultan da titreyen dudaklarıyla suyun yarısını dökerek biraz

içti, titreyen elini birkaç denemede kaldırabildi, yola uzattı, kadınlar yola baktılar, Zarife:

"Amanın," dedi, "amanın avratlar şu gelen Nişancı Veli Ağam değil mi?"

Birazıcık kendine gelen Sultan, sesi titreyerek:

"Bu gelen Velidir," dedi, "Veli olduğu ayak sesinden belli. Gelen Velidir, Veli."

Veli yaklaştıkça Sultan kendine geliyordu, "Velidir Veli. Gelen, Velidir Veli."

Ellerini yere dayayarak ayağa kalktı.

"Gelen, Velidir Veli."

Veliye doğru, kayalıklara yukarı düşe kalka koştu. Onu gören Veli de yukardan aşağıya koşmaya başladı, kucaklaştılar. Biribirlerine sarılmış cevizlerin altına geldiler. Sultan derinden soluklanıyor, göğsü inip inip kalkıyordu. Kadınlar da az ötede durmuşlar onlara bakıyorlardı.

"Velidir Veli."

Kendilerine gelen kadınlar evin içine daldılar, dışarıya çullar, kilimler çıkardılar, cevizlerin altına serdiler. Önce elinden tutup Nişancıyı minderin üstüne oturttular, sonra da geldiler onların karşılarına geçtiler oturdular. Uzun bir süre konuşmadılar. Biribirlerinin yüzlerine bakamadılar bile.

"Şu karşıdan gelen Velidir Veli."

İlkönce Sultan kendine geldi, gülümseyerek:

"Hoş geldin Veli,"dedi, ardından ötekiler.

Veli:

"Hoş bulduk," dedi.

Zarife, kalktı, kalaylı bakır tası aldı, çam bardaktan su aldı getirdi Veliye verdi, Veli tası başına dikti, koca bir tas suyu lıkırdatarak sonuna kadar içti.

Veli bir süre daha sustuktan sonra adayı anlatmaya başladı. Sultanın kaçışından hiç söz etmedi. Adayı nasıl bulduklarını, adanın adını kimden öğrendiklerini, adaya varınca nasıl karşılandıklarını, adada onlara saray gibi evler verdiklerini, adanın da bir Allahın cenneti olduğunu bir bir, hiçbir ayrıntıyı kaçırmadan anlattı. Kadınlar ona akşamüstü, tereyağlı bulgur pilavı yaptılar, keçi yoğurduyla ayran da getirdiler sofraya.

Sonra her biri bir yana çekilip uyudular. Hepsi birden sabah erkenden uyandılar. Konuşmadan sabah çorbalarını içtiler. Sultan bohçalarını yapmak için eve girdi, onunla birlikte öteki kadınlar da. Bir süre sonra yapılmış, bağlanmış bohçalarla dışarıya çıktılar. Nişancı Veli cebinden bir kağıt çıkardı Zarifeye verdi, "Bizim çocuklar gelirlerse bu kağıdı onlara ver. Çocuklara söyle ki bu kağıdın bir örneği de kasabadaki Topal Hacıdadır. Hacı onları bizim eve kadar gönderir. Unutma dediklerimi."

"Unutmam Veli ağam," dedi Zarife.

Nişancı önündeki torbaları kalın bir iple muhkem sardı, omuzlarına attı. Sultan da ellerine birer bohça aldı.

Nişancı:

"Bu cevizler sizin," dedi, "ben gelip de bu cevizleri toplayıp satmayacağım. Hepiniz ceviz toplamayı bilirsiniz, toplar satar, bu köyde bey gibi yaşar, çocuklarınızı beklersiniz. Yalnız köyün bütün cevizleri de sizin. Kim gelir de sizden, cevizlere ne oldu, diye sorar, zaten köyde kim sağ kaldı ki, kalanlar da benim gibi bir yere yerleştiler. Bu dağın başında ne işleri var ki. Haydiyin, hakkınızı helal edin." Yürüdü, ardından da Sultan, gözleri dolmuş, içini çekerek, "Hakkınızı helal edin," dedi, Nişancının ardından sendeleyerek yürüdü.

"Helal olsun, helal olsun, helal olsun. Gelir gelmez çocukları size yollarız, hiç merak etmeyin. Safiyenin oğlu Osmanı gönderen Allah bir gün olur bizimkileri de göndermez mi dersiniz. Güle güle gidin. Yolunuz açık olsun."

Onlar gediği aşıncaya kadar oldukları yerde taş kesilmiş durdular, gözlerini ayırmadan arkalarından baktılar.

Sultanla Nişancı yavaş yavaş, konuşarak yürüyorlardı. Bir Nişancı alıyor adayı, torunlarını, onlara Melek Hatunun, Lenanın, Zehranın, Sabihanın ne kadar iyi baktıklarını, balıktan her adaya dönüşünde çocukları biraz büyümüş, biraz semirmiş bulduğunu söylüyor, adanın insanlarını, doğasını en küçük ayrıntısına kadar anlatıyordu. Nişancı torunların sözünü her açtıkça Sultanın gözleri parlıyor, bunun üstüne de Nişancı veryansın ediyor, çocukları anlattıkça anlatıyordu. Sultan sonunda, dağdan düzlüğe inerken bir taşın üstüne oturdu, "Vay benim anasız, babasız, kimseciksiz büyüyenlerim, vay," ağlamaya

başladı. Nişancı Sultanın karşısına geçti, "Kes ağlamayı," diye keskin bir sesle konuştu, "kes! Ne olmuş senin torunlarına. Adanın kadınları onlara gül gibi bakıyorlar, senden de, benden de iyi. Kes ağlamayı."

Elinden tuttu Sultanı kaldırdı. Elini usulca onun omuzuna attı:

"Anlat hele senin düşçü Zarifeyi, her gece bir yığın düş mü görüyordu?"

"Sabah erkenden başlıyor, kimi günler gece yarılarına kadar gece gördüğü düşleri anlatıyordu. Biz gidiyoruz ya çocuklarımız gelecek. Zarifenin her düşü bizim çocukların ölmediklerini, Safiyenin Osman gibi geleceklerini ayan beyan söylüyordu."

Nişancı Veli olduğu yerde zınk diye durdu:

"Sultan, Sultan," dedi kaşları çatılarak, alın damarları parmak parmak kabararak, "Sultan, bizim çocuklarımız Safiyenin Osmanı gibi geleceklerse hiç gelmesinler, Rusun içinde kalsınlar, anladın mı?"

Sultan yumuşak, öfkesiz, güvenli sesle:

"Niye bu kadar kızıyorsun, öfkeli konuşuyor, ağzından çıkan sözleri duymuyorsun. Zarifenin düşleri, bizim çocuklarımız Osman gibi gelecekler demiyor ki, sapasağlam, dipdiri, buradan gittikleri gibi gelecekler, diyor. Sen ne söylüyorsun öyle Nişancı Veli. Zarife bunca ay, bunca gün düş gördü, hepsini de bize olduğu gibi anlattı, gelenlerin içinde bir tane bile Osman gibisi yoktu. Yalnız o her şeyi söylüyordu da gelecekleri günü, ayı, yılı hiç söylemiyordu. Belki onun düşleri de bilmiyordu çocukların ne zaman geleceklerini, bu sırada Artvinden bir de aşık geldi, Aşık Garip, ağıtlar, türküler söyledi. Bir de ejderha gibi bir adamı söyledi, adı da, askeri kırdıran Enveri Paşaymış. Yemenden öte bir yerin kadınları, askeri kırdıran Enveri Paşa üstüne beddualı bir ağıt çıkarmışlar. O söyledi de hepimiz ağladık. Aşık Garip yakışıklı bir adamdı, o bizim köyden ayrılırken Zarife de onun ardına takıldı, onunla gitti, biz öylece Zarifesiz, düşsüz kaldık, nerdeyse delirecektik, bereket versin ki Zarife çabuk döndü de gene düşlerine başladı."

"Zarife iyi yapmış size geri döndüğüne," dedi Nişancı. "İnsan asker yolu gözlerken, o bir hak aşığı da olsa onun ardına düşer de gider mi?"

"Ne olmuşsa olmuş," dedi Sultan, "Zarife bundan sonra öyle düşler gördü ki, oğullarımız, o anlattıkça geliyor gözlerimizin önüne dikiliyorlardı gülen yüzleriyle."

Nişancı Sultanın koluna girdi, gülümsüyordu.

"Adada bir koyak var, denizden başlıyor adanın tepesinin altında bitiyor. Koyağın içi incir ağaçlarıyla dolu, incir ağacı kısa, geniş yapraklı, çok dallı olur. Buradaki incirler şu cevizler kadar uzamış, her bir inciri de yumruğum kadar oluyor. İncirler olgunlaşınca da götlerinden sarı ballar akacak. Bugünlerde o incirler olgunlaştı olgunlaşacak. Biz hemen adaya yetişmezsek, olmuş incirlerde hayır kalmaz, hepsini kuşlar yer. İnşallah vapur vardır yakında."

İncirleri konuşa konuşa kasabaya girdiler. Çarşıda alışveriş ettikten sonra bir arkadaşlarının evine gittiler. Arkadaşları Sultanı görünce daha çok sevindiler.

Nişancı Veli, daha kapının eşiğinde vapuru sordu.

Arkadaşı:

"Vapur yarın geliyor, ikindiüstü de İstanbula hareket ediyor," dedi.

Nişancı Velinin aklında hep olgunlaşan incirler vardı. O kadar ağaç incirin çok meyvesi olacaktı. O da satılınca çok para getirecekti. Adadakilerin içlerinde olgunlaşan inciri toplamayı akıl edecek bir kişi çıkar mıydı ola? İncir ağacı gevrek, dalları çok ağırlık taşımaz, küçük bir ağırlıkta hemen kırılır. On, on bir yaşında zayıf çocuklar çıkarılır incirlere incir toplamak için. Nişancı durmadan incirleri düşünüyordu. İncirleri toplamayı akıl etmişler miydi acaba? İçlerinde incir yiyenler var mıydı ola? Musa Kazım Ağaefendi, o Giritliydi, orada incir yetişirdi. İnciri Vasili de, Poyraz da bilirdi. Poyraz, Çukurova derler bir ulu ovanın dağlarından olur. Çukurova sıcak yerdir, incir de sıcak yerlerde yetişir. Poyraz Çukurovada su değirmeninin bahçesindeki incir ağacına çıkmış, incirleri yemiş de karnı şişmiş, ince bir dala basmış, dal kırılınca da önündeki büyük dala sarılmış. Bunlar, belki de incirler olgunlaştı, toplayalım derler, toplarken dallar kırılır yere düşer, Allah göstermesin, o kadar uzun ağaçlardan taşların üstüne düşünce ölürler bile.

Arkadaşı:

"Hele bir oturun, hele bir yornuk çıkarın hele!"

Arkadaşı Velinin sırtındaki bohçaları, karısı da Sultanınkileri aldı, bir köşeye koydular, sonra da getirdikleri yiyecekleri alıp mutfağa götürdüler.

Yemekten sonra biraz savaşı konuştular. "Savaştan ancak bir avuç insan gelebildi. Geçenlerde Artvinden bir genç aşık geldi, bir gözü kör, bir ayağı topal, ağlayarak savaş üstüne türküler, ağıtlar, destanlar söylüyor, kendisiyle birlikte dinleyenleri de, iki gözleri iki çeşme ağlatıyordu. Yaralanmadan önce çok, donup kazık kesilen asker görmüştü, dağların yamaçlarında donmuş askerlerden kazık ormanları oluşmuştu. Aşık üç gün üç gece milleti kırıp geçirmişti. Durmadan da bir vay anam, vay anam kurası ağıdını söylüyor, insanlarda yürek koymuyordu. Biz askerdeyken, asker kalmayınca orduda bu sefer de on beş, on altı yaşlarında çocukları almışlar askere, çocuklar da askere giderlerken hep bir ağızdan, vay anam, diye bağırarak ağlıyorlarmış."

Onlar konuşurlarken evin hanımı çoktan onlara yer yatağını sermişti. Yemeklerini yedikten sonra ev sahibi:

"Haydi buyurun," diye ayağa kalktı, "yatak hazır. Veli çifte yastıklı yatak sever. Haydi buyurun."

Kadın elinde bir ibrikle geldi, "ayakyolu şurada," dedi, Sultanın öteki eline bir de gemici feneri tutuşturdu, eliyle gösterdi, Sultan da dışarıya çıktı, Veli de yatağın yanında ayakta Sultanı bekledi.

Başlarını yastığa koyar koymaz hemen uyudular.

Çok erkenden uyandılar. Nişancı dolu ibriği aldı bahçenin içindeki ayakyoluna gitti. Ayakyolunun kapısının yanında bir bez asılıydı. Nişancı işini gördükten sonra ibrikteki suyla yıkandı, donunu, pantolonunu yukarıya çekti, donu bağladı, pantolonu düğmeledi, evin avlusunda evin kızlarından biri onun elindeki ibriği aldı, Nişancı da çömeldi, Nişancının eline bir sabun verdi, açılmış avucuna su döktü. Nişancı, ellerini, yüzünü, özellikle karmakarış olmuş sakalını, böyle kokulu bir sabunla yumamıştı. Yıkanmayı bitirince elindeki sabunu yandaki tahtanın üstüne koydu, ayağa kalktı, kız omuzuna atılı mavi havluyu ona uzattı, Veli ellerini yüzünü sildi, "sağ ol, var ol kı-

zım," dedi. Yönünü denize döndü, hızla yürüdü. Arkasından arkadaşı bağırdı, "Veli, Veli nereye gidiyorsun, çorba pişti pişecek, hem de sütlü çorba."

"Çorba ateşten indirilmeden ben evde sofranın başındayım."

Koşarcasına iskeleye vardı, gişe daha açılmamıştı. Ortalıkta kimsecikler yoktu, geldiği gibi, daha da çabuk eve geldi, çorba tenceresi daha ocaktaydı, indirdiler. Koca bir tencere sütlü çorbayı çabucak bitirdiler, karınlarını şişirdiler, Nişancı ayağa kalkar kalkmaz iskeleye yürüdü, geriye döndü, yüzü asıktı. "Gene kimsecikler yok, gişe de, iskele kahvesi de kapalı."

"Hele şurdan biraz otur da konuşalım azıcık. Demek senin adan böyle ha, demek bir daha buralara dönmeyeceksin ha?"

"Dönmeyeceğim," dedi Nişancı, "dönüp de burada ne yapayım, babamın, anamın mezarları burada, burada güle güle kalsınlar. Onlar benden ekmek istemiyorlar su istemiyorlar. Sen adayı bir görsen, Allahın yeryüzüne koyduğu bir cennet. Cennetin tıpkısı. Bir ev verdiler bana saray gibi. İki katlı. Tavanı da deniz tasvirli. Deniz tasvirinin üstünde de çiçekler, bilinmeyen bir cennetten getirilmiş çiçekler. Sabahleyin gözümü açıyorum çiçekleri görüyorum. Denizi dersen bir yumuşak, bir yumuşak. Rüzgarları, dalgaları, fırtınaları Karadeniz gibi, öteki denizler gibi deliren, kuduran, dalgaları kavak boylarını aşan denizlerden değil. Bizim adanın denizi, balıkçıların dedikleri gibi çok uslu bir deniz. Bu deniz çoğunlukla öyle durgun, öyle durgun olur ki karıncalar su içebilir. Bir de balık var, bir de balık var, deniz kaynaşıyor, oltanı at çek, oltanı at çek. İşte böyle. Karıncanın su içtiği... İyi yerlerin insanları da iyi olur der atalar, doğru sözlerdir. Bizim denizin kıyılarındaki Türkmen köylerinin insanları bile balık yiyorlar. Bizim iyi huylu denizde birkaç ay balık tuttum mu bana yıllarca yeter."

Arkadaşı güldü:

"Bre Veli, sen burada da böyleydin. Senin denize çıktığını gören balıklar, kuyruklarını sallayarak, suyun yüzüne atlayarak gelip teknenin yöresine yığılmazlar mıydı?"

Nişancı da ağzı kulaklarında "Yığılırlardı," dedi.

Gelecek vapuru çok beklemediler. Sabah erkenden İstanbuldan gelen vapur koya demir attı. Nişancı telaş içindeydi, şu Sultana ne olmuştu. Kuzu kuzu ardına düşmüş geliyordu. Sultan dediğim dedik çaldığım düdüktü. Kafasına bir şeyi takmışsa ölür de o işi yapardı. Kaç gecedir uyumuyor, kaç gündür yerinde duramıyordu. Sultan bir anda bir varmış bir yokmuş olacaktı ya, olduğu yerde duruyordu. O ölünceye kadar oğullarının gelmelerini bekleyecek, her gün, her gece onların düşlerini görecekti. Onlar, sapasağlam, dipdiri gelince de Nişancıya bir oyun, bir oyun edecekti, felek de maşallah diyecekti.

Gelen vapur açığa demir atmış yolcularını bekliyordu. Nişancı ne kadar tetikte olursa olsun, içindeki korku ne kadar azarsa azsın, gözünü ondan hiç ayırmasın, Sultanda hiç kıpırdama, hiçbir değişiklik olmuyor, o da Nişancı Veli gibi, gelmiş kasabanın önüne demirini atmış geminin sabırsızlıkla kalkmasını bekliyordu. Kahveye oturmuş, gözlerini de vapura dikmiş ayırmıyor, Nişancıysa onun son anda başına ne işler açacağını merak ediyordu.

O, ne sihirdir ne keramet, bir anda gözden yitip gidecekti. Şu vapur da hiç kalkmıyordu. En sonunda gitti Sultanın yanına oturdu, onun elini sıkı sıkıya tuttu ve Sultan elini onun elinden çekmedi. Allah Allah, ne olmuştu bu Sultana?

Yolcuları vapura götürecek tekneler geldi iskeleye yanaştı, Nişancı ayağa kalkıp Sultanı da kaldırdı. Kalkarken Sultanın eli bayağı titredi. Kadınlı erkekli birçok yolcuyla teknelere atladılar. Sultan daha titriyordu. Vapura vardılar, merdivenleri çıktılar. Kolları sırmalı, buruşuk lacivert giyitli, yeşil gözlü, kızıl bıyıklı, sivri burunlu bir adam onlara kamaralarını gösterdi.

"Uyyy," dedi Sultan, "yatak da var içinde. Padişah odası gibi."

"Öyledir," dedi sivri burunlu adam, "bizim vapurumuz yenidir. İngiliz malıdır, sağlamdır."

Sultan birden elini Nişancının elinden çekti, kamaradan koşarcasına dışarıya çıktı, güvertenin korkuluğuna sıkı sıkıya tutundu, gözlerini köyünün dağlarına dikti. Nişancı da onun yanına geldi, sıkı sıkıya güvertenin demirine tutunmuş Sultanın elini tuttu, uğraştı uğraştı, Sultanın demire yapışmış elini

bir türlü sökemedi. Edemedi elini onun elinin üstüne koydu, yavaşça, "Elini tutmak istiyorum," dedi. Sesi yumşacıktı. Nişancı gençleşmiş, sesi sıcacık, içe işleyen, karasevdadan deli olan, ta yüreğinin köküne işleyen eski günlerin sesine dönmüştü. Sultanın eli demirden çözüldü geldi, yüreği bir kuşun yüreği gibi çabuk çabuk atan Nişancının elinin üstüne kondu. İncecikten de gülümsedi, bu da Nişancının gözlerinden kaçmadı. Gün kavuşuncaya kadar orada öyle, gözlerini köylerinin dağlarından ayırmadan öylece kaldılar.

Gün kavuşur kavuşmaz da vapurun çanı çaldı, Nişancı elini Sultanın elinden çekmeden:

"Bu çan yemek çanıdır, haydi yemek salonuna gidelim de bir güzel yemek yiyelim," dedi.

Bu sırada da yanlarına sivri burunlu adam geldi:

"Yemek salonumuz daha yepyeni. Yemeklerimiz gibi lezzetli yemek de İstanbulun en lüks lokantalarında bile yoktur. Kumrular, ben sizi tanıyorum. Bu Nişancı Veli reistir. O balığa çıkınca deryanın bütün balıkları gelir, onun teknesinin yöresine yığılışırlarmış. Görmediniz mi, siz oraya yumulmuş otururken bütün kasaba, çoluk çocuk, yediden yetmişe sizi uğurlamaya gelmişti. Ben bunca yıllık gemiciyim, böyle bir uğurlamayı hiçbir yerde görmedim. Millet sizi çok seviyor kumrular."

Önlerine düştü, onları salona götürdü, masa gösterdi, sandalya çekip onları oturttu. Garsonun kulağına da bir şeyler fısıldadı, "Afiyet olsun," dedi gitti.

Nişancı:

"Bak Sultan," dedi, "yemeği bunlar bizim gibi yemiyorlar. Ben bunlar gibi yemek yemeyi paşanın yanında öğrendim, kolay iş değil. Sen istersen bana bakarak benim gibi yersin, istersen gene köydeki gibi yersin. Canları cehenneme, nasıl yerlerse yesinler," dedi biraz alay ederek.

Bu sırada salona kadınlı erkekli beş on kişi girdi. İstanbullular gibi giyinmişlerdi. Kadınların biri tangoydu. Ötekiler de çok süslüydüler. Nişancının da onlardan geri kalan bir hali yoktu. Nerdeyse Nişancı onlardan daha şıktı. Sultan yumulmuş, içine kapanmış, kendi biçimince yemek yerken, arada başını kaldırıp Nişancıya gülümsüyor, hemencecik de geri indiriyordu.

Vapurda, bir gün sonra Sultanın dili bir açıldı bir açıldı, her sabah Zarifenin gördüğü bitip tükenmeyen düşleri İstanbula kadar anlattı. Sultan Zarifenin düşlerini öylesine canı yürekten anlatıyordu ki, Nişancı kendisini kaptırıyor, oğullarının yakında askerden döneceklerine o da Sultan kadar inanıyordu. "Belki de biz adamıza varmadan onlar adada olurlar, belki de," diyordu.

"Olacaklar," diyordu Sultan.

"Olacaklar," diyordu Nişancı.

"Neden ki dersen, bizim çocukların künyeleri geldi ya, o künyeler ölü, şehit künyeleri değil. O künyeler onların esir düştüklerine ait künyelerdir. Şimdi onlar Rusyada yaşıyorlar. Diyorlar ki Rusyada bugünlerde büyük karışıklıklar çıkmış. Rusya altüst olmuş, onun için de Rusların bizim çocukları bırakmaya eli değmiyormuş. Zarifenin düşleri, iyi yorumlarsan doğru. Hepsi de dosdoğru. Hele içlerinde biri var, mavi kartal olup mavi bulutların içine giren, mavi denizin üstünden uçarak gelip karşı mavi kayalıkların üstüne konan."

Kartalların üçü de kayalıkların üstüne konmuşlarmış, kanatlarını açıp açıp kapatıyorlarmış. Kanatlarını her açıp kapattıkça yöreye top top mavi kıvılcımlar saçılıyormuş, saçılan kıvılcımlar da üç koldan çağlayarak cevizin altına kadar bizim üstümüze akıyormuş. Kartalların kıvılcımları akmışmış akmışmış, cevizin altı da masmavi bir deniz kıyısı olmuşmuş. O mavi öyle mavi, öyle maviymiş ki bütün dünya maviye kesmişmiş. O ışıktan mavi denizin üstünde ışıktan üç tuvana mavi delikanlı gözükmüşmüş. Üçü de üç koldan üç kıvılcım çağlayanının önünden gelmişler gelmişlermiş, cevizin altında durmuşlarmış. Sultan da kıvılcımlanan mavi ışıktanmış, çocuklarını görünce delikanlıların üçüne birden sarılmışmış. Sultandan da kartal kanadı çıkmışmış. Dördü birden kol kola girmişmiş, kanatlarını açmışlarmış, çocuklar da... Dördü de dört koldan göğe ağmış uçarlarken, dördü dört yerden bağırıyorlarmış, yakında döneceğiz, yakında, yakında. Cevizlerin altından ışık denizin kıyısından, mavi denizin dibinden bir vapur çıkmış, buradan oraya kadar, dört bir yanı kalın ışıklarla donanmış vapurun üstünde çırılçıplak üç beniadem, beniademlerin arasında bir çırılçıplak kadın. Beniademlerin dördü de mavi oluvermişlermiş. Işık da saçıyorlarmış, mavi kıvılcımlar şakır şakır akı-

yorlarmış. Her yanında ışıklar kaynayan vapur cevizlerin altında birden suya batmış. Cevizlerin altında çırılçıplak dört beniadem kalmışmış, üçü asker biri kadın. Kadın oğullarının üçüne birden sarılmışmış.

"Yakında dönecekler," dedi Sultan ve kasabaya kadar Zarifenin düşlerini sürdürdü.

Kasabaya varınca doğru Hayri Efendinin mağazasına gittiler. Nişancı:

"Hayri Efendi, bu hatun bizim Sultan."

"Hoş geldiniz," dedi Hayri Efendi, Nişancının Sultanı almak için köye gittiğini biliyordu.

"Hoş bulduk ya, bu hatun nesi var nesi yoksa, köyde kalıp künyeleri gelmiş çocuklarını bekleyen dört kadına verdi. Evini, keçilerini de, tavuklarını, ceviz ağaçlarını da onlara verdi. İşte böyle ipipullah, sivri külah buraya geldi."

"Geldi ya, hoş geldi safalar getirdi. Ben de künyeleri gelmiş çocuklarımı bekliyorum. Her gün Çanakkaleden çıkıp geleceklermiş gibi geliyor bana."

"İnşallah gelirler," dedi içini çekerek Nişancı, "Bizim hatuna giyit gerek."

"Bu gece kalacaksınız, bizim hanım hepsini halleder, sen ben ne anlarız hanım işinden."

Hayri Efendi eve, konuk var diye, hazırlıklı olmaları için haber gönderdi. Bir saat sonra Hayri Efendi konuklarını alıp eve götürdü. Önce hamamlığı yaktırdı. Bol sıcak suyla, kokulu sabunla önce Sultan yıkandı, sonra da Nişancı Veli. O gece sakız kokan tertemiz bir yatakta yattılar. İkinci gün Hayri Efendinin hanımıyla Sultan çarşıya çıktılar, Sultana yakışır güzel kumaşlar buldular, Rum terzinin kalfasını çağırttılar, Sultana giyitler diktirdiler. Sultan dikilen giyitlerin birini çıkarıp ötekini giydi, birini çıkarıp ötekini. Nişancı paraya para demiyordu. Ne kadar parası varsa hepsini tek kuruşuna kadar Sultan için harcayabilirdi. Bu arada Hayri Efendi Poyraza, Nişancı, Sultan Hanımla kasabaya geldi, diye haber gönderdi. Bir de Rum hatunlarının giydikleri en güzel kunduralardan Sultana üç kundura armağan eyledi. Bütün kasabayı sokak sokak dolaştılar. Bu arada Nişancı da Zarifenin düşlerini ustalıkla geceleri sa-

bahlara kadar Hayri Efendiye anlattı. Sonunda da derin bir soluk alarak:

"Bizim künyeleri gelen çocuklarımız, Zarifenin düşlerinè bakacak olursak, ölüp şehit olmamış, Ruslara esir düşmüşler. Künyesi gelen askerlerden üç kişi de bizim köye gelmişler, boş köyü ev ev dolaşmışlar, analarını, babalarını, hanımlarını sormuşlar, sonra da onları aramak için yollara düşmüşler. İnşallah bulurlar."

"İnşallah bulurlar" diye yürekten söyledi Hayri Efendi. "İnşallah analarına, babalarına, sevdiklerine kavuşurlar."

Nişancı elini Hayri Efendinin elinin üstüne koydu:

"İnşallah," dedi, "sizinkiler de gelirler. Duyduğuma göre İngilizler Çanakkalede de çok esir almışlar, bizimkiler de esirlerin künyesini göndermişler herkese. Dediklerine göre bizim paşalar Türkler esir olmaz diyerekten kayıp askerlerin hepsini şehit gösterip evlerine hepsinin künyesini göndermişler."

Hayri Efendi yumulmuş bir topak kalmışken doğruldu, gözleri parladı.

"İnşallah böyledir, inşallah böyledir," dedi yürekten.

"Bir bakmışsın bir gün senin çocuklarının ikisi de şu bahçenin içinden kapıya doğru geliyorlar."

"İşte o zaman da sevincimden hık der de canım çıkar. Varsın onlar gelsinler de canım da çıksın."

"Hiç belli olmaz. Ben de düşleri ilk duyduğumda, ben de Hayri Efendi senin gibi, nerde o günler dedim. Ama o kayalık dağı yararak köye kadar çıkan ışıktan mavi geminin üstünde bizim çocukların çırılçıplak durduklarını duyunca görür gibi de olunca, bizim çocukların Rusların elinde esir olduklarına, yakında da geleceklerine inandım."

"Şu mavi gemi düşünü bana bir daha anlat. Bir kez de ben yorumlayayım."

"Ben anlatmayayım, Sultan anlatsın," dedi Nişancı, "daha iyi anlatıyor. Düşü Zarife anlatmış ona, Sultan da güpegündüz mavi ışıklar saçan geminin üstünde bizim çocukları görmüş. Bizim çocukları yakında burada görürsen şaşma, bu düş öyle bir düş ki yorumu çeliği keser. Gerçekten daha gerçektir. Bizim adanın adresini, kasabanın adıyla senin de adını yazdırdım, evin de kapısına astım, köydeki kadınlara da verdim. Oradaki arkadaşlarıma da verdim."

"Bana gelir gelmez çocuklar sana hemen gönderirim. Sen hiç merak etme," dedi Hayri Efendi. Daha mavi düşü Sultandan dinlememişti.

Düşü Sultandan içine sindire sindire dinledi. İliklerine kadar bütün bedeni maviye kesti.

Hayri Efendi onları hatunuyla birlikte iskeleye kadar uğurluyordu. O Hayri Efendi gitmiş yerine bu Hayri Efendi gelmişti. Sevincinden iki kanat takmış uçuyor, o da Çanakkalede... Bir inanıyor, sevinçten kanatlar takıyor, sonra, ne olacak, bu düştür, diyor, kanatları düşüyor, tepeden tırnağa pörsüyüveriyordu. Sonunda da kendisiyle bir kavgaya girişiyor, ya şimdi çocuklar şuradan çıkıverip gelirlerse, bu sefer de tepeden tırnağa sevince kesiyordu.

Hayri Efendiyle hanımı sabah erkenden kalktılar, ballı börekli kahvaltı sofrası hazırlanmış onları bekliyordu, konuşmadan kahvaltılarını yaptılar. Hemen de konakta aşağıya inip iskelenin yolunu tuttular. Kadri Kaptan iskeleye yanaşmış onları bekliyordu. Hayri Efendi Nişancıyı, hanımı da Sultanı kucakladı.

"Sizi her zaman evde bekliyoruz," dedi Hayri Efendi, "siz bizi mutlu ettiniz, bize umut aşıladınız, gözümüz, bundan sonra, hep yollarda olacak, Zarifenin düşleri doğru çıkacak. Güle güle, güle güle."

Kadri Kaptanın teknesi iskeleden ayrıldı, suları köpürterek yol almaya başladı. Hayri Efendiyle hanımı oldukları yerde durmuşlar, uzaklaşıp giden tekneden gözlerini ayıramıyorlardı. Tekne gözden yitinceye kadar karı koca oldukları yerden kımıldamadılar.

Geriye dönerken Hayri Efendi hanımın kolunu tuttu, gözlerini hanımın gözlerine dikti:

"Künyesi geldikten yedi yıl, on, on beş yıl sonra esirlikten dönen ne kadar çok, ne kadar çok asker görmedik, duymadık mı? Niye bunu düşünmedik de ölmüşler gibi bizim çocuklara ağıtlar yakıp kendimizi öldürdük, harap ettik."

"Doğru," dedi, "keşki," dedi hanım gülümseyerek. Hayri Efendi de gözleri parlayarak, cana gelmiş gülümsedi hanımına bakarak. Oğullarının künyesi geldiğinden bu yana bu onların ilk gülümsemesiydi.

4

Kadri Kaptan sevinç içindeydi, onları gördü göreli ağzı kulaklarındaydı. Uzun bir zaman sonra Nişancıyı, Kadri Kaptan gibi bir dost canlısı, Nişancıya taa yüreğinin kökünde saygı ve sevgi duyan bir kişi değil kim olursa olsun, Nişancıyı görünce aynı sevinci duyar, bir sevgi büyüsünün içinde kalırdı.

"Hayri Efendiden sizin geldiğinizi duyar duymaz tekneyi hemen adaya sürdüm. Adaya nasıl vardım, nasıl bağırdım, bütün ada insanı, kurdu kuşu, kırlangıcı, kedileriyle iskeleye nasıl birikiştiler hiç farkına varmadım. Nişancının geldiğini bir daha söyledim onlara. Onlar bana, Nişancıyla birlikte Sultan Hatunun gelip gelmediğini sordular. Ben de, Hayri Efendiden duyduğum gibi, ikisi birlikte geldi, dedim. Öyle bir alkış çaldılar ki, kırlangıçlar, kediler bile, martılar bile yerlerinde duramadılar. Ada sevince gark oldu. Kırlangıçlar, adada ne kadar kırlangıç varsa hepsi tam tepemizin üstünden, kılıç gibi gelip geçmeye başladılar. Adada daha şenlik sürüyor. Ben adadan sizi almaya gelirken bütün ada bir toy düğünün hazırlığındaydı."

Sevincinden kabarmış Nişancı karısının gözlerinin içine gözlerini dikerek:

"Kadri Kaptanım..." dedi, "çok şükür bizi seven dostlarımız var, kardeşten ileri," dedi.

"Kurban olduğum Veli seni kim sevmez ki, sen de herkesi, yerdeki karıncayı, gökteki kuşu seversin."

Kadri Kaptan:

"Gökteki kuşu," dedi, "ona Nişancı Veli Kaptan, Veli Reis demişler."

Adaya yaklaşırlarken Kadri Kaptan ayağa kalktı, "Şu iskelenin üstüne bakın, adalılar nasıl da oraya üst üste doluşmuşlar."

Tekne iskeleye yanaşıncaya kadar iskeledeki hiç kimseden ses çıkmadı. Kalabalığın önünde doktorlar, Musa Kazım Ağaefendi, Melek Hatun, Şerife Hatun, Poyraz, Vasili, Hüsmen, onların arkasında da Zehrayla Nesibe, dengbej, Baytar, Şehmus Ağa duruyorlardı.

Nişancı Sultanın elinden tutmuş iskeleye çıkarken, önden güçlü bir ses yükseldi, "Hoş geldiniz Nişancı." Arkasından da bütün kalabalık bir ağızdan gürledi, "hoş geldiniz, hoş geldiniz."

Nişancı, utangaç, yumulmuş bir sesle, "hoş bulduk, hoş bulduk," diye karşılık verdi, "Olmadı, olmadı," dedi, birden doğruldu, "hoş bulduk, hoş bulduk, sağ olun, var olun, size kavuşmak ne iyi, ne güzel," diye bağırdı.

Çınarların altına gidip kanepelere oturdular. Zehrayla Nesibe şerbet hazırlamışlardı. Şerbeti çınarların altında herkese dağıttılar. Gün tepenin ardında yitinceye kadar konuştular. Konuştular deniyor ya, sözgelimi, Sultan konuştu ötekiler dinlediler. Sultan önce Zarifenin düşlerinden girdi, ceviz ağaçlarından, taşıma toprağı ekmelerinden, köye gelen koltuk değnekli, bir deri bir kemik kalmış, ana, ana, ana! diye bağırarak giden askerden çıktı. Askerin haline oradaki herkes ağladı. Sultan da ağladı.

Gün kavuştuktan sonra gemici fenerlerini yakıp çınarların dallarına astılar. Fenerlerin ardından birdenbire de kuru zeytin odunları parladı ocakta.

Nişancıların geldiklerini Vasili duyar duymaz, ben hemen balığa çıkıyorum, dedi. Kimin aklından nasıl lezzetli yemek geçiyorsa, ben balıktan dönünceye kadar onlar da görülmemiş yemeklerini yapıp, bu akşam hünerlerini göstersinler. Nişancının bana gösterdiği nişanlardan birine gidiyorum. Herhalde kayık dolusu balıkla dönerim.

Ve Vasili akşama kadar kayık dolusu balıkla gelemediyse de, kayığın iki livarını da ağzına kadar doldurmuş, gelinceye kadar da livarların sularını durmadan değiştirmiş, tuttuğu balıkları adaya oynar oynar ulaştırmıştı.

Kadınlar, kızlar livarları boşaltıp deniz kıyısına götürüp temizlemiş, günün kavuşmasını beklemeye başlamışlardı.

Odunlar çabuk yandı, közler oluştu, Vasiliyle Hüsmen işi ele alıp balıkları ateşin üstüne attılar. Közlerin üstünden yoğun bir duman yükseldi, ortalık mis gibi balık koktu. Dengbej de onlara yardım etti. Kızlar, kadınlar tepsilerle nar gibi kızarmış balıkları masalara taşıdılar. Balıklardan başka türlü yemekler de geldi masalara, şişe şişe türlü içkiler de çıkmıştı ortaya.

Nişancının önüne de bir bardak koymuşlardı. Onun içkisini bardağına Musa Kazım Ağaefendi koydu. Nişancı şimdiye kadar ağzına hiç içki koymamıştı. Koskoca başıyla Ağaefendi onun bardağına içki koyar da bir insan onu nasıl reddederdi! Ve Nişancı içkiyi reddedemedi, içki değil ağı olsa içecekti. Herkesle birlikte o da kadehini kaldırdı. Herkes onun içki içişine bakıyor gibi geldi. Herkesle birlikte içkiyi içti ya yüzünü buruşturarak. Dedikleri kadar da zehir zemberek bir şey değilmiş, diye düşündü. Musa Kazım Ağaefendi nerdeyse ondan yaşlıydı, önündeki kadehi doldurup içkiyi su gibi içiyordu.

Bir yandan kabak çiçeği dolması, bir yandan semizotu salatası, bir yandan balık geliyor, bir yandan yemeklerini yiyor, bir yandan da kafayı çekiyorlardı. Herkes şerefe diyor, kafayı çekiyordu.

Zehraya gelince, eli yüreğinin üstündeydi, babası üst üste bardakları boşaltıyor, yüzü, alnı gittikçe kırışıyor, kararıyordu. Öylesine acılaşıyordu ki yüzü, içinde keskin fırtınaların döndüğü belli oluyordu. Gene geçen seferki gibi olursa ele aleme rezil olacaklardı. Çocukluğundan bu yana babasını o seferki gibi görmemişti. Eskiden de böyle içer, vakur, sıcak, ağır, sevgi dolu, ne kadar içerse içsin masadan hiç içmemiş gibi kalkardı. Az sonra ne olacak, az sonra ne olacak, diye ödü kopuyordu Zehranın. Gece yarısına doğru olacak oldu. Musa Kazım Ağaefendi elleri titreyerek sakız rakısı doldurduğu bardağını kaldırdı, bardağa şöyle bir baktı, sonra da dipledi, elindeki boş bardağı da

denizden yana fırlattı, arkasından da baktı, karanlığa karışıp çakıltaşlarının üstüne düşüp kırılan bardağın sesi gecede bir an çınladı, hemencecik de sustu:

"Vapurda bizim hanım vefat etti, Akdenizin ortasında. Onunla birlikte ben de canlı cenaze oldum. Hanımın cesedini denize attılar, denizcilik kanunu böyleymiş. Hanımı denize attıklarında deniz beni de içine çekti. Ben de onun arkasından atılayım, dedim kendi kendime. Karımla birlikte ulu denizin kucağında uyuyayım, dedim kendi kendime. Baktım arkamızda çiçeği burnunda iki kız kalacak. Ben denizde hanımla uyur, balıklara yem olurken kızlar kimlere yem olacak? Türkiyeye gelinceye, karaya basıncaya kadar deniz kırk kat halatla beni kendine çekiyor, tam kendimi denize atacağım sıra kızlar geliyor, önümde duruyor, yakamdan tutuyor, biz, biz, biz ne olacağız baba diyorlardı. Sonunda direnemez oldum. Bir uyurgezer olayım da kendimi denize atayım, dedim, bundan da korktum. Uyanıkken kendimi atamıyordum, uyuyup uyurgezer olunca kendimi kesinlikle atarım, dedim, bu sefer de uyumaktan korktum. Bundan sonra da, canımı dişime taktım, ne yaptım, ne eyledim uyumadım."

"İyi yaptın," dedi Melek Hatun, "çok iyi yaptın. Yoksa senin şu güzel yüzünü görmekten mahrum kalırdık Sultanım."

"İyi yapmadım Melek, hiç iyi yapmadım. O zaman içimde bir umudum vardı. Bir gün yurduma geri dönerim, diyordum. İçimdeki bu umut söndü Melek, içim bomboş kaldı. Şimdi beni diri mi sanıyorsun, ben ölüden de beter, içi boşalmış bir ölüyüm. Benim güvendiğim, yollarına canımı koyduğum arkadaşlarımın bilumumu da öldü. Beni yurduma geri çağırtırlar, Yunan hükümetinden bana, özür üstüne özür diletecekler sandım. Sevgili canciğer arkadaşlarım bana Yunanistan pullu bir mektup bile göndermediler. Sizin de, kimsenin de, Kadri Kaptandan başka haberi yok. Ben buraya geldim geleli her arkadaşıma her gün mektup yazdım, Hayri Efendinin de adresini verdim, Kadri Kaptan her gün gitti Hayri Efendiyi rahatsız etti, ben de burasını, Karınca Adasını adres verdim, günlerdir gene bir tek satır yok. Sonra Poyraz oğlumla onun kumandanına gittik. Kumandan yüksek bir mebus olmuş, bize hakaret edip kovdu. Bir

insanın vatanına gitmek istemesi suçmuş gibi. Sonra İstanbula gittik, sınıf arkadaşlarımızı bulduk, en büyük generalin oğlu. O generalin oğlu bizi karşıladı. Öylesine bir sevgi gösterdi ki bize, ben dedim ki anan, baban, kardeşin olacağına böyle bir arkadaşın olsun. İşte Poyraz Bey oğlum şahit, ona da ne kadar çok mektup yazdım, o da ölmüş, ondan da ses sada yok. Kaldım mı şu dünyanın ortasında yapayalnız."

"Biz yok muyuz burada Sultanım, bizim hepimiz seni canımızdan çok severiz. Bizimki gerçek sevgidir."

Musa Kazım Ağaefendi, "Aaah, Girit, aaah vatanım, aaah cennet kokulu toprağım, sevgilimi, canımı sana gömemedim, onu ulu Akdenizin kucağına attım. Ana baba toprağımda onunla yan yana, el ele yatsaydım, mor salkımlı bir kameriyenin altında. Yaaa Melek Hatun," dedi.

Sallanarak ayağa kalktı, denize doğru, karanlığın içine yürüdü. Herkes şaşkınlığa uğramış kimse ne yapacağını bilemiyor, salt Zehra, "Baba baba, baba ne yapıyorsun, nereye gidiyorsun," diye bağırıyor, oturduğu yerden de, bağırıyor çağırıyor, bir türlü kalkamıyordu. Bu sırada Poyraz kendisini toparladı, Ağaefendinin arkasından karanlığa seğirtti, denizden şapırtılar geldi. Poyraz bir anda şapırtıya vardı, denizdeki karartıya koştu, su göbeğine kadar geldi, arkasından karartıyı var gücüyle kucakladı sudan dışarıya çıkardı, onu incitmeden koluna girdi. Bu sırada Vasiliyle Hüsmen de geldiler, Ağaefendiyi Poyrazdan aldılar, biri bir koluna, öbürü öteki koluna girdi, kızlar önde onlar arkada eve yürüdüler, merdiveni zor çıktılar. Salonun lambası yakılı bırakılmıştı, Zehra onu babasının yatak odasına götürdü, sehpanın üstüne koydu, yatak odasındaki lambayı da yaktı. Kızlar babalarını soymaya başlarken ötekiler dışarıya çıktılar.

Ağaefendi yataktan üç gün çıkamadı. Melek Hatun da gözlerine bir damla uyku girmeden, alnına kara yazma bağlamış, Ağaefendinin başını bekledi. Birinci gün doktorlar hastanın başından hiç ayrılmadılar. İkinci gün gülerek,"Musa Kazım Beyefendinin hiçbir şeyi yok, sadece çok üzgün," dediler. Üçüncü günün öğlesinde, "Canım nar ekşili kabak çiçeği dolması istiyor," dedi Ağaefendi, Melek Hatunun gözlerinin içine bakarak.

"Yarın sabah erkenden çiçekler kapanmadan, bir evin önünde kabak tarlası buldum ki, kabaklar teveklerin uçlarından köklerine kadar çiçekle dolmuş, Sultanıma bir çiçek dolması yaparım ki çiçek dolması derim sana. Çiçek dolmasını yerken beş parmağını da birlikte yersin."

Melek Hatun daha gün doğmadan kalktı, taaa öteki uçtaki boş evin bahçesine gitti, kabaklar çiçekten sapsarıydı, pampal pampal da açılmıştı çiçekler. Çiçekleri gün değmeden toplamazsan, dolma yapamazsın, gün değince çiçekler yumulur, kapanır, açmaya çalışırsan da kırılır, bozulur.

O gün öğleyin Ağaefendi, özellikle çağırdığı Poyrazla birlikte nar ekşili çiçek dolmasını yedi. Kızlar da, Melek Hatun da yemek masasındaydılar. Yemek boyunca Ağaefendi üç kez Poyraza sordu, "Nasıl buldun Melek Hatunun çiçek dolmasını," diye, "Çok iyi, çok iyi, çok çok iyi," dedi Poyraz da. Yemekten sonra Ağaefendiyle Poyraz karşılıklı oturdular, taze, mis kokulu dibek kahvesi içerlerken Ağaefendi birdenbire başını kaldırdı, "Yarın seninle İstanbula gideceğiz," dedi. "O Sait Rahmi de adam çıkmadı. O Yunan sefiri de."

"Baş üstüne efendim."

"Kabak dolmasını nasıl buldun evlat, bu kabak çiçeği dolmasını yalnız be yalnız Giritliler bilir. Akdenize de kabak çiçeği dolması Giritten yayılmıştır."

"Bizde çiçek dolmasını bilmezler efendim."

"Melek Hatun da bizden buraya göç eden Giritlilerden öğrenmiştir çiçek dolmasını. Yarın İstanbula. Görelim bakalım, şu bizim işler ne olmuş bakalım."

İstanbula gitmeleriyle gelmeleri bir oldu. Sait Rahmi uzak bir ülkeye sefiri kebir olarak gitmişti ya onun evindeki hiç kimse nereye gittiğini bilmiyordu. Babasının da ne olduğunu kimse bilmiyordu. Belki de onun akıbeti hakkında kimse bir şey söylemiyordu.

İstanbuldan döndüklerinde nerdeyse kızlar bile babalarını tanımayacaklardı. Ağaefendinin avurdu avurduna geçmiş, alnının kırışıkları derinleşmiş, gözlerinin feri kaçmış, saçları, sakalı biraz daha ağarmıştı. Ağzını da bıçaklar açmıyordu.

Durmadan Atinadaki, Giritteki arkadaşlarına yazdığı mektuplarına da hiçbir karşılık alamıyordu. Bir tek satır yazsalar da onda da küfür etseler, Ağaefendiyi mutlu ederlerdi. İnsan insana, dost dosta, arkadaş arkadaşa bu kadar hainlik yapabilir miydi! O dostlara ki çifte çifte İngiliz atları armağan etmişti... O arkadaşlar ki onlara... Bir kimseye anlatmaya değil, düşünmeye bile utanıyordu.

Bir mektup, hem de birkaç mektup daha yazayım eski dostlara, kardeşten ileri arkadaşlara, gene bir karşılık alamazsak, bu dünya, bu insanlık böyledir, der işin içinden çıkarız.

Oturdu, özenerek bir haftada mektupları yazdı, Poyrazı yanına aldı, kasabaya gittiler, mektupları kendi eliyle postaya attı. Gönderdiği bu mektuplara, arkadaşları, komşuları, general dostları taş olsalar, mektupları aldıktan sonra cevap vereceklerdi. Poyraz günlerden beri Ağaefendinin yüzünün açıldığını, belinin doğrulduğunu, yüzünün güldüğünü gördü. Ağaefendi çok seviniyor, mektuplarına karşılık alacağına yüzde yüz inanıyordu. Ya alamazsa diye de Poyrazın ödü kopuyordu.

Ağaefendinin dimdik yürüyüşü, konuşması, bütün tavırları değişmiş, bambaşka bir adam olmuştu. Kızlar babalarını böyle görseler kim bilir ne kadar sevinirlerdi.

Bundan sonra iki üç günde bir Poyraz postaneye gitti geldi. Günler geçiyor Musa Kazım Beye mektup falan gelmiyordu. Poyraz her kasabadan gelişinde onun ayak seslerinden, tavrından postadan hiçbir şey çıkmadığını anlıyor, "Üzülme Poyraz evladım," diyordu, "nasıl olsa bir gün bir dostumdan iyi ya da kötü bir mektup alacağım. Bunu adım gibi biliyorum. Bütün dostlarım, arkadaşlarım insanlıktan çıkmış değiller ya. Nasıl olsa bana bir mektup yollayacaklar, hem de Girit kokulu."

"Biliyorum yollayacaklar, ne zaman? Ben de çok merak ediyorum."

"Şu zamanı, bu zamanı bilmem, ama o kadar dosttan, arkadaştan nasıl olsa bir kişi bana, ya şöyle ya böyle bir mektup yollayacak. Bütün Girit, bütün Yunanistan insanlıktan çıkmış değil ya, dünya kadar insana mektup yazdım, elbet içlerinden biri birkaç satır mektup yazar, tuz ekmek hatırı için."

Cafer onlara, size haritalar büyüklüğünde kağıt gönderirim, üstelik de size armağanım olur, demişti. Hem de ne kadar isterseniz. Birkaç gün sonra Kadri Kaptanla, istediğinden de daha çok, istediğinden de büyük kağıtlar yolladı.

Ağaefendi neşe içinde:

"Efendi oğlum Poyraz Bey, isterseniz sizinle birlikte çiftliğe gidebilir miyiz?"

"Ne demek efendim, baş üstüne efendim, emredersiniz efendim."

Buluştukları günden sonra, o gün bugündür, Poyraz Zehrayla her karşılaştığında eli ayağı çözülüyor, başını kaldırıp Zehranın yüzüne bir kez olsun bakamıyordu. Onu her gördüğünde, zaten unutamadığı Fırat kıyısındaki Yezidiler hiç gözlerinin önünden gitmiyor, bu işe girdiğinden dolayı da kendini bir türlü bağışlamıyordu. Önlerine geleni soyup üstlerinde ne var ne yoksa alıyor, ölüleri hançerleyip suya atıyorlardı. Kadınlara, kızlara başka türlü ölüm uyguluyorlardı, onları önce çırılçıplak soyuyor, yan yana diziyorlar, içlerinden en güzellerini seçip bir başka yere götürüyorlardı, sonra da işe girişip kızların, kadınların memelerini kesiyor, memeleri kumların üstüne atıyorlardı, memeler kumların üstünde kanayarak bir süre seğiriyordu.

Poyraz Vasilinin evinde Zehranın memelerini gördükten sonra kesilip de kumların üstüne atılan memelerin ardından göklere ulaşan çığlıklar daha kulaklarından çıkmıyor, memeleri kesilen kadınların hançerlenip sürüklenerek Fırata atılmaları da gözlerinin önünden gitmiyordu.

Kumların üstü kanayan, seğiren memelerle dolmuştu ve gökten hışılayarak, tortop olup memelerin üstüne inen kartallar kanlı memelerden birini kapıp, keskin pençeleri dolu, arkadaki mavi dağlara gidiyorlardı. Kartallar memelerin üstünde biribirlerine giriyorlar, bu kavgada parçalanmış kanlı meme bir kartalın pençesinde kalıyordu. Ve çölün üstüne kanlar damlaya damlaya avını uzak dağlara götürüyordu. Poyraz, kederinden ne yapacağını bilmiyor, Zehranın memelerini gördüğünden bu yana kumların üstünde seğiren kanlı memeler gözlerinin önüne geliyor, Zehra Yezidi kadınların sırasında, uzun saçları, iri

mavi gözleri, hüzünlü yüzü, gamzeli yanaklarıyla anadan doğma duruyor, bir kılıç geliyor, onun memelerini kökünden kesiyor, çölün kumlarına atıyor, seğiren kanlı memelerin üstüne kartallar iniyordu. Kartallar kanat kanada memelerin üstünde kapışıyorlardı. Kiminde de sıralanmış çıplak kadınlar siliniyor, ulu Fırat suyunun yanında anadan doğma Zehra kumların üstünde dimdik duruyor, memesini kökünden kesecek kılıcı bekliyordu. Kanayan memelerin içinde Zehranın memeleri de seğiriyor, Zehranın ölü bedeni de Fırata atılıyordu. Kiminde de düpedüz düş görüyordu. Düşünde de kadın kırımları onu bir türlü bırakmıyordu. Düşlerde de hep Zehra. Gördükleri düş müdür, hayal midir, gerçek midir, hepsini biribirine karıştırıyordu. Zehra tepeden tırnağa kan içinde seğiren memesine saldıran kartalın üstüne atılıyor, memesini kapmış kartalın kanatlarına yapışmış... Zehrayla birlikte Poyraz da kartala saldırıyordu.

Zehrayı düşünmemeye, canını dişine takmış çabalıyor, ona da gücü yetmiyordu. Kimi zaman adadan gitmek, her şeyi, Zehrayı, seğiren memeleri arkada bırakmak, örneğin Kafkas dağlarında, ata yurdunda yaşamak, her şeyi unutmak istiyor, kararını sağlam veriyor. Veriyor ya kararından biraz sonra vazgeçiyor, ardından gene Kafkaslar. Ama Kafkasları bilmiyor ki... Orada bile Zehra gündüz hayalinde gece düşünde olacak. Ne etse neylese her yerde Zehrayı görecek.

Poyraz, Zehrayla bütünleşmişti. Onu bir an düşünmese kendisinden utanıyordu. Elini ayağını düşünmese olurdu ama Zehrayı düşünmemek olmazdı. Bir ara yöresinde olup biteni bile fark etmiyordu, uyurgezer gibi ortalıkta dolaşıyor, Zehrayı görmek için olmadık sebepler yaratıyordu. Adada da onun bu halini sezmeyen kalmamıştı. Poyraza bir şeyler olmuştu ya, o neydi? Bereket versin Lena her şeyin farkındaydı ve düşündüklerini Poyraza söylüyordu.

"Sen bu adada durma, derdini bilmiyorum ya senin derdin büyük. Bu dert iflah etmez seni öldürür. Beni düşünme, sen gidince ben İstanbula giderim, orada akrabalarım var. Ankaraya da giderim. Orada Mustafa Kemal Paşam var, onun yanına giderim, oğullarım bana bakarlar. Yeter ki sen bu dertten kendini kurtar, Türkler ne diyorlar, bok yoluna gitme, diyorlar. Sen de

bok yoluna gitme. Bu ada sana yaramadı. Yüreğindeki seni öldürecek dertten başka, senin düşmanın Araplar da senin yerini buldular. Sen kendi derdinden ölmezsen bile düşmanların seni burada bulacak, öldürecekler."

"Nereye gideyim Lena Ana, nereye? Sen de biliyorsun ki ben hiçbir yere gidemem."

"Sen de Mustafa Kemal Paşanın yanına git. O seni seviyor, sana koskocaman altın madalyası vermiş. Sen de onu seviyorsun. O seni kimseye öldürtmez. Benim çocuklara da dersin ki ben Lenanın oğluyum. Ondan sonrasına karışma. Onlar, Ağaefendiyi Girite gönderirler, Zehrayı da göndermez bu adada bırakırlar. Sen anladın mı ben ne diyorum?"

Kolundan tuttu çekti:

"Sen anladın mı?"

Kolunu çekerek bu sözlerini birkaç kez yineledikten sonra Poyraz:

"Anladım Ana, anladım güzel anam."

"Haydi git, o kadar çok düşünme, sen iyi bir çocuk, sen iyi olacaksın."

"Sağ ol Ana."

Poyraz merdivenlerden inerken Lena onun arkasından haç işareti yaptı.

Lena sevinç içindeydi, Poyraz dinleyecek, Ankaraya gidecekti.

Daha deniz beyazken erkenden uyanıp iskeleye gelmiş Kadri Kaptan onları bekliyordu. Poyrazsa zeytinlerin yakınındaki tepecikte durmuş denizi seyrediyor, geldiği günü, suya yansıyıp denizin dibine çökmüş şeftali çiçeklerini düşünüyor, Zehraların geldiği günü, Zehrayı görüşünü düşlüyordu. Zehra şimdiki gibi gözlerinin önündeydi. Birdenbire gözlerinin önüne anadan doğma çıplak körpe kız bedenleri geldi. Keskin kılıçlar, hançerler parlayıp sönüyorlar ve kanlı memeler kumların üstüne üst üste düşüyor, çıplak, kanlı, körpe bedenler durmadan Fırata atılıyorlardı. Poyraz dayanamadı, başı döndü, genç bedeni onu taşıyamadı, yere oturuverdi. Neyse ki bu sefer ne kesilen memeler arasında Zehranın memeleri, ne de Fırata fırlatılan kanlı gövdeler arasında Zehranın anadan doğma gövdesi... Tam bu sırada Poy-

raz evinin merdiveninde Ağaefendiyi gördü, ayağa kalktı, baş dönmesi geçmiş gibiydi, Ağaefendinin arkasından Zehranın merdivenleri indiği gözüne çarptı. Kızı görür görmez de eremeke, hiçbir şey olmamış gibi Poyraz kendine de, bu hale de çok şaşırdı. Ortada ne azgın akan Fırat, ne ona fırlatılan kana bulanmış körpe kız bedenleri, ne de kumda seğiren yüzlerce kuma belenmiş kanlı meme. Ağaefendiyle Zehra kol kola iskeleye geldiler, Ağaefendi tekneye bindi, Zehra iskelenin orta yerinde bekliyordu. Poyraz Ağaefendiyi bekletmemeliydi, koşarcasına iskeleye vardı, Zehranın yanından geçerken Poyraz her zamanki gibi, göz göze gelmemek için gene başını yere eğdi. Poyraz yanından geçerken, usulcana, "Seninle konuşmalıyız Poyraz," dedi, "dönüşte seni değirmende bekliyorum."

Poyraz yüksek sesle:

"İyi sabahlar, hayırlı sabahlar Zehra Hanım, Ağaefendi geliyor mu?"

"Tekneye bindi," dedi Zehra, "sizi bekliyor."

"Geç mi kaldım acaba?"

"Hayır az önce geldik."

Poyraz tekneye atladı.

Ağaefendi, onun elini sıkarken:

"Bu saatlarda deniz beyaz diyordun da inanmıyordum. Baksana deniz bembeyaz. Ne de güzel," derin soluk aldı, "ne de güzel," dedi.

"Birazdan deniz menevişleyecek, menevişlemiş balıklar suyun yüzüne atlayacaklar. O zaman göreceğiz işte seher vaktinde kokan denizin güzelliğini. Nerde, ne zaman olursa olsun bu dünya yaşamaya değer."

"Sağ ol evladım, bana güç veriyorsun. Sarıkamışı yaşadıktan sonra bile böyle düşünebiliyorsun, böyle konuşabiliyorsun. İnsan gibi insan budur işte. Ne kadar ölü görse o kadar hayata sarılır. İnsanın yüreğinde ölüm korkusu diye bir şey kalmaz. Sen Sarıkamışta, oradaydın değil mi?"

"Oradaydım."

"Çiftliğe gidiyoruz, ne yapacağız?"

"Çiftliği ihya etmeliyiz. Bu karışık zamanda bana dostlardan bir haber gelse bile, hayırlı bir haber olmayacak bu.

Çok düşündüm, Yunanistan bugünlerde o kadar karışık ki, bütün dostlar kendi başlarının dertlerine düşmüşlerdir. Türkiyenin de, Yunanistanın da bugünleri çabuk geçer inşallah. Mübadele de, bu gayri insani korkunç felaket de çabuk unutulur inşallah. Biz buradaki atlarımızı, çiftliğimizi satar, daha güzel bir çiftlik alırız. Hiç üzülmeyelim, damızlık atlarımızı satmaz, Girite götürürüz."

"Bu dünya böyle süremez," dedi Poyraz.

Ağaefendi sevgi dolu ıslak gözlerle baktı:

"Sen akıllı, vicdanlı, ince fikirli bir çocuksun evladım, sana vasiyetim, ölürsem benim cesedimi Girite götürecek, babamın mezarının yanına gömeceksin, söz mü?"

"Söz veriyorum efendim. Yalnız kim öle, kim kala efendim. Sizden sonraya kalırsam, söz efendim."

"Öyleyse size bir şey sorabilir miyim?"

"Buyurun efendim."

"Arsen Ustayla tanıştınız mı?"

"Tanıştık efendim."

"Demirci mi o?"

"Demirci ustası efendim."

"Çiftliği kurarken bizim işimize yarar belki de. Onu şimdi çağırıp çiftliğe götürebilir miyiz?"

"Hemen çağırayım efendim."

Zehra daha iskelenin üstünde ayakta teknenin kalkmasını bekliyordu. Poyraz, önünden geçerken kızın yüzüne yine bakamıyordu.

Zehra:

"Nereye gidiyorsun?"

Poyraz başını yerden kaldırmadan:

"Demirci Arsen Ustayı almaya gidiyorum. Ağaefendi onu istedi de. Dönüşte ben sabahtan akşama kadar kırlangıçlarla birlikte değirmende olacağım, oraya gel, seninle konuşacaklarım var." Sesi mırıltı gibiydi, duyulur duyulmaz, ama onu Zehra duydu, bedenini bir titreme aldı, Ustanın işliğine koştu, içeriye girmeden:

"Arsen Usta, Arsen Usta," diye bağırdı, "Ağaefendi seni istiyor. Çiftliğe gidiyoruz. Gerekli aletlerini alsın da gelsin, dedi."

"Gel içeriye," dedi Arsen Usta, "otur şuraya." Ona bir sandalya gösterdi. "Ne çiftliği bu?"

"At çiftliği. Ağaefendi Giritte soylu atlar yetiştirirmiş, küheylan atlar. Bu çiftliğin sahibi olan Rum da burada at yetiştiriyormuş, hem de soylu atlar. Ağaefendi bu çiftliği maliyeden satın aldı. Burada da soylu atlar yetiştirecek."

Arsen önündeki yepyeni bir deri çantaya birtakım aletleri koyup ayağa kalktı:

"Nerde Ağaefendi, evinde mi? Biz onunla komşuyuz da."

"Biliyorum."

"Çok mu zengin bir adam?"

"Kim bilir."

"Mübadelede gelenlerin bir kısmı o kadar zenginlermiş ki, burada on beş, yirmi bin dönüm çiftlikler vermiş hükümet onlara, Yunanistanda kalan çiftliklerine, mallarına karşılık. Belki Ağaefendi de bu çiftliği böyle satın almıştır."

"Yok, öyle değil," dedi telaşla Poyraz, "yok yok, benim gözümün önünde Ağaefendi çil çil altınlar döktü mal müdürünün önüne."

"Demek çok zengin."

"Belki de. Kadri Kaptanın teknesinde bekliyor bizi."

Tekneye kadar konuşmadılar. Tekneye biner binmez de Kadri Kaptan motoru hemen çalıştırdı, hızlı tekne suları köpürttü. Ağaefendi onları ayakta karşıladı.

"Estağfurullah," dedi Arsen Usta, "rica ederim, buyurun oturun."

Kamarada karşı karşıya oturdular.

"Kadri Kaptan, Kadri Kaptan kamarayı güzel yaptırmışsın."

"Sen sağ ol Poyraz Reis, senin sayende, senin sayende. Dışarıya da çok güzel minderler koydurdum. Ne zaman isterseniz dışarıya çıkar orada rahat edersiniz."

"Var ol Kadri Kaptan."

Akşama doğru Topal Ali Çavuşun köyüne varıp iskeleye yanaştılar, çınarın altında onları gören köylüler hep birden ayağa kalktılar, iskelede onları karşıladılar. Ali Çavuş önce Poyrazı, sonra Ağaefendiyi, ardından da Arsen Ustayı coşkuyla kucakladı. Köylüler de hep bir ağızdan, "hoş geldiniz," dediler.

"Hoş bulduk, hoş bulduk, hoş bulduk."

Onları örtülü bir masaya çağırdılar. Az sonra da tavşan kanı çaylar geldi.

Ali Çavuş Arsen Ustaya baktı da:

"Seni bir yerden gözüm ısırıyor," dedi.

"Isırır olmalı," dedi Arsen Usta. "Sen ayağını Çanakkalede yitirdin, öyle değil mi? Gelirken Poyraz Bey söyledi."

"Öyledir," dedi Ali Çavuş. "İngilizler almışlar da bacağını krallarına armağan olarak göndermişler, bu Topal Ali Çavuşun bacağıdır, demişler. Duydun mu bunu?"

"Duydum. Beni gözün bir yerlerden ısırıyor olmalı. Çanakkale ordusunda tüfekçibaşıydım. Tüfekleri, topları onarırdım."

"Bildim arkadaş senin kim olduğunu."

"Söyle bakalım ben kimmişim?"

"Hani hücuma kalkan bir alay vardı, işte o alaydan üç kişi kalmıştı, biri de tüfekçibaşıydı, o tüfekçibaşı sen miydin?"

"O tüfekçi bendim."

"Sen nasıl kurtuldun?"

"Ben mi, daha biz hücuma kalkmadan bir top güllesi geldi tam önüme düştü. Siperin ne kadar toprağı varsa üstüme yığıldı. Kendimden geçmişim. Bir kendime geldim ki yoğun karanlığın içindeyim, her yanım toprak. Üstüme bir de ağaç devrilmiş, ağacın sık dalları üstümdeki toprağı tutmuş. Ben ellerimle toprağı kaza kaza gün ışığını gördüm. Işığı görünce de kendimden geçtim. Ne kadar uyumuşum bilemiyorum. İşte böyle. Sonra sağ böğrümü bir kurşun deldi geçti. Dört kaburgamı parçalamış zalım kurşun. Ben öldüm derken beni bu adaya, yani Karınca Adasındaki hastaneye getirdiler. Ben arada sırada kendime geliyor, öldüm sanıyordum. Böylece öldüm öldüm dirildim. Bir de gözümü açtım baktım ki bir cennetin ortasındayım. Eğer sağ kalırsam, dedim kendi kendime, ben de bu cennette yaşarım ne pahasına olursa olsun. Baktım, bizi iyi eden, bize can veren doktorlar da gelmişler, benden önce bu cennete. Benim bu dünyada Karınca Adasından başka kimim kimsem yok. Anamı, babamı, akrabalarımı ben askerdeyken öldürmüşler. Bu dünyada benim tutunacak bir dalım kalmış, o da benim bu cennetim, ada. Allahtan başka ne isterim ki?"

"İsteme. İstesen bile senin gibi kadersize bir zırnık bile koklatmaz Allah. Haydi kalkalım da şu gariban demircinin ağzı bir kabak çiçeği dolmasıyla taze, daha bu sabah denizden çıkmış mercanbalığı görsün. Haydi kalkın. Şu kabak çiçeği dolmasının bugüne rast gelmesine şaşırdım doğrusu. Kısmetinde olanın kaşığında çıkarmış."

Evin hanımı onları sevinçle bahçe kapısında karşıladı.

"Hoş geldiniz, hoş geldiniz." Sesi sevinçten şakıyordu. "Bugün kabak çiçeği dolması da var. Keşki Nişancı da burda olsaydı. O, kabak çiçeği dolmasına bayılıyordu. Bizim Ahmet ondan bir balıkçılık öğrenmiş, o kadar balık tutuyor ki her gün, balık yiye yiye balık olduk. Köyün bütün çocukları Nişancı Reisin yanında çalışmak için can atıyor."

Sofra kuruldu, önce balık, arkasından kabak çiçeği dolması geldi. Biraz sohbetten sonra erkenden yattılar, sabah erkenden uyandılar, kahvaltı yaparlarken akşamdan ısmarlanmış araba geldi. Kahvaltılarını çabuk yaptılar. Bindikleri araba daha boyası kokan yepyeni bir arabaydı. İçine kat kat, kabarmış, yumşacık pamuk minderlerin her iki yanına sırtlarını dayamaları için, menekşe işlenmiş uzun pamuk yastıklar konmuştu. Ayakkabılarını çıkararak ayaklarını uzatıp bellerini yastıklara dayadılar.

"İsmail o gün bugündür çiftlikten ayrılmıyor," dedi Ali Çavuş. "Kendisine ulu ağacın yanında küçük ama güzel bir ev yaptı, yıkılmış köşkün yontulmuş taşlarıyla. Yakın köylerden de taban tahtası, dam kiremitleri getirdi. Kavlakoğlu bütün evleri yıktırmıştı ya yıkıntılardan çıkan birçok tahtayı, kiremidi götürememişti. O da köy yıkmaktan bıkmıştı. Ata da bir ahır yaptı. Öylesine baktı ki ata, atı şimdi görsen sağrıları ayna gibi parlıyor, bağ dikti, bir bostan yaptı, tavuklar, ördekler kümeslerinde. Dört ineğin dördü de buzağılı, bol da süt veriyorlar. İsmail tüyünü düzeltti. Az sonra çiftliğe vardığımızda göreceğiz ya..."

Ali Çavuş İsmaili öve öve bitiremiyor, "Onun yerinde kim olsa Kavlakoğlunu bir iki demez öldürürdü. O, Kavlağın bir kez olsun sözünü etmedi. Onun yanında hiçbir kimse de Kavlaktan bir tek sözcük etmedi. Bana kalırsa topçu İsmail münasip zamanı bekliyor. O, benim bildiğim topçu İsmailse bekliyor. Akıllı insan sabırlı insandır."

Çiftliğin yıkılmış konağının avlusunda indiler. İsmail onları kıvançla karşıladı.

"Hoş geldiniz," dedi, "atı görmeye mi geldiniz," diye de sordu. "Kendime ev, ata da tavla yaptım. Atı görmeyin, tanıyamayacaksınız."

Tavlaya koşarcasına gitti, güzel, tüyleri pırıl pırıl bir atla çıktı.

"Bu mu bizim aldığımız at İsmail," dedi Ağaefendi ağır, vakur. "Ne de iyi bakmışsın ata İsmail, sağ olasın."

"Biz bu atı aldığımızda ona hiç bakmamışlar, bunun bir küheylan olduğunu bilememişler. Ata iyi bakınca üç ay içinde bu hale geldi. Bir de hızlı ki inanamazsın. Çok akıllı. Bunca at geçti elimden, böylesi bir ata çok az rastladım."

Ağaefendi, ata yaklaştı, boynundan sağrısına kadar atı okşayarak elini götürdü. Sonra gitti, atın ağzını açtı, atın apak dişleri ortaya çıktı.

Ağaefendi atın ağzına uzunca bakıp ağzı kapattıktan sonra:

"İsmail, sen bu atın dişlerine baktın mı, yahu bunun yaşı daha dört," dedi.

"Baktım efendim, daha yaşı dört."

"Çok güzel bir at, hem de Arap atları içinde en soylusu, cinsi küheylan. Küheylan, dünyadaki atlar içinde de en soylusu. Bunun soy kağıdı var mı sende?"

"Yok ama efendim, hemen alırız. Böyle bir ata kim soy kağıdı vermez ki, bunun soyu alnında yazılı."

Bundan sonra başından ne geçerse geçsin, ne kadar acı çekmişse çeksin, şu anki mutluluğu hepsine bedeldi.

Musa Kazım Ağaefendi atı görür görmez başka bir insan olmuş, yürüyüşü bile değişmişti. Yıkık eve hızla yürüdü, arkasından da ötekiler. Evin cümle kapısının eşik yerinde durdu, sağına döndü, uzun uzun baktı, soluna döndü, önüne, arkasına döndü, bütün yöreyi gözden geçirdikten sonra:

"Bu adam akıllı bir adammış, konağı en güzel yere yaptırmış. Ne yandan baksan deniz gözüküyor, hem de başka başka denizmiş gibi gözüküyor. Bizim Giritte de öyle yerler vardı ki, hangi yönden baksan bambaşka bir deniz görüyordun. Bakıp da hep aynı denizi görenler, denize aval aval bakıp da tadına

varamayanlar. Bizim adada yaramaz çocuklar gibi bir adam var, belki sizler de görmüşsünüzdür, Nişancı Veli."

"Tanıyoruz, tanıyoruz efendim," dedi Ali Çavuş. "O, bize çok gelir, daha iskeleye çıkar çıkmaz bağırır, Ali Çavuş, Ali Çavuş, diye bağırır, Ali Çavuş kabak çiçeği dolması hazır mı, tarhana çorbası ocakta mı, bizim hatun bacı iyi mi?"

"İşte bu Nişancı Veli her gün, her seher vakti, her sabah, her kuşluk vakti, her öğlen, her ikindi, her akşam, her akşamüstü, her, gün kavuşurken, her ışıkta, her yıldız ışığında, aylı gecede denizi başka başka görür. O, bir tek denizde değil bin denizde yaşar. Has denizciler böyledir işte. Buraya bu konağı yaptıran kişi de atlarla ne kadar kardeşse, denizle de o kadar kardeşmiş."

"Bizim çorbacının dedesi yaptırmış bu konağı."

"Toprağı bol olsun," dedi Ağaefendi, "has adammış. Yalnız atları, denizi sevmek marifet değil, kurdu kuşu, yerdeki karıncayı, petekteki arıyı, dünyada ne var ne yoksa, taşı toprağı, esen yeli, kayan yıldızları, her şeyi, her şeyi taa iliklerine, taa yüreğinin köküne kadar seveceksin. Dünyayı okşamaya doyamayacaksın."

Ortadaki, dibinden pınar kaynayan ağaca yürüdü Ağaefendi. Bir coşkunluk fırtınasına kendisini kaptırmış gidiyor, ötekiler de arkasından ona ulaşmaya çalışıyorlardı. Ağaefendi pınarın başında durdu, eğildi suya baktı, suda kendi suretini gördü, yüzü gençliğindeki gibiydi, rahattı, sevgi doluydu.

"İşte benim dünyam böyle bir dünyaydı. Benim dünyam, her şeyiyle Giritti. Giritte her şeyin kokusu, ağacın, suyun toprağın, uçan kuşun, her şeyin kokusu başkaydı. Giritte her gün, her şey başkaydı. Burada da her şey başka ya daha iliklerime, yüreğimin köküne işlemedi. Bir gün Nişancı Veliye, niçin bu kadar mutlusun, diye sorarsam o da bana diyecek ki, iliklerime kadar dünya sevgisiyle doluyum, her an yüreğim bir sevgi yaratıyor."

Birden İsmaile döndü, "Bu pınarda, bu ağaçta bir değişiklik var, öyle mi?"

"Öyle efendim, var efendim, pınarı genişlettim, yöresini ağacın kökünün daha yakınına götürdüm, altını kazdım, pınar

üç misli oldu. Dibindeki çakıltaşları yetmedi. Denizden sırtımda çuval çuval çakıltaşı getirdim, suyun altına koydum. Pınar ağacın dibine yaklaşınca gözesinden çok su geldi. Bir havuz kadar, dibi türlü renkte çakıltaşlarıyla döşeli bir pınar azınanı küçük havuz oldu."

"Bir daha bu pınara dokunma İsmail," diye sert bir emir verdi Ağaefendi. "Bu ağaca da hiç mi hiç dokunma. Tabiat bizden her zaman akıllıdır. O ne istediğini herkesten iyi bilir. İnsanoğlu dedikleri acayip yaratığın işi sadece bozmak, yıkmak olmuştur. Kendi yüreğini bile yürek olmaktan çıkarmıştır."

"Anladım efendim, dokunmam efendim, bozmam efendim."

"Şu balıklar nerden geldi bu pınarın içine, daha önce var mıydı?"

"Yoktu efendim, ben getirdim efendim."

"İyi halt etmişsin. O aptallar gibi sen de doğayı güzelleştirmeye kalkıyorsun. Pınar isteseydi suya en güzel çakıl taşlarını, en güzel balıkları getirip dibine koyardı. O balıkları götür, nerden aldıysan oraya koy. Bir daha bu pınara çakıl taşlarını sırtımda taşıma. Şimdiye kadar getirdiklerin yeter. Götürürken balıkları da öldürme."

"Baş üstüne efendim, öldürmem efendim."

Arsen Usta elinde metre konak yerini ölçüyor, elindeki deftere yazıyordu. Poyraz da ona yardım ediyordu. İsmail ve Ali Çavuşla birlikte zeytinliği bölen çayın oraya giderlerken Ağaefendi:

"Arsen Usta, Arsen Usta, Arsen Usta, konağı bitirince tavlaları, sonra benim atın ahırını, ardından da gül bahçesini unutma. Hepsini çiz, hepsinin haritasını bana getir. Bütün çiftlik en küçük ayrıntısına kadar elimin altında olacak."

"Merak etme Ağaefendi, haritacılık da elimizden gelir, çiftliği taşı toprağı, pınarı, ağacı, çayı, zeytinliğiyle getirip önüne koyacağım. Ama benim işim burada birkaç gün daha sürer."

"İstersen İsmailin evinde kalabilirsin."

"Arsen Ustanın başımız üstünde yeri var. Topal Ali Ağa gibi o da bir Çanakkale, Gelibolu kahramanıdır. Kendi buraya gelmeden önce ünü gelmiş, dillere düşmüştü, düşmanın pa-

ramparça ettiği topları, eskimiş tüfekleri onararak, yepyeni eden o Arsen Usta, bu Arsen Usta değil mi?"

Topal Ali Çavuş göğsünü gererek ayağını yere vurdu:

"O Arsen Usta, işte bu Arsen Ustadır ve Çanakkale, Gelibolu kahramanıdır. Çanakkaleden, Geliboludan geriye kalanlar her zaman onunla onur duyarlar ve onlardan Arsen Ustanın namını duymamış hiç kimse yoktur. Kimilerinin tüfeklerini, kimilerinin toplarını onarmış, üstüne üstlük de mitralyozunun başına geçmiş, çekirge sürüsü gibi üstümüze gelen düşmana aman vermemiştir," diyerek, işte böyle konuştu. "Arsen bizim toprağımızı, bizim adamızı, bizim dostluğumuzu seçmiş, işte bizim hepimiz bundan onur duyuyoruz."

Ağaefendi önlerine düştü, hırsla yürüdü. Nerdeyse Poyrazla İsmail arkasından yetişemiyorlardı.

Parlak çakıltaşlarının üstünden ışık gibi akan çaya geldiler. Çayın ipiltileri her iki kıyıdaki zeytin, ılgın, çınar ağaçlarına vuruyordu. Ortalığa gün ışığından çok başka parlak aydınlıklar yayıyorlar ve parlak pullarıyla aydınlıklar saçan balık sürüleri, bir aşağı bir yukarı oynaşıyorlardı. Ağaefendi suyun kıyısına diz üstü çöktü. Bir süre sonra da olduğu yere oturdu, gözlerini de gün kavuşana kadar sudan ayırmadı.

Orada üç gün kaldılar. Hali vakti epeyce yerinde Topal Ali onları yürekten konukladı. Onlara hiç bilmedikleri, tatmadıkları yemekler yedirdi, bu üç gün içinde Ağaefendi Giritini, atlarını, denize gönderdiği karısını, canı gibi sevdiği kızlarını, her şeyi, her şeyi unuttu, çiftlik, çiftlikten binbir biçimde gözüken deniz, ışık olmuş akan çayın suları, ipilti yumağı olmuş oynaşan, ulu çınarın altındaki pınar, Ali Çavuş, öteki insanlar onu büyülemişlerdi. Büyülenmiş Ağaefendi bu dünyadan ayrılmış, başını almış bir başka dünyaya gitmişti. Cennet düşleri içinde bir uyurgezer olmuş uçup duruyordu.

Kadri Kaptanın teknesine bindikten sonradır ki kızları aklına düşmüş, bir yanında Poyrazı, bir yanında Arsen Ustayı görünce düşlerinden azıcık da olsa sıyrılmış:

"Adamıza mı gidiyoruz çocuklar, Ali Çavuş, İsmail nerde kaldılar? İsmaile bir miktar para verecektim, verdim mi?"

"Verdiniz efendim," dedi Poyraz.

Musa Kazım Ağaefendi belini yastığa dayadı, gözlerini kapadı, arada bir gözlerini açıyor, yöreye şaşkın şaşkın bakıyor, hemencecik de kapatıyordu. Tekne iskeleye yanaşınca:

"Geldik mi," diye sordu Ağaefendi. Elinden tutup onu kaldıran Arsen Usta, "Geldik efendim," dedi, tekneden birlikte iskeleye atladılar. Çiftlikten adaya kadar uyurgezer olmuş dolaşan Ağaefendi, şimdi o Ağaefendi değildi, onun yerini sevinçten taşan, derisinden neşe fışkıran, yerinde duramayan, gençleşmiş, pırıl pırıl gözleriyle yeni bir Ağaefendi almıştı. Sevinçten kanatlanır mıymış bir insan, Ağaefendi kanatlanmıştı. Evine öylesine çabuk gidiyordu ki Poyraz arkasından nerdeyse yetişemiyordu. Daha evin bahçe kapısının eşiğinden ayağını atmadan:

"Kızlar, kızlar, canım kızlarım, ben geldim, ben, ben."

Kızlar, "Hoş geldin, baba," diye bağırarak, basamaklardan yuvarlanırcasına bahçeye indiler, babalarına sarıldılar. Babalarının sevinci bedeninden onlara da geçti. Onlarla birlikte Poyraz da bir sevinç fırtınasına düştü.

"Cennetten geliyorum kızlarım. Ömrümde hiç böyle cennet yaşamadım. Hiç kimse de ömründe böyle bir cennet yaşamamıştır. Bizim çiftliğin neresinden bakarsan denizi başka başka, renk renk, ışık ışık görüyorsun. Hiçbir yerde böyle bir deniz yok. Haydiyin eve gidelim de size bir bir anlatayım." Kızların koluna girdi merdivene yürüdüler. Merdiveni çıkarlarken, "Büyülenmek," diyordu Ağaefendi, "oraya bir varmışsın, biraz ötedeki denize bakmışsın, ulu ağacın dibinden ışıktan pınarı, zeytinlerin arasından apaydınlık bir çay görmüşsün, bütün bedenini, şimdiye kadar hiç bilmediğin, ayaklarını yerden kesen, başını döndüren bir büyü sarmış, sen kendinden geçmişsin. Seni bir sevinç sarmış sarmalamış, sevinçlerin, uçmakların, büyülerin diyarı seni kendinden geçirmiş, ölümsüzlüğe kavuşmuş, ölümsüzlük büyüsünden de kurtulmak istememişsin. İşte ben şimdi ölümsüzlük büyüsünün içinde döneniyorum. İyi ki bu adaya gelmiş, bu insanları görmüş, bu çiftliği satın almışım, siz de çiftliğe giderseniz, insanı büyüleyen bir şeyler var, oralarda, çiftlikte."

Poyraz, orada basamakların önünde durmuş kalmıştı. Şaşkınlık içindeydi ya içindeki acı kabardıkça kabarıyordu. Zehra,

babası merdiveni çıkarken, merdivende durup konuşurken dönmüş ona bakmış, oysa başını kaldırıp Zehraya bakamamıştı. O da büyülenmiş, onun da ayakları yerden kesilmiş, o da kendini unutmuş gibiydi. Şimdi Lena Ana gelse, onun koluna girse eve götürse, yüzündeki onulmaz acıyı kimsecikler görmese, Zehrayı kurtarsa. Onlar sevgi olmuşlar, sevinç yumağı olmuş uçarlarken Poyraz adanın ortasında tek başına bir öksüz oğlan gibi kalakalmıştı. Ne pahasına olursa olsun yarın erkenden kalkacak, ister gelsin, ister gelmesin, gün kavuşana, karanlık düşene kadar onu değirmende bekleyecekti. Yarın da bunu Vasiliye bir değil, boyuna söyleyecekti.

Poyraz evine gitti.

Vasiliyi iskelenin üstünde buldu Zehra. Balığa çıkacaktı. "Dur Vasili," dedi, "bekle beni." Vasili onu olduğu yerde durup bekledi.

"Söyle ona, Poyraza, yarın onu değirmende sabahtan akşama kadar bekleyeceğim."

"Hemen şimdi mi?" diye sordu Vasili.

"Hemen şimdi," dedi Zehra, "balığa çıkmadan önce."

Vasili Poyrazın evine gitti, biraz sonra da döndü.

"Ne söyledi?" diye kıpkırmızı kesilen Zehra sordu.

"Hiçbir şey söylemedi," dedi Vasili. Yüzü sararmış, şaşkınlamıştı. "Bir şeyler söyleyecekti ya söyleyemedi. Ben onun huyunu bilirim. Konuşmaz susarsa o sonuna kadar susar. Ben gene yüzüne bakarak sordum: Ne söyleyeyim Zehraya? O gene konuşmadı. Dudaklarını birazıcık kıpırdattı. Ben gene bekledim, gene sordum, o gene bir şey söylemedi."

Kayığına atladı, küreklere asıldı. Zehra olduğu yerden kıpırdayamadan bir süre daha durdu, sonra da birden toparlandı, isterse hiç konuşmasın, isterse hiç değirmene gelmesin, ben yarın sabah erkenden onu değirmende bekleyeceğim, dedi homurdanarak. Babam niçin bu kadar sevinç içinde, diye düşündü. Belki bir dönüş haberi aldı da... Öyleyse yeni çiftlik, yeni deniz, yeni insanlar onu niçin, nasıl büyüledi? Nerdeyse bir çift kanat çıkacak koltuklarının altından, uçup Girite gidecek, kapının önüne mor salkımlara konacak. İskeleden çınarlara yürüdü, çeşmenin yanındaki kanepeye oturdu, belki buralarda bir yer-

de onunla karşılaşırız, dedi. Bekledi. Bekledikçe umudu arttı. Biraz sonra gelecek, biraz sonra gelecek, diye kuşluğu etti. Çeşmeye ne gelen vardı, ne giden. Adada çıt çıkmıyordu. Ne bir kuş sesi, ne arı, ne bir insan, ne dalga sesi... Tam düşünürken önünden Abbas kediyle yeni getirilen haremi dişi kedi geçti. Kediler neşe içindeydiler. Zehra kedileri sevdiği, çocukluğunda onlarla uğraştığı için, hemen hemen kedilerin her davranışını bilirdi. Kedilerin güldüklerini bile görmüştü. Onların her davranışları, onlarla sürekli arkadaşlık kuran, onlara bakanların huylarına benzerdi. Önünden geçip giden kediler de mutluluk içindeydiler. Zehra kedilere imrendi. Şimdi buradan kalksa, Şerife Hatuna gitse, her zamanki gibi onunla kilim dokusa. Babası bin türlü deniz görmüştü, bin türlü ışık, bin türlü çiçek, bin türlü gökyüzü görmüştü de büyülenmişti. Şerife Hatunun dokuduğu bir tek kilimi görse büyülenir, hem de aklı sıçrardı. İnsanoğlu Allahın yaptığından güzelini mi yapıyordu acaba?

Ayağa kalktı, musluktan akan aydınlık suya baktı. Bu su da bin, bin ışıkla akıyor öyle bakarsan. Babası böyleydi. Şerife Hatuna giderken ayağı aldı onu evlerine götürdü. Babası, Nesibeyle coşkuyla konuşuyordu. Zehranın ayak seslerini duyunca arkasına döndü baktı, "Zehra iyi ki geldin," dedi, "gel otur yanıma da sen de gör." Masaya geniş bir kağıt uzatılmıştı. "Bak kızım, burası bizim çiftliğimiz, şurada eski bir konak varmış, bizim Giritteki konak gibi değilse de gene görkemli bir konak."

Konağı, konağın yerine nasıl konak yaptıracağını, ortadaki, altından pınar çıkan ağacı, zeytinlerin arasından bir ışık seli olaraktan akıp ipiltiler fışkırtan balıklarıyla denize kavuşan çayı bütün kıvrıntılarıyla, çiftlikte ne var, ne yoksa her bir şeyi bütün ayrıntılarıyla ak kağıda resmetmişti. Çiftliği, orada onu etkileyen alçakgönüllü insanları, onlara hayranlığını anlata anlata bitiremiyordu. Bir de Nişancı Veli o yörelerde o kadar ünlüydü ki, dillere destandı. Topal Ali Çavuşun köyünün yarısından çoğuna, giden Rumların evlerine yerleştirilmiş mübadele göçmenlerinin evlerine kapanıp aylarca dışarı çıkmamalarını, bu şaşkınlık verici olaya iki günde Nişancı Velinin nasıl son verdiğine herkesin şaşırdığını köylülerin onlara anlatışını, köylülerin Nişancıya bir ermiş gibi baktıklarını da ballandıra bal-

landıra söylüyordu. İki gün içinde Nişancı Veli sayesinde Yunanistandan gelen köylülerle öylesine sarmaş dolaş olmuşlardı ki, Nişancı onlara ne söylemiş, onları nasıl bir biçimde büyülemişti ki, o aylarca ortalıkta hiç gözükmeyen göçmenler hemen ortaya, yediden yetmişe kız kızan çıkıvermişlerdi.

Ağaefendinin çenesi düşmüştü. Durmadan konuşuyor, ikide birde de nasıl büyülendiğini söylemeyi de hiç unutmuyordu.

Güzel Girit yemekleri yapmıştı Nesibe. Hem de hiç kimsenin yardımı olmadan. Hem de öz be öz Girit yemekleri.

Ağaefendi yemeği yedikten sonra gene şen şakrak:

"Çocuklar, ben Poyraz evladımın evine gidiyorum, çabuk gelirim. İnşallah onları rahatsız etmem. Giderken yanıma Melek Hatunu da alırım," dedi.

Kalktı, hamamlığa gitti, eline kokulu sarı sabunu aldı, Zehra onun eline ibrikle su döktü. Kız, omuzundaki havluyu babasına uzattı, Ağaefendi ellerini kuruladı.

Ağaefendi masanın üstündeki, çiftliği ve yöresini resmettiği kağıdı eline aldı, dürdü büktü, dışarıya çıktı, Melek Hanımı aşağıdan çağırdı, onun sesini duyan Melek Hatun apar topar aşağıya indi.

"Melek, Melek, Melek Hatun, bak size neler anlatıp, neler göstereceğim, Poyraz evladıma gidiyoruz. O buldu bana bu çiftliği ya bu sefer üç gün kaldık. Ben de oturdum, çiftliği nasıl bir çiftlik yapacağım, onun resmini yaptım." Elindeki kağıdı gösterdi.

Poyraz kapıda onları görür görmez önce şaşkınlık içinde kaldı, sonra hemencecik de yüreği sevinçle doldu.

"Hoş geldiniz, safalar getirdiniz, şeref verdiniz efendim. Buyurun Hatun, buyurun efendim. Hoş geldiniz." Onlara yer gösterdi.

Lena:

"Çaylar hazır efendina." Bir süre Rumca konuştular.

"Ne güzel Rumca konuşuyor sen efendina."

"Ağaefendimizin Türkçesi de çok güzeldir Lena Ana."

"Onda her şey güzeldir," dedi Lena.

Mutfağa koştu, hemen de ince belli çay bardaklarında tüterek, güzel de kokarak tavşan kanı çaylar geldi.

Ağaefendi sabırsızlıkla, bir eli tüten çayda, "Biz üç gün üç gece bir cennette yaşadık, her yer, yeryüzü gökyüzü bahar kokuyordu. Sanki gökyüzünde çiçekler açmış, gökyüzünden kokular yağıyordu üstümüze. Denizden, hiçbir denizde koklanmamış kokular geliyordu üstümüze. İnsanın bedenini yumşatan bir kokuydu."

Ağaefendi bundan sonra daha çok coştu, al Allah delini, zapt eyle kulunu. Kızlarına anlattıklarının hepsini bunlara anlattıktan sonra başka konulara, sulara, balıklara, kuşlara geçti. İnsanları ballandıra ballandıra anlattı. Ağaefendi sultan öyle şeyler anlattı ki, Poyraz onun anlattıklarının çoğunu görmemişti ya büyülenmişti. Ağaefendi sultan öylesine güzel, coşkuyla, yürekten anlatıyordu ki, insan kendinden geçiyordu. Demek büyülenme bu demekti. Poyraz Ağaefendinin anlattıklarının ardına düşmüş bir cennetten öbür cennete uçup duruyor, cennetlere gidip geliyordu.

Bu sırada kapı açıldı, içeriye dengbej Uso girdi:

"Kusur yok bende, ben burdan geçerken tam yüreğime işledi, merdivenin basamağına oturdum, Ağaefendinin konuştuklarının hepsini anlamıyordum ya gene de yüreğime işliyordu. Bizim dengbejimiz Abdale Zeyniki de böyleydi. O türkülerini Kürtçe söylüyor, Türkler, Farslar, Çerkesler, Gürcüler, kim dinlerse, yani yetmiş iki milletten kim dinlerse onun söylediklerini anlıyordu. Kim olursa olsun, dil bilmez bir Arap da olsa Ağaefendinin söylediklerini anlardı. Ağaefendinin dili konuşmuyor, yüreği konuşuyor. İyi, has dengbejlerin dilleri değil de yürekleri söyler. O sözleri de yetmiş iki millet anlar."

Lena bir gümüş tepside beş ince belli bardakta tüten, kokusu salonu dolduran çay getirdi. Ağaefendi bir yandan çay içerken, bir yandan da anlatıyordu. Poyraz da onunla birlikteydi. Onun anlattıklarının hepsini görmüştü ya Ağaefendi bambaşka anlatıyor, insanı bir ömür boyu orada yaşamaya mecbur ediyordu. Öyleyse böylesi bir yerde yaşamayı niçin kabul etmiyor, ille de Girit diye dövünüyordu?

Musa Kazım Ağaefendi bir süre konuştuktan sonra masanın üstünde duran dürülü büyük kağıdı önüne serdi, buraya nasıl bir çiftlik konağı yapacağını, bahçesine nasıl güller, nasıl

ağaçlar dikeceğini, konağın bahçesinde nasıl çimler yeşerteceğini, çimin tohumunu İngiltere'den getirteceğini, konağın tavanı için nerelerden ağaç ustalarını, duvarlar için hat sanatçılarını Acemde, Hindistanda, Arabistanda ne yapıp ne edip bulacağını, bu konağın da dillere destan olacağını anlattı, anlattı. Sonra atlara, at cinslerine, at soylarına geçti. Bu kadar güzel bir yerde öyle güzel Arap atlar, öyle İngiliz atları yetişecekti ki, bu atları duyan, gören atçı Arapların, atçı İngilizlerin parmakları ağızlarında kalacaktı şaşkınlıklarından. Bütün bunlardan sonra da dünyada en güzel yaratığın atlar olacağını söyledi. Her kahraman insanın da arkasında bir kutsal, ermiş atı olduğunu sözlerine ekledi. Hazreti Muhammedin binip miraca gittiği Burak atını kimse unutamaz. İskenderin, Hazreti Alinin, Köroğlunun atları onlarla birlikte yaşarlar.

At konusu sabaha kadar sürdü. Ağaefendi konuşmaktan o kadar yorulmuştu ki, kimi sözcükler ağzından yarım dökülüyordu. Duruyor bir soluk alıyor yine konuşuyordu, gün doğunca sözünü bitirdi... Yorgun yüzünde mutluluk, yüzünde acı, korku... Masanın üstündeki büyük kağıdı toplar, ayağa kalkarken, "Poyraz Bey oğlum, inşallah Baytar Bey buradadır, yarın onunla buluşup konuşmalıyım, onunla buluşup Anadoludaki bütün haraları dolaşıp oradaki atları göreceğim. Baytarın dediğine göre tarihte en güzel atları Çukurovalılar yetiştirirmiş. Baytar atlardan iyi anlıyor. Atların, Orta Asyadan bu yana tarihini de, atların gelişmesini de çok iyi biliyor. Asuriler Çukurovayı ele geçirdiklerinde Çukurovalılardan ne altın, ne başka değerli şeyler istemişler, sadece üç yüz altmış soylu kır at istemişler. Çukurovayı, oradaki harayı de görmek istiyorum. Urfada da soylu atlar yetişirdi Selahattin Eyyübiden bu yana. Baytar Beyin söylediğine göre Selahattin Eyyübiye atlar yetiştiren haraları varmış."

Merdivene yürüdü, Poyraz telaşla kalktı, yürürken yalpalayan Ağaefendinin koluna girdi, basamakları kol kola indiler. Melek Hatun arkalarından geliyordu. Yukarıya birlikte çıktılar. Kızlar daha uyumamış, babalarını bekliyorlardı. Onlar içeriye girerken kızlar ayağa kalktılar, babalarını onlardan aldılar, yatak odasına götürdüler, hemen soyup yatağına yatırıp dışarıya çıktılar, ötekiler oldukları yerde daha öyle duruyorlardı.

"Buyurmaz mısınız, oturmaz mısınız, sabah çayını bizde içmez misiniz?"

Soran Nesibeydi, Zehranın hiç sesi çıkmıyordu. Gözü hep Poyrazdaydı. Poyraz da her zamanki gibi başını yerden kaldırıp hiçbir yere bakmıyordu.

Melek Hatun "Sağ olun kızlarım," dedi, "ben eve gitmeliyim. Kaptanım uyanınca, benim yatağımı boş görünce, anama ne oldu diye merak eder. Sağlıcakla kalın."

Poyrazla birlikte çıktılar. Poyraz:

"Ana," dedi Lenaya, "çay kaynıyor, kokusu da bütün adayı almış da kokuyor. Bana bir çayla biraz kahvaltı. Acele et, ben dışarıya çıkıyorum."

Lena kahvaltıyı çabuk hazırladı, çayı da getirdi. Poyraz kahvaltıyı çabuk yaptı, hemencecik de çıktı. Koşarcasına değirmene vardı, değirmenin yöresinde üç kez döndü, bir kezcik değirmen kapısının önünde duramadı bile. Değirmenden zeytinliğe çavarken günün ucu gözüküyordu. Ağaçların gölgesi o kadar uzundu ki burada pınarın üstündeki kayalıkları bile aşıyordu.

Poyraz pınara kadar yürüdü, kayalığa çıktı, yazılı taşın önüne oturdu, belini taşa dayadı, başı önüne düştü, bir süre öyle kaldı, birden ayağa fırladı, değirmene koştu, bacaklarını çalılar dalayarak, gitti değirmenin kapısında durdu. Bir türlü kapıya yaklaşamadı, sonunda canını dişine taktı kapıya yaklaştı, kulağını kapıya verdi, bir ses, bir soluk duyabilecek mi, diye. Bekledi, bekledi, içerden bir kıpırtı sesi bile gelmedi. Gene zeytinliğe kaçtı, oradan pınara çıktı, pınardan kayaya, kayadan yazılı taşa sırtını dayadı, dayar dayamaz da kalktı, değirmene indi. Sonra da, hiçbir yerde durmadan değirmenden yazılı kayaya çıktı indi. Değirmenin penceresinden bir kırlangıcın çıktığını, sonra dönüp içeriye girdiğini gördü. Kırlangıç delirmişti sanki, hiç durmadan, pencereden içeriye girip girip çıkıyordu. Poyraz orada, kapıda durmuş, gözlerini kırlangıçtan ayıramıyordu. Şimdiye kadar hiç böyle bir şey görmemişti. Uzunyayladaki büyük evlerinin içinde üç tane kırlangıç yuvası vardı. Kırlangıçlar çok hızlı kuşlardı ya böyle hızlısını hiçbir zaman görmemişti. Kırlangıç son hızla pencereden girerken, Poyrazı da

kendisiyle birlikte kendi hızına yakın bir hızla kapıya sürükledi ve kapı kendiliğinden açıldı, kırlangıçla birlikte Poyraz da içeriye savruldu. Zehrayı gördü, değirmen taşının üstüne oturmuş, yüzü sapsarı kesilmiş, kocaman mavi gözlerini açmış, ona tanımıyormuş gibi bakıyordu. Kırlangıcın her içeri girişinde yuvadaki yavruların hepsi birden yuvadan başlarını uzatarak, uzun, tüysüz çıplak boyunları, koskocaman açılmış sarı ağızlarıyla kıyameti koparıyorlardı.

"Kırlangıcı, kırlangıcı gördün mü, yavrulara bak, nasıl da basıyorlar, yaygarayı." Ne konuştuğunun, farkında değildi Poyraz, sözlerine bir karşılık da beklemiyordu. Değirmentaşının üstüne, Zehranın yanına oturdu, Zehranın yüzüne bir kezcik olsun bakamadı, başını önüne eğdi, bir daha kaldırmadı. Bir süre hiç konuşmadan sustular. Zehra başını ona çevirmiş hep bakıyordu. Poyrazınsa yüzü hiç değişmiyordu.

Hep düşünceli, hep utangaç, ne yapacağını bilmez, donmuş gibi öyle bakıyordu. Neden sonra Zehra azıcık kıpırdadı:

"Ben ne yaptım sana Poyraz, ben ne yaptım da yüzüme bakmıyorsun? Yoksa senin başka bir derdin mi var? Bir karın, bir nişanlın mı var, söyle bana da ben de ona göre davranayım, başımın çaresine bakayım. Karın var desem, seni on altı yaşında askeri mektepteyken evlendiremezler, nişanlın olsaydı, sen de Baytar gibi herkese söylerdin, sen hiç kimseye söylemezsen Vasiliye olsun, Lena Anaya olsun söylerdin, neyin var, neyin yok hepsini söylediğin gibi, nişanlın olduğunu da söylerdin. Başından neler geçmiş, ne yapmışsın, canını Sarıkamışta nasıl kurtarmış, Urfada Fransızlarla savaşmış, Mustafa Kemal Paşanın altın kahramanlık madalyasını nasıl almışsın, Yezidi dedikleri güneşe ve şeytana tapanların kırımına katılmışsın. Sonra Bedevi kabilesini basmış..."

Zehra Yezidi sözünü eder etmez Poyrazın hiç değişmeyen yüzünün birden sapsarı kesildiğini, arkasından da başını çevirip ona baktığını, kucağındaki titreyen ellerini oradan alıp, sonra da nereye koyacağını bilemediğini gördü. Bunda bir iş vardı. Orada Yezidileri çok öldürüyorlarmış, öldürüp paralarını alıyorlarmış, çırılçıplak da, anadan doğma yapıyorlar, paralarını, saatlarını, kadınların ziynetlerini alıyorlarmış, öldürüyorlar-

mış. Yezidilerin kanlarından çölün kumları, ölülerin üstüne inen kartallar kıpkırmızı oluyormuş. Yezidilerin ölülerini, Fırat derler bir ulu su varmış, ona atıyorlarmış!

Zehra, yerini getirip Yezidi sözü ediyor, öteki de her Yezidi sözünde irkiliyor, her Yezidi sözünde de kuşkuyla Zehraya bakıyordu. Yezidilerle Poyrazın bir alıp veremediği var, diye düşündü Zehra, acaba onların içinde aşık olduğu bir kız mı vardı, onu Yezidiler alıp dağlara mı kaçırdılar, ya da onu Poyrazın gözünün önünde çırılçıplak soyup öldürüp kumların üstünden sonra suya mı attılar? Babasına her şeyi söylemiş, bunu mu saklamıştı acaba? Bunu Vasili bilmez mi acaba? Yoksa Poyraz Musa onu sevmekten mi bıkmıştı, böyleyse gece sabahlara kadar yağmur altında, denizin içinde, evlerinin önünde yürümek karasevda değil de neydi, bir oyun muydu? Çocuk olur diye mi?

"Her şeyi biliyorum. Seni seviyorum, sen olmazsan yaşamak da istemem, yarın babama Girite gitme haberi gelse, sen de Girite bizimle gelmesen, ben ya burada seninle kalırım, kalamazsam da ölürüm. Söyle bana, sen bir Yezidi kızına mı aşıksın?"

Durdu, onun yüzüne uzun uzun baktı, yüzü zavallı, acınacak bir hal almıştı.

"Yoksa çocuk olur, çocuk olursa da, Girite gitme umudunu iyice kaybeder, kendini öldürür diye mi düşünüyorsun, babam Girite gitmekten çoktan vazgeçti. At çiftliğini öyle anlattı ki, sanki Allah bir tek cennet yaratmış onu da burada yaratmış, iyi ki o çiftliği satın aldı babam. Babam orada büyülenmiş. Büyülense de Girite gider, diyelim, ben İngiliz mektebinde okudum. Orada bize..." Utandı, bir süre sustu, "Orada bize nasıl çocuk yapılmaz öğrettiler. Çocuk yapmayız, hiç korkma." Terledi, yüzü kıpkırmızı kesildi, sustu, biraz sonra gene konuşmaya başladı, "Hiç korkma, bizim ilişkimizi babama duyuracak bir kimse yok bu adada. Olmaz ya, çocuğumuz olsa bile bunu babamız hiç mi hiç bilemez."

Bu sırada yukarda bir yaygara koptu ki, yuva merdivenin üstündeki köşedeydi, kırlangıç yavrularının beşi de başlarını uzatmış ağızlarını açmış basıyorlardı yaygarayı, çırılçıplak boyun etleri... Ayağa kalkmış yavrulara bakan Poyraz değirmen-

taşının üstüne sağılıverdi. Taşın üstünde çoktandır buğday taneleri oldukları yerde duruyordu. Poyraz, öfke mi, üzüntü mü, acıma mı, sevda mı olan bir yüzle ona baktı, Zehra gülümseyerek, "Yezidiler canlarını kurtarmak için dağlara..." dedi, Poyraz ayağa kalktı, dudakları, yüzü mosmordu. Zehranın gülümsemesi dudaklarında dondu kaldı. Poyraz sanki yöresini görmüyor, el yordamıyla kapıyı arıyordu, sonunda buldu, kapıyı açtı, sallanarak dışarıya çıktı, Zehranın yerinden kıpırdayacak, ayağa kalkacak hali kalmamıştı. Karanlık kavuşuncaya kadar oturduğu yerden kalkamadı, taa, onu merak eden Nesibe gelinceye kadar.

Nesibe:

"Haydi kalk Zehra," dedi, "babam merakından ölecek. Durmadan seni sordu. Ben de ona, Zehra Şerife Hatunda kilim dokuyor, her soruşunda Şerife Hatun, diyordum. Öfkeyle, haydi git de onu Şerife Hatundan al getir, dedi. Gece yarısına kadar kilim mi dokunurmuş! Ben de koşarak buraya geldim. Ne oldu?"

"Hiiç, hiçbir şey olmadı. Hep şu kırlangıç yavrularına baktı."

Tam bu sırada pencereden ana kırlangıç girdi, yukardan yavrularının yaygaraları geldi. Nesibe başını kaldırdı yuvaya baktı:

"Ağızları sarı, koskocaman, hepsi de koskocaman açmışlar ağızlarını, sapsarı ağızları. Amma da bağırıyorlar. Boyunlarını uzatmışlar, çırılçıplak boyunlar, upuzun birer et parçası."

Nesibe Zehrayı kolundan tuttu, taşın üstünden kaldırdı, "Bak Zehra," dedi, "taşın üstündeki buğday tanelerine bak. Kim bilir ne zamandan kalmışlar. Değirmenin kanatları da dönüyor. Kanadın birinin bezi yarı yarıya yırtılmış, gene de dönüyor."

Dışarıya çıktılar. Karanlık kavuşuyordu. Nesibe Zehranın koluna girmişti. Ağır ağır yürüyerek eve geldiler, Ağaefendi kızlarını coşkuyla karşıladı, ikisini birden kucakladı:

"Çok mu çalıştın kızım, çok mu yoruldun?"

Zehranın konuşamayacağını, ya da zor konuşacağını anlayan Nesibe:

"Baba," dedi, "onu ıstarın önünden zor kaldırdım. Melek Hatun kilim tezgahına ıstar diyor. Yaptıkları kilimler o kadar

güzel, o kadar güzeldi ki, kim olsa o kilimin önünden kalkamazdı. Şerife Hatun da, Zehra da ben kaldırmasam yerlerinden kalkamıyorlardı, ikisini de tezgahın önünden ben çektim aldım. Ben gitmesem belki de yerlerinden kalkamayacaklardı. Gözlerini dokudukları kilime dikmişler kıpırdamadan bakıyorlardı. Hem yorulmuşlar, hem de kilim, hem de çıplak kırlangıç yavruları onları büyülemişti. Şimdi ben," gülümsedi, "büyülenmiş Zehrayı, büyülenmiş Şerife Hatunu zorla kaldırdım yerlerinden. Şimdi Zehrayı yatağına götürüyorum, öyle yorulmuş ki ayakta uyuyor. Uyanınca yemeğini..."

"Şerife Hatunun kilimleri yalnız Zehrayı değil, seni, beni değil, bütün insanları büyüler. Git yatır. Yatır gel de yemeğimizi yiyelim."

Değirmenden yalpalayarak çıkan Poyrazın üstünde kulağını sağır ederek yavrular yaygarayı basıyorlar, yüzlerce kırlangıç da vıcırdaşıyordu. Poyraz bu patırtı gürültü içinde eve nasıl gitti, nasıl soyundu, yatağa nasıl girdi farkında değildi. Lena da onun bu durumundan hiçbir şey anlamamıştı, yaygaralar, vıcırtılar arasında kendinde değilken Poyrazın başının, bir kavak boyu üstünden kanatlarını sonuna kadar açmış bir atmaca uçuyordu. Poyraz kapıdan içeriye girerken atmaca da gitti evin üstüne, göğsünü de güneyden esen yele verdi.

Poyraz yatakta bazan inleyerek ha bire dönüyor, akan ulu suyun kıyısındaki kumların üstüne bir yalım parçası gibi yumulup tortop olan kırmızı kartallar hışıltılarla iniyor, yere yaklaşırlarken geniş kanatlarını açıyor, kumun üstünde sekiyorlardı. Kırmızı kartallar sabaha kadar Fıratın kıyısında kumların üstüne konuyorlar, çöl kırmızı kartala kesiyordu. Gökten kırmızı yalımlar durmadan, durmadan çöle sağılıyor, güneş olduğu yerde duruyor, yerinden de kıpırdamıyordu. Gökten üst üste hışıltılarla inen som sarı kartallar biribirlerine girdiler, öylesine biribirlerine gagalarıyla, çırnaklarıyla saldırıyorlardı ki, kiminin kanadı kırılıp yanına sarkıyor, kiminin gözü çıkıyordu.

Sabaha karşı Poyraz bağırarak uyandı, doğruldu, boş gözlerle yöresine bakındı. Lena sabaha kadar uyumamış, onun yatağının ayak ucuna bir sandalya koymuş, üstüne tünemişti.

"Ne oldu yavrusu," diye ayağa kalktı Lena, başucuna gitti, Poyraz ter içinde kalmıştı.

Poyraz yastığa başını koyarken Lena:

"Oğlusu sen hasta mısın, doktorlara gideyim mi, onları getireyim mi? Haa ne diyorsun?"

Elini Poyrazın ıpıslak olmuş alnına koydu:

"Oğlusu, terden, terden su içindesin. Doktorlara, doktorlara gideyim mi?" Bu sözleri Lena o kadar yineledi ki, Poyraz başını yastıktan kaldırdı:

"Ana, hiçbir şeyim yok, bırak da uyuyayım. Kartallar, kırmızı kartallar."

O sabah, hiçbir şey olmamış gibi, Zehra erkenden uyandı, hamamlığa gitti yıkandı, saçlarını taradı, dişini fırçaladı, Nesibeyle konuştu. Babaları çoktan uyanmış, pencerenin önündeki koltuğa oturmuş, çoktandır menevişlemiş denize bakıyordu.

"Bak Nesibe, tam sırası, günlerdir ne İstanbuldan, ne de başka yerlerden bir haber geliyor, babam üzülüyor. İki güne, üç güne bir de zavallı Kadri Kaptan eve geliyor, babam içeriye giren Kadri Kaptanı görünce ayağa kalkıyor, heyecanla, 'İnşallah iyi bir haberin var Kadri Kaptan,' diyor, babamın yüzü asılıyor, 'hiçbir şey yok,'ta da kahroluyor, koltuğa çöküyor, can çekişiyor gibi ağzını açıp açıp kapatıyor. Epeydir Kadri Kaptan da gelmedi. Bugünlerde babam da tam büyülenmiş, nerdeyse kanat takıp göklere uçacak. Tam sırası."

"Tam sırası," dedi Nesibe.

"Sandıkları açmamıza belki de izin verir."

"Verir," dedi Nesibe, "niçin vermesin, artık Girite gidemeyeceğiz. Babamızın bütün ümidi kırıldı ki buradaki at çiftliği diyor da başka bir şey demiyor, sandıklarımızı açalım da doğru dürüst giyinelim. Topu topu iki elbisemiz var."

"Onlar da eskidi. Çingene çarpanasına döndük."

"Babam bize sandıklarımızı açın diyecek."

"Biliyorum. Yalnız babama sen söyleyeceksin."

"Benim söylemem olmaz Zehra, sen büyüksün, sen söyleyeceksin."

"Ben söylerim ya olmaz, Poyraz işi var."

"Onu babam bilmiyor."

"O her şeyi bilir. Gözünü açıp kapamandan bile o ne düşündüğünü anlar. Adım atışından, bakışından her şeyi anlar. Poyraza durmadan, bizimle Girite geleceksin diyor, kaç kere, onun ağzından sen de duymadın mı?"

"Duydum," dedi Nesibe, "duydum ya Poyraz burada kalırsa onu öldüreceklermiş. Giritte kim öldürecekmiş onu?"

"Giritte kimse öldüremez de onu, babam da sevdiği için Poyrazı Girite öldürülmesin diye götürmek istiyor olabilir. Bu sözleri benimle birlikte sana da söylemedi mi?"

"Söyledi, duydum ya o Poyrazla benim işimi biliyor. Ben söyleyemem. Ben söylersem babam benim Poyrazla burada kalacağımı sanır. İstanbullu, babama karasevda bağlamış annemiz, annesini, babasını, kardeşlerini bırakıp da Girite gelmedi mi? Ölmeseydi, bizimle birlikte Girite dönmeyecek miydi?"

"Dönerdi."

"Öyleyse, babama sandıkları açmamızı sen söyleyeceksin, giyecek bir şeyimiz kalmadı, diyeceksin."

Tartışma kahvaltıdan sonra da sürdü, sonunda Nesibe sandıklarını açma işini söylemeyi kabul etti. Babaları daha büyülenmiş durumdaydı. Çok da yumuşaktı. Babalarını hiçbir zaman böyle sevgi dolu, sevgisini de dışarı vurmuş görmemişlerdi. Sandıklarını açacak, en güzel giyitlerini giyeceklerdi. Bu kadar güzel giyinen kızlar Atinada bile yoktur. Kızların ikisi de Atinada İngiliz okullarında okumuşlardı. Giyitlerini her zaman Atinanın en usta terzisi dikmişti. Sandıkları açınalarına babaları bir izin verse, Zehra en güzel giyitini giyecek, Poyrazın karşısına çıkacaktı. Nesibe bunu biliyordu ama, babasını da biliyordu. Babası ne kadar yumşarsa yumşasın, ne kadar sevgiyle dolu olursa olsun o gene her zamanki babalarıydı.

Musa Kazım Ağaefendi o büyük koltuğa oturmuş, denize bakıyor, düşünüyordu.

"Baba!"

"Söyle kızım."

"Baba, Zehrayla konuştuk, sandıklarımızı açacağız. Sen burasını çok sevdin. Burası seni büyüledi. Hiçbir yerden de sa-

na ne haber, ne bir mektup geldi. Bizim de ne üstümüzde üst, ne başımızda baş kaldı. Ne yapacağımızı bilmiyoruz, sen burada kalacaksan izin ver de sandıkları açalım."

Uzun bir süre Nesibeye karşılık vermedi Ağaefendi, taş kesilmiş, denize bakıyordu.

Nesibe:

"Baba..."

Konuşmasını sürdürüyordu. Mademki burada kalacaklardı, çiftlik Giritteki çiftlikten daha güzel olacaktı. Zehra da, kendisi de bu adayı, buradaki insanları sevmişlerdi, o zaman niçin sandıkları açmasınlardı?

"Baba konuş."

Ağaefendi taş kesilmiş, bir türlü ağzı açılmıyordu.

"Baba bir şey söyle."

Kapının yanındaki koltuğa büzülüp oturmuş Zehra:

"Baba, elini ayağını öpeyim konuş. Ne söylersen razıyız. Yeter ki konuş."

Ağaefendi ağır ağır başını onlara döndürdü:

"Ananız sağken, dördümüz bir araya gelmedik mi, uzun konuşmadık mı, biz Girite dönünceye kadar sandıklar açılmayacak demedik mi? İsterseniz açın sandıkları. Önce ananızın sandığını açın. Nesi var nesi yoksa... Benim sözüm bu kadar. Siz bilirsiniz."

Ayağa kalktı, kapıya yürüdü. Kızlar önüne dikildiler.

"Biz, sen büyülendikten sonra burada kalacaksın sandık, onun için de..."

"Ben burada kalmayacağım, son solukta olsam bile bir yolunu bulacak Girite gideceğim. Size de vasiyetim, buralarda ölürsem benim ölümü ne yapıp edip benim toprağıma, Girite göndereceksiniz. Siz Türkiyeden çıkamazsanız, Poyraz Bey oğlumuz zabittir, hem de İstiklal Madalyalı zabittir. Benim mezarımı alsın çiftliğe götürsün, anamın, babamın mezarının yanına gömsün. Paraya gelince, paranın hepsi üstümde değil, paranın hepsi annenizle benim sandığın altında. Sandığın dibi iki kat, iki tahtanın arasında pamuklar içinde altınlar. Sizin sandıklarınızda da altınlar var. Bütün bu söylediklerimi duydunuz, anladınız mı, hiç üzülmeyin, burada ölürüm, di-

ye. Girite gitmenin yolunu birkaç yıl içinde bulacağım. Belki de yarın, belki de önümüzdeki hafta. Hazırlanın, sizinle yakında İstanbula gideceğiz. İstanbulun en büyük kadın terzisine, size elbiseler ısmarlayacağım, sandık açmanıza gerek yok."

Kızlar şaşırmışlardı. Babaları bağırmamış, çağırmamış, öfkelenmemişti. Soğukkanlıydı.

"Peki baba," dedi Zehra.

"Peki baba," dedi Nesibe.

Babalarının önünden çekildiler.

"Biz ölünceye kadar sandıkları açmayacağız."

Merdiveni inerken babaları başını arkaya çevirdi:

"İstanbul güzel şehir, ne güzel değil mi, hepimiz birlikte göreceğiz Osmanlının, Bizansın, Romanın payitahtını."

Kızların ikisi iki yerden:

"Ne güzel baba, sağ ol baba," dediler.

Babaları gittikten sonra kızlar koltuklara karşılıklı oturdular.

Nesibe:

"Anlatsana şunu, dün gece ölü gibiydin, yerinden kalkamıyordun."

"Anlatacak bir şey yok ki, ben değirmene biliyorsun çok erkenden gittim, onu benden önce oraya gelecek sandım. Vardım ki gelmemiş, değirmentaşına oturdum bekledim. Ortalık ağardı, gün doğdu, kuşluk vaktinin kuşları öttü, bekledim, beklemekten ölüyordum. Gergin yay gibi olmuştum. Birden kapı açıldı, o tir tir titriyor gene yüzüme bakmıyor, yanıma, değirmentaşının üstüne oturdu. Taşın üstünde birkaç buğday tanesi vardı, dudakları kıpır kıpır, onlara döndü baktı, saydı. Yukardaki kırlangıç yuvasındaki yavrular anaları geldikçe basıyorlardı yaygarayı, o da dönüp onlara bakıyor, baktıkça da yüzü yemyeşil kesiliyordu. Sonra da kalktı, değirmenin kapısını yordamlayarak buldu."

"Onun başka bir derdi var, seninle ilgisi yok. Korkma, bir gün sana anlatacak, ondan sonra da her şey bitecek, sen üzülme olur mu, o seni delicesine, ölümüne seviyor."

"Doğru mu Nesibe, bana derdini söyleyecek mi?"

"Başka hiçbir çaresi yok. Sana bir gün anlatacak, ondan sonra da her şey bitecek. Bence babam onun derdini biliyor. O da babama, başka bir kimseye derdini anlatamıyor, sonunda sana anlatacak, ondan sonra da her şeyden kurtulacak."

"Ben de hep Allaha yalvarıyordum, babama şu izin çıksa da Girite gitsek, diyordum. Poyraz Girite sevine sevine gelir."

5

Hançerli Efe adanın en güzel evlerinden birinde oturuyordu. Adada hiç kimse ona saygıda, sevgide kusur etmiyordu. O, dağdan düze inip başına birçok milis toplamış, Yunanlılara karşı çetesiyle ilk direnenlerden olmuş, Demirci Efe gibi de suçlu suçsuz demeyip gözünün tutmadıklarına zulmedenlerden biri olmamıştı. Konuştuğunda dağdaki anılarını, Yunanlılara karşı savaşımlarını anlatıyordu. Bunun dışında da hep susuyordu. Konuştuğu zaman da herkes onun nasıl olup da konuştuğuna şaşıyordu. Herkes de onun Poyrazı sevdiği, ona güvendiği için karısını, çocuklarını alıp adaya yerleştiğini biliyor, Poyraza güveniyordu. Kimi geceler elinde tüfeği Poyrazın evinin yöresinde dolaştığını gören oluyordu. Poyrazı birilerinden korur bir hali vardı. İstiklal Harbinde böyle, kendini hiç ortaya atmadan, alçakgönüllü, Yunanlılarla savaşmış, savaşın sonunda da hiç ortaya çıkmamıştı. Bu adayı nasılsa bulmuş, Poyraz Musayla tanışmış, adayı küçük, kendisi için de güvenli bulmamış, nedense bir gün çoluk çocuğunu almış adaya geri dönmüştü. Daha genç bir adamdı, hiçbir işi bilmiyordu. Ne balıkçılığı, ne çiftçiliği biliyordu. Başkaca da elinde hiçbir zanaatı yoktu. Nerdense, bir birikimi vardı ki, Vasilinin ona bulduğu güzel evi halılarla, kilimlerle, kadife koltuklarla donatmıştı. Karısını, çocuklarını iyi, tertemiz giydiriyordu. Evi alırlarken Poyraz ona yardım etmek istemiş, o Poyrazın kesesini sol eliyle geri itmiş, kendi kesesini çıkarmış, kesesinden aldığı parayı Vahap Beyin önüne koymuştu.

Hançerli Efe bundan sonra bu adada ne yapacaktı, onu kendisi de, bir başkası da bilmiyordu. Doktorlar, adada okul açacaklardı, Rumlardan kalma okulda. Şimdiden Valiliğe, Ankaraya başvurmuşlar, Geliboluda tanıdıkları, şimdi mebus olan savaş arkadaşları eski subayları da yardımları için adaya çağırmış, nasıl bir okul açacaklarını onlara anlatmışlardı. Yardımlarıyla çocuklar yüksekokullara gideceklerdi. Hançerli Efe de çocuklarını bu okullara verecekti.

Efe kafasında kendine bir de iş bulmuştu. Tepeden başlayıp incirli koyakta biten düzlüğe ekin ekecekti. Düzlükteki harman yerlerinden, Rumların buraya ekin ektikleri belliydi. Biçilmiş ekinlerin yerde kalmış, bozulmuş anızlarının ortalarında yeşillik yerler kalmıştı. Düzlükte dokuz tane harman yeri vardı. Bu düzlükten Hançerli Efe, hükümetten toprak satın alabilirdi. Ya zeytinlikler, en çok zeytin ağacı olan bir Rumun zeytinlerini de satın alabilirdi. Bir kişinin ağaçları yetmezse beş kişinin ağaçlarını satın alabilirdi. Haydi diyelim ki zeytincilik zor iş, ya yamaca yapışmış, her salkımı kehribar olan bağlar... Bağlardan on, on beş dönüm alsa kolayca evini geçindirebilirdi. Ya nar bahçesi, ya şeftaliler, ya götlerinden bal damlayan sapsarı, kocaman incirler.

Hançerli Efe incirli koyaktan şeftali bahçelerine iniyordu. Koyaktaki incir ağaçları ötekilerden daha iriydi. İncirleri de daha büyüktü. Bu ayrı tür bir incirdi. Her yerde böyle ulu incir ağacı olmazdı. On güne ya kalır ya kalmaz incirler olgunlaşır, diplerinden bal akmaya başlardı. Bizim adalılar böyle ne yapıyorlar, diye heyecanlandı, incirler böyle olmuşsa, şeftaliler çoktan geçmiştir. Hiçbir şey bilmiyorlar bunlar, diye homurdanarak şeftali bahçelerine indi, baktı ki, şeftaliler olmuş bile. Vay be, dedi, vay, iyi ki geldim bahçeye, şeftalileri hemen toplamalı. Bugünlerde şeftaliler çok da para eder. O hızla Poyraza gitti:

"Poyraz kardeş," dedi, "biliyor musun şimdi ben nerden geliyorum?"

"Nerden geliyorsun?"

"Şeftali bahçelerinden. Şeftaliler olgunlaşmış, bir haftaya kalmaz ular, dökülür, hiçbir işe yaramaz şeftaliler. İki gün içinde toplamalıyız şeftalileri, toplayacak adamımız var mı?"

"Bilmem," dedi Poyraz.

"Benim çocuklar, kadınlar var, sen varsın, ben varım. Ağaefendi var, kızları var, doktorlar, bahçeler büyük ama biz de çoğuz. Bugünlerde çok para eder şeftaliler. Ya biz toplarız şeftalileri ya da toptan komisyonculara bahçeleri satarız, onlar toplarlar, alır giderler. Biz toplarsak iki misli para kazanırız. Biz toplamaya yetişmezsek, ben gider kasabadan, köylerden ırgat toplar getiririm. Biz götürür kendimiz komisyonculara satarız. Ne diyorsun?"

Poyraz bir süre düşündükten sonra:

"Haydi doktorlara gidelim de onlara soralım. Nişancı Veliyi, Hüsamı, kaçak Hasanı da çağıralım. Melek Hatunu, Ağaefendiyi de..."

"Bundan bir hafta sonra da incirler olgunlaşıyor. Sonra da narlar, sonra da üzümler. Amma da zengin bir adaymış şu bizim ada."

"Zengin," dedi Poyraz Musa. "Rumlar nereyi mekan tutmuşsa orası doğurgan, bereketli topraklar. Kalk doktorlara gidelim, vakit geçirecek zaman değil."

"Vakit geçirecek," dedi Efe, ayağa kalktı. Doktorlara çabucak vardılar. Doktorlar derin bir tartışmadaydılar. Onları görünce sustular, "buyurun oturun," dediler.

Lena Ana biraz sonra toplantıya çağırdıklarını alıp getirmişti. Onlar da bir yerlere oturdular. Poyraz şeftali sorununu baştan sona kadar anlattı ve "Şimdi size soruyorum, şeftalileri biz mi toplayalım, ya da ağaçtayken toptan komisyonculara mı satalım? Biz bu şeftali işini bilmiyoruz. Şeftalilerin olgunlaştığını, daha doğrusu geçmekte olduğunu bana Hançerli Efe kardeşimiz söyledi. Doğrusu ben şeftalilerin ne nasıl olgunlaştığını biliyorum, ne de nasıl geçtiğini."

"Komisyoncu ne demek, ağaçta satmak ne demek, onu bize söylese de Efe, biz de bilsek," diye sordu doktor Salman Sami.

"Evet efendim," dedi Hançerli Efe, "eveeet, efendime söyleyim ki biz kasabadaki sebze, meyve toptancılarına haber veririz, onlar gelirler şeftali bahçelerine bakarlar, toptan şeftali bahçelerine bir fiyat biçerler. Biz onların verdikleri fiyatı ya kabul

eder ya da etmeyiz. Kabul edersek paramızı peşin alırız, kabul etmezsek başka bir komisyoncuya gideriz, onunla, işimize gelen iyi bir paraya anlaşırsak, komisyoncu ırgatlarla gelir şeftalileri toplar, sandıklara koyarlar, bize bahçelerimizin şeftalilerinden bir tekini bile koklatmadan alır götürürler. Olgun şeftalileri gören çocukların da ağzının suyu akar."

"Başka?"

"Başkası da şu, şeftalileri toptan satmaz, biz kendimiz toplar, sandıklar, kasabaya götürür, gene komisyoncuya verir, ağaçtakinden daha pahalıya satabilirsek satarız. Karınca Adasının şeftalileri çok ünlüdür, herkes havada kapar."

"Biz şeftali toplama işini beceremeyiz, şeftaliyi toplarken de yarısını, dayanamaz yer, hepimiz ishal oluruz."

"İshal dedikleri de ne, ishal olmak?".

"İshal dedikleri de ötürgen, yani ötürgen olmak."

"Anladım," dedi Efe, "doğru," dedi.

"Bahçeleri toptan satalım. Hayri Efendi bize namuslu bir komisyoncu bulur ya çocukların ağzının suyunu akıtmamanın yolunu bulamaz mıyız?"

"Buluruz," dedi Hançerli Efe, gürleyen sevinç dolu sesiyle, "buluruz, bir köşeden iyi on beş ağaç ayırır, orasını pazarlık dışı bırakırız. İşte o zaman, efendime söyleyim, ne çocukların ağzının suyu akar, ne de bizim."

"Ne de bizim," dedi doktor Salman Sami. "Birimiz Hayri Beyefendiye gitsin de, o da namuslu bir komisyoncu bulsun. Ve hem de bulur."

"Ben gidiyorum," dedi Baytar. "Vanda bizim çok ceviz ağacımız vardı, bağımız da, biz de cevizleri ağaçların üstündeyken satardık."

"Öyleyse sen git," dediler, "senin teknen de var, hem de, hem de fiyakalı."

"Hemen şimdi," dedi Hançerli Efe, "ne kadar erken satarsak şeftalileri o kadar çok kazanırız."

"Hemen şimdi yola çıkıyoruz. Hem de teknem yeni, hem de teknem fiyakalı."

Baytar, bu sözleri söyler söylemez dışarıya çıktı, çabucak iskeleye vardı. Teknesi iskeleye bağlıydı, tekneyi çözdü, sonuna

kadar gaz verdi. Tekne uçuyordu. Kasabaya vardığında gün batıyordu, doğru Hayri Efendinin evine gitti. Hayri Efendi evdeydi, onu iyi karşıladı, "Bu gece bizde kalacaksınız, rahat edersiniz."

"Teşekkür ederim efendim." Akşam yemeğine kadar balkonda oturup konuştular. Hayri Efendi Rus cephesi üstüne durmadan sorular soruyor, o da ona Sarıkamış kırımını anlatıyordu, sesi bozularak, gözleri yaşararak.

"Demek Rus cephesi Çanakkaleden daha zalim, daha korkunçtu."

Baytar:

"İkisi de biribirinden korkunç, ikisi de insanlığın yüz karası."

Hayri Efendi öfke içinde, elleri titreyerek:

"Bütün savaşlar insanlığın da, hayvanlığın da yüz karası. Geçmiş gelecek bütün savaşlar da yüz karası."

"Poyrazın yanında savaşlardan konuşamıyoruz, sapsarı kesiliyor, dudakları morarıyor, kendinden geçiyor. Biz de onun yanında hiç savaş sözü etmiyoruz. Çok genç, on altı yaşında Sarıkamışta savaşa girmiş. Yanındaki Lena kadının söylediğine göre, geceleri sabaha kadar Sarıkamışı sayıklıyormuş."

Hayri Efendi kaşlarını çattı, bir süre düşündü:

"Sen ne diyordun, şeftaliler olgunlaştı mı, diyordun?"

"Olgunlaşmış efendim, eğer toplamazsak bir hafta, on gün içinde geçecekmiş. Biz de karar verdik, biz şeftalileri toplayamayız. İçimizde hiç şeftali görmemiş var. Toplasak bile kime, nasıl satarız? Biz de şeftalileri ağaçta satmaya karar verdik. Ağaçta şeftaliyi alacak bir adamı bulasın diye adalılar beni sana gönderdiler. Ben de uçarak sana geldim."

"Bana gelmekle iyi yaptın. Şükrü Efendi var. Uzaktan da akrabam olur. Rumlar buradayken de Şükrü Efendi bizim vilayetin de, İzmirin de büyük sebze ve meyve toptancısıydı. Yalnız onunla pazarlık etmeyeceksiniz, bu bir. Bu iki, onun yanında Çanakkale, Gelibolu, savaş sözlerini ağzınıza almayacaksınız. Bu üç, onun kardeşi, üç amca oğlu, köyünden de Çanakkaleye giden hiçbir delikanlı, hiçbir çocuk geriye dönmedi. Köyün genç kadınları dul kaldı. O gün bugündür köyün gecesi gündüzü feryadü figan. Bir toptancıya verme aklı iyi akıl. Şük-

rü Efendi de biçilmiş kaftan. Ona az sonra haber gönderirim, yarın sabah erkenden adamlarıyla birlikte mağazada olur. Amanın aman ona savaş, harp sözleri etmesin kimse. Adayı hemen bırakır, homurdanarak geriye döner."

"Olur efendim, baş üstüne efendim, ona kimse savaş, harp sözleri, Çanakkale, Gelibolu..."

"Yaralı adam. O şimdi, şu dünya yüzünde yapayalnız bir adam."

"Ama efendim bizim maruzatımız var. Bizim içimizde hiç şeftali görmemiş insanlar var. Bahçelerin en küçüğünü Şükrü Efendi bize bırakamaz mı, ona göre bize daha az para verir. Şeftali çocukların ağızlarının suyunu akıtır da. Şeftali görmemişler de onlara bakar yutkunurlar da."

"İyi ki bana bunu söyledin. Ben Şükrüye bunu söylerim, o da bunu kabul eder, hiç küşüm çekme, endişelenme."

Sabah erkenden birkaç adamla birlikte Şükrü Efendi eve damladı. Hayri Efendi Şükrü Efendiye durumu anlattı.

"Olur," dedi Şükrü Efendi, "bu yörede Karınca Adalıların şeftalileri üstüne şeftali yok. İncirleri, narları, üzümleri de öyle. Toprağı çok verimli. Düzlükte de öyle ekin oluyor, içine kaplan girse sökemez. Ben onların bütün meyvelerini alır, değerlendiririm. Onlara çok para kazandırırım."

Şükrü Efendi rahat, işini bilir, yumuşak, alçakgönüllü, ağır ağır konuşan, sesini yükseltmeyen, güven veren bir adam, diye düşündü Baytar. Hayri Efendinin kahvaltı masasını hazırlayan iki de güzel kızı vardı. Şükrü Efendi başını kaldırıp da bir kez olsun bakmadı. Utangaç bir kişiydi de. Suyun ağır akanı, insanın yere bakanı tehlikedir, Şükrü Efendi bunlardan olmasın. Bir de ekine kaplan girse sökemez, diyor Şükrü Efendi. Bu sözler, onun konuşma biçimi arasında sırıtıyor. Bu yeğin ekinler için söylenen sözlerdir herhalde. Şükrü Efendi de bunu diline pelesenk etmiş. Konuşması içinde beş altı kez geçti, kaplan girse sökemez sözü.

"Ben Karıncadan çok buğday aldım, değirmende öğütüp öyle götürdüm kasabaya. Bu adada öyle bir ekin olurdu ki, ekinlerin boyu insanın göğsüne kadar gelir, kaplan girse sökemez."

Kahvaltı bittikten sonra hep birlikte Hayri Efendinin mağazasına gittiler. Şükrü Efendi fazla kalmadı mağazada, giderken,

"Yarın değil öbür gün adaya geliyorum, arkadaşlara selam söyle Baytar."

"Baş üstüne Şükrü Efendi."

"Hiç merak etmesinler, şeftali görmemiş, şeftali yememiş çocuklara güzel şeftali bahçesi ayıracağım. O bahçenin parasını da vereceğim, babamın ruhu için, karınları şişinceye kadar yesinler."

O mağazadan çıkar çıkmaz Baytar da arkasından kalktı:

"Sağ ol, var ol Hayri Efendi," dedi, "bize bu adamı bulduğun için. Hile, dalavere bu adamın yanına uğramamış."

"Sen de sağ ol Baytar Efendi. Yalnız, o adamın yanında savaş, Çanakkale, Gelibolu sözü etmeyeceksiniz. Her şeyi anında bırakır kasabaya döner. Sizin de şeftalileriniz dalında çürür. Amanın, amanın, amanın ha. Herkese söyle, bir yanlışlık yapmasınlar."

"Sağlıcakla kal."

"Güle güle, uğur ola, Şükrü Efendinin işi de zor, herkesin iki sözünün biri savaş, Çanakkale, Gelibolu. Şükrü bu yıla kadar, hususiyetle savaşların bittiği yıllar, herkesin ağzında savaş, Çanakkale, Gelibolu vardı o yıllar, Şükrü evinden çıkamıyor, çıkınca da çıldırarak evine dönüyor, günlerce kapanıyordu."

Baytar adaya gelinceye kadar Şükrü Efendinin başına gelenleri, çektiği acıları düşündü. Yüreği sızlıyordu. O da savaş sözcüğünü, birkaç yıl önce, duyduğunda nerdeyse deliriyordu. Anası babası, nişanlısı, kardeşleri ne olmuşlar, nereye gitmişlerdi? Ya bomboş kalmış şehri, boş bir şehirden daha korkunç bir şey olabilir miydi, ıpıssız, insansız, hiçbir şeysiz dünyada, sevdiği şehrin ortasında Sofiyle karşılaşmasa, çat diye çatlayıp ölecekti.

Böyle düşüne düşüne adaya geldi, teknesini iskeleye bağladı, çınarların altına geldi oturdu. O yana bu yana bakındı, ortalıkta kimsecikler yoktu. Arandı, Vasili de yoktu. Kalktı doktorlara gitti, kapıları kapalıydı. Arsen Ustanın işliği üç dükkan ötedeydi, oraya uğradı, onun kapısı da kapalıydı. Sonra teker teker bütün evleri dolaştı. Evlerde de kimsecikler yoktu. Allah Allah, ne olmuştu bu insanlara? Vanı dolaşırken de böyle ıpıssız, çın çın öten bir dünyanın ortasında yapayalnız kalmıştı.

Koşarak zeytinli koyağa düştü, ağaçlara çarpa çarpa, çalılara dolana takıla tepeye soluk soluğa çıktı. Yazılı taşın yanına geldi, dört bir yana baktı, hiçbir yerde kimsecikleri göremedi. Yazılı taşın yöresinde önce günbatıya, sonra gündoğuya, güneye, kuzeye döndü, kimsecikleri göremedi. Göremedi ya umudunu da kesmedi.

Gözlerini dört açarak, en kuytu yerlere bakarak araştırmayı sürdürdü. Hiçbir canlı yoktu adada. Yazılı taşın önüne oturdu, belini taşa dayadı, düşünmeye başladı. Bunlar nereye gidebilirlerdi. Bütün olasılıkları üst üste kafasından geçirdi. Nar bahçelerine, incirli koyağa, arı kovanlarına, adada bu tepeden hiçbir şey gözükmeyen çok yer vardı. Birden, ordalar diye geçti içinden, ayağa fırladı, tepeden aşağı, çalılara dalanarak, ağaçlara çarparak şeftali bahçelerine inmeye başladı. İncirli koyağı geçti. Nar bahçelerinin orada birtakım kıpırtılar görür gibi oldu. Şeftali bahçelerine inerken direkledi kaldı, o anda da kayalıkların dibindeki, şeftali bahçelerinin kıyısındaki kalabalığı gördü. Yorgunluktan ölüyordu. Bütün köy buradaydı. Biraz soluklandıktan sonra kalktı yürüdü, *onun geldiğini hemen* gördüler, "Baytar, Baytar gelmiş," diye onu sevinçle karşıladılar. Baytarın ayakta duracak hali kalmamıştı, bir taşın üstüne çöktü, hemen yöresini sardılar.

"Önce ben sorayım size, meraktan canım çıktı çıkacak, bütün köy burada ne işiniz var?"

Nişancı Veli kalabalığın arasından öne çıktı:

"Burada mı?"

"Burada."

"Sen kasabaya gittikten sonra biz hepimiz her gün buraya geliyoruz."

"Gelip burada ne yapıyorsunuz?"

"Hiiiç."

"Nasıl hiç?"

"Öyle hiç."

"Olmuş mu şeftaliler, hepsini yediniz mi?"

"Kim el sürebilir ki bir tek şeftaliye?"

"Kimse el süremiyor da bütün köyün ne işi var burada?"

"Hiiiç. Seyrediyoruz."

"Tadına bakmak için bir tane şeftali tatmadınız mı?"

"Neden?"

Bu sırada sabrı taşmış Poyraz öne çıktı:

"Baytar kardeşim, buradaki hiçbir kimse bir tek şeftaliye el sürmek değil, kimse bir şeftali yaprağını koklamadı bile. Sen kasabaya gittin gideli, olgun şeftalilere baka baka, ağzımızda su kalmadı aka aka. Şu senin Nişancı Veli var ya, ortaya çıktı, bir tek şeftaliye dokunmak yok, dedi, alıcıya biz bu bahçeleri kız oğlan kız teslim edeceğiz. Çünküleyim ki alıcı gelip de, ağaçların üstünü şeftaliyle şıkırdım gibi dolu görmezse ya almaktan vazgeçer ya da bütün bahçeleri ucuza kapatır. Biz de bir tek şeftali bile koparıp koklamadık. Sabahleyin gün atarken geliyor, gün batarken, şeftalimizi seyredip gidiyorduk. Sen bir ay bile gelmesen biz burada bekleyecek, şeftalileri koklamadan geri gidecektik, sen şimdi bize kasabada ne yaptın, sen Hayri Efendiye ne dedin, Hayri Efendi sana ne dedi?"

Baytar kalktığı taşın üstüne oturdu, olanı biteni en ince ayrıntısına kadar anlatmaya başladı. Şükrü Efendiyi, köyünü, korkularını, huyunu söyledi. Bizim adanın şeftalileri, narları, incirleri, ekini bütün bu yörelerin en iyileriymiş, o da bizim mahsulümüzü öbürlerinden pahalıya alır, daha pahalı satarmış.

"Bir de şeftali duymamış, şeftali tatmamış, şeftaliyi görünce ağzının suyu akanlar için bu iyi bahçelerden birini satın almayacak, o bahçenin parasını verdiği halde adalılara bırakacak. Hayri Efendiye göre Şükrü Efendi sözünün eri bir adammış. Şimdiye kadar onun tükürdüğünü yaladığını hiç kimse görmemiş."

"Bu savaş sonrasına da bu dünyada böyle adamlar da kalmış mıymış?"

"Kalmış," dedi Nişancı Veli, "insanoğludur bu, elbet insanoğludur bu, elbet bu dünyada insan gibi insanlardan da kalacak."

"Kalmalı," dedi Poyraz, "İnsan kısım kısım, yer damar damar, böyle insanlar da olacak aramızda. Bu savaşa da gene insanoğlu son verecek. Böyle insanlar olmasa nasıl son verecek?"

"Hangi insanlar son verecek savaşa, bu insanlar mı, ne zaman?"

Baytar:

"Durun daha sözüm bitmedi, Şükrü Efendi, birkaç sözü duyunca delirir, o sözü söyleyen insanın yüzüne bakmaz, o sözü dinleyip de susanları da kınarmış, o sözleri duyduğunda evine günlerce kapanır, dünyaya küsermiş."

Nişancı:

"Söyle yahu Baytar Efendi, adamı çatlatacaksın, söyle yahu o sözler ne imiş, söyle de ağzımızı sıkı tutalım da öyle sözler ağzımızdan çıkmasın."

"Sen de patlama gözünü sevdiğim Nişancı Reis. Ağzımızı açtık ki her bir şeyi anlatalım."

"Anlat, anlat," dediler yöreden.

"Bir hata yaparız da şeftalilerimiz ular, çürür ağaçta. Hemen söyle de ağzımızdan bir hatalı söz çıkmasın."

Baytar:

"Bir, hiç kimsenin ağzından savaş sözü çıkmayacak. Onun yanında bu sözü içinden bile söylemeyeceksin. İki, Çanakkale, Şükrü Efendi bu sözü duyunca çıldırıyormuş. Bir de Gelibolu."

Melek Hatun, yüzü kıpkırmızı olmuş, birkaç adım atıp ortaya çıktı, eli ayağı titriyordu:

"Hakkı var Şükrü Efendinin, hem de yerden göğe kadar hakkı var. Ben de bu sözleri duyunca tüylerim diken diken oluyor. Vah Şükrü Efendi vah! İki kardeş, üç de amca oğlu, köyden gidenlerden de hiç kimse dönmüyor, vah Şükrü Efendim vaaah!"

Köye doğru döndü, alnı kırışmış, gözleri dolmuştu, kalabalığı yardı, bir canavardan kaçarcasına, çabuk çabuk, telaşlı, koşarcasına, düşe kalka yürümeye başladı. Kalabalık da onun ardınca, konuşarak, bağrışarak yürüdü. Çınarların altına gelince hep birden kanepelere, sedirlere oturdular, aralarında savaşı, Çanakkaleyi, Sarıkamışı konuşuyorlardı. İçlerinde bu savaşları yaşamamış, en azından savaştan dönmeyen bir kişisi olmayan bir tek kişi bile yoktu. Hepsi Şükrü Efendiye hak veriyordu, ama ellerinden ne gelirdi, bağırlarına taş basıyorlardı.

Akşam oldu, gün battı, küskün gibi dağıldılar, herkes evine gitti. Bir Dengbej kaldı çeşmenin başında, o kadar çok üzüldü ki, yerinden kalkamıyordu. Yatsı oldu, ay batıya doğru yıkıldı

gitti, Dengbej ayağa kalkarken zorlandı, ayakları onu aldı tepeye götürdü, ay ışığında yazılı taşı gördü, üstüne oturdu, önce mırıldanır gibi bir savaş ağıdına başladı, sesi yükseldi, ağıt bir destan oldu, Dengbejin içi içine sığmıyordu. Geldik dünyanın öteki ucundan, Cudi dağının mor çiçekli yamaçlarından, insanlar mutluydu, gökteki kuş, yerdeki karınca mutluydu, mutluydu, mutluydu insanlar, ağız dolusu gülüyordu, sen insanoğlusun, sen akıllı, sen vicdanlı, senin yüreğin ağzına kadar sevgi doluydu, savaşı yarattın, yaratmaz olaydın, insanoğlu zaten doğduğu gün ölmüştü. Bir kezcik geldiği, dünya kurulduğundan bugüne kadar bu dünyaya hiç gelmemiş, şu güzelim dünyayı bir kerecik, bir ömürcük, bir daha hiç hiç göremeyecek, bir ömürlük de olsa bu dünyanın sonsuz sevincine kavuşmuş, bu sevinci, ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yaşayacak, bu sevince ne için kendi elinle son veriyorsun, diyordu. Karşındakini öldürürken sen kendini de öldürmüyor musun, başkalarını aç koyarken, yüreğindeki yaşama sevincini yüreğiyle birlikte koparırken sen kendi yüreğini de birlikte koparmıyor musun, diyordu. Sen de biliyordun, biliyordun dünya kurulduğundan bu yana bir kez gelmiş, dünyaya gelmenin, yaşamın erişilmez sevincine varmış, mutluluğa erişmiş, bu dünyadan ağız tadıyla gidecek insanı öldürüyor, onu gözü açık, sevince, sevgiye doyamamış insanoğlunu, yani kendini, ne için, ne için, ne için toprağa gönderiyorsun, o toprak olacak, bir daha hiç hiç bu dünyaya gelmeyecek. Kendini öldüresin diye mi sana verildi bu akıl, bu yürek dolusu sevgi? Sevince, dünyaya doymadan ölmeye gitmek, sana yakışıyor mu ey insanoğlu, diyordu. İşte savaş, savaş sonrası, dağlardan, ovalardan geldik, öldürdük, içimizdeki sevinci, sevgiyi öldürdük. Ağzına kadar çiçeklerle, gün ışığıyla, binbir renkle doluydu bu dünya, binbir ışıkla, binbir kuşla, binbir sesle, binbir kokuyla, binbir sevgiyle, binbir merhametle doluydu bu dünya, hepsini öldürmedik mi, diyordu Dengbej Uso. Doğduğumuz toprağı, üstümüzdeki gökyüzünü, akan ak bulutu, gökte süzülerek giden kuşların katarlarını, dünyayı güzelleştiren ne varsa öldürdük. Dünyanın yakışığı, kederli kara gözlü cerenleri de öldürdük. Keşki dünyaya hiç gelmeseydik, ne kendimizi, ne ışığı, ne gökyüzünü, ne cerenle-

ri, ne kendimizi öldürseydik, dünya kendi kendine daha güzel olmaz mıydı, diyor, burada sesi çatallaşıyor. İnsansız, sevgisiz dünya neye yarar ki, ışıksız bir dünya neye yarar ki? Sen ne yaptın ey insanoğlu, sen ne yaptın, sen ne yaptın da dünyamızı öldürdün, sevinç ışığımızı söndürdün, dünyamızı yaratıldığı, yaratıldığından da güzel yapmaya, savaşa, kötülüğe harcadığın gücünü, sevgiye harcasan ne olurdu, ey insanoğlu senin yüreğinde öldürme yok, iliklerine kadar sevgiyle dolusun. Seni ölüm korkusu mu bu hale getirdi, eeey insanoğlu, eğer insanlıktan çıkmasaydın, ölüm korkusu gelir çürütecek kadar senin yüreğine yerleşemez, seni kendi kendinin düşmanı, yaratıkların en aşağılığı haline getiremezdi, diyordu. Sen yaptın bu işi, kendi kendine sen yaptın. En çok adam öldürenleri kahraman sen yaptın. En çok adam öldürenler, insanlığın kanını içenler mutlu mu oldular? Onları kahraman yapıp başına taç yaptın, mutlu mu oldun? Katilleri insanoğluna örnek gösterdin, diyordu. Al da başına çal örneğini.

O gür ses türküye başlayınca önce doktorlar uyandı, kalktılar giyindiler, ses yüreklerine işliyor, ses gittikçe gürleşiyor, öfkeleniyordu. Baytar da uyandı, aşağıda Poyraza seslendi, Ağaefendiye gittiler, Ağaefendi kızlarıyla bahçeye inmişti.

"Yukardaki pınarın başına gideceğiz, ses çıkarmadan oraya oturacağız. Yukardan bizi göremez, haberi olmadan onu dinleyeceğiz."

Az bir süre içinde adadakilerin hemen hepsi, ezbere bildikleri zeytinliğin koyağındaki yoldan, konuşmadan, çıtırtı çıkarmadan pınarın başına vardılar, hiç ses çıkarmadan da kayanın dibine sıralandılar. Ağaefendi, "Bir sigara yaksam, acaba Uso Dengbej bizi görür mü, sahi, niçin saklanıyoruz ondan?"

Baytar:

"Dengbejler Türkmenlerde de, Kürtlerde de kalabalığa başka söylerler, kendi kendilerine başka söylerler. Ben çok dinledim Dengbej Usoyu, onun sesini de sözlerini de böyle duymadım, insanın yüreğini kökünden söküyor."

Doktor Salman Sami:

"Cemil Bey, bize baştan tercüme eder misiniz," diye sordu Baytara.

"Tabii efendim, Dengbej destana başlar başlamaz ben kitap okuyordum, sesi duyar duymaz kitabı bıraktım. Dengbeji dinlemeye başladım. Önce savaşta ölmüş bir asker için anasının yaktığı ağıdı söyledi. Denizin sesine karışan sesini duyuyor, söylediklerini anlıyordum. Sonra sesini yükseltti destana başlayınca, sonra sesi gürleşti. Şimdiye kadar söylediklerini baştan başlayıp buraya kadar söylediklerini mi?"

"Bundan sonra da," dedi Salman Sami, "buraya kadarkileri hülasa et, sonra da..."

"Bundan sonra da," dedi Baytar Cemil. Yer yer çevirmeye başladı Dengbejin destanını. Destan seher vaktinden az önce bitti. Destan biter bitmez, Dengbej bu sefer de kaval çalmaya başladı. Destan söylediği sürece en küçük bir ses çıkmamış, pınara gelen çocukların da hiçbiri uyumamıştı.

Sabaha karşı daha gün ışımasına epeyi varken kaval yavaş yavaş uzaklaşarak bitti. Dengbej kavalını kılıfına koydu, ayağa kendini zorlayarak kalktı, bacakları uyuşmuştu, zeytinli koyağa indi, çınarların altına geldi, sedirlerden birine oturdu. Musluktan akan suyun sesini dinledi. Ortalıkta başkaca hiç ses yoktu. Çeşmeden bir su içti, geldi gene yerine oturdu. Birden sılası geldi aklına. Bu yeni yarattığı destanı memlekette söyleseydi yer yerinden oynar, çocukları Çanakkalede, Sarıkamışta, Yunan savaşında kalanlar gözyaşı dökerler, genç dengbejler destanı öğrenir, diyar diyar dolaşarak herkese söylerlerdi...

Dengbej Usonun yüreğinde bu gece sabaha kadar yarattığı destanın mutluluğu vardı. Bu destanı öğrenen her dengbej, destanı söylediği her yerde destana yeni şeyler katacaktı, onu dinleyenlerin katkısıyla. Eski destanları yürekten dinleyenler karşısında ne söylemişse destanı o kadar güzelleştiriyordu ya kendi yarattığı destanı diyar diyar dolaşarak, dolaştığı her yerde yeniden yeniden yaratarak, sonunda destanı ne kadar güzelleştirecekti. Bu öfkeli destanı yarattığından ötürü yüreği bir sevinçten, mutluluktan cennete dönüşüyor, öbür cehennemin ortasında kavruluyordu. Kavrulmasın da ne yapsın, destanını dinleyecek, insanları alıp başka dünyalara götürecek hiç olanak yoktu ki. Hemen bu adadan çıkıp yollara düşmek, taaa memlekete kadar yeni destanı bütün insanlara söylemek... Yüreğini

bir ateş almıştı ki şu seherin vaktinde, dünyanın koskocaman ıssızlığında yapayalnız kalmıştı. Bir alan olmalıydı, büyük bir alan, o alan insanla ağzına kadar dolmalıydı, yeni destanını onlara söylemeliydi. Ardından da kavalını çalmalıydı. İnsanlar kıpırdamadan, öksürmeden dinleyeceklerdi, seher yelleri eserken, içini birden bir sevinç doldurdu, iliklerine kadar sevince kesti, yüreğindeki cehennem yitti gitti. Gün ışırken sevinci daha da arttı. Türküsünü kurda kuşa, börtü böceğe, geceye, denize, ay ışığına söylemişti, esen yele, kokan çiçeğe söylemişti. Bir gün alanları ağzına kadar doldurmuş insanlara da söyleyecekti, kötülüğü, zulmü, insanın insana yaptıklarını söyleyecekti. Ve kalabalıklar bundan sonra, bu gece kendisinin mutlu olduğu kadar mutlu olacaklardı.

Tanyerleri ışıdı, deniz beyazken menevişledi, ortalıkta kimsecikler yoktu. Kimse de çeşmeye su almaya inmiyordu. Ortalıkta çıt yoktu. Ne bir pencere açılıyor, ne bir kapı gıcırdıyor, ne bir ses geliyordu. Denizin de sesi olmasa... Ayağa kalktı, Şerife Hatunun evine yollandı, kapı açıktı, Şerife Hatun, Şerife Hatun nerdesiniz, diye bağırdı, hiç ses gelmedi, içeriye girdi kimsecikler yoktu, yukarıya çıktı, orası da bomboştu. Poyraza koştu, Lena Ana bile yoktu. Ağaefendiye, doktorlara, Baytara gitti, köyde bir tek insan bile yoktu, geldi çınarların altına oturdu. Adanın bütün insanları nereye gitmişlerdi? İskeledeki teknelere, kayıklara baktı, hepsi yerli yerinde. Nereye gidebilirlerdi, şaşkınlığı arttıkça artıyordu. Hemen her eve uğramış da kendi evini unutmuştu. İskeleden evine soluk soluğa vardı, basamakları üçer üçer atladı, karısını çağırdı, odalara girdi çıktı. Cebinden kibriti çıkardı lambayı yaktı, ev bomboştu. Köyün boşalmasına, karısının ondan izin almadan evi bırakıp gitmesine bir anlam veremiyordu. Birkaç kez daha odalara girdi çıktı, ne yapacağını bilemiyordu.

Ev aralarında biraz daha dolaştı, sonra gene geldi çeşmenin başındaki sedire oturdu. Yukarlardan bir yerlerden duyulur duyulmaz sesler duymaya başladı, kulak kesildi, ayağa kalktı, ses gibi bir şeyler duydu, ses yaklaştıkça çoğalıyordu. Bir süre ayakta öylece bekledi. Sesler gittikçe yaklaşıyordu. Seslerin içinden doktor Salman Saminin, sonra Baytarın sesini, sonra

Melek Hatunun sesini seçti. Bir kalabalığı sezinler gibi oldu. Sesini buradan duymuşlar, duymuşlar da pınarın altına koşup dinlemişler miydi? Saklandığı çalının arkasından, çalıların içinden iki büklüm olarak nar bahçesinin içine kaydı. Gün ışıdı, denizin üstünü incecik bir buğu aldı, bir örümcek bir çalıdan bir çalıya ağını kurmuş, en üst köşeye de yerleşmiş, ağa düşüp ölmüş birkaç sineği seyreder gibiydi.

Kalabalık köye döndükten epey sonra sesleri kesildi. Dengbej, beni dinlemeye gelmişler, bu sağlam, diye düşündü, kamışlığın içine girsem de onları dinleseydim, bu geceki kılamım için ne diyorlar, dinleseydim.

Öğleye kadar nar bahçesinin içinde oturdu, içinde dayanılmaz bir özlem vardı, bu onu kahrediyordu. Bu gece yeni destanını söylerken, o dayanılmaz özlemi yüreğinin kökünde duydu acıktı, gene çalıların içinden, sine sine evine gitti. Karısı onu olağanüstü sevgiyle karşıladı, onu kucakladı, şimdiye kadar, ilk günlerinde bile böyle candan, yüreğinin köküne, iliklerine kadar böyle aşkla kucaklamamıştı.

"Sesini duyunca kimse dayanamadı, biraz burada seni dinledikten sonra zeytinliğin içinden hiç ses çıkarmadan pınarın oraya kadar çıktık, sen Kürtçe söyledin, Baytar Türkçe söyledi. Çoluk çocuk hepimiz birden ağladık. Nereye kaçtın, sana güzel yemekler yaptım. Doktorlar eve kuzu eti gönderdiler. En çok da o büyük doktor ağladı."

Yer sofrası serilmiş bekliyordu. Kadın yel yepelek yemekleri getirdi sofraya koydu, karşılıklı oturdular, konuşmadan yemeklerini yediler, Türklerde olsun, Kürtlerde olsun yemek yerken Anadoluda çoğunlukla konuşulmaz. Yemekten sonra kadın yatağı yaptı, Uso soyundu yatağa girdi, uzun süre döndü durdu, akşama doğru uyandığında gün ışığını görünce sabah oldu sandı.

"Gece ne oldu?" diye Uso karısına sordu.

"Çoluk çocuk herkes ağladı," dedi karısı, sustu. Bir daha da hiç konuşmadı.

"Herkes mi ağladı?"

"Doktorların ikisi de, Ağaefendi de, yaa koskoca başıyla o da, Melek Hatun da, Şerife Hatun da... Şerife Hatunun gözyaş-

ları hiç kurumadı. Çocukların hepsi de... Onlar sen çalarken çok çok ağladılar."

"İşte verdiğin en iyi haber bu. Demek, çocuklar burunlarını çeke çeke ağladılar."

"İşte tam öyle, burunlarını sile sile baştan sona kadar ağladılar."

"Bu demektir ki bu benim yaptığım kılam dillere destan olacak. Dengbejler dilden dile aktarıp kıyamete kadar şehir şehir, köy köy dolaşarak söyleyecekler. Benim yüreğimden çıkan kılama her dengbej, dinleyenlerle birlikte, benim kılamıma güzellikler katarak söyleyecekler. Bir daha da savaş olmayacak. Benim destanımı duyanlar savaşı akıllarından geçirmeye bile utanacaklar. Çocuklar benim kılamımı uyumadan dinlediler. İşte dengbejlerin en büyük ölçüsü budur. Türklerin bir sözü var, çocuktan al haberi derler."

"Kürtlerin de bir sözü var: Zarık akılen."

"İşte ben çocuklara bu kadar güveniyorum. İçime bir özlem ateşi düştü ki, yüreğim çat diye ortasından çatlayacak."

"Benim de çatlayacak."

"Benim de. Buralar bize göre değil. Benim kılamımı Türkçe söyleyen bir Türk dengbeji olsa kim bilir nasıl söyler, nasıl güzelleştirirdi benim kılamımı. Baytarın dilinden bu kadar sevmişlerse benim kılamımı, kim bilir, Türk dengbejinden dinleseler ne kadar severlerdi. Çok yakında Türk dengbejler... Zarık akılen. Ben çocukların akıllarına, temiz, yıpranmamış yüreklerine güveniyorum. Bundan sonra herkes savaş üstüne kılamlar söyleyecek, yetmiş iki milletin dengbejleri. Yetmiş iki milletin insanları da onları dinleyecek, savaş yapmak isteyen insanlıktan çıkmış insanları yetmiş iki milletten kimse insandan saymayacak, onların yüzlerine bile kimse tükürmeyecek. İnsan öldürenin dört kitapta katli vaciptir, diye kimse demeyecek, çünkü insan öldürmek, ne için olursa olsun, insan öldürmek kimsenin aklından bile geçmeyecek. İşte böylece insan insan olacak."

"Buralar bize yaramaz," dedi kadın, "al sazını eline git İrana, Turana, karış yetmiş iki milletin içine, seni bu gece böyle dinledikten sonra, burada kalırsak, benim yüreğim de orta yerinden çat diye çatlar. Git söyle yetmiş iki millete."

Karı koca gece yarısına kadar konuştular. Sabah sevinç içinde uyandılar. Yıllardan beri onları böyle sevinçten uçuran bir sabaha uyanmamışlardı. Çınarların altına gidip oturdular. Onları böyle, değişmiş, pırıl pırıl yüzle görenler ne diyeceklerini bilemiyorlardı. Hele çocuklar birer birer çınarların altına geliyor, faltaşı gibi açılmış gözlerle Dengbej Usoya bakıyorlar, gözlerini ona dikmişler, hayran hayran gülümsüyorlardı. Derken arka arkaya üç tekne geldi iskeleye yanaştı, baştaki teknenin içinden Şükrü Efendi çıktı. Baytar onu iskeleye karşılamaya gelmiş herkesle tanıştırdı, hep birlikte çınarların altına gittiler. Dengbej Uso ayağa kalktı, eline sarıldı, öpecekti, Şükrü Efendi elini hızla çekti. Dengbej Uso üzüldü, bu mübarek eli öpmeliydi. Savaş sözü duymak istemeyen bir insanın eli öpülmez miydi? Dengbej Uso buna şaştı. Çınarların altında biraz oturdular, kahvelerini içtiler. Tekneler boşalmış, işçiler iskelenin tahtaları üstünde bekleşiyordu. Şükrü ayağa kalktı, "Burada bahçeler hakkında kimlerle konuşabilirim," diye Baytara sordu.

Baytar, Poyrazı, Nişancıyı, Hüsmeni, Hançerli Efeyi gösterdi. Şükrü Efendi:

"Haydiyin gidelim de bizim teknede görüşelim," dedi.

"Bizim eve gidelim," dedi Poyraz.

"Olur, sizin eve gidelim," dedi Şükrü Efendi.

Poyrazın evine gittiler, rahat, güzel koltuklara oturdular. Şükrü Efendi bu adada böyle bir ev göreceğini düşünmemişti.

Baytar, Şükrü Efendinin şaşkınlığını yüzünden anladı, "Poyraz Bey bir zabittir Şükrü Efendi. Sarıkamışta bitlere yenmekten ve hem de donmaktan kurtulmuş bir avuç askerden biridir. Hem de efendim İstiklal Madalyalı bir kahramandır," dedi. İstiklal Harbi madalyalı demedi. Harp sözcüğünü kullanıp bir çuval inciri berbat etmedi. Buna karşın gene de Şükrü Efendinin yüzü asıldı, "Şeftali bahçeleri burası," dedi Poyraz.

"Bana müsaade, şu bahçeleri dolaşayım, şeftaliler ne kadar eder onu hesaplayayım, şeftali tatmamışlara bir bahçe ayarlayayım da size göstereyim. Bu yıllarda, insanlar bir tuhaf oldu, insanlar hastalandı, insanlıktan çıktı."

Poyraz, Şükrü Efendi de Dengbej Uso gibi konuşuyor, diye düşündü. Dengbej, o savaş sözünü duymak istemiyor, diye onun

elini öpmeye kalktı. Poyraz böyle düşünürken Şükrü Efendi bahçelerin içine dalmış gözleri şeftalilerde tek başına gidiyordu. Poyraz, ötekiler ayakta durmaktan vazgeçip yandaki kayalığa gidip taşların düz yerlerine oturdular. Neden sonra Şükrü Efendi döndü, yüzü gülüyordu. Poyraz ve ötekiler Şükrü Efendi gelirken kayalıklardan inip onu karşıladılar.

Şükrü Efendi:

"Çok güzel, çok güzel, şeftaliler iyi cins, olgunlaşmış, şeftali tatmamışlara, tatmışlara, çocuklara iyi bir bahçe bıraktım. Size bir kere daha söyleyeyim, böyle bir şeftali dünyada bile az var. Şeftalinizin kıymetini bilin."

Kayaların oraya çekildiler, Şükrü Efendi şeftali bahçelerine biçtiği pahayı söyleyince Poyrazın nutku tutuldu. Bu fiyat beklemediği kadar çok bir fiyattı.

"İşçiler hemen şimdi toplamaya başlayacaklar. İki günde biter, parayı kime vereceğim?"

"Poyraz Beye."

"Poyraz Bey parayı aldığınıza dair bana bir kağıt verir misiniz?"

"Veririm tabii. Baş üstüne. Köye gidelim, doktorların muayenehanelerinde kağıt var, kalem var."

Doktorlara gittiler, doktorlar karşılıklı koltuklara oturmuşlar tartışıyorlardı. Onlar içeriye girince ayağa kalkıp, "hoş geldiniz," dediler, yer gösterdiler.

"Şeftalilerin parasını aldığıma dair bir kağıt vereceğim Şükrü Efendiye."

"Buyurun masaya, kağıt da var, kalem de. Buyurun."

Doktor Halil Rifat kalktı, Poyraza koltuğu gösterdi. Poyraz koltuğa oturdu, Şükrü Efendiden şeftali bahçeleri karşılığı para aldığını yazdı, yazdığını da okudu.

"Adadaki bahçelerin hepsini bu paraya satın aldınız," diye güldü doktor Salman Sami.

"Hayır efendim, sadece ağaçların üstündeki bu yılki şeftalileri satın aldım."

"Bu ne kadar çok para."

"Şeftaliler çok değerli bir şeftali türü. Güzel kokulu bir türdür. İnsan bu şeftaliden bir tane yerse bütün bedeni mis gibi

şeftali kokar. İnsan çiçek açmış bir şeftali ağacı gibi yürür. Efendim, ben kalkayım da ırgatlara toplama haberini vereyim. Bir de şeftali tatmamışlara, tatmışlara, çocuklara ayırdığım şeftali bahçesini göstereyim de o bahçeyi toplamasınlar, çocuklara da söyleyin çok yemesinler ne olur, bütün adayı kokuturlar, onların ötürüğünü doktorlar bile kesemezler. Bizim buralar ishal sözcüğünü bilmezler. Bizde buna ötürük derler. Şeftali ötürüğü de üzüm ötürüğünden bin beterdir."

Hep birlikte iskeleye geldiler. Irgatlar kanepelere, sedirlere, yerlere yayılmışlar, Şükrü Efendiyi bekliyorlardı. Gelenleri görünce hep birden ayağa kalktılar.

Şükrü Efendi:

"Şu iskeledeki meyve sandıklarını, küfeleri alın da şeftali bahçelerine gidelim, hemen toplamaya başlayalım," diye buyurdu. Irgatlar koşuşup teknelerden çıkardıkları küfeleri, sandıkları yüklendiler, bahçeye yürüdüler, hemencecik de şeftalileri toplamaya koyuldular. Uzun boylular, şeftalileri dallardan alıyor, ellerindeki sepetlere dolduruyor, yanlarında gelen ırgata veriyor, ırgat da küçük sepetteki şeftalileri küfelere sandıklara yerleştiriyordu. Irgatlar şeftalileri dallardan ustalıkla alıyorlar, yanlarındaki küfeye, sandıklara şeftalileri yerleştiren ırgatlara veriyorlardı.

Birden öteki uçtaki bahçeden bağrışmalar, çocuk çığlıkları, kadın sesleri geldi. Torbasını, kazanını, tenekesini, herkes evinde ne bulmuşsa almış şeftali bahçesine gelmişti. Çocukların kimi ağaçların üstünde, kimi yerde, kimi ağaçların gövdesine tırmanmakta. Kadınlar yetişemedikleri dalı eğmekte, kimi kamış kargılarla dallardan şeftalileri koparıp yere düşürmekte. Bu hayhuy günbatımına kadar sürdü. Irgatlar da bahçelerin yarıya yakınının şeftalilerini toplamışlar, kayaların altındaki düzlüğe geçmiş dinlenmeye başlamışlardı. Biraz sonra yanlarında getirdikleri azıklarını yiyecekler, oturdukları toprağın üstüne uzanıp uyuyacak, yarın sabah da erkenden uyanacaklardı.

Şükrü Efendiyle doktorlar, Ağaefendi, Nişancı, Baytar, ötekiler, başta Melek Hatun, öteki kadınlar, ırgatların yanından yukarıya, daha çok kadın, çocuk bağırtıları gelen adalılara bırakılmış şeftali bahçesine gidiyorlardı. Bahçeye yaklaştılar baktı-

lar ki ağaçlarda ne şeftali, ne yaprak, ne dal kalmış, bahçe bir kırıma uğramış gibi.

Doktor Salman Sami, cık cık yaptı, başını bir o yana, bir bu yana salladı, yüzü kırıştı:

"Bu bahçeden Cengiz Hanın orduları geçmiş," dedi. "Bir ırgatların topladıkları yere bakın, bir tek yaprak bile kopup yere düşmemiş. Bir de..."

Önlerinden ellerinde şeftali dolu sepetler, torbalar, tenekelerle iki büklüm kadınlar, çocuklar geçiyordu.

Doktor Salman Sami:

"Şunlara bakın, Cengiz Hanın askerleri mübarekler. Şeftali bahçesini harap bahçe yapmışlar, yakında göreceksiniz," diyordu. Ne diyordu bu Cengiz Hanın ordusu için, "ötürgen," diyordu. "Ötürgen olacaklar ötürgen." Doktor, ötürgen sözünü söylemeyi çok sevmişti.

"Doğru, yarın bütün adayı kokutacaklar. Vay başımıza gelenlere!"

Çınarların altına geldiler.

Ağaefendi:

"Bu akşam bize buyurmaz mısınız? Bu geceyi bizde de geçirebilirsiniz. Bizde misafir odası da var. Poyraz Bey, muhterem doktorlar, Baytar Bey, sizler de buyurmaz mısınız?"

"Baş üstüne," dediler.

Ağaefendi sevindi.

"Nişancı sen de, Efe sen de."

"Bizim işimiz var efendim."

Şükrü Efendi:

"Affınızı dilerim efendim, ben ancak teknemdeki yatağımda uyuyabilirim."

Ağaefendinin evine yemeğe çağrılılar, oraya yürüdüler.

Hançerli Efe Nişancının elini tuttu, kulağına eğildi:

"Onu gördüm," dedi, "o adamı."

"Abbası arayan kişi mi?"

"Ona benziyordu."

"Nereye gitti?"

"Irgatların içindeydi."

"Bu adamlar gelip gelip gidiyorlar. Her gelişlerinde de Abbası arıyorlar. Abbas kim?"

"Bilemem ya buraya gelenlerin hepsi biribirine benziyordu, çarktan çıkmışlar gibi. Bir seferinde beş mi, altı mı, yedi mi adam geldi, hepsi de kapkara giyinmiş, hepsinin de yüzü kapkara, hepsinin de gözleri, kulakları, burunları, saçları, bıyıkları, elleri biribirine benziyordu. Konuşmaları, yürümeleri, gülüşleri, bütün hareketleri biribirine benziyordu. Teker teker gelenler de biribirlerine tıpatıp benziyordu. Sarı saçlı, sarı bıyıklı, burunları da kemerli. Bence hepsi de çöl adamı. Ehemmiyetli bir adamı arıyorlar. Poyraz, Sarıkamıştan sonra Urfa çölünde Fransızlarla döğüşmedi mi?"

"Döğüştü."

"İstiklal Harbi Madalyasını orada almadı mı?"

"Aldı."

"Kedinin adını Abbas olarak kim koydu?"

"Kedi Vasilinin, Poyraz adaya gelmeden o kediyle bu Vasili adadaymış, buraya saklanmış, kamışların içine, Poyraz da adaya gelince üçü burada buluşmuşlar, kedi, Vasili, Poyraz kardeş olmuşlar."

"Öyle olmuşlar ya o belli, Poyraz kim yok kimse yok ıssız adaya ne için gelmiş de sığınmış? Poyraz, söyle, İstiklal Harbi Madalyalı bir zabit, bir kahraman, istediği yerde yaşar, istediği yerde çalışırdı. Hem de yaşı küçük, niçin gelmiş bu ıssız adaya?"

Poyrazın yaşı üstünde epeyce tartıştılar, sonunda yirmi bir yaşta anlaştılar.

Şeftali bahçelerine yürüdüler. Bahçelere dalmış ırgatlar bütün hızlarıyla şeftali topluyor, şeftaliler küfelere, sandıklara dolduruluyor, teknelere götürülüyordu. Bahçelerin dışında bir süre bekledikten sonra bahçelere yürüdüler, ırgatların arasına daldılar, her ırgata baktılar. Irgatların içinde o adama benzer hiçbir adam yoktu. Bahçelerden yukarıya, adalılara ayrılmış bahçeye çıktılar. Daha çocuklar şeftali ağaçlarının üstündeydiler. Bu gidişle ağaçlardan düşecekler, eeh, birazıcık telefat verecekler di ya olsun, hiçbir kıymeti yoktu. Savaşlarda her aile kim bilir ne kadar telefat vermişti. Büyük bir ağacın üstüne çıkmış bir çocuk çabuk çabuk şeftalileri dallardan koparıyor, aynı hızla da ağzına sokuyor, çekirdeği de uzaklara fırlatıyordu. Orada bir süre durdular, bu çocuğu hayretle seyrettiler, çocuğun elleri, ağzı makina gibi işliyordu.

"Bu çocuğun hali duman," dedi Hançerli. "Bu gece yarısı yataktan çıkıp doğru deniz kıyısına."

"Niye deniz kıyısına," diye sordu Nişancı.

"Niye olmasın, bu çocuk akşama, üstüne çıktığı ağaçta bir tek şeftali koymayacak, hepsini gövdeye indirip eve gidecek, gece yarısı karnı ağrıyacak, ötürgen olacak, deniz kıyısına sabaha kadar inip çıkacak."

"Niye deniz kıyısına, yıkanmak için mi?"

"Yok canım, götünü çakıltaşlarıyla silmek için."

"Niçin denizde yıkamıyorlar?"

"Köyde akarsu, çay, ırmak varsa çakıltaşıyla, çakıltaşı yoksa otla, yaprakla, yalnız aptes alan yaşlılar ibrikle çatlamaya çıkarlar."

Gülüşerek köye dönerken iki kayanın arasına oturmuş bir adam gördüler, ona doğru döndüler, adam onları gördü, gelip başında durdukları halde, çenesini dizinin üstüne koymuş adam, başını kaldırıp da onlara bakmadı.

"Selamünaleyküm."

"Aleykümselam," derken adam istifini bozmadan, başını kaldırmadan: "Birini mi arıyorsunuz?" diye sordu. Adam, karşılık vermeden ayağa kalktı.

"Seni geçen geldiğinde de görmüş, sonra gözden yitirmiştik."

"Ben buraya ilk olaraktan geliyorum."

"Ben de ikinci olaraktan görüyorum. İlk olarak diyorsan, öyle olsun."

"Ben seni ırgatların arasında görünce şeftali toplamaya gelenlerin başı sandım," dedi Hançerli Efe. Adam Hançerli Efeye dalmış gitmiş, onu tepeden tırnağa süzüyordu.

"Sen bizim adamıza ne için geldin, bir hacetin varsa söyle de görelim."

"Sağ olun kardeşler, size söylemeyim de kime söyleyim, ben bir zabiti arıyorum."

"Hıım, sen Abbası mı arıyorsun, geçen sefer gelen adam, sana benziyordu, hık demiş de sen onun burnundan düşmüşsün, ne yapacaksınız Abbası?"

Adam bir süre duraladı, düşündü, sonra da konuştu:

"Abbas anasına babasına küsmüş, ondan sonra da terki diyar etmiş."

"Sen onun neyi olursun?"

Adam hazırdı, hemen cevap verdi:

"Amcası oğlu olurum."

"Senden önce gelen adam?"

Adam bu soruya hemen cevap veremedi, bocaladı, "O da, o da," dedi durdu düşündü, "o da, o adamı tanımıyorum, bilemiyorum."

"Abbası görmek mi istiyorsun?"

Adam heyecanlandı, sevindi, sevincini belli etmek istemiyordu:

"İstiyorum." Biraz kendine geldi, "Onu bulursam, anası babası, kardeşleri, herkes sevinecek."

"Haydi gidelim."

Nişancı önde, ötekiler arkada çınarların altına yürüdüler, çeşmenin öbür yanına oturmuş Vasiliyi gördüler. Yaklaşınca onun ayak bileklerine sürünen Abbası da gördüler.

"Abbas nerde Vasili?"

Vasili bacaklarına sürünen Abbası eğilip kucağına aldı, "Al sana, işte Abbas. Abbası evlendireceksen, hava aldın, Abbasın çoktan gül gibi bir karısı oldu. Yakında da çocukları olacak. İstersen birisini sana veririm. Abbası ne yapacaksın?"

Nişancı eliyle, iyi giyinmiş, sivri bıyıklı, yeşil gözlü, uzun boylu adamı gösterdi:

"İşte Abbası bu arkadaş soruyor, Abbası."

"Ne yapacakmış Abbası, bu arkadaş geçen sefer geldiğinde de Abbasla tanışmak istemiş, ben de tanıştırmıştım, o da memnun olup gitmişti."

"Bu o arkadaş değilmiş. Tıpkı geçen sefer gelen arkadaşa benzemiyor mu?"

Elini adamın ceketine attı, ucundan tuttu kaldırdı, "Bak," dedi, "tabancası geçen sefer gelen adamın tabancasının tıpkısı."

Vasili:

"Geçen seferki adam kedinin adını kimin koyduğunu sormuştu. Bu da sordu mu?"

"Öyleyse ben de şimdi soruyorum," diye, bu iki büklüm duruşundan beklenmeyecek bir biçimde dikeldi adam, "şimdi soruyorum, kedinin isim babası kim?"

Vasili ayağa kalktı, onun karşısında dikeldi:

"Sana ne be arkadaş, benim kedimin adını kim koymuşsa koymuş, sana ne be birader."

Yabancının dikelmesi sönmüş, sesi inmiş, omuzları düşmüştü.

"Kusura kalma birader, merak işte."

"Geçende gelen sana tıpatıp benzeyen adam da sormuştu."

"O da benim gibi insan adından kedi adı olur mu, diye merak etmiştir. Ne var bunda?"

"Meraksa söyleyeyim. Meraksa merak. Tabancası senin tabancana benzeyen adama da söylemiştim, sana da söyleyeyim, ben Çanakkalede savaşırken benim arkadaşım vardı, biribirimizi çok seviyorduk. Ben yaralandım, ölüyordum. Kanım seller gibi akıyormuş, o beni sırtına almış, çok uzakta kalmış hastane çadırına yetiştirmiş. Hastanede kanımı durdurmuşlar, canımı kurtarmışlar, o Erzurumlu arkadaşımın adı neyimiş, o canımı kurtaran adamın adı Abbastı, Abbas, anladın mı, bu kedinin adı Abbas. Onun adını her daim anmak için Abbas koydum adını. Kediye Abbas, Abbas dedikçe Abbas geliyor aklıma."

"Anladım birader, sağ ol birader."

"Buyur otur."

Nişancı:

"Siz oturun, biz şeftali bahçelerine kadar gidip döneceğiz, çocuklar bizim bahçeye ne yaptılar, bir bakıp da gelelim."

Yola düştüler:

"Söyle efem, bu adam tıpkı o adam, o ama o değil. Bu adam bizim yakamızı bırakmayacak. Belki de Poyrazı bir yerde kıstırıp onun icabına bakacak. Ya da bu gelenlere benzer başka adamlar gönderecekler. Kim fırsatını bulursa. Bu Poyrazın da sözüm ona her şeyi apaçık, bir de kapalı, öyle kapalı ki mübarek sır küpü. Bütün geçmişini önüne gelene anlatıyor da, bu adamlar neci, biribirlerine benzeyen kara adamlar, sarı adamlar gelip gelip gidiyorlar, hepsi de tabancalı, hepsi de Abbası soruyor, bu neci, Abbas kim?"

Hançerli Efe bir süre konuşmadı, uzun adımlarla şeftaliliğe yürüdü, Nişancı arkasından geliyordu. Neden sonra, şeftaliliğe yaklaşırlarken Hançerli durdu, geriye döndü:

"Bu iş çok ciddi bir iş ben bilirim, Abbasın kanına susamışlar. Ben buraya gelmeden de bu adamlar buraya geliyorlarmış. Senin adın Abbas mı, Abbasa çok benziyorsun da."

"Benim adım Abbas değil, hiçbir zaman da Abbas olmadım."

"Kim bu Abbas, benim burnum bu adada bir Abbas kokusu alıyor."

"Belki doktorlardan biri Abbas, onlar Abbas değilse koskocaman doktorlar, bu avuç içi kadar adaya neden gelmişler de yerleşmişler?"

"Burada doktorluk yapmışlar, bu adayı da çok beğenmişler."

"Yurtlarını yuvalarını bırakmışlar, bunun için de buraya gelmişler, öyle mi?"

"Onlar buraya ne için gelmişler bilemem."

"Şu kayalığın oraya gidelim de, şu ağacın altına oturalım da konuşalım."

Kayalığa gittiler, kayalara sırtlarını dayayıp oturdular, konuşmaya başladılar. O kadar konuştular ki, vaktin nasıl geçtiğini bilemediler.

"Anlaşıldı," dedi Hançerli Efe, "anlaştık. Şimdi adamın yanına varacak, onu pınarın başına götürecek, orada onun ifadesini alacak, bu adamların burada neden dolaştığını anlayacağız."

"Oldu," dedi Nişancı, "tamam, onun ifadesini ben alacağım. Ona, ne biliyorsa az bir zamanda söyletirim. Dayak atmadan, işkence etmeden, kötü bir şey söylemeden, onu bülbül gibi söyleteceğim."

"Nasıl söyletirsin Nişancı, insanoğlunu konuşturmak kolay mı sanıyorsun?"

"Ben insan ustasıyım, insanoğlu nasıl, niçin konuşur bilirim."

"Sen bir de balık, bir de deniz ustasısın Nişancı. Sen balıklarla, denizle karşı karşıya oturur da konuşurmuşsun. Daha da neler neler anlatıyorlar senin için. Hele senin Sultan Hatun bi-

zim hatuna neler anlatmış, sen bir sihirbazmışsın, istediğin insanı büyüler, yılanı, kaplanı, valiyi, paşayı, padişahı ele geçirirsen, onu bile büyülermişsin. Doktorları büyülemişsin de onun için burada kalmışlar."

"Bu söylediklerin doğru değil," dedi Nişancı, "yalnız, balıklarını bana göndersin diye denizi büyülediğim gerçektir."

"Bir de denizle konuşurmuşsun, o da sana en çok balık olan nişanların yerini söylermiş. Sen de gider denizler ermişi Hızır Aleyhisselamdan da daha çok balık tutar, tekneni ağzına kadar doldurur gelirmişsin. Demek koskocaman denizi büyüledin ha?"

"Büyülerim ben, denizler ermişi Hızır bana el verdi, ben de denizi büyüledim."

"Peh, peh, peh, aşk olsun, sana bu hüneri demek Hızır verdi öyle mi?"

"Öyle diyorlar."

"Bıreh, bıreh, bıreh, aşk olsun sana."

"İşte ben o adamı da konuştururum, adam neyin nesiymiş öğreniriz."

"Bari, elin değmişken, şu Poyrazı da konuştur da, başında ne belalar dönüyor, onu da öğrenelim."

"O kolay."

"O adamı hemen aramıza alıp pınara gidelim."

Hançerli Efe Nişancıya çok güvenmişti, o sarışın adamı konuşturacak, böylelikle de sarı adamların gizine varacaklardı. Bir koşu çınarların altına vardılar o adam yoktu. Bir sedire uzanmış Vasiliyi kaldırdılar:

"O adam nereye gitti?" diye böğürürcesine sordu Hançerli Efe.

"Buradaydı," dedi Vasili gözlerini oğuşturarak, soğukkanlı.

"Nereye gitti bu adam?"

"Kim?"

"Kediyi soran. Sen söylemedin mi ona Abbas kedinin adı, senin canını kurtaran Erzurumlu arkadaşının adı olduğunu. Bunlar, bir Abbas arıyorlar ya yana yana, karşılarına da hep şu uykucu Abbas kedi çıkıyor. Nereye gitti o?"

"Az önce buradaydı, nereye gider, kuş olup da havaya uçmadı ya. O işçilerle gelmedi mi?"

"İşçilerle birlikte geldi," dedi Vasili. "Ben onu iskelenin üstünde işçilerin arasında gördüm, bu adam bu işçilerin arasında ne geziyor, diye de düşündüm. Sonra da kendi kendime dedim ki, bu belki Şükrü Efendinin ortağıdır, ortağı değilse de akrabasıdır. Şükrü Efendiye sormalı. Bir de bahçelerde çalışan işçilerin arasına bakmalı, orada yoksa Şükrü Efendiye sormalı. Nereye gidecek, buradadır."

Üçü birden, arkalarında da Abbas kedi, bahçelere yollandılar, üçü üç yerden çalışan işçilerin aralarına daldılar. Şeftaliler koparıldığında işte böyle güzel kokar. Ne kadar işçi varsa, adam kılık değiştirmiş diye, her işçiye teker teker baktılar. Çalışanlar, bu tuhaf üç adama bir hoş bakıyorlardı.

Üç adam bahçelerden çok bozuk çıktılar, çınarların altına gelince Şükrü Efendiyi doktor Salman Samiyle oturur buldular. Hemen adamı sordular, Şükrü Efendi böyle bir adamı görmediğini söyledi. Onlarla birlikte teknelerden iskeleye çıkmıştı adam, Abbası sormuştu, onlar da Abbas kediyi göstermişlerdi. Adamın kılığını kıyafetini, saçını, bıyığını, gözlerini, onu tepeden tırnağa tarif ettiler, Şükrü Efendi böyle bir adamı hiç görmemişti.

Şeftaliler toplandı bitti, teknenin biri tepeleme şeftali küfeleri, meyve sandıklarıyla doldu. Bu tekneler adaya birkaç sefer daha yapacaklar, geriye kalan şeftalileri de alacaklardı.

Bu adam nereye gitmişti? Böyle bir adam adada nereye saklanabilirdi? Adada herkes, kadınlar, çocuklar, işi gücü bırakmışlar, köşe bucak, bütün adayı tarıyorlardı. Bu aramalar üç gün sürdü, yel değirmeninin, çalılıkların altına, ağaçların doruklarına, büyük küçük mağaralara, boş evlerin hepsine, her yere baktılar. Yer yarılmış da adam yerin dibine batmıştı. Herkes adamı adada bulmaktan umudu kesmiş, yalnız Hançerli Efe umudunu şu kadarcık olsun yitirmemişti. O adam bir yerlerden nasıl olsa çıkacaktı. Sabahları erkenden çıkıyor, keskin gözleri her yerde, kulağı kirişte, en küçük bir çıtırtı duysa soluğu orada alıyordu.

Poyraz Musa kendisini öldürmek için gelen, adada yitip giden, bütün adada yaşlı, çoluk çocuk, Musa Kazım Ağaefendiden dokuduğu kilimi bırakarak gelen Şerife Hatuna kadar herkes bu adamı aramaya çıkmıştı, adamın adada yitişi dillere düşmüştü,

yakında bu olay bütün kasabada, köylerinde de duyulacak, onun öldürülmesini bekleyecekler, kimisi üzülecek, kimisi sevinecekti, işte Poyraz buna üzülüyordu. Zehra da canını dişine takmış sabah erkenden üzüntülü bir yüzle Nesibeyle birlikte evden dışarıya çıkıyor, başını bir kez yerden kaldırıp onun evinden yana bakıyor, sonra da hemen indiriyordu. Biliyordu, bu kız bu işlere üzülüyor, kahroluyordu. Bereket versin, şeftali paralarını dağıtma işi vardı da, adamı arama işi gün geçtikçe kül bağlıyordu.

Poyraz Musanın isteği üstüne, adanın erkekleri, aralarında bir tek kadın vardı, o da Melek Hatun, doktorların yerinde toplandılar. Bu toplantıda yitik adamdan hiç söz etmediler. Bundan önceki toplantılarda hep yitik adam konuşulur, onun nereye gittiği üstüne her kişi birkaç düşünce üretirdi.

Sözü önce Hüsmen aldı:

"Şükrü Efendiden alınan paralar adalılara dağıtılacak. Nasıl dağıtılacak, mesele bu." Poyraz Musanın öğrettiği biçimde konuşuyordu Hüsmen. "Önce şunu düşünelim, fert başına dağıtsak paraları, olmaz, diyelim bir evde dokuz baş insan var, insan başına olursa, haksızlık olur, öteki evde de bir baş insan var, ötekinde de iki baş. Bende de beş baş insan var. Kişi başına göre dağıtırsak haksızlık olur. Ona göre?"

Tartışma kısa sürdü, para ev başına dağıtılacaktı. Buna ilk olaraktan kaçak Hasan karşı koydu, "Bana bu adada yapılmayan iyilik kalmadı. Benim hakkımı da, öteki arkadaşlara dağıtılacak paranın içine koyun."

"Bizimkileri de öyle yapın," dedi doktorlar.

"Lena Anayla benimkini de," dedi Poyraz.

"Bizim evi de çıkarın listeden," dedi Ağaefendi.

"Bizi de çıkarın," dedi Şehmus Ağa.

"Bunu kabul edemeyiz," dedi Hüsmen.

Kalanlar da hep birden:

"Bunu kabul edemeyiz," dediler.

Şerife Hatun, "Daha kilimler satılmadı ya satılacak," dedi.

Bundan sonra iş tatlıya bağlandı.

Şükrü Efendi paranın adalılara dağıtılacağını bildiği için onlara bir torba bozuk para vermişti. Hüsmen ev ev dolaşarak paraları dağıttı.

Bir hafta sonra incirler olgunlaştı, Şükrü Efendi üç tekneyle gene denizde gözüktü. Tekneler geldi iskeleye yanaştı. İskelenin sağ yanında Nişancı, solda Hançerli Efe, ırgatların teknelerden atladıkları yerde de Vasili bekliyordu. Bu üç kişi şahin gözleriyle ırgatların arasından çıkacak beli tabancalı sarı adamı görmeyi umuyorlardı. Tekne boşaldı, o adam çıkmadı.

Hançerli gitti çeşmenin başına sedire oturdu, ötekiler de yanına geldiler. Hançerli Efe, "Vasili sen şu tekneyi ara, Nişancı sen de şunu." Tekneleri eliyle gösterdi, "Teknelerin her yerine bakalım, oralara saklanmış olmasın." Üçü üç yerden teknelere daldılar, baştan sona teknelerde aramadık yer bırakmadılar. Elleri boş, yüzleri asık teknelerden dışarıya çıktılar. Onlara kimse teknelerde ne aradınız diye sormadı. İncirli koyağa, Hüsmenin öncülüğünde giden ırgatların arkasından gittiler. Bu seferki ırgatların çoğu on iki, on beş yaşlarında bir deri bir kemik zayıf çocuklardı. İncirliğe gelince çocuklar koşarak incirlere çıktılar. Çıkar çıkmaz da her biri büyük sarı birer incir kopardılar gövdeye indirdiler. Nişancı, "Herhalde bu çocuk ırgatların da adetleri böyleymiş," dedi.

Çocuklar çabuk çabuk incirleri toplayarak ellerindeki sepetlere dolduruyor, iplere bağlı sepetleri aşağı indiriyorlar, o sepetleri alan ırgatlar yere serdikleri incirleri oradan alıyor, bir sıra incir, bir sıra incir yaprağı koyarak ambalaj sandıklarını dolduruyor, sandıkların ağızlarını da çiviledikleri tahtalarla kapatıyorlardı.

Önde Hançerli, arkasında da ötekiler, bir koşuda yukarıya çıktılar, yukardaki incir ağaçları adalılara bırakılmıştı, vardılar ki köyün bütün çocukları kız, erkek incir ağaçlarının üstünde, köyün bütün kadınları da ağaçların altında. Kadınların aralarında Melek Hatunla Şerife Hatun da var. Adanın çocukları daldan dala geçiyor, bir yandan kopardıkları incirleri atıştırıyorlar, bir yandan da sepetlerini dolduruyorlardı. Kadınlar da ellerindeki kamış kargılarla dalları yetişebilecekleri yerlere kadar indiriyor, kolaylıkla incirleri alıp yiyorlardı.

Nişancı:

"Şu incirlere bakın," dedi, "götlerinden bal akıyor, cennet meyvesi. Doktorlar, Poyraz, Musa Kazım Ağaefendi böyle bir

adaya gelmesinler de ne yapsınlar? Götlerinden bal akan incirler, sarı, kehribar gibi incirler, ne yapsınlar?"

Nişancının konuşurken ağzı sulandı, birkaç kez yutkundu. Bu da Vasiliyle Hançerlinin gözünden kaçmadı.

Hançerli Efe:

"Nişancı," dedi, "haydi bakalım göster marifetini, denizleri, balıkları büyülediğin gibi şu ağaçları büyüle de önümüze eğilip götlerinden bal damlayan incirlerini bize sunsunlar."

Nişancı:

"Olur," dedi, senin gül hatırın için bu Nişancı neler yapmaz ki. Bak, bak şu kadınların içine bak."

"Uzatma, baktım. Çabuk ol, ağzım öyle sulandı ki ada seller altında kalacak. Kehribar sarısı, götlerinden bal damlayan cennet meyvesi işte karşımızda."

"Karşımızdaysa benim de büyüm yanımda. Görmüyor musun o kadınları, bizim hatun da içlerinde, bak, bak, ellerinde sepetler var. O sepetlerden birini kap da getir."

Hançerli kadınların yanına gitti, "İçinizden bana sepet verecek hatunlar hatunu bir hatun çıkar mı?"

"Çıkar, " dedi Zehra, "al, bizde iki tane, bak, Nesibede de var."

"Sağ ol var ol güzel kızım. Allah ne muradın varsa versin," dedi Hançerli Efe.

"Amin," dedi Zehra.

Nişancı, Efenin elinden sepeti kapar kapmaz en iri, dalları incirleri götüremez olmuş az ilerdeki ağaca koştu, ağaca bir sincap gibi tırmandı, en iri dalın üstüne oturdu, elleri makina gibi işledi, yandan yönden, arkadan önden incirleri kopardı, gene bir sincap çevikliğiyle ağaçtan indi:

"Buyurun. Çabuk yiyin ki gene ağaca çıkayım."

Hançerlinin elindeki sepete uzandı, içinden bir incir kaptı soymadan, üç ısırışta yedi. Ötekiler ona hayretle baktılar.

"Çabuk bitirin sepeti. Bakın aşağıdan bütün ada erkekleri geliyor, bana verin de sepeti, onlara da götlerinden bal akan kehribarlardan toplayayım."

Hançerli sepeti kaldırdı, içindeki incirleri çimenlerin üstüne döktü.

"Al sepetini çık büyülediğin ağaca."

Nişancı sepeti Hançerlinin elinden aldı, az önce indiği büyük incire yürüdü, genç bir kedi gibi ağaca çıktı, daha kalın bir dalın üstünden incirleri koparmaya başladı. Sepeti doldurur doldurmaz da ağaçtan kayarak indi, sepeti çimenlere dökülmüş incirlerin üstüne boşalttı, yeniden ağaca koştu. Hançerliyle Vasili bir yandan gözlerini Nişancıdan ayırmazken, bir yandan da incirleri midelerine indiriyorlardı, açlıktan kırılmış gibi.

Köylüler yanlarına gelinceye kadar Nişancı ağaçtan çimene, çimenden ağaca gelip gitmişti ya ne kadar gelip gittiği belli değildi. Çimenlerin üstünde büyük bir incir yığını olmuştu. Kadınlar ve çocuklar da kendi işlerini bırakmışlar, o büyülü ağacın yöresini sarmışlardı, elinde sepet ağaçtan çimene, çimenden ağaca mekik dokuyan Nişancıyı seyrediyorlardı. Gelen köylüler de, başta Musa Kazım Ağaefendi, doktorlar, Poyraz, Baytar, ötekiler gelmiş çimenlerin üstünde durmuşlar, gözlerini Nişancıdan ayırmıyorlardı.

Doktor Salman Sami yeni gelenlerden ayrılıp, elinde dolu sepetle çimene doğru koşturan Nişancının önünü kesti, "Dur, yeter," dedi, "bak, tepeleme incir toplamışsın," dedi, "kim yiyecek bu kadar inciri, bu kadar inciri hepimiz toplanıp yiyecek olsak mide fesadına uğrarız."

"Yoksa hepimiz ötürgen mi oluruz doktor?"

"Ötürgen oluruz Nişancı Veli."

Sepeti Nişancının elinden aldı, götürdü incir yığınının üstüne döktü, çimenlerin de üstüne oturdu, yığından bir incir alıp ağzına götürdü, "Gel de şuraya, yanıma otur Nişancı," dedi, elini yere vurarak, "şuraya otur." Nişancı da onun elini vurduğu yere vardı oturdu. Doktor, yığından bir incir alıp Nişancıya uzattı. Ötekiler de incir yığınının yöresine oturup bir halka oluşturdular ve incirlere saldırdılar.

Nişancı:

"Yiyin arkadaşlar," dedi, "bu ağacın daha onda birini toplayamadım."

Herkes hem konuşuyor, hem atıştırıyordu.

Nişancı:

"Yiyin kardaşlar," diyordu, "şişinceye kadar yiyin, ben bu yaşa geldim, şu koca Anadoluda hiçbir yerde böyle bir incir görmedim, götlerinden bal akan. Yiyin kardaşlar yiyin, afiyetle yiyin."

Herkes o kadar çok yedi ki, yığın kahramanca dayandı. İçlerinde en çok da Şükrü Efendinin elleri, ağzı işliyordu. İnciri her ağzına götürüşte, "Oooh," diyordu, "dünyanın hiçbir yerinde böyle bir incir bulunamaz. İnsan, böyle her yeri bal olmuş bir malı satmaya kıyamaz. Ama biz satıyoruz. Ne yazık, ne yazık."

"Ne yazık," dedi Ağaefendi, "bizim Giritte bile belki de böyle bal, bal, bal..." sesi titriyordu, zorla da olsa, "bal, bal akan böyle incirler olamaz," diyecekti, diyemedi.

"Dünyanın hiçbir yerinde olamaz," dedi Nişancı.

Ağaefendi netsin, neylesin, içinden bir ya sabır çekti. Kendi diliyle düşmüştü Nişancının ağzına.

"İşte bizim cennet adamız budur, böyledir. Çok yakında narı da, üzümü de olgunlaşacak. Narı da, üzümü de değil Giritte, dünyanın da hiçbir yerinde yoktur."

Ağaefendi şu şımarık adama bir cevap verirdi ki, Nişancı mı, ne zıknabut, gider şu ağacın gövdesine yapışırdı. En azından ulan hırpo, gelmişsin adaya, ulan büyücü, ulan sihirbaz, ulan asker kaçağı, gelmişsin bir avuç adacığa kendini Sultan Süleyman ilan ediyorsun. Ulan sen kimsin, beş paralık adamsın da bana hakaret etmek için Giriti ağzına alıyorsun. Durmadan içinden ya sabır, ya sabır çekiyordu. Ağaefendi o kadar kızmıştı ki, herkes bunun farkındaydı.

Herkes incirleri soymadan yiyor, bir Ağaefendi yığından inciri usulca alıyor, ince ince soyuyor, ince dilimler yapıyor, öyle yiyordu. Nişancının ağzından Girit sözcüğü çıkınca Ağaefendinin yüzü allak bullak oldu, elinde incir öyle dondu kaldı.

Durum kötüye gidiyordu, şu Nişancı da, sana ne ulan herkesin Giritinden. Adam bir Girit diyor da ağzından binbir Girit çıkıyor. Ne istersin sen adamın Giritinden? Nişancı da işi anlamıştı ya ne yapabilirdi, iş işten çoktan geçmişti, yalvarırcasına Poyraza baktı.

Poyraz:

"Dünya çok büyük, o kadar büyük ki, bizim adamızın Türkiye haritasında bile yeri yok. Karınca Adası güzel ada, cennet ada, ama Girit adasının dünyada eşi az."

Ağaefendi başını göğsüne düşürmüş, kederli, hüzünlü bir yüzle yere bakıyordu.

Doktor Salman Sami, Ağaefendinin acısına, onun donmuş kalmış eline bakınca derinden acındı. Her hali soyluluğunu gösteren adama yürekten üzüldü:

"Ağaefendi oralıdır diye demiyorum, Giritle dünyadaki hiçbir kara parçası mukayese edilemez. Çünkü dünyanın büyük medeniyetlerinden birini Girit yaratmıştır, hem de Akdenizin ortasında bir adada. Ne demektir bu, şu demektir, Girit toprakları o kadar verimlidir ki, orada dünyamız sayılı medeniyetlerinden birini yaratmıştır. Biz Pariste Tıbbiyede okurken Giritli arkadaşlarımız Giriti öyle bir anlatırlardı ki, biz onları lalü ebkem dinlerdik. Ağzına kadar çiçek dolu ovaların kokulu meyveleri, havası suyu ve insanlarının çok uzun yaşamaları... Mısır medeniyeti niçin o kadar büyüktür, çünkü orasının toprağı da Giritin toprağı gibidir. Dünyadaki bütün insanlığı insan yapan medeniyetler hep verimli topraklar üstünde yeşermişlerdir. Giritli arkadaşlarımız derlerdi ki, Giritte doğanlar, orada yaşayanlar, büyüyenler başka diyarlarda zor yaşarlar. Girit, görenlere, yaşayanlara göre bir dünya cennetidir."

Doktor Salman Samiden sonra sözü Baytar aldı, Girit üstüne öyle bir döktürdü ki, herkes Giriti görmüş gibi oldu. Oysa Baytarın anlattığı yer Girit adası değil Vandı, Akdeniz de Van Gölüydü. Ağaefendi bile hayret etti Baytara, o kadar güzel, yerli yerince anlattı ki Giriti, tam yüreğinin köküne kadar yaşamış ya da duyumsamış, yeniden yaşamış oldu Giriti.

Onun ardından Hüsmen aldı sözü, Girite üç kez gitmişti. Yunanistanda Giritin üstüne hiç yer yoktu. Cennet dediğin Girittir işte. Bizim Karınca Adasını bin kez büyült, bin beş yüz, iki bin beş yüz kez büyült, bin bin, işte o kadar büyült, o kadar büyük yerdir Girit, cennetliği de cabası. Bu Hüsmen de, bu kaba köylü de ne kadar çok biliyordu Giriti. Hüsmen sözlerini bitirdi gitti, başını şimdiye kadar yerden kaldırmamış Ağaefendinin karşısına oturdu. Hüsmen söze başlar başlamaz Ağaefendi başını yer-

den kaldırmış, gözlerini Hüsmenin yüzüne dikmişti. Ne demişti Hüsmen, Girite üç kez gittim demiş, dilinden ballar akmıştı. En son sözü kadınların arasından ayrılıp erkeklerin içine gelen Melek Hatun söyledi, bir Girit dağını anlattı, anlattığı dağ Rumların İda, Türklerin Kazdağı dediği dağdı. Melek Hatun bu dağı birkaç kez düşünde görmüş, Ağaefendi de o dağdaymış. Dağın güzelliğinden, kokusundan, insanların güzelliğinden, iyiliğinden dolayı da kimse bu dağa bakmaya kıyamıyormuş. Melek Hatun bu bin pınarlı, menekşe, yarpuz, püren, mersin kokulu dağı düşünde değil de, gitmiş orada dağın toprağını koklamış gibi anlatıyordu. Oradaki herkes Melek Hatunun düşünü değil de Giritin dağını gitmiş görmüş gibi anlatışına kapılmış, Melek Hatunun Girite ne zaman gittiğini düşünmeye başlamıştı.

Konuşmalar bittikten sonra hiç kimse de Melek Hatuna ne zaman gidip de geldiğini sormamıştı. Giritteki dağı o kadar gerçek anlatmıştı ki Hatun, onun anlattıklarının düş olduğunu unutmuş gitmişlerdi. Adalılar Ağaefendinin geldiği günden bu yana bu kadar yakınlıklarının sebebini şimdi anlamışlardı, bunlar Giritten tanışıyorlardı. Öyleyse Melek Hatun niye Giritin düşünü gördüm demişti?

Nişancının topladığı, yeşil, lekesiz çimenlerin üstündeki incir yığınını yemiş bitirmişlerdi. Ağaefendinin de yüzü gülmüştü. Kadınlar, çocuklar da ellerindeki sepeti, sepeti olmayanlar eteklerini, Şükrü Efendiden yürüttükleri meyve sandıklarını doldurmuşlar, konuşarak, gülüşerek köye dönüyorlardı.

Doktor Salman Sami Ağaefendinin yanına yaklaştı:

"Efendim, bugün bize buyurmaz mısınız, Karadeniz yemekleri yaptı bizim evdeki kadın. Çok lezzetli Karadeniz yemekleri yapıyor, bizim bilmediğimiz yemekler. Poyraz Beyi, Dengbej Usoyu da çağırdım. Baytar Bey, kaçak Hasan, Hüsmen, Melek Hatun da geliyor. Birkaç kişi daha. Hanımları çağırmadım. Çağırsak da, biliyorum, gelmeyecekler, Şükrü Efendi de geliyor. Narları, bağları da, Poyraz Bey, kovanların hepsini satın aldık ya dedi bana, olmaz, balın bir kısmını paylaştıktan sonra geriye kalanını satalım. Bu kışı çok iyi geçireceğiz, herkesin parası olacak, önümüzdeki yaza kadar kimse aç kalmayacak."

"Yemeğe Nişancı Veliyi de çağırırsanız memnun olurum."

Doktor bir tuhaf baktı.

"Çağırın, çağırın onu lütfen."

"Pekiyi efendim."

"Sağ olasınız doktor, ben böyle ilginç bir adamı hiç görmedim. Bu adamı ne zaman görsem içimi bir sevinç, bir mutluluk dolduruyor."

Doktor Salman Sami hemen hemen adada bulunan bütün erkekleri çağırmıştı. Eve ilk gelenlerden biri de Nişancı Veli olmuştu. Nişancı kapıdan içeriye girer girmez doktor Salman Sami onu kolundan tutarak bir köşeye çekti, kulağına eğildi, "Bak," dedi, "ben seni davetliler listesinin başına koymuştum, Musa Kazım Ağaefendiyi yemeğe çağırdığımda da benden seni çağırmamı istedi. Senin için, o dedi, şu yeryüzünde az görülen insanlardan biridir, dedi. O, dedi, kamil bir insandır o, dedi, bu dünyanın kurduyla kuşuyla, karıncası, eşekarısı, örümceğiyle barışık, her yaratığa yüreğindeki sevgiyle açık, az bulunur bir kişidir, dedi. O hiç ölmeyecek gibi, dünyayı bütün yüreğinin sıcaklığıyla kucaklamış adamın, şu kurşun geçirmez karanlıklar içinde ne zaman aydınlık yüzünü görsem içime gün doğuyor, dedi. İşte senin için böyle dedi Ağaefendi. Buyur şuraya." Onu köşedeki kadife koltuğa oturttu. Biraz sonra da içeriye Ağaefendi girdi, oradakiler hep birden ayağa kalktılar. Ağaefendi çabucak gitti, Nişancının yanındaki koltuğa oturdu. Ev yükünü alınca yemeğe başladılar, Karadenizli kadınlar öylesine güzel yemekler yapmışlardı ki, herkes bu güzel yemekleri yemekten mutlu oldu.

Ağaefendi yemekte karşısında oturan Nişancıdan gözlerini ayıramıyor: Bu adam hiçbir şeyi büyülemiyor, bu adamı gördüğü her şey büyülüyor, bu adam anadan doğduğu an büyülenmiş. Bu adam gün doğumundan gün batımına kadar her gün her şeyle büyüleniyor. Girit de bu dünyadan bir parçadır, nerde ne varsa, o, oradadır. Sorun aslında orada uygarlık yaratan insanlarda, öteki yaratıklarda, yaşamdadır. Bir çağda, bir toprakta bir uygarlık yaratılmışsa, o çağ, o toprak parçası için yıldızın parladığı andır. Şimdi neden o uygarlık yok o toprak parçasında? Düşüncesi Şükrü Efendinin sesiyle kesildi.

"Bağa iki usta kişi gönderdim, bağı ölçtüler biçtiler. Biz şimdiye kadar üzümü bu kadar güzel hiçbir böyle bağ görmedik, dediler. Bu üzüm fidelerini nerden bulmuşlar, şaşırdık, dediler. Çok, çok para kazanacağız bu bağdan. Şimdilik bu bağa fiyat biçmeyeceğim. Şimdi ne söylesem yalan olur, ben de gördüm bağı, ben de bunca yıl bağlardan üzüm alır satarım, böyle bir bağı, bu yaşa geldim, hiçbir yerde görmedim. Narlara gelince, bu narlar da görülmedik güzellikte narlardır. Pembe, büyük, taneleri iri, deve dişi narlar. Poyraz Beyefendi, çok güzel bir ada seçmişsiniz. Hiçbir adada böyle bir nar yok. Bu Karınca Adalılar nerden bulup getirmişler bu nar fidanlarını? Arılara gelince, bu kadar arıyı besler mi bu adanın çiçekleri, beslemez, öyleyse, şu yakın adalar... Arıların bir kısmı yakın adalara gider, oraların çiçeklerinden istedikleri kadar balı alır getirir. Poyraz Bey kardeşimle Baytar kardeşiminmiş bu kovanlar, satın almışlar maliyeden. Bu kovanlardan buradaki her eve bir kovanın balını istediler. Her eve bir kovan bal vereceğim. Bu kadar kovanın balının parası, bu evlerin hepsi bile dolsa bir yıl herkese yeter. Narlar, üzümler, incirler, şeftaliler de cabası."

"Biz de Baytar Beyle konuştuk, evlere verilen birer kovan balın dışında baldan bize gelecek bütün parayı doktor beylere mektep için vereceğiz."

"Demek öyle ha, nerden biliyorsunuz bizim burada mektep açacağımızı?"

Poyraz gülerek:

"Biz biliriz efendim, bize Rufailer söyler efendim. Eski mektebi açacaksınız efendim, sıraları yok efendim, kara tahtası, kürsüsü yok efendim, mektebin içinde ne varsa efendim, koltuk, sandalya hepsini parti reisimiz Kavlakoğlu Kavlak Remzi Bey hırsızladı götürdü efendim."

Doktor Salman Sami:

"Size teşekkürler efendim. Biz mektebi açacağımızı kimseye söylemedik."

"Biz öğrendik efendim."

"Biz de Kaymakamlığa başvurduk efendim. Valiye de başvurduk, ada dolunca mektebi açacağız, dedik efendim. Bir de

muallim istedik efendim. Biz de muallime yardım ederiz efendim. Şimdilik bizim adaya bir muallim yeter efendim."

"Yeter efendim, yeter ya acaba bizim adamız dolacak mı efendim?"

"Dolacak efendim."

"Ve ada dolduğunda da adamız yine bu güzel ada olacak, gene dünyanın en iyi şeftalileri, incirleri, narları, üzümleri burada yetişecek mi? Adamız dolduğunda, bu adaya bir kötü adam, kötü bir insan ayak basmışsa bu adada iyi insan olacak. Medeniyetlerin verimli, iyi topraklarda yeşerdiği gibi bizim adamızda da hep iyi insanlar yetişecektir. Bu adada kötü hiçbir şey baş veremeyecektir. İşte muhterem doktor beyler adamızı şereflendirmişlerdir. Neden, çünkü doktorlar, Geliboluda seyyar hastanede askerlere baktıkları gibi, burada, bu adada, şu öteki, Kavlak Remzi tarafından yıkılıp talan edilen kilisede binlerce yaralıya can vermişler, malulen emekli olduklarında da bu kahraman insanlar adamıza gelmiş yerleşmişlerdir, burada da yeni vazife üstlenerek mektep açacaklar ve bilgili insanlar yetiştireceklerdir."

"Estağfurullah," dedi iki doktor iki yerden, "biz kahraman değil, işini iyi yapmaya çalışan insanlarız. Böylesine Allahın överek yarattığı bir adada boş oturmak günahtır. Çalışmak yaşamaktır."

Doktor Halil Rifat:

"İkimiz de ağır yaralandık da, ölümden de kurtulduk da bu adaya geldik. Sizler bu cennet adanın iyi insanlarısınız, bizi bağrınıza bastınız. Biz ikimiz, sonuna kadar sizin içinizde kalacağız. Bizim unutulmayacak hatıramızı, iki üç sandalya, biraz cam, bir iki ikon için yıkan o kötü insanlara karşı sizinle birlikte olacağız. Yeni Türkiye başlıyor, bu yepyeni başlayan ülkeye yardım etmezsek yediğimiz ekmek, içtiğimiz su, aldığımız hava bize haram olsun. Bu ülkede işte böyle çok yerler de var. Hastane yaptığımız kilise, kurduğumuz çadırlar yaralı binlerce askerle dolup taşarken, bu adanın kadınları da hastanenin emrine girdi. Adanın kadınları bu kadar çok yaralıyla baş edemeyince kıyıların Türk köylü kadınları yardımımıza yetişti. Bize buraların insanları cehennem içinde cennet yaşattılar."

Onlar konuşurlarken, gelirken ölen karısını düşünen Ağaefendinin gözlerinden yanağına doğru birkaç damla yaş süzüldü. Bunu gören Şükrü Efendinin canı sıkıldı. Keşki doktorlar bu konuşmaları yapmasaydılar, diye düşündü Şükrü Efendi, sözü başka konulara çekmeye uğraştı. Kendisi o eski günlerde olup bitenlere üzülüyor, o kötü günleri aşarak ülkeyi bugünlere getiren kahraman, akıllı, yiğit insanlara da kızıyordu. Doğru, Ankanın yumurtalarından bin yıl sonra ateşler içinden yeniden doğmuştuk. Bu küçücük kasabada bir asker kaçağı, bir soyguncu, bir vurguncu, Allahsız kitapsız bir kişi çıkınca...

"Bir küçücük kasabada," dedi Şükrü Efendi, "bir Kavlak çıkar da Ankanın küllerinden halk edilmiş bir millete fırka reisi olursa, varın siz bütün Türkiyeyi düşünün. Neyse, bu uzun bir mevzu, biz şimdi bu küçük adamızı düşünelim. Şimdi ben de muhterem doktor beylerin emrindeyim. Mektep için bana ne düşerse yapmak benim boynumun borcu. Poyraz Beyin verdiği balların parası benim için servet. Kovanlar kesildikten sonra balları götürüp İstanbulda, İzmirde satacak, kazancımın hepsini getirip doktor beylere teslim edeceğim. İyi biliyorum Karınca Adasının zeytinleri de bütün Ege bölgesinin en iyi zeytinleridir. Yerleşilmiş ya da boş kalmış öteki adaların zeytinliklerini, bütün bahçelerini de sizinki gibi onları da aldım. Mektep için bana ne düşerse yapacağım, yakında da Valiye gidip mektebe bir iki muallim isteyeceğim."

"Aman iki tane isteme," dedi doktor Salman Sami, "sonra hiç vermez. Bu ilk yıllarda bize bir muallim yeter."

"Pekiyi efendim, siz bilirsiniz efendim, varsın bir muallim olsun. Vali beyden şimdiye kadar ne istedimse verdi. Cumhuriyet Halk Fırkasının vilayet reisi Vali beydir de."

"Vilayet Halk Fırkasının reisi Kavlak Remzi için ne diyor?"

"Her şeyi biliyor da bir fırsat kolluyor. Onun da içi de herkes gibi kan ağlıyor. Ankarada yüksek yerlerde onu tutanlar varmış."

"Teşekkür ederim Şükrü Bey. Sizin için biz adalılar yarın akşam bir ziyafet hazırlayacağız. Denizler sihirbazı Nişancı Veliyi balığa göndereceğiz, sizin için en nadide balıkları yakalayacak."

Hançerli Efe:

"Onunla birlikte ben de balığa çıkacağım, bakalım o denizi nasıl büyülüyor, deniz onu nasıl büyülüyor?"

Kaçak Hasan:

"Ben de yarın onlarla birlikte kendi kayığımla denize çıkacağım. O kayık ki onunla Karadenizin öteki ucundan buraya kadar balık tuta tuta geldim. Durun bakalım, Karadenizin bana güldüğü kadar bu deniz de bana gülüp bağrını bana öyle cömertlikle açacak mı?"

"Bana bağrını cömertçe açan bu mübarek deniz sana da cömertçe açacaktır. Denizler kendi adamını gözünden tanır, kaçak Hasan."

Sabah erkenden kaçak Hasan Arsen Ustaya gitti. Arsen Ustada sandık sandık balık oltaları vardı.

"Ustam bana yeni oltalar gerek. Bu denizde olan bütün balıkları sen bilirsin."

"Bilirim. Hangi balık da kaç kulaçta olur, sabırlı ol, gezerek öğrenirsin. O kadar zor değildir."

"Birazıcık öğrendim Ustam bu denizi. Ustam, şimdi bana oltaları seç. Hangi balığın hangi kulaçta bulunduğunu da söyle. Bir kez söylemen yeter. Ben unutmam. Hangi balığın kaç kulaçta olduğunu kimseden öğrenemesem de, kendim bile zamanla öğrenirim. Bir kısmını öğrendim de."

Arsen her balığın oltasını çıkardı, hangi oltanın hangi balık için olduğunu, balığın da kaç kulaçta bulunduğunu söylüyor, oltaları da onar onar sayıp kaçak Hasana veriyordu. Sayma işi tamamlanınca:

"Hasan reis," dedi Arsen Usta, "paran yoksa sonra verirsin."

"Var," dedi Hasan göğsünü şişirerek, "ben taa Karadenizin öteki ucundan, gündoğusundan buraya gelinceye kadar, ben kaçak Hasan balık tutarak, hem de tuttuğum her balığı satarak geçindim.

Koynundan boncuklu kesesini çıkardı. Kese turuncu boncuktandı, üstüne de yeşil boncuktan kuyruğu yukarıya dikilmiş bir akrep işlenmişti. Arsen bu boncuk keseleri çok iyi biliyordu. Toros kasabalarında, köylüklerinde hemen hemen her

genç kız bu keselerden işler, keselerin üstüne de türlü kuşlar, kelebekler, türlü biçimler işlerlerdi. Toros dağlarının Türkmenleri, Ermenileri böyle akrep işlemeli keseleri çok kullanırlardı.

"Demek, kaçak Hasan Reis, sizin Karadenizde de böyle güzel boncuk keseler yapılıyor ha! Bizim Toros dağlarında Türkmen ve Ermeni kızları böyle boncuk keseler örerlerdi." Arsen Usta içini çekti.

"Seni de mi buralara o yel attı Ustam? Sen de mi bizim gibi yurdundan yuvandan oldun Ustam? Oltaların ederini söyle Ustam. Beni Karadenizde yurdumda yuvamda bir görürlerse Ustam, beni asıverirler. Ustam, bu gözler koskocaman bir ormanın her ağacına çıplak bir sürü gencin asıldığını gördü. Gözleri dışarı uğramış, dilleri de bir karış dışarı çıkmış kaçak askerleri gördü bu gözler. Söylemesi dile kolay, gel de yüreğime sor Ustam. İşte bu ormanın bir ağacına asılırken kaçıp da kurtulan kaçak benim."

Arsen Usta yandaki masanın üstündeki defteri kaptı, kulağının üstündeki kalemi eline aldı, hesabı yaptı, oltaların değerini söyledi. Kaçak Hasan paraları ağır ağır sayarak Arsen Ustanın avucuna koydu.

Arsen Usta paralı elini başının yöresinde çevirerek paraları sakalına sürdü.

"Siftah senden, bereket Allahtan Hasan Reis" Arsen Usta sevgi dolu gözlerini Hasanın gözlerine dikmiş bakıyordu gülümseyerek. Hasan, kesesini cebine koyduktan sonra elini öbür cebine soktu, oradan mavi boncuktan bir kese daha çıkardı, kesenin üstüne turuncu boncuklardan bir kelebek kondurulmuştu, kanatları titreyen.

"Al Ustam, paralarını bunun içine koy. Bereketli olsun."

Tam bu sırada Nişancıyla Hançerli girdi dükkana, masanın üstünde olta öbeklerini gören Nişancı, "Ohhooo," dedi, "şu bizim Hasana da bakın, bizim denizin tekmil balık cinslerini saymış da onların her birisine oltalar almış."

Arsen Ustaya döndü, "Sende balina oltası da var mı Arsen Ustam," diye güldü.

"Yok ama, yaparız Nişancı Reis."

"Onu senden sonra isterim, şimdi sen bana yaptığın oltalardan ver."

Nişancı balığın adını söylüyor, Arsen Usta da o balığın oltalarını veriyordu.

Ustalar az zamanda işlerini bitirdiler. Hasan da oltalarını küçük küçük muşamba torbalara koymuştu.

"Daha var mı bu torbalardan sende?"

"Var."

Yanındaki büyük muşamba torbadan bir tomar küçük torba çıkarıp Nişancıya uzattı:

"Buyur Nişancı, içine oltalarını koy. Bu torbaları bir köylüye komşusu bir Rum balıkçı vermiş giderken. Ben de köylüye balık verdim, köylü de bana bu torbalarla birlikte bir de muşamba ceket verdi."

Nişancı torbalara oltalarını koyarken, "Sen de benim tekneye gel, benim teknede tutarız balıkları."

Kaçak Hasan:

"Olur amma," dedi.

"Amması ne?"

"Amması şu, ben Kaba Adanın yöresini dolanacağım. Bir de sana Kaba Ada için soracaklarım var."

"Olur," dedi Nişancı, "birlikte dolanırız adayı."

Nişancının teknesine bindiler Kaba Adanın yolunu tuttular. Nişancının teknesi yolluydu, Kaba Adaya çabuk vardılar, adanın yöresini yavaş dolaştılar. Kaçak Hasan Nişancıya zeytinliği, yıkılmış, dört duvarı ayakta kalmış evi, bir tekne sığacak kadar büyük , dışardan kolay gözükmeyen koyu gösterdi. Ardından adaya çıkıp kayaların dibinden kaynayan pınarın başına geldiler, eğildiler avuçlarıyla su içtiler. Bu sırada da mavi keçiler kayalardan tutuna tutuna indiler geldiler, yörelerini çevirdiler. Onlara meraklı, alışkın gözlerle bakıyorlardı.

"Sen mavi keçi gördün mü?" diye Nişancıya sordu kaçak Hasan.

"Bir büyük sürüde bazı bazı bir mavi keçi görülüyormuş. Ben görmedim."

"Bunların hepsi mavi."

"Kaçak Hasan, kaçak Hasan, bunlar Hızır Aleyhisselamın keçileri, hiç duymadın mı? Hızır Aleyhisselamın keçisi de öbür keçiler gibi kara kuru olmayacak ya, Hızır Aleyhisselam denizler ermişi değil mi? Denizlere dur dese durur, dümdüz, üstünde ne bir dalga, ne bir köpük, ne bir esinti ya ne de bir kırışık kalır. Batan gemilerin hepsini o kurtarır. Kimi gemileri de hiç kurtarmaz, hepsini denizin dibine gönderir. Altındaki atı Benlibozla şarktan garba, şimaldan cenuba dolaşır ki, gözükmez olur. Hiçbir zaman da atın ayağı denize değmez de, batmaz da."

"Attan hiç inmez mi, inip de oturup bir yerde yemek yemez mi?"

Hançerli Efe kızdı:

"Ahmak herif, ahmak, ahmak herif, Allahın ermişleri, Kırk Ölmezleri hiç yemek yer mi? Yemek yerlerse cennette hacetlerini nereye yapacaklar?"

"Yemek yemez de Hızır Efendi bu keçileri ne demiş de buraya koymuş?"

"Düşünsene be adam, bu keçiler niçin böyle som mavi, niçin, çünküleyim, Hızır Hazretleri denizlerin ermişi, piri değil mi, onun keçileri de öteki insanların kapkara keçileri gibi mi olacak?"

"O keçilerin sarısı da, kırmızısı da var."

"Hızır Hazretleri bu keçileri kim bilir bu ıssız adaya niçin koymuş, kim bilir bu keçiler, keçi değil de, keçi donuna girmiş peri olmasın. Kim bilir, bu keçiler, Kırk Ölmezler olmasın. Böyle olmasaydı, bu aç millet burada başına yıldırım düşeceğini bilse bir günde bunların hepsini kesip yemez miydi?"

Dört yanlarındaki keçiler orada durmuşlar tartışmayı dinliyorlardı. Bir de Nişancı düşünceler içine dalmış gitmiş, ne diyeceğini bilemiyordu.

"Diyorlar ki, bir Rum bu keçilerin her gün sütlerini sağıp yetmiş beş yıl içmiş. Bu keçilerin sütünü içince Rum yüz yaşından çok yaşamış."

"Sonra da Hızır Hazretleri, o Rum, şu kayanın üstünden elindeki çamcağıyla keçilerin sütünü sağarken ona ayağıyla bir vurmuş, yaşlı Rum balıkçı da keskin kayalıklardan tenger men-

ger gitmiş denizin içine düşmüş, bir daha suyun yüzüne çıkamamış. O, kana bulanmış suyun dibinde balıklara yem olurken, deniz de onun kayığını dibine çekmiş. Kayığı da bir daha suyun yüzüne çıkamamış. Biz bunu dağlarda bile duyduk. Bir de Hızır Hazretleri keçilerine çok kıskançmış. Keçilerine kim dokunursa, onları kim keserse Hızır onların gözlerinin yaşına bakmadan kayıkları, tekneleri, gemileriyle doğru denizin dibine gönderiyormuş."

"Şu Hızır denizler ermişi mi, keçi çobanı mı? Ben onun yağlı, tombul bir deniz mavisi oğlağını kesip yüzsem, etini de şu zeytinin dalına assam, her gün de kuru zeytin odunlarından bir ateş yaksam, tepeleme közlerin üstünde oğlağın etini kızartıp yesem, Hızır bana ne yapar ki?"

"Suuus dinsiz imansız, suuus."

Belindeki hançere davrandı, Nişancı hemen vardı onun eline yapıştı.

"Şimdi sen beni, elindeki hançeri karnıma sokarak öldüreceksin, ondan sonra da hükümete gidip, o adam, yani dinsiz, imansız kaçak Hasan Hızırın keçisini kesti, deryalar üstündeki Bozatlı Hızır da hemen yetişti, kaçak Hasanın karnına hançerini gelha eyledi de barsaklarını döktü mü, diyeceksin."

"Seni zındık seni," diye bu sefer gene hançerine yapıştı, Hasan da belinden tabancasını çıkardı, "Haydi bakalım, gel bakalım mavi keçi çobanı Hızır Ağa, Allah ya sana verir ya bana. Seni keçi çobanı seni."

Nişancı, onlar böyle dalaşırken aralarına girdi:

"Düz durun, sevmem böyle şakaları, sen elini çek hançerden, sen de o elindekini yerine koy! Ha şöyle. Mendebur insanlar. Hızırın keçileri gözlerinizi kör etsin. Yiğitseniz, biribirinizi öldüreceğinize, bakın, yanınıza gelmişler, elinizi uzatsanız tutacaksınız, işte yanınızda. Hızırın keçilerinden, oğlaklarından bir tanesini hemen yakalayıp kesin. O kadar da kurumuş zeytin odunu var ki, taze fırın ekmeği de var. Haydiyin bakalım, biribirinizi öldürecek kadar babayiğitseniz, haydiyin, Hızırın şu mavi, kütür kütür keçisini tutun da kesin bakayım. Biribirinizi öldürmekten, keçiyi öldürmek daha kolay."

Hançerli Efe:

"Hızırın keçilerini kimsecikler, Zaloğlu Rüstem, Köroğlu bile, Hızır Hazretlerinin kendisi bile kesemez."

"Kesemez de niye besliyor bunları, süs için mi?"

"Kim bilir, elbette bir sebebi vardır. Onların işine karışılmaz."

"Bizi, biribirini öldüren biz tuhaf insanoğlunu niye yaratmış Allah, hem de biribirine işkence edenleri, hem de biribirlerini asanları, asıp da ölüleri seyrederek keyiflenenleri niçin yaratmış Allah?" dedi Kaçak Hasan.

"Bırakın bu işleri de balık tutmaya başlayalım, size ne Hızırın keçilerinden. Belki Hızır Hazretleri gizli gizli kesip yiyordur keçilerini. Belki ermişler de gizli gizli yemek yiyorlardır. Ne biliyorsunuz Hızırın yemek yiyip yemediğini? Bizim adaya varınca bunu o deli doktor Salman Samiye soralım. Bizi bir iyice kovsun. Yalnız, karşısından kovsun, adadan değil. Boş verin bütün bunlara. Yüreğinden atan varsa, eline alsın keskin bıçağını, tutsun Hızırın en semiz keçisini, kessin, yüzsün, onu da afiyetle yesin. İşte keçiler şurada. Biribirinizi öldüreceğinize."

Nişancı öfkeyle çabuk çabuk kıyıya yürüdü, keçiler de arkasından yürüdüler. Biraz sonra da Hançerliyle kaçak Hasan keçilerin arasından geçerek kıyıya vardılar, küçük kayığa binip tekneye çıktılar. Tekneyi kaçak Hasan kullanıyordu. Nişancı eliyle bir yeri gösterdi, "Bence orada mercan kaynıyor, varıp bir bakalım," dedi.

Nişancının gösterdiği yere vardılar, Nişancının oltası hazırdı, hemen denize attı. Hançerli bir elinde ip, bir elinde olta, gözleri yuvalarında fır fır dönüyor, ne yapacağını bilemiyordu. Kaçak Hasan da oltasını denize attı. Gözleri elinde, elini kaldırıp kaldırıp indiriyordu.

"Burada denizde öyle küslük müslük yok kaçak Hasan, ver bana elindekini balık vurursa çekerim. Al bunları da nasıl bağlarsan bağla," dedi Efe, elindeki iple oltayı Hasana uzattı.

Kaçak Hasan kısa bir sürede oltayı ipe bağladı, yemini oltaya taktı, "Yemi nasıl taktığımı gördün ya," dedi, "bak, yemleri bu çanaktan alıp takacaksın, at oltayı şimdi denize. Oltana bir balık dokunur da çekerse sen de oltayı çekersin."

"O kadarlığını biliyoruz."

Oltayı denize saldı.

Tam o sırada da Nişancı ilk balığını çekti. Havaya pul pul ışıklar yayıldı. Büyücek bir mercandı bu, oltanın ucunda durmadan yana yöne saldırıyordu. Nişancı sonunda güçlü elleriyle yakaladı, balık onun güçlü, kerpeten gibi ellerinde çırpınıyordu. Balığı oltadan alan Nişancı onu livara attı, suya düşen balık var gücüyle suyu sıçratmaya başladı. Balık yorulup yavaşlayana kadar Nişancı livarın suyunu değiştirmedi. Balık ağırlaşınca livarı boşaltıp denizden taze su alıp doldurdu. Balık taze suda ağır ağır yüzmeye başladı. Bundan sonra her su değiştikçe solan balık canlanacak, bu işlem livar doluncaya kadar sürecekti.

Nişancıdan sonra Hasan da daha büyük bir mercan çekip havaya kaldırdı. Oltanın ucunda sallanan balık üç kez çaktı, üç kez ince bir çizgi havayı biçti geçti. Çırpınan balıktan pul pul kırmızı ışıklar yayıldı.

Denizde balık o kadar boldu ki, Nişancıyla kaçak Hasan oltalarını suya atar atmaz, güneşe gelince balkıyan, denizin mavisine kırmızı, pembe ışıklar saçan balıkları çekiyorlardı. Onlar balıkları üst üste çektikçe Hançerli Efe bozuluyordu. Onun bu durumuna Nişancıyla kaçak Hasan da üzülüyordu. Kaş altından onun oltasından gözlerini ayırmıyorlardı. Sonunda Hançerli de büyük bir mercan çekti, oltalı elini havaya kaldırdı, çırpınan, çırpındıkça ortaya ışık saçan balığı öylece elinde bir süre tuttu, sevincinden kabına sığamıyordu, ağzı kulaklarında gülüyordu. Ötekiler de sevincine katılmışlar gülüyorlardı.

Hançerli bundan sonra, tuttuğu balıkları saymıştı, livar da üst üste çırpınan balıklarla dolmuştu.

Nişancı:

"Bu livar doldu çocuklar, öbür livarı da başka türlü balıklarla dolduralım. Şimdi üç usta balıkçıyız artık."

"Sağ ol Nişancı reis," dedi Hançerli, "sen çok sağ ol. Tuttuğun altın olsun. Daha önce bana deselerdi ki sen bir çurçur balık tutacaksın, buna beni deryalar yüzünde at koşturan Bozatlı Hızır Aleyhisselam bile inandıramazdı, yeryüzündeki bütün mavi keçilerin çobanı Hızır."

Kaçak, elini bütün ağırlığıyla onun omuzlarına indirdi:

"Barıştık mı Efem?"

Efe ona gülerek baktı:

"Biz seninle ne zaman küsmüştük ki!"

"Sahi ne zaman küsmüştük Efem, şu tuttuğun balığa da bak!"

Nişancının gösterdiği uzak bir yere gittiler demir attılar, oltaları sarkıttılar. Burada da çok balık tuttular. Birkaç yer daha dolaştılar, livarlar ağzına kadar balıkla doldu. Nişancının denizdeki şeytanları bugün de iş başındaydılar. Nişancı emretseydi bütün balıklarını toplayıp tekneleri doldururlardı.

İkindiüstü döndüler. Nişancı dolu livarların boyuna suyunu tazeliyordu. Bu yüzden de adaya kadar hiçbir balık ölmedi.

Adanın bütün kadınları kızları ellerinde bıçaklar iskelenin üstünde durmuşlar, onları karşıladılar.

Şükrü Efendinin onuruna verilen yemek için Kadri Kaptanın teknesiyle kasabaya giden Poyraz şölene ne gerekiyorsa almış getirmişti.

Kadınlarca deniz kıyısına, çakıltaşlarının üstüne atılmış balıklar temizlendi, tepeleme yığılan közler yayıldı, şişlenmiş balıklar közlerin üstüne atıldı, rakılar, uzolar açıldı, şaraplar da açıldı. Sofrada kuşsütü bile eksik değildi.

Dengbej Uso elinde kavalıyla geldi. Onu saygıyla, ayağa kalkarak başköşeye oturttular. Yemek başladı. Yemekle birlikte rakılar, uzolar, şaraplar su gibi gidiyordu. Ağaefendi, Dengbej Usodan kaval çalmasını istedi, Dengbej Uso böyle bir öneriyi çoktandır bekliyordu, önce üç kez şöyle bir üfürdü, ardından da çalmaya başladı. Önceleri yanık havalardı çaldığı, herkesin gözü yaşlarla doldu. Sonra birden oynak havalara döndü. Nerdeyse herkes ayağa kalkıp halaya duracaktı. Bu sırada ince uzun kademiyle Zehra bir gölge gibi Poyrazın önünden geçti. Poyrazın elindeki kadeh havada öyle kalakaldı. Kesilmiş kan damlayan, seğirmiş memeler kumların üstüne arka arkaya fırlatılıyorlardı. Kartallar dönüyorlardı gökte, uzakta, memeler seğiriyordu kumların üstünde kanları aka aka, kuma bulanmış. Bir top olmuş hışılayarak inen kartallar memelerin üstünde biribirlerine giriyorlardı.

Fırat suyunun üstünden sırtüstü, kollarını kanat gibi açmış ölüler akıyordu. Ve Zehra, memeleri kesilmiş, kanlar içinde, su-

yun üstüne çırılçıplak uzanmış, kollarını da kanat gibi açmış gidiyordu.

Poyraz elindeki kadehi masanın üstüne koydu, yumuldu. Başı nerdeyse masanın üstüne düşecekti. Vasili yavaşça yerinden kalktı, Poyrazı kolundan tutup kaldırdı. Poyraz kolay kalktı, hiçbir ağırlığı yoktu, eve kadar da rahat yürüdü, merdivenleri de hiçbir şey olmamış gibi kolaylıkla çıktı, yatak odasına girdi, yardıma gerek kalmadan soyundu, pijamalarını giydi yatağa girdi, yorganı üstüne çekti mışıl mışıl uyumaya başladı.

Gece yarısından sonra şölen sona erdi, Şükrü Efendinin teknesi daha deniz beyazken yola düştü. Şükrü Efendi bütün gece mutluluğundan uyuyamamıştı, son yıllarda yaşadığı tek mutluluk buydu. Mutluluk kaçıp gitmesin diye uyumamıştı. İki gün sonra Ağaefendiyle buluşup İstanbula gideceklerdi. Bu soylu, yaralanmış insanla bir gecede böylesine bir dostluk kurulması da bir mutluluktu. Talih neden sonra ona da gülmeye başlamıştı.

6

Kızlar, sandığın dışında kalmış hiç giymedikleri tek giyitlerini küçük bavula yerleştirdiler, yedek ayakkabılarını da çok az giymişlerdi. Ayakkabılarını babaları İtalyadan getirmişti. Kalıplarında daha olduğu gibi duruyordu. Deri bavulları da hemen hemen hiç eskimemişti. Berbere de İstanbula vardıkları gün gideceklerdi. Kadri Kaptan da tekneyi hazırlamış, Ağaefendiye yumuşak bir minder koymuştu baş üstüne. Kızlara da, onun yanlarına küçük minderler atmıştı.

Giyinmiş kuşanmış Musa Kazım Ağaefendi, kızlar, erkenden iskeleye geldiler, Kadri Kaptan onları iskelede bekliyordu. Onlar tekneye biner binmez motor çalıştı, tekne kalktı. Tekne daha uzaklaşmadan Poyraz koşarak onları uğurlamak için iskeleye yetişti. Daha yerlerine oturmamış yolculara el salladı. Yolcular da ona el salladılar. Onlar uzaklaşıp gidinceye kadar Poyrazın eli havada kaldı. Tekne gözden yitince Poyraz iskele tahtalarının üstüne sağılıverdi, Vasili gelinceye kadar başı dizlerinin üstünde öyle kalakaldı. Vasili onun koluna girdi, kaldırıp eve götürdü, Poyraz ölü bir sesle:

"Yatacağım Vasili," dedi, yatağın üstüne oturdu.

Vasili onu soydu pijamasını giydirdi. Poyraz, bu pijamayla birlikte iki pijama daha satın almıştı. Hayri Efendiye bir Rum dükkancı yok pahasına dükkanındaki pijamaları bırakıp gitmişti. Poyraz oyalanmadı, başını yastığa koyar koymaz uyudu, üç gün de yataktan çıkmadı.

Musa Kazım Ağaefendiyi kasabanın iskelesinde Şükrü Efendi bekliyordu, onları karşıladı, evine götürdü, o gece onları ağırladı.

İki gün sonra İstanbula vardılar, Pera Palasa gittiler. Otelde Musa Kazım Ağaefendiyi tanıdılar ve çok iyi karşıladılar. Otelin deniz görür en güzel odalarını onlara verdiler.

Sabah, kahvaltıdan sonra, Sait Rahmi Beye gittiler, Sait Rahmi Bey Avrupadan dönmüştü, onları iyi karşıladı, çalışma odasına götürdü, koltuğundan kalkıp onların karşısına oturdu. Kahveler geldi, içtiler, Ağaefendi sordu:

"Bizim işlerden ne haber, Yunan Sefiri ne diyor, Ankara ne dedi," diye Sait Rahminin gözlerinin içine umutla bakarak sordu.

"Sorma," dedi Sait Rahmi, "hiç sorma, senin işi kime söyledimse benim yüzüme düşmanca baktılar. Aman, aman, dediler, Yunanlılarla aramız iyileşiyor, bir daha böyle bir şeyi ağzına alma, dediler. Bir Türk, Türk olan bir Türk, Yunanistandan bu cennet vatana gelen bir Türk, cennet vatanına kavuşmuşken tekrar Yunanistana nasıl dönmek ister, dediler. Bir mebus nerdeyse tabancasını çekip beni vuracaktı. Babamsa bana bütün gücüyle sus, diye bağırdı ve benden başkasına da bunu söyledin mi, diye sordu. Söyledim, dedim. İstikbalini mahvettin, artık sefiri kebirliği rüyanda bile göremezsin. Dizlerini döverek, vah benim saftaloz oğlum vah, dedi. Yunan Sefirine gelince, bir sabah erkenden kıpkırmızı bir yüzle eve geldi, bu gece uyumadım, dedi, bu senin arkadaşın yüzünden. Ben onun durumunu Atinaya yazdım, o kadar kızmışlar ki isteğime, belki, beni buradan alacaklar dedi ve aldılar."

"Affını dilerim Sait kardeşim. Ne bileyim başına iş açacağımı, kusura kalma. Bu yüzden sen sefirliğinden olmuşsan, ben çok üzülür, kahrolurum. Ne yapayım, bilirsin, eskiden benim yanımda çok arkadaşım vardı ya sen başkaydın."

"Üzülme," dedi Sait Rahmi, "ben yakında Trakyada bir çiftlik alacağım, çiftlikte yaşayacağım. Ovada bir çiftlik buldum, Istranca dağının eteğinde."

"Ben de bir çiftlik aldım, güzel, geniş, denize yakın bir çiftlik. Çiftliğe, çiftliğin eski kahyası İsmail bakıyor. Çiftliğin konağını, ahırlarını Cumhuriyet Halk Fırkasının reisi almış yıkmış.

Ben şimdilik küçük bir ahır yaptıracak, bir damızlık kısrakla bir aygır satın alacağım."

"Bravo, burda kalacaksın demek Kazım?"

"Kalmayacağım."

Sait Rahmi, Musa Kazım Ağaefendiyle Şükrü Efendiyi kapıya kadar uğurladı, kucaklaşıp ayrılırken Ağaefendiye, nerde kalıyorsunuz, diye sormadı, Ağaefendi buna kızdı:

"Gene Pera Palasta kalıyorum Sait," dedi.

Otele geldiler, kızlar onları heyecanla bekliyorlardı.

"Merak etmeyin çocuklar Sait bizi gene eskisi gibi karşıladı, eski arkadaş. Trakyanın ovasında kendisine bir çiftlik almış, soylu atlar yetiştirecekmiş, bu hayattan bıkmış. Ben de benim de bir çiftliğim olduğunu, döner dönmez bir damızlık aygır, bir kısrak alacağımı, ayrılırken de Pera Palasta kaldığımızı söyledim. Haydiyin şimdi." Şükrü Efendiye döndü, "Neydi o terzi hanımın adı?" diye sordu.

"Madam Atina ve Eleni, onlar da bizi bekliyorlar. Bunlar tanıdıklarımdandır. Madam Atinanın kocası İzmirlidir, her yıl bize gelir, buradan Kazdağına gider, orada akrabaları vardır. Dağın tepesine kadar çıkar, dağın tepesindeki Sarıkızın makamını oralı Alevilerle birlikte her Hıdırellezde ziyaret eder. Madam Atina ve Eleni İstanbulun en iyi kadın terzileridir."

Otelden yukarıya, Asmalımescit sokağından İstiklal caddesine çıktılar, Galatasaray Lisesini geçtiler, Taksime doğru yürürlerken soldaki kaldırıma geçtiler, geniş, demir kapılı apartmanın ikinci katına çıktılar. Madam Atina onları gelirken görmüş, kapıyı açmış, bekliyordu. Şükrü Efendi bundan çok kıvanç duymuştu. Birtakım kızların çalıştığı salondan geçerek yeşil maroken koltuklu büyük bir odaya Madam Atina önde, onlar arkada girdiler:

"Buyurun efendim, hoş gelip safalar getirdiniz. Nasılsınız Şükrü Bey, sizler de nasılsınız efendim?"

Önlüklü sarışın güzel bir kız geldi, ne içeceklerini sordu, Ağaefendi sade kahve söyledi, Şükrü Efendi de aynını istedi. Kızlar bir şey istemediler.

Madam Eleni geldi, Madam Atina onları tanıştırdı.

"Şükrü Beyi nasıl tanımam, hoş gelmiş, safalar getirmişsiniz, emriniz başım üstünde var. Paristen yeni elbiseler geldi, son moda. Maşallah kızlarınız da çok güzel, ne giyseler yakışır ama, biz onlara en güzel Paris malı vereceğiz, memnun kalacaksınız. Buyurun gidelim. Beyefendi, siz de görmek ister misiniz?"

"İstemem, eskiden beri onlar kendi elbiselerini her zaman kendileri seçerler."

Kızlar uzun bir süre içerde kaldılar, sonra da alı al moru mor dışarı çıktılar.

"Ne oldu çocuklar?"

"Çok yorulduk baba. İçerde o kadar elbise giydik çıkardık ki, canımız çıktı baba."

Madam Atinayla Madam Eleni ellerinde elbiselerle odaya geldiler:

"Bakın efendim, kızlarınız ne kadar zevkli, en güzel elbiseleri seçtiler. Buyurun bakın efendim. Hayırlı olsun. Daha birkaç gün önce bu elbiseler Paristen geldi. Tam zamanında geldiniz, biraz geç gelmiş olsaydınız bu elbiseleri bulamazdınız."

Ağaefendi elbiselere şöyle bir göz attı:

"Paket yapın madam," dedi.

"Baş üstüne paşam."

Beyaz önlüklü bir kız geldi, elbiseleri madamların elinden aldı, kızlar da onun arkasından odadan çıktılar.

"Ayrı ayrı paket yapacaksınız."

"Ne kadar madam?" diye Rumca sordu Ağaefendi. Madam Atina fiyatı söyledi. Ağaefendi ağır ağır sayarak giyitlerin ücretini kağıt paralarla ödedi.

Pera Palastan üç gün çıkmadılar, oysa kızlar dışarı çıkıp İstanbulu gezmek istiyorlardı, Ağaefendiyse kimseye belli etmeden Sait Rahminin kendisini aramasını bekliyordu. Üçüncü günün sabahı sinekkaydı tıraş oldu, giyindi kuşandı aşağı indi, bir otomobil çağırtıp doğru Sait Rahmiye gitti, kapıyı her zamanki üniformalı kapıcı açtı:

"Beyefendi," dedi, "Sait Rahmi Bey Trakyadaki çiftliğine gittiler."

Musa Kazım Bey böyle bir durumla karşılaşacağını biliyordu ya gene de başından kaynar sular dökülmüş gibi oldu. Böy-

le olacağını bekliyordum, niçin bu hale geldim, diye söylene söylene otele geldi. Kendini biraz toparladı, yukarı çıktı. Kızlar yeni giyitlerini giymişler babalarını bekliyorlardı, onu sevinçle gülerek karşıladılar. Ağaefendi kızlarını böyle görünce, her şeyi unutup onların sevinçlerine, coşkularına katıldı, onlarla birlikte güldü. Bu sırada da kapıyı Şükrü Efendi çaldı, kaç gündür gerilmiş bir yay gibi duran Ağaefendiyi böyle görünce, üç gündür İstanbulda gezmedik yer, görmedik dost bırakmayan Şükrü Efendi onları böyle görünce derecesiz memnun oldu, yeni elbiseleriyle kızlar daha alımlıydı, sevinçlerine katıldı. Özellikle de Ağaefendinin değişmesi onu mutlu etti. Yola çıktılar. Yol boyunca da Ağaefendi bir daha o gergin durumuna dönmedi.

Kasabaya gelir gelmez Ağaefendi kızları Şükrü Efendinin evinde bırakıp postaneye koştu, posta müdürü onu sevinçle karşıladı:

"Mektubunuz var beyefendi," dedi, "mektubunuz var." Zarfı eline verdi. Ağaefendi zarfı alınca sapsarı kesildi. Bir süre gözünü zarfın puluna dikti baktı, sonra zarfı birkaç kez evirdi çevirdi, üstünü, arkasını okudu, ardından da elleri titreyerek zarfı açtı okudu, yüzü sapsarı kesildi. Mektubu evirdi çevirdi bir daha, bir daha okudu, ter içinde kaldı, müdür bu adama ne oluyor, diye korktu, size bir su getireyim, dedi, yan odaya geçti, bir tas suyla döndü, Ağaefendi tası başına dikti bütün suyu bir dikişte içti, sonra da müdüre hiçbir şey söylemeden kalktı iskeleye yürüdü. Onlar gittiği gün Poyraz Kadri Kaptanı, ona bolca para vererek, kasabanın iskelesine göndermiş, onları orada beklemesini istemişti. Ağaefendiyi iskelede gören Kaptan koşarak geldi, Ağaefendinin ellerine sarılarak öptü, Ağaefendi de onun başını okşadı:

"Haydi Kaptan oğlum, çabuk ol, bizim kızlar Şükrü Efendinin evinde, onları al gel de adaya gidelim. Melek Hatun nasıl, Poyraz nasıl, sen nasılsın?"

"Sağ ol efendim, hepimiz iyiyiz efendim, siz gittiğiniz günden beri sizi bu iskelede bekliyorum efendim."

"Şükrü Efendinin evini biliyor musun Kaptan oğlum?"

"Biliyorum efendim, yakındır efendim. Onları hemen alır da gelirim efendim. Hoş geldiniz efendim."

Kadri Kaptan yayından çıkmış ok gibi ileriye fırladı, biraz sonra da yanlarında Şükrü Efendiyle geldiler. Ağaefendi, mektubun acısını unutup çabuk gelmelerine sevindi, onları güler yüzle karşıladı. Şükrü Efendiye teşekkür edip, onu kucakladıktan sonra kızların koluna girdi,„şen şakrak tekneye bindiler.

Kadri Kaptan onların yerlerini başüstüne hazırlamıştı.

"Buyurun efendim, her zamanki yeri size gene hazırladım, yumuşak minderi, belinizi vereceğiniz kuştüyü yastığı da koydum, hanım kızlara da yanınızda yer yaptım."

"Sağ ol evladım, Kaptanım, çok teşekkür ederim, beni burada günlerdir beklediğin için de..."

"Siz de sağ olun, siz de var olun efendim, ben de sizin mübarek ellerinizden öperim efendim."

Onlardan ayrılıp aşağı indi, kolçağı ancak üç kez çevirdi, motor çalıştı, tekne döndü, denizi köpürterek adanın yolunu tuttu, motor az gürültü çıkarıyor, saat gibi tıkır tıkır işliyordu. Musa Kazım Ağaefendi cebinden mektubu çıkardı, Zehraya verdi, Zehra elleri titreyerek zarftan mektubu çıkardı, elleri titreyerek okudu, üzülmüş gibi yaptı, mektubu babasına uzattı, Ağaefendi de Nesibeye verdi, Nesibe de mektubu aldı, elleri titreyerek mektubu zarftan çıkardı okudu, babası, o mektubu okuduğu sürece gözlerini ondan ayırmadı. Nesibenin yüzünden hiçbir şey belli olmuyordu. Ağaefendi mektubu Nesibenin elinden aldı, ceketinin iç cebine koydu. Kızlara, ne diyorsunuz diye sormadan söze başladı:

"İşte böyle kızlarım, işte benim arkadaşlarım budur kızlarım, böyle arkadaşları olana sürgünlük bile koymaz. Ölüm bile vız gelir tırıs gider. Biliyorsunuz, Anadolu savaşında mağlup en büyük generalleri bile hapse attılar, yalnız benim arkadaşıma mağlup bir kumandan olmasına rağmen dokunamadılar. Çünkü o büyük kumandandı. Ordunun emir kumandası tek başına onun elinde olsaydı o bu harbe girmezdi. Onu hapsetmeleri kolay iş değildir. Onun haklı olarak bu harbi istememesi, bunu da bütün Yunanistanın bilmesi, ona kimsenin dokunamamasına en büyük sebeptir. Hapse atılanlar, gözaltında tutulanlar kabiliyetsiz generallerdir. Gördünüz mü çocuklarım, işte babanızın böyle arkadaşları var. Şu dar-ı dünyada, isterse hiçbir şeyin

olmasın, aç kal, çıplak gez, böyle arkadaşların olsun, insanın mutlu yaşamasına yeter de artar bile. Hiçbir gün onun bana mektup yazmayacağı aklımın köşesinden bile geçmedi. Hapse giren isterse general, isterse politikacı olsun, hiçbir şekilde ona mektup yazma izni vermezler. Bizim arkadaş nasılsa bir fırsatını bulmuş, her şeyi göze alarak bana bu mektubu, benim ne halde olduğumu bilerek, bana ulaştırmış. Her şeyi, bu mektubu okuyunca anladınız ya çocuklarım? Şimdi size söylüyorum, benim sözlerime güvenin, arkadaşım yakında hapisten çıkacak, ben de Girite döneceğim. Şimdi anladınız mı niçin sizin sandığınızı açtırmadım?"

"Baba biz sandıklarımızı açacağız, Girite de gitmeyeceğiz, değil mi? İstanbuldan aldıklarımız da çok güzel ya biz yine sandıktakileri giyeceğiz, öyle mi baba?"

O konuştuğu sürece Ağaefendi yeşil gözlerini Zehranın gözlerine dikmiş, susarak ona bakmıştı. Birden patladı, sesine, aşağıda motora yol veren Kadri Kaptan bile yerinden hopladı, yukarıya çıkar çıkmaz da geriye döndü. Ağaefendi daha gün yüzü görmemiş sesiyle bağırıyordu:

"Ben size demedim mi, arkadaşım general yakında hapisaneden çıkacak, onu hapsedenleri o hapsedecek, iktidara geçtiği gün de beni Yunanistana çağıracak, demedim mi? Siz istiyorsanız bu adada kalır evlenirsiniz, anneniz beni bırakıp gitmedi mi, ben tek başıma memleketime gidemez miyim, gene çiftliğimi kurup Avrupaya, bütün Avrupaya soylu atlar yetiştiremez miyim, öyle mi sanıyorsunuz?"

Kızlar babalarını, kendilerini bildi bileli, hiç böyle görmemişler, büzülmüşler donup kalmışlardı. Babalarının boyun damarları oluk oluk şişmişti. Kızların içini korku sarmış, ona bir şeyler olacak, diye düşünüyorlardı. Artık sözleri de anlaşılmaz olmuştu, kızlar ne yapacaklarını bilemiyorlar, büzüldükçe büzülüyorlardı. Babalarının gözleri de dışarı uğramış, terden, suya batmış çıkmış gibi olmuştu.

Kızların ikisi birden:

"Baba!" dediler, sesleri o kadar umarsızdı ki, Ağaefendi, dilindeki sözcüğü yarım bırakarak susuverdi. Ortalıkta motor gürültüsünden, dalgaların sesinden başka ses sada kalmadı.

Ağaefendi biraz sonra, ben ne yaptım bu çocuklara, bu öksüzlere, demek gurbet beni de bu hale getirdi, diye düşündü. Ne sağında oturan Zehraya, ne solundaki Nesibeye dönüp bakabiliyordu. Kızlar da öyle oturmuş kalmışlardı.

Hiçbirisi yerinden kıpırdamadı, ada görünene kadar ne konuştu, ne de başını kaldırıp bu yana, o yana bakabildi. Teknenin köpürttüğü denizi bile görmüyorlardı. Ağaefendinin içini onu kahreden bir acıma kaplamış, bu acı gittikçe dayanılmaz bir hal alıyordu. Nerdeyse yüreği orta yerinden çat diye çatlayacaktı. Vah benim dünya güzellerim, vah benim öksüzlerim, ben ne yaptım sizlere, ben mendebur, ben onurunu yitirmiş adam, bundan sonra ben kızlara, öksüzlerime bunu yaptıktan sonra neye yararım ki. Analarıyla birlikte ben de ölseydim, ölseydim de beni de, beni de denize atsalardı da, ben de öksüzlerime bu cehennem yüzümü göstermeseydim. Kızlarımı öldürdüm. Onlarla birlikte kendimi de öldürdüm. Onları da, kendimi de, ben batayım, onları nasıl diriltirim? Zehra kızım, neden kızım, ben böyle yaptım? İçinden kızlarla konuşmaya başladı. Ananızın ölümünden sonra size elimden geldiğince size böyle bir acı çektirmedim. Ben ömrümce, size değil hiç kimseye böylesine zalim bağırmadım. Bu benim size yaptığım ölünceye kadar içimde ukde olarak kalacaktır. Kendimi size nasıl bağışlatabilirim? Siz bunu bana nasıl öğretebilirsiniz, bunun yolunu bana nasıl gösterebilirsiniz? Sandıklarınızı hemen, adaya varır varmaz, sandıklarınızı açın, artık Girite gitmek yok desem beni dinler misiniz? Size ne yapsam da eski babanız olsam? Bütün bunları düşünerek içindeki acıyı hafifletmeye çalışıyordu. Tam bu sırada da Kadri Kaptan heyecanla koşarak geldi:

"Adaya, adaya bakın, gazı verdim, gazı verdim, sizi gündüz gözüne adaya ulaştırmaya çalıştım."

Uzandı, Ağaefendiyi elinden tuttu kaldırdı, kızlar da kalktılar.

"Bakın, bakın, bakın, bizimkilerin hepsi iskelenin üstünde. Herkes benim teknemi," övündü, "görünce bilir. Benim teknemle de sizin geleceğinizi biliyorlar, çünkü ben kasaba iskelesinde sizi bekliyordum."

Ağaefendi de, kızlar da buna sevindiler. Ağaefendi sağ koluyla sağdaki Zehrayı, sol koluyla da soldaki Nesibeyi kucakladı:

"Beni bağışlayın kızlarım," dedi, "size çok zulmettim. Kendimi nasıl affettiririm bilemiyorum. Bu gurbet, bu zulüm beni insanlığımdan çıkarmış olacak."

"Amaaan baba," dedi, "şu babamın da üzüldüğü şeye bir bakın, en sevinçli gününde sana yaptığım yapılacak iş miydi, tabii senin arkadaşın hapisten çıkacak, seni de Girite çağıracak. Bunu bilmeyen mi var. Sen kusura bakma baba, benim yaptığım zıpırlık."

Nesibe de:

"Ammaaaan baba," dedi, Zehranın söylediklerini yineledi, baba da kucakladığı kızlarını iyice sıktı.

"Sağ olun güzellerim, sağ olun canlarım. General arkadaşım eğer gençliğinden beri tanıdığım o insansa yakında hapisten çıkar, hem de Yunanistanı tir tir titretir, ilk işi de bizi, ne yapar ne eder de, Yunanistana çağırmak olur. Büyük liderlerin vasıflarından birincisi dostluklarına sadakatla bağlı olmalarıdır. Bizim arkadaşın da en büyük hususiyeti dostlarına sadık olmasıdır. Bir lider, bir başkomutan arkadaşlarını ve dostlarını kaybettiği zaman her şeyini kaybetmiş demektir. Ulu ağaçlar dallarıyla gürlerler."

Gittikçe adaya yaklaşıyorlar, iskelenin üstündeki kalabalık da belirginleşiyordu. Tekne iskeleye yanaşmadan Ağaefendi ayağa kalktı, sağ eliyle kamaraya tutundu, kızlar babalarıyla birlikte ayağa kalkmış, iskeledekileri seyrediyorlardı. Yüzleri de asıktı. Zehranın gözleri Poyrazı arıyordu. En uçta kalabalığın önünde onu görünce yüreği hop etti, tekne iskeleye yanaşınca babasından önce iskeleye atladı, Poyraza doğru yürüdü, göz göze geldiler, Poyrazın yüzü soluktu, bu Zehrayı, babasının üzdüğünden daha çok üzdü. Ne yapıp ne edip onu bir daha görmeliyim, diye içinden geçirdi.

Kalabalık, yolcuları ortalarına aldı, çınarların altına gittiler oturdular. Herkes, hoş geldiniz, dedi, çocuklar bile. Ağaefendinin güzel kızlarıyla birlikte gelmesi onları çok sevindirmişti.

"Biz sizi her gün, gece gelirsiniz diye bekliyorduk, Kadri Kaptanın teknesini gelirken görünce," dedi Salman Sami, "iskelenin üstüne geldik sizi bekledik."

"Sağ olun, var olun binbaşım."

"Siz de sağ olun."

Çeşmenin başında bir süre oturdular. Önce doktorlar sordular İstanbulu. Bu sefer hemen hemen hiç dolaşmamışlardı İstanbulda. Üç yıldır kızların ne üstünde üst, ne başında baş kalmıştı. Onun için de onlarla birlikte İstanbula gitmişler, Şükrü Efendinin tanıdığı bir terziden yeni giyitler almışlardı. İstanbulu görmeyenler bile Ağaefendiden İstanbul nasıl bir yer, diye İstanbulu soruyorlar, o da bildiği kadar İstanbulu onlara anlatıyordu. Özellikle de camiler üstünde duruyordu. Süleymaniye, Sultanahmet, Kızkulesi, Haliçin üstündeki Köprü, Atmeydanı konuları içindeydi.

Ağaefendiler bir saat kadar oturduktan sonra doktor Salman Sami ayağa kalktı, "Yoldan gelen arkadaşlarımız yorgundurlar, artık kalksınlar da evlerine gitsinler."

Bu sözleri duyan Ağaefendi hemen ayağa kalktı, kızlar da onu izledi. Evlerine yollandılar. Bavullarını da arkalarından Kadri Kaptan getiriyordu.

O gece adada şenlik şadımanlık vardı. Nedense Ağaefendigil adadan hep birlikte ayrılınca onların adaya bir daha dönmeyeceklerini sanmışlar, bu düşüncelerini de biribirlerine bile söylememişler, Melek Hatuna bile sormadan sonucu beklemişlerdi. Sonuçtan da memnundular.

Onlar çınarların altında konuşurlarken Melek Hatunla Lena Ana hemen eve koşmuşlar, Ağaefendilere yemek pişirmeye başlamışlardı. Baytarın kasabadan getirdiği, kavurup teldolaba koydukları kıymayla, evlerin bahçelerinden topladıkları domates ve biberle onlara dolma doldurmuşlar, ocağa koymuşlar, bir de naneli yoğurt çorbası yapıyorlardı. Poyraz nerden bulmuşsa eve büyücek dört karpuz getirmişti. Karpuzları Kadri Kaptana vermişlerdi, pınara götürsün diye. Pınarın suyu çok soğuktu. Pınarın suyunun içine elini sokamazdın, dondururdu. Kadri Kaptan pınarın içine karpuzları soğusun da buz gibi olsun da anamın piri güzel kızlarıyla yesin, diye koydu. Sonra da pına-

rın başına oturdu. Ne tuhaf insan şu Poyraz, şu doktorlar, ne kadar da çok paraları var. İki adımlık yere gönderseler cebine bir avuç parayı koyuveriyorlar. Ne kadar da çok paraları var. Poyraz beni kasabanın iskelesine gönderirken cebimi parayla doldurdu. Gelirken de, bana Poyraz çok para verdi dedim, Ağaefendi de öbür cebimi parayla doldurdu. Doktorlar da öyle. Bana bu güzel tekneyi bağışlayan usta, ne yaparsan yap, istersen şu adayı sırtında taşı, insana zırnık koklatmazdı, diye derin düşüncelere daldı.

Poyrazı da, Hatunlar Ağaefendiye gönderdiler.

Poyraz:

"Efendim," dedi, "zahmet buyurmayın, Melek Hatunla Lena Ana size yemek hazırlıyorlar efendim, akşam size getirecekler."

Ağaefendi gülümseyerek:

"Akşam yemeğine siz de buyurun evladım," dedi. "Zahmetlerine teşekkür ederim."

"Bana izin efendim, siz de istirahat buyurun. Ben de geleceğim efendim."

Zehranın derin mavi gözleri kıvılcımlanarak onun yüzünden ayrılmıyordu. Bu bir öfke miydi, üzüntü müydü Poyraz bilemedi, nar bahçesine yollandı. Eskiden beri bilirdi, narlar çiçek açtığında dünya daha da güzelleşirdi. Yalnız Toros dağları, Çukurova, bin pınarlı İda değil, her yer böyle olurdu. Toros dağlarındaki sonsuz nar çiçeklerinin alı yanındaki kayalıklara vurur, kayalar apal olurdu. Şimdi de narlar olgunlaşıyordu. İri pespembe narların pembesi bahçelerin yakınındaki kayalıklara, aşağıdaki denize vuruyordu.

Çabuk çabuk yürüyor, çocukluğundaki, Uzunyayladan Çukurovaya inerken yamaçlara dikilmiş, Ermenilerden kalma harap nar bahçelerini gözlerinin önüne getiriyordu. Narlığa gözleri yuvalarından fırlamış bir hayranlıkla girdi. Narların her birisi orta bir karpuz büyüklüğündeydi. Narların pembesi de çiçeklerinin alı kadar güzeldi, dallar iri narları götüremiyordu ve kimi nerdeyse toprağa değecekti. Dalmış gitmiş Poyraz dolaşırken düşünceden düşünceye geçiyor, Çukurovadaki nar bahçelerine gelen yılanları düşlüyordu. Burası ada olduğu için

herhalde o kadar karayılan buraya gelemiyordur. Narlar olgunlaştığında değil de çiçek açtığında karayılanlar bahçelere akar gelirler, ağaçların altında biribirlerine sarılarak, kıpkırmızı, ateşten yeni çıkmış demir kırmızısına keserek sevişirler. Uzun uzun seviştikten sonra upuzun yere cansız serilirler, yavaş yavaş renkleri kırmızıdan karaya geçer, onlar da canlanır, yorgun, akar giderler. Bir de bu zamanlar, gene Çukurovada, belki başka yerlerde de böyledir, gene karayılanlar nar bahçesinde kavlarlar. Kavlamak sözünü her yerde bilmezler, bu yılanın deri değiştirmesi demektir. Yılan önce ağacın altına ağır ağır akarak gelir, yukarda dallar pembe narları götüremez, uzun kapkara bir yılandır bu. Çukurovada karayılan öldürmek büyük günahtır. Çukurovada karayılan öldüren lanetlenir. Ağacın altına gelen karayılan önce iki kat olur, sonra açılır açılır kapanır. Ardından da üç büklüm olur, açılır açılır kapanır. Sonra bir top olur, ıslık gibi, inler gibi sesler çıkarır, kapanır, açılır, tortop olur, gerilir, inanılmaz sesler çıkarır. Toparlanır gerilir, toparlanır gerilir. Bu çok uzun sürer. Bir yaratık bu kadar acıya nasıl dayanır, bunu anlayabilmek zor. Onun için Çukurovalılar acı dolu değişimlere yılanın kavlaması gibi derler. Kıvranırken, ıslık gibi acı, ağlamsı sesler çıkarırken yılan birden susar, yere serilir, ölü gibi upuzun yere yatar, biraz sonra da belli belirsiz seğirir gibi eder, usuldan akmaya başlar, biraz akar, birazıcık ilerledikten sonra durur, orada yatar. Gidip başından, kuyruğundan, neresinden tutarsanız tutun kaldırın, yılan ölü gibi cansızdır, hiçbir şey yapamaz ve yılanın az arkasında, kıvrandığı yerde yılan uzunluğunda upuzun bir kav kalmıştır. Kav saydamdır, yattığı yerde öyle cansız epeyi bir süre kalan yılan kendine gelir, gene belli belirsiz, usuldan akarak otların arasında yiter gider.

İşte Zehrayla bizim işimiz de karayılanın kav değiştirmesinden çok daha zor bir iştir. Kızların sandıklarını, yarın öbür gün Girite gideceğiz diyerek açtırmayan, general mi, mareşal mi, her neyse bir adamdan yıllardır mektubu alamayan, Ankaradan kovulan, mektep arkadaşından ses soluk çıkmayan... daha Girit de Girit. Şımarmış, kendisini Osmanlı padişahının, Mısır Firavununun oğlu sayan, burnundan kıl aldırmayan, pir midir, ermiş midir, Melek Hatuna göre Tanrının öz bir oğlu olan,

gariban dünya güzeli kızlarıyla, bir çocuğun oyuncağıyla oynar gibi oynayan, yüreği nasır bağlamış bir adam. Ulan sen daha o kadar yaşlı değilsin, kızlara sandıklarını açtırmazsan onlar evde kalır kocar giderler, sen de ölürsen senin ölüne tükürürler. Girit de Girit, ulan seni Girite göndermiyorlar işte. Öldür de kendini, öldürmezsen kızların sandıklarını açmalarına izin ver de Allah da seni cennete göndersin.

Melek Hatunla Lena kapalı kaplarda yemekleri birlikte Ağaefendilere götürdüler. Ağaefendi onlara, "Siz de kalın, birlikte bu güzel yemeklerinizi yiyelim," dedi

"Biz yemeğimizi evde bıraktık. Poyraz efendiyi de davet etmişsin. O da giyinip geliyor."

Melek Hatunla Lena merdivenden inerlerken, aşağıda en güzel giyitlerini giymiş Poyrazla karşılaştılar. Poyraz içeriye girdiğinde Zehrayla Nesibeyi yemek masasını düzenler buldu. Ağaefendi onu ayakta karşıladı, "Buyurun oturun Poyraz Bey oğlum. Vasili Efendiyi unutmuşuz, yoksa size onu da yemeğe beklediğimizi söylememiş miydim?"

"Unutmuşum efendim, evi şuracıkta, ben hemen gider çağırırım."

Zehra:

"Ben gider çağırırım izin verirseniz."

"Haydi git kızım."

Biraz sonra Zehrayla Vasili geldiler. Vasilinin elinde toz içinde kalmış bir şişe kırmızı şarap vardı. Şişeyi Zehraya uzatarak:

"Bunu Ağaefendimize getirdim, Ürgüpteki bir kiliseden bana gönderildi. Anadoluda Ürgüp şarapları üstüne yoktur."

Şarabı masanın ortasına koydu. Zehra elinde bir bezle geldi şişeyi sildi.

Vasili Zehraya, şarap şişesinin tozu silinmez, diyemedi.

Yemekler geldi, konuşmadan yemeklerini yediler. Anadoluda çoğunlukla yemek yenirken konuşulmaz. İster istemez Ağaefendi de buna uyuyordu ya her zaman değil. Bugün nedense yemek süresince hiç konuşmadı. Yemek bitince Zehra elinde ibrik, omuzunda havlu, hamamlığa kadar gitti, arkasından Ağaefendi. Kız sabunluktan aldığı sabunu babasına verdi,

eline ibrikten su döktü, çömelmiş olan Ağaefendi elini güzelce bir yıkadıktan sonra da ağzını yıkadı kalktı. Kız ibriği yere koyarak gitti, bir havlu daha aldı geldi, çömelmiş Poyrazın eline su döktü, Poyraz, ürküntüyle sağına soluna bakındıktan sonra, duyulur duyulmaz bir sesle, "Yarın sabah erkenden değirmene," dedi, arkasına döndü baktı, Ağaefendi Vasiliyle Yunanca konuşuyordu, onun Zehraya söylediklerini duymadı. Yüreği yeynidi, güleç bir yüzle gitti yerine oturdu.

"Beni iyi dinle evladım Poyraz Bey, senin başından bu yaşına kadar akıl almaz gaileler geçmiştir. Kaçak Hasanla aynı cephede, Allahuekber dağlarında donanların, bit yiyenlerin içinde değil miydiniz?"

"İçindeydik."

"Ve oradan kurtulan beş on kişiden biriydiniz."

"Daha çok var efendim."

"Bana koca bir ordudan bir avuç insan kaldı dediler de."

"Doğrudur efendim."

"Yani demem odur ki senin başından türlü belalar geçmiştir."

"Bir değil bin bela geçti. Bizim yaşamamız tesadüf."

"İşte o zaman hayatın kıymetini bilirsiniz. Siz siz olun biribirinizin kıymetini bilin. Vasiliyi bu dünyada en çok severim, çünkü sen, ölümü kabul ettin de yurdunu terk etmedin benim gibi. Poyraz Bey oğlumuz da Toroslarını bıraktı, ama Toros dağları bütün Türkiyedir, bütün Türkiye dağlarıdır. Onun için o yurdundadır."

"Size söyledim efendim, benim köyüm kayıp."

"Size söylemek istiyorum ki, dünyada insanın vatanından daha değerli, akrabalarından da, kardeşlerinden de daha değerli olan doğduğu yerdir. Oğlum Poyraz, Vasiliyle senin arkadaşlığına imrendim. Benim bir arkadaşım yok diye içim içimi yiyordu. Çok şükür, çok şükür ki güvendiğim dağlara kar yağmadı. Bütün arkadaşlarım, arkadaşım general de beni unuttu, herkes beni unuttu, derken, dünyanın ortasında tek başıma kalmışken, yalnızlığın acısı yüreğimin köküne bir hançer gibi saplanmışken, yüreğimde bu boşluktan, bu acıdan başka hiçbir şeyim kalmamışken general arkadaşımdan bir mektup aldım."

Mektubu Vasiliye uzattı:

"Al bunu Vasili, Türkçe söyle ki, bunu Poyraz oğlum da duysun. Şunu bilelim ki, şu dünyada arkadaştan, dosttan başka bir şey yokmuş, şimdi artık bu dünyada yalnız değilim ve dünya artık bomboş değil. Oku Vasili."

Heybeliada Papaz Mektebinde epeyce okumuş, oradan, kendi söylediğine göre sebepsiz kovulmuş Vasili, mektubu Türkçeye güzelce çevirerek okudu ve Ağaefendinin gözlerinden yanaklarına yaşlar süzüldü. Mektup bitince Ağaefendi derin soluk aldı.

"Bakın mektupta ne diyor general, ben seni hiç ihmal eder miydim kardeşim, diyor. Anadolu savaşında yenildiğinden dolayı onu hapsetmişler, oysa o, benim arkadaşım, Yunan askeri yenilmiş, geriye çekilirken o orduya tayin edildi. Mağlubiyette onun hiçbir suçu yok. Yakında hapisten çıkacak, mektubunda yazdığı gibi, başa geçecek, başa geçer geçmez de beni çağıracak. Evet, böyle olacak. Çünkü arkadaşım sadece bir general değil, Yunanistanın gözbebeğidir."

Mektubu Vasilinin elinden aldı, cebine koydu. Vasiliye de:

"Vasili," dedi, "yarın bize gel, seninle işlerim var."

Zehraya döndü:

"Kızım kahveleri yaptınız mı," diye sordu.

"Yaptık, içtiniz baba."

"Birer tane daha yapın."

Ağaefendi iliklerine kadar sevinç doluydu.

"Ben şu dünya cennetindeyim, o şimdi, bir ülkenin gözbebeği olan adam hapisane cehenneminde. O beni yazdığı bir mektupla cennete yolladı, kendi hapisane cehenneminde. Çocuklar, ne biçim bir dünyadır bu böyle?"

Konuklar erkenden kalktılar gittiler. Ağaefendi onlar gider gitmez yatağa girdi, yatak sakız kokuyordu. Ağaefendinin gözlerine sevincinden sabaha kadar uyku girmedi, yataktan gün ışımadan çıktı, bir süre denizin kıyısında yürüdü, gün ışırken nar bahçesindeydi, narların pembesi yer yer denizin dibine çökmüştü. İri narlar, narların pembesi dalgalarla birlikte oradan oraya çalkanıyordu. Kıyıya indi, bir taşın üstüne oturdu. Ayaklarının burnuna, çakıltaşlarının üstüne dalgalar gidip gi-

dip geliyordu. Biraz oturduktan sonra eve döndü. Vasili gelmiş onu bekliyordu. Kızlar hemen kahvaltıyı hazırladılar. Melek Hatun bugün de keçi sütü göndermişti. Ağaefendi süt içti, Vasili de çay. Sofrada Ağaefendinin sevdiği Yörük peyniri vardı. Poyraz da apak Kazdağı balı getirmişti. Keyifli bir kahvaltı yaptılar, çeşmenin başına gittiler, kanepelere karşılıklı oturdular. Ağaefendi Vasiliye soru üstüne soru sordu, önlerinden doktor Halil geçinceye kadar.

"Buyurun Halil Rifat Bey, ben de Vasili Efendiyle size gidiyordum, Salman Sami Bey nerde acaba?"

"O çok erkenden gider muayenehaneye. Buyurun gidelim. Salman Sami Bey sizi görünce çok sevinecek. Günlerdir gözümüz yollarda sizi bekliyorduk. Buyurun."

Doktor Salman Sami onları görünce dışarıya çıktı, yolda karşıladı:

"Nerelerdeydiniz, İstanbuldan gelmeyeceksiniz diye ödümüz koptu mirim, buyurun oturun. Bizim evde çalışan kadınlar güzel çay, kahve yapıyorlar. Ne kadar güzel yapıyorsunuz dediğimizde de, zeytin odunuyla her şey lezzetli oluyor, diyorlar."

"Sağ olun doktor, biz az önce kahvaltıdan kalktık da buraya geldik. Ve ben ikinizin arkadaşlığına hayranım efendim, dünyada her şeyden, hayattan daha değerli bir şey vardır, o da arkadaşlıktır. Bu dünyada ne varsa, hiçbir şey gerçek bir arkadaşlıktan daha değerli değildir. Yunanistandaki, size bahsettiğim general arkadaşımdan bir mektup aldım, bütün gece sevincimden gözüme uyku girmedi."

"Sizi geri Yunanistana mı çağırıyor?"

Ağaefendi doktora karşılık vermeden cebinden zarfı çıkardı, zarftan mektubu aldı, Vasiliye uzattı.

"Şu mektubu zahmet olmazsa Türkçe oku beylere," dedi.

Doktorlara döndü:

"Vasili," dedi, "İstanbulda Papaz Mektebinde okumuştur, göreceksiniz şimdi, generalin Yunanca mektubunu size Türkçe, Türkçe yazılmış gibi okuyacaktır."

Vasili uzun mektubu okumaya başladı. Mektubu çeviri gibi değil de Türkçe yazılmış gibi okuyordu. Vasilinin sesi de çok

dokunaklıydı. Mektubun sonuna doğru Ağaefendi gene kendini tutamadı, gözlerinden iki damla yaş döküldü, yanaklarından boynuna kadar indi. Mektup bittiğinde Ağaefendi konuşacak bir durumda değildi.

"Haklısınız beyefendi, bu dünyada insanın hiçbir şeyi olmasın, yeter ki böyle bir dostu olsun. Böyle bir dost bir ömre bedeldir."

"O, Yunanistanın gözbebeğidir."

"Demek Anadolu harbinin, yani İstiklal Harbinin generallerinden sizin arkadaş, o daha Anadolu harbi başlamadan bu harbe karşıydı. Yunan ordusu birkaç savaşı kaybedince onu da cepheye gönderdiler. O da böylelikle, hiçbir suçu olmadan, mağlup generallerin arasına katıldı."

Doktorlara allahaısmarladık deyip yanlarından ayrıldılar. İskeleye Şükrü Efendi üç tekneyle gelmiş, ırgatlar nar bahçesine gitmişlerdi. Şükrü Efendi de çınarların altına oturmuş, yanına Melek Hatun, Şehmus Ağa, Şerife Hatun, Hüsmen, Hançerli Efe, Kadri Kaptan, Sabiha, çocukları, doktorlarda çalışan kadınlar, on iki yaşlarındaki oğulları oturmuşlar, Şükrü Efendiyi dinliyorlardı. Ağaefendiyle Vasilinin geldiğini görünce hep birden ayağa kalktılar.

"Rica ederim, buyurun oturun." Çabucak gitti, Kadri Kaptanın oturduğu yere oturdu. Çeşmenin öbür yanındaki koltukta boş yer vardı, eliyle Vasiliye o boş yeri gösterdi, Vasili de oraya oturdu. Sonra da ötekiler yerlerine... Hoşbeşten sonra bir ara sustular. Kimse konuşmaya başlayacak bir söz bulamıyordu. Öteden kaçak Hasan geliyordu. Hasan konuşkan bir adamdı. Uçta boş kalmış bir yere oturdu. Ağaefendi ona gözlerini dikti, o da konuşmadı. Bu sefer Şükrü Efendiye gülümseyerek baktı, o da ona gülümsedi:

"Eeee Ağaefendim, Allah izin verirse Girite ne zaman gidiyorsunuz?"

"Ne gitmesi Şükrü Bey, bu nerden çıktı?"

"Hani, postaneden mektup gelmişti size ya."

"Doğru, haklısınız, general arkadaşımdan gelen mektuba çok sevinmiştim, demiştim ki, kardeşten daha ileri bir arkadaş bana boş verdi, buralarda beni tek başıma yapayalnız bıraktı,

oysa arkadaşım beni hiçbir zaman yalnız bırakmamıştı. Madem merak ettiniz, beni hayata yeniden kavuşturan, bu dünyada yalnız, tek başına kalmadığımı bana bildiren bu mektubu Vasili size Türkçe okusun."

Mektubu cebinden çıkardı, Vasiliye verdi.

Vasili zarfı aldı, içinden mektubu çıkardı, öksürerek boğazını temizledi. Okumaya başladı. Sesi çok güzeldi. Kutsal bir parça okuyor gibiydi. Dinleyenler de soluk almadan dinliyorlardı. Mektup okundukça da Ağaefendinin her zamanki gibi gözleri doluyordu. Mektup biter bitmez Şükrü Efendi öfkeyle:

"Niçin geldi o da Anadoluya, gelsin de bizi kırsın diye kırmızı götlü, affedersiniz, mektup mu gönderdik ona."

"Rica ederim efendim, bütün Yunanistan da biliyor ki, benim arkadaşım Yunan ordusunun Anadoluya çıkmasına karşıydı. Yunan ordusu yenilmeye başlayınca, neden sonra, benim arkadaşımı Anadoluya gönderdiler, sonra da mağlup öbür generallerle hapse attılar. Size şunu söylemek isterim ki, arkadaşım yakında hapisten çıkacak, başa geçecek, Türkiye ve Yunanistan barışacak, hem de kardeş, biribirlerine saygılı millet olacaklar. Bunu da benim arkadaşım general gerçekleştirecektir. Çünkü o Yunanistanın gözbebeği bir sulhseverdir, insanlığın da gözbebeği olacaktır. Ben de yakında Girite döneceğim. Döneceğime o kadar sevinemiyorum, kanat takıp uçmuyorum Şükrü Bey kardeşim, şu dünyada başı beladayken, ölüm kalım kavgasındayken, zindanda bile arkadaşını unutmayan bir insan, bir arkadaş, bir dost insana hayat veriyor, yaşama gücü veriyor. Bu mektuptan sonra beni hiçbir şey yıkamaz. Nerde olursam olayım, nerde ölürsem öleyim gözüm açık gitmez. Anlaşıldı mı Şükrü Bey kardeşim?"

"Affedersiniz Musa Kazım Beyefendi, sizin bu kadar yakın arkadaşınız da başka türlü bir insan olamazdı."

"Teşekkür ederim Şükrü Beyefendi, çok naziksiniz. Bugün de narları toplatmaya, kovanları sağdırmaya geldiniz öyle ya."

"Bu adanın, daha önce de kaç kez söyledim, buranın toprağından mı, suyundan mı, her neyse inciri, üzümü, şeftalisi, narı gibisi hiçbir yerde yok. Balı da öyle. Kovanlar için beş tane usta balcı gönderdim. Ustalar kovanlara teker teker bakmışlar, bana

geldiler dediler ki, hiçbir yerde böyle bir bal bulunamaz. Kovanları açar açmaz çiçeklerin kokusu insanın suratına öyle bir çarpıyor ki, insanı sendeletiyor, başını döndürüyor, dediler, böyle ballar her derde devadır, dediler, doğru çıktı."

Baytar biraz önce, mektup okunurken usulca gelmiş, aşağıda bir yere oturmuştu. Şükrü Efendi sözünü bitirince:

"Şükrü Efendi," dedi, "biliyorsunuz, kovanları biz ikimiz maliyeden satın aldık. O sebepten, gönderdiğiniz adamlarla kovanların kapaklarını hep birlikte açtık, yüzlerine balın kokusu çarpınca şaşkına döndüler. Bizim de Vandaki bağımızda kovanlarımız olurdu, arıların içinde büyüdüm, ben de böyle bir balı, böyle bir kokuyu ne gördüm, ne de duydum. Dediklerine göre bizim adadan başka yakın adalarda da öyle çiçekler oluyormuş ki bu kadar kovana değil, bunun on misli kovan olsa bile hepsine yetiyormuş. Arılar bunun on misli böyle kokulu balı oralardan buraya taşıyabilirlermiş. Millet bu adalarda boşuna oturmuyormuş."

Irgatlar narları iki günde topladılar, küfelere doldurdular, iskeleye taşıyıp bir kısmını üç tekneye koydular, kasabaya yolladılar. Nar küfeleriyle dolu tekneler, kasabaya üç sefer yaptılar. Nar bahçelerinin üst başındaki bahçeye dokunmadılar. Orada o kadar pembe, o kadar iri narlar kalmıştı ki, Nişancı Veli, insan bu kadar güzel narları nasıl koparır da yer, yemeye değil insan, bu kadar güzel narları koparmaya bile kıyamaz. İskeledeki küfelere doldurulmuş narlar daha kasabaya taşınmadan adalılar, kendilerini bahçeye attılar. Zehrayla Nesibe de nar toplamaya geldiler, Melek Hatun da onlara yardım etti. Üç büyük sepet nar topladılar. Kadri Kaptan iki büyük sepet toplamıştı. Nişancı, karısı Sultanla birlikte gelmişti bahçeye. Sultan ulu ceviz ağaçlarına çıkıp ceviz toplama ustasıydı, narları, dikenlerine aldırmadan, öylesine çabuk topluyordu ki, gören şaşıp kalıyordu. Torunların her biri de, üçü üç yerden heybelerin iki gözünü birden dolduruyor, doğru evlerine koşuyor, onlar gelinceye kadar Sultanla Nişancının toplayıp bir yere yığdıkları narları heybelerine koyup eve koşturuyorlardı. Nişancı bir ara baktı ki, nerdeyse, böyle giderse ev narla dolacak.

"Çocuklar," diye seslendi, "bizim eve tamam artık. Bundan sonra Poyraz amcanıza götüreceksiniz, onlar yeter deyinceye kadar. Ondan sonra da kilimci başı Şerife Hatuna götüreceksiniz. Onlardan bir kimseye burada gözüm takılmadı. Haydiyin aslanlarım." Akşam oluncaya kadar ağaçlarda bir tek nar bile kalmamış, çok nar toplayanlar az nar toplayanlara kendi topladıklarından vermişler, iş dengelenmişti. Bütün kovanlar kesilip bittiğinde de gene eşit bir biçimde her eve ak petekli bal verilmişti.

Ağaefendinin içinden taşıp gelen sevinç, mutluluk, bütün adayı sarmıştı. Kuşlar başka türlü ötüyor, deniz başka türlü kokuyor, esen yel başka türlü esiyordu.

Zehra hiç kimseden çekinmeden, saklanmadan, zeytinlikten değil açıktan açığa yürüyerek değirmene gitti, kapıyı itip gülümseyerek açtı, Poyraz değirmentaşının üstünde oturuyordu, hemen ayağa kalktı, Zehra değirmentaşının üstüne otururken Poyrazın elinden tuttu, çekti yanına oturttu. Biribirlerine bakamadan bir süre suskun durdular. Poyrazın eli daha Zehranın elindeydi. Eli gittikçe ateş gibi yanıyordu. Zehra içinden, neye varırsa varsın söyleyeceğim, diyordu. Onun benim yüzüme bakmayacağını bilsem, öleceğimi de bilsem söyleyeceğim, ne olursam olayım söyleyeceğim. Babamı bir mektup nasıl değiştirdi. Ben babamı bildim bileli hiçbir zaman böyle görmedim. Dağa taşa, kurda kuşa, insana böylesine bir sevinç onunla birlikte siniyor, deniz mutlulukla dalgalanıyor. Bu adaya geldi geleli yüzü hiç gülmemiş insanların yüzü gülüyor. Hançerli Efenin, bu kapkaranlık adamın bile yüzü gülüyor, Poyrazın bile bir ara yüzü gülüyordu ya son günlerde nedense adada bir o gülmeyi unuttu. Böyle düşünürken deminden beri Poyrazın tuttuğu ateş gibi yanan elini bıraktı:

"Poyraz Musa, bu işte ne senin, ne de benim suçum var. Yalnız senin kimseye söylemediğin, seni insanlığından utandıran bir derdin var. Kendine bile söylemediğin bir derdin mi var, savaşta çok mu insan öldürdün, çok mu çocuk kestin, çok mu kadınların ırzına geçip sonra da kadınları, kızları mı öldürdün, bana sarılırken beni bırakıp kaçıyorsun, benden utanıyor, korkuyor musun, bunu bana söyleyeceksin. Yüz kızın

ırzına geçip ardından da yüzünü de parça parça ederek öldürmüşsen, bundan da utanıyorsan, sen bensin, ben senim, söyle bana utandığın derdini birlikte utanalım. İçindeki dert altından kalkılmayacak bir acıysa ikimiz birden taşıyalım. Taşıyamayacağımız kadar ağır bir acıysa birlikte ölelim. Sana yazık, bana da yazık, tek başımıza çekmeyelim bu acıyı. Söyle bu derdini Poyraz bana, kurban olsun Zehra sana. Bak sevdiğim, annem öldüğünde, babamın gözünün önünde denize atıldığında babam yaşamaz sandım. Annemin acısıyla yarı ölü, yarı diriydi, uzun sürdü. Sonra arkadaşlarından mektup beklemeye başladı. Mektuplar gelmeyince, bu acı annemin ölümünden ona daha ağır gelmeye başladı. Bu acı babamı öldürecek diye her gün gece gündüz düşünmeye başladım. Sen de biliyorsun hangi dala el atmışsa dal eline geldi. Yaşama gücü kalmamıştı ki hapisteki arkadaşından mektup geldi. Babam o mektubu duyurmadık adam bırakmadı adada. Sevincinden doldu taştı. Şimdi iliklerine kadar, yüreğinin köküne kadar sevinç dolu. Onun sevinci adayı sardı. Herkesin de sevinçten başı dönüyor. Herkes sevinç vurgunu yemiş gibi. Herhalde insanoğlu budur, böyle inişli çıkışlıdır, tam ölüyor derken birden doğruluyor, ayağa kalkıyor babam gibi. Söyle bana derdini sevdiğim, canım. Bu insanların biribirlerine zulmettiği dünyada bizim biribirimizi bulup sevmemiz her insanın başına gelecek bir mutluluk değil. Savaşa girdim diye insanlığından utanıyorsan, o senin suçun değil, sizi savaşa sürenlerin suçudur. Bırak da onlar insanlıklarından utansınlar."

Zehra ter içinde kalmış titriyordu. Poyrazın elini tuttu, el daha yanıyordu. Birden ona sarıldı, bütün gücüyle kucakladı, uzandı onu uzun uzun öptü, kendine geldi, sakin bir sesle:

"Söyle canım, her şeyi söyle bana ki bu yükü seninle birlikte taşıyalım."

Poyraz nasıl başlayacağını arayarak, gözlerini karşı duvara dikerek bir süre düşündükten sonra ağır ağır konuşarak anlatmaya başladı, anlatırken de kısa aralıklarla duruyor düşünüyor, sonra yine ağır ağır, biteviye anlatıyordu. Sözlerini bitirdiğinde kan ter içinde kalmıştı. Bütün bedeni tepeden tırnağa su içindeydi. Zehra da onun kadar terlemişti.

"Sen hiçbir Yezidiyi, erkek olsun kadın olsun, öldürmedin, değil mi?"

"Öldürmedim."

"Hiçbir kadının, kızın memesini kesmedin, değil mi?"

"Kesmedim."

"Hiçbir kadının, kızın ırzına?"

"Geçmedim."

"Eeee, daha ne istiyorsun?"

"Hiçbir şeye karışmadan, kızlar, kadınlar çırılçıplak soyulur, önce memeleri kesilir kumların üstüne, bıçaklanarak atılırken, ben hiçbir şey yapamıyor, sadece olanı seyrediyordum. Donmuş kalmıştım."

"Önüne geçemez miydin?"

"Geçemezdim. Onlar kalabalıktı, bizse birkaç kişiydik. İşte böyle. Unutamadığım, beni bu hale getiren bu."

İkisi de kısık seslerle, kimse bu sözleri duymasın dercesine duyulur duyulmaz konuşuyorlardı.

Zehranın birden dolukmuş gözleri parladı:

"Senin anlattıklarının benzerini bir ay önce Şerife Hatun anlattı, birden kilim dokumayı bıraktı, gelin kızlar, dedi, yüzü allak bullak olmuştu. Bu gözler neler gördü, dedi. Bu gözler neler gördü, bunu size anlatmalıyım. Bu gözler neler gördü, ben de, Şehmus da, o diyardan, Diyarıbekirden kaçtık. Kaçmadık, kaçmak istemedik ama kaçtık. Bu gözler neler, neler gördü. Bir gündü, harp başlamıştı, harbe giden bir daha geri dönmüyordu. Herkes biribirini öldürüyordu. Bizim mahalle de biribirini kırıyordu. Bu gözler neler gördü. Kardeş kardeşe, dost dosta düşman olmuştu, ben bir büyük kızdım ya daha evlenmemiştim. Şehmusla biribirimize ancak bakışıyorduk. Bu kör olası gözler neler gördü, bizim mahalleden kadınları, kızları, erkekleri, yaşlıları, delikanlıları, erkek çocukları aldılar, biz de gizliden onların ardından gittik, Dicle kıyısına indiler. Biz çalıların içine saklandık, kızların, kadınların arasında yakın komşularımız var, canımız gibi sevdiğimiz arkadaşlarımız. Dicle kıyısına gelince erkekleri, erkek çocukları da kadınlardan ayırdılar, yukarıya götürdüler. Hepsinin kollarını arkadan bağlamışlardı, çocukların bile. Kadınları, kızları suyun kıyısında anadan doğ-

ma soydular, onları soyup bitirince memelerini kesip kumların üstüne atıyorlar, memeleri kesilen kadınlar, öyle bir bağırıyorlardı ki bağırtıları gökyüzüne çıkıyordu. Bu gözler, kör olası gözlerim neler gördü ki. Diclenin üstünden çıplak cesetler akıyordu. Dicleyle aşağılara, çöle..."

"Kumun üstüne atılmış memeler seğiriyor muymuş?"

"Bilmiyorum, söylemedi."

"Bu kestikleri insanlar kimlermiş?"

"Bilmiyorum, söylemedi Şerife Hatun. Şerife Hatun dedi ki, hepsinin kim olduklarını bilmiyorum, bizim gibi insanlardı, bizim gibi konuşuyorlardı, bizim can bir dostlarımızdı. Çoğu bizim mahallemizdendi."

"Kartallar gelip kumların üstündeki ölüleri kapmış gitmişler mi?"

"Söylemedi Şerife Hatun. Bu gözler neler neler gördü diyor, başka bir şey demiyordu. Bir kezcik, onlar gavurlardı, dedi."

"Kumların üstündeki kanlı memeler seğiriyorlar mıymış?"

"Şerife Hatun onu da söylemedi, biz çalıların içinden gizlice, titreyerek, ölerek kaçtık, dedi. Sonra hepimiz eve gelip ağladık. On beş kadar kızdık. Komşular da bizim eve geldiler ağlaştılar, sonra akşama doğru üstü başı kan içinde erkekler geldiler eve, onlar da bizimle birlikte ağladılar. Bize, sizin çalıların içinde ne işiniz vardı, dediler. Gördüklerinizi kul olana söylerseniz sizin de memelerinizi keserler, leşinizi de Dicleye atarlar, dediler. Biz ondan sonra çok ağladık, gözlerimize uyku girmedi aylarca. Her gece o adamlar geldiler, bizim memelerimizi de kesip cesedimizi Dicleye attılar. Buraya gelinceye kadar ben gördüklerimizi kimseye söylemedim." Sonra da gözlerinden dolu gibi yaşlar akmaya başladı. "Ben gördüğümü o gün bugündür, Şehmusa bile söylemedim. Bugün söyleyeceğim. O da duysun bu gözler neler görmüş. Şehmusla evleninceye kadar, hangi erkeği görsem memelerimi kesecek sanıyordum."

Ayağa kalktılar, kucaklaştılar. Öylesine hırs dolu bir kucaklaşmaydı ki bu, Poyraz kızın göğsüne dayanmış, bastıran memelerinin farkında bile olmadı. Ayrılırlarken:

"Korkma," dedi, "yakında kendime gelir, bu dertten kurtulurum."

"Şehmus Ağaya anlattı mı acaba?"

"Bilmiyorum, bir daha hiç mi hiçbir şey anlatmadı bize kilimcilikten, renklerden, köklerden, kabuklardan, çiçeklerden başka. Şerife Hatunun anlattığına göre dünya ağzına kadar on binlerce renklerle dolu. Sana çok anlatacağım var, ben Atinada İngiliz mektebinde okudum, Nesibe de benim gibi okudu. Kadın erkek ilişkilerine dair bize her şeyi anlattılar, nasıl çocuk yapılır, nasıl yapılmaz."

Poyraz bu sözleri duyunca dondu kaldı, hiçbir şey konuşamadı. Zehra gibi bir kız böyle bir şeyi nasıl ağzına alabilirdi? Zehra onun yüzünün kasılmasından şaşkınlığını anladı.

"Ben de," dedi, "İngiliz mektebinde profesörden ilk duyduğumda çarpıldım kaldım. Her şeyi en ince noktasına kadar anlatıyordu. Sınıfta Türk, Yunanlı otuz yedi kızdık, ikimiz de Fransız, Nesibe her şeyi benden öğrendiği için, mektepte bunları duyunca hiç şaşırmamış. Profesörü onun şaşmadığına şaşmış. Durumu Nesibeye de anlattırmış. O da güzel güzel anlatmış. Profesör memnun olmuş. Etine dolgun, güzel bir kadındı."

Poyraz mutluydu, ağzı kulaklarına vararak güldü:

"Demek böyle ha!" dedi, gene kucaklaştılar, değirmenin kapısından önce Poyraz çıktı, Zehra değirmende kaldı, ayakta bir süre düşündü, ardından da zeytinli koyağa indi, yaşlı zeytinlerin arasında oyalandı, canı pınara çıkmak istedi, içi yeynimişti, içinde hiçbir endişe, acı kalmamıştı. Sürgünü duymadan, buraya gelmeden nasılsa gene öyleydi. Pınarın başına oturdu, suda yüzü, en parlak aynada nasıl gözüküyorsa öyle gözüküyordu. Abbas da ne güzel isim, diye düşündü. Yüzü de, gözleri de apaydınlıktı. İyi ki Şerife Hatun ona o meme olayını anlatmış, o da Poyraza söylemişti. Poyrazı meme yıkımından Şerife Hatunun anlattıkları kurtaracaktı. Pınarın yöresindeki dize kadar çıkmış yarpuzlar küçücük küçücük, üst üste mavi çiçekler açmış, ortalığı yoğun bir yarpuz kokusu almıştı. Pınarın aktığı yol boyunca yürüyen Zehra denize kadar mavi çiçekler açmış yoğun yarpuz kokusu içinde yürüdü. Su da yarpuz kokuyordu. Eve gelir gelmez aynaya koştu. Babası koltuğunda, bilmem kaç günlük gazeteye gömülmüş okuyordu. Onun geldiğini bile duymadı. Yüzü aynada sudakinden aydınlıktı. Gözleri de pırıl

pırıldı. Bu gurbette yüzünün, gözlerinin böyle olması, içinin de böylesine hafiflemesi aklına gelmezdi. Babası Arap harfleriyle yazılı gazeteden başını kaldırdı, dalmış gitmiş Zehrayı boy aynasında kendini seyreder gördü ve hiç ses çıkarmadan kızına baktı. Şimdiye kadar böylesine dalmış aynaya bakan kızını hiçbir zaman görmemişti, demek, diye düşündü, beni hapisanede bile unutmayıp orada bile mektup yazan, o mektubun bana dünyalar bağışladığını anlayan kızlarını hiçbir zaman bu kadar mutlu görmemişti. İçindeki mutluluk adadaki dostlarına bile geçmişti.

Arkasına dönen Zehra, babasının ona hayranlıkla baktığını gördü:

"Baba," dedi, gitti babasına sarıldı, "çok şükür baba ne kadar iyiyiz baba."

"Çok şükür kızım," dedi Musa Kazım Bey, "çok şükür." O da kızına sarıldı.

Değirmenden çıkan Poyraz doğru Şerife Hatuna gitti, Şerife Hatun ıstarının başında kilim dokuyordu. Poyrazı görünce elindeki kirkiti yere koydu kalktı.

"Hoş geldin Poyraz Efendi," dedi.

"Hoş bulduk Şerife Hatun, Şehmus Ağa nerde?"

"Bilmem, ben Hüsmenin yanına gidiyorum, dedi."

"Buyur içeriye otur."

İçeriye girdiler. İçeriye girince Poyraz şaşırdı kaldı. Evin içi güzel, o kadar temiz, o kadar düzgündü ki, Şerife Hatunla Şehmus Ağaya saygısı arttı. Evin salonuna salonu kaplayacak kadar büyük bir kilim serilmişti. Toroslarda çok kilim, çok keçe görmüştü ama böyle cennet örneği bir kilimi ömründe görmemişti. Şehmus Ağanın kasabadan aldığı koltuğa oturdu ya gözlerini kilimden alamıyordu. Şerife Hatun, o koltuğa oturunca ortadan kaybolmuştu, Poyraz onun kaybolduğunun farkında bile değildi, kilime dalmış gitmişti. Yoğun ve güzel bir kahve kokusuna başını kaldırdı, Şerife Hatun küçük bir gümüş tepside tüten bir kahve fincanıyla geliyordu. Kahveyi tepsiden alan Poyraz, gözünü daha kilimden alamıyordu. Kahve elinde öyle kalakalmıştı.

"Şerife Hatun, ben ömrümde bu kilimden daha güzelini hiç görmedim. Bizim dağların Türkmen ve Kürt kadınları da

güzel kilim dokurlar ya, senin bu kilimin cennet bahçesinden de güzel. Böyle cennet bir adaya böyle cennet bahçesinden de daha güzel bir kilim yakışır."

Gözlerini kilimden ayırmadan kahvesini yavaş yavaş içti.

"Ben" dedi, "Yezidilerin kırımına karıştım. Kızların, kadınların önce memelerini kesiyor kumların üstüne atıyor, hançerlediklerini de Dicleye bırakıyorlardı."

"Ben de bizim memlekette böyle bir kırım gördüm," dedi Şerife Hatun, "kadınların, kızların çığlıkları gökyüzüne çıkıyor, hançeri yüreklerinin üstüne yiyince de iki kat oluyorlar tortop kumlara düşüyor, sonra da kaskatı kesiliyorlardı. Çıplak bir kızla da bir erkek çalıların arasından çıkıyorlar, nehrin kıyısına gelince de kızın memelerini yanındaki delikanlıya kestiriyorlardı."

Anlatırken Şerife Hatun titredi, gözleri doldu, sustu. Biraz sonra da yine konuşmaya başladı.

"Şehmus da bıçaklanan kadınları uzaktan görmüştü ya onlara yaklaşamamış, oradan kaçmış. Bir daha kadınların kızların memelerinin kesildiği, sonra da Dicleye atıldığı köprünün altına, Dicle kıyılarına bir daha uğramamıştı."

"Ben de, ben de," dedi Poyraz, "oralara uğrayamaz, Dicle kıyısına ayak basamazdım."

Hikayesine baştan başladı, sonuna kadar Şerife Hatuna anlattı.

Şerife Hatun yaşlı gözlerle:

"Vah Poyraz Efendi vah," dedi, "senin derdin büyük, şimdi bir iyice anladım. Şehmus, o canavarların böyle yaptıklarını uzaktan görünce kaçmış, sen kaçamadın mı?"

"Kaçamadım."

"Kaçsan seni öldürürler miydi o canavarlar?"

"O canavarlar beni öldürürlerdi."

Poyraz Musa bundan sonra doktorlara gitti, bir yolunu bulup başına gelenleri onlara anlattı. Onlar onu dinlediler dinlediler, Doktor Salman Sami, "Savaş insanları daha da canavarlaştırıyor," dedi. Doktor Halil Rifat hiçbir şey söylemedi, yutkunarak öyle kurudu kaldı.

Bir hafta içinde Poyrazın adada başından geçenleri anlatmadığı hiç kimse kalmadı. Şükrü Efendi bile, "Ben demedim

mi," dedi, "bu savaşlar sürdükçe, insanın insanlığı ortadan kalkacak, insanlık çürüyecek, çürümekten de beter hale gelecek, kokuşacak. İnsanlığından utanacak hali bile kalmayacak, solucanlaşacak. Vaaah, vah, vah Poyraz Bey vaaah! Bu kadar korkunç bir zulmü görür de insanoğlu insanca yaşayabilir mi, insan gibi insan."

Şükrü Efendi kovanların bir kısmını kestirip her eve insan başına göre dağıttırdı. Doktorlara da okul için yüklü bir para verdi. Bir tek bağlar kalmıştı. Şu Poyrazın anlattıklarından sonra bu adaya ne zaman gelse üstüne karabasanlar çökecekti. Bu adanın bağlarının üzümleri öyle bir üzümlerdi ki vazgeçilemezdi. İnsanoğludur bu, arsızdır, işine gelmeyen herbir şeyi unutur, yüreğini paramparça eden dinlediği bir olayın karabasanını değil, yaşadığı, boğazına kadar kana gömüldüğü bir olayın karabasanını bile unutur.

Poyraz artık rahattı, rahat uyuyor, geceleri Diclenin, Fıratın kıyılarına, kesilip kumların üstüne atılmış, seğiren, kanayan dolgun memelerin üstüne hışıltıyla, yumulup tortop olmuş kartallar inmiyor, kumların üstünden memeleri çırnaklarına takıp uçup gitmiyorlar ve kara bulutlar gibi gökyüzüne yığılışmış kartallar Fırat, Dicle kıyılarına inmiyorlardı. Adaya da gelmiyorlardı. Kulaklarındaki kadınların kızların çığlıklarıyla kartal hışıltılarının uğultusu onu delirtmiyordu. Şerife, kız kadın başıyla gözlerinin önündeki bu kan selinin içinden çıkmış bu insan, gördüklerini soğukkanlılıkla, her şeyi bir masal gibi anlatırken Poyraz bazı bazı ikircikleniyordu, Şerife Hatun duyduğu bu olayı, görmüş, yaşamış gibi anlatmasın. Yoksa bir insan, bir kadın böyle bir olayı böyle nasıl anlatabilir. Ne olursa olsun Poyraz mutluydu, sağ olsun Şerife Hatun. Gelibolu, Allahuekber savaşlarından geriye kalanlar, yaşadıklarından sonra nasıl yaşıyorlar, yürekleri nasır mı bağlamış, anılarını küller mi örtmüş?

Salondaki kanepeye uzanmış Poyraz böyle birçok şeyi düşünürken, aşağıdan Nişancının sesi geldi:

"Poyraz, Poyraz evde misin?"

Poyraz kalktı, pencereye gitti, hızlı bir yel esiyor, pancurlar çarpıyordu:

"Buyur Nişancı, bir şey mi var?"

"Hele sen in aşağı."

Poyraz merdivenlerden inerken:

"Ne var, ne oldu?" diye Nişancıya sordu.

Nişancı:

"Baksana iskeleye," dedi, "nerdeyse ada dolacak. Bir tekne dolusu insan iniyor iskeleye."

Maviye boyanmış tekneden insanlar üst üste, çoluk çocuk, genç yaşlı, yüklerini taşıyarak iniyorlardı.

İskeleye vardılar, Vasiliyle Hüsmen yaklaşan tekneyi görür görmez iskeleye koşmuşlardı.

Tekne çabuk boşaldı. İskeleye yanaşmış büyük tekneden bekledikleri kadar çok insan inmedi ya gene de hatırı sayılır bir kalabalık vardı. Erkeklerin hemen hepsi yaşlı, kadınların çoğu gençti. Çoğunluk kız, erkek çocuklardaydı.

Tekne boşaldı, kalktı gitti, gelenler iskelenin üstünde öyle kaldılar. Yana yöne bakınıyorlar, orada öyle duruyorlardı. Nişancı onlara doğru yürüdü:

"Ne öyle iskelenin üstünde durdunuz kaldınız, ne istiyorsunuz?"

İskelenin üstündeki yaşlı erkekler kımıldadılar. Ellerinde, yukarda tuttukları birer kağıt, önlerinde apak sakallı, sakalı göğsüne kadar inmiş uzun bir adam yürüdü, onun yürüdüğünü gören öteki eli kağıtlılar da yürüdüler.

"Bizler Poyraz Musa diye bu adaya geldik. Poyraz Musa Efendiyi nerde buluruz?"

"Benim," dedi Poyraz Musa, "hoş gelip safalar getirdiniz."

Öndeki uzun sakallı uzun adam Poyraz Musaya doğru yürüdü, Poyrazın karşısında hazırola geçip elindeki kağıdı ona uzattı, ötekiler de geldiler, hazırola geçip ellerindeki kağıtları uzattılar. Poyraz Musa:

"Evlerin tapuları," dedi, arkasını döndü, "al Vasili, ellerinden öperler."

Vasili tapuları Poyrazdan aldı:

"Gelin arkamdan," dedi, "size evlerinizi göstereceğim."

Evleri göstermek ikindiye kadar sürdü. Yeni gelenler Hüsmenin, Vasilinin, doktorların yanında çalışan kadınların çocukla-

rının, kaptanın, adadakilerin çoğunun yardımlarıyla yüklerini çabuk taşıdılar. Nişancıyla kaçak Hasan vakit kaybetmeden balığa çıktılar. O gün her evde yeni gelenler için yemekler pişti, tepsilerle tencerelerle evlere taşındı. Bütün belalardan kurtulup bu adaya sığınanlar önce bu saray gibi evlere şaştılar. Bu evler onlara mı verilmişti, bir türlü inanamıyorlardı. Tedirgindiler, yakında bir ağa, bir bey gelip bu güzel evlerini nasıl olsa ellerinden alacaklardı. Evlerine yerleştikten biraz sonra da her evden onlara yemekler geldi. Çok acıkmıştılar, karınlarını doyurdular.

Nişancıyla kaçak Hasan livarlar, sepetler dolusu balıkla geldiler. Çınarların önündeki düzlüğe bir ateş yakılmış, közler çınarların altına kadar yayılmış, balıklar teknelerden elbirliğiyle alınmış, yeni kızlar kadınlar da içinde gene elbirliğiyle köyün kızları kadınları balıkları deniz kıyısında çabucak ayıklamış, gene elbirliğiyle çubuklara dizdikleri balıkları közlerin üstünde kızartmışlar, masalara götürmüşler, önce yeni gelenlerin önlerindeki sahanlara, tabaklara koymuşlardı.

Közlerin üstünü saran balık yağlarının dumanları ortalığı almış, aç kişilerin bir iyice iştahlarını artırmıştı. Yarı aç, yarı tok ekin biçenler, pamukta çalışanlar, incir, nar, üzüm, şeftali toplayanlar, adaya geldikleri gün görkemli bir balık şölenine konmuşlar, kendilerini bir düğün unutulmaz tadında bulmuşlar, konuksever komşularıyla, sanki yıllardır mutluluklarda birlikteymişçesine canı yürekten kaynaşmışlardı. Geceki balık şölenine doktor Salman Saminin yanında çalışan Emineyle doktor Halil Rifatın yanında çalışan Esme de gelmişlerdi. Çocuklarını da birlikte getirmişlerdi.

Yemekte kimse içki içmedi. Yemek yendiği sürece de hiç kimse konuşmak için ağzını açmadı. Buradaki yemek yemek biçimine en çok Şerife Hatun şaştı, çünkü Doğu Anadoluda köyde olsun, kasabada, şehirde olsun kadınlarla erkekler aynı sofrada yemek yemezlerdi. Nesine gerek, Şerife Hatun sesini çıkarmadı, bunların da görenekleri buymuş, dedi.

Herkes karnını doyurup masalardan kalktığında kıvançlıydılar, içlerinde masada sandalyaya oturup yemek yemiş bir tek kişi vardı, Aziz, yani uzun ak sakallı uzun kişi. Eminenin köyünden olurdu. Yemek boyunca gözlerini Emineden hiç ayır-

madı ama, Emine gözlerini ondan hep kaçırdı. Emine oğluyla el ele tutuşmuş evine gidiyordu. Aziz, onların arkalarından yetişti, ak sakalını sıvazlayarak:

"Emine, beni tanımadın mı?"

Emine tir tir titriyordu.

Sesi boğularak:

"Sen kimsin, seni hiç çıkaramadım."

"Ben Azizim Emine, sen de Temelin kızı değil misin, senin kocan Sarıkamışa gitmedi mi, orada donup kalmadı mı, size de künyesi gelmedi mi?"

"O Emine ben değilim."

"O Emine sensin, niye saklıyorsun kendini, benim şahinim yok muydu, ben o şahinle kuşlar tutmuyor muydum, sana getirmiyor muydum? Orada da senin yanındaki Esme kimdi, biliyor musun, Kastal köyünden Kel Mustanın kızı değil mi, onlar size düşman değil mi? Siz yüz elli yıldır biribirinizi..."

"Ben seni hiç görmedim, hiç bilmiyorum ihtiyar."

Oğlunu hızla çekti, iskeleden yana oradan uzaklaştılar.

Aziz orada sakalını sıvazlayarak kalakaldı. Biraz bekledikten sonra çınarın altında kendisini bekleyen karısının, gelinlerinin, torunlarının yanına geldi.

Karısı:

"Temelin kızı Emineyle ne konuştunuz Aziz Ağa?"

"O beni tanımadı, ben seni hiç görmedim, hiç de bilmiyorum, dedi. Ben de ona dedim, Emine, şahinimin tuttuğu kuşları sana yedirmedim mi, sen niye tanımıyorsun, dedim ona, o yanındaki Esme de sizin yüz elli yıllık düşmanınız değil mi? Yüz elli yıldır biribirlerini öldürenler siz değil misiniz, dedim. Senin kocanın künyesi Sarıkamıştan gelmedi mi, dedim. Gelmedi dedi. Ben de seni hiç görmedim, hiç de seni tanımıyorum dedi. Ben de ona, var da sen de beni hiç tanıma, dedim. Şahinimin tuttuğu, sana verdiğim, senin de hapur hupur yediğin kuşlar sana haram olsun, senin gözüne dizine dursun dedim."

"Gözüne dizine dursun," dedi karısı da.

Gelinler de:

"O yediği kuşlar, o nankörün gözüne dizine dursun," dediler.

Aziz çok konuşkan bir adamdı. Birkaç gün içinde bütün ada Eminenin nankörlüğünü duydu. Esme de onu tanımıyordu. Esmenin köyü de onların köyüne yakın Kastal köyüydü. Esmenin de Emine gibi burnu büyümüş, o da ak sakallı Azizi tanımamış, yüzüne bile bakmamıştı. Oysa Aziz onun babasının yakın dostuydu. Aziz Kastal köyüne gittiğinde onların evinde kalır, Esmenin babası da Yalnızköye geldiğinde onların evinde kalırdı. Ak sakallı Azizi tanımayan bu karılar babalarını tanımasalar bile Azizi, hem de ak sakallı Uzun Azizi tanırlardı. Onların Azizi tanımamaları Azizin o kadar ağırına gitmişti ki, Azizi zıvanadan çıkarmıştı. Önüne gelene "Yani," diyordu, "yani doktorların yanına hizmetçi durmak o kadar büyük bir iş mi ki biri köylüsünü tanımamışçılığa vuruyor, öteki de babasının en iyi dostunu, her gün elini öptüğü amcasını tanımıyor. O iki kadın, iki kaltak biribirleriyle hiç konuşmazlardı. Onlar yüz elli yıldır biribirlerinin soylarını kırmışlardı. O çocuklar, biribirlerinden hiç ayrılmıyorlar. Bir gün çocuklar öğrenirlerse biribirlerine düşman olduklarını, hemen biribirlerini öldürürler. O orospular, doktorların yanında kuyruk sallıyorlar diye ak sakallı Azizin yüzüne bakmıyorlar, görürler onlar. Bir gün çocuklar kim olduklarını öğrenirlerse o zaman millet görür kızılca kıyameti."

Günler geçtikçe ak sakallı Aziz azıtıyordu, adalılar, en iyi niyetliler bile çocuklara, kadınlara bir tuhaf bakıyorlardı. Bütün adalılar biribirlerine, inşallah kadınlar, Emineyle Esme, inşallah çocuklar, Cemalle Hamdi sülalelerinin biribirlerine kan güttüğünü duymazlar, öğrenmezler, diyorlardı.

Emine doktor Salman Samiye dert yandı, "Ben," dedi, "her gün ölüp ölüp diriliyorum, bu çocuklar biribirlerinin düşmanı olduklarını, sülalelerinin biribirlerini öldürdüklerini, kan güttüklerini duyarsa eninde sonunda biribirlerini öldürürler. Şu dünya kurulduğundan bu yana bu iki milletin erkekleri durmadan biribirlerini öldürüyorlar."

Doktor Salman Sami sordu:

"Neden, bunlar biribirlerini neden öldürüyorlar?"

"Bilmem," dedi Emine, "öldürüyorlar işte. Kimse de bilmiyor neden öldürdüklerini, öldürüyorlar işte."

"Hiç kimse sormuyor mu, bunlar biribirlerini niçin öldürüyor, diye."

"Bilmem."

"Sormak kimsenin aklına gelmiyor mu?"

"Benim aklıma gelmedi, sormadım. Kimsenin de aklına gelmemiş. Çocuklar duyarlarsa, onların da, niçin öldürüyoruz, diye akıllarına gelmez, biribirlerini öldürürler. Şimdi sıra Cemalde."

"Ne sırası bu?"

"Hamdinin amucası askerden döndüğü gün, Cemalin amucası onu kasabanın ortasında öldürdü. Sonra harp çıktı, evlerde hiç erkek kalmadı, hepsini askere aldılar. Askerden de hiç kimse dönmedi, kimi Gelibolu'da, kimi Kanal'da, kimi Sarıkamışta can verdiler."

"Sen bütün bunları kimden duydun?"

"Kimseden duymadım, ben biliyorum. Elini ayağını öpeyim binbaşı beyim, çocuklar duymasınlar. Çocuklar köyde kalsalardı, nasıl olsa kan güttüklerini duyarlar, biribirlerini öldürürlerdi. Sonra bunların da çocukları biribirlerini öldürdüklerini duyarlar, biribirlerini öldürürler, sonra da onların çocukları, sonra da... Şimdi çocuklar her şeyi öğrenirler. Belki de biliyorlar. Bu dinsiz imansız uzun sakallı uzun şeytan bizi, çocukları adada anlatmadık kimseyi bırakmamış, biz bile duyduk. Çocuklar bir duyarlarsa..."

"Duyarlarsa belki biribirlerini öldürmezler."

"Öldürürler doktor beyim. Biz Esmeylen çok konuştuk, Kadri Kaptana da söyledik, bizi bu gece alacak, kasabaya götürecek, biz de oradan ak sakallı uzun şeytanların ulaşamayacakları bir yere gidip çocuklarımızın canını kurtaracağız. Biz bunu size söylemeden bir yere gidemezdik. Savaş oldu, kocalarımız, kardeşlerimiz, akrabalarımız hep öldü, hiç olmazsa çocuklarımızı kurtaralım. İşte o zaman da arkamızdan bu kafir yetişti. Allah sizden razı olsun doktor bey, sizi çoluğunuza çocuğunuza kavuştursun. Bizi kırmadınız, bize babamızdan iyi davrandınız. Ortada çocuklarımızın canı olmasa sizi bırakıp gitmezdik. Esmeyle iki üç gündür durmadan gözyaşı döküyoruz, burdan gideceğiz, diye."

"Dur hele kızım," dedi Salman Sami öfkelenerek. "Dur bakalım, gerekirse o uzun ak sakalı yarın bu adadan sürerim."

"Söylesen de doktor bey bir daha hiç ağzını açmasa. O hiç kötü adam değil. Onu sürersen, nereye sürersen sür, o, bizim çocuklara ulaşır, her şeyi söyler."

Doktor, başını önüne eğdi, Eminenin gözleri onun üstündeydi, bir süre düşündü, başını kaldırdı, gözlerini kadının gözlerinin içine dikti:

"Bak kızım, ben sağken, genç Poyraz sağken çocuklarınız bunu duymayacak, ölünceye kadar kardeş olaraktan yaşayacaklar. Ben Nişancıyla, Poyrazla, uzun sakalla, kaçak Hasanla konuşacağım. Sen hiç üzülme."

Doktor Salman Sami, Cemali gönderdi Nişancıyı çağırdı, sorunu uzun uzun onunla konuştu.

Nişancı:

"O uzun Azizi bana bırak doktor bey," dedi, "eğer uzun Aziz kan gütme sözünü bir daha ağzına alabilirse ben de şu tepeye çıkar köpek gibi üç gece ulur, sonra Kaba Adaya gider, o adanın doruğuna çıkar, Hızır aleyhisselamın keçilerinin gözlerinin önünde kendimi oradan denize atarım. Haa, dur doktor bey kardeşim, kendimi Kaba Adanın denizine atmadan önce, elime bir kerpeten alır, uzunca Azizi zeytinlikte en yaşlı, gövdesi yamru yumru olmuş bir zeytin ağacına sağlam bir iple sara sara bağlar, sonra da onu bağırta bağırta sakalının her telini kerpetenle yolarım. Ona daha da neler yaparım. Şimdi bana izin ver de, ben de gideyim de bir iyice, hem de huniyle onun ağzının orta yerine gelha eyleyim de, felek de bana maşallah desin de."

Nişancı gülerek ayağa kalktı.

"Dur Nişancı otur."

Nişancı oturdu:

"Buyur."

"Uzun Aziz senin için bir hiç, onu kolayca halledersin, istersen onu öldürürsün bile."

"Ben adam öldürmem doktor," dedi sertçe Nişancı, "Elimden gelse balık bile öldürmezdim. İnsanoğlu değil insana, Tanrının yarattığı hiçbir canlıya, börtü böceğe bile kıyamamalı. O

uzunca Azizin, ağzından kan gütme üstüne bir daha bir tek söz bile çıkarsa, onun o uzun sakalını kerpetenle yolarım, çoluk çocuğuyla onu buradan bir günde askerden kaçtığım yere, Yemene kadar sürerim."

Doktor Salman Sami birden öfkelendi:

"Askerden ne için kaçtın?"

"Adam öldürmemek için kaçtım."

"Çanakkalede, Sarıkamışta herkes ölürken sen nasıl kaçarsın?"

"Ben çok korkak bir adamım, yerdeki karıncadan ürkerim. Öldürülmekten, öldürmekten de korkarım. Onun için de geldim buraya sığındım."

"Haydi çabuk, al da getir şu adamı!"

"Baş üstüne binbaşım, onu şimdi alır getiririm."

Nişancı az sonra uzunca Azizi kolundan tutmuş aldı getirdi.

"Şuraya otur Aziz Ağa, sen de otur Nişancı Veli."

Gösterdiği yerlere oturdular.

"Biliyorsun, Emine hanım bizim evde çalışıyor. Sen onun köyünden olurmuşsun, onların her bir işlerini bilirmişsin. Doktor arkadaşının evinde çalışan Esmenin köyünü de bilirmişsin."

Doktor Salman Sami yumuşamıştı, öylesine güzel, yavaş konuşuyordu ki ağzından ballar akıyor derdin.

"Onlar hakkında senden bilgi istiyorum, malum ya onlar bizim evimizde çalışıyorlar, harimi ismetimize girmişlerdir. Onlar hakkında her bir şeyi bilmek zorundayız. Seni bize Allah gönderdi."

Nişancı doktorun yüzüne bakakaldı, ulan sen de neymişsin bre deli doktor, diye düşündü.

"Ben o iki kadını da iyi tanırım. İkisinin de kocası askere gitti geri dönmedi. İkisinin de künyesi geldi. Savaş olmasa, onlar da savaşırlarken vatan için ölmeselerdi, onlar biribirlerini öldürecekler, şehit olmayacaklar, biribirlerini öldürdükleri için cehenneme gidecek, orada yanacaklardı. Allah onlara iyilik etti, Enver Paşa onlara babalık etti, savaş çıkardı, onlar da şehit oldular, doğru cennetin yolunu tuttular. O şehitler cehennemlik

olacakken bütün sülalelerini de alıp cennete götürecekler. Burada duydum, Emineyle Esme herkese söylemiş. Adada kim varsa herkes biliyormuş, bunlar yolda karşılaşmışlar. Rus ordusu bizim oralara gelince, bizim hepimiz yurtlarımızı bırakıp kaçtık, sonra da değiş tokuş olunca, Rumların köyleri, çiftlikleri kalınca, hükümet de bunları bize dağıtmaya kalkınca biz de ta buralara kadar geldik. İşte bunlar da yani Emineylen Esme de karar vermişler, buradan, bizi tanımayan diyarlara kaçalım demişler, oğullarımız düşman olduklarını öğrenmesinler, öğrenip de biribirlerini öldürmesinler. Kaçmışlar, kaçmışlar da bu adaya gelmişler. Bunlar beni görünce tanımadılar doktor. Tanımazlıktan geldiler. Ben bunların yedi sülalesini biliyorum, ben bunların yedi sülalelerini söylerim de onlar da biribirlerini öldürürler diye düşünmüşler, beni de sakallı amcaları Uzun Azizi tanımazlıktan gelmişler. Ben durum vaziyeti duyup anlayınca eyvah, dedim, ben dedim ne yaptım. Sonra da düşündüm, onlar da adam olsunlar da biribirlerini öldürmesinler. Asker olup babaları gibi şehit düşsünler de analarını sırtlarına alıp doğru cennetin yolunu tutsunlar."

"Dur uzun Aziz Ağa, dur! Amma da uzattın ha. Bunların yedi sülaleleri ne yapmışlar?"

Uzun Aziz heyecanlandı, doktor iyi ki bu meseleyi sordu, diye biraz da coştu.

"Bunların sülalesi iki yüz elli yıldır hep biribirini öldürüyor, bütün Karadeniz de bunların vukuatlarını biliyor. Bunlar gibi biribirlerini öldüren çok familya var Karadenizde."

Uzun Aziz bir iyice coştu:

"İşte, söyleyeyim ki binbaşım, doktor beyim, bunun babası onun amcasını öldürdü, onun amcası bunun babasını, bunun büyük , büyük, çok büyük dedesi bunun dedesini, onun, dedesi bunun dedesinin dedesini, her ikisinin dedesi de daha ötesini öldürmüşler. Bunlar askerlik yaşına erişmeden hep biribirlerini öldürdüler, bundan dolayı da hep cehennemlik oldular. Bunlar yürekli, yiğit adamlar. Karadeniz böyle yürekli adamlarla dolu. Bir de Kürtler. Bu çocuklar inşallah kan gütmeli olduklarını bilmezler de, asker olup şehit..."

Doktor ayağa kalkıp gürledi:

"Ayağa kalk ulan mendebur, geveze mahlukat. Her şeyi bok edip bütün adanın diline düşürmüşsün zavallı çocukları, bir de bana öğüt veriyorsun canavar köpek. Çocuklar biribirlerini öldürecek, bu köpek de zevklenecek, varıp çocukların kanlarını yalayacak. Nişancı, al şu köpeği götür de ne yaparsan yap. Bak köpek, sana söylüyorum, çocuklar bu meseleyi herhangi bir şekilde duyarlarsa, ben de seni o anda öldürürüm. Bir köpeği öldürmek mecburiyetinde kalırsam ona üzülürüm de senin gibi kan içmekten hoşlanan bir solucanı öldürürsem sevinir, düğün bayram ederim. Doktorluğumu ayaklar altına alır, sana zehirli iğne yaparım. Nişancı al götür şunu da ne yaparsan yap."

Uzun Aziz sapsarı kesilmiş, donup kalmıştı. Bir iki kez konuşmak istedi, çenesi azıcık kıpırdadı ya konuşamadı. Nişancı onun koluna girip dışarı çıkarmasa yere düşecek, boylu boyunca doktorun ayaklarının dibine uzanacaktı. Dışarda ayakları biribirine dolanıyordu. Nişancı onu çeşmenin başına kadar soluk soluğa kalarak zorla götürdü, kanepeye oturttu, başından aşağı birkaç tas su döktü, biraz su içirdi, uzun adamın yüzünün sarısı geçti. Biraz daha su içip kendine geldi.

Nişancı:

"Kalk, seninle pınarın oraya kadar gidelim. Çok şükür bir şeyin kalmadı. Hadi kalk!"

"Orada beni öldürmeyeceksin değil mi?"

"Öldürmeyeceğim, hadi kalk!" dedi Nişancı, "seni hiç öldürmeyeceğim."

Pınarın başına kadar Nişancı hiç konuşmadı. O konuşmadıkça Uzun Aziz gerginleşiyor, içindeki korku gittikçe artıyordu. Pınara gelince yere sağılıverdi.

"Beni öldürme Nişancı Ağa," dedi. Sesi ölmekte olan bir insandan çıkıyor gibiydi. "Beni buraya öldürmeye getirmedin, öyle mi? Binbaşı sana beni öldürmek için verdi değil mi?"

Nişancı çok sert:

"Vermedi," dedi ve konuşmasını aynı kıvamda sürdürdü. O konuştukça Uzun Aziz kızarıp bozarıyordu. Bir ara da üç büyük damla yaş gözlerinden ak sakalına kadar süzüldü. Bundan biraz sonra da Nişancı başını önüne eğdi, suyun üstünde hızla

bu yandan o yana, o yandan bu yana kayan kaygan böceklerinin suyun altındaki gölgelerine gözlerini dikti, bekledi. Uzun Azizdeyse konuşacak hal kalmamıştı. Aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra Uzunca Aziz önce uzun uzun sakalını sıvazladı, konuşacak duruma geldi:

"Nişancı kardaş," dedi usullacık bir sesle, "beni binbaşıya götür."

Nişancı hemen ayağa kalktı, kolundan tutarak uzunca Azizi de kaldırdı, zeytinlikten aşağı pınarın ayağını izleyerek doktor Salman Samiye götürdü. Anlaşılan Salman Sami onları bekliyordu:

"Buyurun oturun," dedi, hemen koltuklara çöktüler. Onlar oturur oturmaz da Uzun Aziz:

"Doktor bey, binbaşım," dedi, "yerden göğe kadar hakkın var. Bana Nişancı kardaşım her şeyi tepeden tırnağa kadar anlattı. Biz yurdumuzdan çıktıktan sonra başımızdan neler geçti, neler geçti, anlatsam insan olanın yüreği dayanamaz, orta yerinden çat diye çatlar. Başımda çok külfet kaldı. Künyeleri gelen üç oğlumun dokuz yavrusu, üç tane hanımları. Bir de bizim hatun, para yok, pul yok. Bize dediler ki şu kıraç, ot bitmez toprağınızı, şu it barınamaz evlerinizi bırakın da gelin size saray gibi evler, insanı diksen tepesinden ışkın verecek topraklar vereceğiz, dediler, biz de ne güzel, biz de dedik gidip Sarıkamış dağlarında donduğumuza değer, dedik. Biz de düştük yollara. Karadenizin öteki ucundan buraya kadar, hangi boş Rum köyüne girmiş, bağlara bahçelere, verimli tarlalara, kasabalarda, şehirlerde hangi saray gibi evlere yerleşmişsek bizi oralardan kovdular. Orda burda, o işte bu işte çalışarak, sürünerek, aç kalarak, bir tek dilenmeyerek, dilenenler de çok oldu, buraya geldik, Allah sizden razı olsun, bizi insanmışız gibi karşıladınız, ben buna karşılık ne yaptım, Emine beni tanımamışlıktan gelince şu kopasıca dilim ne yaptı, siz olmasanız iki çocuğun öldürülmesine sebep oluyordum. Bundan sonra ben herkese derim ki..."

"Suuus, bundan sonrasına sen karışma, yeter ki sen dilini tut."

"Tutarım, öyle tutarım ki ölünceye kadar tutarım."

Binbaşıya döndü, ona yalvararak baktı:

"Sen de beni ne olursun öldürtme, bak binbaşım bak, benim kaç baş külfetim var, onlara kim bakar da büyütür, onları kim askere gönderir de şehit mertebesine eriştirir," diyecekti sözünü yuttu. "Onlar nasıl, nasıl, nasıl," dedi, nasılların arkasını getiremedi. "Binbaşım benim suçum büyük , ne olur, sen gene de beni öldürtme. Ben bir yavru kuşum, sen ulu bir çalısın, alıcı kuşlardan kaçıp sana sığındım."

Doktor Salman Sami güldü, her halinden rahatladığı belliydi. "Sen kaç baş nüfussun?" diye sordu. Sesi tatlıydı. Ak sakallı Azizin içindeki korkuları silip aldı götürdü. Uzun Aziz parmaklarını saymaya başladı.

"On üç," dedi sevinerek.

"Sana bir ev daha alalım. Ben Vahap Beye bir mektup yazarım, sana evinin yakınından bir ev daha verir. Sen çok çekmişsin."

"Sonunda da iyi insanların sayesinde kurtulduk. Üstelik de cebimiz para gördü. Karnımız da sıcak yemek gördü. Bize verilen ev yepyeni, çok da büyük, bizim köydeki evden de büyük, o kadar evsiz barksız insan var ki yazıya yabana düşmüş. Bu ada yakında dolar. Herkes başını sokacak bir delik arıyor. Sağ ol efendim, var ol doktor binbaşım, Allah sana uzun ömür versin, tuttuğun da altın olsun."

"Sen de sağ ol Aziz Ağa. Yalnız senin söylediklerini bütün ada biliyor, çocuklar şimdiye kadar duymadılarsa bir iki gün içinde duyarlar."

"Hiç merak etme, ben ev ev dolaşır, ben Emineyi başka birisine benzettim derim, olur biter."

"Olmaz," dedi Nişancı, "sen ev ev dolaşırsan işi büyütürsün, herkes merakla biribirine anlatır, çocuklar da duyar, işkillenirler. Siz bu işi bana bırakın, ben hallederim."

"Nişancı halleder," dedi doktor.

Uzun Aziz ilk kez gülümseyerek:

"Nişancı kardaş her bir şeyi yağdan kıl çekercesine, her şeyi halleder," dedi.

Üçü birden güldüler.

Nişancıyla Uzun Aziz dışarıya birlikte çıktılar.

Uzun Aziz, Nişancıya sordu:

"Binbaşı, ben şehit olacak gençler yetiştireceğim, onlar da biz günahkarları ellerimizden tutup hepimizi cennete taşıyacaklar, dedim, buna çok kızdı, bunda bir yanlışlık var da, o yanlışlığa mı kızdı binbaşı? Biz dünyaya şehit olmaya gelmedik mi?"

"Binbaşı sana ne için, seni öldürecek kadar ne için kızdı sana söyleyeyim, bir kere o Çanakkalede, Gelibolu'da, bu adada doktorluk yaptı, elinden yüzlerce yaralı, ölü asker geçti. Kendi de ölümcül yaralar aldı. Savaş görenler, savaşanlar, uzaktan yakından savaşın içinde olanlar, savaşı yaşayanlar, savaşın ardında ne olursa olsun, isterse şehitlik olsun, savaşı över gibi edenlere düşman kesilirler. Öteki doktor da Çanakkale savaşında yaralanmış, malulen emekli olmuştur, o da Salman Sami gibi. Doktorlar bu adanın kilisesinde yaralılara baktıklarından ötürü bu adayı sevmişler, ondan sonra gelip buraya yerleşmişler. Onların yanında yalnız be yalnız savaşa, savaş isteyenlere sövülür. Şükret ki doktor seni nedense sevdi de canını bağışladı. Adam öldürmeyi sevmiyor ya bana öyle geliyor ki, ne için olursa olsun, savaşı, şehitliği övenleri bizim doktorlar, babaları, kardeşleri bile olsa öldürürler. Ben de asker kaçağı olduğum için beni seviyorlar. Kaçak Hasanı kaçtığı için asılmaktan kurtardılar. Bir de onun yanında Enver Paşa sözü etmeyeceksin, şehit sözü hiç etmeyeceksin. O, çok şehit görmüş, elinde çok yaralı asker şehitliğe kavuşmuş. Onun yüreği şehit sözüne dayanamıyor."

"Ben de onun yanında Enver Paşa, sözünü, şehit sözünü hiç etmem. Sen bana çocukların yerini söyle, onları hemen bulmalıyım."

"Onların yerlerini biliyorum, hemen git onları bul. Onları bul da söyleyeceklerini söyle. Yalnız şunu bil ki uzunca Aziz, yalanı gerçekten, isterse bir insan, daha inandırıcı söyleyebilir. Şimdi sen çocukların yanına giderken yüreğini bir iyice arındır, söyleyeceklerinin doğru olduğuna kendini bir iyice inandır. Bir an gelir ki sen de yalanının gerçek olduğuna inanırsın. İşte bak çocuklar aşağıda kayalığın üstündeler. Eğer yalanına çocukların yanına varıncaya kadar kendini inandıramazsan onların yanına şimdi gitme. Ne zaman yalanını gerçek edersen o zaman git. Bütün yalanlar böyle, benim dediğim gibi söylenir."

"Ben şimdiden sen konuşurken bile yüreğimi arıttım. Çocuklara hiçbir zaman yalan söylemeyeceğim. İnsanoğludur bu, çocuk da olsalar, yalanı gerçeği hemen, derakap anlarlar."

"Haydi yolun açık olsun, bu çocukları sen öldürecektin, şimdi de sen kurtaracaksın. İnsanın yaman bir yaratık olması, sıkışınca yalanı gerçek yapmasıdır."

"Yaptım gitti," dedi güvenle, aşağıya denize doğru, çocukların üstünde yan yana oturdukları kayaya yürüdü.

Arsen Usta köye gelip Poyrazdan aldığı dükkanın içinde çalışır, ocağını yapar, büyük, manda derisinden körüğünü kurar, örsünü diker, alet, balıkçı gereksinmeleri sandıklarını yerleştirirken ona yardım ettiler. Usta çocuklardan çok memnun kaldı. Onlara birlikçe çalışmayı önerdi. Çocuklar da doktorların eski Rum mektebini yeniden açacağını, kendilerinin de okuyacaklarını söylediler. Arsen Usta onlara para vermek istedi, almadılar. Usta da:

"Durun çocuklar," dedi, "sizin burada canınız çok sıkılıyor, öyle değil mi?"

"Çok sıkılıyor," dediler.

"Durun öyleyse, size, mektepler açılana kadar bir iş bulacağım ki iş derim size."

Çocukların duvarın dibine sıraladıkları sandıkları teker teker açtı. Her birinin içinde türlü büyüklükteki oltalar pırıl pırıl yanıyordu.

Arsen Usta baştaki sandığın önüne sağ dizini koydu, oradan eline iki olta aldı, "Bana yaklaşın," dedi, elindeki oltaları çocuklara uzattı, "Bu oltalar lüfer oltasıdır." Çocuklara lüferin nasıl bir balık olduğunu anlattı. Sonra palamut, zargana, "Zargana çoğunlukla suyun yüzünde dolaşır, zargana yılanbalığı gibi uzun, lezzetli bir balıktır. Öteki balıklara da yem olaraktan kullanılır, mercan, çipura." Bütün balıkları niteliklerine göre uzun uzun anlattı. Sandığın birinden de iki bambu kamış çıkardı. Kamışları uç uca ulayarak iki uzun kamış yaptı, bir başka sandıktan da ipler çıkardı, oltaları, mantarları iplere bağladı, ipleri de kamışların ucuna düğümledi, alın, tamam işte, dedi. Ardından da:

"Balıklar oltaya vurduğunda, balık vurur vurmaz hemen çekeceksiniz..."

İkisi iki yerden:

"Bunları biliyoruz," dediler.

"Nerden biliyorsunuz," diye sordu Arsen Usta.

"Kaçak Hasan, motoruyla çıkmadığı zaman tepenin arkasındaki kayalıklara gidiyor, bir kayalığın üstüne oturuyor, oltasını denize sarkıtıyor, oltaya balık vurunca da birden yıldırım gibi çekiyor, sudan çıkınca çırpınan, titreyen balığı gözlerinin önüne getiriyor, güneşte yanıp sönen balığı bir süre seyrediyor, sonra da ipin ucundan alıyor, kayalığın çukuruna atıyordu."

"Olta değiştiriyor muydu hiç?"

Hemen hemen konuşmamış Hamdi aldı sözü:

"Kaçak Hasan gittiği yere göre olacak iki üç kez olta değiştirirdi, biz de onu seyrederdik. Hasan ne yaptıysa hepsini biliyoruz."

Bundan sonra çocuklar aşağı yukarı her gün balığa çıktılar, kimi günler kaçak Hasan da geliyor onların yanına, kayanın üstüne çıkıyor, onlar burada, Hasan orada balık tutuyorlardı. En sonunda Hasan da onların oturduğu kayalıklara geldi, onlarla birlikte balık tuttu. Deniz üstüne, balıklar üstüne, balıkların huyu suyu üstüne çok şeyler öğrendiler. Ah, mektep olmasa ne iyi birer balıkçı olurlar, kocaman ortak bir tekne alırlar, denizde balık koymaz tutar satarlardı. Doktor binbaşı diyordu ki, zenginlik hiçbir şey değil, insan, insan olacaksa okuyup dünyanın ıncığını cıncığını öğrenmeli. Denizin, balıkların huyunu suyunu öğrendik kötü mü oldu?"

Çocuklar oltalarını sarkıtmış kayalığın üstünde otururlar, sepetlerinde az önce tuttukları balıklar çırpınırken, arkalarından, "selamünaleyküm," diye bir ses geldi. Arkalarına döndüler. Önce Cemal:

"Aleykümselam," dedi, arkasından Hamdi. Ayağa kalktılar.

Cemal yavaşça:

"Biliyor musun, bu adam bizim köyden olurmuş, anam onu görmüş de tanıyamamış, adı da ak sakallı Uzun Azizmiş. Kaçak Hasan bunu hiç sevmiyor. O bir yalancı, diyor."

Uzun Aziz, Cemal sözünü bitirirken yanlarına geldi. Çocukların oltaları daha denizdeydi. Uzun Azizin, büyük adamlarmış gibi onlara selamünaleyküm demesi çok hoşlarına gitti.

"Oturun arkadaşlar, bereketli olsun. Nasıl gidiyor?"

Çocuklar otururlarken, o da bir yere ilişiverdi.

"İyi gidiyor," dedi Hamdi, "böyle giderse akşama kalmaz sepeti doldururuz," derken önce Cemalin, sonra Hamdinin oltasına balık vurdu, oltalarını çektiler. İplerinin ucunda orta boy iki mercan kırmızılar, maviler saçarak çırpınıyordu. Cemal önce, onun arkasından da Hamdi, oltalarından balıklarını aldılar.

"Bizim memlekette de çocuklar Karadenizde balık tutarlardı, ben de onları seyrederdim. Bizim köy deniz kıyısında değildi ki biz balık tutmasını öğrenelim. Bizim köy Yalnızköy, Cemalin babasının, dedesinin köyü. Öteki köy bizim köye yakın köy, Hamdinin babasının, dedesinin köyü. Analarınız beni tanımadı. Harp bu, insanı değiştiriyor. Harpten önce ben böyle miydim, açlık, yoksulluk işte beni bu hale getirdi. Varsın tanımasınlar, tanınacak halimiz mi kaldı? Babalarınız, dedeleriniz sağ kalsalardı, şehit olmasalardı bizim halimiz böyle mi olurdu? Bu dünyada şaşılacak işler oluyor, sizin babalarınız, dedeleriniz o kadar arkadaş, o kadar dostlardı ki, ben sizi burada el ele, kol kola her gün birlikte görünce kendi kendime kan çekiyor, dedim. Askerden yaralı, sakat bir iki kişi döndü, babalarınızın şehit oluşlarını onlar anlattılar, Sarıkamışta, Allahuekber dağlarında onlar biribirlerine sarılmışlar, öylece de şehit düşmüşler. Sağ kalan arkadaşları da onları yan yana gömmüşler."

Uzun Aziz gözlerini çocuklara dikti:

"Siz bütün bunları biliyor muydunuz da böyle kardeş gibi oldunuz?"

"Bilmiyorduk," dedi Cemal.

"Bilmiyorduk" dedi Hamdi.

"Şimdi bildiniz işte," dedi Uzun Aziz.

Kaçak Hasan gelmiş arkalarında dikilmiş, onlar onun farkında olmadıkları gibi oltalarına takılıp aşağıda çırpınan balıkların bile farkında değillerdi.

İlk olaraktan Cemal başını kaldırınca gelip başuçlarında duran kaçak Hasanı gördü:

"Buyur Hasan amca," dedi, "nerden geliyorsun böyle, sepetin dolmuş."

"Şu aşağıda kara incirin önündeki kayalığın yöresinde balık kaynıyordu, kısacık bir zamanda sepetim doluverdi."

"Burası da öyle," dedi Cemal, "burası da bugün balık kaynıyor."

Denizde unuttuğu oltasını çekti, daha büyük bir mercan aldı. Mercan nerdeyse ölmüştü, uzun aralıklarla bir iki titredi. Hamdi de oltasını çekti, onun oltasında da iri bir mercan takılıydı.

Uzun Aziz ayağa kalktı:

"Sağlıcakla kalın çocuklar," dedi, "bereketli olsun, sepetiniz dolsun."

Hasanla köye doğru yürüdüler. Yolda çocukları konuştular. Uzun Aziz işin gerçeğini Hasana da anlattı. Bundan sonra ağzından böyle sözler, öldürseler çıkmayacaktı. Sarıkamış dağlarında donup donup ölen, Cemalle Hamdinin şehit babaları kardeş gibiydiler. Allahuekber dağında donarak ölenler biribirlerine sarılmışlar da öyle ölmüşler. Burada da çocukları kardeş olmuşlar.

"Baksana kaçak Hasan Efendi, baksana arkadaşım, şu çocuklar da burada, bu ıssız adada biribirleriyle kardeşten ileri olmuşlar, biribirlerinden hiç ayrılmıyorlar. Bunlar da asker olurlarsa, Ruslarla harbe Allahuekber dağına giderlerse, bunlar da donup ölürken biribirlerine sarılıp ölecekler."

Kaçak Hasanın gözleri yaşardı, eli ayağı kesildi, bir anda her şeyi birden anımsadı, uzun Azizin elinden tuttu, önüne geçip durdu, gözlerini gözlerinin içine dikti, bir süre baktı:

"Gene Rus savaşı olacak mı," diye karıncalamış bir sesle sordu:

Uzun Aziz gülerek:

"İnşallah olmayacak," dedi.

"Kimse Allahuekber dağına gitmeyecek."

"İnşallah gitmeyecek."

"Ordunun yarısı donup kazık kesilmeyecek."

"Kazık kesilmeyecek."

"Yarısını da bit yemeyecek."

"Bit yemeyecek."

"Oooh, inşallah," dedi Hasan, derin bir soluk aldı, yan yana gelip yürüdüler. Kaçak Hasan köye yaklaşırlarken gene durdu:

"Al şu sepeti," dedi, "bu sepetteki balıkların hepsi senin. Senin hanım balık pişirmesini bilir mi?"

"Bilmez olur mu hiç, biz Karadenizliyiz. Yanımız yönümüz hep Rum köyüydü, deniz de bize yakındı. Rumlar hep balık yerlerdi. Onlara bakarak biz de yerdik. Balıkların yarısı senin, yarısı benim."

"Olmaz, hepsi senin. Ben balık yiye yiye bıktım. Sende çoluk çocuk var. Kim bilir buraya gelinceye kadar yollarda neler çektiniz."

"Böyle bir göçü Allah kimsenin başına vermesin. Allah böyle bir harbi de kimseciklerin başına vermesin. Bizim çektiğimizi de kimse çekmesin. Ben yıllardır ilk kez insanlığı burda gördüm. İlk olarak da karnım burada doğru dürüst yemek gördü. Gözlerim de insana benzer insan gördü."

Kaçak Hasan:

"Ben de bunca yıldır insana benzer insanları, cennete benzer cenneti burada gördüm. Benim evde benden başka kimse yok. Senin evde külfet çok, al sepeti, al da yarın gene getir. Yarın da doktorlar için balığa çıkacağım, sana da haftada bir iki kez balık getiririm. Al şu sepeti."

"Ver şu sepeti."

"Bu balıklar iki gün dayanır."

"Biz de iki gün bol bol balık yeriz. Allah senden razı olsun."

Bundan sonra bir yandan Nişancı, bir yandan kaçak Hasan, bir yandan Aziz ortada bir yanlışlık olduğunu, Azizin Emineyi başkasına benzettiğini adada kim varsa herkese anlattılar. Kimse de bir daha bu yanlışlığı ağzına almadı.

Birkaç gün sonra çocuklar babalarını tanıyan, onların kardeşten ileri arkadaşlar olduğunu söyleyen Uzun Azize, gün ışımadan varıp oturdukları kayanın dibindeki balık kaynayan denizden tuttukları balıkları götürdüler. Uzun Aziz çocuklardan bunu hiç beklemiyordu. Mutlu oldu.

"Sağ olun, var olun, uzun ömürlü olun, işte, şimdi cennette olan babalarınız da sizin gibiydi. Babalarınız da şimdi cennette olmayıp, burada olsalardı onlar da Aziz amcalarına sizin gibi balık getirirlerdi." Çocuklara dua ederken, duasını kesti, içeriye

seslendi, "Gel hele, gel hele hatun, bak, çocuklar bize ne kadar çok, ne kadar çok," derken kadın kapıya çıktı, "balık tutmuşlar da bize getirmişler!"

Kadın geldi Azizin elinden sepeti aldı içeriye götürdü, az sonra da boş sepeti getirdi Cemale verdi, kocasına döndü:

"Bunlar, kardeşten ileri olan, biribirlerine kucak kucağa sarılarak ölen şehitlerin çocukları değil mi?"

"Onlar," dedi Uzun Aziz.

Kadın dualar ettikten sonra, ellerini yüzüne sürdü:

"Allah sizi analarınıza bağışlasın," dedi, "Analarınıza selam söyleyin."

Gene dudakları kıpır kıpır duasını sürdürdü.

Çocuklar, Uzun Azizin, karısının onları böylesine karşılamalarından dolayı utanmışlar, ne söyleyeceklerini bilemiyorlardı.

Cemal:

"Aziz amca," dedi, "sen bizim köyden değilmişsin, babamızı da tanımıyormuşsun, biz balık tuttukça sana da getireceğiz."

Hamdi:

"Yarın balık tutarsak, böyle bir sepet, onları da Arsen Ustaya götüreceğiz. Ondan sonra da gene size."

"Sağ olun çocuklar."

Çocuklar konuştuktan sonra biraz açılmışlardı:

"Siz de sağ olun," dedi çocukların ikisi iki yerden.

Evin arkasına geçip biraz uzaklaşınca iskeleye kadar koştular. Şehit, cennetteki babalarını, hem de Yalnızköyden olan uzun ak sakallı Uzun Azizi memnun ettiklerinden dolayı içleri sevinçle dolmuştu. İskeleye büyücek, mavi boyalı bir tekne yanaşmıştı. İskelenin üstünde de Vasili, Hüsmen, Şehmus Ağa, birkaç kişi daha duruyor, yabancı erkekler, kadınlar, çocuklar, tekneden iskeleye öteberi taşıyorlardı. Zehra da çeşmenin musluğu altına kovasını koymuş su dolduruyordu.

Cemal, Hamdiye:

"Bu kız var ya," dedi, "babasıyla birlikte çok uzak bir yerden sürgün gelmiş. Bir de bacısı var bunun. Babasının da kırçıl, çenesinde bir sakalı var. Anam senin anana diyordu ki, kızların anası buraya vapurlan gelirlerken ölmüş, ölüsünü de denize at-

mışlar. O büyük denizlerde çok büyük balıklar varmış, o balıklar da kadının ölüsünü yutmuşlar."

"Biliyorum," dedi Hamdi, "bana da anam söyledi. Anam da, doktorlar biribirleriyle konuşurlarken onlardan duymuş. Şu su dolduran kız var ya onun adı Zehra."

"Biliyorum," dedi Cemal, "herkes diyor ki onun kadar güzel bir kız bu dünyada yokmuş."

"Yok," dedi Cemal, "bunu herkes biliyor, herkes de görüyor."

"Yaaa öyle işte. Zehraya da Poyraz aşık olmuş, aşkından ölüyormuş. Babası da kızı Poyraza vermiyormuş."

"Doğru," dedi Cemal, "sürgünlüğü biterse babası kızını alıp memleketine geri götürecek, onu orada everecekmiş."

"Poyraz demiş ki kızın babasına, sana söz veriyorum, sen sürgünden kurtulursan ben de seninle birlikte senin memleketine gelirim."

"Babası kabul etmemiş."

"Kız da Poyraz da, ikisi de biribirlerine karasevda bağlamışlar. Babası Zehrayı Poyraza vermezse, bir gece ikisi de geleceklermiş o zeytin ağaçlarının içine, birer yaşlı zeytin ağacı bulacak, onlara kendilerini asacaklarmış."

"O Poyraz bir kahramanmış."

"Kız da çok güzel."

"İnşallah babası insafa gelir."

"İnşallah."

Kovaları dolunca Zehra evine gitti. Arkasından baktılar, sonra da iskeleden yana yürüdüler, kamışlığın önünde durdular. Poyraz geldi, Vasili, tekneden çıkan yaşlı adamın kendisine verdiği kağıdı ona verdi, Poyraz kağıdı okuduktan sonra Vasiliye geri verdi, "Bunları yerleştir. Ondan sonra bana gel."

Adam Poyraza yaklaştı:

"Sen Poyraz Bey misin," diye sordu.

"Benim," dedi Poyraz.

"Vahap Bey bana, Poyraz Beye selam söyle, yakında onun adası dolacak dedi, ona göre hazırlıklı olsun."

"Duydun mu Vasili, bunlar çok yorgunlar, nerdeyse ayakta uyuyacaklar."

"Çok yorgunuz," dedi yaşlı adam, "yıllardır, düşman ordularının önünden kaçtığımızdan bu yana dur durak bilmedik. Nerde bir lokma ekmek bulduysak orada firavun esiri gibi çalıştık. Üç gün önce iş bitti. Pamuk çiftliğinin sahibi iyi bir adamdı. Ne kadar oğlu, yeğeni, köylüsünün ne kadar genci varsa Çanakkalede, Geliboluda şehit olmuş. Onlar şehit olmuş kurtulmuşlar, rezil kepaze olaraktan bu dünyada biz kalmışız. Şimdi ayakta duracak halimiz kalmadı. Yıllardır durmadan yürüyor, iş bulursak çalışıyoruz. Canımız çıktı. İş bulamadığımızda da hırsızlık yaptık. Çok yorgunuz çok. Şu çocuklara bir bakın, boyunları armut çöpü gibi. Kendileri bir deri bir kemik. Harpten önce biz böyle miydik? Çok yorgunuz çok."

"İnşallah adamızda dinlenirsiniz."

"Bu adada mezarlık var mı?"

Bu soruya şaşkınlayan Poyraz bir süre karşılık veremedi, sonra toparlandı:

"Var," dedi, "şehitler mezarlığı var."

"Daha iyi ya biz de şehit mezarlığında dinleniriz."

"Vasili, ağayı al götür evine de dinlensinler. Bir eksikleri varsa onu da öğrenip çabuk gel."

Poyraz, kulaklarında bir tuhaf uğultularla gitti çeşmenin başındaki kanepeye oturdu, bir su içti. Ayakta ölü gibi duran bu insanlar onu yıkmıştı. Kalktı, doktorlara gitti, durumu onlara anlattı. Doktorlar da çok üzüldüler. Salman Samiyi bir öksürük tuttu, nerdeyse boğulacaktı, Halil Rifat bir tas su getirdi, doktor içti, öksürüğü durmadı. Doktorun yüzü kıpkırmızı kesildi, her yerinden kan fışkıracak gibi oldu. Halil Rifat küçük bir şişe açtı, ona koklattı, öksürük yavaş yavaş durdu. Salman Sami tepeden tırnağa ter içindeydi, saçları, yüzü, bütün bedeni su içinde kalmıştı. Gözlerini kapatmış, koltuğun arkasına dayanmıştı.

Neden sonra gözlerini açtı, doğruldu:

"Biraz su Rifat," dedi. "Ne oldu bana böyle?"

Halil ona suyu uzatırken:

"Çok üzüldüğünüzde, ümitsiz ameliyatlarda hep böyle öksürürdünüz efendim."

Doktor Salman Sami suyu içerken kapıdan, biraz önce dışarı çıkan Poyraz girdi.

Halil Rifat yandaki koltuğu göstererek:

"Buyur otur Poyraz Bey," dedi.

Poyraz otururken:

"Beni bağışlayın doktor bey," dedi, "onları görünce ben de fenalaştım efendim, beni affedin."

Doktor çok sert:

"Oğlum, harbi sen mi icat ettin de benden özür diliyorsun. Her savaşta yalnız savaşanlar ölmez, onlardan daha çok savaşmayanlar ölür. Çocuklar, kadınlar, yaşlılar, çocuklar da ölürler. İnsanlık insanlığını kaybeder. Hangi savaş olursa olsun insanın insanlığında hayır bırakmaz. İnsanoğlunda acıma hissi, merhamet bırakmaz, sevgi bırakmaz. İnsanda ne kadar güzellik varsa alır götürür. Savaş, yani harp gelecek insanlığın da insanlığını elinden alır. Savaştan sonraki insan, önceki insan değildir. Savaş sonrası insanlar iflah olmaz yaralar almıştır, insanlığından o kadar, o kadar değer yitirmiştir ki, bir daha onulmaz. Bu savaş dedikleri lanet sürecek olursa sonunda insanlık da tükenecek. Kendi etti, kendi buldu derler, insan kendi kendini tüketecekse tüketsin, kendi bilir, kendisiyle birlikte dünyayı da tüketiyor, yok ediyor. Oysa insanlığın iyileşerek sürüp gitmesi ne güzel olurdu, şu güzelim dünyayı her gün biraz daha güzelleştirmesi ne güzel olurdu. Şu insanoğlu niçin bu kadar kendine düşman, dünyadaki bütün güzelliklere, kayan yıldızlara, tepeden tırnağa çiçek açan güzelim dünyanın her şeyine, menekşenin kokusuna, güllerin rengine, kuşların ötüşüne, cerenlerin sıçrayışlarına, her gün binlercesini, milyonlarcasını gördüğümüz ışığa niçin bu kadar düşman şu insanoğlu, acaba ölümlü olduğunu bildiğinden mi? Oysa insanoğlu isterse ölümü bile güzelleştirir. Oysa insanoğlu önce kendisini güzelleştirmek, sonra dünyadaki her şeyi güzelleştirmek için, en güzel işini yapmış, kendini yaratmıştır. Oysa kendini yarattığı gibi her şeyi yeniden yaratabilir, her şeyi böylesine çirkinleştireceğine yeniden güzelleştirebilirdi. İnsanoğlu buradan giderken böyle kan içinde, böyle kula kulluk ederek gitmezdi. Dünyanın, insanın, sevginin, güzelliğin, dostluğun tadı damağında, her şeye

doymuş işte böyle giderdi. İşte o zaman ölüm korkusu kalır mıydı, durmadan güzellikler yaşayan, durmadan yaratan insanın ölümü düşünmeye vakti mi olurdu, olsa bile ölümden bu kadar korkar, ölüme yapayalnız gider, uydurduğunu bile bile cennet, cehennem yaratır mıydı?"

Doktor Salman Sami yanındakileri unutup gitmiş gibiydi, sanki kendi kendine konuşuyordu.

"Şu olan bitene inanamıyorum, dayanamıyorum," dedi sustu, cebinden mendilini çıkardı, alnını, saçlarını sildi.

İçeriye alı al, moru mor giren Vasili:

"Efendim bunların hepsi hasta, iler tutar yerleri kalmamış, bunların hepsi ha öldü ha ölecek. Bir o yaşlı adam ayakta, gerisi dökülüyor."

Poyraz, birtakım işaretlerle, gözüyle kaşıyla, sus, dedi Vasiliye, Vasili de hemen sustu. Bunu anlayan doktor Salman Sami, emir verircesine sert:

"Sen, konuş Vasili," dedi.

Vasili, onun sözü biter bitmez konuşmaya başladı:

"O yaşlı adam dedi ki, hükümet konağının avlusunda daha çok adam bekliyormuş. Hepsinin de hali bu gelenlerden betermiş. Vahap oradan bizim adaya çok insan gönderecekmiş, bizim ada da insanla dolacakmış. Bizim adada iki tane büyük doktor varmış, bu doktorlar hastalara değil, ölülere bile can verirlermiş."

"Bakarız," dedi Salman Sami, "diriye de bakarız, ölüye de. Bizim başka ne işimiz var?"

"Ne yaparsanız yapın, sizin başımız üstünde yeriniz var."

Doktor Salman Saminin teri kurumuş, doktor kendine gelmişti. Kendini her şeye hazır duyumsuyordu. Doktorlar akşamüstü yeni gelenlerin evlerine gittiler, yaşlı adamdan başka evde kim varsa çullar, eski kilimler, minderler üstünde, kirli yırtık yorganlar altında yatıyorlardı. Bereket versin ki doktorlar durumu bildikleri için epeyce ilaç getirmişlerdi. Evin içini yeni konuklar öylesine kokutmuşlardı ki insanın burnunun direği kırılıyordu. Evden yaşlı adamla birlikte çıktılar.

Salman Sami:

"Bu ne hal," dedi yüzünü buruşturarak, "Bunlar böyle ne zamandır ölmüşler de kimsenin haberi olmamış."

Yaşlı adam:

"Doğru doktor bey, biz ölmüşüz de bizim de, kimsenin de bizden haberi yok. Allah sizden razı olsun. Harp bizi buralara kadar aç susuz, çırılçıplak, sıtmalı bataklık diyarlara sürdü. Yollarda çok insan öldü. Yollar mezarsız ölülerle doldu. Rus askeri geldikçe biz kaçtık."

"Poyraz arkadaşım gayret gene sana düştü," dedi Salman Sami, "bunlar aç susuz. Bunlara içecek çorba gönderebilir misiniz?"

"Olur," dedi Poyraz, "çorbalar hazırlanıyor."

"Siz bizimle gelin, Vasili çorbaya gitsin. Anadolu sürgünlerinin hali Yunan sürgünlerinin halinden bin beter. Ne yapacağız bilmem," dedi, elini Poyrazın omuzuna koyup durdu.

"Vahap Bey öbürlerini de gönderirse?"

"Ne yapmalıyız mı, diyorsunuz?"

Salman Sami bir iki adım attıktan sonra yanındaki yaşlı adama sordu:

"Şimdiye kadar nerdeydiniz?"

"İncir topladık, nar, şeftali, pamuk topladık, bağbozumunda bize iş vermeyeceklerini söylediler, biz de hükümete başvuru yaptık, onlarda bizi bu adaya gönderdiler. Çok yorulduk. Allah sizden de, onlardan da razı olsun."

Salman Sami, Vasiliye gülümsedi:

"Sen daha delikanlısın Vasili, cephelerde çok bulundun ya delikanlısın, Halil Rifat Beyle git de hastalara ilaç verecek, iğne yapacak, ona yardım et."

"Baş üstüne doktor bey."

"Biz de şu çeşmenin başına oturup biraz konuşalım."

Poyraz:

"Eve gidelim efendim," dedi, "Lena Ana çok güzel çay yapıyor, çay içelim. İyi ki siz burdasınız doktor bey, siz olmasanız biz ne yapardık, bilmem ki."

Poyrazın evine gittiler, doktor Salman Sami evi çok beğendi:

"Ne güzel," dedi. "Bizimkiler de çok güzel ya bu ev daha güzel."

Poyraz:

"Kim bilir, bu evi yaptıran kişi, ömrümün sonuna kadar oturacağım diye, kim bilir bu evi özenip bezeyerek nasıl bir sevinçle yaptırmıştı. Vasili söyledi, adam bu evde ancak bir yıl oturmuş. Lena söylüyor, adam Yunanistana giderken evinden bir türlü ayrılamıyormuş. Tekneye koşarken de, hem koşuyor, hem de dönüp evine bakıyormuş. Tekne kalkıp giderken de, ada kayboluncaya kadar, ayakta durmuş, gözlerini de evinden ayırmamış. İşte biz de bu insanların evlerine konduk."

Herkes konuklara yemek, su taşıdı. Doktorlar hastalarına baktılar. Gelenlere yardım edenler de, yardım görenler de mutluydu.

Üç dört gün içinde adaya insanlarla dolu tekneler geldi, yüklerini boşaltıp gittiler. Adadaki evler hemen hemen dolmuş, yalnız on beş kadar ev boş kalmıştı. Gelenler yorgundular. Bir kısmı hastaydı. Üstleri başları dökülüyordu. Hepsinin de cebinde biraz paraları vardı. Buraya gelmeden önce kimi ekin biçmede, şeftali, nar, incir, pamukta çalışmışlar, yemeyip içmeyip ceplerine biraz kışlık para koymuşlardı. Gelen ailelerden ancak beşinin durumları iyiydi. Bunlar mübadil olduğundan hükümet bunlara para yardımı yapmıştı.

Bunlar geldikten, evlerine bir iyice yerleştikten sonra Şükrü Efendi de on sekiz kişiyle bal kesmeye geldi. Bal kesme ustaları, her bal kesiminde, Şükrü Efendi kabala aldığı kovanları bu balcılara kestiriyordu.

Ustalar ilk kovanları yokladılar, Şükrü Efendiye geldiler, şimdiye kadar biz böyle ağzına kadar dolu kovanlar görmedik. Böyle binbir çiçek kokan kovanlar da görmedik, dediler. Şükrü Efendi çok sevindi, yanına doktorları, Poyrazı, Musa Kazım Ağaefendiyi, Vasiliyi, Nişancıyı da aldı, balcılarla birlikte kovanlığa çıktılar. Ağaefendi de balcılıktan anlıyordu. Onun da çiftliğinde kovanları vardı. Onların kovanlara gittiğini duyan Baytar arkalarından koştu, ben de, kendimi bildim bileli, hiçbir yerde böyle ağzına kadar dolu, bembeyaz balı hiçbir yerde görmedim. Ben arıların içinde büyüdüm, dedi.

Poyraz:

"Bakın bu adaya, üstümüzden yaz gelmiş geçiyor, ada ağzına kadar daha çiçek dolu. Şu yakınımızdaki küçücük, ayak basılmamış adalara gidin de bakın, onlar da ağızlarına kadar çiçek dolu."

Balcıların başı, ustası:

"Rumlar niçin daha çok arı yapmamışlar, ıska geçmişler, bunu bir türlü anlayamadım. Bu adalar çiçek dolu, bu kadar kovanı değil, yüzlerce kovanı doldurur."

"Kim bilir," dedi Poyraz, "bunun da bir sebebi olacak."

"Kim bilir," dediler hep birden. Açılan kovanlar öylesine baş döndürücü bir kokuyla kokuyordu ki kimse konuşmak istemiyordu.

Kovanlıktan aşağı inerlerken Poyraz:

"Şükrü Efendi, doktorlar, gelin ne yapalım," dedi durarak. Ötekiler de durdu, doktor Salman Sami, "Ne yapalım," diye sordu.

Poyraz yürüdü:

"Aşağıda oturalım da öyle konuşalım."

"Daha iyi olur," dedi Şükrü Efendi. Ardından da sordu, "Bu kovanları siz Baytar Beyle birlikte maliyeden satın almıştınız değil mi?"

"Satın aldık," dedi Poyraz.

Doktor Salman Sami:

"Siz," diye sordu, "maaşınızı kasabaya getirdiniz mi?"

Poyraz durup dururken bu adam bu soruyu niye sordu diye düşünürken:

"Getirdim," dedi gülümseyerek.

"Biz de getirdik," dedi doktor, "maaşı buradan almak daha bir kolaylık."

Aşağı indiler, doktorların muayenehanelerine gittiler.

Oturur oturmaz Salman Sami:

"Size ne söyleyecektim, ne soracaktım, biliyor musunuz?"

"Bilmiyoruz," dedi Baytar.

"Şimdi Şükrü Beye soruyorum, bu kovanlardan ne kadar bal çıkar?"

"Çok," dedi Şükrü Efendi.

"Buraya kaç aile geldi?"

"Çok," dedi Vasili, "saymadım ya on beş kadar ancak boş ev kaldı."

"Gelenler çok perişan, hasta, yoksul, ne üstte var ne başta, ne yorgan var ne döşek. Bunlara yardım etmezsek bu kışı çıkaramazlar. Bizim cennet adamız da mezarlıklarla dolar. Bunlar, dedim ya çok fakirler."

Vasili:

"Muhterem binbaşım," dedi, "bunlar göründükleri kadar fakir değiller. Bunlar çalışmaktan geliyorlar. Yastık altında bir kış değil, bir yıl yetecek kadar paraları var."

Doktor Salman Sami güldü.

"Yastıkları yok ki altında paraları olsun." Hep birden güldüler.

"Yastıkları yok da koltuk altlarında balmumuyla yaptıkları muşamba keselerinde paraları var. Bu paralar onlara bir kış bir yıl yeter de artar bile."

"Şunlardan birini çağıralım da bir konuşalım bakalım, halleri vakitleri nasılmış, bir soralım," dedi binbaşı.

"Soralım," dedi Poyraz. "Vasili, git de şunlardan aklı başında birini al da getir."

"Var bir tane," dedi, Vasili, "yaman bir adama benziyor, tek bacaklı topal Osman Çavuş. Sarıkamıştan geriye kalmış."

"Ne diyorsun sen Vasili," dedi binbaşı, "ne diyorsun sen, o hem yaman, hem de kahraman. Hem de kahraman oğlu kahraman. Sarıkamış cephesinden bite yenmeden, dağda donmadan, şehit bir bacakla tatlı canı kurtaranlardan biri. Çanakkaleden, Sarıkamıştan canını kurtaranlara yürekten hayranım. Bunların insanüstü varlıklar olmaları gerek. Vasili haydi git de, şu insanüstü insanı getir de hiç olmazsa şu mübarek adamın mübarek yüzünü görelim."

Vasiliyle topal Osman çabuk geldiler.

"Buyurun oturun," dedi doktor Salman Sami, "hoş gelip safalar getirdiniz. Osman Çavuş, sen gelmeden namın geldi buraya. Adamıza hoş geldiniz."

"Sağ olasın binbaşım, var olasın ya başımız belada."

"Ne var, ne olmuş?"

"Hemen hemen evlere hiç kimse girmedi. Evlere giren çıktı, giren çıktı. Evlere koydukları minderlerini, yani yataklarını, kap kacaklarını, öbür öteberilerini de dışarı çıkardılar."

"Nedenmiş?"

"Biz geldik geleli dışarda yatıyoruz."

"Nedenmiş o?"

"Hükümet bu evleri vermeyecekmiş. Yunanistandan mübadiller gelince bizi çıkarıp onlara vereceklermiş."

"Nasıl olur, nasıl olur," diye telaşlanan Salman Sami gene ter içinde kaldı, "Nasıl olur, nasıl, peki Osman Çavuş sen söylemedin mi ki, artık mübadillerin hepsi geldi, onlar bilumum yerleştiler. Bundan sonra da gelecek kimse kalmadı."

"Dedim, her şeyi söyledim, inanmadılar. Aramızda üç mübadil ailesi de var. Buraya gelenlerin çoğu da mübadiller gelince yerleştikleri köyden kovulmuşlardır."

Doktor Salman Sami başını iki eli arasına aldı, düşünmeye başladı:

"Şimdi ne yapacağız," diyerek ellerini yüzünden çekti. "Söyle Osman Çavuş, şimdi ne yapacağız?"

"Kadınlar içeri girmiyorlar, beni de zorla dışarı çıkardılar, bizim avrat da içlerinde. Diyorlar ki bu kış buradan çıkarılırsak rezil, perişan oluruz, Aydın ovasında evsiz barksız kırılırız, dediler. Şimdiden bu adadan çıkalım da kendimize, böyle köşkler değil, başımızı sokacak toprak damlar, kamış huğlar bulalım."

"Eeee, Osman Çavuş şimdi biz ne yapacağız, biz de sizin için neler düşünüyorduk. Şimdi ne yapabiliriz, ben ne yapabilirim."

"Çok şey yapabilirsin, gidip onlarla konuşabilirsin."

"Nasıl?"

"Gidip onlarla konuşabilirsin."

"Haydi gidin onları iskeleye, çınarların altına toplayın."

"Gerek yok," dedi Vasili, "herkes yükünü almış çoktan iskeleye, çınarların altına dolmuş."

"Kalkın gidelim. Ben onlarla konuşur, ikna ederim. Hiç ses çıkarmıyor, hep susuyorlar mı dedin?"

"Şu kayada ses var onlarda ses yok," dedi Vasili.

"Susan kalabalıktan korkulur," dedi Salman Sami, "insanoğlu bir susmayagörsün, onlarla başa çıkılamaz."

"Çıkılır," dedi güvenle topal Osman.

"Nasıl?"

"Binbaşı elbiseni giyip onlarla öyle konuşacaksın. Kadınların başı Karaca Elif, o sana karşı konuşacak, çok dilli bir kadındır. Sen ona, ne derse desin hiç kızmayacak, onu hep okşayacaksın. Altın yürekli bir kadındır. Onu inandırırsan biz de bu Allahın cenneti adadan, bu , her biri iyilik timsali insanlardan ayrılmayız."

"Siz iskeleye gidin, ben hemen gidip giyinip geleceğim. Üniformamı da özlemişim. Kanlı üniformamı giymeyeceğim, o hatıradır. Hiç giymediğim üniformamı giyeceğim."

İskeleye geldiler, bütün adalılar, eskileri ve yeni gelenler, çoluk çocuk, genç yaşlı herkes iskelede, çınarın altındaydılar.

Binbaşı yepyeni üniforması, parlak çizmeleriyle, sert, geldi iskelenin üstünde durdu, iki elini beline koydu, döne döne önünde duran kalabalığa baktıktan sonra:

"Buraya neden toplandığınızı geldiler bana söylediler. Neden gelip de bana derdinizi söylemediler, bana söylemeliydiniz, söylemeliydiniz. Çünkü biz Çanakkale savaşında," elini yıkık kiliseye doğru uzattı, "işte şu yıkık kiliseyi hastane yaptık, kilise o zaman böyle harap yıkık değildi, Rumlar gittikten sonra bir kafir gelmiş, yıkmış, kiremitlerini, tahtalarını, Hazreti İsanın resimlerini, kilisenin içinde ne var ne yoksa almış satmış. İşte biz, Çanakkaleden gelen bütün yaralıları burada tedavi ettik. Biz on dört doktorduk, aylarca uyumadık. Bizimle birlikte bu adanın kadınları da uyumadan çalıştılar, hastabakıcılık yaptılar. Biz de savaştan sonra doktor Halil Rifat Beyle bu sevdiğimiz cennete geldik yerleştik. Madem sizi buraya göndermişler, elinizde tapunuz da var, kimse gelip de bu güzel evlerinizi elinizden alamaz. Bakın, bu adam Poyraz, Sarıkamış cephesinde Ruslarla, Urfada Fransızlarla çarpışmış, yaralanmış, bu genç yaşta malulen tekaüt, İstiklal Harbi Madalyalı bir kahramandır. Şu doktor Halil Rifat Beyle Çanakkalede, bu adada birlikte çalıştık. Bakın burada çok insanız, bize güvenin, kimse sizi bu adadan başka yere gönderemez. Haydi doğru evinize gidin, arkadaşımız Vasili efendinin size gösterdiği evlerinize girin, yıkanın, dinlenin. Her evde hamamlık var. Hastalarınıza da biz ba-

kacağız. Şu geldiğiniz kasabada bile iki doktor yok. Biz burada hem doktorluk yapacak, hem de çocuklarınıza mektep açacak, onları okutacağız. Haydi, doğru evlerinize."

"Bak, kurban olduğum doktor, iyisin has konuşuyorsun ya bizi bu güzel, her biri bir saray gibi evlerde barındırmazlar. Kara kışın ortasında gelirler, bu evler sizin neyinize eeey çingenelerden beter çıplaklar, siktir olun derler, bizi götürürler, kepir taşlı, ot bitmez bir dağın yamacına iskan ederler. Sen iskan nedir biliyor musun, altın yürekli doktor paşam."

Salman Sami bütün söz gücünü toplayarak Kara Elife, öteki kadınlara, kalabalığa konuştu, Kara Elif:

"Sen iskan nedir görmedin doktor paşam, onlar ölürler de bizi bu evlerde oturtmazlar. Yeter ki bu adada güzel, saray gibi evler olduğunu duymasınlar, gelirler, hemencecik elimizden alırlar, bizi de kışın ortasında kim bilir hangi cehenneme gönderirler. Kurban olduğum doktor paşam kış gelmeden, cebimizde kan emek kazandığımız dört beş kuruş kazancımız, üç beş kuruşumuz varken, gidip kendimize kulübeler, kamıştan sazdan evler, toprak damlar bulalım. İyi adamsın, has adamsın doktor. Şunu yap bize de bizi kara kış ortası buradan sürdürüp öldürtme. Zaten yarı ölüyüz."

Doktor kan ter içinde kalarak, yüzü kıpkırmızı olmuş konuşur, durmadan el kol sallarken, başta Kara Elif, yanında öteki kadınlar, çocuklar hep birden ona karşılık veriyorlardı:

"Bizi bırak da gidelim."

"Zaten her birimiz yarı ölüyüz."

"Kışın ortasında bizi buradan atarlar, biz de ölürüz."

"Böyle evleri bize kim verir."

"Yanılmışlar da."

"Yanlışlıkla bizi..."

"Bizi, bizi bu güzel evlerde durdurmazlar."

"Bırak da bizi gidelim."

"Belki hepimiz ölmeden..."

"Biz kendimize uygun."

"Bizi kimsenin bir yere sürmeyeceği..."

"Bir yer buluruz."

"Biz yıllardır oradan oraya atıldık durduk."

"Yorulduk, öldük."

"Kıyma bize, elini ayağını öpelim."

"Sebep olma ölmemize."

"Sebep olma hepimize."

Doktor Salman susmuş, gözleri kocaman kocaman büyümüş, konuşan, yalvaran kalabalığa bakıyor, yüreğinden kan gidiyordu. Birden:

"Allah bin belanızı versin," dedi, kalabalığa arkasını döndü, muayenehaneye doğru yürüdü. Kendi kendine konuşuyordu, "Hep sizin yüzünüzden, sizin ahmaklığınız, sizin korkaklığınızdan değil mi insanlığın bu durumlara düşmesi. Allah bin belanızı versin."

Kapıyı açtı, koltuğa kendini attı. Hızlı düşünüyordu, acaba suçun hepsi bizde mi? Onların da bu işte suçları yok mu? Düşündükçe kendine geliyor, teri kuruyordu.

Doktor gidince ortaya Nişancı çıktı. Kaşlarını çatmış, yüzü de asılmıştı. Kalabalık susuncaya kadar, gözlerini onların üstlerinde dolaştırarak bekledi. Onların da susmaları uzun sürmedi. Nişancı eliyle evleri gösterdi:

"Haydiyin, herkes evine. Kimse dışarda kalmayacak. Sizinle konuşacaklarım var."

Sağ ayağını iskelenin tahtalarına var gücüyle vurdu. Sessizlikte ayak sesleri patladı. İskeleden hiç kimseye bakmadan, dimdik indi, evlere yürüdü. Kara Elif onun arkasından baktı, torunlarına, gelinlerine, kocasına bir el salladı, yönünü evine döndü, üç ev dönünce evinin kapısında Nişancıyı bekler buldu. Kalabalık da dönmüş evlerine gidiyorlardı. Biraz sonra Kara Elifin oradan geçenler, onun dışardaki eşyalarını gelinleri, kocası, torunlarıyla birlikte eve taşıdıklarını, Nişancının da bahçenin bir köşesinde durmuş onları seyrettiğini gördüler. Kara Elifin tutumu, Nişancının durumu o anda var hızıyla bütün köye yayıldı. Olanı biteni doktor Salman Sami de az sonra duydu, "Bu adamda şeytan tüyü var," dedi. Eşyaları taşıma işi bitince Nişancı da içeriye girdi. Onu saygıyla karşıladılar. Bu haberi de doktorlara Poyraz götürdü. Bir yandan Poyraz Nişancıyı anlatıyor, bir yandan da üçü üç yerden bu tansıklar yaratan insanın haline gülüyorlardı.

Köye yeni gelenlerle Nişancı üç gün içinde haşir neşir oldu, doktorlara gelip:

"İş tamam," dedi, "herkes her şeyden memnun. Topla tüfekle üstlerine yürüsek, evlerini yıksak da kimse evinden dışarıya bir adım atmayacak. Yalnız yarıdan çoğu hasta. Bence bunlar açlık hastası. Aralarında hiç ölümcül hasta yok. Şimdiye kadar ölen ölmüş kalan kalmış."

"Ne dediğini anladım," dedi doktor Salman Sami, "bunların dilinden iyi anlıyorsun Nişancı."

"Sen de çok iyi anlıyorsun doktor. Benden önce sen binbaşı üniformasını giyip ortaya çıkmasaydın, onlar benim yüzüme bile bakmazlardı. Şimdiye evlerine dönmemiş, iskelenin üstüne yığılmış, sırt sırta vermiş, onları alıp götürecek tekneler gelinceye kadar orada uyuyacak, orada yiyip içecek, orada..."

"Ne dediğini anladım," dedi doktor.

"Ben onlara onu da öğreteceğim doktor beyim. Evin içinde ayakyolu olduğunu söylüyorum, söylüyorum, gösteriyorum, kimseye inandıramıyorum. Bütün ada kokuyor."

"Bize kadar gelmedi."

"Vaziyet sürüp giderse, adaya gelenler bize azıcık yaklaşınca kokudan burunlarının direkleri kırılacak."

"Ne yapalım diyorsun?"

"Nasıl başa çıkacağız bilemem. Gene binbaşı, yüzbaşı, paşa üniforması mı gerekecek, bilemem. Bahçelerin içinden vazgeçeceklerini hiç sanmıyorum."

Bundan sonra doktorların, Poyrazın, Melek Hatunun, Ağaefendinin, kızların burunları hep tetikteydi. Bugünlerde bazı ters bir yel esince bir yerlerden pis bir koku geliyor geçiyordu.

Şükrü Efendinin adaya getirdiği ustaların balı kesmeleri bir haftadan daha çok sürdü. Kovanlardan kaçan arılar köyün içine daldılar, yakaladıklarını soktular. Son günlerde birçok kimse evlerinden dışarıya çıkamaz oldular. Çıkanlar da yürekli kimselerle çocuklardı. Çoğunun eli yüzü şişmişti. Nişancıyla kaçak Hasan şişmiş yüz, şişmiş ellerle teknelerine binip denize kaçtılar.

Kovanlardan çok bal aldılar, fıçılar, tenekeler doldurdular. Şükrü Efendinin etekleri zil çalıyordu. Çıkan bal tartılınca gözle-

rine inanamadılar. Şükrü Efendi doktorların gözlerinin önünde paraları sayıp Poyraza verdi ve "Sağlıcakla kalın, ben gidiyorum," dedi, "haftaya kalmaz bağbozumu için gelirim. Bağınız öyle bakımlı bir bağ ki böyle bir bağı çok yerde bulamazsınız. Bu bağdan o kadar kaliteli, o kadar çok üzüm alacağız ki parmağınız ağzınızda kalacak. Çok para alacak, zengin olacaksınız. Sizin üzümleri benim bağımda kurutacak, İzmirde satacağım."

Ağzı kulaklarında dışarıya çıktı, doktorlarla Poyraz onu uğurladılar.

Şükrü Efendi:

"Bunca yıl bu işle uğraşırım ne böyle çiçek kokan verimli kovanlar ne de bakımlı bir bağ gördüm. Ne biçim adaymış da bu haberimiz yokmuş," dedi teknesine atladı, ötekiler de tekneye atladılar. Onları koltuklara buyur etti, kendisi de oturdu, cebinden bir kese çıkardı, parayı masanın üstüne döktü:

"Buyurun bu mektep için."

Doktor Salman Sami:

"Biz Halil Rifat Beyle konuştuk, okulun her şeyi var, biz bu paraları şu son gelenler için harcayalım, bunların çoğu beş kuruşsuz, nan ekmeğe muhtaç, parayı müsavaten herkese dağıtmaktansa, muhtaç kalanlara veririz. Buranın kışı yaman geçer. Sibirya gibi derler ya öyle olur. Kışın bunları beslemek gerekir. Bunlar bu elbiselerle bu kışa dayanamazlar, elbise gerekir. Hastalananlara ilaç gerekir. Biz ilaç yardımı yaparız ya ne kadar yaparız. Çok şey gerekecek bunlara. Okula, çocuklara da çok şey gerekecek. Siz bu paradan maliyeye verdiğiniz parayı aldınız mı?"

"Almadık efendim. Baytar Beyle karar verdik, almayacağız da. Maaşımız yetiyor da artıyor bile."

"Biz de yardım edeceğiz. Biz de maaşımızı buraya getirdik. Bir de bağın üzümlerinin parasını alırsak bizim yardımımıza bile gerek kalmayacak. Demek, bu dünyada Şükrü Efendi gibi adamlar da varmış. Belki üzümlerden elimize çok para geçer, hiç kimse de sıkıntı çekmez. Bağları da mı siz satın aldınız?"

"Satın almadık efendim. Bağlar, narlar, şeftaliler, incirler adanın."

"Haydi hayırlısı. Bir muallim gerek mektebe, İstiklal Madalyanızı takıp bizimle kaymakama gelir misiniz?"

"Başım üstüne, gelirim ya İstiklal Madalyası niçin?"

"Şunun içindir ki, bu demektir ki, kaymakam bey, bu devleti kuran biziz, şu küçük isteğimizi yerine getir."

"Haklısınız efendim, madalyamı takarım efendim. Bu devleti biz kurduk, derim efendim. Kaymakam da göğsümde sallanan altın madalyamı heybetle görünce ödü patlar, sizin gibi adamların işlerine bizim gibi küçükler el süremez, sizin işinizi ancak Vali bey halleder, der, işin içinden kolaylıkla çıkar. Çünkü koskocaman vilayetin valisi, Cumhuriyet Halk Fırkasının reisidir. Böyle olunca da bu küçük zabitin madalyasını görünce de, hemen selama durup, emriniz baş üstüne efendim, der. Siz de üniformalarınızı giyecek misiniz?"

"Hangisini dersin Poyraz Bey, kanlısını mı, kan değmemişini mi?"

"İşin orasını ben bilemem doktor. Hangisi tesirli olursa onu giy."

"Kanlısı etkili olur ya, bu çok savaşta bulunmuş, çok ameliyat etmiş demektir ama, İstiklal Madalyası yeter."

"Ne zaman gideceğiz?"

"Önce Kaymakama, sonra Valiye, daha mekteplerin açılmasına çok var. Biz şimdi yeni gelenlere bakalım."

Birkaç gün ortalık sakin geçti, yalnız yeni gelenlerin kadınları, kızları ellerinde bakraçları, testileri, çam bardaklarıyla üst üste yığılıp hırgürle biribiriyle önce su alma savaşına giriştiler. İtişerek kakışarak, kimin gücü kime yeterse o bakracını, çam bardağını doldurdu. Sonunda saç saça, baş başa geldiler. Bu sefer de Hüsmenle Baytar imdada yetişti. Özellikle kadınları yatıştıran, Baytarın körüklü parlak çizmeleri oldu. Kadınları sıraya koydular, sonradan gelenleri de en arkaya aldılar. Gene de dişli kadınlar öndekilerin önüne geçmeye çalıştılar. Bir süre sonra bunun da önüne geçildi. Sonra da su alma işi düzene girdi, kimse kimsenin yerini almaya kalkmadı. Eski adalılar bundan çok hoşnut kaldılar.

Vasiliyle Poyraz kamışlıkların önündeki denize karşı oturmuşlar sohbet ederlerken uzaktan adaya bir tekne geldiğini gördüler.

Vasili gülerek:

"Gene bizimkiler geliyor," dedi.

"Ne biliyorsun, belki de Hançerli Efe iki öküz bir pullukla geliyordur. Rumların ekinlik dedikleri, yamaçlarına çepeçevre bağ dikilmiş, kuzeye doğru uzanıp giden..." eliyle gösterdi, "şu yukardaki düzlüğün hepsini beş pula almıştır da geliyor. Birkaç yıla kalmaz Hançerli Efe bu çiftlik yüzünden o kadar zengin olacak ki, ona Hançerli Efe değil, Hançerli Ağa diyecekler."

"Tepeyle birleştiği yerden bir su çıkar, öbür yana akar. Suyu bizim pınarın suyundan daha gürdür. Bizimkiler gitmeden o pınarın suyunu ekinliğe akıtıyorlar, ekinliğe bostanlık yapıp o suyla suluyorlardı. Orada yetişen kavun karpuz, patlıcan, domates, bamya, biber hiçbir yerde yetişmezdi. Keşki kırk beş dönümlük bir tarlayı da oradan biz alsaydık."

"Belki de hepsini almamıştır o ahmak eşkıya, yarın gider kalanını da ben alırım, yarısını da noter senetli sana satarım."

"Olur," dedi Vasili, "babam denizde boğuldu. Her zaman denize korkarak çıktım, oradan biraz toprak alırsam ben de bostancılık yapar gül gibi geçinirim. Hemen yapar mısın bu işi?"

"Yaparım ya sana bir şey soracağım."

"Sor bakalım."

"Beni kurtarmak için, o dalgaları göğe çıkan denizden korkmadın mı?"

"Bilmiyorum, o anda korku aklıma bile gelmedi. Hiçbir şey düşünemedim."

Sustu, düşünmeye başladı. Poyraz gözlerini onun yüzüne dikmiş bekliyordu. Aradan epeyce bir süre geçti:

"Senin öleceğini görünce hiç korku gelmedi aklıma. Kardeş gibi, ana baba gibi, dost, arkadaş gibi değil, ikimiz bir kişiydik sanki. Bütünleşmiştik sanki. Sen denizde boğuluyor değil de ben boğuluyordum. Seni kurtarırken kendimi kurtarıyordum. Onun için olacak, sen ölürken ben de kendimi denize attım. Ne bileyim ben, neden hiç korkmadım. Ne bileyim, neden korku hiç aklıma gelmedi. Belki de gelip karşısına dayanan ölümden kimsecikler korkmuyor. Ne bileyim ben."

Onlar böyle derinlere dalmış konuşurlarken, uzaklarda gördükleri tekne adaya yaklaşmıştı. Gene konuşmaya başladı-

lar, konudan konuya, insandan insana atladılar, en çok da kaçak Hasanın üstünde durdular. O salt asılmaktan korkuyordu, asılan, dilleri dışarda, donmuş çok asker görmüş, kendini hep onların yerine koymuştu. O, ölmekten korkmuyordu. Ölümü çoktan unutmuştu. O salt asılmaktan korkuyordu. Şimdi tezkeresini aldı. Gerçekten de asker kaçağı değil, bunu o da biliyor. Kimseler onu asmayacak, kimse de onun kılına dokunmayacak, bunu o da biliyor. Eskisi kadar değilse de şimdi de asılmaktan korkuyor. Her gün gece gündüz, ne zaman kendisiyle baş başa kalırsa, durmadan, kendine, korkma Hasan, diyor, korkma arkadaş, tatlı canı ipten kurtardın, ölürken dilin dışarıya upuzun çıkmayacak. Birkaç gün mutlu, sevinç içinde yaşıyor, korku, karlı orman, buz tutmuş apak ağaçlar, ağaçlara asılmış, dilleri dışarda, ayakları çıplak, gözleri pörtleyip dışarı uğramış... O ağaçlardan biri geliyor, kasabanın alanının orta yerinde duran çınar ağacının yerine dikiliyor. Hasan kendini olduğu gibi o ağaca asılı görüyor.

"Hasan bundan kurtulur mu?"

"Tezkereyi alamayıp hep kaçak kalsaydı daha çabuk kurtulurdu. Bundan sonra nafile."

Tekne geldi iskeleye yanaştı. İçinden şişmanca, kısa boylu, dazlak, gözleri fıldır fıldır, şalvarlı, kırışık içinde lacivert ceketli biri çıktı, teknenin ondan sonra iskeleye gelen kaptanına, "Beni burada bekle, işimi az zamanda görecek, sonra gideceğiz," dedi.

"Baş üstüne." Kaptan, teknenin içine girdi. Şalvarlı adamsa Poyrazla Vasiliden yana yürüdü:

"Selamünaleyküm, beni buraya Vahap Beyefendi gönderdi. Bana dedi ki git Karınca Adasına Poyraz Beyi bul, dedi. Ben de geldim işte. Onu nerde bulurum, bana söyler misiniz?"

Poyraz kalktı:

"Buyurun efendim, Poyraz benim. Hoş geldiniz."

Yanından ona yer gösterdi. Adam Poyrazın yanına otururken:

"Benim adım da Salih," dedi.

"Vahap Bey nasıl iyi mi?"

"Size firade firade selam söyledi."

"Sağ olsun," dedi Poyraz.

"Efendim, sizi fazla rahatsız etmeden hemen söze gireyim, size ricamı hemen söyleyeyim."

"Buyurun efendim, söyleyin, elimizden bir şey gelirse Vahap Beyin selamı baş üstüne."

"Geçen gün Vahap Bey beni çağırdı. Biliyorsunuz o İstiklal Harbinin isimsiz, hakkı yenmiş, Yunanı denize döken kahramanlarından biridir. Benim çocuklarımın esir düşüşünü bilenlerdendir. Benim çocuklar Sakarya savaşında esir düştüğünde o da oradaymış, benimkiler yiğitlik gösterirlerken düşman askerlerince sarılıp esir düşmüşler. Bizim çocukların nereye gittiklerini kimse bilememiş. Biz de bilemedik. Geçen yıl bizim çocuklar esirlikten kaçıp geldiler. Vahap Bey, savaş arkadaşlarının esaretten kaçtıklarına çok sevindi. Nasıl sevinmesin, arkadaşları Yunan esaretinden kaçmışlar. O bilir ki bir esaretten kaçıp kurtulmak, düşmanla süngü süngüye çarpışmaktan daha zordur. Ben de bu savaşlar sürerken borca vere vere sıfırı tüketmişim. Harp içinde millet o kadar fakrü zaruret içine düştü ki ben hiçbir alacağımı alamadım, bakkal dükkanımı kapatmaya mecbur kaldım. Çocuklar esaretten dönünce, bizim çocuklar okuryazardırlar, onları büyük şehirlerdeki mekteplere vermiştim, çocukların ikisi de Ankarada hemen yüksek memuriyetler buldular. Bana maaşlarından bir miktar gönderdiler. Biraz da arkadaşlarımdan aldım, kasabada dükkan açacakken Vahap Beyefendi bunu duymuş, savaş arkadaşlarının babasıyım ya, Çanakkalede elli bin Darülfünun mezunu okuryazar şehit olmuş ya, ortada okuryazar kalmamış. Bizim çocuklar iyi ki, şehit olmamış, esir olmuşlar ya... Osmanlı ülkesi gibi bir ülkeden yalnız bir tek savaşta elli bin Darülfünun mezunu şehit düşerse öyle bir ülkede hal mi kalır. Vahap tam bu sırada bana geldi, Karınca Adasında İstiklal Madalyalı bir kahraman yaşıyor, o adadaki bütün dükkanları çil çil altınlar sayarak aldı, dedi, sen ona git, sana bir dükkan versin, dükkanını vakit kaybetmeden aç, dedi. Sana her kolaylığı gösterir, dedi. İşte ben sana bunu teklif etmeye geldim, sen de işine gelirse Poyraz Beye git, dedi. İşte bunun için zatınızı rahatsız etmek cesaretini kendimde buldum."

"Biz bu dükkanları Baytar Beyle birlikte maliyeden satın aldık. Onu şimdi çağıracağım."

Poyraz Vasiliye:

"Baksana kamışlığın oraya Baytar Bey geliyor mu," dedi.

"İyi olacak hastanın doktor ayağına gelirmiş," dedi Vasili.

Baytar çınarlara yaklaşınca Poyraz:

"Gel hele," dedi, "seni bekliyorduk. Beyefendinin bizden istekleri var, bir bakkal dükkanı kiralamak istiyor bey."

Baytar karşılarındaki kanepeye otururken:

"İstekleri başımız üstüne ya..."

"Her şeyi anladık da ya...sı ne? Bu arkadaşı, Salih Efendiyi, bize Abdülvahap Bey burada bakkal dükkanı açması için yollamış."

"İyi, güzel de kime ne satacakmış burada Salih Efendi?"

Salih Efendi:

"Çok şükür adanız doldu Baytar Bey. Rumlar gitmeden önce burada bir iki dükkan değil, bir çarşı vardı. Adanın o zamanki nüfusu da şimdiki kadar değildi. Bu adanın dükkancıları İstanbul, Atina, Paris, Londra gibi şehirlerden mallar getirtirler, kasabalar da, yakın vilayetler de bu adadan alışveriş yaparlardı."

"Anladım Salih Efendi, bu adadaki eski ticareti bize Hayri Efendi, Cafer çok anlattılar. Siz şimdi, dükkanı açınca kiminle alışveriş edecek, kime ne satacaksınız?"

"Size söyledim, ada doldu ya, bu adadaki kalabalık değil bir tek bakkal dükkanını, on tane dükkanı bile kaldırır."

"Bu çıplaklar mı," diye hayretle sordu Baytar. "Şu Vahap Beyin bize gönderdikleri çırılçıplaklar mı? Biz bu açları, bu çıplakları nasıl doyurur da, hiç olmazsa yarısı ölmeden, bu ölmeyenleri nasıl kurtarırız diye toplantı üstüne toplantı yaptık da, şimdiye kadar onları kurtarabilecek akla uygun bir çare bulamadık."

Salih Efendi gülmeye başladı:

"Bunlar mı çıplak, bunlar mı aç, öyle mi sanıyorsunuz, bunlar buraya nerelerden geldi biliyor musunuz, bunlar, ovalardan, tarlalardan ekin biçmekten, pamuk toplamaktan, şeftali, incir, nar bahçelerinde çalışmaktan geliyorlar. Yıllardır hükü-

met yer beğendiremedi de, bu Vahap bunların ağızlarından girdi de burunlarından çıktı da nasılsa onları buraya gönderebildi. Bunlar ne kirli çıkındır, ne kirli çıkın! Bunların her biri seni beni parayla tartar parayla."

Baytar bu bakkal eskisinin böyle konuşmasına çok kızmıştı ya belli etmemeye çalışıyordu:

"Madem öyle her biri bir kirli çıkın, isterse biri seni beni altınla tartsın, sen bizim dükkanları biliyorsun, ayda, istersen yılda, bize ne verebilirsin? Kasabada bir dükkanın kirası nedir?"

Salih Efendi, kasabadaki dükkanların aylık, yıllık kiralarını söyledi. Orası canlı bir kasabaydı, kuytu bir adayla aynı kefeye konulamazdı. Onlara kendi dükkanlarına ayda ya da yılda verebileceği kirayı söyledi. Bunlar yıllık kirayı yeğlediler, çünkü bunlar, şu gelen çıplakların topu ölmeden bir kısmını bahara çıkarabilmeyi kafalarına koymuşlardı. Onun için kirayı yıllık ve peşin istediler. Salih Efendi kontratı yanında getirmişti, okuyup imzaladılar. Salih Efendi parayı önlerinde sayarak Poyraza verdi, "Haydiyin gidelim de bizim dükkanı görelim," dedi, "Rumlar buradayken de bu dükkan bakkal dükkanıydı."

Dükkanlara gittiler. Eskiden buraya çarşı diyorlardı. Salih Efendi, "İnşallah gene çarşı derler," dedi. "Benim kiraladığım dükkan çarşının üçüncü dükkanıdır. Bakkal dükkanlarının ayakaltı olması gerek."

Vasili dükkanın kapısını açtı, dükkanın içi pırıl pırıldı. Raflar, masalar, sandalyalar, terazi, dirhemler, sandıklar olduğu gibi yerli yerince duruyordu.

"Silip süpürmeye, temizlemeye gerek yok," dedi Salih Efendi, "yine de benim çırak o kadar titizdir ki temizler. Bana evi de Vasili Efendi seçecek. Bu köyün de ustası da Vasili efendiymiş."

"Seçeriz Salih Efendi. Satın mı alacaksın, kiralık mı," diye sordu Vasili.

Poyraza baktı:

"Siz ne diyorsunuz?"

"Paşa gönlün bilir," dedi Vasili. "Sen sucuklan pastırma da getirecek misin?"

"Her şey, her şey satılacak dükkanda. Bir tek kuşsütü eksik olursa olacak. O kadar."

"Eksik olma," dedi Poyraz. "Eve gelince, niçin kira verecekmişsin, satın al gitsin, şimdi bir ev bir pulayken."

"Nerde olursa olsun sonra evler artar. Haklısın, şimdi bir pulayken satın almalı."

Dışarıya çıktılar:

"Şu dükkanın kepengini örtelim mi?"

Vasili gitti kepengi gürültüyle indirdi.

Salih üçünün de önünde durup onların gözlerinin içine teker teker baktıktan sonra usulcana:

"Size söyleyecek sözlerim olacak. Belki işinize yarayabilir. Issızca bir yere yürüyebilir miyiz?"

"Issızca bir yer biraz uzak. Senin de, ıssızca, uzak bir yerimizi görmen gerek. Buraya gelip yerleşince, sen bu ıssız ve uzak yeri her gün bir kez olsun ziyaret edeceksin," dedi Poyraz.

"Öyleyse önümüze düş de gidelim."

"Gidelim," dedi Poyraz, öne düştü. Pınarın ayağının yanından, mavi çiçeklerini açmış diz boyu yarpuzların içinden, kokulardan başları dönerek pınara çıktılar. Pınarın başına oturup sırtlarını kırmızı damarlı düz kayalığa verdiler.

"O kadar gizli değil söyleyeceklerim ya, hiç belli olmaz, belki birinizin işine yarayabilir. Şimdi söyleyeceklerim şu, bugünlerde dünya da, memleket de karışık. Sizin adaya bir hayli adam geldi. Bunun içinde ermişi de, hırlısı hırsızı da var. İyisi de, kötüsü de, temiz süt emmişi de, haram süt emmişi de var. Onun için böylesi kalabalıklara dikkat edilmesi gerek. Kimin aklına gelirdi ki Hançerli Efe gibi yıllarca dağda gezmiş, Yunana kan kusturmuş bir efenin gelip de bir ıssızca adaya yerleşmesi, şu yukarılardan yüz dönüm toprak alarak çiftçiliğe başlaması... Neyse, Hançerli iyi bir adam. Hiç cana kıymamış bir efe. İnsanın gözünün tutmadığı da bulunur gelen kalabalıkların içinde, gözünün tutup hayran kaldığı da olur. Şu dünyada insan insanı tanıdığı kadar hiçbir şeyi tanıyamaz. Şu dünyada neyi en çok tanıyorsa, insanı onun bin misli daha çok tanıyordur. Benim size sözüm şu, yanınıza, yörenize bakın, öyle bir adam,

öyle adamlar girmişse aranıza, canınıza, malınıza, ırzınıza kast etmek istiyorsa onu bulursunuz. Belki de bir bakışta bulursunuz. Benim size diyeceğim, dostluğum bundan ibarettir. Çünkü aranızda yaşamaya geliyorum."

"Hoş geldin, safalar getirdin," dedi Poyraz coşkuyla.

Kalabalık gelir gelmez, bu kalabalıkla Poyrazı vuracaklardan biri de gelmiştir, diye düşündü Nişancı, teknelerden inen erkeklerin davranışlarından, yüzlerinden gözlerini ayırmamıştı. Poyraz da, Vasili de öyle düşündü. Onlar da gelenleri göz hapsine aldılar. Vasili daha da ileri gitti, gözünün ısırdığı, daha önce gördüğünü sandığı bir adama kancayı taktı, evinin önündeki bahçe çitinin dibine oturup sarışın, uzun boylu, yakışıklı gencin dışarıya çıkmasını bekledi. Delikanlıyla birlikte tekneden çocuk denecek yaşta gözüken genç bir kız da inmişti. Kız delikanlıya benziyordu, karısı da, kız kardeşi de olabilirdi. Kim bilir. Delikanlı adaya küçük bir kayıkla gelen, yorgunluktan gelip nar bahçesinin yakınındaki kayalığın dibinde uyuyan, ak benekli lacivert uzun bir yılan üstünde dolaşırken bile uyanmayan, uyanınca da şaşkınlık içinde eli ayağına dolaşarak, "siz kimsiniz," diyerek, korkarak, bağırarak soran.

"Bizi sorarsan biz buranın yerlisiyiz, sen kimsin?"

"Ben de Kerimim."

"Niye gizli geldin buraya?"

"Karşı kıyıdaki köyde beni adaya getirecek birini aradım, beni buraya kimse getirmedi. Ben de bir pula bir eski kayık satın aldım, kürek çeke çeke buraya kadar geldim."

"Buraya yerleşmeye mi geldin?"

"Birini aramaya geldim, gizli gelmedim, Abbası aramaya geldim, onun başı belada. Onu bulursam, buralarda durmamasını, Kafkasyaya kaçmasını söyleyeceğim. Uçan kuşun kanadının altına da saklansa, kaçan yılanın deliğine sığınsa da, nerde olursa olsun, onu bulup öldürecekler."

Abbası sen nerden tanıyorsun, senin neyin olur da onu bu kadar yana yana arıyorsun. Yoksa o senin asker arkadaşın mıdır, diye bir söz çıkmadı ağızlarından.

İskeleye gelirken, "Bu adada bir Abbas var ya o da senin işine yaramaz," demişlerdi.

"Körse de, topalsa da, bin yaşındaysa da onu bana gösterin."

Çınarların altına geldiklerinde Vasili, Abbas gel, dedi, Abbas hemen koşarak, miyavlayarak geldi, Vasilinin bacaklarına başını sürmeye başladı. Vasili onu kucağına aldı, okşadı.

Bu genç o günkü adam mı, değil mi? Adam tekneden inmeden dönmüş gitmişti. Cin gibi Nişancı bu adam, o göz göze geldikleri adam mı değil mi bilirdi. O zaman da bu delikanlının kim olduğunu anlardı. Ondan sonra da Poyraz aklını başına toplar, kim Kafkasyaya gider, kim denizin dibini boylar belli olurdu.

Pınardan indiler, çınarların altına oturdular. "Çocuklar bugünlere dikkat edin, Kavlakzade en çok sizden korkuyor, en çok da size düşman. Ben bu kasabalıları bilirim, herkes biribirinin can düşmanıdır, Hayri Efendi, Cafer, atçı İsmail bunların dışında. Onlar iyi, doğru, yiğit insanlardır. İkiyüzlü değillerdir."

Poyraz ayağa kalktı:

"Aşk olsun Vasili, aşk olsun Salih Efendi, evi unuttuk. Haydi kalkın da dostumuza bir ev seçelim. Vahap Bey bir kalabalık dalgası daha gönderir de, kalan evleri de onlara..."

"Vahap Bey bundan sonra kimseye ev vermez ya gene de biz gidip evimizi seçelim, Vasili ustamız yanımızdayken..."

Kalktılar, boş evlerin hepsine girdiler çıktılar, her evi incelediler, sonunda bahçesinde portakal ağaçları olan bir evde karar kıldılar. Portakal ağaçları öyle bir meyve tutmuştu ki, her bir ağacın üstü şıkırdım gibiydi. Portakallardan yapraklar gözükmüyordu.

Salih Efendi o gün kasabaya döndü, birkaç gün sonra da üç tekne, on bir genç adamla geldi. Önce Poyrazla Vasiliye evin tapusuyla birlikte de elli dönümlük, yukardaki düzlükten, bir tarla tapusu daha gösterdi.

Başlarında Salih Efendi, getirdiği genç işçilerle dükkana bütün getirdiklerini yerli yerince yerleştirdiler. Dükkanda ne bir yer boş kaldı, ne de bir eşya dışarda.

Ter içindeki Salih Efendi çeşmenin başına gelince, su tasını doldurdu başına dikti, dolu tastaki suyu son damlasına kadar içti.

Cuma günü kasabadan, Kaymakam, Belediye Başkanı, Kavlakzade Remzi Bey, Askerlik Şubesi Başkanı, Üzeyir Han, Vahap Bey, Tapucu, Hayri Efendi, Cafer, kasaba eşrafından birkaç kişi daha geldiler, dükkanın açılışına katıldılar, çınarların altına şölen masaları kuruldu, rakılar içildi. Kadri Kaptanın içine koltuklar, sandalyalar konan teknesiyle gece kasabaya döndüler. Karınca Adalılar, bütün kasaba büyüklerinin adalarına geldiklerinden dolayı onurlandılar, yeni gelenler bile... Resmen açılan dükkan hemen alışverişe başladı. Bu kadar yoğun alışverişe Salih Efendi bile şaşırdı. İmanla paranın kimde olduğunu kimse bilmez.

Adanın ileri gelenleri de adalarına bu kadar önemli insanın gelmesinden dolayı kıvançlıydılar. Poyraz adaya gelenlerle birlikte Kadri Kaptanın teknesiyle kasabaya indi, Üzeyir Hanın evinde kaldı. Sabahleyin birlikte çarşıya çıktılar. Kahve içmek için girdikleri kahvede Şükrü Efendiyle karşılaştılar, Poyraz, Şükrü Efendiye:

"Karşılaştığımız iyi oldu," dedi, "ben de seni arayacaktım."

"Hayrola."

"Bizim ada doldu da, onu haber verecektim."

"Haberim var."

"Diyecektim ki, buralardan adaya amele taşımaya gerek kalmadı, hepsi bizim adada. Hepsi de yıllarca şu yakın ovalarda ırgatlık yapmış."

"Onlar bizim işimize yaramazlar."

"Nasıl yaramazlar, bunlar ırgat değil mi?"

"Yaramazlar, çünkü sabıkaları var."

"Ne biçim sabıka, yol mu kesmişler, adam mı soymuşlar, hırsızlık mı yapmışlar?"

"Hiçbirisi değil, girdikleri bağı viran eylemişler, üzümleri ezmişler, dalları kırmışlar, girip çıktıkları bağlarda bir daha ot bitmemiş. İzmirden Aydına, Aydından Manisaya, oralardan bütün kasabalara, köylere kadar Anadolu göçmenlerini nedense hiçbir bağcı bağına sokmaz. Bağlarda yalnız yerli ırgatlar çalıştırılır."

"Ne yaparlarmış ki bu Anadolu muhacirleri de bağlarda bir ot bitirmezlermiş?"

"Vallahi ben bilmem ki arkadaş, bu Anadolu muhacirleri bağlarda ne yaparlarmış. Ben onları aldığım hiçbir bağda çalıştırmadım ki. Bundan sonra da olmaz."

Poyraz çok bozuldu ya bozuntuya vurmadı. Kim olurlarsa olsunlar, bağları ot bitmez bir duruma nasıl sokuyorlarsa soksunlar, o, adanın dolmasından kıvanç duyuyordu, içlerinde kendisinin canına kıyacak birilerinin gelmesine karşın. Bu işi de Nişancıyla derinlemesine bir daha konuşmak gerekti.

Şükrü Efendi kalkarken, "Bir hafta, on gün içinde yerli ırgatlarla sizin adaya gelirim. Göreceksiniz, benim gördüğüm sizin adanın bağları öylesine bir üzüm verecektir ki, herkesin şaşkınlıktan parmağı ağzında kalacak. Kusura kalma arkadaş, ben böyle verimli bağa, ömründe bağ görmemiş, üzüm yememiş kişileri sokamam. Adımı da beş paralık edemem. Ele aleme de rezil olamam."

Kuşluklayın Kadri Kaptanla yola çıktılar. Onları iskelede Nişancıyla Vasili karşıladı. İkisinin de yüzü asıktı.

Vasili:

"Hoş geldin," dedikten sonra, "yukarıya, pınara çıkalım," dedi.

Nişancı da:

"Hoş geldin," dedi, "çıkalım."

Pınarın ayağını izleyerek yukarıya çıktılar, pınarın başına, yarpuzların üstüne oturdular. Onlar mavi çiçeklerin üstüne oturunca, ezilen çiçeklerden yoğun bir koku geldi.

"Vasiliyle konuştuk," dedi Nişancı, "Bu adam, kalabalıkla birlikte teknelerden mi indi, yoksa başka bir yerden adaya mı çıktı?"

"Ne konuştunuz, bunu mu konuştunuz, kalabalıkla teknelerden mi indi, yoksa başka bir yerden mi adaya çıktı, bunu mu konuştunuz?"

"Çok şey konuştuk ya bunu da konuştuk."

"Ne dediniz?"

"Ben dedim ki, Vasili bu adamı, bu sarı oğlanı evine yerleştirmedin mi, dedim. O da bana dedi ki, herhalde ben yerleştirdim ya benim aklımda kalmamış, ya da ona alıcı gözle bakmamışım, dedi. Ben onun evine gittim. Bir şeyden hile kapmasın

diye de ondan önce de birkaç komşusunu ziyaret ettim. Ondan sonra da onun evine vardım. Beni sevinçle karşıladı. Evinde kahve bile varmış, oğlan kıza kahve yapmasını söyledi, kız kahveyi dibekte dövdü. Altıma bir minder sermişti, belimi dayayayım diye de arkama bir de yastık koydu. Oğlan da yanıma minderin ucuna oturdu. Kız ateşi çabuk yaktı, iki fincan kahveyi getirdi. Kahvelerin kokusu evin içini doldurdu. Taze, yeni kavrulmuş, dibekte dövülmüş kahveler ancak böyle kokar. Demek ki bu sarı döl dibek kahvesi içen bir evden. Ona dedim ki senin hanımın kahveyi çok güzel yaptı, dedim. O benim hanımım değil şimdilik, o daha küçük, dedi. Onunla yolda buluştuk. Dibek buradan mı, dedim, kalktı, kırmızı bir ağaçtan oyulmuş bir dibek getirdi ki ancak beylerin, paşaların evinde bulunur. Senin baban paşa mıydı, dedim, güldü. Askerliği nerde yaptın, dedim, Allah dondurup kazık etmedi, dedi. Nereli olursun, Erzurumlu olurum, dedi. Birden başımı kaldırıp yüzüne bakmışım, konuşması Erzurum ağzına hiç benzemiyordu. Ben başımı kaldırınca onun dudakları titredi, sözler, yarım yamalak ağzından döküldü. Ne iş yapardın, dedim, babamın çiftliği vardı, dedi. Bundan sonra beni konuşturmadı, hep o sordu. Biz bu adaya verilince, kime Karınca Adası desek, orada Nişancı var, diyorlardı, dedi. Ondan sonra başladı Nişancıyı nasıl duyduğunu anlatmaya. Şöyle kaçarmış Nişancı, böyle kuyruk tutarmış. Yunanistandan buraya bir muhacir kasabası gelmiş, bizimkiler onlara zulmetmiş, onlar da yarı yarıya sıtmadan kırılmışlar. Hiç çocukları kalmamış. Onlar da, bütün çocuklarımız sıtmadan öldü, biz bu ülkede kalmayız demişler. Biz bu ülkeden gidemezsek ölürüz de bu ülkenin kurduna kuşuna, insanına, karıncasına, yılanına çıyanına, börtü böceğine ağzımızı açmayız. Onları yerleştirmişler bir Rum kasabasına, kasabada biraz da Türk varmış, onlar da Türklerle hiç konuşmamışlar, yönlerini dönüp Türklerden yana bakmamışlar. Aradan aylar, yıllar geçmiş, bunlar hükümet adamlarıyla bile konuşmamışlar. Hepsi de sağır, dilsiz olmuş. Nişancı adında, balıkçı donunda bir Hızır gelmiş, atı Benlibozu, üç mavi donlu keçisini, buralarda Kaba Ada dedikleri bir ada varmış, o adaya bırakmış, adadan dilsiz, sağırlara gitmiş, onlara merhaba, demiş, çıkın evlerinizden, gidin

komşularınıza, onlarla konuşun, demiş, onlar da çoluk çocuk, genç yaşlı, hasta sayrı çıkmışlar, kasabanın iskelesine, meydanına gelmişler, onları gören kasabalılar da ortaya dökülmüşler, bunlar sarmaş dolaş olmuşlar. Bu Nişancı, o Nişancı değil mi? O da benim, dedim anasını satayım. Durum böyleyse ne diyorsunuz?"

"Ne diyelim," dedi Poyraz, "senin şu anlattıklarına bakılırsa, biz durup dururken, bu adama ne yapabiliriz, siz ne diyorsunuz?"

Vasili;

"Öldüremeyiz, kaçıramayız, onu ancak kollayabiliriz."

"Siz onu bana bırakın. O beni Hızır aleyhisselam sanıyor. Ben onun kim olduğunu anlayıncaya kadar, ona biraz mühlet vermemiz gerek. Ondan sonra onun akıbetine karar veririz. Hele onu Poyraz bir görsün, Kerim mi, başkası mı, bir de düşüncesini bize o söylesin. Lena o Kerimi gördü mü," diye sordu Nişancı.

"Gördü," dedi Vasili.

"Oldu bu iş. Yaşlı kadınlar genç erkekleri gördüklerinde o erkek hoşlarına giderse yüzlerini unutmazlar. Onların gözlerinin arkasına olduğu gibi fotoğrafları çıkar. Lena da hiç unutmaz. Yedi deniz, dört iklimin kadını, hepsi böyle."

"Bugün ben onu görürüm," dedi Poyraz. "Vasili, bana Kadri Kaptanı çağır."

"Baş üstüne," dedi Vasili.

Biraz sonra Vasili Kadri Kaptanı aldı getirdi.

"Gel Kadri Kaptan, git bana orada sarı bir adam var, Vasili onun evini sana gösterecek, onu al da bana getir."

Vasiliyle birlikte Kadri Kaptan evlerin aralarına daldılar.

Nişancı:

"O gelince, onun ellerine iyi bak, elini ılıktan soğuğa sokmamış. Elleri pamuk gibi. İncir, nar, pamuk, üzüm toplayan, ekin biçen eller böyle mi olur, söyle bana."

"Öyleyse öyle olmaz," dedi Poyraz.

"Bu adamın burada ne işi var? Bu Abbası arayan Kerim değilse bile Kerimdir. Kavlakzade senden bu kadar niçin korkuyor, hiç düşündün mü? Kavlakzade, geçende geldiklerinde,

kendisini buraların kralı sanan adam, seni kucaklayıp, milli kahramanımız diyerek dalkavukluk üstüne dalkavukluğu niçin yaptı, hiç düşündün mü? Seni hükümetin gizli adamı sanıyormuş, doğru mu sanıyorsun, doğru değil. Kavlak senin kim olduğunu biliyor da ondan dolayı senden korkuyor. Bu sarı çocuk teknelerin hiçbirinden inmedi. Ben iyiden iyiye baktım. Kalabalığın içinde birdenbire peydah oldu. O evi buna kim satın aldırdı, Kavlak el altından satın aldırmadıysa ben de elimi keserim."

"Öyleyse ne yapalım, o bizim icabımıza bakmadan biz onun icabına bakalım mı?"

"Dur bakalım, işte geliyorlar."

Geldiler, sarı delikanlı selam verdi, "aleykümselam," dediler, "buyur, şuradan otur." Sarı delikanlı, ürkek, oturdu.

"Adını bağışla."

"Adım Kerim."

Ortalık buz kesti. Biribirlerine bakıştılar. Poyraz kendini hemen toparladı.

"Bu adaya daha önce hiç geldin mi, küçük bir kayıkla?"

"Geldim."

"Abbas adında birini sordun mu?"

Güldü:

"Sordum," dedi, "siz de bana Abbas adında bir kedi gösterdiniz."

Bir daha güldü, Vasiliyi gösterdi:

"Abbas bu arkadaşın kedisiydi. Çok güzel bir kediydi, onu baş göz ettiniz mi?"

"Ettik," dedi Vasili, "ona kasabadan çok güzel, kız oğlan kız bir gelin getirdik. Gelin şimdi gebe. Gün sayıyor, yakında beş tane nur topu gibi evlatları olacak."

"Bizim Abbastan başka, bir Abbas daha bulabildiniz mi, aradığınız Abbası, bizim Abbastan başka?"

"Bulduk ya bizim arkadaşlar onu öldürmeye kıyamamışlar."

"Niçin kıyamamışlar?"

"Onun orasını ben bilemem, ancak Allah bilir."

Biraz konuştuktan sonra Kerim gitmek için ayağa kalkarken Nişancı:

"Ne güzel Türkçe konuşuyorsun."
"Annem İstanbullu."
"Adamız ilk düğünü ne zaman görecek?"
"Ne zaman Allah izin verirse. Hoşça kalın."
Eve varınca kız:
"Niçin böyle suratın asık," diye sordu.
Kerim:
"Hiç sorma," dedi, "beni çağıran Abbasmış. Beni tanıdı, bana adımı sordu, ben de Kerim, dedim. Sen bu adaya önce geldin mi, diye sordu Abbas, ben de, geldim, dedim. Bir de Abbas, Abbası buldunuz mu, diye sordu, ben de arkadaşlar buldular ama ona kıyamadılar, dedim. Neden kıyamamışlar, diye bir daha sordu, ben de onu öldürmeye gidenin anasının Çerkes olduğunu, Abbasın da Çerkesliğini anlayınca, onun yakışıklı, tuvana, iyi yürekli bir insan olduğunu görünce onu öldürmeye eli varmamış, Abbas da bunu anlayıp onu öldürmeye kalkmamış, Abbas da onu bırakmış, dedim."
"Abbas, ona kıyamayıp öldürmeyen adamın sen olduğunu anladı mı?"
"O anladı mı, anlamadı mı bilmiyorum ya, Nişancı mı ne diyorlar, ne zıknabutsa o şeytan oğlu şeytandan korkulur. Bir bakışı var, insanın yüreğini tam orta yerinden delip geçiyor. Bir bakışta insan ne düşünüyor, insanın içinden ne geçiyor anlayıveriyor. İlk geldiğimde, Poyrazın Abbas olduğunu anladığımda bu adada yoktu, sonradan gelmiş. O zaman o burada olsaydı, beni o dakikada öldürüverir, ölümü de benim ağırlığımca taşlarla bir çuvala koyar, götürür Çanakkale boğazına atıverirdi. Bu adada beni bir eski mezara gömseler kim arar, kim sorardı beni? Bu adam bundan sonra benim yakamda. Ben bu adada bir adamı öldürmek değil, hele Poyraz gibi bir adamı, bir serçeye bir taş bile atamam, tepemde böyle bir insan var iken. Bu adam benim yakamdan düşmeyecek ölene kadar. Bunlar öyle kolay kolay öleceklerden de değil. Söyle bakalım, biz bu adamdan canımızı nasıl kurtaracağız? Bunlar beni öldürmeye karar verirlerse, ben Abbası öldürmeden, seni de benimle birlikte öldürürler. Beni öldürdükten sonra sana dokunmamaları onların ölümü demektir. Beni öldürtmemek

için Abbas çok diretecektir ama gücü yetmeyecektir. Bu cellat adam Abbasa tapıyor."

"Buradan kaçalım diyeceğim ya hemen şimdi olmaz. Bu cin gibi insanın gözleri bizim üstümüzdedir. Ya şöyle ya da böyle. Bizim gözümüz de onun üstünde olacak. Ondan gözümüzü bir an için ayırır, ona fırsat verirsek o anda öldük gittik say."

"Beni bu kadar çabuk tanıyacaklarını sanmıyordum. Unutmuş gitmişler sanıyordum."

"Bu iş gün gibi ortada. Abbası öldürmeye geldiğimiz gün gibi ortada. Tabancan olduğunu kimse bilmeyecek," dedi kız, "tabancanı koltuğunun altına bağlayacaksın. Ben de tabancasız, hiçbir yere çıkmayacağım, öldürelim derken ölmeyelim."

"Gelen adamların içinde feleğin çemberinden geçmiş öyle yaşlı adamlarla yakında tanışacağız ki, bin tane Nişancı zıknabutunu cebinden çıkarır. Düştük bir belaya yol belli değil. Ava geldik avlanacağız."

"Hele bekleyelim bakalım, bunlar daha tereddüt içinde, bizi kolayca ortadan kaldıramazlar. Senin ne kadar merminin var?"

"Çok."

"Bende de çok vardı, o mermi torbası daha olduğu gibi duruyor mu?"

"Olduğu gibi duruyor."

"Ne dediler bana bir de biliyor musun, dediler ki, adamız ilk düğününü ne zaman yapacak? Ben de Allah izin verirse dedim. Sana bir şey deyim mi, bunlar bu kadar korkmasalar, bunlar bizi bağırlarına basmaya hazırlar."

"Öyleyse bundan sonra hiç telaş, hiçbir korku alameti göstermeyeceğiz hiçbir yerde."

"En küçük korku, telaş ölümümüze sebep olur."

"Olur," dedi kız, "yanımızda kimse olmasa bile, kendi kendimize yalnız kalsak da korku, telaş yerine şen şakrak olacak, adadan hiç ayrılmayacak gibi davranacak, bahçeyle, çiçeklerle uğraşacak, haftada iki gün el ele tutuşarak bütün adayı tasasız, dünyaya boş verir sevgili gibi dolaşacağız, Salih Efendiden her gün alışveriş edeceğiz. Bir sabah da Kadri Kaptanın teknesine binecek, kasabaya inecek, kendimizi kaybettireceğiz."

"Nişancı bizim arkamızı bırakır mı sanıyorsun?"

"Bırakmaz biliyorum. Arkamıza kimi koyar, bilmiyorum. Adada çocukları vazifelendirecek."

"Ne biliyorsun?"

"Biliyorum, çünkü her zaman öyle yaparlar, çocukların arkasında olduğunu kimse akıl etmez de."

"Sen ne biliyorsun bunu?"

"Ben çocukluğumda birçok insanın ardından koşturdum da..."

"Sabır," dedi kız, "sonra da İstanbula gider, onlar kaçtı sanıp ah vah ederlerken biz geriye döneriz. Ondan sonra da onlar çözülürler. Aradan çok geçmeden Kadri Kaptanın teknesiyle sabah erkenden kasabaya iner, pahalı alışverişler yapar, gün batmadan, akşama adada oluruz. Satın aldığımız karyolayı, döşeği, yaldızlı karyolayı, ipekli kuştüyü yorganı, Kadrinin teknesinden çıkarırız. Herkes görür."

"Bu küçük kasabada kuştüyü yorgan ne gezer."

"İpekli pamuk yorganı, kadife kaplı koltukları, değerli halıları, kap kacağı çıkarır iskelenin üstüne koyar, sonra yardıma çağırdığımız insanlarla onları eve taşır, sonra da evlenir, görkemli bir düğün yaparız. Bundan sonra bizim adam öldüreceğimiz kimin aklına gelir."

"Kimsenin aklına gelmez."

Nişancı bundan sonra Kerimle kızı sıkı bir göz hapsine aldı. O evde sinek uçsa Nişancının haberi oluyordu.

Yılancılık oyununu Hüsmenin kızları sürdürmeye çalışıyorlar, korkularından bitiyorlar, ölüyorlardı ya, o gün bugündür, lacivert, benekli yılandan başka yılan görmedikleri için, Nişancının torunları gelip oyunlarına katılmalarına karşın, ne kadar korkmak isteseler de olmuyor, yılancılık oyunu gittikçe tavsıyordu.

Kalabalıkla birlikte adaya çocuklar dolunca Hüsmenin kızlarına da gün doğdu. Büyüklerden önce çocuklar biribirleriyle kaynaştılar, birlikte oyun oynamaya başladılar. Birkaç gün sonra Hüsmenin kızlarıyla yeni gelenlerden utangaç üç oğlan, deniz kıyısında buluştular, yardan aşağı ayaklarını sarkıtıp denize bakmaya başladılar, deniz bomboştu, en küçük bir kıpırtı, bir

ses yoktu denizde. Bir denize, bir dönüp biribirlerine bakıyorlardı ya konuşacak bir şey bulamıyorlardı. Hüsmenin büyük kızı:

"Biz bir oyun biliyoruz ki adadaki bütün çocuklar bu oyunu oynuyoruz. O kadar hoş bir oyun ki hep aynı oyunu oynuyoruz. Bizim adanın çocuklarından başka hiçbir adanın çocukları bu oyunu bilmiyor. Nasıl bilsinler, onların adalarında ak benekli, uzun mavi yılanlar yok ki yılancılık oyunu oynasınlar."

Hüsmenin büyük kızının yanına oturmuş, bacaklarını da yardan aşağı sarkıtmış kendi yaşında bir kız:

"Bu yılancılık oyunu nasıl bir oyunmuş, bize göster de biz de öğrenelim de oynayalım."

"Zor bir oyun."

"Zor olsun. Zor oyunlar daha güzel oynanır."

"Narlar çiçek açtığında nar bahçesinin önünde duracaksın, yanındaki kayalıktan bir uzun, ak benekli, parıl parıl eden kıvrılarak mavi bir yılan iner, yılan çocukların üstüne akar, kıpkırmızı çatal dili, kıpkırmızı pörtleyip dışarı fırlamış gözleriyle... Çocuklar bir korkar, bir korkar, bir korkarlar, nar bahçesinin içine kaçarlar, arkalarından da yılan sıçraya sıçraya gelir. Yakalarsa çocukları sokar öldürür. Biz de o kadar korkar, o kadar korkarız ki, donumuza şarıl şarıl işeriz."

"Yılan her zaman gelir mi?"

"Bir kez geldi, biz ondan sonra yılancılık oyununu, korkmayı, korkumuzdan donumuza işemeyi öğrendik. Sonra aynen üstümüze yılan geliyor gibi yaparız, bağırarak narların arasına kaçarız, bir korkarız, bir korkarız, donumuza işer gibi yaparız. Nar bahçesine kadar koşarız, yılan da arkamızdan gelir, tortop olarak bize saldırır, tortop olduğunda kime vurursa onu öldürür."

Utangaç üç oğlan o konuşurken sapsarı kesilmişler, gözleri de dışarı uğramış, şaşkınlıkla donlarına işeyen kızlara bakıyorlardı.

"Haydi canım," dedi, Hüsmenin küçük kızının yanında oturan onun yaşıtı kız, "böyle de oyun olur muymuş?"

Ayaklarını yukarı çekti, kalktı, ötekiler de kalktılar. Hüsmenin kızları iskeleye yürüdüler, öbür çocuklar da aşağı deniz

kıyısına indiler. Kıyıda renk renk çakıltaşları vardı, onlarla kaydırak oynadılar, çocuklardan en acemisi, kızlar bile denizin yüzüne attıkları taşı en az üç kez sektiriyorlardı. Yarış uzun sürdü, onlar da karşı yüksek tepenin yamacında tüten yeşilliğe yürüdüler. Yeşilliğe geldiler baktılar ki ne baksınlar, göz alabildiğine küme küme üzüm bağları. Her bağda sarı, toprağa sarkmış üzüm salkımları, her salkımda yüzlerce her biri bal damlası üzüm taneleri. Sarı, buğulu. Çocuklar bağların uzağında durup bal damlası üzümlere baktılar. Şimdiye kadar bağların kıyılarında durmuşlar bakmışlar, baka baka ağızları sulanmış ama, onları kimse bağların yanına bile sokmamıştı. Şimdi bağın içindeydiler, salkımlar buğulanıyordu. Önce yutkundular, ardından ağızları sulandı, bir adım daha atmaya korkuyorlardı. Bundan önceleri bağlara yaklaşanları bile kalın sopalarla omuzu tüfekli adamlar döve döve iyice öldürüyorlardı. Aşağıya baktılar büyük, uzayıp giden deniz, kuzeye baktılar anız parıltıları içinde denize doğru bir kaşık sapı gibi uzayıp giden düzlük, güneyde denize inen baş döndüren bir uçurum. Sağa baktılar, sola baktılar, ne bir kulübe, ne bir çardak, ne bir ağıl, ne bir ağıl duvarı. Gözleri geldi buğulu üzüm salkımlarının üstünde durdu. Bir daha, bir daha yutkundular, ağızlarının suyu boşandı. Yine bir iyice yanlarına yönlerine bakındılar, görünürlerde kimsecikler yoktu, bağlara daldılar. Her biri bir bağın yanına oturdu. Dışardan gözükmüyorlardı. Kocaman, başlarından büyük birer salkım koparıyor ağızlarına tepiştiriyorlardı. Her bir çocuk o kadar üzüm yedi ki, az bir sürede karınları şişti, bir zaman yerlerinden kıpırdayamadılar, yerlerinde oturdular kaldılar. Gün batarken ancak yerlerinden kalkabildiler.

Çocuklardan biri:

"Bu bağın herhalde hiç sahibi yok," dedi, "bakınsana ortalıkta kimsecikler gözükmüyor."

"Var," dedi öteki çocuk, "hiç sahipsiz bağ olur mu?"

"Olur ya olmaz mı, sahiplerini hapse göndermişler. Evleri, tarlaları, bağları bahçeleri, her şeyleri, değirmenleri de kalmış. Bunların değirmenlerini su değil, yel döndürüyor. Görmedin mi kartal kanatlar gibi dönenleri, işte o dönenler değirmenin kanatlarıymış. Onu da biri satın almış, buğday, mısır öğütüyormuş."

"Öyleyse bu bağı da satın almışlar."

"Almaz olurlar mı, baksana ne kadar tatlı üzümler."

"Hiç üzüm yemedim ki," dedi öbür çocuk.

"Biz de yemedik," dediler öteki çocuklar hep bir ağızdan. "Bizi bağların yakınından bile geçirmiyorlardı."

Bu bağın sahibi var mı yok mu tartışması uzun sürdü, epeyi güç harcadılar. Yine her biri bir bağın başına oturdu, salkım salkım üzümleri yemeye başladılar. Yalnız bu sefer çabuk doydular. Oturdukları yerden kalkmadan, eve üzüm götürelim mi, götürmeyelim mi, diye tartıştılar. Bir kısmı, götürelim ama gece götürelim, diyordu. Bir kısmı, sahibi görürse nereye kaçarız, bizi yakalarlar, bu adanın sahipleri gibi hapse atarlar. Bu bağlara niye ağıl, alaçık, hayma yapmamışlar, niye?

Çocukların en küçüğü karşıladı bu soruyu:

"Bu adada bizden başka hiç kimse yok da onun için."

Düşündüler, düşündüler, neden sonra:

"Yok da onun için," dediler.

"Öyleyse, biz üzümleri yedik, karnımızı bir iyice şişirdik, evdekiler de acından öldüler. Size soruyorum ölsünler mi, bizim yerimizde onlar olsalardı, bu bağı da bizden önce bulsalardı, onlar bir tek üzüm tanesi yemeden hepsini toplayıp bize getirirler miydi, getirmezler miydi?"

Hep bir ağızdan:

"Getirirlerdi," dediler.

"Hem de bir üzüm tanesini ağızlarına atmadan."

Baştaki çocuk buyurdu:

"Öyleyse gömleklerimizi çıkaralım, derhal! Çıplak kalırsak kalalım. Gömleklerin kollarını, boynunu bir iyice bağlayalım, içini en güzel, en tatlı salkımlarla dolduralım."

Kızların uzunu:

"Bizim çıkaracak gömleklerimiz yok, biz de eteklerimizi üzümle doldururuz."

Oğlanlardan biri:

"Bizim de gömleklerimiz yoktu, biz de sizin gibi fistanlıydık. Büyüyünce bize gömlek, şalvar aldılar. Şimdi bizim de fistanımız olsaydı, biz de eteklerimizi bir doldurur, bir doldururduk ki evde herkesin üzüm yiye yiye karınları şişerdi."

"Haydi kalkın bakalım."

Herkes ellerini bastırıp oflayarak puflayarak zorlan kalkabildi. Bu sefer bir bağın dibine oturup, herkes önüne gelen bağdan birer ikişer salkım koparark gömleğini ve eteğini doldurdu.

"Şimdi zeytinlik koyağından aşağı yavaş yavaş inecek, çalıların içine saklanacağız, gün batıncaya, ortalık kararıncaya kadar çalıların içinde saklanacağız. Ondan sonra tamam." Zeytinli koyağın dibinden, çalıların arasından aşağı iniyorlardı. Pınarın ayağını gördüler, ayağın her iki yanında mavi çiçeklerini açmış yarpuzlar kokusunu, mavisini dört bir yana dağıtıyordu. Ayağın bazı yerlerinin altında çakıltaşları parlıyor, su burada cığılıyordu.

"Çocuklar yorulduk. Burada bir su içelim, sonra da oturalım yornuk çıkaralım."

Oğlanların hepsi çıplaktı, mintanlarını ağaçların altına, kızlar eteklerindekileri çimenlerin üstüne koydular, ağzı aşağı yatıp su içtiler, ardından da seyrek ağaçlı bir yere geçip çimenlerin üstüne oturdular.

Uzun kız:

"Bu su nerden geliyor, ne tatlı bir su. Su yerine yarpuz kokusu, kokular içiyor insan."

Baştaki oğlan:

"Bu su nerden geliyor bilmiyorum. Yukardan bir yerden geliyor ya, bir kayanın altından çıkıyor olmalı. Nerden çıktığını sen de ben de yakında öğreniriz. Böyle tatlı, binbir çiçek kokusuyla akan sular hep kayalıklardan çıkar. Bizim yaylanın pınarları hep kayalıklardan çıkardı, ayakları da işte böyle kokardı."

Sırtlarını ağaçlara dayayıp her biri birkaç kez su içip dinlendiler, güle oynaya çalılıklara vardılar, karanlığı beklediler. Sabırsızlıktan ölüyorlardı. Bir karanlık kavuşsa da eve varsalar, kim bilir evdekiler onları nasıl karşılayacaklardı? Eve ilk varan baştaki çocuk oldu. Karanlık kavuşur kavuşmaz koşmaya başladı. Arkasından da öteki çocuklar... Baştaki çocuğun anasının yüzü, mintanın içindeki üzümleri görür görmez, sapsarı kesildi, sesi titreyerek:

"Nerden hangi bağdan çaldın bu üzümleri, ocağımızı söndürdün. Bu sefer de bizi üzüm hırsızlığından kovacaklar, bu güzel evimizden olacağız."

Babasının da dudakları titriyordu. Öfkeden boyun damarları şişmişti. Dişlerini sıkarak:

"Allahın belası, bunu da mı getirecektin başımıza, tu sana." Elleri yanlarına düştü, umarsız, "Burası bir ada, dört yanı da deniz, kaçacak hiçbir yer de yok. Biz ne yapacağız şimdi?"

Sustu, yüzünü elleri arasına aldı, düşündükten sonra öfkesi geçer gibi oldu. Soğukkanlı:

"Haydi götür şunları da o bağın içine at!" dedi.

"Dur baba, korkma baba, ben sana söz vermedim mi Aydın ovasında bir daha hırsızlık yapmam, diye."

"Söz verdin ya bu ne?"

"Üzüm. Çalmadık."

"Kim verdi size?"

"Kimse vermedi."

"Kimse vermedi de nasıl oldu?"

Oğlan olup biteni baştan sona anlattı.

"Hiç sahibi yok mu, dedin."

"Sabahtan akşama kadar bağın içinde kaldık, üzüm yiye yiye karnımız şişti. Sonra da mintanlarımızı çıkardık içini üzümlen doldurduk. Geceyi bekledik, su içtik. Dur baba karnım gurulduyor." Kapıdan dışarıya ok gibi fırladı. Biraz sonra çocuk alı al, moru mor döndü.

"Üzüm yiye yiye ötürgen mi oldun ulan?"

"Ötürgen olmuşum baba."

"O bağın taştan, çitten ağılı da mı yok dedin."

"Yoktu baba. Şu yukardaki tepe var ya, fırdolayı denize kadar hep bağ."

"İçinde bir iki bağ evi, beş on bekçi de mi yok dedin?"

"Kimsecikler yoktu baba."

"Burdan gidenlerin bağları bunlar. İyi ki buldunuz bağları."

"Bulduk baba. Çitleri olmayınca..."

"Çite ne gerek var oğlum, dört yan deniz. Denizi kim aşıp da gelip bağlara girecek."

Bu sırada çocuk dışarıya koştu. O dışarıya çıkarken, kadın erkek bir sürü telaşlı insan da içeriye girdi.

"Senin oğlan bizi mahvetti," dedi öndeki kabasakal.

"Ne yapmış bizim oğlan, hele, şuralardan bir yere oturun hele."

Sırtlarını duvarlara dayayıp, bacaklarını uzatarak oturdular.

"Senin oğlan çocukların başına geçmiş, adanın bütün, bütün bağlarını yağma etmişler. Vahap Bey bize güvenerek, bizi buraya, en değerli, bu cennet misali adaya gönderdi, şimdi ne yapacağız?"

"Biz buraya gelince bizi buradakiler padişahın askerleri gibi karşıladılar."

"Yarın sizin çocuklarınız bizim bağlarımızı yağma etmişler derlerse biz onlara ne deriz?"

"Bizi buradan da kovarlarsa..."

"Nereye gider de sığınırız?"

"Bize yazık değil mi?"

"Yıllardır sürüne sürüne..."

"İt yerine kona kona..."

"Kendimize bir yer bulduk."

"O da senin çocuğuyun yüzünden."

"Şimdi şu kış ağzında nereye gideriz, ne yaparız, bir de bu hırsız halimizle."

"Amenna hırsızlık yaptık..."

"Aç kaldık da..."

"Aç kalınca kim olsa hırsızlık yapar."

"Padişah bile."

"Abdülvahap Bey bile."

"Herkes bile."

"Senin oğlun aç kaldı da mı hırsızlık yaptı?"

"Susuz kaldı da mı?"

"Bizim çocuklara da çaldırdı."

"Bundan sonra biz o insanların yüzüne nasıl bakarız?"

"Biz bakarız bakmaya ya onlar bizim yüzümüze bakarlar mı?"

"Ben bizim kızın eteğinde bir çuval üzümü görünce ödüm koptu. Kız nerden aldın bu kadar üzümü? Böyle böyle, dedi.

Ben de aldım üzümleri götürdüm denize attım. Ne güzel, sarı kehribar gibi üzümlerdi. Her bir tanesi bir bal damlası, üzümleri denize atarken içim gitti, öldüm öldüm dirildim. Bir üzüm tanesini korkumdan ağzıma atıp da tadamadım."

"Buna mı yanarsın, hırsız olmamıza mı yanarsın, aah senin şu oğlun."

"Durun yeter artık," diye bağırdı oğlanın babası, "yeter artık be, ne yapmış bizim oğlan da hepimiz birden hırsız olmuşuz. Çocuklar hep birlikte sahipsiz bir üzüm bağı bulmuşlar. Bağ o kadar büyükmüş ki, fırdolayı, şu gördüğünüz yüksek tepeyi doruğuna kadar dolanıyormuş. Ne bekçisi, ne de ağılı varmış. Aklınızı başınıza toplayın, senin oğlun, senin oğlun demeyin. Çocuklar iyi yapmışlar, bize yol gösteriyorlar. Bugüne kadar bizi bir bağda çalıştırdılar mı, bizi bir bağın yanından geçirdiler mi, yıllardır ağzımıza bir tek üzüm tanesi atabildik mi, bu cennet gibi ada da, bu saray gibi evler de, Allah razı olsun, bize Rumlardan kalmadı mı? Her bir tanesi bir bal damlası üzümler de bize Rumlardan kalmadı mı? Allah onlardan razı olsun."

Oğlunu yanına çağırdı:

"Oğlum gel şuraya otur da olup bitenleri teyzelerine, amcalarına bir bir anlat."

"Baba dışarı gideyim de geleyim, çok sıkıştım."

Hemen çıktı:

"Bizim çocuklar da böyle, nerdeyse dışardan içeriye girmeyecekler."

"Bizim kız da."

"O kadar çok üzüm yemişler ki, toptan ötürgen olmuşlar."

"O kadar tatlı üzümler ki yemesinler de ne yapsınlar."

Şalvarının bağını bağlayarak baştaki çocuk içeriye girdi, babasının yanına oturdu, konuşmaya başladı, herkes onu hayretle izliyordu. Çocuk da bağı nasıl bulduklarını, salkımların ne biçim olduğunu, üzümlerini nasıl yiyerek karınlarını şişirdiklerini ballandırarak anlatıyordu. Anlatımı sürerken çocuk üç kez dışarıya çıktı.

"Yarın biz de gidelim bağa."

"Eskiler görmesinler bizi bağa giderken."

"Görmesinler, ne olur ne olmaz."

"Bol bol, yüzüne hasret kaldığımız üzümü, yiyeceğiz."

"Yiyeceğiz arkadaşlar."

"Bu da çocukların yüzünden olacak."

"Çocuklar olmasaydı biz ömür boyu üzüm yüzü görmeyecektik."

"Bizi üzüm toplamak için bile, bağlara sokmuyorlardı, bağları toptan sümürür, onlara bir tek üzüm tanesi bırakmayız, diye."

"Oh olsun onlara, öyle bir üzüm bağı bulduk ki hem taze taze yeriz, hem pekmez yaparız, hem de daha neler."

"Yaşasın senin oğlan, yaşasın çocuklar."

"Yaşasın, yaşasın çocuklar ya üzüm toplarken yakayı bir ele verirsek bizi buradan kış ortasında bile sürerler. Bundan sonra da sürün ha sürün."

"İşin yoksa sürün ha sürün," dedi dazlak kafalı biri. "Adımızı sorarsanız, benim adıma Kel Ali derler, kel kafamın içi akıl doludur. Bu yüzden beni, hükümet bir tek asker için bile can atarken beni, bunda iş yok deyip beni askerciliğe almadı. Bu kel oğlanı niye askerciliğe almadık, diye de elime koskocaman bir ferman verdi. Beni asker yapsalar Enver Paşa, aç ağzını diyerekten, o kadar askerin ağzını kurşunla dolduramazdı. Beni asker etselerdi Enver Paşa ayağı yalın, başı kabak bir orduyu Allahın unuttuğu, insanoğlunun bilmediği Allahın Ekber dağına gönderip onların hepsini orada dondurup kazık kestiremezdi. Şu kel kafamın içindeki aklı bilseler de beni asker etseler, koca bir orduyu bitlere yem olsunlar, bitler de askerlerle birlikte donup ölsünler diye kış ortasında askerleri dağlara süren Enver Paşa buna cesaret edemezdi. Şimdi gelelim benim kafamın şimdiki aklına. Dün o ulular ulusu bağı bulan çocukların anaları, babaları burada mı?"

Hep birden:

"Burada," dediler.

"Öyleyse tanyeri horozları öterken çocukların eline birer sepet verin, o ulu armut ağacının altına gönderin. Armut ağacının altına gönderin de, başka kimse duymasın. Armut ağacını gördünüz mü, biliyor musunuz?"

Hep bir ağızdan:

"Biliyoruz," dediler.

"Çocukları geciktirmeyin, tam horozlar öterken onlar ellerindeki sepetlerle ağacın altında olsunlar."

Hep bir ağızdan:

"Horozlar tam öterken ağaçta olacak çocuklar. Tamam mı?"

"Tamam," dedi Keloğlan Ali.

"Ertesi gün de bütün buraya gelenlerin hepsi tanyeri horozları öterken bağa çıkacağız. Ama hepimiz birden. Bir tek kişi eksik olsa olmaz. İçimizde hasta varsa hastaları da sırtımızda bağa kadar taşıyacağız, üzümlerini de biz toplayacak evlerine kadar götüreceğiz. Allah bize böyle bir bağ vermişken bu ağzımızdan tat hiç eksik olmayacak. Yani arkadaşlar, inşallah arkadaşlar ağzımızın tadı hiç kaçmayacak. Anlatabildim mi?"

Hep bir ağızdan;

"İyi anlattın," dediler..

"Bir daha yarın ben..."

"Yarın sen tanyeri horozları ötüşürken ulular ulusu armut ağacının altından..."

"Ellerinde büyük sepetler beni bekleyecekler. Bu tamam. Bundan sonra bağbozumuna son gelenlerin..."

"Hastası sayrısı da içinde, eksiksiz, hepimiz birden taze taze yemek, pestil, pekmez yapmak için bağbozumuna katılacağız."

"Şimdiye kadar bizi bağbozumlarında kimsecikler bağlarının yanından bile geçirmediler."

"Bağbozumunu bize dışardan bile seyrettirmediler."

"Şimdi biz de kendi bağbozumumuza onları sokmayacağız. Onlar bu bağı dışardan bile seyredemeyecekler."

Ve konuşmaları bu mutlu sonuçla bitti. Kalktılar, merdivenleri inerlerken, içlerinden biri:

"Yarın çocukları doktorlara götürelim. Dışarı çıkıp gele gele içleri dışlarına çıktı. Evin bahçesinde ötürmedik yer bırakmadılar."

Bir başkası ona karşılık verdi;

"İşte bu olmaz, doktorlar bu kadar çocuğun niçin ötürgen olduğunu bilmezler mi, üzüm yiye yiye içlerinin dışarıya çıktığını bilmezler mi, insanoğlu neden ishal olur, üzüm yiyerek

ötürgen olmazlar mı? Sen istediğin kadar çocukların ötürgen olduğunu söyle, doktorlar ötürgenin ishal dedikleri şey olduğunu bilmezler mi, bağın sahipleri varsa onlara vaziyet durumu böyle böyle demezler mi, onlar da bağlarını Çanakkaleden, Geliboludan, Sarıkamıştan kalan toplarıyla, tüfekleriyle, bekçileriyle gelip bağlarını beklemezler mi, bir üzüm tanesi onların canlarının yongası değil mi? Onun için biz ancak çocukları, bağbozumu sonunda doktorlara götürebiliriz. Şimdi götürelim de kendi ayağımızla gidip kendi dilimizle tuzağa mı düşelim? O bağ sahipleri o kadar zalimdirler ki bağlarının içinde bir yabancı görmesinler, yakalayıp üstlerinde, en azından üç sopa kırarlar. Haydi yürüyün, yarın bağbozumu var."

Aradan birkaç gün geçti, ada yine eskisi gibi bir sessizliğe büründü. Oysa Anadolu muhacirleri geldikleri ilk günlerde bile ada bayağı canlanmıştı. Şurdan burdan türkü sesleri, bağrışlar, çocuk ağlamaları, en azından, inceden ağıta benzer uğuldamalar geliyordu. Bütün sesler kirp diye kesilmişti. Nişancı çoktan uyanmış, denizin alışık olduğu sesinden başka ses duymuyordu adada. Oysa Anadolu muhacirleri adaya geldikten sonra adanın sessizliği kırılıp tuz buz olmuştu. Geceleyin bile bir yerlerden kırık dökük sesler geliyordu. Şu birkaç gündür... Nişancı yataktan çıktı, karısı Sultan, torunları mışıl mışıl uyuyorlardı, pencerenin önüne geldi, temiz havayı içine çekti. Hava gene her zamanki gibi deniz kokuyordu ya bu kokunun içinden hoş olmayan bir koku geldi geçti. Bu koku nedir, diye Nişancı düşünmeye başladı. Adaya geleli burnuna böyle bir koku gelmemişti. Havayı koklayan burun delikleri koşan bir atın burun delikleri gibi açıldı açıldı kapandı, o kokuyu bir daha duyamadı. O bir koku ustasıydı, yaşlandım mı, diye içinden geçirdi. O, örneğin karanlıkta uzun bir yolda giderken yolun sağında, solunda hangi bitkinin, hangi ağacın, hangi ekinin olduğunu kokusundan bilirdi. Şehirleri de kokularından gözü kapalı bilirdi. Çünkü her şehirin de kendine has kokusu vardır. Her kayanın, su kaynağının da. Ovadan çıkanı başka kokar, dağdan, kayalıkların arasından akanı başka kokar. Deniz kokusunun içinden gelen hoş olmayan kokuyu bir türlü alamadı. Bu da onun gücüne gitti. Şu tanyerinin alacasında seher yeli eserken, keşki

uyanmasaydım diye düşünürken kulağına adanın her yerinden horoz sesleri hep birden geldi. Oh be, dedi, her zamanki gibi içi sevinçle doldu, mutluluktan uçtu. Seher yeli incecikten esmeye başladı. Nişancı sevincinden ne yapacağını bilemiyordu. İçi içine sevinçten sığmıyordu. Ötüşen horozlar gittikçe çoğaldı, tanyerleri ışıyordu, kendini dışarıya, denizin kıyısına attı, yarın üstüne gitti oturdu, bacaklarını da yardan aşağı sarkıttı. Gözlerini de ışıyan tanyerinden ayırmadı, günün ucu görününce horozlar hep birden sustu. Nişancı da eve döndü. Eve vardı ki ne görsün, Sultan kalkıp giyinmiş, sandalyayı alıp pencerenin önüne götürmüş, gözlerini de tanyerinin ışıklarına dikmişti. Merdivenden gelen ayak seslerini duyunca yerinden fırladı:

"Veli," dedi, "Velim," ağzı kulaklarında gülüyordu, "burada da, burada da tanyerinin horozları ötüşüyordu, duydun mu?"

"Hiç duymaz olur muyum, duydum ya. Duydum da kanat takıp göklere uçtum ya. Yerimde duramadım. Ne yapacağımı bilemedim, sevinç denizinin ortasına kanatlarımla düştüm. Tanyeri horozları susunca da kalktım buraya, sana geldim."

İkisi de coşku içinde evin içinde gidip geliyorlardı.

"Ben köye döndüğüme bin pişman oldum. Oğullarımız sağ olsunlar da nerde olurlarsa olsunlar. Yeter ki sağ olsunlar. Onlar nerdeyseler, orada da tanyeri horozlarının sesini duyuyorlar mı, oraların da horozları ötüşürler mi?"

"Duyuyorlar. Hiç duymaz olurlar mı, horozlar hiç ötüşmez olur mu?"

"Bizim köyde hiç horoz kalmamıştı. Biz de tanyerlerine hasret kalmıştık. Çok şükür, bu adada horozların sesini duyduk. İnşallah, dünyanın neresindeyseler bizim çocuklar inşallah bu horoz seslerini duymuşlardır. Dünyanın her yerine tanyerleri ağarırken, şimdiki gibi horozlar öter mi?"

"Öterler," dedi Nişancı, "Yemen dünyanın öteki ucunda. Kanalda, çölde, oralarda da tanyerleri ışımadan horozlar öterdi."

Sultanın sevincine diyecek yoktu.

"Bizim çocukların esir gittikleri köylerde, kasabalarda da, dünyanın her yerinde de tanyerleri ışımadan önce horozlar öterler. Bir de tam öğleyin, bir de gece yarısı öterler."

Sultan içini çekti.

"Dünyanın öteki ucunda, dünyanın her yerinde aynı anda ötüşürler, öyle mi? Şimdi bizim çocuklar, tanyerleri ışıdı ışıyacakken uyanıp bu horoz seslerini dinledi öyle mi?"

"Dinlediler."

"Seher yeli eserken, dağların başı ışırken, herbir yerleri sevince kesmişken, bizim çocuklar kanat takıp uçarak buraya geldiler, sonra da dönüp gittiler, öyle mi?"

"Öyle," dedi Nişancı.

Horoz seslerini Lena da duydu, hemen Poyrazı uyandırdı.

"Horoz sesleri ana, çok şükür horoz sesleri, nerden ana?"

"Yeni gelenlerin kümeslerinden. Eskiden, bizimkiler buradan gitmeden önce bu köyde de horozlar öterdi. Bizim horozlarımız hep Denizli horozlarıydı. Her evde en az üç dört Denizli horozu olurdu. Derler ki, Denizli horozlarının sesi kadar güzel ses dünyanın hiçbir yerinde yok. Bugün tanyeri horozları öterken aralarında beş tane Denizli horozu sesi vardı."

Horozlar ötüşürken Musa Kazım Ağaefendi uyanıktı, horoz seslerini duyar duymaz pencereye koştu, karşı dağlara baktı, nerdeyse tanyerleri ışıyacaktı; demek ki dünyanın her yerinde aynı anda, aynı saatta, aynı dakikada ötüyorlar. Ne tuhaf, diye düşündü.

Kaçak Hasan, "hehey," dedi, "bunlar bizim adaya geldiler, adaya uğur getirecekler. Bunların sesini denizdeyken dinleyeceksin, adamı kanatlarının üstüne alır, cennette dolaştırıp getirirken, tanyerleri ışırken, ışıkların içinden geçirirken. İnsan bir esriklikte kendinden geçer. Yüreklerinin köküne, iliklerine kadar işleyen tat bir daha insanın içinden çıkamaz, anımsadıkça insan mutlulukla dolar.

Onlar böyle horoz seslerine uyanıp mutluluklar yaşarlarken adaya yeni gelenler de uyanıp yüzlerini yumuş giyinmişler, ellerine sepetlerini, küfelerini, çuvallarını almışlar, teker teker zeytinli koyaktan yukarı, bağa hiç ses çıkarmadan yürüyorlardı. Gün doğarken biltekmil bağın ortasındaki boşlukta toplandılar, hiç konuşmadan bağın içine dağıldılar. Çocuklar gibi onların da her biri bir bağın önüne oturdu, salkım salkım üzümleri hırsla tıkınmaya başladılar. Öğleye kadar her biri o

kadar üzüm yemişlerdi ki yerlerinden ancak uzun çabalamalardan sonra kalkabiliyorlardı.

Bağların içine, sıcak toprağın üstüne ikindiye kadar yatıp biraz dinlendikten sonra sepetlerini, küfelerini, torbalarını, çuvallarını doldurmaya başladılar. Bu çalışma da karanlık kavuşuncaya kadar sürdü, yine biribirlerinden ayrılıp ellerinde sepetleri, sırtlarında küfeleri, torbaları, çuvallarıyla dağılıp hiç kimseye gözükmeden, bir zayiat vermeden köye indiler. Kimi topladığı üzümleri pekmez, kimi bastık yapacak, kimi de kurutacaktı. İçlerinde üzüm bastığı, pekmez, üzüm kurutma ustaları da vardı ya çi fayde, bağcılar onları çalıştıracaklarına, bağlarının yanından bile geçirmiyorlardı. Ya şimdi, bu kışı gül gibi geçireceklerdi.

Bağbozumu, üç tekne, otuz kadar işçi, birçok sepet, küfeyle Şükrü Efendi gelinceye kadar sürdü.

Şükrü Efendi, işçiler, Musa Kazım Ağaefendi, Melek Hatun, doktor Salman Sami, Nişancı, kaçak Hasan, Baytar, Poyrazla birlikte bağa cümbür cemaat çıktılar. Şükrü Efendi en önde coşkuyla çıkıyor, arada sırada, göreceksiniz, böyle bir bakımlı, böyle verimli güzel bağlar görülmüş değil. Bu bağları böyle yetiştirenler, bağlara böyle bakanlar şimdi burada olsalar alınlarından hürmetle öperdim, diyordu. Bağlara yaklaştıkça coşkusu artıyor, çabuk çabuk, koşarcasına yürüyor, durup arkasına bakıyor, geride kalanlar yetişsinler diye bekliyordu. Böyle böyle bağlara geldiler. Şükrü Efendi bağlara girmedi, geride kalanları bir kayanın önünde bekledi. Biraz sonra geride kalanlar da geldi. Bir dut ağacının yanında toplandılar. Bağın elli adım kadar önündeydiler, adalılar, elli adımlık yolu Şükrü Efendiden daha hızlı çıkıp, bağlara girdiler. Biraz sonra Şükrü Efendi gene en öndeydi. Biraz daha çabuk yürüdü, birden durdu, boğazından hırıltıya benzer sesler çıktı. Arkasındakiler yetiştiler, Şükrü Efendi, aman Allahım, aman Allahım, diyebildi ancak, yanındaki Poyraza dayandı.

"Aman Allah, aman Allah, ne olmuş, ne olmuş?"

Poyrazı bıraktı, birtakım sesler çıkararak bağın içinde koşarcasına yürüyor, bazan durup eğiliyor, bir yerlere bakıyor, bu sırada da önde Poyraz, ötekiler onun yanına geliyorlardı. Bağ

diye ortada bir şey kalmamış, ezilmiş, toza toprağa bulanmış salkımlar, kırılmış dallar, sökülmüş kökler... Bu durumu gören Şükrü Efendinin çok daha kötü durumlara düşeceğini sanıyor, en azından kendinden geçeceğini düşünüyorlardı. Düşündükleri gibi olmadı, yüzü sapsarı kesildi, alnı kırışık içinde kaldı, dudakları morardı. Elleri de titriyordu.

"Aman Allah, aman Allah bütün bağları hopur etmişler. Kim bunlar," diye durmadan homurdanarak yürüyordu, her geldiği yer, geçtiği yerlerden daha beterdi:

"Aman Allah, aman Allah, Allah, Allah, kim bunlar, kim bunlar?"

Bağın nerdeyse yarısını götürmüşlerdi. Bağ gittikçe daha kötüleşiyordu. Salkımlar üst üste toprağa dökülmüş, çiğnenmişti. Karşıdan koşarak üç işçi geldi, soluk soluğaydılar. Şükrü Efendinin yolunu kestiler:

"Biz koşarak bağın her yerini dolaştık," dediler, "bizim gördüğümüz yerleri gidip görmeyin ne olursunuz, bağ diye bir şey kalmamış, çoğunu kökünden sökmüşler. Hiçbir bağda da bir salkım değil bir tek üzüm, yaprak bile kalmamış, hopur etmişler. Dönelim Şükrü Efendimiz."

"Dönelim çocuklar, koşun aşağı, kaptanları bulun, sepetleri, küfeleri teknelere yerleştirin, hemen buradan gidelim."

Şükrü Efendi gene yürümeye başladı, az sonra işçilerine kavuştu, onlarla birlikte hızla aşağı indi, her şey teknelere yerleştirilmişti, gitmek için tekneye bindi, bir süre düşündü. Tekneden çıktı, çınarların altındaki sedire geldi oturdu, başını iki eli arasına aldı. Biraz sonra da ötekiler geldiler, karşısına oturdular.

Şükrü Efendi elini başından çekti:

"İşte bunun için bunları bağlara sokmuyorlardı. Her yerde böyle yapıyorlardı da. İnsafsızlar, Allahsızlar, insanlıktan nasiplerini almamışlar."

"Kusurumuza bakma Şükrü Efendi, bizim hiçbir şeyden haberimiz yok."

Doktor Salman Sami:

"Kim olabilir bunlar Şükrü Efendi?"

Şükrü Efendi:

"Bana ne soruyorsun, bu bir öç alma doktor, yarına kalmaz, kim olduklarını önce sen öğrenirsin. Sağlıcakla kalın. İnşallah zeytinliği bu hale getirmezsiniz."

Onu hepsi birden kalkıp iskeleye kadar uğurladılar. Tekneler uzaklaştıktan sonra çınarların altına geldiler, daha sedirlere oturmadan doktor Salman Sami:

"Şükrü Efendi, inşallah zeytinliği bu hale getirmezsiniz demekle ne demek istedi, yani biz mi getirdik bağları o hale, ne demek istedi? Yakında hırsızların kim olduklarını ilkönce sen öğrenirsin dedi bana, ne demek istedi, hırsızların başı sensin mi demek istedi?"

"Haşa muhterem doktor bey," dedi Poyraz, "haşa efendim, onların kim olduklarını ancak sizin gibi feleğin çemberinden geçmiş bir kişi bulabilir, demek istedi. Belki de bu canavarları ilk olaraktan siz bulacaksınız, demek istedi."

Doktor Salman Sami konuşurken, içeriye bir sevinç yumağı olmuş Ağaefendi düştü:

"İyi ki burdasın Vasili," dedi, elindeki zarfı Vasiliye verdi, "mektubu çıkar da zarfın içinden benim buradaki çok değerli, kıymetli arkadaşlarıma oku. Onlar her zaman benim derdime ortak olmak insaniyetliğini gösterdiler. Şimdi de neşemiz onları neşelendirsin."

Vasili mektubu Türkçeye çevirerek okudu. Mektup Ağaefendinin hapisteki general arkadaşından sıcak, kardeşçe bir mektuptu. Beni mapusanede daha fazla tutamayıp koyverdiler. Bu kadar ahbabımız, dostumuz vardı, onlar senin sürgünlüğünün önüne geçemediler mi, diye soruyor, şu da mı, bu da mı geçmedi diye birtakım adlar sayıyor, yakında seninle önce Giritte, sonra Atinada buluşacağız, diyordu. Mektup bitince oradaki herkes bir gülme nöbetine tutuldu. İçi kan ağlamasına karşın Poyraz bile gülüyordu. Ağaefendiyi herkes teker teker elini sıkarak kutladı. En coşkulu kutlama da Poyrazdan geldi. Poyrazın içi bir kan ağlıyor, bu mutluluktan deli oluyordu.

Ertesi sabah tanyeri horozları ötüşür, seher yeli eserken Nişancı iskeleye geldi. Ahmet teknede yatıyordu. Ahmede seslendi, Ahmet:

"Burdayım Ustam,"dedi.

"Giyindin mi?"

"Hemen giyinip gelirim Ustam."

Az sonra teknenin küçük kayığıyla Ahmet geldi.

"Buyur Ustam," dedi.

"Gel hele Ahmet, gel hele bu sabah bu ada bir hoş, kötü kokuyor, senin de burnuna pis koku geliyor mu?"

Ahmet:

"Geliyor Ustam geliyor, pis bir koku geliyor."

"Denizden gelmesin Ahmet?"

Ahmet denize döndü, denizden esen ince yeli kokladı:

"Yok be Ustam, deniz mis gibi kokuyor."

Ahmet kendi yöresinde birkaç kez dönerek:

"Deniz mis gibi, deniz, deniz gibi kokuyor Ustam. Bu pis koku adadan geliyor Ustam."

Nişancı konuşmadan arkasını döndü gitti çınarların altına oturdu. Ahmet de geldi yanına oturdu. Kokular bir geliyor, bir duruyordu.

"Ahmet, bugün balığa çıkmayacağız. Kokunun nerden geldiğini anladım. Sen git tekneye uyu. Horozlar sustu, nerdeyse tanyerleri ışıyacak. Ben de eve gideyim. İstersen beraber gidelim de evde kahvaltı yapalım."

"Olur Ustam."

Eve gittiler, Sultan erkenden kalkmış, kahvaltıyı çoktan hazırlamıştı. Tanyerleri ışıyordu. Evin içini çayın kokusu almıştı ya dışardan da bir sası koku geliyordu.

"Bu ada hiç kokmuyordu Nişancı, ne oldu senin adana böyle? Böyle kokular insanın kusacağını getirir."

"Adadır kokar," dedi öfkeyle Nişancı.

"Varsın koksun," dedi Sultan "Bizim köyde de, biliyorsun, bir yel vardı, o esince bütün köy kokardı."

"Biliyorum, bizim köy kokardı, kokardı ya her kayanın dibi bir ayakyoluydu. Herkes götünü taşla silerdi. Burada evlerin içinde ayakyolu var, yıkanacak ibrik yanlarında."

"Çok şükür ayakyolu evin içinde, su da ibrikte, çok şükür, çok şükür, çok şükür Allahıma."

Güzel bir kahvaltı yaptılar, sofrada bal bile vardı. Adanın balından değil... Sultanla torunlar geldi geleli sofradan bal eksik olmuyordu.

"Ahmet, ben Poyraza gidiyorum. O daha kalkmamışsa ben onu bir narada uyandırıp kaldırırım."

"Ben de balığa çıkarım," dedi Ahmet.

"İyi yaparsın," dedi Nişancı.

Poyraza gitti, onlar çoktan uyanmışlar, Vasili de gelmiş, Lena Ana da masada, oturmuşlar kahvaltı ediyorlardı.

"Afiyet olsun."

"Biz de kahvaltıyı bitirdik, buyur otur," arkadaki koltuğu gösterdi. Kendi de Nişancının oturduğu koltuğun yanına oturdu.

Nişancı:

"Olup bitenden haberin var mı?"

"Ne olmuş?" diye sordu Poyraz.

"Senin burnun hiç koku almıyor mu?"

"Yaaa, arada kötü kokular geliyor, geliyor ya hemen de gidiyor. Nedir o?"

Vasili:

"Bu adada ben böyle pis bir kokuyu hiç mi hiç koklamadım şimdiye kadar. Kıyıya bir öküz, bir at, bir deve leşi vurmuştur, diye düşündüm, önceki gün erkenden kalktım, bugüne kadar adanın kıyısını dolaştım, hiçbir leş göremedim. Bundan sonra da bütün adayı dolaşıp o leşi nerdeyse bulacağım."

"Hiç zahmete girme arkadaş," dedi Nişancı, "hiç yorulma. Zaten kıyıları dolaşa dolaşa yorulmuşsun Vasili. İnsan bir kokunun arkasına hiç bu kadar düşer mi arkadaşım, yazık değil mi sana. Az sonra gider kokuyu buluruz. O deli doktorun yanında tabancası, şişelerinde zehiri var mı?"

"İşte şimdi yandık. Şükrü Efendi ne demişti, aklınızda mı?"

"Ne demişti?"

"Anadolu muhacirleri için demişti ki, o bölge insanları onları bağlarda değil çalıştırmak, onların yüzlerini görmek istemiyorlardı. Bir bağa girmesinler, topladıklarının üç mislini yiyorlardı, demişti."

"Duymuştuk."

"Haydiyin öyleyse, kokmuş leşimizi görmeye gidelim."

"Gidelim," dediler. Önde Nişancı, arkada ötekiler, yola düştüler. Nişancı o kadar hızlı yürüyordu ki, Poyrazla Vasili arkasından zor yetişiyorlardı. Birkaç ev geçtikten sonra Nişancı koyu kahverengi bir evin bahçe duvarının önünde zınk diye durdu. Ötekiler de onun yanında durdular, bahçenin her yerinden, kurumuş domateslerin içinden kokular geliyordu. Biribirlerine bakıştılar, Poyraz:

"Çok kokuyor," dedi.

Vasili yüzünü buruşturarak:

"Çok," dedi.

Nişancı:

"Ötürük," dedi. "İçleri çürümüş. Ötürük de bu kadar kokar mıymış."

Vasili:

"İçleri çürümüş."

Üçünün de yüzü buruşmuştu. O evi geçtiler, yan yana uzamış gitmiş evlere geldiler, bahçe ağıllarının önünde durdular. Her yandan dayanılmayacak kokular geliyordu. Kurumuş domateslerden çıkan kokular burunlarının direğini kırıyordu. Poyraz öne düştü. Mendilini çıkarmış, burnuna tutmuştu. Kokular azalıncaya kadar koşar adım yürüdü. Denizin kıyısına kadar geldiler.

Poyraz, karmakarışık bir yüzle:

"Doktorlara gidelim, belki de bir salgınla karşı karşıya kalacağız. Dumlupınar meydan muharebesinde, söylediklerine göre, meydan üst üste, sırt sırta yatan askerlerle dolmuşmuş. Ölülerden öyle kokular yayılıyormuş ki, kokuyu alanlardan bir kısmı hemencecik ölüyorlarmış."

Vasili:

"Ben orada bulundum, biliyorsun."

Poyraz:

"Ben de duyduğumu söylüyorum. Sen orada bir şeyler yapıyordun, değil mi?"

"Amele taburundaydım, sırtımda Yunan askerlerinin ölülerini taşıyor, götürüp bir dereye atıyorduk. Koku hışım gibiydi,

insanın ciğerini deliyordu. Sırtımdaki ölüyü yere atıp dağlara kaçmasaydım, az daha kokudan boğulup ölecektim. Gözlerimin önünde kokudan boğulup çok ölen oldu."

"Şimdi biz de Karınca Adası meydan muharebesinde kokudan boğulup da mı öleceğiz?"

"Allah göstermesin öyle günleri," dedi Vasili korkuyla.

Konuşarak doktorlara kadar gittiler. Doktorlar yerlerindeydi. Bir ara yanlarından yitip giden, kokudan, boğulmaktan tatlı canını zor kurtaran Nişancı doktorlara az önce sığınmış, daha konuşamamıştı.

Doktor Salman Sami:

"Buyurun, buyurun oturun." Doktorlar ayağa kalkıp onlara yer gösterdiler. Onlarla birlikte orada yabancı bir delikanlı da vardı:

"Muallim Beyi mektebimiz için göndermiş Vali Bey. Ona biz de yardım edecek, ders vereceğiz. Poyraz Bey de, Baytar Bey de zamanla mektebimizin muallimleri olacaklar. Vasili acaba muallim Sıtkı Beye okulu gösterebilir mi?"

Sıtkı Beyle Vasili kalkıp gittiler.

Biraz kendine geldikten sonra Poyraz:

"Size maruzatımız var doktor beyler," dedi.

"Nedir o?"

Her şeyi baştan sona kadar bir Poyraz aldı anlattı, bir Nişancı aldı, bir Poyraz aldı anlattı:

Doktor:

"Daha önce durumu anlamıştım ya, şimdi daha iyi anladım Şükrü Efendinin anlattıklarını, Anadolu muhacirlerini bağların yanına kimse yaklaştırmaz dediğini. Demek, Şükrü Efendi bizden ayrılıp giderken, bağları kimlerin o hale getirdiğini biliyordu. İlk olarak da sen öğreneceksin dediğini hatırlıyorum. Yalnız ötürmek, ötürük olmuşlar diyorsunuz, ötürmek ne demek?"

Nişancı sözü aldı:

"Siz ishal diyorsunuz, biz ötürük diyoruz. Onlar koskocaman bağları nasıl hopur eylemişler? Bir saldırmış, bir saldırmışlar, ne kadar üzüm varsa hepsini gövdeye bir indirmiş, pir indirmişler, karınları davul gibi şişmiş. Bizim adaya gelenlerin

bağı hopur etmeleri, bu hale getirmeleri bir günün, iki günün işi değil, bunlar günlerce bağın üstünde dövünmüşler."

"Demek bizim bu işten hiç haberimiz olmamış."

"Hopur ne demek?"

"Bir ormanın ağaçlarını kökünden sökmek, gövdesini, dallarını, yapraklarını, hiçbir şeyini bırakmamak. Ağaçların altındaki eğreltiotlarını bile biçmek, bir ormanı, bir bağı çöle çevirmek, bir varmış bir yokmuşa döndürmek."

"Amenna, bizim adanın bağını hopur etmişler. Bu insanlar bizim adayı da bütünüyle hopur etmesinler. Haydi kalkın da şu hopurculara gidelim."

Hepsi birden kalktılar, önde Salman Sami, arkada ötekiler yola düştüler, Salman Sami öfkeliydi, homurdanıyordu, evlere geldiler. Poyraz:

"Burada duralım beyefendi," dedi, "kokuyor." Salman Sami durdu, "kokuyor." Burun delikleri bir açılıp bir kapanıyordu. "Kokuyor." Yürüdü. Şimdi daha çabuk yürüyordu. "Daha çok kokuyor, daha, daha kokuyor." Bir bahçenin ağılının, bahçe duvarının önünde duruyor, bahçeye bakıyor, homurtuyu kesiyor, "Kokuyor, kokuyor, kokular arşa çıkıyor. Bunların mideleri çürümüş, bütün leş gibi kokuyor." Yine yürüyor, az sonra bir bahçe duvarının önünde duruyor, homurdanmayı kesiyor, "Burnumun direği sızlıyor, sızlıyor," diyerek yürüyordu. Sonunda, "Bu kokular ciğerlerimi ağzımdan getirecek, bütün vücudum kokuyor, kokuyor. Çanakkalede ve burada çok ayak kokusu kokladım. Hiçbir koku buradaki koku kadar ciğerimi yerinden böylesine sökemedi. Kokuyor, kokuyor," dedi, geriye döndü. Koşarcasına yürürken tökezledi, o tökezler tökezlemez Poyraz koluna girdi, "Doktor bey," dedi, "biraz daha dayanalım, koku sahasından uzaklaşırız. Biraz sabır doktor bey." Gittikçe koku sahasından uzaklaşıyorlar, uzaklaştıkça da yavaşlıyorlardı.

Doktorların muayenehanelerine geldiklerinde hiçbirisinin yürüyecek hali kalmamıştı. Doktor Salman içeriye girer girmez doğru ilaç raflarına gitti, ilaçlara tek tek baktı, "Yok, bunca kalabalığa yetecek kadar burada ishal ilacı yok. İlaç olsa da neye yarar ki."

Doktor Halil Rifata sordu:

"Suları kaynatıp bol bol su içsinler, ne diyorsun?"

"Çeşmenin suyu çok temiz, kaynatmasalar da olur efendim."

"Başka ne tavsiye edersin Halil, yağsız pirinç pilavına ne dersin?"

"Bunlarda pirinç yok efendim."

"Satın alamaz mıyız? Kasabaya Kadri Kaptanı göndersek?"

"Bu kadar insana yetecek pirinci kasabada bulamayabiliriz."

"Bulamayabilir miyiz?"

Poyraz:

"Malumualiniz efendim. Anadoluda hemen hemen pirinç yemezler efendim."

"Hiç mi yemezler?"

"Hemen hemen hiç yemezler."

"Başka verilecek bir şey düşünüyor musun Halil?"

"Düşündüm efendim."

"Nedir o?"

"Patates efendim. Pirince bakarak çok da ucuz."

"Patatesin bu kadar ucuz olduğunu bilmiyordum."

Nişancı, doktorların konuşmalarına karıştı:

"Doktor efendim," dedi, "ben kaçaklığımda Anadoluyu baştan başa geçtim. Anadoluda aylarca, yıllarca kaçak kaldım. Anadolunun insanları bir adamın asker kaçağı olduğunu bile bile ona kanatlarını gerer. Kimi yerlerde kaçaklara ermiş gözüyle bakarlar. Anadolunun kimi yerlerinde de kaçağı yakalar hükümete teslim ederler."

"Yahu Nişancı sen pirinci ya da patatesi konuşmayacak mıydın?"

"Kusura bakma doktorum, yaşlanınca insanın çenesi düşüyor derler. Demem o ki, Anadoluda her köyde, kasabada kazanlarla etli patatesle bulgur pilavı yapılır, pirince gelince, o da zenginlerin, beylerin, ağaların evlerinde pişirilir, o da binde bir."

"Anlaşıldı Nişancı."

"Sağ ol binbaşım."

"Şimdi biz de Kadri Kaptanın eline adanın bütçesinden patates parası vereceğiz, çuval çuval patates alsın teknesini doldursun, yarın sabah kuşluk vaktinde burada olabilir mi acaba Kadri Kaptan?"

"Canı isterse olabilir."

"Şimdi, hemen şimdi bana çağırın onu."

"Hemen doktor bey," dedi Hüsmen ayağa kalktı, dışarıya çıktı, çıkar çıkmaz da geriye döndü, "Geliyorlar, doktor bey."

"Kim gelenler?"

Hüsmen çabucak yeniden dışarıya çıktığı için doktorun bu sorusunu duymadı.

Nişancı:

"Kim olacak," dedi, "ötürgenlerden başka kim olacak bu kadar gürültü patırtıyla gelenler?"

Az sonra gürültü çoğaldı, sonra bir ara durdu, içeriye kadar kadın erkek bir kalabalığın konuşmaları geldi. İçerdekiler, başta doktor Salman Sami, hep birlikte dışarıya çıktılar. Kalabalık denizle muayenehane arasını kadın erkek, çoluk çocuk doldurmuştu. Nişancı içerden bir sandalya aldı geldi üstüne çıktı:

"Komşular, hoş geldiniz, adamıza safalar getirdiniz, biliyorsunuz bizim başımızın üstünde yeriniz var, böyle yediden yetmişe kadar toplanıp buraya ne için geldiniz, bir eksiğiniz, bir dileğiniz mi var? Şu yanımda duran kişi doktor binbaşı Salman Samidir. Şu solumdaki de doktor Halil Rifattır. Bunların ikisi, biz İngilizlerle çarpışırken onlar da hastalarımıza, yaralılarımıza bakıyorlardı. Sonra bu doktorlar da yaralanınca, öteki doktor arkadaşları iyi ettiler. Bunları da kumandanları buraya gönderdi. Şu, buraya gelirken gördüğünüz yıkık büyük yer bu adanın kilisesiydi. Ordu, burası Çanakkaleye yakın olduğu için bu kiliseyi hastane yaptı, yaralananları da buraya gönderdi. Uzun sözün kısası doktorlar burada çok, çok yaralı iyileştirip memleketlerine gönderdiler. Diyorlar ki, buradaki doktorlar gece gündüz dinlenmeden yüzlerce, binlerce askeri iyileştirdiler. Bu adanın kadınları, erkekleri de burada doktorların yanında askerlere baktılar."

Doktor Salman Sami:

"Yeter arkadaş, yeter Nişancı," dedi. "Biz o günlerde, sağ kalırsak dedik doktor Halil Rifat Beyle biribirimize, bu adaya gelip ömrümüzü burada tamam edeceğiz, bu cennet adaya geldik. Siz de hoş geldiniz. Hepiniz toplanıp gelmişsiniz, bizden bir isteğiniz mi var, içinizden biri şuraya, önüme gelsin, bana isteğinizi anlatsın."

Uzun boylu, Lahuri şal kuşaklı bir kadın kalabalığın arasından sıyrıldı, doktorun yakınına kadar geldi, kalabalığın arasında durdu. Pürçekleri apaktı ve burnunda çok güzel işlenmiş bir hırızma vardı.

"Bizi buraya gönderdiler sağ olsunlar. Ha, adımı söylemeyi unuttum, bana Karaca Elif derler. Siz de bizi iyi karşıladınız. Biz memleketlerimizden, bizim askerler bozulunca kaçtık kaçalı, yıllardır bizi insan yerine koyanlar sizler oldunuz. Biz ne yaptık, bizi hiçbir bağa ırgat olarak sokmadıkları, bizi bağların yanından geçirmedikleri için, boğazımızdan da bir tek üzüm tanesi geçmediğinden, çocukların bulduğu bağa bir saldırdık pir saldırdık, hiç durmadan, her gün, her gece üzüm yedik, hepimiz de ötürgen olduk, içimiz dışımıza çıktı."

Geldiklerinden bu yana kalabalığın içinden birtakım erkekler, erkek çocuklar ellerinde uçkurları, birtakım kadınlar, kızlar ellerinde etekleri, kalabalığı yararak deniz kıyısından ilerdeki ılgınlara koşuyor, orada ötürüyorlardı. Kimilerinin ötürük sesleri buradan duyuluyordu. Ilgınların arasına kaçıp ötürenlerin ardı arkası kesilmiyordu.

"Biz ne bilelim, bağın adanın bağı olduğunu, biz ne bilelim bağların bizim de malımız olduğunu. Sahipsiz sandık, bağın içinde gece gündüz döğündük. Üzümden başka hiçbir şey yemedik. Ne yapalım, üzümler çok tatlıydı. Yedik yedik şiştik. Biz ne bilelim, hepimiz ötürgen olduk. Bu ötürgenlik, imdadımıza yetişmezseniz hepimizi, hepimizi öldürecek. Sahipsiz bir bağ bulduk derken, bağa abandık. Biz ölümcül hasta, ötürgen olduk. Hem adanın üzümlerini hopur edip kökünden kuruttuk, hem de hepimizin uçkuru elinde, ılgınlığa koşuyor, sizden çare bekliyoruz. Şimdi ben konuşurken kendimizi tutuyoruz, şu sizin konuşmanız bir bitsin, hepimiz soluğu ılgınlığın içinde alırız, siz de kokudan adanın içinde duramazsınız. Bize ilaç, ne olursunuz dok-

tor beyler, iyi ettiğiniz, iyi edemediğiniz o askerleri bizler doğurduk, bizler besleyip büyüttük. Ne olur bize ilaç."

Doktor Salman, sesi çatallaşarak:

"Beni iyi dinleyin, biraz sıkın dişinizi, sonra gider istediğiniz kadar ötürürsünüz. Çeşmeden su alacak kaynatacaksınız. Çeşmenin suyu o kadar temiz ki, kaynatmaya gerek yok. Bol bol, hiç durmadan, sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar su içeceksiniz. Bir de patates yiyeceksiniz. Patates nerde diyeceksiniz, Salih Efendiye sordum, onun dükkanında yalnız bir çuval patates var. Şimdi Kadri Kaptanı kasabaya gönderiyorum, kasabada ne kadar patates varsa tekneni ağzına kadar doldur, al getir, diyeceğim. Yarına patatesleri bize yetiştirir Kadri Kaptan, iyi çocuktur, yarın kuşluk vaktine kadar patatesleri bize yetiştirir."

"Ya ilaç?" diye sordu Karaca Elif.

"En iyi ilaç gece gündüz su içmek, bir de patates yemektir. Patatesi haşlayıp tuzlayacak, yağsız yiyeceksiniz. Ötürüğünüz duruncaya kadar böyle sürecek. Bir de pirinç diyeceğim ya kasabada bu kadar insana yetecek pirinç yok. Olsa da çok pahalı, bir de yağsız pirinç pilavı çok tatsız olur." Durdu, soluk aldı, "Bir dakika bekleyin," dedi.

Hep birden kalabalıktan sesler:

"Hiç bekleyemeyiz."

"Üstümüze ötüreceğiz."

"Üstümüz başımız ötürük içinde kalacak."

"Bize izin ver."

"Gider denizin kıyısına ötürürüz, dalgalar alır ötürüğümüzü götürür, bu cennet adamız da kokmaz. Sizin de burnunuzun direği kırılmaz."

"Çabuk gidin, ötürür ötürmez de hemen gelin. Size söyleyecek sözlerim daha geride. Çabuk, çabuk, çabuk dağılıp, ötürür ötürmez de gelin."

Göz açıp kapayıncaya kadar dağıldılar. Hemencecik de ötürüp, uçkurlarını bağlaya bağlaya geldiler, doktor Salman Saminin önünde durdular.

Doktor Salman önündeki kalabalığa baktı baktı, sevecen bir sesle:

"Hiçbiriniz sormadınız, buralarda ayakyolu var mı, diye. Olsa bile bu kadar insan bir iki ayakyoluna ötürürse, kuyruğa girseniz sıra son insana ancak üç gün üç gece sonra ya gelir, ya gelmez. O zaman da belki, en az beş on, yirmi kere donunuzu, şalvarınızı doldurursunuz. Evlerinizin hepsinin içinde ayakyolu var, siz hiç evlerinizdeki ayakyoluna gittiniz mi?"

Birkaç ses birden:

"Biz ayakyoluna gitmeyi ne biliriz."

"Bir evin içinde hiç ayakyolu olur mu?"

"Olsa da biz evin içindeki ayakyoluna hiç gider de ötürür müyüz?"

"Ayıp değil mi?"

"İnsan hiç evinin içine sıçar mı?"

"Bu kadar güzel konakların içine gider de ötürür müyüz, hükümet bize verdi, diye. Utanırız."

"Osmanoğlu padişahlarının otağlarının, saraylarının içine ötürmüş gibi oluruz."

"Yok, yok, böyle bir iş olamaz, padişahın altın tahtına hiç kimse hiçbir iş yapamaz. Hem de ötüremez, sıçamaz, ayıptır."

"Yani işeyemez bile."

"Biz, evlerimizin içindeki ayakyoluna kışta kıyamette de giremeyiz."

"Pekiyi, anladık. Pekiyi, bu kadar patatesin parasını kim verecek, diye sormadınız."

"Sormadık," dedi Karaca Elif, "bizi borçlandıracaksınız sandık."

"Adanın parasından verdik. Adanın parası var. Hasta olanlara ilaç parası, aç olanlara yiyecek parası vermek için ayırdık."

Sonra bu parayı nasıl kazandıklarını, iyi bir adam olan Şükrü Efendinin onlara, kabala aldığı incir, üzüm, nar karşılığı ummadıkları bir para verdiğini, parayı böyle günler için sakladıklarını anlattı. Üzüm bağları da hopur olmasaydı paralarının daha çok olacağını söyledi.

Karaca Elif:

"Doktor paşamız," dedi, "hazır eliniz değmişken bize çay da aldırsana. Hepinize dua eder, gelecek yıl bağlara gözümüz gibi bakarız."

"Olur," dedi doktor, "Kadri Kaptan daha gitmediyse ona para verir hepinize çay da, şeker de aldırırım, yalnız çaya şeker koymasanız daha iyi olur. İyileşince ağız tadıyla çaylarınızı içersiniz."

"Kadri Kaptan burada," dedi Nişancı, "seni bekliyor doktor bey."

"Biraz daha beklesin," dedi doktor. Ardından kalabalığa döndü:

"Sizi burada hasta hasta beklettim, kusura bakmayın. Bu yıl bilmeden bir kusur işlediniz, canınız, karnınız sağ olsun. Gelecek yıl hep birlikte bağlara gözümüz gibi bakarız, olur biter. Çok üzüm yemekten sonra olan ötürük çabuk geçer. Çabuk geçmesi içinse çok su içeceksiniz, bunu unutmayın. Eğer evinize kurutarak kışın hoşaf yapmak için bağlardan üzüm getirmişseniz, Vasili kardeşimiz size üzüm kurutmayı öğretecek. Haydiyin güle güle, üzümleri yediniz helali hoş olsun. Haydi hepinize geçmiş olsun."

"Amenna yedik doktor," dedi Karaca Elif. "Çok şükür yedik. Temiz suyla, şekersiz çayla, patatesle yakında iyi oluruz. Bol bolamadı üzüm yedik ya."

Birkaç gün içinde herkes iyileşti. Vasili onlara nasıl üzüm kurutulacağını öğretti. Salih Efendiden aldıkları hasırların üstüne balkonlara, bahçelere üzüm sergenlediler. Bu kış nasıl geçerse geçsin, herkesin evinde kuru üzüm olacaktı.

Sonbahara doğru Şükrü Efendi birtakım arkadaşlarıyla adaya geldi, zeytinliğe çıktılar, geldiler çınarların altına oturdular. Adalılar onun başına yığılıştılar.

"Öyle bir zeytininiz var ki, bütün bu kıyılarda, buradan İzmire, Edremite kadar böyle bir zeytinlik yok. İnşallah, zeytinlik de bağlar gibi bir kazaya uğramaz."

Karaca Elif:

"Uğramayacak. Ne işimize yarar ki kara zeytin."

"Siz zeytin topladınız mı hiç?"

"Ya toplamadık da ne yaptık, biz buralara geldik geleli hep zeytin topladık. Hepimiz, çocuklarımız bile zeytin toplama ustası oldular. Bizi bağlara sokmayanlar, bizi bağların yanından

geçirmeyenler, zeytin toplatmak için bize her gün yalvar yakar oldular."

"Öyleyse bu güz kendi zeytinlerinizi de siz toplayacaksınız. Zeytin sırıklarınızı, sepetlerinizi, her bir şeyinizi hazırlayın. Unutmayın, bu sefer kendi malınızı kendiniz toplayacaksınız, hiçbir zayiat vermeden."

"Bir tek zeytini bile esirgeyerek."

Şükrü Efendi birkaç sefer gene geldi. Güzün sonlarına doğru Karınca Adalılar onu beklemeye başladılar. Güneşli apaydınlık bir günde de Şükrü Efendinin tekneleri iskeleye yanaştılar. Bütün köy iskeleye indi.

İskeleye çıkan Şükrü Efendi:

"Haydiyin bakalım zeytinciler, teknelerden sepetleri, sırıkları, fıçıları, çuvalları indirin, sonra da yanıma gelin."

Hepsi birden teknelere koşuştular, tekneleri boşalttılar, teknelerden indirdikleri, daha önce kullandıkları, bildikleri araçlardı. Bir de yepyeni bir kantar indirdiler.

Şükrü Efendi tekneden beş kişiyle inmişti. Adalı işçiler, teknelerdeki işlerini bitirince, Şükrü Efendi:

"Gelin bakalım," dedi, hemen başına toplaştılar. Sağ yanındaki sol kolu dirsekten kopmuş delikanlıyı gösterdi:

"Bu katiptir, herkesin topladığını deftere yazacaktır. Size okka başına toplama parası vereceğim. Buralarda böyle bir usul yok ya ben sizin için icat ettim."

Sol yanındakini gösterdi:

"Bu da kantarcı."

Kantarcı topaldı, yaylana yaylana yürüyordu. O da katip gibi. Çanakkale Savaşından kurtulan az kişilerden biriydi.

Arkada duran üç kişiden ikisinin bir gözleri kördü. Üçüncüsü de Çanakkaleden sonra yakalanıp Kurtuluş Savaşına gönderilmiş, yani üç savaşta çarpışmış bir ulusal kahramandı.

"Bunlar da ırgat başı, sizin başınızda bulunacaklar. Siz mal sahibisiniz, sizin için ırgat başlarına gerek yok ya görenek olmuş."

"Şükrü Efendi, Şükrü Efendi, şu göreneği boz da ırgat başı Karaca Elif olsun."

Hep birden gülüştüler.

Karaca Elif:

"Tuzlayım da kokmayın ötürüklüler. Şimdi adam olmuşlar da beni taşkalaya alıyorlar. Ulan siz kimsiniz de beni taşkalaya alıyorsunuz, ötürüklüler. Kendi üzümlerinin hırsızları..."

"Hırsızladık, doğru, haklısın. Sen hırsızlamadın mı, sen de üzüm yiye yiye..."

"Bu yaşta gebe kadın gibi olmadın mı?"

"Ne üzüm, ne kendi malımın hırsızı oldum, ne de ötürük."

"Karaca Elif hırsız olmadı."

"Bağa gelmedi."

"Bir salkım üzüm değil bir yaprak bile koparmadı."

"Kendi malının hırsızı olur mu?"

"O, kendi malını yiye yiye..."

"Karnı davul gibi şişip ötürük olur mu?"

"Olmaz."

"Hastadır o."

"O günlerde iyice hasta etti de Allah, onu kendi malının hırsızı olmaktan kurtardı."

"Kendi malını çalan cehennemliktir."

Şükrü Efendi göbeğini hoplata hoplata ayağa kalktı.

"Madem istediniz, ben de Karaca Elifi ırgat başı yapıyorum, bunlar ne alıyorlarsa Karaca Elif de bunların aldıkları gündeliği alacak, sizin de başınızda duracak."

"Duyduk, duyduk," dediler.

"Duydunuzsa, bunu da duyun," dedi Karaca Elif, "tuzlayım da kokmayın."

"Tam yerine oturttun Karaca Elif."

"Oturtmaz olur muyum, bugüne bugün üstünüze amele başıyım, çatlayın da patlayın."

Kızın adı Periydi. Kerim öyle çok dışarıya çıkmıyordu. Kızsa adalılar nerdeyse o da içlerindeydi. Üzüm bağlarını birlikte hopur etmişler ama Peri bir üzüm salkımından başka ağzına üzüm atmamıştı. Adalılar ılgınların içine dağıldıklarında ötürgen olmamasına karşın gitmiş, bir ılgının arkasına uçkurunu çözmüş, oraya ötürmediyse de şorlamıştı. Eve geldiğinde en ince ayrıntısına kadar olanı biteni Kerime anlattı.

"Üzüm bağlarını hopur edenlere hiçbir şey söylemediler mi?"

"Söylemediler. Üstelik de koca doktor, binbaşı mıymış neymiş, bu adanın kilisesini hastane yapmış, adanın Rum kadınlarının hepsi de Geliboludan gelen yaralılara hastabakıcılık etmişler. Her iki doktor da bu adayı çok sevdiklerinden hastane kapanınca burada kalmışlar."

Toplulukla birlikte doktorlara gitmiş, ılgınların arasında o da ötürür gibi yapmıştı. Kalabalıktan hiç ayrılmıyordu.

"Demek herkes, bağlarını yok edenleri bağrına bastı. Onların içinde seni kimse fark etmedi mi?"

"Görmediler. Yalnız o tüfekçi mi, Nişancı mı ne, gözlerini hiç benden ayırmadı. Öteki Poyraz mı, Abbas mı ne, beni gördü ya hiç bakmadı. Bana göre o kısa boylu, yeşil, düğme gözlü adam seni öldürecek. Kararlı. Beni de sağ bırakmayacak. Öyle bir baktı ki bana, kanımıza susamış. O adam insanı bir sinek öldürür gibi öldürür, sonra da kalkar gider aptes alır, imamın tam arkasında durur da namaz kılar, öldürdüğü adamın cenazesinde."

"Ne diyorsun sen, burada kalabilir miyiz?"

"Yavaş yavaş gevşiyorlar bana göre. Nişancıdan korkuyorum, taktı bize. Bir de sen çık ortaya onlarla konuş. Sen bir yıla kalmaz onların bizim için ne düşündüklerini anlarsın."

"Ben şimdiden biliyorum bizim için ne düşündüklerini. Nişancı ne düşündüklerini gözbebeklerinin içine yazmış, göz kaçıran kişilerden de değil, kafasından ne geçiyorsa hepsi gözbebeklerinde."

"Bizi ne zaman öldüreceği yazılı mıydı gözbebeklerinde?"

"Yazılıydı, hemen ilk fırsatta."

"Biz de ilk fırsatta, buradan kalkan ilk tekneyle gideriz. Gitmemize engel olamazlar. Evi de satmayız, tapu elimizde. Bizim yerimize buraya bir yaşlı kurt gelmeli. Onlardan çok var. Onlardan kimse şüphelenmez."

"Hele ben bir ortaya çıkayım, Abbasın da, kedi Abbasın da, Nişancı ağanın da, Vasilinin de ciğerlerini, beyinlerini okurum. Ne demiş eskiler, insanın şu dünyada en bildiği canlı insandır. İnsan insan olduğundan bu yana en çok insanla uğraşmış, en çok insanı düşünmüştür."

"Doktor bizimle gelenlerin çuval çuval topladıkları üzümleri nasıl kurutacaklarını öğretmek için Vasiliyi vazifelendirdi."

"Vasili bizim eve de gelecektir."

"Üzümümüz yok dersek?"

"Gene gelecektir. Hem de üst üste çok gelecektir. O gidecek, arkasından Nişancı gelecek, bu düğümü çözecekler. Onlar için düğümü çözmek kolay. Kedinin adı Abbas ya, bizimkiler gelip Abbas kedinin soyunu sopunu sordular ya, ben de sordum ya, o zaman yakayı ele verdik ya. Bundan sonra buraya kim gelirse gelsin göz altındadır. Canını buradan zor kurtarır. Hele ben bir ortalığa çıkıp bakayım. Belki de bunlar Abbastır mabbastır, belki de, bizim düşündüğümüzü düşünmediler bile. Eli boş gidip de ele aleme maskara korkak olmayalım. O zaman bu dünyada beş paralık itibarımız kalmaz. Abbas erkek adıdır, hiç kedi adı olur mu? Böyle bir kedi duyunca insanların şaşıracağını cin bakışlı, cin fikirli Nişancı bilmez mi? Yabancı bir insan bir adada bir kedi görür de, o kedinin adı Abbas olursa, o da bir adamın arkadaşının adı olursa, o adam niçin başka bir Abbas arasın burada? Hele ben bir bunları yoklayayım. Önümüzde çok zaman var."

Kerim her gün dışarıya çıkmaya başladı. Herkese selam veriyor, birçoğuyla da konuşmuyordu. Poyraz, yani Abbas oralı bile değildi, onu kendisi gibi adaya bir sığıntı sanıyordu. Doktorlarla sohbet etti. Hoş, gün görmüş, hoşgörülü, yumuşak insanlardı bu Çanakkale savaşının doktorları. Yıkılmış kiliseden, eski hastanelerinden söz açılınca ikisi iki yerden iç geçiriyorlardı.

Herkes ona kırk yıllık dostu gibi davranıyordu. Nişancı artık gelmiyordu ya her gördüğünde hatırını soruyor, Peri nasıldır, diyordu. Sıcacık, sevecen bir baba gibiydi.

Adaya gelenler, başlarında ırgat başları, zeytinliğe gidiyor, topladıkları zeytinleri hasırların üstüne yığıyorlardı. Birinci gün akşama doğru ırgat başları çalışanların çok usta olduklarını Şükrü Efendiye bildirdiler. Şükrü bundan çok memnun oldu. on bir günde zeytinleri topladılar, bitirdiler. İki ağız daha toplayacaklardı ya bu önemli değildi. Her ağızın birkaç günlük işi vardı.

Her ailenin hasırların üstüne topladığı zeytinler küfeye doldurulup tartıldı, katip okka başına topladıkları zeytinlerin parasını ödedi.

Zeytin ırgatları, bu bölgeye geldiklerinden bu yana, çok zeytin toplamışlardı ama ellerine hiçbir zaman bu kadar para geçmemişti. Karaca Elif de kıvanç içindeydi. O da hiçbir yıl bu kadar para kazanamamıştı. Meğer ırgatbaşılar ne kadar çok para kazanıyorlarmış. Herkes kıvanç içindeydi. Vasilinin dediklerine bakılırsa üzümleri kurumaya bırakmışlar, kuru üzümleri yakında çuvallara dolduracaklar. Irgat parasının dışında üzümleri satın alan Şükrü Efendi bir etek para da adaya verdi. O para da hastalar, sayrılar, parası tükenip de aç kalanlar için harcanacaktı.

Çoktandır ortaya çıkmayan Arsen Usta da gözükür olmuştu. Sabah erkenden, gün ışıdı ışıyacakken Arsen Ustanın körüğü işlemeye başlıyor, örse inen çekiç sesleriyle birlikte kesiliyordu.

Arsen Usta geldi geleli epeyi iş yapmıştı. Allah bereket versin iyi kazanmıştı. Nişancı her balığın oltasından bir düzine olta almış, kutsal örsün üstüne çok para dökmüştü. Şu aşağıdaki kıyı köylerden de çok balıkçı gelmiş, olta ve zıpkın istemişlerdi. Gelenlerin çoğu giden Rum balıkçıların tayfaları, ortaklarıydı. Zıpkınları ısmarlayanlar bunları gelecek yıl nisan, mayıs aylarında avlayacakları kılıçbalıkları için ısmarlamışlardı. Usta ısmarıç olmadan da epeyce zıpkın yapmış, üst üste duvara dizmişti. Kılıç zamanı zıpkınlar çok satılacaktı. Rumlar gittikten sonra bu yörelerde hiç demirci kalmamıştı. Zıpkıncılık da zor bir zanaattı. Her demirci zıpkın yapamazdı. Ancak zıpkın ustası demirciler iyi bir zıpkını yapabilirlerdi.

Poyrazla Arsen Usta, usta adaya geldiği gün tanışmışlar, dükkanı ona pazarlıksız vermişlerdi. Hemen o gün de sıcak, candan bir dostluk başlamıştı.

O gün birlikte Poyrazın evine geldiler, oturdular, değirmenlerin onarımını konuştular. Lenanın yaptığı köpüklü kahveyi içtiler. Poyraz kalktı gitti, odaya girdi geri geldi. Arsen Ustanın avucuna beş altın koydu.

"Bu kadar para çok değil mi," dedi Arsen Usta.

"Artanını geri getirirsin Ustam."

Evden çıktılar, çınarların altına geldiler. Arsen Usta işliğine gitti, Poyraz da sedirlerden birine oturdu, gözünü Ağaefendilerin evine dikti, eli yüreğinde kapının açılıp Zehranın merdivenden inmesini bekledi. Sabırlıydı, arada bir denize bakıyor, denizin yüzü ayna gibi, yağmur yağacak, diye düşünüyordu. Böyle, denizi ayna olmuş bir günün sonunda bir fırtına, bir yağmur patlamış, Poyraz, hışım gibi yağan yağmurun altında yürüyor, kendini denize vurmuş gidiyordu. Şimdi kendini yağmura, denize vurduğunu anımsıyor da, nasıl kurtulduğunu bir türlü anımsamıyordu. Vasiliye göre onu Zehra kurtarmıştı. Olabilir. Olabilir. Yağmurda yürürken onu seyreden, o denize giderken yetişip ona sarılabilir, sarılmış olarak da onu evine kadar götürebilirdi. Sevda sevda derler behey yarenler, bilmeyene bir acayip hal olur. Bir acayip hal oluru durmadan yineliyordu. Kapı açıldı, elinde kovası, merdivenlerden çabuk çabuk inen Zehranın ayak seslerini Poyraz duydu. Duymadıysa bile ayak seslerini yarattı. Zehra geliyordu, eli ayağına dolaştı. Ne yapacağını bilemedi. Zehra geldi, kovasını musluğun altına koydu, kova dolunca Zehra kovaya uzanırken Poyraz dile gelebildi:

"Yel değirmenini onarıma verdim, Arsen Usta yakında başlayacak. Kanatlar," dedi durdu. Sesi titriyordu, "kanatlar mavi olacak. Yel esince de o maviler mavi bir güneş olacak." Bundan sonrasını çabuk söyledi. "Biz seninle bir daha değirmentaşının üstüne oturup... Kırlangıç... yavruları... yaygara koparacaklar."

Zehra gülümsedi. Poyraz sevindi. Mutluluktan uçmaya başladı.

"Deniz ayna gibi, yağmur hışımlayacak. Ben denize... sen de. Değirmen olur mu?"

Zehra kovasını almış giderken gene gülümseyerek başını öne eğdi, bu olur demekti.

Poyraz ayağa kalktı, mavi, ak, turuncu parlak atlas kanatlar başının içinde dönüyor, nereye gideceğini bilemiyordu. Ayağa kalktı, çınarların dallarında kuş yuvalarını gördü, mutluluktan başı hafiften dönüyordu. Bir kartal gagasında kana, kuma belenmiş seğiren bir meme hışılayarak gökten üstüne üstüne iniyordu. Birkaç adım gitti, sırtını çınarın gövdesine daya-

dı, gözlerini yumdu. Yanında yöresinde kazık kesilip buzların üstünde dikili kalmış binlerce asker duruyor, onu da karların altından çıkarıyorlardı. Onunla birlikte bir tabur askeri de... Daha kulaklarındaydı gökten sağılan yumulup birer topak olmuş kartalların, kulakları sağır eden hışıltıları, ıslıkları.

Ayakta bir süre düşündü, sonra birden karar verdi, Kerimin evine yöneldi. Kerimin evinde Isparta halıları, kadife koltuklar, ceviz masalar, duvarlarda resimler, bir de borulu bir gramofon, ev her şeyiyle oturmuş bir ev olmuştu. Periyle Kerim onun geldiğini pencereden gördüler, kapıda karşıladılar.

"Geç kaldığım için özür dilerim, size hoş geldiniz demeye çoktan gelmeliydim."

"Efendim, şimdi de başımız üstünde yeriniz var."

Kerimin yüzüne, gözlerinin içine can havliyle baktı, bu adaya ilk gelen Kerimdi, buydu. Abbası soran, onun yerine Abbas kediyi bulan o Kerimdi işte bu Kerim. O Kerimi o zaman bağışlamıştı. İkinci sefer gelen Kerim Nişancının bakışlarıyla karşılaşmış, tekneden inmeden geri dönmüştü. Kara giyitli beş kişi de ne istiyordu, kimse bilmiyordu. Niçin öyle tuhaf bir biçimde gelmişler, niçin öyle davranmışlar, niçin gösteri biçiminde gitmişlerdi? Kerim tanındığı, öldürmeden öldürüleceğini bildiği halde bir kızla buraya niçin gelmişti? Yüzü hiç adam öldürmeye gelen bir adamın yüzüne benzemiyordu. Yüzü rahat, güvenli, telaşsızdı. Bu yaşta bir insan öldüreceği kişinin, hop der de önüne düşerse, böyle mi davranırdı? Kerimde hiçbir işaret yoktu. Kızın gözleri bir parlayıp bir sönüyor, yüzü yalvaran bir hal alıyordu. Kadınlar hep böyle kendilerini ele mi verirlerdi? Kadınlar isterlerse kendilerini saklamayı erkeklerden daha iyi bilirlerdi. Onu görür görmez yüzü alı al moru mor olmuştu, yoksa Poyraz onu böyle mi görmüştü? Evin içini dibek kahvesinin kokusu doldurdu. Poyraz daha sağlıklı düşünmeye başladı. Kahve bu sabah kavrulmuş, dibekte dövülmüştü. Herhalde Nişancıyı bekliyorlardı. Yoksa bir başkasını mı?

Poyraz onlara her şeyi, onlar da ona, onu öldürmeye geldiklerinin dışında, her şeyi söylediler. Poyraz sormadan önce bu adaya geldiğini, Abbas adında birini aradığını, onun yerine Abbas adında bir kedi bulduğunu söyledi. Kedinin sahibi de

çok iyi bir insandı, dedi. Gene, buraya kalabalıkla birlikte gelip gelmediğini Poyraz sormadan o, "Ben buraya gelen kalabalıkla birlikte teknelerden birine binecekken, baktım çoluk çocuk, herkes üst üste. Adanın bu kadar yakın olduğunu da unutmuşum. İskeleden kendime bir tekne tuttum, onlar buraya adaya yanaştıktan az sonra, biz de öbür yana yanaştık," dedi. Poyraz, ortada kalmıştı, bu adama öldürmeye gelen bir adam da diyemiyor, öldürmeyeceğini de düşünemiyordu. Bunu Nişancıyla bir iyice konuşmalıydı. Kalktı, Kerimle Peri onu bahçe kapısına kadar uğurladılar. Gece düşmanını kafasından kurşunlamış, ertesi gün de tabutunun altına girmiş ağlayarak mezara taşımış. Bu bahçe kapısına kadar uğurlama böyle mi acaba?

Poyraz, allak bullak olmuş, Nişancıya koştu, Nişancı doktorlara gitmişti. O da doktorlara gitti. Doktor Salman Sami onu kapıda karşıladı.

"Nişancı da burada, muallim de, haydi hemen mektebe gidelim. Bu muallim yaman adam, okulu bir donatmış, pir donatmış, elifbalar, defterler, kalemler, yepyeni sıralar, kitaplar, karatahtalar, tebeşirler. Bu da senin gibi İstiklal Harbinde çarpışmış, ihtiyat zabiti. Haydiyin arkadaşlar, Poyraz Bey de geldi, mektebe gidip bir bakalım."

Ilgınların içinden geçip mektebe geldiler, "bu ılgınlık mektebin bahçesinin içinde kalacak. Bakın hele şu ılgın ağacından daha güzel bir ağacı hiçbir yerde gördünüz mü, meyvesi yok, bir şeyi yok, küçük pembe beyaz çiçekleri... Bizim mektebimiz buralarda birkaç yıl içinde dillere destan olacak."

Okula girdiler, okul, merdivenlere, maltaya kadar yunmuş arınmış, pırıl pırıldı. Sıraların çoğu da yepyeniydi. Her yan taze kereste kokuyordu."

Öğretmen:

"Ay başında tedrisata başlayacağız, bütün Türkiyede böyle."

"Biz, doktor beyle ikimiz, muallim beyle ikimiz, siz de Poyraz, Baytar Beyle ikiniz her gün gelecek, sıralara çocuklarla birlikte oturacak, muallim beyin derslerini dinleyeceğiz."

"Ben de geleceğim," dedi Nişancı.

"Sonra da, sınıflar açıldıkça biz de çocuklara ders vereceğiz."

"Baytar Bey de burada ders vereceğini söylüyordu, muallimler tamam oluncaya kadar."

"Yandı Baytar," diye gürledi doktor Salman Sami, "o demektir ki, ben kıyamete kadar ders vereceğim demektir. Biz bir tane muallim bulduk diye bir yiyelim bin şükredelim derken..."

"Öyleyse biz malulen tekaütler ölünceye kadar güzel bir iş bulduk demektir. Ah, ah," diye içini çekti Poyraz, "Nişancının bir okuryazarlığı olsaydı, kim bilir nasıl bir muallim olurdu!"

"Kim bilir," dedi doktor Salman Sami, "kim bilir nasıl bir muallim olurdu Nişancı."

"Okuryazar olmadığı belki daha iyi olmuştur. O da yaşı geçmiş çocuklara, gençlere, yaşlılara balıkçılık dersi verir, adamız da bir balıkçı adası olur. O, şöyle bir denizin üstünde gözlerini gezdiriyor, şurada lüfer, şurada palamut, şurada mercan var diyor, oraya varıyoruz, söylediği balığı yakalıyoruz. Bir kerecik olsun Nişancı fos çıkmadı."

"Nasıl olur, uzaklardan denizin altını mı görüyor?"

"Belki de deniz üstündeki kıpırtılardan, buğudan, renklerden, ne bileyim ben... Dedi ki bana, sen benim en iyi dostum değil misin, senin için canımı bile veririm ama, bunu sana öğretmek elimden gelmez, ben ne olduğunu, nasıl bildiğimi bilmiyorum ki sana öğreteyim. Şurada şu balık var, diye, bakıyor, düşünüyorum, ya orada o balık çıkmazsa diye korkuyorum. Oraya varıyoruz ki söylediğim balık kaynaşıyor. Benim bu işim bir ustalık, bir keramet değil. İnsanın içinde bir şey kıpırdayıveriyor, insanın yüreğine, damarlarına denizin bütün kokusu, ışığı doluveriyor. Ben ne bileyim ben, ne oluyor. Bunu kime nasıl öğretirsin? Bunları o kadar çok konuştuk ki, anladım, balıkçı hiç kimseye bu hünerini öğretemez. Ama gene de balıkçı olacaklara öğretecek çok hünerleri, çok ustalıkları var. Yanındaki topal Ali Çavuşun yeğeni Ahmedi birkaç ayda öyle balıkçı yaptı ki, buradaki Rum balıkçı reisleri bile onun eline su dökemez."

Poyraz, sözü değiştirmek için öğretmene sordu:

"Şimdiye kadar okula kaç çocuk yazıldı muallim bey?"

"Altmış beş çocuk," dedi öğretmen.

"Daha var," dedi Salman Sami. "On beş yirmi kadar ev de daha boş. Adaya bundan sonra hiç kimse gelmese bile, burada-

ki çocuklar yüzü çoktan geçer de yüz elliyi bulur. Kızları saymıyor muyuz yoksa, kaç kız yazdın hocam?"

"Hiç yazmadım doktor bey."

"Biz buradayken, bizim bu mektebimiz kız mektebiydi. Erkek mektebi çorbacıların yıkılan köşklerinin yanındaydı. Köşklerle birlikte Kavlakzade mektebi de yıkmış. Biz bütün kızları da bu mektebe alacağız."

Öğretmen:

"Göndermezler doktor bey."

Doktorun öfkesi, rahat rahat konuşurken, birden tepesine sıçradı, "Eşşek gibi gönderecekler, yoksa bu adadan çıkıp gidecekler. Biz böyle kaz kafalı kalmaya devam edemeyiz büyük insanlık arasında. Ya yok oluruz, ya Firenkler gibi okuruz. Çok geride kaldı bu ülke çok."

"Doktor bey doğru söylüyor," dedi Poyraz, "kadını okumuyorsa erkeği okumuş kaç para eder? Kadını okumayan bir ülkenin erkekleri ne kadar okursa okusun o ülke iflah olmaz."

"Olamaz," dedi doktor öfkeyle. "Burada okuryazar olmayan kadınlar ve erkekler için de okuma yazma kursları açacağız. Bu çağda bir ülke, ülke gibi ülke olacaksa, o ülkede okuryazar olmayan hiçbir insan kalmayacaktır, hususiyetle hiçbir kadın kalmayacaktır."

"Havalar soğumaya başladı," dedi doktor Halil Rifat Bey, "yarın öbür gün mektep de açılacak. Mektebe birkaç soba gerek. Odunları nerden alacağız?"

"Soba alacak paramız var. Hem Rumlardan kalan çini sobalar da bulabiliriz. Oduna gelince, Lena Anayla Vasili kış gelmeden Rumlar her yıl, evine yetecek kadar herkes zeytinlikten, çamlıktan, nar bahçelerinden kurumuş odun toplardı, diyorlar. Bize gelince biz de, bize yetecek kadar adadan odun toplarız, yetmezse de kasabadan satın alırız."

"İyi," dedi doktor, "bir müşkülü daha halletmiş olduk. Zeytinlik bir orman gibi, çamlık, narlık, ılgınlık, her biri bir orman gibi, buralardaki kuru odunlar bu ada halkına yeter de artar bile."

Odun toplama işinden herkesin haberi oldu, adada kim varsa doktorların, Ağaefendinin, kızlarının, Baytarın, Poyrazın,

Şehmus Ağanın dışında, zeytinliğe, çamlığa, narlığa yediden yetmişe odun toplamaya çıktı. Nişancı da incirlere gitti.

"Bak gör Sultan," dedi karısına, "hiç kimse incirliğe odun toplamaya gitmeyecek. Onlar incir ağacına çıkınca ellerini attıkları, ayaklarını koydukları dalın kırılacağını bilirler. Bilmedikleri bir şey var, duysalar bile akıllarında tutmazlar. O da kurumuş incir ağacının mermer kadar sert olduğunu, közünün öteki odunların közüne bakarak daha geç geçtiğini..."

"Öyle mi," diye şaşırarak sordu Sultan, "incir ağacının içi fos olmaz mı?"

"Yaş ağacın içi yumuşak, kuruyunca da ceviz ağacından daha sert olur, mermer gibi. Közü de zeytin, ceviz, meşe ağaçlarının közlerinden daha geç geçer."

"Amanın bunu kimseye söylemeyelim Nişancı. Amman gözlerini seveyim Nişancı, bizim kuru incir odunu topladığımızı kimse bilmesin. Şimdi biz seninle, çocuklarla zeytinliğe gidelim de kuru zeytin odunu toplayalım. Herkes bizim zeytin, çam odunu topladığımızı görsün."

"Göstermelik için değil, bize çam çırası bütün kış gerek olacak. Ateşi alıştırmak için."

İki üç gün çam, zeytin odunu topladılar, her birisi birer şelek yapıp sırtlarına vurdular, oradan incirliğe döndüler. Çok erken, gün ışımadan, tanyeri horozları öterken gidiyorlar, gün kavuştuktan sonra köye dönüyorlardı.

Köylüler bir hafta içinde adada ilaç için arasan bir tek odun bırakmadılar. Köylülerle birlikte öğretmen de tek başına evinin odununu topladı.

Poyraz:

"Nişancı diyor ki," dedi, "bu kış yaman geçecek. Kasabadan odunlarımızı şimdiden alsak iyi olacak. Vasilinin dediğine göre kışın odun kömür bulunmuyormuş."

"Kadri Kaptana söylesek bize odun alabilir mi?"

Poyraz:

"Alır ya onun yanına Vasiliyi de vereceğim. O bu işleri bilir. En eski adalı değil mi Vasili?"

"Çok daha iyi, daha iyi olur," dedi doktor Salman Sami.

Poyraz, oradan Ağaefendiye gitti, kapıyı Zehra açtı:

"Buyurun efendim, babam içerde." Kapıdan çekildi, Poyraz içeriye girdi. Onun sesini duyan Ağaefendi odasından çıkarak onu karşıladı.

"Hoş geldiniz, buyurun efendim..."

"Bir maruzatım vardı."

"Estağfurullah. Buyurun oturun."

Karşılıklı oturdular.

"Biz, doktorlarla birlikte kışlık odun almak için Kadri Kaptanla birlikte Vasiliyi kasabaya gönderiyoruz. Size de odun aldırayım mı, onu sormaya geldim."

"Teşekkür ederim, hoş geldiniz. Ben bilmiyorum bu kış bize ne kadar odun gerekecek."

"Ben de bilmiyorum efendim, yalnız, Lena Anayla Vasilinin söylediklerine göre, buralarda kış çok sert geçermiş, kimi yıl olur bahara kadar kar kalkmazmış."

"Kızlar, cüzdanımı getirin."

"Efendim, şimdilik istemez. Vasili hepimize aynı ölçüde alacak. Odun geldikten sonra parasını ödersiniz."

Birden ortalığı yoğun bir kahve kokusu aldı. Yeni kavrulup dibekte dövülmüş bir taze kahve kokusuydu bu.

Nesibe köpüklü kahveyi önce Poyraza götürdü, Poyraz almadı. Poyrazın ısrarı üstüne Ağaefendiye götürdü. Kahve tepsisi aralarında bir süre gitti geldi, sonunda Ağaefendi ilkönce kahveyi almak zorunda kaldı. Kahveler biter bitmez Poyraz ayağa kalktı, Ağaefendi onu uğurladı, Zehra da gülümseyerek kapıyı açtı, Poyraz merdivenleri indi dışarıya çıktı, içinde bir boşluk vardı. Çeşmenin başına geldi, oturmadı. Kafasında da birden bir boşluk oluştu, zeytinliğe yöneldi, pınarın ayağını izleyerek, mavi çiçekler açmış yarpuzları ezerek pınara kadar gitti. Kendinde bir eksiklik olduğunu duyumsuyordu, birden aklına düştü, Zehrayı gördükten, Zehra gülümsedikten sonra kumların üstünde kanları akarak seğiren memelerin üstüne gökten taş parçaları gibi yan yana, üst üste dönerek, hışılayarak inen, yere yaklaşırken de uzun kanatlarını açan, sekerek gelip seğiren memeyi kapan. Zehrayı görünce aklına gelen kanlı memeler, kartallar kafasının içine üşüşmemişlerdi. Dehşet bir sevince kaptırdı kendisini, koşar-

casına aşağıya indi. Giderken ezilen yarpuzların kokusunu duymadığı gibi, inerken de ezilen çiçeklerin kokusunun farkında olmadı, burnu bütün kokuları unutmuştu sanki. Ayakları onu aldı Ağaefendilere götürdü. Sevinç içindeydi. Bir bedenden böylesine fışkıran bir sevinci değil insan, yerdeki karınca, gökteki kuş bile duyumsardı. Ağaefendi, Zehra, Nesibe de kendilerini bir sevincin esrikliğinde buldular.

Ağaefendi o oturunca:

"Evladım, biraz bir içki içer misin," diye sordu.

Poyraz ayağa fırladı:

"Sonra gelirim efendim, sonra," dedi. Görmedim, görmedim, o kartallar da gökten hışılayarak inmedi. Sekerek gelmediler. Hiçbir şeyi de kapmadılar.

Merdivenlerden indi. Bir şeyler mırıldanıyordu ya acaba Ağaefendilere bir şeyler söylemiş miydi, söylese ne olurdu, kartal, meme, kan, seğirmek, kim ne anlayacaktı bundan? Gene kapıyı Zehra açmıştı ve ağız dolusu gülüyordu. Aklında kartalların gagalarında kumlara şıp şıp kanları damlayan memeler, bir başlayınca bir daha aklından çıkmayan memeler. Bir daha, bir daha, bir daha görmeliydi Zehranın memelerini, gene aklından çıkmayacak mıydı? Geçti, dedi, kendi kendine, her şey geçti. Ne de çabuk. Her şeyi kartallar aldı götürdü. Adada bir tek kartal bile kalmadı.

Birtakım bahaneler uydurarak üç kez Ağaefendilere gitti, hepsinde de kapıyı Zehra açtı, hiçbirisinde kartallar göklerden inmedi, gagalarından kuma kan damlamadı. O gece başını yastığa koyar koymaz uyudu. Sabahleyin tanyeri horozları öterken uyandı. Adada ilk olaraktan horoz sesi duyuyordu. Kendisini çocukluğunda buldu, sanki Allahuekber dağını görmemiş, donarak ölmemiş, Yezidi kırımına katılmamıştı. Şimdi de onu gözü dönmüş kanlılar öldürmek için aramıyorlardı. Sanki feleğin çemberinden hiç geçmemişti. Bu dünya güzel, dünya apaydınlıktı. Anadan yeni doğmuş gibiydi. Her şeyden arınmış gibiydi. Sabahın alacasında deniz kıyısında çakıltaşlarının üstünde yürüyordu ya yürürken çakılların çıkardığı sesi duymuyordu. Günün ucu görünürken Zehraların evlerinin önünden geçiyordu. Bunun bile farkında değildi. Ağaefendinin sesini duyunca

irkildi, durdu, başını sese döndü, Ağaefendi pencereyi açmış ona sesleniyordu:

"Poyraz evladım, çocuklar kahvaltıyı hazırlamışlar, buyur da birlikte yapalım."

O, basamakları çıkıp salona girince Ağaefendinin gözleri faltaşı gibi açıldı:

"Evladım Poyraz, böyle ne oldu sana, seni hiç böyle görmedim, yüzün yedi yaşında bir çocuğun yüzü gibi saf, aydınlık, pırıl pırıl. Anandan yeni doğmuş gibisin, ne oldu sana?"

"Kartallar gitti," dedi Poyraz, "Ağrıdağının, Kafdağının ardına uçtular da gittiler."

Zehrayla Nesibe de babaları gibiydiler. Zehra, Poyraz merdivenden çıkarken yüzünü görür görmez yüreği hop etti, bir sevinç rüzgarı evin içini doldurdu.

"Otur hele evladım, ne oldu sana böyle? İyi haberler mi aldın, şimdi senin yüzün bambaşka bir yüz, ışık içinde. Bunca yıl yaşadım, senin yüzün gibi yanına yönüne sevinç dağıtan, ışık saçan bir yüz görmedim. Kusura bakma evladım, sana hep soruyorum, merak ediyorum, ne oldu sana?"

"Bir şey oldu ama bilemiyorum. Kartallar da gitti. Yüreğim de arındı. Ben de pirüpak oldum."

Nesibe Zehranın kulağına eğildi, Ağaefendiyle Poyrazın arkaları onlara dönüktü, "Bak ne diyor, yüreğim de, ben de arındım, diyor, ne demek istiyor?"

"Ne demek istesin, ben başka bir insan oldum, diyor."

"Sen ne diyorsun?"

"Onu böyle görünce ben de başka bir insan oldum," dedi. "Görmedin mi babamı, babam da başka bir insan oldu. Göreceksin bu gece babam da rahat uyuyacak. Bundan sonra babam da başka bir insan olacak."

"Kızlar, gelinsene sofraya."

"Geliyoruz baba, çay demleniyor."

Gümüş tepsinin üstündeki bardakları doldurdular, bardaklarda buğulanan çay öyle güzel kokuyordu ki şimdiye kadar hiçbiri çayın böylesine güzel koktuğunun farkına varmamıştı.

Kahvaltı bitti. Kahvaltı süresince biribirlerine bakarak mutlu gülümsemişlerdi.

Yıllardır böyle bir kahvaltı yapmamışlardı.

Merdivenlerden ağır ağır inen Poyraz, deniz kıyısına gitti, çakıltaşlarının üstünden yürüyerek iskeleye çıktı, orada volta vurmaya başladı. Kendini bildi bileli hiç böyle hafiflememişti. Biraz yürüdükten sonra çeşmeye vardı, avuçlarıyla su içti. Çeşmenin suyu da yarpuz kokuyordu. Yarpuz kokulu suyu içtikten sonra kendisini denizin kıyısında buldu, deniz de bir başka kokuyordu, eve geldi, Lena onun boynuna sarıldı. Uykusu geliyordu, o kadar uykusu geliyordu ki ayakta uyuyacaktı, dışarı çıktı, Şerife Hatuna uğradı. Şerife Hatun geldi geleli yaptığı kilimlerinin, ip eğirme, boyama sırası gelinceye kadar, ağaca astığı kilimlerinin karşısına geçiyor, sabahlardan akşamlara kadar seyrediyordu. Poyrazın yüzünü görünce bir hoş oldu, ayağa kalktı, evine koştu. İçerden bir sandalya aldı, sandalyasının yanına koydu:

"Otur kardaş," dedi, "hoş geldin."

Poyraz oturdu, Şerife Hatun da onun yanındaki sandalyasına oturdu, iplere fırdolayı serilmiş kilimleri seyretmeye başladılar, akşam oluncaya kadar gözlerini kilimlerden ayıramadılar. Karanlık basıp kilimler gözükmez oluncaya kadar kendilerinden geçerek seyrettiler.

Eve döndüğünde Lena:

"Seni," dedi, "o küçük doktor aradı. Büyük doktorun evine yemek yemeye gideceksin, ben de sana ne güzel balık yahnisi yapmıştım."

"Balığı nerden buldun?"

"Nişancı getirdi. Seni bekledi bekledi, sen gelmeyince gitti. Sana söyleyecekleri varmış."

"Ne yapalım, ben gideyim öyleyse."

"Güle güle oğlusu. Hani Mustafa Kemal Paşaya mektup yazacaktın, yazdın mı?"

"Şimdi doktorlara gidiyorum, Mustafa Kemal Paşaya yazacağımız mektubu da konuşuruz..."

"Yazın, söyleyin ki Mustafa Kemal Paşaya, çok değil, çocuklarımı bana iki üç günlüğüne gönderemezse, emir versin, bir gün için bana göndersinler, onları doya doya bir koklayayım yeter. Mustafa Kemal Paşaya söyleyin ki, Lena deyin, oğullarını gör-

mek, onları bir kez olsun koklamak için, Yunanistan sürgününden kaçmak için denize atladı deyin, o denizde boğulurken bir Laz kaptan onu boğulmaktan kurtarıp adasına ulaştırdı deyin." Lena gerildi, sesini yükseltti, Poyraz Lenayı şimdiye kadar hiç böyle görmemişti, Lena kaplan kesilmiş, karşısına dikilmişti. "Lena diyor ki, deyin, ben, Yunan sürgününden denize atlamış, adama gelmişsem, buradan da denize atlayıp Ankaraya varacak, Kemal Paşanın yakasına yapışacağım, diyor deyin. Kocaman adamlarsınız, işte bu söylediklerimi böylece yazın." Önce Türkçe söylüyor, ardından da Rumcaya döndürüyordu. Rumca konşurken sesi daha etkili oluyor, Poyrazın tüylerini diken diken ediyordu.

Lena geldi geleli hep Mustafa Kemal Paşanın yanındaki oğulları hep gelecek, hep gelecek, hep gelecek diyordu da, Poyraz da, öteki duyanlar da bu sözlerin üstünde o kadar durmuyorlar, bu sözleri Lena diline pelesenk etmiş, diyorlardı.

Poyraz doktorların evine allak bullak girdi. Doktorlar ona hoş geldin, buyur otur diyemeden, ikisi iki yerden:

"Ne bu hal, ne bu hal," dediler. Poyraz doktorların gösterdikleri koltuğa oturdu, Lenayı anlatmaya başlamışken içeriye Nişancı girdi. Nişancı da bir tuhaftı.

"Ne oldu Nişancı, sana ne oldu?" diye sordu doktor Salman Sami.

"Poyraza uğradım, sordum, Lena, o doktorlara gitti, dedi. Birden patladı. Mustafa Kemal Paşaya söyleyin, oğullarımı göndermezse kendi bilir, dedi, içini boşalttı."

"Ben de onu anlatıyordum," dedi Poyraz. Adaya Yunanistandan kaçıp geldiği günden beri onu en küçük ayrıntısına kadar anlattı, "Ben ömrümde Lena gibi bir insan görmedim," dedi. "Onu anam kadar seviyorum. Sevgi dolu. Canlıya, cansıza, her şeye kucağını açmış, sevgisini dağıtıyordu. Bugün buraya gelirken birden bağırdı oğullarımı isterim de isterim. Ne yapacağımı bilmiyorum."

Doktor Salman Sami:

"Müşkül," dedi.

"Müşkül," dedi doktor Halil Rifat.

"Müşkül, müşkül ya bunun hiçbir mümkünü çaresi yok mu?" diye sordu Poyraz.

"Var," dedi güvenli bir sesle Nişancı.

"Nasıl var?"

"Siz bana bırakın, ben Lenayla konuşacağım. Onun içindeki ağıyı da alacağım."

"Nasıl alacaksın?"

"Siz bana bırakın onun orasını. Buraya gelirken Lenayı kurtarmaya çalıştım. Lena oğullarının ölmediğine inanmaya çok yatkın. Yoksa Mustafa Kemal Paşanın yakasına böylesine bir öfkeyle yapışmazdı."

"Tamam," dedi doktor Salman Sami, "bu iş oldu bitti. Nişancı o hatunun ağzından girer de burnundan çıkar. Şimdi biz gelelim kendi işimize. Mektebin içine girip gördünüz mü?"

"Gördük," dedi Poyraz, "güzel. O ceviz sıraları nerden buldunuz? Karatahta, ceviz masalar, muallim, müdür odalarındaki masalar, koltuklar. Beş sınıfın beşini de donatmışsınız, elinize, dilinize, gönlünüze sağlık."

"Siz, bu ada için çok yoruldunuz. Şu mektep işini de biz yapalım dedik. Beğendiğinize göre demek ki başarmışız. Her şey, defter kalem, tebeşir, silgiler, her şey tamam da, bir elifba eksik."

"Kızlarla birlikte talebe sayısı yüz elliyi geçiyor. Şimdiye kadar kız erkek mektebe kaydettiğimiz bu kadar, daha da çoğalabilir. Çocuklara oğlak, kuzu güttürmek için mektebe kaydettirmeyenler de olabilir."

"Adada güttürecek koyun kuzu yok ki..."

"Olmasın, alışkanlık. Üç dershane açtık. Birinde muallim ders verecek. İkincide Halil Rifat Bey, üçüncüde bendeniz."

"Hayırlı olsun," dedi Poyraz.

"Yaşlı kadınlar, yaşlı erkekler için de kurs açacağız, bu adada okuryazar olmayan kimse kalmayacak."

"Çok güzel, çok iyi, bundan sonra benim hükmüm kalmadı. Bundan sonra ben okuryazar olamam."

"Var sen de okuryazar olma," dedi doktor Salman Sami, "sen yedi iklim dört köşeyi hatmetmişsin, sen denizleri, ovaları, dağları, ormanları, yetmiş iki milletin insanlarının yüreklerini, gönüllerini hatmetmişsin, daha ne isteyeceksin, avucunun içindeki dünyadan başka."

"Estağfurullah," dedi Nişancı, "sen sağ ol var ol doktor bey, biz kimiz ki, biz garibin biriyiz, şu ulu dünyaya ahmak gelip bön giden."

"O kadar da değil Nişancı Veli," dedi Poyraz.

Nişancı, alçakgönüllü, utangaç:

"Bu dünya o kadar çok, o kadar çok sırlarla dolu ki, biz neyiz ki, biz kendimizin ne olduğunu bile bilmiyoruz. Bugün varız, o da varsak, yarın yokuz, o da yoksak. Bir de üstüne üstlük savaş çıkarıp biribirimizi öldürüyoruz, sanki hiç ölmeyecekmişiz gibi. Oysa bir ömür nedir, ne kadardır, onu bile bilmiyoruz. Bir ömür, bir göz açıp yummak kadar değil mi?"

"Yunus Emre öyle söyler," dedi doktor Salman Sami.

"Öyle söylermiş" dedi Nişancı. "Söylesek ne olur, söylemesek ne olur, bir göz açmış, yummuş gibi, hepsi boş."

Doktor Salman Sami kızgın:

"Doğru Nişancı doğru, bir göz açıp yummuş gibi, doğru, ama gene de bu işte bir yanlışlık yok mu Nişancı kardeş? Ben bu adaya ateşin, cehennemin içinden kan revan içinde geldim. Buraya geldiğim gün yıkılmıştım. Kapkaranlıktan birdenbire aydınlığın ortasına düştüm. Bu ada barut değil deniz, kan değil menekşe, yarpuz, yabangülü kokuyordu. Derken balıkçı tekneleri, vapurlar kana bulanmış yaralılar getirdi, ada kan koktu. Burada kim varsa, on beş de doktor, gece gündüz yaralılara baktık. Hiçbir yaralı ölmek istemiyordu. Gözleri, bacakları, kolları gitmiş, bütün vücudu kalbura dönmüş hiç kimse ölmek istemiyordu. Bizi öldür, diye bağıranlar da ölmek istemiyorlar, beni de kurtarın doktorlar, beni de kurtarın diye sesleri çıktığınca bağırıyorlardı. Ölürken bile bazılarının son sözleri, beni de kurtarın, ölmek istemiyorum, ölmek istemiyorum oluyordu. Bu dünyada insan için hiçbir şey boş değil. Bu dünyada insanoğlu boşluğu yarattığı gibi, kendi yarattığı boşluğu da dolduruyordu. Ona göre boşluğu doldurmak en mutlu yaratımdır. Dünya var olduğundan bu yana ilk ve son defa geliyor bu dünyaya. Bu dünyaya gelenler bir daha gelmeyeceklerini biliyorlar. Bunca yıl, milyonlarca yıl, milyarlarca yıl gelmediklerini de biliyorlar, yüreklerini mutlulukla dolduruyorlar. Bundan önce hiç gelmemiştik, bundan sonra da hiç gelmeyeceğiz, bir kez geldik

ya, ya gelmeseydik, şu ışığı, şu denizi, şu aydınlığı ya görmeseydik."

"Bu aşkı," dedi Poyraz kendinden geçmiş.

"Bu insan sıcaklığını, bu dostluğu, bu arkadaşlığı, bu umudu, bu yaşamanın tadını, bu tanyerlerinin tazeliğini, seher yelleri eserken kanat takıp uçmanın mutluluğunu görmeyecek, bilmeyecektik. İyi ki bu dünyaya geldik. Bu dünyaya bin kez gelsek gene aynı insan olarak gelmek isterdik. Bir kez geldik buna da bin şükür. İstersek bin kez tadını çıkarabiliriz yaşamanın."

"Şu karamsarları aklım almıyor," dedi Salman Sami. "Bir kez gelmişiz bin kez tadını çıkarmak varken ah şu karamsarlar..."

"Onlar," dedi doktor Halil Rifat, "onlar, hiç olmazsa bir kez insanların hayata tırnaklarını nasıl geçirdiklerini görselerdi yaşamanın ne olduğunu anlarlardı."

"Biz Çanakkale harbini görmesek, binlerce ölümü, yaralıyı yaşamasak, insanların hayata dört elle sarıldıklarını nerde görecek, nasıl bilecektik? Hayata doymamış genç insanların... Biz de onlarla birlikte hayata dört elle onlarla birlikte sarılmıyor muyduk?"

"Ben savaşa üç oğul gönderdim gelmediler. Ben kaçtım da tatlı canı kurtardım. Ben yürekli bir adam olduğum için dünyanın tadını çıkarıyorum. Oğullarım, dünyalarına doyacak kadar yürekli olamadılar, bunun için onlara çok üzülüyorum. Ben yaşamayı bir göz açmış yummuş gibi saymıyorum. En talihsiz insan, ömrü ne kadarsa o kadar uzun yıllar dünyanın tadını ya şöyle ya böyle çıkarmış demektir. Dünyayı yaşamak hangi şartta olursa olsun bir sonsuzu yaşamaktır, diyordu bizim Yemendeki paşa. Bizim paşa çok akıllı olduğu için padişahın ondan ödü kopmuştu da Yemen ordusunun başına sürmüştü."

"Evet, işte bu doğru," dedi Salman Sami, "doğru, bir sonsuzu yaşamaktır dünyaya gelmek. Senin paşayı Yemen ordusunun başına sürgün gönderen padişah, bu akıllı adamı, başıma bir bela açar, diye öldürecek yerde Yemene göndermiş."

Doktor Halil Rifat:

"Evet, işte bu doğru," dedi, "hastanemiz olan yıkık kilisede yatan, her gün biraz daha ölüme giden, yaşamasının çiğ bir pamuk ipliğine bağlı olduğunu bilen, bizim de her dakika ölümünü beklediğimiz ağır yaralı Erzurumlu Cemşit hayata öyle bir asıldı ki, kolsuz, bacaksız, soluksuzken, kurtulduğunu söylediğimizde, biliyordum, dedi, ölümün olmadığını biliyordum, dedi. Biz, yaşamanın insan için ne olduğunu işte o zaman yüreğimizin kökünde duyduk. Yaşamanın sonsuz olduğuna inanmayanlar Erzurumlu Cemşidi görselerdi dünyaya geldiklerinden dolayı, değil ölüm korkusu, iyi ki böyle bir dünyayı gördük, diye mutluluktan her an uçarlardı."

"Uçarlardı," dedi Poyraz.

"Şu insanların yarattıkları bütün kötülük hep ölüm korkusu yüzünden," dedi Salman Sami. Öfke içindeydi.

"Yaptıkları iyilik de ölüm korkusu..." diyecek oldu Poyraz.

"Sus çaylak," diye bağırdı Salman Sami ve Poyraz başını önüne eğip sustu. "Beni bağışla Poyraz, korku yüzünden hiç iyilik gelebilir mi Poyraz, insanoğlunun yarattığı bütün bu çılgınlıklar, kötülükler, savaşlar, insanın insana hakareti, insanın insana zulmü, insanın insanı sömürmesi hep ölüm korkusu yüzündendir. İnsanın yaratılışında sevgi var. İnsan tepeden tırnağa sevgi dolu bir yaratıktır. Ölüm korkusu bu kadar zalim olmasa, insanın yaptığı en büyük kötülük olan savaş, sevmek için yaratılmış, sevgi dolu insanın, dünyayı ve insanı yürekler dolusu sevmesi dururken insanı ve dünyayı öldürmesi olacak şey mi, Poyraz arkadaşım?"

"Hepsi ölüm korkusu yüzünden, öyle mi?"

"Öyle," dedi doktor yavaşça, "ne yazık ki öyle Poyraz arkadaşım. Şimdi biz okula başlayalım. Orada çocuklara diyelim ki, insan insanı, insan dünyadaki her şeyi sevdikçe ölümsüzlüğe, ne kadar çok severse o kadar yaklaşır. Kusura kalma Poyraz arkadaşım çenem düştü."

"Estağfurullah efendim."

"Şimdi arkadaşım, mektep çocuklarına bir tip elbise gerek. Kız erkek çocuklar da hep yalınayak, Salih Efendiye ısmarlayalım, çocuklara elbise, ayakkabı getirsin, her çocuğa bir elbise, bir çift ayakkabı verelim. Defter kalem, öteki küçük şeyler, te-

miz... Biz Halil Rifat Beyle ikimiz bir miktar para veriyoruz, siz?"

"Sizin vermenize gerek yok doktor bey. Bizim elimizde şimdi bal parası var. Şükrü Efendi ballar için epeyi para verdi. Bu parayla yüz elli kadar çocuğu giydirir, onlara birer çift de ayakkabı alabiliriz. Zeytin parası da yakında gelir. Çini sobaların, odunun parasını da oradan verebiliriz."

"Salih Efendiye bütün bunları ısmarlayabilir miyiz?"

"Tabii, tabii efendim. Salih bizden fazla para istemez, kaça almışsa bize o fiyata verir. Size izin!.."

"Güle güle."

Doktorlar onlarla birlikte ayağa kalktılar, onları kamışlığa kadar uğurladılar, el sıkıp geriye döndüler.

Mektep arı kovanı gibi işliyordu, herkes kızlarını, oğullarını okula göndermişti. Yalnız bütün çocukların ayakları yalındı. Adaya son gelen kadınların da çoğunun ayakları yalındı. Poyraz bunu doktor Samiye bildirdi. Salman Sami:

"Biliyorum, gördüm," dedi, "ben kadınların yalınayak dolaştıklarını, bunlar gelmeden önce görmüştüm. Bizim evlere aldığımız kadınların ikisinin de ayakları yalındı. Ben ayaklarının ölçüsünü alıp Kadri Kaptana ayakkabı getirtince o kadar sevindiler ki ne yapacaklarını, ne söyleyeceklerini şaşırdılar. Çocukların söylediklerine göre anaları gece sabahlara kadar sevinçlerinden uyuyamamışlar. Çocuklara, size de ayakkabı alalım, dedim. Kesinlikle istemediler. Şimdi ilk olaraktan onlar sevinecekler. Kadınları ne yapacağız Poyraz?"

"Şimdilik onlara ayakkabı giydiremeyeceğiz."

"Niçin, alışmadıkları için mi?"

"Hayır, çocukları giydirdik, kabul etmezler. Yavaş yavaş para kazandıkça, önce genç kızlar, sonra da yaşlı kadınlar ayakkabı giymeye başlar, alışırlar."

"Anladım, işler iyi gidiyor. Sen derslere ne zaman girecek-sin?"

"Ne zaman isterseniz."

"O zaman Baytarı da yanına al, sen benim dersime gir, Baytar da Halil Rifatın dersine girsin. Çocuklar ikinci sınıfa geçtikten sonra hepimizin dersleri olacak.

Çocuklar mavi giyitlerini, beyaz yakalıklarını giydiler. Horoz seslerinden sonra adayı çocuk cıvıltıları doldurdu. Ada canlandı, şenlendi.

Ada hiçbir zaman yelsiz değildi. Yel değirmeninin kanatları hemen hiç durmuyordu. Yeğin yeller esmeye başladı. Değirmenin kanatları kimi öyle hızlı dönüyordu ki kanatlar gözükmez oluyor, uğunuyordu. Güneyden, güneybatıdan, lodos, kıble, keşişleme esiyor, kuzeyden poyraz-karayel, yıldız-poyraz, yıldız-karayel sarı, kırmızı yaprakları savuruyordu. Birkaç gün içinde yerler sarı, kırmızı yapraklarla döşendi. Yemyeşil ada sapsarı kesildi. Çukurlar, hendekler, ağıl, duvar diplerini yapraklar doldurdu. Adanın üstünü kara bulutlar aldı, bir fırtına koptu, deniz kabardı, dalgalar çınarların altına kadar vurdu. Sular iskelenin yarısını aldı, ıslak bir soğuk çıktı, ocaklar yakıldı. Köyün bütün evlerinin bacası dumanı çekip götürüyor, evin içi duman görmüyordu. Oysa adaya yerleşenlerin geldikleri yerlerde evlerin bacaları dumanın yarısını evin içinde bırakır, evdekilerin gözleri yanar, sulanırdı. Allah razı olsun doktorlardan, evlere usta adamlar göndermişler de, o usta adamlar da her eve uğramışlar, evlerin içindeki ayakyoluna nasıl oturulur, iş bitince nasıl yıkanılır, hepsini, hepsini öğretmişlerdi.

Dalgalar adayı günlerce dövdü, sağdan soldan ağaçların dallarını kıran yeller esti, yellerin arkasından seyrek iri damlalar ağır ağır dökülüp geçti, arkasından bütün adayı, insanı mest eden bir toprak kokusu aldı. Adaya gelenler toprak kokusunu biliyorlardı ya bu toprak kokusu başka türlüydü. Toprağı iyi tanıyan bile bu toprak kokusuna mest olmuş, ömrümüzü toprağı güzel bir yerde bitirsek diye düşünmüş, sonra da hemen vazgeçmişti.

Az önceki azgın yellerden, yere tap tap düşen iri damlalardan sonra adanın üstünde duran kara bulutlardan bir yağmur boşandı, çıvgınlar dört bir yandan vurdu, ortalık biraz daha kararadı, karanlık basmış gibi oldu, üç gün üç gece yağmur göz açtırmadı. Hiç kimse dışarıya çıkamadı. İster istemez kalaylı ibriği kapan evin içindeki ayakyoluna gitti. Bu hışım gibi yağan yağmurda, hem de çamurda dışarı çıkmanın zor olduğunu bu adaya gelenlerin hemen hepsi bilirdi. Doktorların, Nişancının,

Hüsmenin, Baytarın, böyle, içlerinde ayakyolu olan, bacaları dumanı olduğu gibi çeken evleri icat edenlerin atalarına hayır dua ettiler. Ama öylesine yağmur yağıyor, öylesine gök gürlüyordu ki, onlara bu yağmur adayı alıp götürecekmiş gibi geliyordu. Tam tepelerinde durup bir gök gürlüyor, bir şimşek çakıyor, bir yıldırım düşüyor, adayı kökünden sallıyordu.

Bu yağmur onlara çok uzun geldi. Bunca yağmur görmüş doktor Salman Sami bile "Bu ne yağmur, bu ne yağmur," diyordu da başka bir şey demiyordu. Çukurovanın uzun kuyruklu yağmurlarını yaşamış, kırkikindi yağmurlarını görmüş Poyraz bile bu yağmura şaşıp kalmıştı.

Nişancının, ikinci günün ikindisinde gökler gürler, şimşekler çakarken kendini Poyrazın yakınındaki evine atıncaya kadar cıcığı çıktı.

Lena onun suya batıp çıktığını görünce:

"Vah vah Nişan Ağa," dedi, "vah vah, vah Nişan Ağa."

Sırtından hemen ceketini, mintanını, gömleğini aldı, Poyrazın bir gömleğini, mintanını verdi, onu bir sandalyaya oturttu.

Poyraz gülerek:

"Ne yağmur Nişancı Ağa," dedi.

Nişancı soluk soluğaydı daha.

"Korkumdan ödüm koptu, bu yağmur adayı kökünden söküp götürecek sandım."

Yağmur gün doğarken durdu. Her şey yunmuş arınmıştı. Ortalık günlük güneşlikti. Bütün ada halkı dışarıya uğradı. Mektepli çocuklar, ayakkabılarını giymediler, ayakkabılarına çamur bulaşır diye korktular. Dışarı çıkar çıkmaz evlerine geri döndüler. Sokakların, alanın büyük renk renk çakıltaşlarıyla döşeli olduğunun farkına bile varmamışlardı. Varanlar da unutmuşlardı. Yağmurdan sonra yeni ayakkabılarını giydiler, ayakkabılarına baka baka kaldırımlarda yürüdüler, okula varmadan köyün alanında ayakkabılarından gözlerini ayırmadan dolaştılar. Yağmur sonu aydınlıkları en güzel, pırıl pırıl, başka aydınlıklardır. İnsan, her şeyi unutur da yağmur sonu aydınlıklarını bir türlü unutamaz. Bugün deniz başka türlü kokuyor, insanın iliklerine kadar aydınlıkla taptaze deniz kokusu işliyordu.

Evlerde hiç kimse kalmamış, hastası sayrısı, yaşlısı, hepsi birden kendilerini yağmur aydınlığının, kokularının içine atmışlardı. Her yandan gülüşler, konuşmalar geliyordu. Doktor Salman Sami, Ağaefendiye:

"Musa Kazım Beyefendi," dedi, "bakın şu insanlara, hiçbir şeyleri yok, açlıktan, zulümden, ölümden geliyorlar, dünyayı doldurmuş aydınlıktan dolayı o kadar mutlular ki şunların sevincine bakın, her biri bir yerlerde sevinç olmuşlar, bakın nasıl şakıyorlar. İşte bunlar şu aydınlığın, şu kokuların içinde zulümü ve hem de ölümü öldürüyorlar. Benim geçen gün arkadaşlara söylediğim buydu işte. Onların mutluluğu bize de geçiyor, bizim şimdi içimiz şakıyor. Çanakkale cehenneminden çıkmış bir insan hiç mutlu olabilir mi, olabiliyor işte. Bu alabildiğine aydınlık, bu taze, hiç koklanmamış kokular, bu mutluluktan taşan insanlar, değil insanları, yerdeki karıncayı, gökteki kuşu bile mutlu ediyor. Bakın, bütün ada halkı börtü böceği, kurdu kuşu insanıyla nasıl kendisini böyle, aydınlığın kucağına atmış."

Sustu, derin bir soluk aldı.

Dışardaki kalabalık gün kavuşana kadar evlere girmedi. Karanlık kavuşup göz gözü görmeyinceye kadar dışarda kaldılar.

Lodos yelleri birkaç güne bir deniz dalgalarını adanın üstüne sürüyor, arkasından yıldız-karayel, yıldız-poyraz çıkıyor, arkasından da uzun kuyruklu yağmurlar geliyordu.

Gökyüzü gittikçe gürlemez oldu, bir süre yağmurlar kesildi. Bir sabah kalktılar baktılar ki bütün ada bembeyaz. Ağaçların dallarının üstü, gövdeleri, deniz kıyıları, çakıltaşlarının üstü sütbeyaz olmuş. Karın ince ince ipiltileri göğe, denize vurdu. Gene güneyden kuzeyden, gündoğudan günbatıdan yeller esmeye, dalgaları savurmaya başladı. Yellerle birlikte kar başladı, tekneler denize çıkamaz oldu. Kuruttukları üzümler soğuklarda işe yaradı. Adaya gelirken çalıştıkları yerlerden kışlık yiyecek getirmişlerdi, yiyecek dertleri yoktu. Kar yağdıkça yerleri buz tutuyor, hava gittikçe soğuyordu. Adaya yerleşenler burada böyle bir soğuk beklemiyorlardı. Vasili önüne gelene:

"Buraya Trakya soğuğu vurur, Trakya öyle bir soğuktur ki, uçan kuşu havada dondurur."

Adanın soğuğu insanların ciğerlerine işliyordu. Zeytinliğin, çamlığın, ılgınlığın, nar bahçelerinin, bağların içlerinden topladıkları kuru odunlar bu yaman soğuğa dayanamamış, hemen tükenmişti.

Odunları tükenince bir süre yataktan çıkmadılar. Yemeklerini yiyor, sularını içiyor, hemencecik de yatağa giriyorlardı.

Bir kısmı, kendi kendilerine, orada o kadar çam, o kadar zeytin, o kadar çalı boşu boşuna burnumuzun dibinde durup dururken, dediler.

Kaçak Hasan köyün içine düştü, herkesi yatağından kaldırıp:

"Ne bileyim ben," diyordu, "Sarıkamışın buzundan şekerle kurtuldum, bu adanın soğuğu Sarıkamış soğuğundan da beter. Sarıkamışa giderken babam bana şeker alınam için çok para vermiş, ben de üstümü başımı şekerle doldurmuştum. Koca kolordu soğuktan Allahuekber dağının yamacında kazık kesildi. Dağın tepesine çıkabilenleri de fırtına, boran, tipi aşağılara savurdu. Onlar da gene yamaçlarda dondular. Ben ne bileyim ben, ben de kendime bir ada, bir de iyi insanlar buldum, onlar beni asılmaktan kurtarıp, bir de ev verdiler. Ben ne bileyim ben, ne kadar şeker yersem yiyeyim, buranın soğuğunun beni dondurup öldüreceğini biliyorum. Bakın şu denize, bizim ceviz kabuğu tekneleri değil, vapurları bile altına alır götürür. Ben Karadenizden buraya kadar yüze yüze değil, teknemle geldim, şimdi bana bir vapur verseler, o yepyeni vapurla bu dalgaların üstüne gidemem. Burada soğuğa hapsedildim. Allahuekberden kaçıp belki de kurtulabilirdim. Buradan kaçıp kurtulmanın da mümkünü çaresi yok. Şu kadar ağaç dururken bu adada biz donup ölecek miyiz, ben ne ise ne, deniz durunca tekneme biner kaçarım, siz ne yapacaksınız, çoluk çocuğunuz ne yapacak, yataktan hiç mi çıkmayacaksınız, çocuklarınız ne olacak, mektepte donmayacaklar mı, doktorların da, Ağaefendinin de, iyi adam Poyrazın da, Nişancının da odunları bitmiş. Bir ayı bulmadan biz burada donup öleceğiz. Ölümüzü bahara kadar kimse arayıp soramayacak. Vay benim belalı başım, boranlı karlı başım."

Kaçak Hasanın konuşmaları herkesi etkiliyordu. Hasan yalnız sonradan gelenlere böyle konuşmuyor, herkese, dok-

torlara, canından daha çok sevdiği Poyraza, o ermişler ermişi, dünyayı ezberine almış Nişancıya bile böyle konuşuyordu. Herkes de ona, yüzüne söylemese bile, içinden hak veriyordu. Donarak ölmektense bunun bir mümkünü çaresi bulunmalıydı.

Kar her gün biraz daha bastırır, deniz kudururken kimi evlerin bacalarından dumanlar tütmeye başladı. Günler geçtikçe bacalarından duman çıkan evler de çoğaldı. Hasanın bacasında da gözüktü. Hasanı bir daha ortalıkta uzun süre kimse görmedi.

Baltayla çamlığa kimse giremezdi. Balta sesini duymayan kalmazdı. Bir evde yaşlı eski bir hızarcı vardı, testeresini sarmış sarmalamış birlikte getirmişti. Komşular ona başvurdular, çamları testeresiyle kesmeye razı olmadı. Komşular onun üstüne çullandılar, yaşlı hızarcı Nuh diyor da Peygamber demiyordu. Sonunda tehdit ettiler, "Zaten ölmüşüm," dedi, "sekiz küçük torunla bundan sonra insan kaç kez ölür?" Bıçkıyı satmasını istediler, ne kadar para verirlerse versinler, bıçkısını satmadı. Zabit doktorlardan, zabit Poyrazdan, zabit Baytardan çok korkuyordu. Bu sırada kaçak Hasan ortaya çıktı, "O adamdan o bıçkıyı mı istiyorsunuz," diye sordu.

"İstiyoruz," dediler.

"Nişancıyı bulup söyleyin, hızarcıya onu gönderin, yağdan kıl çekercesine size bıçkıyı alır da verir. İsterseniz ağaçları hızarcıya da biçtirir."

Yaşlı dört kişi kar kıyamet demediler, Nişancının evine gittiler, dertlerini, biri konuşarak, öbürleri susarak teker teker Nişancıya anlattılar.

Nişancı:

"Haydiyin arkadaşlar hızarcıya bir gidelim de bakalım, niye vermiyormuş bıçkıyı, ona bir soralım."

Hızarcının evine gittiler. Gittiler ki ne görsünler, sekiz çocuk, üçü genç, biri yaşlı kadın yorganların altına girmişler titreşiyorlardı. Hızarcı da sırtına eski, yırtık bir asker kaputu almış, köşeye çömelip büzülmüş. Gelenleri görünce ayağa kalktı:

"Buyurun ağalar, gelin oturun. Hoş gelmişsiniz."

"Hoş bulduk," dedi Nişancı, gitti hızarcının gösterdiği yere oturdu, sırtını da yastığa dayadı. Nişancı, birlikte geldikleri adamları tanıttıktan sonra:

"Şu bıçkıyı bize ver arkadaş," dedi, "inat etmiş bıçkıyı kimseye vermiyormuşsun."

"İnat etmedim ama vermiyorum."

"Şu haline baksana, yorganın altında şu sabiler nasıl titreşiyor, baksana. Şu bıçkıyı versen de, bunlar da ağaç kesseler de, sen de ocağı gürül gürül yaksan da, bu sabiler de, sen de İmirin iti gibi titremeseniz de, haa, ne diyordum, şu bıçkıyı ver bize. Burada şu zabitler var iken balta işimize yaramaz, çünküleyin, baltayı ağacın gövdesine ne kadar yavaş vurursan vur, sesi buradan duyulur, zabitler de tabancayı alır üstümüze yürürler. Poyraz Poyrazken, bu adaya aç susuz, çırılçıplak düşmüşken, biz de onlara yapmadık iyilik bırakmamışken, bir de o deli doktor kardeşimden ileriyken, balta seslerini duyar duymaz tabancasını, Alaman filintasını alır da üstümüze yürür de, hepimizi telef eyler. Bunlar, Çanakkalede, Sarıkamış cephelerinde bulunmuş, kan içinde yoğrulmuşlar, onlar için bir ağaç kesmektense bir adam öldürmek yeğdir. Yukardaki çamlığın bütün ağaçlarını bıçkıyla kessen buradan kimse duymaz ama bir balta sesi her yerde yankılanır. Oğulların savaşlarda ölmüşler, şehit olmuşlar, torunlarınsa soğuktan ölecek, bok yoluna gidecekler. Ver şu bıçkıyı."

"Verememem."

"Torunların ölecek, bok yoluna gidecekler. Sen de, karın da soğuktan kıkırdayacaksınız."

"Biliyorum, bu kış kıyamet böyle sürerse dediğin olacak."

"Öyleyse bıçkıyı versene. Bir insan öleceğine bin orman batsın."

"Batsın," dedi hızarcı, "batsın ya iş öyle değil."

"Söyle bakalım, iş nasılsa biz de anlayalım."

"Söylerim, söylerim ya ondan sonra benim yakamı bırakacaksınız."

"Söyle, çok merak ettim."

"Ben gençtim, bir arkadaşım vardı, onunla birlikte pos ormanlarından denizcilerin istedikleri sedir ağacı kesiyorduk,

biz çalışırken yanımızda ak sakallı, uzun boylu, gözleri ışıklı bir pir belirdi önümüzde durdu: Durun bakalım, dedi, size bir iki sözüm var. Durduk. Pir konuştu, sesi insanın yüreğine işliyordu. Beni dinleyin, ağaç da canlıdır, tıpkı bir kişi gibi tektir. Kuruduktan, yani öldükten sonra kesersin. Yaş ağacı kesen insan iflah olmaz, onun soyu sopu da iflah olmaz. Haydi sağlıcakla kalın, ben size söyleyeceğimi söyledim. Bir baktım, sanki kanat taktı uçtu gitti. Ondan sonra da ben ağaçları kesmeyi sürdürdüm, bu yaşıma kadar. Kardeşlerim savaşa gittiler dönmediler, oğullarım, geri dönmeyen kardeşlerimin oğulları, soyumdan sopumdan askere gidenlerden bir teki dönmedi. Köyümün bütün delikanlıları askere gitti, ancak üç kişi dönebildi. Onlar da kör, topal. Hiçbir işe yaramaz. Ben bıçkıyı veremem. Burada torunlarım ölecekse, hiç olmazsa gözlerimin önünde ölsünler."

"Bıçkıyı sat bize, ne kadar para istersen veririz sana."

"Satamam, satıp da bundan sonra gelecek soyuma kıyamam. Bu bıçkıyı yıllardır, buraya kadar sırtımda taşıdım, kimse benim bıçkımla ağaç kesmesin diye."

"Haydin, kalkın gidelim," dedi Nişancı, "bu adam kafayı yemiş. Bu adamdan hayır gelmez. Bundan sonra soyundan geleceklere bir şey olmasın diye torunlarını soğuktan öldürecek de, bıçkıyı bize vermeyecek." Hızarcıya döndü:

"Hızarcı mısın nesin, o zaman, dediklerin doğruysa, bıçkını, senin bıçkınla bir daha ağaç kesilip günaha girilmesin diye kimseye vermedin, gelirken o bıçkıyı niçin bir denize atmadın, denizi bulamadın, diyelim, neden kırıp da parça parça etmedin de buraya kadar getirdin, getirdin de evinin köşesine Acem Şahı gibi oturttun?"

"O benim emektarımdır. Onu ne kimseye veririm, ne de denize atarım, kusuruma kalma Nişancı. İyi hoş bir adamsın ya senin de boynuna asılı çok günah var. Sen de kim bilir, ne kadar çok, ne kadar çok balığı denizden alıp öldürmüşsündür. Ben ne kadar ağaç kesmişsem, sen benden de çok balık tutmuşsundur. Onun için çocukların..."

"Şimdi de tutuyor, torunlarıma yediriyor, hemi de satıyorum. Öldürdüğüm balıkların parasıyla da şeker alıyor, odun

alıyorum. Onları senin gibi dondurup soğuktan öldürmüyorum. Anladın mı kocamış hortlak, zalim hortlak."

Dışarıya kızgın çıktılar, burunlarından soluyorlardı.

Hızarcının evinden çıktıktan sonra kar altında büzüşerek çınarların altına geldiler. Kar durmadan atıştırıyor, deniz kuduruyordu.

"Herkes kendi çaresine baksın," dedi Nişancı, "ben de şimdi Arsen Ustaya gidiyorum. Hazırda baltası yoksa bana derakap bir balta yapmasını isteyeceğim."

"Bize de birer tane balta al Nişancı, baltanın parasını nasıl olsa sana bir gün öderiz."

"Olur," dedi Nişancı, "birkaç baltanın sözü mü olur, ne zaman paranız olursa o zaman ödersiniz. Haydiyin, hep birlikte gidelim Arsen Ustaya, belki elinde balta vardır. Böyle umur görmüş ustalar, böyle ıssız bir adaya ne oltasız, ne de baltasız gelirler. Arsen Usta Çanakkale harbinde tüfekçi ustasıymış bozulan tüfekleri, topları, topların kamalarını hep o yaparmış."

Alandan demirci dükkanına vardıklarında her biri bir kardan adam olmuştu. Önlerinde Nişancı, dükkana girdiler. Selam bile vermeden üstlerini başlarını silktiler. Arsen Usta bir eliyle körüğü çekiyor, dükkanın içi savrulan kıvılcımlarla doluyor, sonra körüğü bırakıyor, ocaktan kıpkırmızı olmuş demiri alıp dövüyordu. Onlar karlarını çırptıktan sonra, dövdüğü demiri közlere soktu, körüğün kulpunu bıraktı:

"Buyurun arkadaşlar," dedi, "bir isteğiniz mi var?"

"Çok isteğimiz var Arsen Ustam," dedi Nişancı, "bize balta gerek."

"Baltanın sözü mü olur Nişancı, çok balta olacaktı sandıkta. Bir demirci ustası buralara baltasız gelmez."

Sandığa gitti, açtı:

"Çok balta var ama, ne balta, baltaları İstanbulda, işsizlikte her birini özene bezene yapmıştım. Yaralandım Gelibolu'da, buraya getirmişler beni. Gözümü açıp da dışarıya çıkınca, yel değirmeninin yanından pınara kadar gittim. Değirmen, hepiniz bilirsiniz, öyle bir güzel kokuyordu ki, daha pınara ulaşmadan cana geldim. Kafaya, eğer sağ kalırsam, buraya yerleşmeyi taktım. Değirmeni şimdi onarıyorum, kanatlarını mavi atlastan ya-

pacağım. Önümüzdeki buğday hasadında değirmen un öğütmeye başlayacak. Gidin, sandıktan her biriniz bir balta alın. Birkaç da balta sapı getirmiştim, bir tane olsa bile size yeter, onunla çok balta sapı kesersiniz. Bakın, üç tane de sap buldum."

Bu sırada Haydar öne çıktı:

"O sapın birini bana ver," dedi, "ben Binboğa dağlarından olurum. Binboğa dağlarına askerlikte Toros dağları diyorlar. Bize o dağlarda eskiden ağaç erleri derlermiş, şimdi Tahtacı diyorlar. Bizim hepimiz, kendimizi bildik bileli ağaç keser, tahta biçeriz. Bizim dedelerimizin, dedelerimizin dedelerinin de, daha ötelerinin de işleri buymuş. Siz benim elime yeter ki bir balta verin, karışmayın gerisine. O hızarcının da kusuruna kalmayasın, o kökten sürme bir ağaç eri değil, daldan eğmedir. Daldan eğmeler işlerinden çabuk bıkarlar, bir de kendilerine ak sakallı bir pir uydururlar, bir daha işlerine ölseler el sürmezler. Kökten sürme eba ecdattan o işi yapan adam demektir. Daldan eğme de çıraklıktan yetişme..."

Eline bir çekiçle bir iki mıh aldı dışarıya çıktı, sapı baltaya taktı geldi:

"Şimdiden sonra ne kadar kar yağarsa yağsın, deniz istediği kadar yol vermesin. Bu ağaçlar bu adada varken, bu balta da benim elimdeyken, artık bu adada hiçbir evde üşümek yok. Ben keserim, yeter ki sizler de evinize taşıyın."

"Bir de balta seslerini doktorlar, adadaki zabitler duyarsa..."

"Benim baltamın sesi çıkmaz. Ses çıkmayınca da duyulmaz. İşte ben çamlığa gidiyorum, yüreği atan varsa arkamdan odun toplasın."

"Zabitlerin kızacak halleri kalmadı," dedi Arsen Usta, "iki gündür de mektep tatil. İki gündür de yüzleri gülmüyor doktorların. Evlerinde yemek pişirecek odunları bile kalmamış. Balta seslerini duysalar zil takarlar da oynarlar."

Haydar elinde baltası demirciden çıktı, evine gitti, giyitlerini çıkardı, işliğini giydi, üstüne de bir asker kaputu çekti. Karayağız, çatık kaşlı, kartal burunlu, ela gözlü, geniş alınlı, geniş omuzlu, uzun boylu, kalın bilekli, büyük elli, şöyle bir bakınca güçlü bir adam olduğu hemen belli olan biriydi. Yüzüne ilk ba-

kışta da göze pos bıyıkları çarpıyordu. Nişancı onu omuzunda baltası çamlığa çıkarken gördü.

İkinci günün sabahı kanadı kırık yel değirmeninin yanındaki üç evin bacasından dumanlar çıktığı görüldü. Üçüncü gün dumanlar dokuz oldu. Hava durgundu, güneş vurmuş karın ipiltilerine boğulmuştu ada. Evlerin tüten bacaları yavaş yavaş çoğalmış, insanlar dışarıya çıkmaya başlamışlardı. Tüten mavi dumanlar durgun havada gökyüzüne uzayıp gidiyordu. Ada bugünlerde bir şenlikti. En sonunda doktorların evlerinin bacaları da tüttü. Poyrazla Nişancı buna çok sevindi. Baytar da... Okul yeniden açıldı. Okulun soba borularından da dumanlar tüttü. Köyün sokakları, çınarların olduğu alan, parke taşları yerine büyük çakıl taşlarıyla renk renk işlenerek döşenen bu yerler de kar altındaydı. Çocuklar sıcak evlerinden karda yürüyerek cıvıl cıvıl, kar topu oynayarak okula gidiyorlardı. Adalılar gurbete çıktıklarından bu yana böyle sıcak kış geçirememişler, birçok gurbetçi yolda belde, yıkık evlerde soğuktan, açlıktan can vermişler, utanarak, kahrederek hırsızlık yapmışlar, bu utanç da onların birçoğuna ölümden ağır gelmişti. Burada onlara koskocaman bir çam ormanı, her biri köşk gibi iki katlı, kiremit damlı evler bırakılmıştı, hem de içleri türlü çiçekler, denizler dağlar, türlü kuşlarla bezeli. Hem de yiyecek ekmekleri, hem de kışlık üzümleri, hem de bir çocuk, bir yaşlı, kim olursa olsun bir kişi hasta olmayagörsün, hemen doktorlar yetişiyorlar, dertlerine derman oluyorlardı. Uzun yıllardan bu yana, kopup geldikleri yurtlarında bile böyle rahat, mutlu olmamışlar, sevgiyle dolup biribirlerine sarılmamışlardı.

Adanın üstünü kuzeyden gelen yoğun bulutlar sardı. Karların gözü alan ipiltileri söndü, dört bir yandan yeller esti. Bacalardan süzülerek göğe dimdik ağan dumanlar, esen yellere göre güneye, kuzeye, günbatıya, gündoğuya yattılar, sağdan soldan yeller her bir yandan veriştirince karmakarış oldular, açıldılar, kapandılar, savruldular, sonra da kesildiler. Kar gene lapa lapa yağmaya başladı, ortalık ılıdı. Karın durmasıyla ortalığı kasıp kavuran yeller gene başladı. Yerler gün batınadan buz tuttu. Bacalar gene tütmez oldu. Çam ağaçları tükendi, diye adayı bir kara haber dolaştı. İnsanlar gene yorganların altına

sığındılar. Çam ağaçlarının biteceği hiç kimsenin aklına gelmemişti, önce şaşırdılar, ardından da inanmadılar. İçlerinden bir kişi çıkıp da çamlığa bakma yürekliliğini gösteremedi. Ellerinden geldiğince başlarını kaldırıp çamlık yönüne bakmıyorlardı. Vakta ki tahtacı Haydar, öteki baltacılar, ellerinde baltalarıyla gelip boyunları bükük, yüzleri asılmış, umutları kesik çınarların altındaki kanepelere oturuncaya kadar, onların kanepelere gelip oturduklarını duyanlar, yorganların altından çıktılar, çınarların altına geldiler. Kara haber tez ulaşır, az bir sürede çınarların altı iskeleye kadar doldu.

Tahtacı Haydar yerinden kalktı:

"Arkadaşlar," dedi, "buranın kışı yaman çıktı. Kimin aklına gelirdi bu adada böyle bir kış olacağı, kimin aklına gelirdi koskocaman çamlığın bu kadar çabuk biteceği. Buraya gelen soğuk Trakyadan geliyor. Trakya soğuğu Erzurum soğuğundan daha beterdir. Bu adanın soğuğu da Trakya soğuğundan daha belalı bir soğuktur. Ne yapalım, biz de bahara kadar yorganların altından çıkmayız, evlerin içindeki ayakyolları işimize yaradı. Sıkıştığımızda evlerin içindeki ayakyollarına gideriz. Beş tane büyük çam ağacı bıraktık, neden ki dersek, elimize yaş bir odun, çalı geçerse onlar çam çırasız tutuşmaz. Yaş odunları alıştırmak için çam çırasını yakıp yaş odunların altına koymak gerek. Kuru odunların da. Ne gelir elimizden."

Ayak parmakları üstünde yükseldi, gözlerini kalabalığın üstünde dolaştırdı.

"Bakın size ne diyeceğim, şimdi içinizden ya da biribirinize diyorsunuz ki, bir orman kadar büyük çamlığın ağaçları nasıl oldu da çabuk bitti, diyeceksiniz. Ben de size, bütün sülalesi ağaç erleri, babası, dedesi tahtacı olan ben de size diyorum ki, çam odunu çabuk geçer, yani çabuk yanar biter. Onun için, bu kışta kıyamette çam odunu çok yakıldı, çabuk tükendi. Çam yerine bu kadar bir yerde bir meşelik olsaydı baharın sonuna kadar ancak bu kadar yerin yarısını yakabilirdik."

Sustu, başını önüne eğdi, bir süre düşündü:

"Ben az biraz bir yere gidiyorum, tez gelirim."

Kalabalığı yardı, dışarıya çıktı, kamışlığın arkasında kayboldu, doktorlar onu ayakta karşıladılar, koltuk gösterdiler.

"Doktorlarım, size danışmaya geldim. Biliyorsunuz, çamlık bitti, yalnız beş ağaç bıraktım. Yaş odun bulursak, yaş odun çam çırasız yanmaz. Bu değil size danışacağım, beni öldürseler bile bu çam ağaçlarını kesmem, kimseye de kestirmem, size danışacağım bu değil. Yaş çam nasıl yanarsa yaş zeytin de onun gibi... Zeytin ağacı da yağlıdır. Onun da yaşı yanar, közü de çam közü gibi geçmez."

"Daha?" diye sordu Salman Sami.

"Dahası doktorum, siz bilirsiniz. Bütün kalabalık iskele alanında bekliyor. Böyle giderse size çok iş düşecek. Yıllardır sürüne sürüne herkes zayıf düşmüş, ölümler de olacak. Garibanlar biz cennete, ermiş insanların içine geldik, karnımız doydu, yüzümüz güldü diyorlardı hep."

Doktorların ikisi birden tahtacı Haydarın yüzüne baktılar, gözlerini ondan ayırmadılar.

Doktor Salman Sami:

"Nerden biliyorsun yaş zeytin odununun çam gibi yandığını?" diye sordu.

"Zeytin ağacı da yağlı bir ağaçtır. Zeytin ağacından çam çırası gibi çıra olmaz ama, onun gibi yanmaz ama, gene de öteki ağaçlara bakarak iyi yanar. Biz Toros dağlarından oluruz. Torosların Akdenize bakan eteklerinde çok zeytin olur. Biz Çukurovaya indiğimizde yaş zeytin odunu yakmayı yeğlerdik. Bu zeytinler deli zeytindir, ürün vermez."

"Sen bizi burada bekle," dedi Salman Sami.

Doktorlar dışarıya çıktılar, bir süre dışarda kaldıktan sonra döndüler, ikisinin de yüzü karanlıktı, bu yüzlere bakanlar, bu insanların çok acı çektiklerini hemen anlarlardı. Haydar da onları görünce üzüldü, keşki, diye düşündü, zeytin ağaçlarının yağlı olduğunu bu dostlara söylemeseydim.

"Üzülmeyin doktorlarım, ne yapalım. Kalabalık çınarların orada bekleşiyor. Onlara hiçbir şey söylemedim. Onlara, burada beni bekleyin, dedim, size geldim. Bu kadar üzülmeyin."

Doktorlar bir daha dışarı çıktılar, biraz sonra da döndüler.

"Haydar Usta," dedi Salman Sami. Bundan sonra Haydarın adı Haydar Usta oldu, "Haydar Usta, başkaca mümkünü

çaresi yok. Baltalarınızı alın da zeytinliğe girin. Ne yapalım kader böyle imiş."

"Ben de biliyorum doktor bey, zeytin cennet taamıdır. Bizim Toroslarda kestiğimiz ağaçlar bu ağaçlardan değil, delice zeytindi. Sağlıcakla kalın."

"Önce çam çırasını, onun da arkasından düzgün, sobalık zeytin odunlarını ilk olaraktan mektebe getireceksiniz."

"Baş üstüne doktorum."

Haydar Ustanın da içi kan ağlıyordu ya ne yapsın, başka hiçbir mümkünü çaresi yoktu.

Çınarların altına geldi, kalabalık suskun bekliyordu. Onu gördüler, gene bir kıpırdanma olmadı. Önceki durduğu yere geldi, ayak parmaklarının üstüne dikildi, gene gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi:

"Her şeyin bir mümkünü çaresi vardır. Biz de bulduk. Zeytin ağacının yaşı da yağlı olduğu için yanar, yalnız odunların altına bir iki parça çam çırası konur, çam çırası hemen zeytin odununu alıştırır."

Ondan sonra zeytin ağacı közlerinin meşe ağacından sonra en geç geçen köz olduğunu, doktorlara ne söylediyse bunlara da onları söyledi:

"Zeytin ağacını akıl etmeseydik, bu kışı geçiremez, hepimiz değilse de, belki de çoğumuz kıkırdar, kara toprağın altını boylardık. Haydi şimdi doğru yorganların altına. İlk duman yarın sabah mektebin sobalarının borularından tütecek. Ondan sonra da eskisi gibi. Önce hastası, eli ayağı tutmayan yaşlısı olan evlere odun verilecek."

Kalabalık üşümüştü, hemen dağıldılar, ortalıkta dolaşan bir kişi bile kalmadı.

Kalabalık dağılınca ortada tam on bir baltacı kaldı. Hepsi de ağaç işleriyle uğraşmış usta baltacılardı. Çamlığa çam çırası yapmaya giderlerken arkalarından koşarak Vasili yetişti. Onlara öyle bir düşmanca bakıyordu ki, onun bakışları altında ezildiler.

"Sizi doktor beyler çağırıyor, beş dakika gelsinler de hemen işlerinin başına dönsünler, diyorlar."

Döndüler.

Haydar Usta:

"Bütün ömrüm boyunca ağaç kestim, eba ecdadım da ağaç kesmişler. İşleri buymuş. Benim de işim buydu. Kestiğim ağacı saymaya kalksak kimse sayamaz. Biliyorum, her ağaç bir candır. Hiç orman yangını gören var mı? Yanarken ağaçlar da insanlar gibi çığlık çığlığa ağlarlar. Şu çamlardan birini, adanın yakışığını kesmeye gidiyoruz ya içimden diyorum ki, bu ağacı keseceğime Allah beni şimdi öldürse, diyorum."

Doktorlara geldiler. Doktor Salman Sami:

"Koca bir çamlığı kestiniz. Sizler olmasaydınız, şimdiye bu insanların bir kısmı ölür, bir kısmı da hastalanırdı. Hastalananlar da iflah olmazlardı. Siz bu çalışmalarınızdan dolayı hiçbir kimseden para aldınız mı?"

Duyulur duyulmaz bir sesle Haydar Usta:

"Hiç kimseden bir şey almadık."

Doktor Salman Sami masanın üstündeki zarflardan birini aldı, Haydara uzattı, Haydar Usta mırın kırın edecek oldu, Salman Sami sert:

"Al, al şunu, senin hakkın. O kadar çalışmanın karşılığının onda biri bile değil, al!"

Haydar Usta ister istemez aldı. Ötekiler de aldılar.

Haydar Usta:

"Şu keseceğimiz çam ağacını benim içim götürmüyor, siz kesseniz şunu."

Hep birden:

"Keseriz Haydar Usta," dediler, "sen istersen bizimle gelme, doktorların yanına git otur, sana az sonra, bir iki çam dalı keser odun yapar size göndeririz, siz de yakarsınız. Bu soğukta çalışmadan durulmaz."

Haydar Usta doktorlara geldi, sorunu anlattı, doktor Halil Rifat:

"Demek bu sefer de ilk bizim dumanımız tütecek," dedi.

"İlk sizin dumanınız," dedi Haydar Usta.

Biraz sonra iki kişi kucaklarında odunlarla geldiler, odunların bir kısmını sobaya atıp kolaylıkla yaktılar, giderlerken, Haydar Usta:

"Biraz durun da beni dinleyin, içinizde çam çırası nasıl yapılır, bilen var mı?"

"Biliriz ya," dedi uzun boylusu, "sen gene anlat."

"Ağaç devrildikten, parçalandıktan sonra çıra yapmanın sırası gelir. Çıranın uzunluğu bir buçuk iki karışı geçmez, kalınlığı da iki, üç parmak kalınlığında olur."

"Ben biliyorum Haydar Ustam," dedi uzun baltacı, "eskiden, askere gitmeden çam çırası yapıp satmak benim işimdi."

Gittiler.

Doktorların sobaları mavi çinidendi. Bir ısındı mıydı, kolay soğumuyordu.

Haydar Ustadan sonra doktorlara Poyraz geldi. Kısa aralıklarla sonra Vasili, arkasından Nişancı geldi. Nişancı gelince şaşırdı, doktorun yeri sımsıcaktı. Oysa dışardan gelenlerin elleri, dudakları morarmıştı.

Doktor Salman Sami:

"Vasili, sizden Ağaefendiyi buraya çağırmanızı rica edebilir miyim, şimdi o üşümekten ölmüştür. Çabuk gidin de gelsin. Sobamızın gürül gürül yandığını söyle."

"Olur doktor bey, Ağaefendiyi hemen alır gelirim. Üşümekten ölmüştür."

Ağaefendiyle Vasili geldi. Konuşmalar kardan, odundan Çanakkaleye, Sarıkamışa geldi, Yunan savaşıyla sürüyordu. Konuşmalar kızışmışken, birden, yankılanır gibi koygun balta sesleri kesildi.

"Balta sesleri kesildiğine göre bizimkiler, çam çıralarını bitirip zeytinliğe geçmişlerdir. Ben yaşlı zeytinleri seçip onları keseceğim."

"Seçmene gerek yok, nasıl olsa, bu kış böyle giderse hepsini keseceksiniz."

"Ben gene seçip öyle keseyim de, belki havalar iyi gider, zeytinlerin hepsini kesmeyiz. Sağlıcakla kalın."

Zeytinlikten balta sesleri geliyordu, Haydar Usta doğru balta seslerine gitti, baltacılar yedi zeytin ağacını devirmişler, dalları gövdelerden ayırmışlar, dalları gövdelerin üstünde keserek odun yapıyorlardı. Dallar bittikten sonra da gövdeyi parçalayıp odun yapacaklardı. Haydar Usta da yere oturdu, balta-

sını bir iyice kösereleyip keskinleştirdi, önündeki yaşlı, eğri büğrü, çakır çukur olmuş kalın zeytin ağacına öfkeyle girişti, işe başladıktan az sonra yaşlı zeytin ağacı yerdeydi. Haydar yerdeki zeytin ağacına kederli şöyle bir baktı, senin vaktin geçmiş arkadaşım, dedi, kocamışsın, her verdiğin zeytin nohut kadar küçük, artık hiç kimsenin işine yaramazsın.

Bundan sonra şubatın ortasına kadar ne kar durdu, ne balta sesleri kesildi, ne de bacalardan duman eksik oldu. Bahar, ışığı, çiçekleri, kokusu, sıcak yağmurları, bütün görkemiyle adaya indi.

Kaçak Hasanla Nişancının dostluğu gittikçe sıkılaştı. İki güne bir balığa çıktıklarında Kaba Adaya da uğruyor, pınarından su içiyor, buradaki delice zeytin, çınar ağaçlarının önlerindeki kışta köylerine ne kadar yeteceğini hesaplıyorlardı. Onlara göre buradaki ağaçlar bir değil iki kış yeterdi kendilerine, Haydar Usta öyle bir usta ağaç eriydi ki, ağaçları öyle bir kesiyor, yanındakilere öyle bir kestiriyordu ki, bir yonga bile boşa gitmiyordu.

"İyi has ya," dedi Nişancı, "bizim zeytinli koyaktan tepenin dibine kadar ancak on beş yirmi zeytin ağacı kaldı. Çamlıkta da bir tek çam ağacı. Gelecek kış bağların kökü..."

"Gelecek kışa adada hiç ağaç kalmayacak. Bağın köklerini yazın sökersek kurur."

Bu sırada kayalıklardan mavi keçiler indi, yanlarına kadar geldiler. Yanlarında oğlakları da vardı.

"Bak, bizimkiler geldi."

"Hoş gelip safalar getirdiler. Ben daha önceleri keçiler buraya indiklerinde su içmeye iniyorlar sanıyordum, meğer bizimle hoşbeşe geliyorlarmış. Hızır Aleyhisselam bu keçileri ne için getirmiş de buraya koymuş?"

"Hızır Aleyhisselam niye getirip de buraya mavi keçiler koymuş, onun orasını ben hiç bilemem. Yalnız atalarımızın, dedelerimizin dediklerine göre Hızır Aleyhisselam yedi denizlerde ne kadar ada varsa hepsine keçilerini yerleştirmiş."

"Amma da keçi meraklısıymış Hızır Hazretleri," dedi kaçak Hasan.

"Onun orasını ben bilmem ya Hızır Hazretleri her adaya bir renk keçi koymuş."

"Haydaaa, şimdi dünyadaki bütün adalar keçiyle dolu öyle mi?"

"Öyle. Dünyadaki bütün boş adalar Hızırın keçileriyle dolu. Gökkuşağının yedi rengiyle doldurmuş adaları Hızır. Bizim büyükler böyle söylerlerdi. Yeşil, kırmızı, sarı, turuncu, her adanın keçilerinin rengi öteki adanın keçilerinin rengine benzemiyormuş."

Kaçak şaşırmış kalmıştı:

"Ala keçi de, kara keçi de, ak keçi de gördüm ben," dedi.

Nişancı:

"O keçiler Hızırın keçileri değil."

"Pekiyi yedi renk keçilerini Hızır yiyor mu, sütlerini içiyor mu, Hızır bu keçileri ne yapıyor, derilerini ne yapıyor, giyit yapıp giyiyor mu, kılından çadır yapıp içinde oturuyor mu?"

"Onun orasını ben bilmem, çok merak ediyorsan git Hızır Aleyhisselam hazretleriyle konuş."

"Nerde bulayım da konuşayım onunla, onun yerini göster."

"Onun yerini kimse bilemez. Deryalar üstünde Hazreti Hızır Benliboza binmiş sektirip durur."

"Hiçbir yerde durmaz mı?"

"Durmaz."

"Uyku uyumaz, yemek yemez mi, başında karısı yok mu?"

"Ermiştir o. Denizlerde başı belaya girenleri kurtarır. Uyuyup uyumadığını, yemek yiyip yemediğini, evi olup olmadığını, bir yerde oturup oturmadığını bize büyükler söylemediler. Bana göre Hızır Aleyhisselam hazretleri cennette oturuyordur. Cennette oturanlar da yemek yemezler. Yemek yerler, su içerlerse cennete pislerler. Allah çamurdan halk ettiği Adem Babamızı niye cennetten kovdu?" Nişancı Hasanın gözlerinin içine dikti şimşek çakan gözlerini, "Söyle, niçin kovdu Adem Babamızı cennetinden Allah?"

Kaçak celallendi, gülümsedi, kabararak:

"Onu çok iyi biliyorum işte," dedi. "Havva vardı ya, Adem Babamızın avradıydı. Ne yapıyorlardı, bilemiyorum. Bilmem kaç yüz yıllık evliydiler, onu da bilemiyorum, çocukları neden olmuyordu onu da bilmiyorum. Çocukları olsa da cenneti şe-

neltseler olmaz mıydı, benim aklım bu işlere hiç ermedi. Nişancı, herhalde seninki eriyordur."

Nişancı çabucak:

"Benimki de ermiyor," dedi.

"Ermesin daha iyi," dedi kaçak Hasan, "aklımız erse neye yarar ki... Efendime söyleyeyim, Havva Anamızın çok güzel, yakışıklı mı yakışıklı bir karayılan arkadaşı vardı cennette. Anamızlan karayılanın arasından su sızmıyordu. Karayılanlar kadınlara körkütük aşık olurlar. Havva Anamız da karayılana karasevda bağlamış. Adem Babamız bunu biliyor ama ne yapsın. Cennette bir Havva Anamız, bir de Adem Babamız, bir de karayılan var, başka kimse yok, ne yapsın, o da karayılanı bulmuş, yılanlan gerdeğe girmiş. Havva Anamızın yılandan çocuğu olmamış, sonra da yılanın, yılanlardan bin çocukları olmuş. Harbi icat eden onlarmış."

"Sus kafir," diye bağırdı Nişancı, "şu hikayenin sonunu söyle de öyle sus kafir!"

"Sus desen bile susmayacaktım. Bizim soyumuzda yılanlık olmasa, yılana kurban olalım, yılanlar bile insanlar gibi biribirlerini yemiyorlar. Sen Sarıkamış savaşı buz cehennemini görmediysen duymuşsundur. O cehennemi Enver Paşa adında hiçbir mahlukata benzemez bir şey yarattı."

"Bunu da duydum. Havva Anamıza ne olmuş yılanla çiftleşirken?"

"Sonra karayılan bir elma ağacı bulmuş, elma ağacından kırmızı, gül kokulu bir elma koparmış, getirmiş Havva Anamıza uzatmış, o da elmayı almamış, yılandır diller dökmüş, elmayı övmüş. O kadar övmüş ki, Havva Anamızın ağzı öyle sulanmış ki, ağzından sular, seller akmış, sonunda elmayı kaptığı gibi Adem Babamıza koşmuş. Yolda yarısını yediği elmanın kalan parçasını Adem Babamıza vermiş. Adem Babamız Havva Anamızdan daha çok sevmiş elmayı. Yılanı bulup yalvarmışlar, bize elma bahçesini bul diye. Yılandır sevinmiş, bunların önüne düşüp elma bahçesine götürmüş, yemek içmek bilmeyen bu insanoğulları, o kadar çok elma yemişler ki karınları şişmiş, bir yer bulup çatlamak istemişler. Bu işlerini cennetin ortasına yapamazlar, kokusu cenneti berbat eder."

"Sus ulan kafir. Cennette öyle işler yapılır mı, cennette elma bahçesi olur mu?"

"Elma bahçesi orada. Allah olanı biteni görmüş, haydiyin dışarı diye bağırmış, haydiyin, cennetimden çıkın demiş, onlar da cennetten kaçınca dünyanın ortasına, çıkar çıkmaz, ikisi iki yerden öyle çatlamışlar ki pis kokuları dünyayı almış, yılan bile bu kokulara dayanamamış, başını toprağın altına sokmuş."

"Sus ulan, yeter artık. Daha konuşursan seni Allahuekber dağındakinden daha beter ederim."

"Tamam, susuyorum, bunlar dünyaya çıkınca Adem, karınlarını doyurmak için çift sürmüş, ekin ekmiş, elma ağaçları yetiştirmiş, çocukları, torunları olmuş, hiçbir yaratığa benzemeyen yaratıklarmış bunlar. Biribirlerinin gözlerini oymuşlar, biribirlerini öldürmüşler, yalan söylemiş, hırsızlık yapmışlar. Biribirlerini kul köle etmişler. Biribirlerinin sırtlarına binmişler, biribirlerinin sırtından geçinmişler, dünyayı kendilerine cehennem eylemişler."

"Ulan sus diyorum sana."

"Susuyorum, az kaldı. Bunlar, kendilerinden başka tekmil yaratıkları öldürmüşler, ağaçları kesmiş, yakmış, en güzel cennet kuşlarını yemişler."

"Uzatma ulan, yani dünya bugünkü gibi olmuş."

"Bugünkü gibi. Allah da buna çok kızmış, üstünüze tufan göndereceğim, hepinizi yok edeceğim. Nuh buna yalvarmış, gerisini biliyorsun."

"Biliyorum," dedi Nişancı.

"Azıcık bir şey daha var, izin ver de..."

"Söyle ulan kaçak Hasan."

"Nuhun gemisinde bir çift de yılan varmış, cümle mahlukat olduğu gibi. Tufan selinin üstündeki gemide bunlar gene biribirlerinin gözlerini oymaya başlamışlar. Allah da bunlara kızmış, teknelerinin dibini delmiş, tekne su alıyormuş, tekne batıyormuş. Bir karayılan çıkmış ortaya, delik yere kuyruğunu sokmuş, ağzında zeytin dalıylan güvercin gelinceye kadar yılan kuyruğunu delikten çekmemiş."

"Demek ki bütün bu işleri başımıza bir sevdalı karayılan açmış ha. Vay anamı avradını karayılan. Bir de karayılanı öldür-

mek günah derler. Sen şu bana söylediklerini Dengbej Usoya söylesen iyi olur, onları destan yapıp, Türkçe, Kürtçe destan yapıp yedi ülke dört iklime söyler, dağıtır."

"O bunun destanını biliyor. Ben de bunların bir kısmını ondan duydum. O, ölümsüzlüğün çiçeğini bulan adamın destanını da biliyor."

"Ben de biliyorum," diye övündü Nişancı.

"Herhalde seninki başka, onunki başkadır," dedi kaçak Hasan.

"Benimkini sorarsan, bir doktor her hastalığın ilacını bulmuş, sonunda ölümsüzlüğün ilacını aramaya başlamış. Bir gün dağda bir çınarın altında uyurken uyanmış ki ne görsün, önünde binlerce çiçek. İçlerinden bir çiçekten ses gelmiş, ben ölümsüzlüğün ilacıyım, diye çağırmış onu. Adam koşmuş çiçeğe doğru, çiçeğe uzanmış, çiçek o kadar parlakmış ki, adam gözünü kapatmış, az sonra gözlerini açmış bakmış ki, önündeki çiçek öteki çiçeklere karışmış gitmiş."

Kaçak Hasan derinden içini çekti:

"Her zaman böyle oluyor işte, Köroğlunun seyisi abıhayatı buluyor, Kıratı o pınardan suluyor. Köroğlunun vurduğu keklikler in tüylerini yolmak için suya koyar, ölü keklikler dirilip uçar gider. Köroğlu bu abıhayattır, artık Kırat ölümsüzdür, der, pınara koşar ki pınar bin göl olmuş."

Bu sıralar yörelerini kayalardan inen keçiler, oğlaklar aldı, onlara bakıp duruyorlardı.

"Şu oğlaklardan birini kessek, onu zeytin ağacı odunlarının közünde pişirsek, bir yesek, bir yesek."

"Sus kafir, Hızırın oğlağı kesilir de yenir mi?"

"Hızır yiyor mu bu keçileri?"

"Hızır yemek yer mi?"

"Ben bilmem, sen söyle."

"Benim bildiğim Hızır yemek yemez. Yemek yerse cennete giremez. Yemek yedi diyelim, cennete girdi diyelim, hacetini nereye yapacak?"

"Cennetten çıkar, yedi denizin ortasına gelir, Hızır Aleyhisselam oraya denizin üstüne çömelir, atının da dizgini elinde, orada çatlar, Benliboz atına biner gider."

"Senin derdin bu oğlakları yemek. Beni günlerdir buraya oğlakları yemek için taşıyorsun."

"Sana ağaçları göstermek için seni buraya getirdim. Sen horozların ötüştüğünü duydun mu?"

"Duydum. Bunun ne ilişkisi var Hızırın keçileriyle, ne ilişkisi var? Bak, sana söylüyorum. Hızırın keçilerinin kılına dokunursan Hızır senin gözlerini kör, kulağını sağır, bacaklarını felç eder, sonra süründürür, sonra da seni alır, yedi denizin ortasına götürür, en büyük balığın ağzının ortasına atar."

"Bak, Nişancı Ağam, öyle yaparsa bana haksızlık eder. Allahın koca bir Hızırı bir keçisini yedim diye bana bu kötülüğü nasıl yapar? Keçi yemenin cezası? Allah bir insana bu zulmü yapanı cennetine alır mı, almaz, bunu da Hızır bilmez mi, bilir. Ben yıllarca denizde kaldım, balık yiye yiye balık oldum. Yıllarca denizlerde gezdim, horoz sesi duymadım. Horoz sesi de duyunca, sevince Hızır?"

Nişancı başını önüne eğdi, düşündü kaldı. Bir daha da konuşmadı, kıyıdaki küçük kayığını denize sürdü, bindi. Kaçak Hasan da arkasından geldi.

Tanyeri horozları ötüşünce adamız ada oldu, köyümüz de köy.

Bir Ada Hikayesi dörtlüsü, savaşlardan, kırımlardan, sürgünlerden arta kalan insanların, Yunanistan'a gönderilen Rumların boşalttığı bir adada yeni bir yaşam kurma çabalarını konu alır. Umut romanın baş kahramanıdır.

Tanyeri Horozları, yeni bir yaşam kurma çabası, korku, özlem, umut, sabır ve geçmişin acıları arasında, aşktan ve insan olmaktan duyulan sevincin romanıdır. Denize, adaya, insanlara duydukları aşkın geçmişin acılarıyla gölgelenmesine izin vermeyen, sevdalarını yüreklerinde sır gibi taşıyan adam gibi adamlar, kadın gibi kadınlar yüzlerini yeni bir hayata dönerler.

"Yaşar Kemal, yirminci ve yirmi birinci yüzyıl yazınının en büyük romancılarından biridir."

Barry Tharaud, (A.B.D.)

"Yaşar Kemal'in romanlarını okumak coşkular dünyasında bir mola zamanı gibidir."

Jean-Pierre Deleage, (Fransa)

"Yaşar Kemal'in imgelemi, insan ruhunun inceliklerini kavraması, anlatımının şiirsel derinlikleri üstüne titreyeceğimiz bir sanat eseri yaratıyor. Bütün dönemlerin en iyi yapıtlarından biri."

Jeremy Brooks, (İngiltere)

"Yaşar Kemal zamanımızın en büyük epik romancısıdır. Onun romanlarını okuyan herkes bu kanıda birleşir. Zamanımızda hiçbir yazarın Yaşar Kemal'in gücüne ulaşamadığını bilmeliyiz."

Torbjörn Safve, (İsviçre)

Kapaktaki Resim: Orhan Peker

08-1
20-0
17 YTL
9 789750 807206

SKB 0752639 YHK